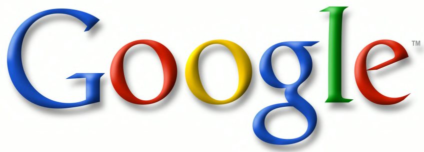

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

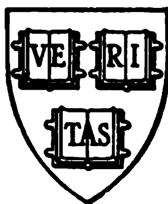
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

WIDENER LIBRARY
HX Q2QN +

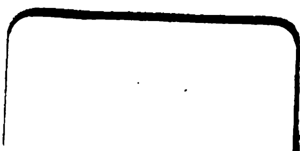
L9 (1')

Harvard College Library

FROM

James J. Higginson

SCRIPTORES LATINI.

SCRIPTORES LATINI

IN USUM DELPHINI

CUM

NOTIS VARIORUM

VARIIS LECTIONIBUS

CONSPECTU CODICUM ET EDITIONUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI

CURA ET IMPENSIS

A. J. VALPY, A.M.

LONDINI:

1819—1830.

L 9 (1')

Harvard College Library
June 15, 1917
From the Library of
James J. Higginson
New York

CONSPECTUS AUCTORUM,

QUI HAC EDITIONE CONTINENTUR.

AUGUSTISSIMO ET BENEFICENTISSIMO

PRINCIPI

GULIELMO IV.

ANIMI IN POPULUM PATERNI

QUI FRATREM *ΤῸΝ ΜΑΚΑΡΊΤΗΝ*

SUMMA PIETATE ET OBSERVANTIA

EST PROSECUTUS

HOC OPUS

GEORGII IV.

PATROCINIO SUSCEPTUM

LIBERALITATE PERFECTUM

D. D. D.

A. J. V.

PRÆFATIO.

Humanitatis et Literarum studiosorum commodis haud mediocrem in modum consultum iri arbitrabamur, si celeberrimum illud opus, in usum Serenissimi Delphini olim concinnatum, illustratum, et apud nos quasi consecratum, novæ incudi, prelo nostro Britannico redderemus; quippe quod importune requirebat publica vox, et clamose flagitabat; et rarescebat adeo jampridem apud bibliopolas universa singulorum voluminum congeries, ut vix impetranda et exoranda esset. Concedendum est etenim, omnes et singulos auctores in usum Delphini editos, collectim, vix ullius pretii tunc dierum emi potuisse: ideoque collectionem omnium editionum Delphinianarum, commentariis, observationibus, discursibus, et notis criticorum optimorum probatissimis, una cum notitiis literariis, tam librorum impressorum quam manuscriptorum, qui in publicis Britanniæ bibliothecis inveniendi sunt, adjunctis, in uno fasciculo comprehensam, pro nucleo elegantiarum, et florilegio copiosissimo bibliothecis publicis

accommodatissimo, et librorum collectoribus, atque omnibus literarum classicarum studiosis, indice quasi promto, et directorio utilissimo, sumendam atque coagmentandam esse.

Deterrebat attamen nos tanti operis magnitudo, nimia impensa ingravescens onus quam cui privatorum humeri sufficere valerent, nisi labori subvenirent manus rite auxiliatrices, nisi incepto aspirarent refocillatrices auræ. At grata supervenit suffragatorum cohors atque patronorum; in id quod maxime verebamur, lucrum incertum, ingratum, impensis non responsurum, allatæ sunt suppetiæ; ascripta sunt nomina clarorum, nobilium, doctorum, omni laude, summis gratiis cumulandorum virorum, qui collatitiis quasi stipendiis nobis succurrere non sunt dedignati. Non defuit ipsa magnanimi regis majestas, doctorum et doctrinæ adjutrix, qui regiam nominis auctoritatem et interventum benevolentior largitus est. Amoto igitur isto ad quem adhærere potuissemus obice, summa industria et intentiore animo ad laborem nosmet accinximus indies procliviorem, et editiones veterum Latinorum scriptorum, quos Classicos Gellius appellat, incude reficiendas, reformandas, et limatius expoliendas curavimus.

Ast enimvero summa industria et ἀκριβείᾳ indices, qui et optimi et selectissimi, exquisitius elaboratos

concinnavimus, qui et cum ipsis scriptoribus concordissime consentiunt, et illos tractabiles admodum efficiunt. Neque etenim huic solum rationi inserviunt indices; non ad hos usus solos accommodati sunt, ut universa ipsorum scriptorum vocabula contineant, ad quorum fidem et auctoritatem relegentur atque religiosius astringantur lectores, aut, ubi res postulat, ad memoriam revocent; sed ut in promtu habeant literarum bene Latinarum studiosi integerrimum penu, et puræ Latinitatis finium ac veluti pomœriorum circumscriptionem.

Vehementissime nimirum ardemus omnes mutuo sermone et commercio apud Veteres versari. Quodcunque de gigantea virorum illorum doctrina, moribus, historia, atque artibus, ad nos posteros, pumilionum genus, devenit, non potest quin ampliora de illis, quibus jam tot et tanta debemus, anquirendi, indagandi, atque pernoscendi desiderium augeat. Atqui ita hic introgressi, et data coram fandi copia, concionem nunc una habeamus, et familiari colloquio utamur cum philosophis et rhetoribus, cum poëtis et historicis ætatis priscæ, in splendidissimum istum et quasi divinum cœtum simul admissi: 'Panditur interea domus omnipotentis Olympi.'

Quinetiam viam quam maxime præstruximus ac complanavimus, qua facilius obviam iretur istis dif-

ficultatibus quæ et suavitatem lectitantibus et attentionem animi nonnunquam interpellabant, quantulacunque scilicet verborum obscuritas foret, et rerum ignorantia. At omnia istiusmodi offendicula, quibus euntium pedes impingi potuissent, amota; amplissimum atque optimum Commentariorum VARIORUM apparatum uniuscujusque auctoris argumentis annexum idcirco præbuimus.

Hæc tantum erant, atque ea perpauca, quæ diceremus de operosiori nostro incepto, de absoluto tandem labore. Grande munus polliciti, magnum opus ingressi, magnis ausis non excidimus; non id aggressos erubescent chartæ. Quæsita meritis sumatur superbia. Omnes procellas eluctati optato tandem potimur portu. Nihil desideratur; ea re sola excepta, quod non concessit Deus, ut ILLI vivo ad pedes submissius nos bene memores consecraremus opus ad extremam manum feliciter adductum et perfectum, quod, regia benignitate cœptum, honoratum, fovere atque patrocinari dignatus est. Hoc saltem inani munere fungamur.

Nostrum fuit Recensus Bipontinos recensere, et ubi defecerant, supplere; errores, qua fas, corrigere; et Notitias Literarias, ordine digestas, tam Editionum quam Versionum, ex quo tempore Bipontini cessant, offerre lectori. Præterea, codices Clas-

sicorum in usum Delphini editorum, qui in publicis Britanniæ bibliothecis conservantur, explorati, notati, descripti, ad Notitias Bipontinorum accedunt. Hæc additamenta debentur Georgio Dyer, qui, ut Bipontinorum erat multiplices editiones impressorum librorum inspicere et perpendere, eandem viam in additamentis ingressus est; ubi vero non in promtu adessent ipsæ editiones, sententiæ vel auctoritati criticorum et bibliographorum accedebat, quorum ob doctrinam et ingenium tutum foret. In manuscriptis explorandis et recognoscendis, necesse etiam visum est ipsas bibliothecas revisere. Fuit ubi catalogis bene et in ordine concinnatis confisum; ubi pauca quædam librariis, et ipsis doctis viris, per epistolas summa benevolentia transmissas, debita sunt. Hoc jure dixerimus; manuscriptorum Britannicorum Index, Delphinianorum saltem Classicorum, seriatim digestus, et viris criticis accommodatus, qualis hic est inveniendus, frustra alibi quæreretur.

Nihil hic præfandum censemus de scriptoribus ipsis, quæque singulos tangunt; quippe quod et alii de illis luculentius et abundantius plurima sunt proœmiati: sin etiam in hoc nostro limine singula de singulis scriptoribus præmonenda lectori forent, vix isti labori, adeo sunt multa, sufficeret proœmium, sed liber ipse amplus exarandus foret. At enimvero

quorumcunque indigeretur, ea omnia præcavit doctissimi Episcopi Abrincensis provida mens: cura ipsius singulis præeunt Prolegomena, Dedicatio, Vita. Postulatur tantum, ut quod animo propositum haberemus, quod ipsi fecerimus, non quod alii fecerint aut scripserint, nos hic loci diceremus. Quæ regio in terris non horum plena? Ipsi Classici, quos nuncupamus auctores, nomina, argumenta, per orbem terrarum pervulgata, ita nunc dierum innotuerunt, ut vel e cunabulis ea, ut ex uberibus matrum, pueros imbibisse dixerimus; ut vel Mantuanum vatem, numerosum Horatium, Tullianam dicendi copiam balbutiant: necnon etiam sibi vindicant adolescentuli reconditissimas et gravissimas Taciti sententias enodasse, expediisse. Ii omnes nunc splendidis honoribus decorati incedunt; neque tantum ut omni labe, omni errore carerent, quantum in id caveri poterat, curatum est, at profecto ut copiosissimo apparatu instructi prodirent; et, quod præcipuæ laudi, ut *Varias Lectiones* complecterentur, quantis impensis, quam largis, quam effusis paratas, comprobatas, id fide majus, nisi experti, haberemus.

Haud nimirum silentio prætereundum videtur, nos summa cura Imagines Virorum, Ciceronis præcipue, Nasonis, et Cæsaris, quorum nunc temporis genuinæ ac superstites servatæ sunt gemmæ, graphice expres-

sas, exhibendas voluisse. Vix etiam potest fieri quin innumeras alias, et illas ligno incisas, picturas sibi donatas demiretur lector.

Quascunque leges præscribendas rati eramus; quascunque conditiones nobis imponendas, ne quid detrimenti respublica literarum caperet; quæcunque data fides, qua maxime gratia lectoris conciliaretur; iis quam sanctissime stetimus, quam maxima, qua par erat, observantia, liberalitate, quam tenacissima recti conscientia; eas quasi votorum rei servavimus, et, pro humanis viribus vix unguem deflexi, quam felicissime metam attigimus.

Tibi exinde, benevolentissime lector; vobis, benevolentissimi omnes istius nostri operis patroni, omnia bene fortunata precamur: Valete, Salvete, Favete.

A. J. V.

Kal. Dec. 1830.
Londini.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA.

VOL. I.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE HEYNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

EXCURSIBUS HEYNIANIS

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN PRIMUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A.M.

1819.

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA.

AD

SERENISSIMUM

DELPHINUM

CAROLUS RUÆUS

E SOC. JESU.

ARMA tibi, LODOICE, sinit jam firmior ætas,
Arma ferunt Musæ: blandis illæ artibus olim
Te puerum solitæ molles formare sub annos;
Bella modo, æratasque acies, animasque superbas
Heroum veterum, et magnæ capita ultima Romæ
Æneamque Ilumque, sacro tibi vertice Pindi
Deducunt alacres, tuaque ultro ad limina sistunt.
Aspicis insignes lauro Parnasside vultus,
Horrentemque comam, et rorantia tela cruore,
Bellatorum habitus? Non hæc tibi nomina primum
Nota, nec insuetæ percellunt lumina formæ.
Jamdudum faciles oculos per sæcula ducens,
Et seriem, et casus, et fortia mente retractas
Facta virum: nec te tantum excitat æmulus ardor
Nitentem celeri laudum ad fastigia gressu;
Jussa etiam, et MAGNI stimulant exempla parentis.
Atque is, credo equidem, cœptis te in talibus angit
Interdum timor, Emathium qui Persidis olim

Victorem summos inter vexabat honores;
Ne deesset factis vox olim digna canendis.
Forsan, ut hic vatem Pelidæ invidit Homerum;
Tu quoque, postgenitis avidus transmittere nomen,
Æneæ invideas Andini plectra Maronis;
Major et Ænea, majorque futurus Achille.
Ne tamen ille animum metus urgeat: aurea postquam
Flumina Castaliis fudit REX MAXIMUS arvis;
Fertilis in vates omnis se gleba resolvit,
Qualis in armatos tellus Cadmæa maniplos.
Jam chorus æqualis procerum, jam Gallica pubes
Romulidum numeris cantuque assuescit olorum
Auspice te: mox apti omnes tua dicere bella;
Totque tui quondam, quot erunt ea bella, Marones.
Ipse nemus linquens placidum, ripasque beatas
Elysiæ Lethes, Francas Romanus in auras
Virgilius, vatum dux antistesque tuorum,
Sponte venit: non ille modos et Franca per artem
Verba sonans, nostroque recens simulatus amictu;
Sed gravis ut quondam, et Latii Luparæa canore
Tecta replens litui, Versaliaque arva pererrans,
Ausonia in trabea et Sarrano lucidus ostro.
Non tamen hoc habitu, non hoc se more ferentem
Dura Palatinæ carpent ludibria turbæ.
Hæc fuerint prius: insano cum Gallia fastu
Sermonis Latii probro sibi verteret usum.
Ex quo autem, invitæ nutricis ab ubere raptus,
Pieridum in gremio consuesti ducere somnos,
Regalis puer, et Latiæ ridere Minervæ:
Redditus hinc nostris honor artibus, hinc duce vates
Virgilio penetrant aulas atque aurea regum
Atria: turba audax, ignaræ plebis iniquos
Ulta sales per te, et levium secura jocorum.
Quantus Tænarios fines Ephyreaque tecta
Lesbius intravit vates, quem fluctibus atris
Merserat impia gens et surdi ad carmina nautæ:
At Delphin, blandi CAPTUS DULCEDINE CANTUS,

Ionio e magno terris invexit amicis
Mirantem, et tuto celebrantem e littore munus.
Non aliter, LODOICE, tuo nunc munere prodit
Ille novam in lucem veteri conspectus honore
Virgilius: tantum radios sonitumque refringit,
Audiri vulgo patiens, patiensque videri;
Et recta vocum serie, numerisque solutis,
Digna rudes fingens olim ad modulamina vates.
Juverit hoc alios: nihil hoc tibi simplice cultu,
Hac nihil arte opus est: pleno dudum ore sonantem
Virgilium, et magnos capis alto pectore sensus.
Ille suas tibi pandere opes, sua furta fateri
Sæpe amat. Augusto qualis Priameïa fata,
Tartareamque domum, et Tyrios narrabat amores:
Cum spoliis Arabum gravis, et Gangetide præda,
Baiarum hic fontes lætamque reviseret urbem,
Victrices mulcens Andino carmine curas.
Hunc sequere, et factis, et magni vatis amore:
Utraque digna tuis laus moribus, utraque fatis.
Jamque adeo belli strepitus Martisque labores
Mitibus adjunxti studiis: te Dola frementem
Horruit ad muros, ignesque ac tela minantem;
Nil tamen hæc mites turbarunt prælia Musas.
Tu quoque, cum magnis ætas matura triumphis
Mox aderit, sive Austriacam tremefeceris Arcton,
Seu magis Hesperiæ penetrabis claustra Pyrenes;
Musarum salibus duros asperge labores:
Martia nil mites turbabunt prælia Musæ.

LUTETIÆ PARISIORUM.

KAL. OCTOB. ANNO M. DC. LXXV.

PRÆFATIO.

Fuit iis hominibus, qui scripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut se primum, auctorem deinde suum, illustrandos ornandosque susceperint; eos, quorum scriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim scribere otiosis videntur voluisse, quibus ad libelli intelligentiam interdum satis exigui multa et magna commentationum volumina placere possent; aut eruditis viris et maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia et communia fastidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non a sua dignitate alienum duceret, vix e tota interpretum gente unus atque alter inventus est. Idcirco hanc partem, prope depositam a ceteris, tanto studiosius suscipi voluit, qui est ab Rege Christianissimo Serenissimi Delphini institutioni præpositus, Illustrissimus Montauserii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoscenda veterum opera propensiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodesse jam tum inciperet suis, et orbis utilitati natum se intelligeret; hæc privatorum ejus studiorum qualiacumque subsidia, publica facere etiam visum est.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitorisque studium, id inprimis mihi proposui; publicis commodis, non meæ me laudi servire. Igitur versibus interpretationem, notas interpretationi subjeci. Et eum quidem interpretationis optimum esse duxi modum: primum ut esset continua; ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris versuum sententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut, præter vim sensumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio usus esse aliquis posset; nihil ad solam literaturæ ostentationem usurpavi.

Atque id quidem mihi a summis viris impositum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut spero, non mediocris inde percipiendus. Quam sit autem scite prudenterque institutum, ex iisdem ipsis consilii auctoribus existimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militarisque prudentiæ, sed literatæ etiam sapientiæ vim præ se semper tulit, Carolus Sancta-Mauræus Montausetii Dux; potuit is ad eandem sapientiam parum tutum ac facilem ipsi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præsidia conquirere vir Divinis humanisque doctrinis excultissimus, Episcopus Condomiensis, Jacobus Benignus Bossuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex sapientissimus suas regnique sui spes omnes unice commisit? Præsertim cum curis meis consilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Serenissimi Principis studiis secundæ sunt partes. Is, cum et doctrinæ fama multum apud cæteros, et morum suavitate plus apud me aliquid possit; effecit amicitiæ suæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibusdam suis, ne tanto me operi omnino imparem putarim.

In quo, quid præter alios interpretes præstiterim, facile intelliget, quisquis eos aliquando attigerit: quorum qui-

dem errores notare nolim asperius, qui excusari meos pěto. Sane opera non inutilis a me posita est in explicandis ex fide historiæ compluribus locis, obscuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum subsidia aliarum artium ac disciplinarum, ne grammaticum egisse tantum dicerer: quibus tamen in singulis si cui videbor nimis presse stricteque versatus, cujusmodi querelæ jam ad me delatæ sunt; is me, non geographum, aut philosophum, aut rhetorem, sed Virgilii interpretem esse intelligat.

Hac secunda editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero inprimis textus ipse Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinsii, restitutus: cum ille novissimam editionem suam ex MSS. triginta diligentissime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuosa mors; memoria cara semper et jucunda futura est.

VITA:

INCERTO AUCTORE,

QUEM ALIQUI DONATUM FALSO PUTANT.

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, et præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique rusticæ et gregibus præfecisset socer, sylvis coëmundis et apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompeio Magno, et M. Licinio Crasso, primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, et excrevisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis et floribus, cerneret: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subjecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagisse, et adeo miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque consecrata est, summa gravidarum et fœtarum religione, suscipientium ibi et solventium vota.

Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: et XVII. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque et eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, et inde paulo post Neapolim transiit: ubi, cum literis et Græcis et Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinæ et mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium judicio spem portendebat virtutis et celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa equa, et nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, et parentes eorum dixit Virgilius, et animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Augustus Octavii ne filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi naturam parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat: et solum rogat, an sciat quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæsarem Augustum: et ferme æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus: putant alii me natum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens: Facile, inquit, si impune licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat

Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægre laturum: imo nonnisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro: Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum mathematicis et philosophis cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attente expectabat Augustus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, et statim, quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum et iterum panes in mercedem dari jussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit Cæsar, non a pistore, sed a rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, et Pollioni commendavit.

Corpore et statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho et faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, et Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, et Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero et poëtam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se a Vario ad communionem mulieris, verum se pertinacissime recusasse. Cetera sane vita, et ore, et animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ, quo rarissime commeabat, viseretur, in publico sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujus-

dam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Esquiliis, juxta hortos Mæcenatis: quanquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat: quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum: et duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera studia, ut supra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit et causam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimum, ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata, et Diras: et Culicem, cum esset annorum quindecim; cujus materia talis est. Pastor fatigatus æstu, cum sub arbore obdormisset, et serpens ad illum proreperet e palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, et visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, et distichon fecit:

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia, et nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum celebraret;

quia, in distributione agrorum, qui, post Philippensem victoriam, veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum, dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum sibi vixdum noto opem tulisset adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam: a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Novissime autem Æneidem aggressus est, argumentum varium et multiplex, et quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latinisque, commune: et in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul urbis et Augusti origo contineretur. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere: non absurde, carmen se ursæ more parere dicens, et lambendo demum effingere. Æneida prosa prius oratione formatam, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidem tradunt. Alii ejus sententiæ sunt, ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum, Augusti vero gesta diligentissime executurum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis versibus scripsit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Augusti militibus Cremonensium et Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione suos, Claudio seu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, et dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine et diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, et poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphori-

onem in Latinum: et libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. Ac cum Cicero quosdam versus audisset, et statim acri judicio intellexisset non communi vena editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accurate pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ:* quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, et Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, et lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si et vocem posset, et os, et hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abesset, et supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multo post,

perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, quartum, et sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit et pluribus: sed neque frequenter, et ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium et libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: et huic, *Misenum Æoliden*, adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*: statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam et Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est; quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior in dies, tandem Brundusium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, et Q. Lucretio, Coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe et magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca et Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit: ne quid adderent quod a se editum non esset; et versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu et suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Heredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, et Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginiensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, et Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

Extant et Augusti de ipsa eadem re versus plures et clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulo post,

Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod et

Maro præceperat: sed summatim emendavit: ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; et qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demtis versibus,

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; et egressus sylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modo Eclogas, sed insulsissime, παρῳδήσας, quarum prioris initium est:

Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi, Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, sere nudus:* subjecit, *habebis frigora, febrem.*

Est et adversus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipranius eum a Mæcenate suppositum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebatque neque tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt et Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos et unde versus transtu-

lerit. Asconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta proponit: et potissimum quod non recte historiam contexuit, et quod pleraque ab Homero sumsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: cur non illi quoque eadem furta tentarent? verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satiotatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse: et usque adeo invidiæ expertem, ut si quid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse, ut, nisi perversus maxime, quisque illum non diligeret modo, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, *τὰ τῶν φίλων κοινὰ, communia esse amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas, ita adjunctos habuit; ut cum inter se plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser vero, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemtor fuit: ut cum quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur; non modo ægre non ferebat, imo voluptuosum id sibi erat. Cum enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato auctore infixisset, id erat ejusmodi:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:
Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.

Diu quæritans Augustus cujusnam hi versus essent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque a Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium,

Sic vos non vobis. Postulabat Augustus ut hi versus complerentur. Quod cum frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subjunxit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, respondit, se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias sententias, sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, et boni malis præponantur; itaque optimi suos habeant honores, nulli tamen aliorum injusti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam suam servare posset. Cui Maro: Si quantum honore ac divitiis aliis præstantior sit, tanto liberalitate et justitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientia; ac nullam asperam adeo esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto Æneidos inseruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi narraret: Quam putas, inquit, esse hujusce malevolentiæ causam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiæ non

meministi, ubi ait, architectum architecto invidere, et poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude et gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, et poësin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpe, aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verum cum, Augusto audiente, elinguem illum diceret, et causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, et Mæcenatem: et ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique et diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis. Augustus vero Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summa rerum omnium potitus est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, et omnem potestatem annuis consulibus et Senatui Remp. reddere. In qua re diversæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem et Agrippam. Agrippa enim, utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur.. Quare Augusti animus et hinc ferebatur et illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini se in sua repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit et civibus: quia necesse erat propter odia

subditorum aut eorum injustitiam, in magna suspicione magnoque timore vivere: sed si cives justum aliquem scirent, quem amarent plurimum; civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compositione, distribues: dominari te, et tibi conducet, et orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te et adorent et credant. Ejus sententiam secutus Cæsar, principatum tenuit. Audivit a Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ socium habuit Varum. Quamvis diversorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo maxime, videatur, ipse tamen fuit Academicus; nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præstantissimi poëtæ vitam, quod antiquissima sit, non omisi: quod tamen et scateat erroribus, et aliis fere omnibus locum errandi præbuerit; ideo non esse absque censura proponendam existimavi. Quamobrem vitam aliam digessi per annos urbis et consules, quos cum annis Augusti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione series operum rerumque veritas certius innotesceret.

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
DESCRIPTA PER CONSULES,
A CAROLO RUÆO, S. I.

Annus u. c. 684. *Virgilii* I.
CN. POMPEIUS MAGNUS I.
M. LICINIUS CRASSUS I.

PUBLIUS Virgilius Maro nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantua distat, Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimusquintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: *Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τούτου τοῦ ἔτους εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις*: *Virgilius Maro poëta natus est hoc ipso anno Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. libr. 12. 68. *Octobres Maro consecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato, mercenarius, a socero Maio gregibus curandis et rei rusticæ præfectus.

Majum illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maiæ pater fuit Majus, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elinando monacho aliisque sequioris sæculi scriptoribus: quod et Ecloga septima magica quædam sacra descripsisset, et peritus esset multarum artium, et præcipue avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore sæculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ scriptio, *Οὐεργίλιος*; cum Stephanus scribat in dictione *Mantua*, *Βιργίλιος*: nec etymon nominis a *Vere* aut *Vergiliis* stellis; cum alii deducant a *virga* laurea, quam prægnans mater in somnis vidit; alii a *virga* populea, quæ post ejus ortum more gentis humi defixa est; alii a *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus est, a *παρθένος virgo*. Ego cum Pierio existimo, facilem aliquando et promiscuam fuisse commutationem elementorum *e* et *i*. Sic, teste Quintiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* et *magester*, pro *liber* et *magister*. Sic reperitur adhuc in quibusdam codicibus *Verginius*, pro *Virginius*. Sic etiam scribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum quam a patre. Si enim fuit cognomen a *virga* aut *vere*, certe non secundo loco, sed tertio,

quæ cognominis sedes est, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibusdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen secundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex scriptorum inscitia contra morem Romanum factum esse manifestum est.

Annus u. c. 691. *Augusti* 1. *Virgilii* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NASCITUR Octavius, qui deinde Augustus appellatus est, 9. Kal. Octob. id est 23. Septemb. patre C. Octavio; matre Attia, M. Attii Balbi et Juliæ illius filia, quæ Julii Cæsaris soror fuit. Quare Octavius fuit Cæsaris sororis nepos, non ex sorore nepos, ut male quidam scripserunt.

Annus u. c. 696. *Augusti* 6. *Virgilii* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

VIRGILIUS *Cremonæ studiis eruditur.* Ita Hieronymus in Eusebii chronico. Aliter tamen vitæ scriptor: *Initia ætatis, id est usque ad septimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba sic emendat Scaliger in Eusebium; *usque ad sedecimum annum:* quo fere anno Mediolanum concessit. Studia autem illius fuere Græci præcipue sermonis, tum medicinæ et mathematicarum disciplinarum: philosophiæ quoque, sub Syrone Epicureo, et juxta Jos. Scaligerum sub Catio etiam Insubri, ejusdem sectæ philosopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem studio socium habuit Varum illum, cujus gratia sextam eclogam deinde scripsit, Epicureæ philosophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius eclogæ argumento: de Varo in eadem ecloga, v. 7.

Poësim imprimis dicitur auspicatus adhuc puer: et *Cirim, Ætnam, Culicem, Moretum, Copam, Diras, Catalecton, Epigrammata, Priapeia* junior scripsisse. At Jos. Scaliger, et post eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi esse idem suspicatur: *Diræ*, quin a Valerio Catone scriptæ sint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priscianus, sed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obscœnissimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta esse manifestum est. In *Catalectis* et *Epigrammatis*, ut multa sunt indigna Virgilio, propter maledicos et inverecundos sales; ita paucula quædam eodem adolescente digna possunt videri. De *Ciri* et *Culice* major est controversia.

Ac Virgilii quidem esse hoc utrumque opusculum suaserunt multis versus utrique complures aspersi, qui in Georgicis et Æneide, aut iidem omnino, aut paullo accuratius limati reperiuntur. Non esse autem, mihi persuadet stylus enervis ac vagus, obscura sententia, numeri dissoluti: prorsus ut qui tam sordide humilis fuit, non videatur potuisse unquam ad perspicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad splendidam Æneidos majestatem assurgere. Bene quidem Scaliger falsum demonstrat, id quod in vita Virgilii legitur, scripsisse Culicem, quicumque tandem Culex ille sit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74, testatur Lucanum scripsisse Pharsaliam, *ante annos Culicis Maroniani.* At Lucanus post multa opera ultimam condidit Pharsaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus est ætatis vigesimoseptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum esse. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimumquintum, ipse tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipsi poëmata dicari, nec ea dici de ipso potuerunt; *At tu, cui meritis oritur fiducia tantis;* aut ut habent

codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia castris, Octavi venerande.* Igitur scriptum fuisse Culicem probabile est, cum Octavius aliquo in nomine cœpit esse: circa id temporis, quo donatus à Julio Cæsare militaribus donis, eum in Hispaniensia castra secutus est, anno u. c. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluisse, ut anno post tertio quartove Bucolica scribere tam æquabili et vivido et puro nitore inceperit. His adducor ut putem, insulsum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo posteriorum ætatum scriptore fictum esse: qui, cum apud veteres laudari passim videret juvenilem Maronis Culicem, amissum illum vitio temporum restituere, per ludum aut per summam audaciam, voluerit; quomodo deinceps a levissimis scriptoribus multa malitiose conficta sunt, ut Cornelii Galli elegiæ, et nuper Petronii fragmentum.

Idem esto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore posteriorem esse indicat Scyllæ, patris et patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad similitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha, patris amore insaniens, cum nutrice item sua, Metam. l. 9. Nec abstinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipsius Myrrhæ proferendo: ut plane existimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter scribendum oculos intendisse. Non est igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipsam ultimum esse statuit opus Virgilii, etiam Æneide posterius: quanquam enim fusum est feliciore vena quam Culex, tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quampaucissima: nec a Virgilio senescente, et æquo rerum suarum æstimatore, scribi tantillo in poëmatio potuit, *Accipe dona meo multum vigilata labore:* nec Virgilium juvenem, et Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum cœperat tædium, ut in hoc tam levi opere desipere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requiescere Musas, Et leviter blandum liceat deponere morem.* Nec juvenis, itaque, nec senex Virgilius Cirim scripsit.

Annus u. c. 699. *Augusti* 9. *Virgilii* 16.
CN. POMPEIUS MAGNUS II.
M. LICINIUS CRASSUS II.

VIRILEM togam sumpsisse dicitur Virgilius apud Pseudo-Donatum, anno ætatis 17. iisdem illis Consulibus, quibus natus erat. Idipsum agnoscit Scaliger, sed minus considerate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Consulatus, ad Idus Octobres secundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus est Pompeio et Crasso secundum Coss. id anno Virgilii aut decimoquinto completo, aut decimosexto ineunte contigit. Sin ad usque decimumseptimum ineuntem recedendum est: annus is fuit u. c. 700. Consules, L. Domitius Ænobarbus, et Ap. Claudius Pulcher. Si denique decimusseptimus completus requiritur, annus fuit u. c. 701. Consules, Cn. Domitius Calvinus, et M. Valerius Messala; quem annum consignat his verbis Hieronymus in Eusebio: *Virgilius sumpta toga Mediolanum transgreditur.*

Et vero, etsi Romano jure pueritia anno 17. finiretur, tumque sumeretur toga pura seu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Augustus ex Suetonio togam sumsit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antoninus philosophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus u. c. 708. *Augusti* 18. *Virgilii* 25.
C. JULIUS CÆSAR III.
M. ÆMILIUS LEPIDUS I.

JULIUS Cæsar mense Octobri quater triumphat, de Gallia, de Asia, de

Ægypto, de Africa. Octavius, sororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Augusto, 8.

Annus u. c. 709. *Augusti* 19. *Virgilii* 26.
C. Julius Cæsar iv. *solus.*

Cæsar proficiscitur in Hispanias adversus Pompeii Magni liberos. Octavius *vixdum firmus a gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum subsecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæsar redux sub initium Octobris triumphat quintum de Hispaniis.

Annus u. c. 710. *Augusti* 20. *Virgilii* 27.
C. Julius Cæsar v.
M. Antonius.

Cæsar expeditionem destinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum studiis vacat, audit Cæsarem in senatu occisum esse Idibus Martiis, se ab eo in nomen et familiam adoptatum. Romam redit: sed adversante M. Antonio Consule, adjungit se optimatibus, quos ei infensos sciebat.

Annus u. c. 711. *Augusti* 21. *Virgilii* 28.
C. Vibius Pansa.
A. Hirtius.

Octavius mittitur cum Consulibus adversus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obsessum tenebat. Solvitur obsidio: Consules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites divisio per Decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingressus, Consulatum, mortuo Pansa tunc vacuum, ab invito senatu extorquet 14. Kal. Septemb. seu 19. Augusti, ante annum ætatis vigesimum expletum. Inito Consulatu statim in nomen et bona Cæsaris lege transiit, vocatusque est deinceps ab omnibus, Dione teste l. 46. C. Julius Cæsar Octavianus. Paullo post, nempe 27. Novembris, ipse ac M. Antonius et M. Æmilius Lepidus, triumviros se reipublicæ constituendæ in quinquennium renunciant, magistratus absque senatus et populi consilio designant in idem tempus, proscriptionem inimicorum suorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occisus est.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii sextam Romæ auditam a Cicerone fuisse in theatro, cum a Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad suam et novi poëtæ laudem exclamasse: *Magnæ spes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occisus est, Eclogas scribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: sed adhuc, aut Mediolani, aut in rure suo versabatur, ut mox deinde ostendemus.

Annus u. c. 712. *Augusti* 22. *Virgilii* 29.
L. Munatius Plancus.
M. Æmilius Lepidus ii.

Kalendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæsari habitos honores, sacellum ipsi dedicant in foro, ejus simulacrum ludis Circensibus cum Veneris simulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus se *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Cassius et Brutus, duobus præliis, mensis fere unius intervallo dissitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Asiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros suis Antonianisque veteranis dividat.

Annus u. c. 713. *Augusti* 23. *Virgilii* 30.
L. Antonius.
P. Servilius Isauricus.

Fit agrorum divisio, ex optimis quibusque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros steterant, sed etiam aliis, ut habent Appianus et Dio. Ful-

via M. Antonii uxor, et Lucius Antonius Consul, Marci frater, cum divisionis illius administrationem et gratiam apud milites derivare ad se non potuissent, veterum possessorum querelis in speciem commoti, bellum in Octavianum suscitant. Asinius Pollio, M. Antonii singularis amicus, Galliam Cisalpinam interim copiis tenet, et Alpium transitum Octaviani legionibus intercludit, ut constat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Perusiæ obsesso suppetias ferre frustra conatus, sub anni sequentis initium dedita Perusia, cum septem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua est, in potestate Antonii diu retinet, ut testatur Velleius.

Atque hæc illa est Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio suo mulctatus est. Neque enim est, cur Corradus calamitatem illam accidisse poëtæ suspicetur decemvirali illa divisione, quæ Mutinense bellum secuta est, et cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates et ipse Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id, Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque istud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis bis senos cui nostra dies altaria fumant:* potuit vero hac Philippensi divisione; cum se jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, summaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus et Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam divisionem rejiciunt, et annum u. c. 723. Cum enim e plerisque omnibus Virgilianæ vitæ scriptoribus certum sit, Bucolica triennio esse perfecta; certum item, ut mox demonstrabitur, Eclogam quartam anno u. c. 714. Pollione Consule, esse editam: certum id quoque habendum est, spatium illud triennii circa consulatum Pollionis omnino esse numerandum. Adde quod idem ipse Pomponius Virgilium dicat edidisse Bucolica anno ætatis 28. aut 24.; Probus et Pundianus, anno 28.; Servius, anno 29. Atqui divisionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam scriptorum ejusmodi manifestam facit.

Igitur sic statuo. Virgilium Asinio Pollioni, tum in Gallia Cisalpina et Venetia, cujus pars est ager Mantuanus, cum imperio versanti, sive per Varum, quocum philosophiæ studuerat, sive per Cornelium Gallum, sive per seipsum innotuisse: per Pollionem commendatum esse Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepsisse. Quanquam enim tunc diversarum erant partium Mæcenas et Pollio, similitudo tamen studiorum et æqua probitatis fama sic utrumque sociabat, ut anno proxime sequente administri Brundusinæ pacis una adhibiti sint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuisse merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat: quod prior a Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata sit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet suos, Romam sub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de se fides habeatur? At Ecloga prima sub Tityri persona testatur, sibi ante amissos agros Romam ignotam fuisse: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi stultus ego huic nostræ similem, &c.* se libertatis obtinendæ gratia eo profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi? Libertas, &c.*

Quamobrem inter fabulas puto quicquid habet vitæ scriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magistro stabuli carus primum fuerit: quod panes eidem, ut uni e stabulariis, in singulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre suo aliquando

sollicitus, consuluerit ea de re stabularium Maronem; ejusque opera speraverit patrem se posse suum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus scite interdum respondebat. Fuerit enimverò Maroni singularis illa, quam reipsa fuisse libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime sunt: quis tantum Octaviani fuisse stuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam esse vim sibi persuaderet, aut tantam Romani moris inscitiam, ut se *regem magnanimum* appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta. Quid? jocus ipse quam insulsus, pistoris filium sibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur, Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quod proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, qua poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Roma profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, male habitus, ægre vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret, Eclogam quæ ordine nona legitur obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, subitario impetu e variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnasse: quod legenti persuasum fore facile confido.

Annus u. c. 714. *Augusti* 24. *Virgilii* 31.

CN. DOMITIUS CALVINUS.
C. ASINIUS POLLIO.

OCTAVIANUS Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus et Antonius, a plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in littore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis et rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt e magistratu Consules, Calvinus et Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, et olim Bruti Cassiique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime consequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magistratum abdicasset, nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit, Pollio*: post Brundusinam pacem Pollionis opera constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: post pacem etiam Puteolanam, invecta scilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent*

distenta capellæ ubera, &c.; igitur sub extremos anni dies. Parum enim sana fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente, aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus u. c. 715. *Augusti* 25. *Virgilii* 32.

L. Marcius Censorinus.
C. Calvisius Sabinus.

Pollio bellum adversus Parthinos feliciter gerit, de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici et Venetiæ littora; Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur scripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum scilicet victimæ et sacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni pascantur v. 84. *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, Musam: Pierides, vitulum lectori pascite vestro. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum*, &c. Quam si quis levem conjecturam putet, de illa non admodum pugnabo mecum ut sentiat.

Annus u. c. 716. *Augusti* 26. *Virgilii* 33.

Appius Claudius Pulcher.
C. Norbanus Flaccus.

Bellum inter Octavianum et S. Pompeium renovatur, adversa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, postquam ea triennio ante incepisset. Tunc ergo scripta est Ecloga quæ decima numeratur, quam hac ipse consignat nota: *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omisimus, quo tempore scriptæ sint, nihil certo indicat.

Annus u. c. 717. *Augusti* 27. *Virgilii* 34.

M. Vipsanius Agrippa i.
L. Caninius Gallus.

Dum adversus S. Pompeium Octavianus bellum instaurat, orditur Virgilius Mæcenatis suasu Georgica, quæ septem annis consequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus u. c. 718. *Augusti* 28. *Virgilii* 35.

L. Gellius Poplicola.
M. Cocceius Nerva.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit, ut habet Appianus, *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adversus Parthos male gesta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram; ubi se luxui et voluptatibus tradit.

Annus u. c. 719. *Augusti* 29. *Virgilii* 36.

L. Cornificius.
S. Pompeius S. F.

S. Pompeius se fuga recipit ad Antonium, ejusque jussu in Phrygia occiditur a Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim consecratur, cum jam annos 28. exegisset, ut habet diserte Appianus lib. 5.

Quicqnid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* se filium appellabat.

Annus u. c. 720. *Augusti* 30. *Virgilii* 37.

M. Antonius ii.
L. Scribonius Libo.

Annus u. c. 721. *Augusti* 31. *Virgilii* 38.

C. Cæsar Octavianus ii.
L. Volcatius Tullus

Annus u. c. 722. *Augusti* 32. *Virgilii* 39.

CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOSIUS.

HIS annis tribus jacta sunt belli semina Octavianum inter et Antonium.

Annus u. c. 723. *Augusti* 33. *Virgilii* 40.

C. CÆSAR OCTAVIANUS III.
M. VALERIUS MESSALA.

DEBELLATUR apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Asia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus u. c. 724. *Augusti* 34. *Virgilii* 41.

C. CÆSAR OCTAVIANUS IV.
M. LICINIUS CRASSUS.

REVERSUS in Italiam Octavianus, ut quartum Consulatum acciperet, obvium habet Brundusii Senatum, a quo Consul renunciatur: ibique dies juxta Dionem, triginta cum substitisset, inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, et ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mæcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est, non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatræ et Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, sub procuratoris nomine, instituit Cornelium Gallum, eum de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem et Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ suæ terrore composuit: tum denique divinos honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum et clausulam adhibebat his verbis: *Hæc super arvorum cultu pecorisque canebam, et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum fulminat Euphratem bello, victorque volentes per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tunc prioribus libris quosdam attexuit versus, hujus ipsius anni et Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæsar, qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris, imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, et navali surgentes ære columnas: addam urbes Asiæ domitas pulsumque Niphatem*, &c. Qua eadem hyeme statim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus est, ut communiter vitæ scriptores habent.

Annus u. c. 725. *Augusti* 35. *Virgilii* 42.

C. CÆSAR OCTAVIANUS V.
S. APPULEIUS.

CÆSAR Romam reversus ter triumphat Sextili mense: de Dalmatis, de Macedonia et Actio, de Cleopatra et Ægypto. Atque ita pace per universum orbem Romanum constituta, templum Jani claudit tertium a Romulo. Quod inseruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis, Claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno censuram exercet Cæsar, et collegam sibi assumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moresque ambo multa fecerunt. Id quoque significat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, jura dabunt.*

Dicitur et hoc anno Cæsar deliberasse de imperio deponendo, eaque de re consultores adhibuisse Mæcenatem et Agrippam. Et suadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus consilio obsecutus est. Id vero perquam absurdum, quod si esset, non fuisset a solo Pseudo-Donato, sed a gravissimis etiam historicis memoratum: Maronem nempe ab Cæsare vocatum etiam in consilium, Mæcenati assensum esse, nutantemque principis animum assensu hoc suo confirmasse.

Annus u. c. 726. *Augusti* 36. *Virgilii* 43.
C. Cæsar Octavianus vi.
M. Vipsanius Agrippa ii.

Cæsar, perfecta hoc anno censura, solemnibus sacrificiis Romano more lustrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ suæ memoriam a se prius institutos, primum exhibet, nobilium puerorum equestri decursione et gymnica exercitatione præcipue insignes: ex Dione l. 51. et 53. Quæ omnia sub Æneæ persona repræsentat Virgilius l. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus littora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras nudati socii,* &c.

Annus u. c. 727. *Augusti* 37. *Virgilii* 44.
C. Cæsar Octavianus vii.
M. Vipsanius Agrippa iii.

Augusti nomine donatur Octavianus a Senatu, Munatii Planci sententia, Januario mense.

Annus u. c. 728. *Augusti* 38. *Virgilii* 45.
C. Cæsar Augustus viii.
T. Statilius Taurus ii.

Cornelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, et a Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fuse a Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4. indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, et Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Aristæi fabula sic cum apum cultura connexa est, ut nata e re ipsa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui non nisi panculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quod Augustus ipse, qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus u. c. 729. *Augusti* 39. *Virgilii* 46.
C. Cæsar Augustus ix.
M. Junius Silanus.

Augustus movet expeditionem in Cantabros: qua dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat a Virgilio, nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego vero frequentes a te literas accipio. . . De Ænea quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora impartiar.*

Annus u. c. 730. *Augusti* 40. *Virgilii* 47.
C. Cæsar Augustus x.
C. Norbanus Flaccus.

Marcellus, Octaviæ sororis Au-

gusti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. l. I. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem a Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus u. c. 731. *Augusti* 41. *Virgilii* 48.

C. Cæsar Augustus xi.

Cn. Calpurnius Piso.

Moritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti et Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Baias. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defecisse, et pro singulis hujus argumenti versibus poëtæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Augusto excipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos et signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus a Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum suspicaretur, inseruit libro septimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa: sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, sex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura.

Annus u. c. 732. *Augusti* 42. *Virgilii* 49.

M. Claudius Marcellus.

L. Arruntius.

Sub anni hujus finem, antequam sequentes Consules magistratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Augustus suscipit.

Annus u. c. 733. *Augusti* 43. *Virgilii* 50.

Q. Æmilius Lepidus.

M. Lollius.

Augustus perlustrat Græciæ et Siciliæ civitates, hyememque transigit in insula Samo.

Annus u. c. 734. *Augusti* 44. *Virgilii* 51.

M. Appuleius.

P. Silius Nerva.

Trajicit Augustus in Asiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amissas a Crasso aquilas recipit a Parthis. Romam revertitur, iterumque in Samum hyematurus consedit.

Annus u. c. 735. *Augusti* 45. *Virgilii* 52.

C. Sentius Saturninus.

Q. Lucretius Vespillo.

Virgilius, Æneide confecta, proficiscitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Augusto Romam revertenti occurrisset, de reditu cum eo cogitans languore correptus est: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brundusium appulit, ibidemque decessit, 22. Septembris, annos natus 50. menses 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam instituerat animo formam perduxisset, petiisse comburendam; negatamque sibi ab amicis, per testamentum legasse Plotio Tuccæ et Vario, qui eam aut comburerent aut emendarent. Fabulam putat Corradus: sed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimisque Plinius, historiæ suæ lib. 7. c. 30. testentur, non video contra testes ejusmodi quæ vis possit esse tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium, e quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satir. l. 1. 5. *Postera lux ori-*

tur multo gratissima: namque Plotius et Varius Sinuessæ, Virgiliusque, occurrunt: animæ, quales neque candidiores terra tulit, nec queis me sit devinctior alter. Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, translatum, via Puteolana sepultum est. Scripta, sublatis aliquot versibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum et famæ cognitio, e veterum testimoniis mox afferendis, potius quam ex Pseudo-Donato repetenda est.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, Sat. l. 1. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerint gaudentes rure Camenæ.

IDEM, Sat. 6.

Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, lib. II. Eleg. ult.

Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis littora Phœbi,
Cæsaris et fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, et attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, Artis amat. lib. III.

Et profugum Ænean, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, Amorum lib. I.

Tityrus, et segetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, Trist. l. II.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, lib. VIII.

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, et Smyrnæis æmula plectris.

STATIUS Thebaida alloquens.

Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, et vestigia semper adora.

JUVENALIS, Satira 11.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, Epig. l. VIII.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit et major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, lib. XIV.

Accipe facundi Culicem studiose Maronis;
Ne nugis positis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTHAGINENSIS.

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, et Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit et hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, lib. II.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, Controv. lib. III.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, Hist. l. VII. c. 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, lib. III. Epist. 21.

Virgilii ante omnes (imaginem venerabatur Silius), cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, Dialogo de Orat.

Malo securum et secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ: testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, et forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, lib. X.

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, lib. IX.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS ET GELLIUS.

[Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.]

LAMPRIDIUS, de Alexandro Severo.

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, et Achillis, et magnorum virorum.

ARGUMENTUM

IN

BUCOLICA.

Bucolicum carmen idem est ac pastorale, deducto nomine a pastoribus, quorum sunt præcipui qui curant boves, sive bubulci, Græce *βουκόλοι*, a *βοῦς* bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracusanum poëtam, imitandum sibi proposuit.

Carmina ejusmodi sua vocavit Theocritus *idyllia*, Virgilius *eclogas*. Est autem ἐκλογὴ, ecloga, delectus paucorum aliquot opusculorum e pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorumdam versuum quos e Theocrito per imitationem expresserit: est enim ἐκλέγειν *eligere, secernere*. Male autem scribitur a quibusdam Ægloga, quasi ab *αἲξ capra* et *λόγος* sermo: tum quia non ἐκλογὴ, sed *αἰγολογία* dicenda esset: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima; tum denique quia nomen eclogæ aliis operibus tribuitur benemultis, in quibus pastoritium nihil, imo nihil omnino præter *delectum* significat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis *eclogas*, sive excerpta e majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris, *varii carminis eclogas*: ejusdem Horatii satiræ quibusdam in codicibus *eclogæ* inscribuntur.

Cœpta sunt bucolica anno Virgilii 29. exeunte, u. c. 713. et triennio perfecta: ut jam in vita, moxque singulis in eclogis disseremus.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICON

LIBER.

ECLOGA I.

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR Octavianus cum agrum Cremonensem et Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuisset, Virgilius Mantuanus inter ceteros agello suo spoliatus est: sed Mæcenati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus versabatur; et per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat, recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani et Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem commemorat. Tityrus Virgilium repræsentat, Melibœus Mantuanos.

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio et Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex qua bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, et cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani et M. Antonii, de Bruto et Cassio Julii Cæsaris percussoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio,

TITYRUS] Aptum argumento nomen. Est enim Tityrus, Hesychio, *Satyrus, calamus, avis quædam*: Servio, *aries major*, interpreti Theocriti, *otiosus.*

ut male in Pomponii et Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt; quippe anno 29. incœpta, et triennio perfecta. Quos errores in vita Poëtæ fusius emendavimus,

---

MELIBŒUS. TITYRUS.

MELIBŒUS.

TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.
Tit. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.

MEL. *Tityre, tu jacens sub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam pastoralem* cum *parva fistula; nos deserimus terminos patriæ et agros amœnos; nos eximus e patria: tu, Tityre, otiosus sub umbra doces arbores referre* nomen *pulchræ Amaryllidis.* TIT. *O Melibœe, deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo semper illum*

1. Tytire multi, vitiose; sed est Τίτυρος. cf. Burm.—2. *Agrestem* Quinctil. IX, 4, 85 memoriæ vitio ex Ecl. VI, 8 laudat: recepit Egnat. v. Heins. utrumque apud Lucret. v, 1397. IV, 593, cf. Cerda, qui *sylvas* ad rem pastoritiam, *agros* ad rem agricolarum, referri docet; quod hactenus verum est, ut tamen communi *agrestium* rerum vocabulo et pastorum vita comprehendi possit, ut v. 10 *calamo agresti*.—3. *Nos p. f. nos d.* quartus Moret. et fragm. Moret. a pr. m. *liquimus* Parrhas.—4. *letus* Rottend. h. lætus, solenni variatione. v. Burm.

NOTÆ

MELIBŒUS] Boum curator, *ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βόων, quia curæ est ipsi de bobus.*

1 *Fagi*] Fagus, quæ et æsculus dicitur, arbor glandifera, *du hestre*, ex qua olim homines victitarint: unde dicta Græcis quidem *φηγὸς fagus*, a *φάγειν* sive *φήγειν edere;* Latinis autem æsculus pariter ab esu. Utramque aliqui non male distinguunt.

2 *Avena*] Musica instrumenta inter pastores concinnata, primo ex avenis calamisque triticeis inter se cera compactis: tum ex arundinibus et cavatis buxi fistulis: mox e gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, stipula, calamus, arundo, fistula, buxus, tibia, cornu, æs, &c.* pro musicis instrumentis usurpantur.

5 *Amaryllida sylvas*] Per sylvas, Echo intellige, quæ frequens in sylvis. De *Amaryllide* infra, v. 31.

6 *Deus nobis hæc otia fecit*] Octavianus, quem Deum per adulationem

Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
Mel. Non equidem invideo; miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris. En, ipse capellas
Protenus æger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,

dei loco: sæpe tener agnus electus *ex ovili nostro tinget illius aram* sanguine. *Ille permisit vaccas meas vagari, ut vides, et* me *ipsum canere fistula rustica quicquid vellem.* MEL. *Ego quidem non invideo, immo admiror,* cum *tantus sit tumultus toto rure. Ecce ego mærens abigo præ me capellas, et hanc, o Tityre, difficile traho. Modo enim enixa geminos* fœtus, qui erant *spes gregis, proh* dolor! *deseruit eos rigido in saxo, inter spissas corylos. Memini quercus afflatas fulmine sæpe prænun-*

h. l. et passim alii.—7. In *semper—deus* nugantur Grammatici. vid. Pier. Benedictus in Ed. Flor. 1520.—8. *Imbuit* Rottend.—9. *meis* Rottend.—10. *promisit* Zulich. solenni errore.—11. pro *totis* Jo. Schrader. in mss. conj. *notis.* —12. *turbamur* multi et ipse Rom. v. Pier. et Heins. sed damnat jam Serv. et alterum confirmat Quinctil. I, 4, 28.—13. *Protinus* nonnulli ap. Heins. et Burm. quos vide; vana disputatio; utriusque scripturæ vis eadem; antiquior tamen scriptura *Protenus* corrupta per pronuntiationem *Protinus.* vid Not.—14. *Hinc* Augustin. de Gramm. *Hæc* duo. *corulos:* alii *corilos,* vel *corylos.* Nil refert; sed nullus dubito antiquam scripturam in his et similibus fuisse *u:* ex pronuntiatione autem fuisse comparatam cum Gr. *υ;* hincque tot voces per *y* scriptas invasisse Latinum sermonem. Conversæ inde fuere nonnullæ in *i;* ut *lacrimæ* pro *lacrumæ,* cum factum esset *lacrymæ. densos* Leid. a m. sec.—15. *a* al. ut fere semper in antiquioribus membranis; seriores *ha. in media* Cod. Nonii Marcelli. *conixa* sex

NOTÆ

appellat. Errant quippe qui sacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuisse instituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus nisi post ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diserte Appianus l. 5. *Civil.* hoc est annis tribus post edita a Virgilio bucolica simul omnia.

14 *Corylos*] Corylus *Coudrier.* Nux avellana sylvestris.

16 *Si mens non læva*] Læva, seu sinistra pars, ambigue a Romanis accepta: sæpe in malum omen, ut hic, et v. 18. sæpe in bonum, ut Æn. II. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? An quod in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, a quibus illa dabantur; aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis est. Ita volunt aliqui auctore Plutarcho lib. de quæstionibus Romanis. Aliud quiddam suggerit Cicero de divin. II. 82. Cum enim dicat Græcis quidem et barbaris dextra auspicia, Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco

De cœlo tactas memini prædicere quercus.
* Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.*
Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.
Tit. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos

ciasse nobis hanc calamitatem, nisi animus imprudens fuisset: sæpe cornix funesta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam sit ille deus. Tit. *Ego demens, o Melibœe, existimavi urbem, quæ vocatur Roma, similem esse nostræ* Mantuæ, *ad quam* nos *pastores consuevimus deducere agnos tenellos. Quemadmodum sciebam catulos canibus, et hœdos capellis esse similes: quemadmodum solebam com-*

MSS. antiquo more. v. Heins.—17. *De cœlo memini tactas* Menag.—18. Versus hic a vetustioribus, etiam a multis serioribus, ut a nostris, fere abest; ejectus a Naugerio in Ald. tert. et jam ante ab Egnatio; assutus et adumbratus ex Ecl. IX, 15. v. Heins. et Pier. in cujus binis erat *dicebat ab* i.—19. *quis sit* septem Codd. ap. Heins. tres. Burm. cum Goth. pr. Sed v. Heins. ad. Ecl. II, 19 et passim alios.—21. *qua* Moret. un. a. m. sec. *quoi* conj. Burm. vid. Not.—22. *deducere* unus ap. Torr. ad Hor. IV. Od. 2.—23. *Sic catulos canibus* nonnulli;

NOTÆ

more in re divinatoria locuti esse. Unde autem utrique sinistras dextrasque partes sumerent, dicetur Ecl. IX. 15.

18 *Sæpe sinistra, &c.*] Non quidem *a sinistra parte:* quippe ex augurum doctrina, *cornix a sinistra, corvus a dextra, ratum facit;* ut docet Cicero de divin. lib. I. 85. et Plautus in Asin. At *sinistra* hic simpliciter *funestam* significat, ex quacumque parte venerit. Nam sic ait idem Cicero de divin. lib. II. 82. *Haud ignoro, quæ mala sunt sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint.* Quæ vox, *mala*, quanquam suggesta sit a Lambino, ubi prius legebatur *bona:* tamen constat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus sensu careat, et aliis a Lambino patentissimis erroribus purgatus sit. Porro funesta hæc est Virgiliana cornix. 1°. quia cornix omnis per se funesta. 2°. quia ex ilice, arbore item funesta. 3°. quia ex ilice cava et putri.

18 *Ab ilice*] Ilex, arbor glandifera, e genere quercuum, *de l'yeuse.*

19 *Da, Tityre*] *Dare* et *accipere* pro *dicere* et *audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim paucis dabo.* Æn. II. *Accipe nunc Danaum insidias.* Audacius etiam sequioris ævi scriptores *datur* usurpavere pro *traditur, dicitur.* Statius VII. Theb. *Asopus genuisse datur.* Claud. III. de Raptu, *Illic posuisse cruentam Ægida, captivamque pater post prælia prædam advexisse datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, sed male: quicquid enim affert e veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active dici, non passive.

23 *Sic canibus, &c.*] Sensus juxta Servium legitimus hic est: Putabam antea Romam ita similem esse urbibus aliis, ut sunt catuli canibus similes, qui sola magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam a ceteris genere etiam et natura distare: nam sedes est Deorum, tamque

Noram; sic parvis componere magna solebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
Mel. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
Tit. Libertas: quæ, sera, tamen respexit inertem;
Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, et longo post tempore venit,
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

parare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter ceteras, quantum cupressi solent eminere inter viburna flexilia. MEL. *Et quæ tanta necessitas te coëgit Romam petere?* TIT. *Libertas, quæ* licet *tarda, tamen aspexit me desidem, cum jam cana barba decideret secanti; tamen aspexit, et venit post multos annos* servitutis: *ex quo secutus sum Amaryllida, et reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amari Gala-*

et agnos pro hædos nonnulli ap. Burm.—25. *Hac inter alias tantum* Franc. *tantum inter alias* Goth. pr. *altas* conj. van Hoven Campens. III. p. 224.—26. *virgulta* quartus Moret.—27. *Ecqua* olim aliquæ vulgg. ap. Fabric. Nam *Et quæ* statim ab Aldo editum.—30. *R. tandem* Cod. Köler. non male. Sed totus versus tam scaber est, ut vix eum a poëta profectum sed e margine illatum esse

NOTÆ

nostris urbibus antecellit, quam cupressi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter se, non sola magnitudine differunt.

26 *Inter viburna cupressi*] Viburnum, virgulti species, *viorne.* Cupressus, *cyprès:* arbor nota.

29 *Candidior postquam, &c.*] Grave hic dissidium interpretum. Causa dissidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo scripsit hanc eclogam, canus esse non potuit. Quatuor modis solvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Postquam tondenti barba cadere cœpisset, id est, postquam cœpi barbam alere; tum inertem respexit me *libertas candidior*, id est *speciosa et benigna.* Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior est, necdum colorem induit: hoc pacto: Libertas respexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expresse dicitur: *Fortunate senex, &c.* III. Melius, junior poëta latere sub senili persona dicetur voluisse, ideo, quia servum se fingit esse, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere servi, nisi jam senes et multis laboribus probati, non solebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique servatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eadem licentia senem se dixit, cum sit juvenis; qua pastorem se fecit, cum sit urbanus; aut Tityrum nominat, cum sit Virgilius.*

31 *Postquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem a lacte deductum, quod Græce est γάλα, γάλακτος: *Amaryllis* ab incilibus, per quæ in agris aquæ derivantur, hoc enim est ἡ ἀμάρα; rusticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam esse: quo id auctore? ut enim constet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuisse, quod evulgare nefas esset,

Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi:
Quamvis multa meis exiret victima sæptis,
Pinguis et ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
Mel. Mirabar, quid mœsta Deos, Amarylli, vocares;

team (fatebor enim) nec speravi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex ovilibus meis multas victimas, et coagularem opimos caseos ad usum *ingratæ urbis, nunquam referebam domum manus plenas pecunia.* Mel. *Mirabar cur tristis invo-*

putem.—34. *sæptis.* Hanc scripturam h. l. vix duo Reg. et Mentel. in aliis locis antiquiores agnoscunt. Nonnulli distinguunt post *pinguis*, ut sit *victima pinguis*, ut Ecl. VI, 4. *erraret victima* Parrhas. Burm.—37. pro *Amarylli* al.

NOTÆ

sane quid illud nominis fuerit a nemine proditum est. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui septem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuisse ait: factis deinde Vertumno sacris exsiccatum: quod per incilia factum esse suspicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut et *Galateæ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati sedes haberent, tractusque ille *Gallia togata* vocaretur. His omissis nugis, ego nullam hic allegoriam agnosco. I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diserte ac proprio nomine appellat, quam quid esset causæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Distinguit pariter Mantuam a Galatea, cum dicit se, dum serviret Galateæ, sine fructu caseos ingratæ urbi pressisse. III. Si stet allegoria, inextricabilis est versus ille: *Mirabar quid mœsta Deos, &c.* ut mox constabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum esse, in bucolicis, neque nusquam neque ubique, aliquid figurate dici, hoc est, per allegoriam.*

33 *Nec cura peculi*] Pro *peculii*. *Peculium* autem I. Juxta Pomponium, patrimonium universim significat, a *pecu* sive *pecore*; unde et *pecunia* dicta: sive quod omnia veterum bona olim in pecoribus consisterent, ut habent Varro et Plutarchus: sive quod prima pecunia facta sit ex incisis pecudum coriis, ut volunt Cassiod. et Suidas: sive quod æs antiquissimum, cum signari cœpit, ovis aut bovis capite signatum sit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie est privata pecunia, quam servus, domini permissu, separatim a domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in usus. Atque eo quoque modo hic sumi potest, ubi Tityrus servi personam induit.

36 *Gravis ære*] Pecunia quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum signato, constitit.

37 *Mirabar, quid, &c.*] Hic versus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepsisse huc velint, et reponi *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo sibi constet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere ista non posse: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inscius, Romæ dolorem de absente Virgilio seu Tityro scire potuit, cum doceatur ab ipso Tityro quid sit Roma: *Urbem quam dicunt Romam, &c.* neque Virgilius, poëtarum modestissimus, ita de se sentiebat jam tum ac scribebat magnifice, ut

Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.
Tit. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut ante, boves, pueri; submittite tauros.

vocares Deos; o Amarylli; cui servares poma pendentia suis quæque *arboribus. Tityrus hinc aberat. Ipsæ pinus, ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant.* Tit. *Quid fecissem? nec poteram* aliter *abire e servitute, nec Deos experiri tam propitios in alio loco* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, o Melibœe, propter quem aræ nostræ fumant singulis annis per duodecim dies. Illic ipse prior* ita *respondit roganti mihi:*

Galatea, ut malit Cerda; inani allegoriæ servandæ studio.—38. *mala* Rom. a pr. m.—39. *Tityrus hinc aberat ipse* Goth. pr. perperam.—43. *quot annis* divisim antiquiores. v. Pier.—45. *primum* Longob. Pierii.—46. *greges* Menag.—

NOTÆ

tantam de se fuisse Romæ sollicitudinem putaret. Planus absque allegoria sensus est, si de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiscitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, absentis desiderio tabescit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris; nunc demum a Tityro profectionis causam intelligit, eidemque absentiam exprobrat quasi leviter amanti: unde purgat se Tityrus: *Quid facerem?* inquit: quid aliud remedii malis meis esse poterat, quam Romam proficisci? &c.

40 *Arbusta*] Non arbusculæ sunt et fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles et arboreta magna erant*, inquit Gellius l. XVII. c. 2. ex Q. Claudii annalibus, additque, *arboreta ignobilius verbum est, arbusta celebratius.* Igitur loca sunt arboribus consita fructiferis, vel non fructiferis; ut scite quidem Valla et Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest quod legatur Ecl. IV. 2. *Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ. Si canimus sylvas, &c.* Sensus enim est, *non omnibus placent myricæ, at ne ipsæ quidem arbores: sed sylvæ altiores, &c.*

43 *Juvenem*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperii minueretur.*

44 *Bis senos*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte sacrificia fiebant: ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45 *Primus*] Prævenit beneficio preces meas.

46 *Pueri*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo *in verb. signif.* Unam qua servi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonstratur. Addi potest et quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patro-

Mel. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt!
Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus obducat pascua junco.
Non insueta graves tentabunt pabula fœtas;
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

Pueri, pascite boves, ut prius, et subligate tauros jugo. MEL. *O felix senex! itaque agri tui relinquentur* tibi, *iique tibi satis ampli; licet nuda saxa tegant ceteros undique, et palus operiat pascua cœnoso junco. Insolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagio vicini gregis inficiet eas. O felix senex! hic prope amnes co-*

48. Ex hoc et v. 52 expressus v. 11 in Epigr. 177 Anthol. lat. I. 1, *Hæc tibi semper erunt, hic inter flumina nota* etc. Totum carmen ex Virgilianis versibus est contextum.—49. *obd. omnia* ms. Köler. e sup. versu.—50. *pascua* nonnulli ex antec. pro *fetas*, aut ut vulgo male scribitur (est enim a feo) *fœtas*, nonnulli cum Goth. sec. *fœtus* ut sint agni.—51. *Non* Schol. Juven. II, 81. *Ne mala—lædant*

NOTÆ

nus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter et amice compellat. Quarta hæc, et prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, et *senex* appellatur.

46 *Submittite tauros*] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciorem et convenientiorem loco: sensus enim erit: *Pascite et arate*, qua duplici cura res fere omnis rustica continetur. Alio tamen deduci potest. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*: aliquando enim in compositis *sub* usurpatur pro *super* ut Æn. XII. 287. *corpora saltu subjiciunt in equos*: hoc est, *superjiciunt*. II. Cum Cerdano, *proferte et producite in pascua*: est enim apud Lucret. l. I. *Lætificos nequeat fœtus submittere tellus*, id est, *proferre*. III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, et substituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: est enim in Justin. instit. l. II. de rerum divis. *Si gregis usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet*.

48 *Quamvis lapis*] Volunt plerique omnes describi his verbis Virgiliani sterilitatem agri, qui, ut nonnulli putant Ecl. IX. 7. a colle lapidoso ad fluvium usque Mincium vicinasque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec pascuis opportunus. Ego iis non assentior: tum quod ejus agri descriptio quæ fit Ecl. IX. non sterilitatem sed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, pascuis, et umbraculis mentio fiat. Igitur de ceteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi scilicet agri tui colendi et exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horrescat.

50 *Graves tentabunt pabula fœtas*] *Fœtas et graves* conjungit, ut significet *prægnantes*: quia *fœtas* sine addito de iis etiam dici posset, quæ jam fœtum sive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando est *gravida, plena*. Æn. I. 55. *Loca fœta furentibus Austris*. Æn. II. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando est, *jam enixa*: Æn. VIII. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuisse lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros*.

50 *Non insueta, &c.*] Quia non cogeris ut ceteri, exul abire in novas et insuetas regiones cum gregibus.

51 *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate pastionis, fames oritur in gregem,

Fortunate senex, hic inter flumina nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum.
Hinc, tibi quæ semper vicino ab limite sæpes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
Tit. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,

guitos, et fontes dicatos Nymphis, *frueris umbra frigida. Ex alia parte sæpes limitis propinqui in qua flos salicum carpitur semper a Siculis apibus, sæpe tenui murmure apum te invitabit ut somno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelso in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes*, quæ sunt *tuæ deliciæ, neque turtur desinet queri ex ulmo sublimi.* Tit. *Prius igitur agiles cervi pascent*

Charis. male.—52. *intra* Goth. sec.—53. *frigus captabis. tentabis* unus Rottend.—54. *a limite* Ven. *sæpes* Rom. et Oblong. Pierii: et sic alibi vetustiores. cf. ad v. 34. Haud dubie versus totusque locus contaminatus: quem se non intelligere jam Markland. ad Stat. i Sylv. 3. 43 professus est; suspectum etiam Burmann. merito habuit. Hæret interpretatio in *quæ semper*, quod jejunum, et in defectu verbi in enuntiatione: *quæ sæpes semper*: si supples: *quæ semper* suasit, nihil potest esse exilius et poëta magis indignum. Burm. tentabat: *Hic tibi quæ surgit* vel *serpit v.* Multa possunt alia conjectari: ut *hinc tibi vicino prætenta* (s. *prætexta*) *ab limite sæpes—Sæpe l. s. suadebit* i. s. nisi hæc et alia longius recederent. In ms. Köler. erat: *Hinc tibi vicino q. semper ab limite sepes.* Leniorem medelam esse vidi, si *Hic, tibi qua* refingeretur; ut sit: *hic inter flumina nota frigus captabis opacum: hic*, inquam, *tibi qua sæpes suadebit* etc. h. e. qua apes susurro ad somnum te invitabunt. Verbo: sedes vulneris manifesta est: *Hinc . . . . vicino a limite sæpes* etc.—55. *salicta* Prisc. ed. Putsch. laudat, vitio operarum.—56. *suadebat* Goth. pr.—57. *alte* unus Heins. *ad aures* Parrhas. cf. Burm.—58. *rauci* apud Pier. nonnulli.—59. Serv. h. l. laudat: *turtur cessabit ab u.*—60. *in æthera* Gud. et duo alii: quartus Moret. pro diversa lect. *in æquore*, quod ad justas oppositionis leges accommodatius foret; itaque placet Burm.

NOTÆ

ex fame morbus, qui semper in grege contagiosus est.

52 *Flumina nota*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. vii. 13. et Padum, *le Po*, de quo Georg. i. 482.

54 *Hinc, tibi, &c.*] Sensus hujus loci satis intricatus, his notis explanabitur. i. Sæpes quædam Virgilium inter ejusque vicinum agri limes ac terminus fuit. ii. Sæpes illa salicibus constabat. iii. Delectantur flore salicum apiculæ, et levi susurro soporem conciliant. iv. Apes Hyblææ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum est Siciliæ, et mons oppido vicinus; loca melle commendatissima. v. Familiaris est Græcis hæc loquendi forma, *florem depasta*, ut Æn. i. 593. *Os humerosque Deo similis, &c.* id est, *secundum florem*, *secundum os et humeros*. vi. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti*. *Salicetum* locus est salicibus consitus, ut *arbustum* arboribus.

58 *Palumbes*] Columbæ sylvestres, *pigeons ramiers*. Dicitur etiam palumbus et palumba.

61 *Freta*] *fretum*, synecdoche pro

Et freta destituent nudos in littore pisces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

in aëre, et maria deserent in littore pisces defectos aqua: prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, regionibus mutuo permutatis, quam forma illius

et Trillero Obss. Crit. c. 27 et olim Cerdæ; (et Schradero Obs. p. 33.) malim et ipse, modo non correctorem redoleret.—61. *nudo in littore* unus Ven. deberet saltem *nudato*.—63. Ingeniose tentabat Jo. Schrader. *Aut Albim*.—64. *cultus*

NOTÆ

mari: *fretum* enim proprie est angustum mare inter duas terras: ut *fretum Siculum*, *Gaditanum*, &c. a fervendo dictum, quod in eo mare compressum effervescat, ac veluti ebulliat.

62 *Ante pererratis*, &c.] *Parthi* oriundi e Scythis, eam Asiæ regionem occupavere, quæ ab occasu, Media; a septentrione, mari Caspio; ab oriente, Bactriana et Ariana; a meridie, Carmaniæ desertis terminabatur. Mox in imperium prope immensum evasere sub Arsacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino subiere, sagittis formidolosi præcipue, quas inter fugiendum in insequentes retorquebant, mira arte versis equis et instaurata pugna. *Germani*.] Rheno ab occidente; Oceano et mari Balthico, a septentrione; Vistula, ab oriente; Danubio, a meridie, olim circumscripti: nunc terminis ab oriente paulo angustioribus utuntur: a meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia divisi. *Araris*.] non Germaniæ, sed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeso monte, *Vauge*, et placidissime fluens, ad Lugdunum Rhodano rapidissimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanusque celer*. *Tigris*.] Non est in Parthia proprie dicta: sed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto post spatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Assyriam ac Mesopotamiam in Euphratem influit, quocum in Persicum sinum defertur. *Amborum*.] Insulse Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: sed optime Servius de utrisque populis, Parthis et Germanis. Porro quidam sugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excusant errorem aliqui ex decoro inscitiæ pastoralis. Alii melius animadvertunt, hoc esse Virgilio familiare, non ex inscitia, sed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum sine veritatis dispendio fieri potest, extendere: quod sæpius deinde videbimus: G. I. 490. et G. IV. 287. Atqui verum est Ararim ac Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta; sed saltem in subditis Germanorum et Parthorum imperio regionibus tunc fuisse. Sane Parthos longo spatio Tigrim esse prætergressos, patet ex clade Crassi: qui paulo ante cæsus fuerat ab iisdem, ad Carrhas Mesopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut constat ex Cæsare l. I. de bello Gal. ad CXX. millia, consederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulsi ab eodem fuissent ultra Rhenum, id tamen de Ariovisto duntaxat ejusque exercitu, non etiam de pacatis et inermibus familiis, intelligi potest.

Mel. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,

juvenis *excidat mihi ex animo*. MEL. *Nos vero hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam, aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino*

* * * * * * * * * * * *

conj. vir doctus apud Burm.—66. *Oaxen*, *Oaxin*, *Eaxem*. *Oaxes* Cretæ fl. nemini memoratus, præter Vibium Sequestrem, forte ex hoc ipso loco; de urbe tamen Cretæ, *Oaxo*, non dubitatur, forte eadem, quæ Axus est ap. Herodot. IV, 154, ubi v. Wessel. p. 348, 53, neque illud ignotum, Cretam *Œaxida* dictam esse. v. Apollon. I, 1131, cujus versus ab Varrone Atacino expressos Servius recitat. Mirantur porro sagaciores, cur tam obscuri nominis fluvius h. l. a pastore nominetur, neque illud satis assequuntur, quomodo post Africam et Scythiam, cum remotissimorum finium terra expectaretur, *Cretæ* mentio facta sit. *Oaxim* itaque jam veteres modo Mesopotamiæ modo Scythiæ fluvium haberi maluerunt; nulla tamen nominis commemorata auctoritate. Fuere, qui *Araxem* reponi mallent; et sane apud Claudian. B. Gild. 31 inter *Oaxem* et *Araxem* Codices fluctuant. Possit etiam confirmatio hujus emendationis e Theocrito peti, ut eum noster ante oculos habuerit. Is enim, Hieronis laudes *ultra pontum Scythicum et Babylonem* ut extendantur, precatur Idyll. XVI. 99, 100. Eodem itaque modo Virgilius Scythiam et Araxem diversarum Orientis regionum fluvium memorare potuit. Verum, etiamsi hoc liceret, vel sic *rapidus cretæ* jungendum esset, qui rapit terram albam, radendo littus, h. lutulentus: atque hoc durum. Multo minus ferendi, qui Oxum inferunt nunc Oaxum dictum, qui *limum vehit turbidus semper* sec. Curt. VII, 10. Excusemus poëtam, quem defendere equidem non suscipiam. Sufficit fluvium hujus nominis in insula Creta esse, cujus mentionem hic fieri minus mirabitur, qui, uti *Afros*, seu Libyas, et *Scythas*, sic insulas ab Italia remotas *Cretam* et *Britanniam* sibi opponi, observet. Probabile mihi fit, Maronem ante oculos habuisse locum ex antiquiore aliquo poëta, quem nimis docte et alieno loco expressit.—

NOTÆ

65 *Sitientes Afros*] Africa mundi quarta pars, *sitiens* dicta quia zonæ torridæ magna ex parte subjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad septentrionem, Oceano ad occidentem et meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis insula, nisi eam continenti Asiæ conjungeret aliquot leucarum Isthmus, inter Erythræum et Mediterraneum mare interjectus: *Isthme de Suez*.

66 *Scythiam*] Scytharum nomine septentrionales omnes Asiæ populos antiqui complexi sunt, qui vagi, sine urbibus, tectis, et legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores et liberos plaustris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem sub specie acinacis adorabant, ex Herod. l. IV. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars est, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem est, Scythia sive Tartaria citerior, et intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior et extra Imaum dicitur.

66 *Cretæ veniemus Oaxem*] Extat fluvius hujus nominis non in Creta, sed in Mesopotamia, de quo sermonem hic esse contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, seu terram albam cursu secum rapiat, unde sit turbulentus. Quod vix cuiquam sano placeat. Volunt alii Oaxem reipsa fuisse in Creta: quod etsi in Geographis veteribus diserte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. I. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida;* tum Hero-

Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En, unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis et tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

separatos a ceteris populis. *Nunquamne post diuturnum tempus, post aliquot annos, revisam cum admiratione patriam regionem, et tectum casæ pauperis extructum e gleba,* quæ *tota* erat *mea possessio.* *Sceleratus miles possidebit hæc arva tam culta, pere-*

67. *Britanos* e libb. notat Ge. Fabric.—68. *En patrios nunquam* Ven. *En nun-*

NOTÆ

dotus l. IV. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejusdem cum urbe nominis fuisse ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inscitiæ pastoralis effugium cum aliis recurrere.

67 *Divisos orbe Britannos*] Britannia, olim Albion, insula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obversa, duas divisa in partes, Angliam et Scotiam. *Divisos orbe*] quia orbem antiqui vocabant terram continentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, insulæ Oceani extra orbem dicuntur esse, non item insulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68 *En, unquam*] Servius explicat, *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an umquam.* Non satis diligenter: sunt enim ista omnia dubitantis tantum et interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne*: ut manifestum est ex Ecl. VIII. 7, *En erit unquam Ille dies, mihi cum liceat, &c.*

69 *Tuguri*] Pro tugurii, ut supra *peculi* pro peculii: estque omne ædificium rusticæ rei custodiendæ conveniens, a tegendo dictum. *Cespite.*] Cespes herba est cum propria terra excisa, *du gason.* *Culmen*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant e culmis, seu paleis, inquit Servius.

70 *Post aliquot, mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Aristæ* hic communiter pro messibus, et messes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. IV. Cos. Honorii, *decimas emensus aristas.* Non placet Germano et Cerdano: si enim, inquiunt, *vix unquam et longo post tempore;* quomodo *post aliquot aristas* sive annos, quod breve tempus notat, rura sua revisurus est? II. Itaque iidem illi *post,* non præpositionem, sed adverbium esse volunt; et interpretantur *deinde,* hoc sensu: Nunquamne, ne longo quidem post tempore, dabitur hoc, ut videam me regna, pauculas *deinde* aristas; id est, ex florenti messe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac steriles aristas superstites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *post aristas,* eadem forma dictum esse, qua Ecl. III. 20. *post carecta latebas, derriere les bleds, derriere les roseaux,* et esse descriptionem agelli Melibœi, cujus regnum constiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi casulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus aristis; adeoque inter eas, sive post eas, latere dici posset.

71 *Novalia*] Dicitur *hæc novalis, et hoc novale;* estque terra, vel, juxta

Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
Produxit miseros! en, quis consevimus agros!
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellæ,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.
Tit. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem

grinus has messes? Ecce quo calamitatis *dissensio adegit cives infortunatos! ecce propter quos seminavimus arva! Nunc, o Melibœe, insere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego deinde stratus viridi in spelunca aspiciam vos procul spinosa e rupe pendere; cantilenam nullam modulabor; non tondebitis, o capellæ, cytisum florentem et salices amaras, me custode.* TIT. *Tamen*

-----

quam unus Heins.—72. Wall. apud Heins. distinguebat: *Impius—miles habebit Barbarus? has segetes?* ut et erat in cod. Franc.—73. *Produxit*. Ita ex Heins. et Pierii Codd. edidit Heins.; vulgo, *Perduxit*, quod gravis auctoritas Vatic. et Longob. tuetur. Verum hæ voces fere permutantur. Sic inf. Ecl. VI, 60 *perducant* alii *producant*. *en quis* vel *queis consevimus agros;* ita optimæ edd. et codd. At Rom. Codd. quo Pierius usus erat: *bis nos consuevimus agris*, sed expuncto primo *u* in *consuevimus*. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burm. *en quis consuevimus agris* Zulich. *en quis consevimus agris* Gud.—75. *quondam felix* alii ap. Heins. et sic vulgo editum, usque ad Pulmann. Meliorem ordinem jam Pierius docuerat e suis.—77. *Frondosa* Mediceus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhas. Serv. ad Ecl. IX, 50, et edd. ante Pierium.—78. *nec me* ms. Lengnich. *pastore* unus Mentel. pro var. l.—79. *amatas* conj. Vlit. ad Gratii Cyneg. 390.—80. *hinc—noctem*. Sic jam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac—nocte;* sed illud tuentur Heins. Burm. Martin. *poteras* editum jam a Nauger. in Ald. tert. firmavit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heins. Alii *poteris*, ut fere Codd. in his temporibus variant; illud elegantius. cf. Ovid. Met. I, 679.

NOTÆ

Servium, ex qua sylva recens eradicata est: vel potius in qua satum jam aliquid fuit, et quæ, prius quam alia satione renovetur, cessat per annum et requiescit: idque sæpe fit alternis annis. Ita Georg. I. 71. *Alternis idem tonsas cessare novales.*

74 *Insere nunc*] Apostrophe ironica Melibœi ad seipsum, qua indignatur se frustra laborem colendis hortis et vitibus impendisse, cum in barbarorum commoda cessuræ sunt. *Nunc*] particula ironiis et insectationi apta. Juven. Sat. XII. 57. *I nunc, et ventis vitam committe, &c. Inserere* est surculum, vel diversi, vel ejusdem generis, sylvestri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, *enter*. Vide Geo. II. 73.

79 *Cytisum*] Genus fruticis sive herbæ, cujus species multiplex, et descriptio apud diversos diversissima. Constat greges inde inprimis pinguescere et augeri lac. In insula Cythno, quæ Cycladum una est, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepisse.

Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, et pressi copia lactis:
Et jam summa procul villarum culmina fumant;
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

poteris hac nocte quiescere hic mecum super foliis virentibus; habemus matura poma, castaneas molles, et multum coacti lactis: et jam summa pagorum tecta procul fumant, et umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.

NOTÆ

82 *Castaneæ molles*] Servio, *maturæ*; Erythræo, *novæ, recentes*: male utrique: quo enim maturiores et recentiores, eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coactionem refer, qua edules fiunt; vel ad corticem: castanearum enim aliud genus est densiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. *Καστάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν.* Unde et Ecl. VII. 53. *Castaneæ hirsutæ*; hic, *castaneæ molles.*

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, et I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas, commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, et ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia I. fuisse Pollionis; Martialis l. 56. fuisse Mæcenatis: nihil prohibet quominus ita sit. Prohibet vero blanditiarum ejusmodi levitas, quominus eas Octaviano dictas putem, in quem sane orbis dominum cadere ista non possunt, *delicias domini*: immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore quo scripta est, nihil conjici potest.

NOTÆ

ALEXIS] Ab ἀλεξέω *arceo, opitulor*: seu quia puer arcebat a se Corydonem; seu quia voluptas erat ac solatium domini.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat; ibi hæc incondita solus
Montibus et sylvis studio jactabat inani:
  O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes:

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini; nec erat ipsi spes ulla. Solummodo veniebat frequenter ad spissas fagos*, quarum *cacumen opacum* est; *illic solus fundebat inutiliter montibus et nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi, nullomodo curas meos cantus, nullomodo miserescis mei, denique coges me mori. Nunc ipsa pecora fruuntur umbra et frigore; nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus; et Thestylis conterit herbas odoriferas, allia et ser-*

1. *Formonsum* Rom. de qua scriptura v. Pier. *Corydon*, Κορύδων. Male *Coridon* et *Choridon*. *Alexin:* alii *Alexim*. v. Heins. hic, et quoties eadem varietas redit, v. c. *Daphnim* et *Daphnin*. Tum in cod. Rom. *Corydon pastor ardebat*.—2. *nec quod sp*. edidit Brunckius sine libro: ex usu Ciceroniano, quod jam maluerat Nodell. Obss. Crit. p. 39 et Jo. Schrader.—4. Drakenb. ad Sil. Ital. III. 429 malebat *solis Montibus*. Sed et *solus* satis se tuetur. v. Burm. Pro *ibi* Goth. sec. *ubi*; nec male.—7. *coges* Rom. et Heinsii meliores, et defendunt ex Theocr. ἀπάγξασθαί με ποιησεῖς. Sed præsens, quod et ipsum boni codd. Pierii et aliorum agnoscunt, majorem vim habet. v. Cerda, Burm. —9. *Nunc etiam virides* Ven. ap. Burm. et Goth. sec. *incultant* Moret. frag. *lacertas* idem frag. Moret. et codd. plures ap. Burm. it. Goth. sec.—10. *rabido* emend. Clericus, rustice a Burmanno exagitatus.—11. Nonnulli *Alia*; anti-

NOTÆ

1 *Corydon*] a κορυδὸς vel κορυδαλὸς *alauda, alouëte*. De *fagis* Ecl. I. 1.

4 *Incondita*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus interjectiones, quales sunt *Ah! o!* vocavit *inconditas*; quia natura, non hominum instituto, proferuntur.

8 *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui a labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique vilissimi fruuntur umbra: messores æstu defessi cibo reficiunt vires: ego æstuans et impransus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9 *Spineta lacertos*] Lacertus, et lacerta, *un laisard*.

10 *Thestylis*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. II. 1. Unde insulse derivat Servius a Latina voce *testa*, quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis tundebat.

11 *Allia, serpyllumque*] *Allium* oleris et bulbi species, *de l'ail. Serpyllum.*]

At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

pyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum. Interim, dum sequor tua vestigia, mecum ad solem ferventem raucæ cicadæ strepitant per loca consita arboribus.

Nonne fuisset melius tolerare graves iras et imperiosa fastidia Amaryllidis? Nonne fuisset melius tolerare *Menalcam? Licet ille fuscus sit, licet tu albus sis. O formose puer, ne nimis confidas colori; ligustra jacent humi,* quamvis *candida;*

quus mos consonas geminas una tantum scribendi. In talibus hærere nihil attinet. Porro alii *serpillum, serpullum, serpelium;* sed est ἕρπυλλον, quod Latine scribi debuit *serpullum:* cf. præf.—12. *Ac* Rom. Heinsius malebat distinguere: *At me, cum raucis — cicadis, resonant arbusta,* ut Ecl. I, 5.—14. *melius* Zulich. ex interpretatione.—15. *Menalcan* a Pierio ex optimis commendatum, a Pulmann. Commelin. aliis receptum; alii *Menalcam.*—

NOTÆ

Herba odorata *serpens* humi ramusculis tenuibus, *du serpolet.*

11 *Olentes*] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem, qualis est serpylli; ad malos, qualis est alliorum. Sic apud Horat. l. 1. Sat. 2, 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium.* Contra *olidus* malam in partem ubique sumitur.

13 *Cicadis*] *Cigalle,* insecti genus, stridulum potius quam canorum. De *arbustis* Ecl. I. 40.

14 *Amaryllidis, &c. Menalcam*] De nomine *Amaryllidis,* Ecl. I. 31. *Menalcæ,* Ecl. III. 1.

17 *Ne crede colori, alba, &c.*] Ut enim ligustra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio sunt, quia utilia tingendis vestibus: ita tu, quamvis candidus, negligeris propter superbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18 *Ligustra*] Ligustrum, *du troesne,* arbor flores Maio mense racematim ferens candidissimos.

18 *Vaccinia*] Volunt aliqui baccas nigras, sive acinos esse ligustri, quasi *baccinia,* quæ scriptorio atramento inserviant. Alii mora agrestia, quæ e rubo sentis producta, ad tingendas servorum vestes olim legebantur. Tamen constat, vel florem esse, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ, v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Melius igitur cum Turnebo et Salmasio dicemus hyacinthum esse: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latine reddidit, Ecl. x. 39. *Et nigræ violæ sunt et vaccinia nigra:* plane ex illo Idyllii x. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Adde quod et vaccinium tingendæ servorum purpuræ usui erat, ex Plinio; et hyacinthus hysgino colori, qui purpuræ species est, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmas. in Solin. p. 272. et 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi speciem refert, quæ *gladiolus*

Despectus tibi sum, nec, qui sim, quæris, Alexi;
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,

vaccinia colliguntur, quamvis *nigra*. *Me contemnis, o Alexi, nec consideras quis ego sim, quam multas possideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deest mihi per æstatem, nec recens per hyemem. Cano ea quæ Amphion Thebanus solebat* canere *in Aracyntho mari-*

19. *nec, qui sim:* ita meliores ap. Pier. et Heins. conf. ad Ecl. I. 19. Vulgg. cum aliis codd. *quis sim*. Primum mutatum video in Pulmann. et Commelin. Est *qui* mollius et doctius. vid. Heins.—20. *nivei* et ad *pecoris* et ad *lactis*, nam utrumque recte dicitur, referri potest. Prius Serv. et Mart., posterius Heins. sequuntur. In pecore epitheton majorem vim quam in lacte niveo habet. Si tamen poëticum morem, si porro aurem, consulas, non dubitabis eo modo distinguere, quo nunc fecimus.—22. *Hic mihi* Menag. alt. *nec frigore* alii ap. Burm. *desit* Goth. pr. *Lac mihi non æstate, novum non frigore defit:* ita distinguit Burm. Hyeme enim *lac novum* (v. Ecl. v. 67) suppetere, id demum esse gloriosum. Sed quis rusticanus hæc audiens non subrideat? ineunte enim hyeme partum edunt oves. Verum, etiamsi post *novum* distinguas, repetendum utique idem voc. in altero membro de hyeme. Non vero de *colustro* accipi potest. v. Martin.—23. *si quanto arm. vocabant* ms. Barth. Burm. conj.

NOTÆ

dicitur *glayeul*. Ruellius tamen fretus similitudine nominis, ad eam speciem quam vocamus *vaciet*. Vide Ecl. III. 62.

18 *Nigra*] Non proprie nigra; sed ferruginea sunt: unde Ge. IV. 183, *ferrugineos hyacinthos*. Ferrugineus autem color est, non rubiginosi quidem ferri, ut quidam volunt; sed politi ac levigati ferri, postquam candefactum refrixit, Gallice dicimus *brunissure*. Is autem color non admodum a violaceo diversus est: videturque e rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus passim usurpatur: pro rubro quidem Æn. XI. 772. *ferrugine clarus et ostro;* pro nigro Æn. VI. 303. de Charonte, et *ferruginea subvectat corpora cymba;* pro cœruleo apud Plaut. in Mil. IV. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum; nam is color thalassicus est:* id est, marinus et cœruleus. Talis est hyacinthi et vaccinii color.

21 *Siculis in montibus*] Vel quia scena hujus eclogæ forte in Sicilia constituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iisdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur Idyl. XI. vel potius quia Sicilia fertilissimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata est, ob vina, frumenta, et pascua. De *Sicilia* insula, Italiæ adjacente, fuse Æneid. III. 687.

24 *Amphion Dircæus*] Jovis filius et Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, et a Dirce, cum qua Lycus secundas nuptias contraxerat, carcere inclusa; instante partus tempore a Jove liberata est, et in Cythæronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos pastores educaverunt: et alterum quidem appellaverunt Zetum, a ζητεῖν, *quærere;* alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus esset.

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim
Judice te metuam, si nunquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humiles habitare casas, et figere cervos,
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco!

timo. Nec sum tam deformis: nuper vidi me e littore, cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipso arbitro, nisi aliquando forma me *decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domosque parvas: et transfodere cervos, et ducere gregem hædorum ad hibiscum virentem. In*

vocabant.—24. Scribitur *Arachinctus, Arachintus*, etc.; item *Arctheo*, lapsu vario. Item *Dirceus*. At est Διρκαῖος. Pindar. p. 9. 153. Διρκαίων ὑδάτων. Totus versus ex Græco factus est: Ἀμφίων Διρκαῖος ἐν Ἀκταίῳ Ἀρακύνθῳ, ut adeo manifestum sit poëtam Græcum esse expressum.—25. *Non* Ven. et Parrhas., et in nonnullis deest *in*.—26. *Dum placitum* quatuor ap. Burm. *Daphnin* multi Pieriani et Rufinian. cum pluribus Burm. Si *Menalcam* scribas, debuit et *Daphnin* scribi cum Pulmann. Commel. Conf. Heins. ad v. 73. Conficitur res ex v. 52. *Daphnin ad astra feramus*. Itaque *Daphnim* expunxi. *Daphni* Rufinian. p. 272. quod ornari posset, si tanti esset.—27. *fallat* meliores Pier. et Heins.; et sic elegantior sermo. Ante Heins. vulgatum *fallit*. Mentel. pr. et Ven. *fallet*.—28. *O libeat tantum* duo Burm.—31. *Meque una*

NOTÆ

Hi postea adulti matrem ulti sunt suam, occisa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ sono, quam a Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel a Dirce occisa, vel a fonte ipso Thebano dictus.

24 *Actæo Aracyntho*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica est, quæ ἀκτὴ vocata est, unde et mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, et Aracynthum in Bœotia communi ferme suffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum est. At unde hic vocatur *Actæus*? Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum a canibus, ob visam in lavacro Dianam, laniatus est. Servius Actæum vocatum putat, quasi *litteralem*: est enim ἀκτὴ *littus*. Quâ voce usus est Virgilius. Æn. v. 613. *At procul in sola secretæ Troades acta*.

26 *Non ego Daphnim*] Alius pastor, forma nobilis. Nomen a δαφνὴ *laurea*.

30 *Compellere hibisco*] *Hibiscus*, planta e genere malvarum sylvestrium, folio major et caule pilosior, *grossæ malvæ*. Hanc Scaliger in notis ad Varr. refert inter pascua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ causa compelli solitos: atque ita *hibisco*, erit *ad hibiscum*: ut, *it clamor cœlo*, pro *ad cœlum*. Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiscum grandescere, ut ex herbacea natura velut in arborem transeat, unde pastores conficere baculos possint: et ita *compellere hibisco*, erit *deducere baculo*. Servius *compellere* interpretatur, *a lacte depellere et ad pastionem herbarum cogere*, hibisco proposito.

Mecum una in sylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit; Pan curat oves oviumque magistros.
Nec te pœniteat calamo trivisse labellum:
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: te nunc habet ista secundum:
Dixit Damœtas; invidit stultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.

sylvis simul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cera multas arundines: Pan protegit oves et pastores ovium. Nec pigeat te labra atterere fistula. Quid non faciebat Amyntas, ut disceret hæc eadem a me? Habeo fistulam conflatam e septem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi; et dixit moriens: Tu nunc istam secundus possides: Damœtas hoc *dixit, Amyntas stolidus invidit. Insuper duo capreoli inventi a me in valle, non sine periculo: quorum pelles* sunt *adhuc distinctæ* maculis *candidis, quotidie exhauriunt*

••••••••••••

fragm. Moret. Deest versus in Zulich.—32. *primum* Rom. et Goth. sec. *ceræ* Leid.—33. *ministros* Franc.—41. Pierii Vatic. vetustissimus distinguebat: *sp. e. n. pellibus. ambo Bina die siccant. ambo B. d. siccant* Goth. pr. Sic et in nonnullis Heins. Sed *ambo* otiosum, post *duo*. vid. Burm.—42. *quod* Rom.—

NOTÆ

31 *Pana*] Pan rusticæ et pastoritiæ rei præses Deus, quem habuerit patrem haud satis constat: Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus a πᾶν *omne*: vel, juxta Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes cum citharam recens natus scite pulsasset: vel, juxta alios, quia naturam omnem repræsentabat; cornibus, radios Solis et Lunæ cornua; rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus, terræ soliditatem; pilis hispidis, terræ arbores, et feras, &c. Fistulam compegisse dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, sociarum precibus mutatam vidisset in arundinem, unde fistula Græcis σύριγξ dicta.

35 *Amyntas*] Ab ἀμύνω *succurro*.

36 *Disparibus, &c.*] Fistula continebatur olim septem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. VIII. ut vocum discrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter se conjuncti ea proportione decrescebant, ut in summo, qua inflabantur, æquales essent; inæquales in imo, qua exibat spiritus. *Cicutam*] Scaliger vult hic plantam illam esse venenatam, cujus succo Athenienses ad publicum mortis supplicium; caule autem cavo ad musicam utebantur, *de la ciguë*. Servius putat esse calamorum quorumlibet internodia, sed sine teste.

39 *Damœtas*] Dorice pro Δημοίτης, quasi δημότης *popularis*: a δῆμος *populus*.

Jam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis; tibi candida Nais,
Pallentes violas et summa papavera carpens,
Narcissum et florem jungit bene olentis anethi;
Tum, casia atque aliis intexens suavibus herbis,

gemina ovis ubera: hos servo tibi. Jamdudum Thestylis conatur precibus obtinere illos a me, et obtinebit, siquidem dona mea tibi vilescunt. Huc veni, o formose puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis canistris: alba Naïs tibi colligens violas pallidas et capita papaverum, addit narcissum et florem anethi odoriferi: deinde miscens cum *casia et aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis, ego vero*

43. *ipsos a me* Rottend. *a me illos* Leid.—47. *Palantes* Leid. a m. pr.—48. *bene jungit* fragm. Moret.—49. *Cum casia* Ven. et Parrhas. *Tunc* multi.—

NOTÆ

46 *Nymphæ*] *Nympha,* quasi *νέα φαίνουσα nova apparens:* et significat, tum *novam nuptam;* tum fœminea illa numina, quæ juxta Pausaniam, non immortalia quidem, sed longissimi et pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades,* sive *Naides,* a *νάειν fluere;* marinis *Nereides,* Nerei et Doridis filiæ; montibus *Oreades,* ab *ὄρος mons;* sylvis *Dryades,* a *δρῦς arbor, quercus;* singulis arboribus *Hamadryades,* ab *ἅμα simul,* et *δρῦς arbor,* quia cum iisdem arboribus occidebant; hortis et lucis *Napææ,* a *νάπη saltus, viretum;* pratis *Limoniades,* a *λειμὼν pratum;* stagnis *Limniades,* a *λίμνη stagnum.*

46 *Calathis*] Græcum est *κάλαθος,* Latine *canistrum, qualum, qualus, quasillum, quasillus.* Calathi forma patenti lilio similis. Lilium enim ita describit Plin. l. xxi. c. 5. *Effigie calathi, resupinis per ambitum labris.*

47 *Pallentes violas*] Plin. l. xxi. 6. violas ait alias esse purpureas, alias luteas, alias albas: ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. iii. od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

47 *Papavera*] Papaver, Narcissus, et Anethum *de l'anet,* pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores suorum nominum conversi sunt; quos dum offert Corydon, Alexim quasi admonet, ne ipse tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narcisso* quidem nota est fabula. Fuit Cephisi Bœotiæ amnis, et Liriopes nymphæ filius: quem prædixerat Tiresias tamdiu victurum, quamdiu a sui conspectu abstineret. Is cum Echus nymphæ amorem sprevisset, suamque in fonte imaginem conspexisset, amore sui contabuit, et in florem cognominem est mutatus. De *Anethi* autem et *Papaveris* metamorphosi nihil apud veteres legi.

49 *Tum casia*] Casia multiplex. i. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle.* ii. Fistula cujus medulla medicinalis est, *de la casse.* iii. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat l. xxi. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam;* nigrum, *Rosmarinum* esse

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;
Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas,

colligam poma albentia molli lanugine, et nuces castaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, et laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam, o lauri, et te, myrte lauris vicina: quia ita junctæ emittitis gratos odores. Agrestis es, o Corydon, et Alexis non movetur tuis donis: et si contendas donis,

50. *Pinguia l.* Nonius Marcellus in *caltula.*—53. *poma* Ven.; porro *et* ante *honos* in vulgg. edd. et in nonnullis libris ad evitandum hiatum; male. vid. Pier. Heins. h. l. qui primus ejecit, et ad Ge. I. 4. 221. Wasium de Senar. c. 4. Ad Græcorum imitationem, quibus aspiratio sonum consonæ similem reddebat, *v* vel *w*, *f*. poëta et hoc accommodavit.—56. *est* Rom.—57. *certet* idem, et *concedat*, quod præstantiores Heinsii tuentur; idque editum inde ab Aldd. At Pierius editum laudat *concedet*, sicque multi codd. *concedit* pr. Moret. *Iollas* in plerisque. *Jolla* Rottend. sec. ut Ecl. III. 79. Est Ἰόλῃ, Ἰόλαος, Ἰόλας.

NOTÆ

putat Dalecampius. De hac tertia specie solum hic sermo est.

50 *Vaccinia caltha*] De *Vacciniis* supra v. 18. *Caltha* flos lutei sive crocei coloris, *le soucy*, quasi *solsequium*, quia, præsertim cum tenerior est, ad solem inflectitur.

51 *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia sive Cotonea, *des coins*, ut ex canitie et lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeste expressum est.

Sordent velleribus hirsuta Cydonia canis,
Sordent hirsutæ munera Castaneæ:
Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna;
Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

52 *Castaneasque nuces*] Nux, genus est fructuum omnium qui duriore corio muniti sunt: species sunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, castaneæ, &c.

53 *Cerea pruna*] Cerea, vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163, *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeiis, *magisque cera luteum nova prunum.*

53 *Honos erit huic pomo*] Commendatione accipientis Alexidis: sicut castaneis, ob amorem Amaryllidis.

54 *Proxima myrte*] Myrtus perpetuo virens, Veneri sacra, vel quia propter odorem accommoda est ad delicias; vel quia maris littoribus gaudet, unde et Venus orta. *Proxima* lauro, vel situ, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ usui fuerunt in triumpho; myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

56 *Rusticus es*] Tria amoris impedimenta, Corydon ignobilis et rusticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iollas muneribus potentior.

57 *Iollas*] Forte ab interjectione *iò*,

Heu, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum,
Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis, ah demens? habitarunt dî quoque sylvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
Torva leæna lupum sequitur; lupus ipse capellam;
Florentem cytisum sequitur lasciva capella;

Iollas non cedet tibi. Heu, miser, quid feci? immisi Austrum floribus, et apros puris fontibus, imprudens! ah, stulte, quem fugis? Dii ipsi incoluerunt nemora, et Paris Trojanus. Pallas incolat ipsa urbes quas extruxit: sylvæ autem placeant nobis præ ceteris rebus. *Ferox leæna sectatur lupum, lupus ipse capellam, petulans capella*

—58. *Heu! heu!* Rom. et alii vetustiores: itaque recepit Burm.; vulgo editur et scribitur *Eheu*, ut et apud alios. v. h. l. Muson. et Burm.—59. *immisit* Parrhas. *Proditus* quart. Moret. *Perditis* Lutat. ad Stat.; at satis notum, *perditus* pro miser, ut, amore.—60. *Quam f.* Menag. sec. *a, ah, ha, o* alii, ut fere in libris variatur scriptura.—61. *quæ condidit* Pier. ex Rom.—62. *colit* duo Burm. *colant* Rom.—63. *capellas* Rom.—64. Hic versus abest a Ven. et

NOTÆ

quæ modo lætitiam, modo luctum signat.

58 *Eheu! quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam sumo, fundo carmina surdis auribus; perinde ac si flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam suibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam sententiam hic duplici proverbio, ventorum et porcorum, deinde expressis verbis exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iollam nominavi, et munerum feci mentionem? Alexis enim, si me audierit, Iollam ditiorem sane mihi præponet. Perinde igitur feci, ac si *floribus austrum, &c.*

58 *Austrum*] Auster sive Notus, ventus a meridie flans magnos humores colligens, quibus infert floribus et valetudini perniciem.

60 *Dî quoque sylvas*] Apollo scilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulsus ob cædem Cyclopum, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaethonta filium Apollinis.

61 *Dardaniusque Paris*] Priami et Hecubæ filius: a patre expositus in sylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere se somniasset, conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futurum. Itaque educatus inter pastores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cum Hectorem vicisset, et ab eodem irato prope esset occidendus, pro ejusdem fratre agnitus est. Cetera passim in Æn. *Dardanius*] id est Trojanus, a Dardano Electræ Jovisque filio, uno e Trojæ conditoribus.

61 *Pallas, quas, &c.*] Pallas, nata e cerebro Jovis, armata et hastam quassans: unde nomen habuit a πάλλω *quatio*. Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: et apud Athenienses conditrix habita ejus arcis, quæ ἀκρόπολις est dicta, quia in summa urbis parte posita erat. De Cytiso, Ecl. I. 79.

Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas.
Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

sectatur cytisum; te Corydon sectatur, *o Alexi: unusquisque rapitur sua voluptate. Vide,* en *juvenci referunt domum aratra sublevata jugo: et sol occidens auget crescentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis* potest *esse finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam insania te occupavit! Habes in ulmo frondosa vitem media ex parte recisam: cur non potius conaris saltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid* earum rerum, *quarum eget vita rustica? reperies alium Alexim, si hic te despicit.*

Rottend.—66. *jugo ut referant* Leid. et alii quidam. Sic Ecl. IV. 52. V. 6. Æn. X. 20 et al. v. Burm. *Aspice, ut* Goth. pr. paulo inscitius; idem *referant.*—67. *descendens* pr. Ed. et Vossian. a pr. m. *discedens* Pier. ex nonnullis solenni lapsu.—70. *tibi est f. vitis in ulmo* unus Heins.—71. *potior quorum indiget usus* elegans est emendatio Marklandi ad Statii Sylv. p. 341. Sed *μᾶλλον* etiam in Theocr. loco XI. 74.—72. *para* tres Burm.—73. *hic* abest a Rottend. sec. *fastidat* Rom. *Alexin* Heins. reposuit e melioribus, in quibus *Alexin* et *Alexim*, vulgo *si te hic fastidit Alexis.*

NOTÆ

66 *Aspice, aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, et ex occasu solis, et cessatione operum rusticorum, agnoscit jacturam temporis et insaniam amoris sui: Mox illud quasi exprobrando sibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus, &c.* Tum negligentiam sibi suam ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* Denique ad saniora consilia præ desperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71 *Quorum indiget usus*] Quæ postulat usus, et consuetudo quotidiana vitæ rusticæ: ut sunt nassæ, crates, calathi.

72 *Detexere*] Non minuendi, sed augendi verbum: estque *perfecte texere.* Sic Plautus in Pseud. I. 4. 7. *Neque exordiri primum unde occipias habes, neque ad detexundam telam certos terminos.*

73 *Alexim*] Ad exemplum Theocriti Εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον' ἄλλαν. *Invenies Galateam forte et pulchriorem aliam.* Idyl. XI. 76.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST amœbæa contentio inter Menalcam et Damœtam pastores: ac primo continet jurgia, deinde musicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde a judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc Eclogam putat; et Virgilium, sub persona Damœtæ: poëtam ex ejus obtrectatoribus aliquem, sub persona Menalcæ agnoscit.

Amœbæum vero carmen, *alternum*, sive *reciprocum* est, ἀμοιβαῖον: hujus lex est: ut, qui posterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior; aut certe paria: sensu, vel eodem, vel diverso: alioqui victus habeatur.

Tempus editæ hujus Eclogæ erui potest ex his ejusdem versibus: *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam: Pierides vitulam lectori pascite vestro. Pollio et ipse facit nova carmina, pascite taurum, &c.* Hæc enim tauri et vitulæ mentio facit, ut credam scriptum hoc opus fuisse tum, cum Asinius Pollio, missus a M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adversus Parthinos, inde reversus esset victor, et jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima, deductio taurorum, aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratisque cornibus: quæ Jovi Capitolino mactandæ a triumphante offerebantur. Præscribit igitur poëta bucolicus, ut taurus et vitula ad sacrificia Pollionis triumphalia saginentur: idque præscribit Musis ipsis: quia Pollio non solum bello, sed literis etiam et poësi clarus fuit. *Ecl.* IV. *in Argum.* Porro cum triumphus ille notetur in Fastis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. scripta fuit hæc Ecloga circa medium Octobrem illius anni; qui fuit Virgilii 31. desinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibusdam videbitur.

NOTÆ

PALÆMON] A verbo *παλαίειν luctari*: pro quo poëtæ dicunt παλαιμονεῖν

MENALCAS. DAMŒTAS. PALÆMON.

Men. DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Meliboei?
Dam. Non; verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
Men. Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neæram
Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
Dam. Parcius ista viris tamen objicienda memento.

MEN. *O Damœta, dic mihi, cujus* est *grex* iste? *an Melibœi?* DAM. *Minime, sed* est *Ægonis: Ægon mihi nuper* illum *commisit.* MEN. *O oves, pecudes semper infaustæ! dum* Ægon *ipse demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipsi: mercenarius iste pastor* Damœtas *exprimit lac ovibus, bis* singulis *horis; et succus subripitur gregi, et lac agnis.* DAM. *Memineris tamen ista cautius esse exprobran-*

1. *ain' M.* unus Leid.—3. *oves* jam Ald. sec. Steph. et aliæ, firmavitque Heins. ex Pier. Rom. Oblong. aliisque Codd. *ovis* vulgo, quod secundo casu capiebant.—4. *ille veretur* Leid. Servii. Sic et Rom.—5. *Hicc' alienus.* Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum. Scilicet ubique ante vocalem ita erit scribendum; enimvero jam ubique conventum est in hoc, ut *Hic* producta syllaba fit pro hicce. *ovis* vett. edd., Marius Victorinus et potiores scripti cum edd. sed jam Aldd. *oveis:* tum *mulgit* Mentel.—6. *sucus* ubique antiquiores: a sugendo.—7. *Parcius: ista,* ita distinguunt Codd. nonnulli et

NOTÆ

Menalcas] A *μένος robur,* vel *μένω duro, maneo;* et ἀλκὴ *auxilium. Damœtas*] Ecl. II. 27.

1 *Cujum pecus*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. II. 3. 29. *Virgo cuja est!* Plaut. in Curcul. II. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. III. 4. 39. *Argentum pro istisce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2 *Ægon*] Pastor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, et herus Damœtæ. *Ægon* ab *αἴξ αἰγὸς capra. Neæra*] a *νέαιρα sumen, abdomen. Melibœus*] Ecl. 1. sub initium.

3 *Infelix o semper, oves, pecus*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius pessime interpretatur: O infelix pecus, semper ovis, id est, semper imbecille futurum. Ramus vero sic: O semper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo sit singulari, pro plurali *ovium.* Sed sincerissimi codices habent, *oves:* plano sensu: O oves, pecus semper infelix! Quare autem *infelix?* et propter pastorem, qui, ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; et propter custodem, a quo exhauritur et expilatur.

6 *Et succus pecori, et lac*] Idem lac, qui matribus quidem nativus est succus; fœtibus autem, sive agnis, alimentum. Notetur hic defectus synalœphæ.

7 *Parcius ista viris, &c.*] Scito moderatius et cautius ea esse exprobranda viris, et pudicis; iis præsertim, qui te mollem et corruptum sciunt. Servius non insulse explicat, et interpungit aliter: *Parcius: ista viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc est: Parce quicquam mihi exprobrare: si tamen exprobres,

Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo; sed faciles Nymphæ risere; sacello.
Men. Tum, credo, cum me arbustum videre Miconis
Atque mala vites incidere falce novellas.
Dam. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos: quæ tu, perverse Menalca,
Et, cum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
Men. Quid domini faciant, audent cum talia fures!
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

da viris. Scimus et qui te corruperint, *hædis oblique spectantibus; et quo in delubro, sed bonæ Nymphæ riserunt.* MEN. *Tunc, puto,* riserunt, *cum viderunt me amputare improba falce arbores, et novas vites Myconis.* DAM. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupisti arcum et sagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidisti data esse puero* illi, *et invidebas; et periisses, nisi damnum aliquod* ipsi *intulisses.* MEN. *Quid faciet herus Æ*gon: *siquidem* servus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequissime, dolo furari caprum Damonis, Lycisca multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre*

Servius: atqui sic esse debebat: *ista viris te objicere memineris.*—8. *hirquis* Grammatici et pars codd., sive ut sit pro *hircis*, diversa scriptura, sive ut sint ἴλλοι, oculorum anguli. Sed vid. Not.—10. *Miconis* nunc scripsi e Theocrito hoc ipso loco, quem expressit; Μίκωνος Idyll. v. 112. Vulgo *Myconis*.—12. *Daphnidos* Valer. Prob. in Arte Gramm. agnoscit.—15. *aliquid* Ven. et Parrhas. *aliquam* Rottend. alter. *ex aliqua* Voss.—16. *faciant* Heins. ex optimis codd. iterum revocavit; ediderat jam idem Nanger. in Ald. tert. Vulgo *facient*. *facerent* unus Moreti. *Quid facient domini, audent* Scalig. et Gifan., evitandi ingrati soni causa.—17. *Nonne ego* Menag. et Goth. pr.; idem mox

NOTÆ

memineris ea esse ejusmodi, quæ viro objici possint: at novimus tua scelera viro indigna.

8 *Transversa tuentibus hircis*] Servius *hirquis* legit, et *hirquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii simplicius de *hircis* intelligunt, libidinosis eo usque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: transversa autem tueri invidiæ signum est.

9 *Sacello*] Sacellum, locus sacer numini, parva ædicula: sæpe, præsertim apud rusticos, antrum erat. *Nymphæ*] Vel Dryades, vel Napeæ. Nemesian. Ecl. II. 20. *Quæ colitis sylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10 *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, et scelus alienum quasi de se narrat; sed eo vultu et nutu, ut reipsa Damœtas ejus auctor esse intelligatur. *Arbustum*] Non arbuscula est, sed locus arboribus consitus, præsertim hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideo *arbustivæ* a Columella dicuntur. Ecl. I. 40. *Mycon*] Pastoris nomen a μυκάω *mugio*. *Daphnis*] à δάφνη *corona laurea.*

17 *Damonis*] Quasi δαήμων *peritus.*

18 *Lycisca*] Canis ex lupo et cane editus, a λύκος *lupus*, et κύων *canis*.

Et cum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas.
Dam. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
Men. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
Dam. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)

collige gregem: tu delitescebas post carecta. DAM. *An ille, canendo superatus, mihi non reddidisset caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? si ignoras, caper ille erat meus, et ipse Damon id fatebatur, sed dicebat se non posse reddere.* MEN. *Tu illum* vicisti *canendo? an unquam habuisti avenam cera compactam? Nonne tu, imperite, solebas rauca cicuta spargere in plateis miserabiles cantilenas?* DAM. *Visne igitur* ut *privatim videamus, quid uterque* nostrum *valeat alterno carmine: ego do pignori hanc juvencam: ne fortasse rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte*

carecta.—19. *Et dum* multi.—23. *quem mihi* Rottend. sec.—25. *haut unquam* Goth. pr. pro *aut*; nonnulli *haud* apud Burm. et Pierii Mediceus.—26. *Vincta* Rom. et alii, solenni lapsu. Sed vid. Heins. Nonnulli *num tu*, et v. 27. unus

NOTÆ

20 *Carecta*] Locus ubi multæ sunt carices. *Carex* planta est ex arundineo genere: Gallico nomine caret. *De Tityro.* Ecl. I. in argum.

25 *Cantando tu illum*] Supple *vicisti:* reticentia ad subsannationem: ut ista ad furorem et impetum Æn. I. 139. *Quos ego*, supple *si corripuero.*

25 *Aut unquam tibi, &c.*] Negat eum habere fistulam illam nobilem, septiforem: non negat habere ignobilem, simplicem, atque unius calami, e cicuta, e stipula, de quo genere. Ecl. II. 36. Ait enim, *non tu in triviis, &c.*

26 *In triviis*] *Bivium, trivium, quadrivium*, locus in quem duæ, tres, quatorve concurrunt viæ. Rustici per trivia ululare certis diebus solebant, et flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, sive Proserpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam a Plutone raptam per trivia cum clamore vestigantis. Unde Diana dicta *Trivia;* sive ex illis clamoribus; sive, ut ait Varro, quod ejus simulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29 *Vitulam*] Proprie *juvencam*, siquidem jam fœtus binos enixa est. Sic Ecl. VI. 47. Pasiphaën *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro sit conjuncta.

29 *Ne forte recuses*] Vel sensus est: Ne forte recuses mecum gratis certare, vitulam in pignus depono; ut saltem lucri spe ad certamen movearis. Vel: ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quasi leve rejicias; binos fœtus alit, &c.

30 *Ad mulctram*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale*, vas rusticum excipiendo lacti comparatum. *Mulctra* etiam dicitur pro ipsa actione mulgendi.

Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
Men. De grege non ausim quicquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater; est injusta noverca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere majus,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis

geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum. MEN. *De grege non ausim collocare quicquam in sponsione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem; et bis quotidie recensent uterque gregem, alteruter* vero *hædos. At, siquidem tibi placet stultum esse, opponam id quod tu ipse fateberis esse longe pretiosius, calices e fago* confectos, *opus incisum a præstantissimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *superadjectum* ope *torni facilis, implicat* frondibus *hederæ pal-*

Heins. *misere.* *dispergere* ms. Lengnich.—33. *injusta.* Jo. Schrader. malebat *infesta*, χαλεπή, ut ap. Theocr. *χαλεπὸς δ' ὁ πατὴρ μου χ' ἁ μάτηρ.*—35. *tute multo ipse* Leid. *tu ipse* Ven. Ed. 1472.—36. Distinxere alii, ut jam in scriptis, post *libet*, alii post *quoniam*, sive eodem sensu, sive ut ipse Menalcas de se dicat, se insanire, qui depositurus sit contra vitulum poculum (poëtice dixit plur. *pocula*), multo majoris rem pretii.—37. *Alcimedontis.* Multis modis aberrant librarii; est Ἀλκιμέδων.—38. *facilis* fuisse a prima Virgilii manu testatur Serv. ad Æn. II. 592, agnoscit quoque Donatus, estque idem illud in quibusdam Codd. parum commode post *lenta*. Etiam *fragilis* Rom. et al. v. ad Ovid.

NOTÆ

34 *Bisque die, &c.*] I. Servius sic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: et sic recensio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non solus pater: tum quia *alter* ad masculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus sic: Ambo pecus numerant; *alter*, id est pater, seorsum hædos. III. Nannius vero, quem sequimur, sic: Ambo pecus, id est, matres numerant: *alter*, id est alteruter, hædos, id est fœtus; eo quod ad majorem numerum bini custodes adhibendi sint; ad minorem unus sufficiat.

36 *Insanire*] Mecum certando, qui te multo doctior sum.

37 *Fagina*] Vasa e fago, *de hestre*, juxta Plinium, l. XVI. 38. fuere aliquando in honore, et in usu sacrorum: recensentur tamen a poëtis in pauperum supellectili. Ovid. Fast. V. 522. *Terra rubens, crater; pocula, fagus erat.*

37 *Cœlatum*] Impressum, incisum, per cavitatem exsculptum, a κοῖλον *cavum*: unde et cœli nomen per *œ* scribendum: sive pro superiore illa et concava mundi parte, sive pro scalpro sumatur.

37 *Alcimedontis*] Sculptoris nomen, ab ἀλκὴ *auxilium* et μεδέω *rego, curo*: nomen heroi, quam sculptori, aptius.

38 *Lenta quibus, &c.*] Salmasius et Cerdanus duplicem hic artem agnoscunt, tornaturam et cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non posse, quo ligna teruntur tantum et levigantur; sed solius cœli sive scalpri opus esse, quo

Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa: Conon, et, quis fuit alter,

Hedera corymbos suos dispersos. In medio duæ sunt *effigies, Conon: et quis fuit alter,*

Met. xv. 169. B.—39. *palante* Rottend. sec. et qu. Moset., ut Ecl. II. 47.—

NOTÆ

sive ligna, sive metalla inciduntur et excavantur. Hi locum istum ita explicant, ut velint *quibus* esse ablativi casus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita est torno, sive materiæ jam tornatæ.* Ego. I. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *toreumata*, quæ proprie in veteribus gloss. exponuntur, *opera torno rasa*, sumi promiscue a probatissimis scriptoribus pro cœlato opere: cujusmodi sunt calices, crateres, signa hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis, l. IV. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem sensu. III. Plinius, l. XXXIV. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, consummatorem Polycletum: quos sculptores ac statuarios, non solum tornatores, fuisse constat. Unde existimo, licet exacte tornus a cœlo et scalpro distinguatur: usu tamen esse factum, ut promiscue haberentur. Favet insuper etymon, *tornus* enim a *τερέω*, vel *τείρω*, *τέτορα*, *tero, trivi:* teritur autem materia non solum cum versando raditur, sed et cum repetita scalpri impressione, inciditur.

38 *Torno facili*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, et facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii, *versatile*, quemadmodum Virg. Æn. VIII. 310. *facilesque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obsequens*, et ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. I. 1. 40. *Pocula de facili composuitque luto.*

39 *Diffusos hedera*] Multi vitem et hederam hic implexas fuisse volunt. Ego cum Nannio solam hic hederam agnosco: vitemque accipio pro ipso hederæ vimine, quod *viticula* vocatur a Plinio; hederam vero pro foliis, hoc sensu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos suos. *Hedera*] *du lierre*, ideo poculis insculpta, quia Baccho sacra.

39 *Corymbos*] *κόρυμβος* Isidoro est annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: sed Plinio, est racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus est subrectio quædam et suggestus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Vossius a *κάρα caput*, unde et *κόρυς galea*.

40 *Conon*] Non dux ille celebris Atheniensium, sed nobilis Mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sidera finxit esse relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod a Catullo Latine redditum extat. Æqualis et amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathem. magister.

40 *Et quis fuit alter*, &c.] Oblitus pastor Mathematici alterius, seipsum interrogat; et non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maxime quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sationis et arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poëta Solensis, qui scripsit Græce *Phænomena*, sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut

Descripsit radio totum qui gentibus orbem;
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Dam. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho;
Orpheaque in medio posuit sylvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.
Men. Nunquam hodie effugies: veniam, quocumque vocaris.

qui virga distinxit populis totum mundum, et tempora quæ essent apta messori, quæ curvo aratori? *Neque adhuc illos* calices *attigi labiis, sed servo abditos.* DAM. *Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, et circumambiit ansas acantho flexili, et locavit in medio Orpheum et arbores sequentes.* *Neque adhuc illos attigi labiis, sed servo abditos.* *Si* tamen *ad juvencam respicias, non est cur æstimes calices.* MEN. *Nullatenus hodie evitabis* certamen, *descendam ad quascumque condi-*

42. *haberet arator* duo Burm.—43. *Nondum* Goth. pr. hic et 47.—46. *in medium* Goth. pr. *sequaces* alter Rottend. quod illustrat Heins.; nam ponitur et ipsum pro *sequentes*.—48. *spectas* reposuit Heins. e potioribus: idem jam Ald. pr. dederat; sed Naugerius et ceteri *spectes;* in compluribus etiam *laudas*. *quo pocula laudas* Menag. *cur p. laudes* Ven.—49. *Non hodie* Zulich. *vocabis* Goth.

NOTÆ

illud Cicero adolescens, Claudius item, et Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est poëta, ex Ascra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia scripsit *Opera et dies*, sive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel discipulus vel saltem amicus, celebris ante alios Mathematicus et bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est, cum figuras in arena describeret.

41 *Radio*] Radius hic virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes assignantur, et figuræ in arena describuntur.

45 *Acantho*] Herba est acanthus longo latoque et flexuoso folio, *branche ursine:* capitulis columnarum, in ordine Corinthio adhiberi solita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta est, auctore Fuschio.

46 *Orpheaque*] Orpheus Thrax, Apollinis et Calliopes filius: lyram a patre, aut a Mercurio acceptam ita suaviter impellebat, ut fluminum sistere cursus, et sylvas ferasque trahere dictus sit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, et mortem lege Georg. IV. 454.

49 *Nunquam hodie effugies, &c.*] Deposuerat juvencam: negaverat Menalcas se ob patris metum posse juvencam deponere, et pocula obtulerat: hærebat tamen in sponsione juvencæ Damœtas, *si ad vitulam spectas, nihil est, &c.* atque adeo videbatur certamen subterfugere, quod hac sponsione admitti a Menalca non poterat. Ergo Menalcas, ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, deposito, per spem victoriæ, patris et novercæ metu. *Veniam, quocumque vocaris.* Unde arbiter Palæmon, de præmio deinde judicium ferens, nul-

Audiat hæc tantum, vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam posthac, ne quenquam voce lacessas.
Dam. Quin age, siquid habes, in me mora non erit ulla;
Nec quenquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.
Pal. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.
Dam. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena.

tiones me *adduxeris. Tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon. Faciam ne deinceps ullum provoces cantu.* DAM. *Ergo age, si habes aliquid, ego nullomodo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, o Palæmon* mi *vicine: id penitus defige animo, res est non levis.* PAL. *Canite, siquidem sedimus in tenero gramine: et nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt: nunc annus pulcherrimus* est. *Incipe, o Damœta; tu deinde succedes, o Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, o*

sec.—50. Palat. et Reg. distinguunt post *vel qui?* At vero: *Audiat hæc aliquis* Ven. et Parrhas.; hic quoque *vel quis*. Tandem Moret. quartus *Audiat—ipse P.*—55. *in* abest a nonnullis Pier. et Heins. *consedimus umbra* Ven., perpetua librorum aberratione. vid. Burm. conf. ad Tibull. II. 5, 95.—59. *alterni* Menag. et ed. Ven., etiam hoc bene.—60. *A Jove* alii: sed solenni poëtarum

NOTÆ

lam poculorum, sed juvencæ dumtaxat mentionem facit. *Et vitula tu dignus, et hic.*

50 *Audiat hæc tantum*] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit*] Menalcas viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicumque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci: *vel qui venit*. Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, et æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59 *Camœnæ*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ*, et *Casmenæ*: ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor, arena, janitor*; prius *arbos, asena, janitos*, ex eodem Varr. Alii scribunt *Camenæ*, et deducunt a *cantu amœno*.

60 *Ab Jove principium, Musæ*] Ex illo Theocriti Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγετε μοῦσαι: *a Jove incipiamus, et in Jovem desinite, o musæ!* Idyl. XVII. 1. Unde male quidam hic legunt *Musæ* in genitivo: Quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena*] Tum quia Deorum ille princeps, et rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est, undique diffuso. Ge. II. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

60 *Musæ*] Jovis et Mnemosynes filiæ novem, artium præsides: Cal-

Ille colit terras; illi mea carmina curæ.
Men. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus.
Dam. Malo me Galatea petit, lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.
Men. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas;
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

Musæ: omnia plena sunt *Jove: ille fœcundat terras, ille curat meos versus.* Men. *Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dona* sacra *Phœbo, lauri, et hyacinthus suaviter purpurascens.* Dam. *Galatea, jocosa puella, me ferit malo, et fugit ad salices, et optat se videri* a me *priusquam* fugiat. Men. *Amyntas vero, meus amor, se sponte exhibet mihi;* ita *ut jam Delia* ipsa *non sit familiarior canibus meis.*

usu alterum dicitur. v. Burm.—62. *At me* tres Heins. ut 66. *Et* Menag. cum Goth. pr.—65. Burmannus ad Anthol. lat. p. 87. rectius legi putabat: *sed se*

NOTÆ

liope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania; natæ in Pieria regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, et Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62 *Phœbus*] Idem qui Apollo et Sol, Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo: medicinæ repertor: divinationis, musicæ, et poëseos Deus. Phœbus dictus, quasi φάος βίου *lumen vitæ*.

62 *Sua semper apud me Munera*] Sacra munera Phœbo, laurus et hyacinthus: de *lauro* quidem. Ecl. II. 54. *Hyacinthus* flos ortus e vulnere pueri cognominis, qui Zephyro et Apollini cum placeret, et aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit: disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem flos ille sit, quæritur. Certe non is est, qui vulgo sic nominatur, cœruleus totus, et absque ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis ξίφος vel ξυφὶς dicitur, hoc est, *acutus:* Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Gallis vero, *glaieul;* et communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris;* vel ob colorum diversitatem; vel deformato nomine a ξίφος. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella, l. IX. 4. *Cœlestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleste nomen, nisi *Iris?* II. Ex Palladio, l. I. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, et multa I, confuse saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai Flos habet inscriptum.* Ovid. Met. X. 215. IV. Gladiolus magnitudine et specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non Purpureus color his, argenteus esset in illis.* Ovid. Met. X. 212. V. Gladiolus purpureus est; unde et ferrugineus, et niger, et rubens, ut explicuimus, Ecl. II. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho a poëtis. Reliqua infra v. 107.

67 *Delia*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce sua omnia δῆλα, id est, *manifesta* faciant. Vel ab insula Delo: quæ cum antea lateret,

Dam. Parta meæ Veneri sunt munera; namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo congessere palumbes.
Men. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.
Dam. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.
Men. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
Dam. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iolla:

DAM. *Dona jam parata sunt amicæ meæ: nam observavi ipse locum, in quo palumbes aëriæ nidificaverunt.* MEN. *Misi Amyntæ decem mala flava, electa ex arbore sylvestri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, et quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodest mihi, o Amynta, quod tu me non aspernaris animo; si ego servo retia, dum tu apros insequeris?* DAM. *O Iolla, mitte ad me*

cupit a. Idem malebat Drakenb. ad Liv. Epit. l. XLVIII.—68. *jamque* Voss.—69. *quo concessere* conj. Heins. *consedere* Jo. Schrader.—70. *Quot* quatuor; sed vulgatum tuetur Burm. *Quæ potui* Franc.—73. *auras* Menag. et ed. Ven. 1472, ut Ecl. I. 57.—74. *ipso animo* nonnulli codd. et edd. *Amyntas* alii cum Goth. pr.—75. *Si, tu dum* Goth. pr. *r. cerno* Ven.—76. *meus et* Mentel. pr.

NOTÆ

aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti subito emersit, et sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, et conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos, quasi δῆλος *manifesta.* Tamen hic *Delia* forte non Dea, sed Menalcæ famula, ex insula Delo: cui sane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta*, Ecl. II. 35.

68 *Meæ Veneri*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. IV. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones; uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. II. 3. 14. *Ejus, mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*

69 *Aëriæ quo, &c.*] Palumbes, *pigeons ramiers:* Veneri sacræ, cujus trahendo currui addicuntur. *Aëriæ*] Vel quia aërii sunt coloris, inquit Servius, et *liviæ* appellantur: vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congessere*] Accumulavere festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. III. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73 *Divum referatis ad aures*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint; vel ut Dii testes sint promissorum Galateæ.

74 *Quid prodest, quod, &c*] Damœtas ostendit antea gaudium suum de colloquiis cum amica præsente. Nunc Menalcas majori amoris testimonio dolorem suum testatur, primo de amici absentia: secundo de ejusdem periculo; *sectaris apros:* tertio de sua securitate, *ego retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, nisi societatem pariat etiam periculorum.

76 *Phyllida, &c. Iolla, &c.*] Iollas pastor, ab interjectione *ἰὼ heu.* Iollas

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
Men. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit;
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iolla.
Dam. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
Men. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.
Dam. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:

Phyllida, meus est dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ fructibus, tu ipse veni.* MEN. *O Iolla, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, et illa dixit: Vale, vale, o formose.* DAM. *Lupus funesta res est gregibus, pluviæ segetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res est* teneris *segetibus, arbutus hædis* a lacte *depulsis, salix flexilis gregi prægnanti: mihi solus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet sint agrestia: o musæ, nu-*

Iolas conj. Burm. At vid. Notam. De scriptura *Iolla* v. ad Ecl. II. 57.—77. *vitulam* Rom. et Medic. Pierii, Reg. et Voss. cum ed. Ven. Burmanni; etiam Non. Marcell. in *facere*. Sed istud etiam Priscian. et Macrob. Porro Alcuin. Gramm. vet. *ipsa venito;* ac si *Iolla* fœminæ nomen esset: male: v. Ecl. II. 57.—80. *imber* tres vetusti et Franc., quod Burm. præfert, cum omnes fere hujus versus voces in sibilum exeant.—81. *Amaryllidos* unus Moret. pro var. lect.—84. *quamvis est* Heins. e Rom. suisque melioribus: quod decet poëtam. Vul-

NOTÆ

famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ et Menalcæ: a φύλλον *folium*.

76 *Meus est natalis*] Natali in sacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ducta circum agros, aut agna, aut vitula immolata. Unde puella invitatur ad natale, solus pastor ad ambarvale. De ambarvali G. I. 345.

77 *Cum faciam vitula*] *Facere* et *operari* sine addito, est *sacra facere*, *sacris operari*. Et *facere vitula*, est *sacra facere ex vitula*.

79 *Vale, inquit, Iolla*] Illa vox *Iolla*, non est Phyllidis ad Iollam, cui vale dicat; sed Menalcæ ad Iollam. Ut enim Damœtas compellaverat prius Iollam: *O Iolla, mitte mihi Phyllida.* Ita nunc Menalcas eundem compellat: *O Iolla, amo Phyllida, nam dixit mihi longum vale.*

81 *Amaryllidis iræ*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem sibi obstare, imo præferri; ad alium amorem deflectit, et jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. I. 81.

82 *Arbutus*] Arbor foliis lauro affinibus, sed raris, *arboisier:* in deliciis ejus umbra fuit apud antiquos. Horat. Od. l. I. 1. 21. *Nunc viridi membra sub arbuto Stratus.* Fructus profert instar cerasorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine asperos. Vocantur a Plinio *unedones;* quod, inquit, plures edi non possint propter asperitatem: a Virgilio *arbuta.* G. I. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta sacræ Deficerent sylvæ.* Et G. II. 520. *Dant arbuta sylvæ.*

83 *Mihi solus Amyntas*] Ut ostendat Menalcas, quicquid a se de luctu Phyllidis, deque suo in eam amore dictum est, per jocum dictum esse, quo Damœtam aliqua invidia stimularet: nunc ultro profitetur se præter Amyntam, amare neminem.

Pierides, vitulam lectori pascite vestro.
Men. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
Dam. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
Men. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi!
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
Dam. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
Men. Parcite, oves, nimium procedere; non bene ripæ

trite juvencam Pollioni, *qui vos legit.* MEN. *Ipse etiam Pollio componit novos versus: nutrite* illi *taurum, qui jam cornibus feriat, et spargat arenam calcibus.* DAM. *Quisquis te diligit, o Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque pervenisse: illi mel fluat, et vepres rigidi producant amomum.* MEN. *Quisquis non odit Bavium, amet tuos versus, o Mævi! idemque subliget jugo vulpes, et exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri qui colligitis flores, et fraga nascentia humi, hinc fugite: serpens letalis occultus est sub gramine.* MEN. *O oves, abstinete longius ire,*

go *sit*: ut pedestris ratio postulat. Alii *et.*—87. Idem versus Æn. IX. 629, et sane epico poëta dignior. *Qui e.* Parrhas. *Qui jam cornupetat* Ven. *cornum* Rom.—88. *qui te quoque* ed. Ven. et Mediol. *quo te quoque laudet* conj. Burm. At v. Not.—89. *fluunt* Mentel. pr. *robus* Leid. *rubus aspera* conj. Heins., sed vid. Burm.—90. *Meni* Ven. *Mevi* Rom.—91. *mulceat* Rom. et duo tresve.—94. *ante pr.* Zulich. *producere* Rottend., ut pueros appellet; quod illustrat

NOTÆ

85 *Pierides*] Musæ novem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel a Pierio Thessaliæ monte, ubi ex Jove et Mnemosyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias, relata; quæ Musas ausæ ad cantum provocare, et ab iisdem superatæ, totidem in picas ab iis mutatæ sunt.

86 *Pollio et ipse*] Quis fuerit, fuse habetur in argum. Ecl. IV. pervenit ad summam oratoris, historici, et poëtæ laudem; ad consulatum anno u. c. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam solam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio et ipse facit nova carmina*: ceteros honores, ut pastoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet*: nempe ad consulatum, et triumphum.

89 *Mella fluant illi, &c.*] Vota sunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

89 *Amomum*] Parvus est frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno sese convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno subrufo et valde odorato: in Assyria, Armenia, Ponto, et Media optimum. Ita fere a Dioscoride describitur. Plerique tamen ab ea descriptione dissentiunt.

90 *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius et Mævius, poëtæ pessimi, Virgilio pariter et Horatio infesti. Imprecatio est respondens e contrario votis Damœtæ pro Pollione: si quis non odit Bavium, ita stultus fiat, ut et amet Mævium, et jugo supponat vulpes.

94 *Parcite oves, &c.*] Sensus est juxta Servium et Farnabium: O pueri,

Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
Dam. Tityre, pascentes a flumine reice capellas;
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
Men. Cogite oves, pueri; si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
Dam. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.
Men. His certe neque amor causa est; vix ossibus hærent.
Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

non tuto fiditur ripæ: ipse aries siccat adhuc villos. DAM. *O Tityre, remove a fluvio pascentes capellas: ego purgabo eas omnes in fonte, cum erit opportunum.* MEN. *O pueri, colligite oves* in ovile: *si vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies: incassum premenus mammas manibus.* DAM. *Heu! Heu! quam macilentos habeo tauros in fertili agro: idem amor perdit gregem, et dominum gregis.* MEN. *Non certe amor* id *importat his* ovibus meis: tamen *vix stant ossibus. Nescio quis*

Burm. *nam bene* ed. Dan. Heins., vitiose.—95. *etiam sua* Menag.—98. *perceperit* Ven. et Parrhas. *æstas* Rom.—99. *pressabitis* ed. Ven. *prensabimus* Zulich. *pulsabimus* Moret.—100. *Heu! Heu!* Burm. ex nonnullis. conf. ad Ecl. II. 58. *in ervo* ab Heins. reductum et firmatum e libris permultis, et Plinii ac Columellæ auctoritate; vulgo *arvo*, quod Manutius invexisse videtur; nam Aldd. recte *ervo*. Tuentur *arvo* Rom. Longob. et alii.—101. Ante Burm. *est* ante *pecori*: in Codd. modo post *pecori*, modo post *magistro;* itaque Burm. sustulit; a Goth. utroque abest.—102. Elegans Heinsii et jam Stephani conjectura est: *Hi certe (neque amor causa est) vix ossibus hærent;* eamque recepere Cuningh. et Brunck. Gulielm. eodem modo dispungebat, ut tamen *his ossibus* retineret. Moreti quartus omittit *est.*—103. *oculis* Marius Victorin. Pro *agnos* habet

NOTÆ

cavete ne oves longius procedant: quod durius et absque exemplo est. Nostra interpretatio, tum nititur exemplis, est enim apud Catull. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt:* tum conformis est Theocritæo exemplo Idyl. v. 100. Σίττ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω, ταὶ μηκάδες· ὧδε νέμεσθε, &c. *discedite ab oleastro, capellæ: hic pascite.*

94 *Non bene ripæ Creditur*] Quia periculum est, ne, vel oves lapsæ in profluentem rapiantur; vel ripa ipsa, fluctuum allapsu subtus exesa, ruinam faciat.

96 *Reice capellas*] Est hic primo syncope, *rejice* in *re-ice;* tum contractio geminæ vocalis brevis in diphthongum longam: *re-ice* in *reice.* Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. III. 891. *Ne radicitus e vita se tollit et eicit.*

98 *Si lac præceperit æstus*] Vel exsiccaverit; vel ita corruperit, ut vanescat, et nimis liquescat.

100 *In ervo*] Alii legunt in *arvo.*

101 *Pecorisque magistro*] Damœtæ mercenario pecoris custodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida; videtur pecus e tam multiplici magistri sollicitudine maciem contrahere.

103 *Oculus mihi fascinat agnos*] *Fascinum* species incantationis: sic dictum. I. Vel a fasciis, sive liciis et filis, quibus ad illigandos et incantandos homines magicis in sacris utebantur, de quo more Ecl. VIII. 74. II. Vel a fando, ut vult Festus: quia verbis,

Dam. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.
Men. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.

oculus corrumpit mihi juniores agnos. DAM. *Dic qua in regione cœli spatium apertum sit ulnis non plusquam tribus, et eris mihi magnus vates.* MEN. *Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus, et possidebis solus Phyllida.*

hædos Goth. pr.—105. *ulnis* Ven. et ed. Ven. *ullas* Rom.—107. *Nascuntur*

NOTÆ

ac præsertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua specie Ecl. VII. 27. III. Vel, ut probat Vossius in Etym. a *βασκαίνειν invidere*: quod est, quasi *φάεσι καίνειν oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit fascinatio: cum scilicet maligni spiritus, ex invido aut male affecto pectore emissi per oculos, aërem circumfusum inficiunt; idemque sic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. III. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, sæpius fascinum adhærescit.

104 *Dic, quibus in terris, &c.*] Uterque, quasi de victoria desperans, ad ænigmata confugit.

Apollo] Vatum Deus, de quo supra v. 62. Cur sic appelletur, docet Macrob. Saturn. I. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id est, *semper vibrat*. II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπολλύει, id est, *enecat*. III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει, id est, *fugat*. IV. Quia ἀναπολεῖ, id est, *inter utrumque mundi polum vertitur*. V. Quia unus est, non multiplex: idem enim aliquando est atque Sol. Ab α privativo, et πολλοὶ *multi*.

105 *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixisse Grammaticis, refert Servius ex Asconio, qui hoc ipsum è Virgilio audisse se professus est. Servius interpretatur. I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio sepulcrum sibi duntaxat trium ulnarum, seu pedum sex, reservaverat: idque mire, placet Salmasio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti et Æthiopiæ, sub tropico Cancri: quem locum ità recto lumine sol irradiare putabatur, medio solstitii die; ut ne altissimo quidem in puteo, eam in rem a philosophis effosso, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id est, trium cubitorum: sic enim aliquando ulna sumitur, ut ostendit Vossius in Etym. IV. Alii de specu in Sicilia, ubi rapta fertur a Plutone Proserpina. V. Ciacconius et Cerdanus de fossa quadam Romæ in comitio facta more Etruscorum: quæ mundus dicebatur, et toto anno clausa solita, patebat certis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus statura trium duntaxat esset cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus ostium ad ulnas tres apertum sit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui descenderit, spatium cœli tantum conspiciat, quantum putei latitudo permiserit. Elige.

107 *Nascantur flores, &c.*] Cerdanus

Pal. Non nostrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, et hic; et quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri: sat prata biberunt.

PAL. *Non meum est dirimere tantam contentionem inter vos. Tu mereris vitulam, et hic quoque: et quicumque aut diffidet amoribus prosperis, aut experietur tristes. Nunc obstruite rivos, o juvenes: prata satis irrigata sunt.*

multi et Pier. et Burm. Sed est paulo ante *pateat*.—108. *Non vestrum inter nos* Parrhas. *inter nos* Voss. pr.—109. *dignus es, et* Goth. pr.—110. *metuat* et *experiatur* Ven. *metuat* et *experietur* Leid. duo cum Goth. sec. *metuat* et *experiatur* Moret. quartus. Ebertus V. C. conj. *et quisquis amaros—amores.* Nondum me pœnitet eorum, quæ ante hos xx annos in Notis moxque in Addendis To. IV. p. 215 adscripseram: necdum, etsi discendi valde cupidus, vidi ullam rationem aut grammaticæ aut sententiæ satis consentaneam, qua scabri hi versus defendi possint. Nam quæ tandem hæc est sententia: *Et vitula tu dignus et hic, et quisquis;* ut uterque vitula remunerandus sit (atqui alter poculum ferre debebat); multo minus ferri potest, ut et tertius aliquis vitulam ferat, et omnes alii præmium idem ferant, qui, etc. Sin sententiam ab antecedentibus sejunctam facias, ut sit: *Et* vel *At quisquis amores Aut metuet—aut experietur*, primo sententia est contorta, obscura, et, si expeditam dederis, a loco aliena; quorsum enim repente amores? de cantu agebatur; præmium debebatur ei, qui cantu superior esset; nunc autem ambo cantu erant pares, non amore felices aut infelices; tum vero grammaticæ adversatur hoc, *ut quisquis* sit unusquisque. Nam *quisquis* relativam vim habet, nec absolute poni potest; nisi addito aut subintellecto verbo: *quisquis* ille fuerit, *quicquid* illud est: multo minus *quisquis* de duobus pro *uterque* dictum esse potest. Mihi itaque satis liquere videtur, duo hos versus esse fœtum Grammatici, qui supplere volebat sententiam breviter a poeta enuntiatam: *Non nostrum inter vos tantas componere lites.* Forte plures interpolationis auctores fuere. Adscripserat prior: *Et vitula tu dignus et hic poculo.* Casu appinxerat alius versum paræneticum in margine: *Aut metuat dulces aut experiatur amaros.* Fuit librarius, qui utrumque versum male consarcinatum intexeret.

NOTÆ

explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Augusti effigiem cum his verbis: *Augustus Cæsar;* altera florem præfert, cum hoc elogio *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctissimus, Augusti cognomen Octaviano non tributum esse nisi anno u. c. 727. Virgilii 43. Octavio VII. et Agrippa III. Coss. ut habet Censorinus. Edita autem sunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem et pastoralem sensum confugio, qui est de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum post Achillem fortissimus, mutati sunt. Videntur enim in illo scriptæ quodammodo literæ, *αι*, quæ primæ sunt in Ajace; et, si retrorsum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, si, ut vult Nannius, per j. non per y. scribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe *αι* gemitum notat, unde est *αἰάζω gemo.* Ita Met. x. 215. *Ipse suos gemitus*

foliis inscripsit, et ai ai Flos habet inscriptum. Tom. l. XIII. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque, Inscripta est foliis; hæc nominis, illa querelæ.* *Ajax* porro et *Hyacinthus*, non reges, sed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius, eo more, quo Laviniam et Ariadnen reginas alibi vocavit.

109 *Et quisquis amores, aut, &c.*] Non tui digni estis vitula pro præmio, sed etiam quicumque vobis similes ita belle expriment affectus amantum: sive ejus qui felix in amore felicitati suæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce satis humor, &c. Quid prodest, si me ipse, &c.* sive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triste lupus stabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111 *Claudite jam, &c.*] Allegoria est. Jam cantare desinite: satis enim aures nostræ cantu vestro delectatæ sunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

Confecto bello Perusino, de quo dictum est in argum. Ecl. I. M. Antonius multis de causis infensus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brundusium: administris L. Cocceio communi amico; et ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Antonii, Asinio Pollione, tum consule: ambo cum ovationis honore Romam ingressi sunt. Sed paucis post diebus: cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia commeatum intercluderet; ideoque Roma fame premeretur: Octavianus et Antonius, lapidibus palam appetiti a populo, coacti sunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax composita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto post tempore extinctis, quædam aureæ species ætatis affulsit. Hæc autem omnia cum accidissent sub extremum Pollionis consulatum, et ipso Pollione administro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejusdemque, et temporum illorum in laudem de-

torsit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Christi ortu, ejusque matre atque ætate legerat.

Scripta est anno Virgilii 31. ineunte: U. C. 714. exeunte; sub ipsum pacis Puteolanæ tempus: Coss. Domitio Calvino, et Asinio Pollione: paulo ante quam hi consules magistratum abdicarent; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui supererant ex illo anno dies: in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, et P. Canidii, qui consules in annum reliquum appellati sunt.

NOTÆ

Pollio] C. Asinius Pollio, a Julio Cæsare, paulo ante cædem, Hispaniæ ulteriori præfectus; post ejus cædem amicissimus fuit M. Antonio, ut ipse profitetur suis in epistolis, quæ extant apud Ciceronem. l. x. *Famil.* In ejusdem Antonii partes cum duabus legionibus transiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu instituto, et triumviris urbanos magistratus in quinquennium assignantibus: ipse in an. u. c. 714. Consul destinatus est: adnitente, ut credibile est, amico Antonio. Quo eodem tempore Fescenninis versibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* II. 4. Ei tunc in Gallia Cisalpina versanti videtur Virgilius innotuisse, et per eum commendatus esse Mæcenati: ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in suos et Antonianos milites negotium unus in se susceperat. Orto deinde Perusino bello: L. Antonio, Marci fratri, suppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian. l.* v. *Civil.* Sed victo Lucio, ipse tum Consul, diu retenta in potestate Marci Venetia, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejusque classem allexit. *Velleius lib.* II. Consecuta est pax Puteolana: statimque in Parthinos, Illyricam gentem, et Bruti olim Cassiique studiosissimam, auspiciis M. Antonii expeditionem duxit: triumphavitque anno sequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, et licet *post enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam se miscuerit:* ad bellum tamen Actiacum proficisci noluit cum Octaviano, *propter notiora in se Antonii beneficia,* ait *Velleius l.* II. Historiam scripsit bellorum civilium, item tragœdias: accusavit juvenis Catonem orator egregius, sed Ciceronis eloquentiæ infestissimus. *Quintil. l.* VIII. 1. et *l.* x. 12. fortasse ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Augusti principatum, et an. u. c. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Eusebii Chron.*

Filium habuit nullum, *Saloninum* nomine, sed nepotem: qui certe, cum edita est hæc Ecloga, nondum ortus erat; quippe qui annis, post editam hanc Eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener destinatus,* inquit *Tacit. Annal.* II. 75.

Filius autem Pollionis dictus est C. Asinius Gallus, non *Saloninus;* diris deinde suppliciis a Tiberio Cæsare necatus anno u. c. 789. Ille igitur Pollionis *Saloninus,* qui a Servio dicitur *inter ipsa primordia periisse;* aut Servii commentum est, aut certe tunc, cum scripta est Ecloga, *Saloninus* dici non potuit: cum *Salonæ* a Pollione non captæ sint nisi anno editionem Eclogæ consequente. Vide Ecl. VIII. 12.

SICELIDES Musæ, paulo majora canamus;
Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ:
Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.

O *Musæ Siculæ, cantemus paulo grandiora: arbores et parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus sylvas, sylvæ deceant consulem. Nunc attigimus extremum sæculum vaticinii Cumææ* Sibyllæ! *Magna series temporum oritur de*

1. *Sicilides* passim codd. Pier. et Burm. Verum est Σικελὶς, Σικελίδες ex Σικελοί.—2. *humilesque genestæ* Pierii Medic. *myricæ*. μυρίκας Theocritus; at Homer. Il. I. 467 mediam corripit: μυρίκης τ' ἐριθηλέας ὄζους.—3. *sunt* Goth. sec. cum al., et sic Pierius in plerisque esse ait.—4. *Cymæi* plerique ap. Pier. *tem-*

NOTÆ

1 *Sicelides*] A Græco nomine Σικελὶς: a Latino enim *Sicilia*, esset *Sicilides:* absona vox, propter exiguitatem literæ *i* sæpius repetitæ. Eas invocat Musas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracusis, bucolicorum princeps fuit. Unde et *Syracosium versum* dicit, pro *bucolico* Ecl. VI. 1. et *Arethusam* Siciliæ fontem invocat Ecl. X. 1.

2 *Myricæ*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam sylvestrem, *de la Bruyère*. De *arbustis* Ecl. I. 40.

3 *Sylvas*] Per *sylvas* hic, et per *sylvestrem musam* Ecl. I. 2. bucolica sive pastoritia carmina intelligit. Cœlius Rhodig. auctor est tamen, per *sylvas consule dignas*, allusum ad sylvarum curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ consuli e magistratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos esse, ut ea Jul. Cæsari provincia committeretur, quasi minimi negotii; hunc vero contra perfecisse, ut sibi Gallia daretur.

4 *Ultima*] Vel *postrema* est; vel *prima*, et ab ætate nostra remotissima: utroque enim sensu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *postrema* dici potest: quod eam Sibylla quasi quinto loco constituerit, post alias quatuor per metalla designatas, auream, argenteam, æream, et ferream. *Prima* vero dici etiam potest: quod hæc eadem instauratio sit primæ ætatis aureæ, et eadem veluti ætas rediviva.

4 *Cumæi carminis*] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui distinguunt a Cumana, ut altera Italica, altera Æolica sit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejusdem nominis: aliæ in Æolide Asiæ; aliæ in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. VI. 36. De *Cumis*, Æn. VI. 2.

5 *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *sæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum spatium est; hic *ætas et tempus* indefinite. *Magnus sæclorum ordo*, et postea *magni menses* explicantur a plerisque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone II. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, et Lunæ, et quinque errantium, ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatiis est facta conversio;* id est, reditus ad eundem situm, unde primo cursum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. I. sphæræ, *tunc omnia*

Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

novo. Nunc Astræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum *mittitur e summo cœlo. Tu tantum, o pudica Diana! adsis nascenti puero: sub quo ferrea ætas primum finietur, et aurea per totum orbem orietur: tuus* frater *Apollo jam imperat. Porro sub tuo consulatu, o Pollio, gloria illa ætatum*

poris Menag. *jam venit* Leid.—7. *dimittitur* alii ap. Burm., solita variatione.—9. *et*

NOTÆ

quæcumque in mundo sunt, eodem ordine esse reditura, quo nunc cernantur. Addunt autem fabulosi hujus anni auctores, hunc spatio contineri 49,000. annorum: alii tantum 23,760. alii etiam plurium. Quicquid sit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, esse *illustrem;* quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti sunt. Multa tamen erudite docet Jos. Scaliger de magno anno, magnisque mensibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire possunt. In Canon. Isagog. p. 252.

6 *Virgo*] Astræa, seu Justitia, Jovis et Themidis filia: quæ finito aureo sæculo, quo Dii cum hominibus habitaverant, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, sed omnium ultima.

Saturnia regna] Felicissima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: sub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. I. 125. *Saturnus,* Cœli et Vestæ filius a Titane fratre ob regni contentionem carcere inclusus, a Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui struebat insidias, regno pulsus: in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta sunt.

8 *Tu modo nascenti puero*] Quasi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero nascenti: qui princeps illius novi generis, id est, primus esse debet.

10 *Lucina*] Dea certe fuit partui præsidens: dicta sic, a *luce,* quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuisse colligunt ex hac solenni parientium formula: *Juno Lucina, fer opem.* Alii Dianam, e plurimis poëtarum locis. Alii distinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur a Junone impedita, quominus Latonæ, Dianæ matri parturienti opem ferret. Virgilius adhæret secundæ opinioni: cum eam Apollinis sororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo:* id est, *tuus frater.*

Apollo] Multi de Octaviano interpretantur: ut et Lucinam de Octavia ejus sorore: quæ, et multum apud fratrem poterat; et pudicitiæ laude insignis fuit; et mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipso tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac Ecloga celebratur: ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu discumbentibus, ipse Apollinem repræsentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quasi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipsum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen

Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit,
Pollio; et incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

inchoabitur, et magni menses incipient currere. Te auctore, si aliquæ nostri criminis reliquiæ supersunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipse* puer *particeps erit vitæ divinæ, et videbit heroas sociatos Diis, et ipse videbitur* ab *illis, et gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique sine cultura*

Menag. *at* Goth. sec.—13. *primi* vel *nostri* Köler. ms.—14. *pœnas* Ven.—15. *divosque* Rottend.—17. *patris* Mentel. pr. et in vetustissimis aliquot

NOTÆ

Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipsa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipso Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam constat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam suam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11 *Inibit*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id est, *incipiente*, dicitur absolute.

12 *Magni menses*] Quintilis et Sextilis, aiunt Servius et Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius et Augustus*, ex Imperatorum nominibus appellati sunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum sit, de Augusto mense tamen falsum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, et tres Octaviani triumphos, a senatu tributum est: immo non ante an. u. c. 727. *Magni* ergo *menses* dicendi, quomodo supra *magnus ordo sæclorum*. v. 5.

13 *Sceleris vestigia nostri*] Scelus illud: vel sunt perjuria Trojanorum, quibus omnes posterorum Romanorum calamitates tribuuntur. Georg. I. 501. *Jampridem sanguine nostro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæsaris et Pompeii. Vel cædes ipsa Cæsaris, spectante senatu patrata: cujus in pœnam atrocissima bella Octaviani principatus initium infestarunt.

15 *Ille Deum vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater est, futurum quoque gratia apud Triumviros et alios deinde reipublicæ administratores: quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat. Ecl. I. v. 6.

17 *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id est, consulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum scilicet extincta republicâ: immo spe tum vigente maxima restituendæ mox a Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano constat. *Patriis virtutibus*] Vel refertur ad *reget:* Reget orbem, usu et exemplo virtutum omnium patriarum, id est, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum:* Reget orbem, pacatum virtute atque industria Pollionis patris: qui cum Mæcenate administer fuit pacis, inter Octavianum et M. Antonium.

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare, tellus,
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera; nec magnos metuent armenta leones;
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At, simul heroum laudes et facta parentis
Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paulatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva;
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

producet tibi parva munera, o puer! nempe *vagas hederas passim cum baccare et colocasia mixta grato acantho. Ipsæ capræ reportabunt in stabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipsæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, et morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed statim atque poteris jam legere laudes heroum, et gesta* tui *patris, ac percipere quid sit virtus;* tunc *agri sensim flavescent spicis maturis, et racemi rubentes pendebunt e rubis agrestibus, et duræ quercus stillabunt mel instar roris. Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ*

Pierii.—18. *At tibi* Rom. *primo* Parrhas.—20. *fundat* ap. Macrob. Sat. VI. 6. *fundit* Gud. a m. pr., et mox *referant*. *fundet* Schol. Horat. II. Carm. 6.—22. *metuant* Mentel. et Menag.—25. *Assyrium et v.* Pierii Longobard. Versus deerat Leid.—26. *Ac* multi. *Et* unus qu. Moret. *facta parentum* fragm. Moret. et Gud. a sec. manu, et Rom. Pierii.—27. *et poteris, quæ sit* unus Heins.—28. *flavescit* Gud. a m. pr. Rottend. tert. et qu. Moret.—30. *Eduræ*

NOTÆ

19 *Hederas passim cum baccare*] *Baccar*, herba est radicis odoratæ, quæ vim ad fascinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibusdam videtur esse, *nardus rustica;* quibusdam vero, *digitalis; gand de Notre-Dame.* Despauterio fœminini generis: at vero, ut probat exemplis veterum Vossius, semper neutrius: *hoc baccar*. Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. VII. 25. *Pastores hedera crescentem ornate poëtam;* baccar, ut puero formoso, qui proinde fascinationi invidentium magis obnoxius sit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.*

20 *Colocasia fundet acantho*] *Colocasium, ii,* vel *colocasia, æ,* faba est Ægyptia: cujus radix et caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. III. 45.

24 *Fallax herba veneni*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. III. 89.

26 *At simul heroum, &c.*] Prosecutus pueritiæ ludos, nunc tria studia adolescentiæ enumerat. I. Poësim, *heroum laudes*. II. Historiam, *facta parentis*, quæ vide in arg. III. Philosophiam, *et quæ sit poteris cognoscere vir-*

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas; erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

veteris: quæ cogant adire navibus mare, et claudere urbes mœnibus, et sulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, et altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, et ingens Achilles rursus ibit adversus Trojam. Deinde postquam

conj. Vossius, ut Ge. IV. 145. *rosida* et hic scribitur in binis, ut alibi.—32. *Thetis* duo ap. Heins.—33. *infundere* tres, aberratione solita. *tellure* Rottend. tert. *tellurem infindere sulco* Rom. unus. *sulcis* Vatic. oblong., quod et ipsum bene se haberet.—34. *Argos* duo, male; mox duo *Achillis*.—37. *Hic* Parrhas.

NOTÆ

tas. Deinde ad virilis ætatis laudes ascendit. *Hinc ubi jam firmata, &c.*

31 *Pauca tamen, &c.*] Gradus quosdam ponit ætatis aureæ, simul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipsius ortu reflorescere natura videatur, *fundent cunabula flores*: in ejus adolescentia fructus ferre, *aristas, uvas, mella*; cum aliquibus tamen priscæ fraudis, et ætatis ferreæ vestigiis: firmata denique ejus in ætate, quasi plena pace gaudere, bellis et laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus*. Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma post pacem Puteolanam.

32 *Thetim*] Est et *Thetis*, Græce Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi. Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, prima longa. Ista *Tethys*, uxor Oceani, sive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei et Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decrevisset; monitus est a Prometheo sic esse in fatis, ut qui ex ea nasceretur, patre major esset futurus: quo audito Jupiter ab ejus nuptiis abstinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem suscepit.

34 *Tiphys*] Gubernator navis quæ dicta est Argo. *Argo*] navis, sive prima juxta fabulas, sive apparatu et mole maxima omnium, quæ prius in usu fuerant: constructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Thessalia: inserto e quercubus Dodoneæ sylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; Vel ab *Argivis*, id est, Græcis ducibus, quos vehebat; ut ait Ennius apud Cic. I. Tuscul. Vel a celeritate: ἀργὸς enim *velox* est. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagasæ*, promontorium et oppidum Thessaliæ, non procul a Pelio monte. Unde *Pagasæa navis* dicta est.

35 *Delectos heroas*] *Argonautas*, nobiles Græcos, e Thessalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti sunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, a tauris ignivomis, et dracone custoditum. Dux Jason: post eum notissimi, Castor, Pollux, Hercules, Theseus, Orpheus, Zetes et Calaïs.

36 *Achilles*] Thetidis et Pelëi filius, de quo Æn. I. 34. Per Achillem vero, quemcumque virum fortem: per

Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem;
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto;
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

ætas jam robusta te reddiderit virum, ipse etiam nauta recedet e mari, nec naves e pinu fabricatæ *transferent merces, omnis terra producet omnia: nec ager scindetur rastris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus, nec assuescet lana simulare diversos colores: sed aries ipse in pascuis tinget vellus purpura suaviter rubenti, et croco luteo: Sandyx ultro induet agnos inter pascendum.*

et Ven.—38. *maris* Goth. sec. a m. pr. *victor* Mentel. et Dan. Heins. ed.—40. *Nec* Vratisl. et Franc.; alter et mox *nec vinea f. falces* Menag.—41. *Robustis* Ven. et Parrhas., sed et illud epitheton ornat.—44. *fucabit* conj. Jo. Schrader., ut Ge. II. 465. IV. 335. Virgilium expressit Claudian. 29, 78 *roseis formosus Duria ripis Vellera purpureo passim mutavit ovili.*—45. *sandix* multi apud Burm. Fuit vir doctus, qui *nascentes* conjiceret: adversus quem disputavit Burm. ad h. l. et ad Ovid. III. Art. 25 et ad Calpurn. Ecl. II. 37. Scilicet fuit is Bentleius (in *Bibliothèque Angloise* T. I. p. 186) [et ad Lucan. IV. 125.] Hæserat autem ille in voce *pascentes:* si enim inter pascendum mutatum est vellus: pabuli ea vis esse debuit, ut fucus accederet lanæ. Enimvero fraudem fecit non animadversa poëticæ orationis indoles: *pascentes,* epitheton, ornat tantum agnos; nihil amplius. Idem hoc non animadversum adduxerat veteres, et ipsum Plinium (v. in Not.), ut Virgilium crederent *sandycem existimasse herbam esse.* In quo injuriam faciunt poëtæ. Quod si vel maxime id se ita haberet, jejunum esset: repente inter pascendum sandyce gustato mutari vellus. Interea tamen fatendum, *nascentes* melius scriptum

NOTÆ

Trojam, quamcumque civitatem: per Argo, quamcumque navem: per Tiphym, quemcumque gubernatorem significari, bene admonet Servius: et est expositio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella et navigationes.

38 *Vector*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam passive pro eo qui vehitur.

39 *Mutabit merces*] Ante nummos repertos, commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc sit eum peregrinis multis gentibus.

40 *Rastros*] *Rastrum:* plur. *rastri,* vel *rastra:* instrumentum quo franguntur glebæ: a radendo dictum.

44 *Murice*] Murex, piscis est marinus e concharum genere, paululum a purpura diversus: caro in escam, sanguis in colorem assumitur, ex Martiale epig. l. XIII. 87.

Croceo luto] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, *le saffran,* lutei coloris est, id est, flavi rubescentis. Alii lutum herbam agnoscunt: quæ vel *glastum* sit, *pastel de Languedoc;* vel *calthæ* quædam species, *du soucy.*

45 *Sandyx*] Vel color est compositus, ex æqua sandarachæ et rubricæ

Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deum soboles, magnum Jovis incrementum!
Aspice convexo nutantem pondere mundum;
Terrasque tractusque maris cœlumque profundum;
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt suis fusis: o talia tempora, currite. Accede o ad magnos magistratus, mox veniet tempus accedendi: *o dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, et spatia maris, et altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent, ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam restet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, et anima, quantum sufficiet ut tua gesta celebrem. Non me cantu superabit, aut Orpheus Thracius,*

fuisse a poëta.—46. *currere* Parrhas. et Pierii Mediceus. Jo. Schrader. conj. *ducite.*—48. *Adgredere:* scripturam e libris firmat Burm., nescio cur hoc potissimum loco. Tuenda erat eo, quod tenorem et constantiam sequi consentaneum est.—49. *Clara* Moret. quart. et Scheff. recentiss. Idem versus in Ciri v. 399. *suboles* vetus scriptura.—51. *Terrasque et tractusque* Menag. alter, scilicet ad fulciendum versum. *Terramque* nonnulli ap. Pier.—52. *lætantur* Rom. Pierii. conf. Burm. ad Ecl. II. 66. Bentl. ad Horat. Epist. I. 1. 91. et hoc præferendum in poëta arbitror —53. *longe* aliquot vett. edd. ut Flor. Egnat., et hinc recentiores nonnullæ. Sed jam Aldd. et ex his ductæ *longæ*, quod firmat Heins. post Pier., nam et libri variant. In multis etiam *tum.*—54. *sua* Heins. unus. *fata* Rottend.—55. *Thraceus* nonnulli.—56. *atque* deest in uno

NOTÆ

commixtione ex Plin. l. XXXV. 6. flammæ, vel minio concolor: *vermillon, couleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur a quibusdam flos similis cocco, *a l'écarlate.*

47 *Parcæ*] Erebi et Noctis filiæ: sic dictæ vel a partu, quasi *Partæ*, juxta Varronem; quia nascentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphrasim a parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria sunt tempora: colo instructæ, qua vitæ humanæ stamina deducunt. Prima est *Clotho*, a κλώθω *volvo.* Secunda *Lachesis:* a λαγχάνω *sortior.* Tertia *Atropos*, ab *a* privativa, et τρέπω verto, quia inflecti non potest.

49 *Jovis incrementum*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum et augmentum: quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque sobolem vocat et alumnum: eo modo, quo Homerus heroes suos, διοτρεφεῖς, et θρέμματα Διὸς, *nutritos a Jove.*

50 *Nutantem convexo, &c.*] Gestientem et præ lætitia commoventem se. *Convexum*, est curvatura exterior cœli: *concavum*, curvatura interior: utrumque promiscue sumitur a poëtis. Æn. IV. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id est, *concava* quæ sola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus et gravitas rotundum illum; adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus,

Nec Linus; huic mater quamvis, atque huic pater adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem;
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer; cui non risere parentes,

aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea; et huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipse contendat mecum, Arcadiæ arbitrio; ipse Pan fatebitur se superatum esse, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer, agnoscere matrem ex ipsius *risu: decem menses attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parve puer: cui*

Rottend.—57. *Orphi*, *Orpheo*, *Orphea*, *Calliopia*. Sic variant libri edd. et Grammatici. *Orphi* Rom. et Priscianus agnoscunt: 'Ορφέϊ, 'Ορφεῖ. Et Καλλιόπεια.—58. *Pan etiam, Arc.* firmata ab Heinsio omnium libb. lectio, excepto uno Oblongo Pierii: in quo *Pan deus*, quod hinc irrepsit in edd. Pulmann., et hinc in alias. *si j. cantet* Aurel. Vict. de Orig. gent. Ro. 5, memoriæ vitio.—59. *dicet* nonnulli ap. Heins.—61. *tulerunt* agnoscunt Grammatici, Probus et Donatus, cum libris, inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii: *tulerint*, *tulerant*. *abstulerint* legi, addit Servius.—62. *qui* emendarant viri docti, uti jam Quintilianus IX. 8. legerat, v. Pier. Cod. Burm., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum: *qui non risere: parentes Nec.* Discessit Manutius et repetiit *cui*. Sensu aut nullo aut parum commodo: at *cui* indubitate vera lectio: antiquiores etiam *quoi*. In Parrhas. *cur*. Jo. Schrader.

NOTÆ

56 *Linus*] Apollinis et Terpsichores filius, pastor idem et musicæ peritissimus, Orphei et Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipso Hercule occisum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipsum Herculem rusticius canentem irrideret.

57 *Orphei*] Dativus Græcus; hic dissyllabus: 'Ορφεὺς, έος, έϊ vel εῖ. Sic apud Catullum est *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. III. 46. *Calliopea*] vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Una e novem musis, mater Orphei, heroici carminis præses: a κάλλος *pulchritudo*; et, ὢψ, ὠπὸς *vox*.

58 *Pan etiam Arcadiæ*] De Pane Ecl. II. 31. *Arcadia*] Peloponnesi regio intima, a mari undique remota, ubique in montes assurgens; unde pastioni pecorum, quam agriculturæ aptior: ideoque Pana pastorum Deum singulari cultu venerata.

61 *Longa decem*] Vulgo mense nono nascuntur infantes: unde hic Vives, et Turnebus decem Lunæ menses agnoscunt, qui breviores. Alii mensem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc usque tempus partum differri posse constet; immo etiam ulterius. *Tulerunt*] penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. II. 774 et III. 48. *Steteruntque comæ*, Georg. II. 129. *Miscueruntque herbas*. Lucret. III. 86. *Prodiderunt*. 1042. *Occiderunt*, &c.

62 *Cui*, &c. *parentes*, &c.] De hac duplici voce controversia est. *Cui*] Quintilianus l. IX. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc sensu: *qui pueri non risere; hunc*, id est, *hos* (per enallagen, sive commutationem numerorum) *nec Deus mensa dignatur, nec*, &c. Servius legit, *Cui*, dativo singulari; sive, *Quoi*, quomodo veteres Latini scripserunt, usque ad ipsius Quintiliani pueritiam, ut ait ipse, l. I. 7. Et hic

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

parentes non arrisere; hunc, nec Deus ad mensam, nec Dea in lectum, excipere *dignata est.*

conj. *qui non risere parenti, Nec Deus hos m.*—63. *est* abest a nonnullis. *cubile est* duo, ex *cubilest.*

NOTÆ

erit sensus: *Cui puero parentes non arrisere, hunc nec Deus, &c.* Qui quidem sensus ut constet magis, hæc superiora verba, *risu cognoscere matrem,* de risu matris, non de pueri risu accipio: cum Erythræo et Bembo. Solent enim parentes ante ceteros a liberis agnosci ex blandiore risu, et est in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo risu citissime parentes agnoscere. Quare poëta puerum invitat, ut ex risu cito parentes agnoscat. *Parentes*] Qui legunt cum Servio, *Cui,* nihil hic habent negotii: et, *parentes,* nominativo plurali, intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui,* I. vel parentes esse volunt in vocativo: *o parentes:* ita Politianus, Miscell. 89. II. Vel in accusativo: pro, *qui non risere ad parentes:* ita Jos. Scaliger, in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Capt. III. 1. 21. *Quasi muti silent, neque me rident:* pro, *mihi arrident.* Servium sequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63 *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio est imminentis puero calamitatis: si matrem risu non agnoscat. Quæ autem sit illa calamitas, dubium est. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer similis sit futurus: Vulcanus vero, cum ei nascenti parentes Jupiter et Juno propter deformitatem non arrisissent, ab iis in Lemnum insulam dejectus est: quo ex casu claudus factus, deinceps, nec *a Jove* ad mensam Deorum; nec *a Minerva* in maritum admissus est. Obstat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœlesti convivio, Iliad. I. 595. II. Politianus, Miscell. 89. explicat de *Genio* et *Junone,* qui puero propitii non sint futuri. Constat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. II. 7. veteres hominibus singulis Genium et Junonem, tutelares Deos, ab ipso ortu attribuisse. Sed constat etiam apud eruditos omnes, Genium solis masculis, Junonem solis fœminis fuisse attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius et Juno non conveniunt. Minime autem constat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis, in atrio Junoni Lucinæ lectum sterni solitum, et mensam Herculi; sive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ, et Cubæ; divis edendi, potandi, et cubandi:* alter docet, *natus si erat sublatus, Diis conjugalibus, Pilumno et Picumno, in ædibus lectum sterni.* At ex iis locis nihil erui potest; nisi quod mensa Deabus, lectus Diis poneretur: cum Virgilius contra, mensam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum solvo. I. Per *mensam,* educationem et nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuisse Genium; per *cubile,* conjugium intelligo, cui constat præfuisse Junonem. Atque ita sensus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut si permiserit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic præterea commode potest explicari. *Si non agnoscas matrem risu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam et consortium pervenire, quod prius tibi promiseram,* versu 15. Illa autem Deorum vita, sive apotheosis, gemino capite præci-

pue continebatur: convictu Jovis, et Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. IV. Od. 8. Herculis divinitas inde statuitur, quod, *Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.* Idemque, ut notum est, Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic et Virgilius Ge. I. 31. immortalitatem, quam promittit Augusto, ita exprimit: *Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.* Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vitâ, quia te nec Jupiter admittet ad mensam, nec Dea ulla in cubile.*

ECLOGA V.

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

Pastores duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopsus illius epitaphium; Menalcas apotheosim canit. Quis autem sit ille Daphnis ambiguum est. I. Aliqui pastorem esse putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit a δαφνὶς *laurea:* peritum illum quidem musices; et Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur a Nympha, eique datam fidem fefellisset, ob amorem filiæ Regis; oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sane vero absimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes esse prosecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse Idyllium primum. II. Alii Pollionis filium esse conjiciunt: cujus genethliacon Ecloga superiore, hic mors immatura celebretur. At si inter ipsa, ut volunt, obiit primordia: quomodo *curru subjungere tigres instituit,* et *thiasos inducere Baccho?* III. Sentit Vives a Virgilio, quanquam inscio et imprudente, mortuum atque redivivum Christum esse laudatum. Sed pius magis, quam verus ille sensus est. IV. Pierius vult esse Quintilium Cremonensem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga posterior est, annis circiter quindecim: caditque in

an. U. C. 780. ut patet ex Euseb. Chron. V. Alii de Quintilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæsus est an. U. C. 762. post obitum ipsius Virgilii, 27. Quam scite, ipsi viderint. VI. Jul. Scaliger Poët. l. I. 4. suspicatur Flaccum esse quemdam, ipsius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri disticho: *Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas.* Non putem tamen a modestissimo poëta tam superbe defletum fratrem fuisse, obscurum hominem ac semipaganum; nec fidem habeo versiculis incertis. VII. Melius Jos. Scaliger in Euseb. Chron. p. 143. et alii, de cæde et apotheosi Julii Cæsaris rem explicant. Quam commode, constabit ex notis.

Scripta est, forte quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præcise tempore, non liquet. Certe post secundam ac tertiam Eclogam: siquidem extremis hujus versibus mentio fit secundæ et tertiæ.

MENALCAS, MOPSUS.

Men. CUR non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter considimus ulmos?
Mop. Tu major; tibi me est æquum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras,

MEN. *Mopse, siquidem una sumus; periti uterque, tu fistula canere, ego canere versus: cur nondum hic procubuimus, inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu* natu *major, justum est ut tibi obediam, o Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia*

1. *consedimus* Pierii Oblongus.—3. *considimus* Heins. e Gud. Mentel. pr. a m. sec. Mentel. sec. a m. pr. prætulit, utpote in poëta. *consedimus* vulgo. *inter consedimus agros* Menag. prior.—4. *tibi me æquum est* Leid. et Rottend. alter. —5. *Zephyris mutantibus;* hoc ab Heinsio e binis Moret. alt. Rottend. cum Voss.

NOTÆ

4 *Tu major*] Ambo tamen juniores. Sic enim deinde v. 19. Mopsus ad Menalcam: *sed tu desine plura, puer.* Et vicissim Menalcas ad Mopsum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5 *Zephyris*] *Zephyrus,* ventus flans

Sive antro potius succedimus; aspice, ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
Men. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
Mop. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?
Men. Incipe, Mopse, prior: si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe; pascentes servabit Tityrus hædos.
Mop. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

ventis agitantibus, seu potius cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis raris. MEN. *Amyntas unus tecum potest contendere in montibus nostris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipse contendat vincere Phœbum cantu?* MEN. *Mopse, incipe primus: si habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe, Tityrus custodiet hædos pascentes.* MOP. *Meditabor po-*

alt. commendatum, accedente Franciano et fragm. Antwerp., cum præterea alter Mentel. a m. pr. et pr. Voss. *mutantibus* haberent, reposuit Burm. Vulgo ubique *motantibus:* quod equidem haud deseruissem. Etiam Ecl. VI, 28 *rigidas motare cacumina quercus.* Nunc cum alterum et ipsum locum tueri possit, retinetur illud, ne iterum variet vulgata lectio.—6. *antra* Parrhas. *subsedimus* Zulich.—7. *paucis* Leid. e glossa. *variis* conj. J. Schrader. Opposita sunt: *rarum—continuum.*—8. *certat* antiquiores fere omnes cum Arusiano Messio, v. Pier. et Heins., quod equidem præferam. Accommodatius etiam sic vs. sq. sententiæ dictum. E nostris idem habet Goth. sec., sicque Edd. Aldd. et hinc aliæ. *certet* tamen præsidium habet in Oblongo Pierii, tum in multis aliis. In edd. præivit Flor. ex emend. Angelii: tum Fabric. *solum tibi certet* Franc.—9. *certet Phœbum;* hoc ordine plures Pier. et Heins., et inter edd. Ald. tert. et hinc aliæ. Alii *Phœbum certet.*—11. *ut* Leid. Mentel.—13. *Immo*

NOTÆ

ab occasu æquinoctiali: dictus quasi *ζωηφόρος vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic est genitalis mundi spiritus, a fovendo dictus:* inquit Plinius, lib. XVI. 25. sive ut habent quidam codices, *a favendo.*

7 *Labrusca*] Vitis sylvestris: sic dicta, vel quia circa macerias et septa, in terræ marginibus et labris nascitur; vel quia sapore acerbo labra lædit. De *Amynta.* Ecl. II. 35. De *Phœbo.* Ecl. III. 62.

10 *Phyllidis ignes*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Thesei regis Atheniensis ex Phædra filium amavit; excepitque e Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reversus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis spretam se rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, et in arborem amygdalum foliis carentem est conversa. Reversus deinde Demophoon cum arborem amplexus esset, illa sponsi adventum veluti sentiens emisit folia: unde folia quæ ante πέταλα dicebantur, ab ejus nomine dicta sunt φύλλα.

11 *Alconis*] Alcon celebris sagittarius Cretensis: qui in serpentem Phaleri filii sui corpori circumplicatum tam industrie sagittam direxit, ut eam in serpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri*] Codrus rex Atheniensium fuit: qui bello adversus Laconas, ut ait Servius; aut Dorienses, ut Justinus; aut Thraces, ut Plutarchus: cum ab oraculo responsum esset, eum populum victorem fore, cujus rex periisset; atque adeo

Carmina descripsi, et modulans alterna notavi
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
Men. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
Mop. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli testes et flumina Nymphis:
Cum, complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

tius illa carmina, quæ nuper scripsi in cortice fagi, et per vices canens insculpsi: tu postea fac ut contendat Amyntas. MEN. *Quanto salix flexilis inferior est oliva, quanto parva saliunca rubentibus rosis; tanto tibi inferior est Amyntas, mea* quidem *sententia.* MOP. *At tu, puer, omitte plura loqui, ingressi sumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim, defunctum fera morte: vos, o coryli et fluvii, testes* fuistis *Nympharum* luctus: *dum mater amplexa miserandum cadaver filii sui, et*

etiam viridi Zulich. *in viridi n. quæ in c.* Parrhas. Heinsius adscripserat: *in viridis—fagi.*—14. *destrixi* Goth. pr. an *destrinxi?* Sed vitium est; sic idem Ecl. VI, 12 *præstrixit: modulansque alterna* Zulich. *notavit* vitium est Ald. 1527.—15. *jubeto, ut certet A.* Rom. Longob. Medic. Pier. cum quatuor Heins. et Lengnich. Omittitur tamen melius *ut.*—18. *mihi* Zulich. *cedet* tres ap. Burm. cum Goth. sec.—19. *Tu sed d.* Rottend. *succedimus* tres cum Goth. pr. —20. *Daphnin.* Etiam hic alii scripti et editi: at inf. *Daphnin ad astra feremus.* conf. ad II, 26.—22. *Est complexa* unus Heins.—24. *Nonnulli* fragm. Mo-

NOTÆ

edictum fuisset ab hostibus, ne quis regem Atheniensem læderet: ipse sumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hostibus lacessivit, ab iisque occisus est: hostes re cognita sine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, et *Codrus*, fortasse hic pastoritia nomina sunt. Fuit et *Codrus* poëta, de quo Ecl. VII. 22.

14 *Modulans alterna notavi*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, describerem in fagi cortice. De *fago* Ecl. I. 1.

17 *Puniceis*] *Puniceus;* sive *phœniceus* color splendide rubet: *quales fructus palmæ arboris non admodum sole incocti: unde spadicis et phœnicei nomen est:* inquit Gellius l. II. 26. σπάδιξ enim Dorice significat, *avulsum e palma termitem cum fructu:* et communiter, φοῖνιξ *palma* est et *palmæ fructus.* *Saliunca*] Ex Plinio l. XXI. 7. *foliosa quidem est, sed brevis et quæ necti non possit: radici numerosæ cohæret, herba verius quam flos. Vestibus interponi eam gratissimum.* Alii Lavendulam esse putant; alii nardum Celticam.

20 *Crudeli funere Daphnim*] Aptum mihi videtur Julio Cæsari nomen: Lauream enim significat. At Cæsar, ex Suet. c. XLV. *Calvitii sui deformitatem cum iniquissime ferret: ex omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus, non aliud, aut recepit, aut usurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo gestandæ.* Bene item, *crudeli funere,* Quia Cæsar medio in senatu, tribus et viginti pugionum ictibus occisus est, ducibus conjurationis Bruto et Cassio, ejusdem familiaribus, idibus Martiis.

23 *Mater*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam;

Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum montesque feri sylvæque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subjungere tigres

Deos et sidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit e pastu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulla quadrupes, nec degustavit aquam nec attigit herbam graminis. O Daphni, et montes inculti, et sylvæ, dicunt leones ipsos Africæ doluisse mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem *subligandi tigres Armenias ad currum, et*

ret., male.—25. *ulla nec* nonnulli vid. Heins. *ad flumina nota, nec amnem* Zulich., non infelici aberratione. *ad flumina nulla* jungebat Longob.—26. *quadripes* codd. etiam hic. vid. Pier.—27. *gemuisse* Rom. Pierii.—28. *feræ* Parrhas. Mentel. tert. a m. sec. et unus Heins. quo alludunt Menag. sec. et Ven., in quibus *fere*. Hactenus nihil interest, seu *sylvæ feræ* seu *montes feri* dicantur. *montes feri*, *loca fera* h. inculta et alibi occurrunt. Markland. ad Stat. II Sylv. 5, 13 conj. *montesque, feras, sylvasque loquuntur* scil. homines; ingeniose quidem. Verum vid. Notam. Tum parum placent *feræ* inter *montes* et *sylvas*. [Imo Marklandus legit *montesque feros*, sed errore typorum *feras* excusum est in ed. Burman.]—29. *currui* unus Moreti pro var. lect. *Armenia* Rom. et Leid.—30.

NOTÆ

quæ paulo ante diem cædis, somniavit maritum *in gremio suo confodi*: ex Suet. LXXXI. Ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus, medio in foro, pro rostris, insolito tumultu et gentium omnium comploratione combussit: igne ex ipsis tribunalibus ac subselliis excitato: ut est apud Suet. LXXXIV.

24 *Non ulli pastos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. LXXXI. de prodigiis quæ mortem Cæsaris præcesserunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic significantur, ut Æn. XI. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

26 *Libavit*] gustavit, attigit. Æn. I. 740.

27 *Pœnos leones*] Punicos; id est Carthaginienses, seu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quasi Phœni: quia e Phœnicia profecti, duce Elisa, sive Didone. Æn. I. 348. Ferax autem leonum et monstrorum est Africa. In qua Cæsar Catonem, Scipionem, et Jubam vicerat.

29 *Daphnis et Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam, et Liberalia instituisse*, inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo sacra Liberi multo ante nota fuisse Romæ manifestum est. Nisi forte dicatur magnificentius ea deinceps a Julio celebrata: eo quod periculosissimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicisset, ipso Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæsare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiisse quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi insignia fuere, *Tigres*: quibus currui subligatis circumvehi solitus est.

Instituit; Daphnis thiasos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,

celebrandi choreas in honorem *Bacchi, et induendi flexiles hastas teneris frondibus. Ut vitis est ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut messes agrorum fertilium:* sic *tu* eras *ornamentum omne tuorum: ex quo mors te abstulit, ipsa Pales atque ipse Apollo deseruit arva. Sæpe miserum lolium, et infœcundæ avenæ regnant in sulcis, quibus commisimus magna hordea. Carduus, aut paliurus*

Baccho ubique editum video. *Bacchi* ex antiquioribus Pierii et Heins. probatum Heinsio reposuit Burm., memor versus Æn. VII, 390 *etenim molles tibi sumere thyrsos;* iterum ejecit Brunck., cum *Baccho* exquisitius sit. *thyrsos* Parrhas. Cum *inducere thiasos* obscurum esset Heinsio, conjiciebat: *thiasos indicere Bacchi. indici* enim sacra solennia et festi dies solent: quod copiose adstruit Heins.; forte multo magis hoc ex usu loquendi foret; sed et hoc Daphnidis laudibus convenit, ut ipse duxisse choros dicatur.—32. *est* abest a Menag. sec. *est et vitibus* Moreti quartus, qui et mox: *Et gregibus t. s. et p.* In Theocr. VIII, 79 τᾷ δρυΐ ταὶ βάλανοι κόσμος. Accommodatius hoc quam: *Vitis ut arboribus decori est.* Arboribus ornatus ex pomis et frondibus est. Jo. Schrader. conj. *Fœtus ut arboribus decori est.* Ut Ge. II, 390 *Ergo omnis largo pubescit vinea fœtu.* Sic sæpe *fœtus: Arborei fœtus.* Quid tamen? si poëta de ulmis et populis cogitavit, quibus junctæ sunt vites? Ornat ulmum vitis, vitem uva.—34. *tulere* unus Heins. et Goth. uterque.—36. *quidem* nonnulli apud

NOTÆ

Thyrsus, hasta erat, vestita pampinis et hedera, armata cuspide in coni formam desinente: Bacchi gestamen et comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrsus quippe dicitur, quicquid ita surgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum et plantarum. *Thiasus* est chorus, sive sacra sodalitas canentium, saltantium, convivantium: non semper ad Bacchum, sed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque, a θεῖα ᾄσαι, *divina canere*. De *Baccho* infra v. 69.

29 *Curru subjungere tigres*] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *üis, curruis:* et dativum per *üi, currui.* Unde postea sicut genitivum contraxere in *us, curruis, currus;* ita aliquando contraxere dativum in *u, currui, curru.* Hoc innuit Gellius, l. IV. 16. qui multa congerit exempla Virgilii et aliorum. Sic Æn. I. 261. *parce metu.* VI. 465. *teque aspectu ne subtrahe.* IX. 605. *venatu invigilant pueri. Tigres*] Bene *Armenias.* Tigris enim vox est Armena, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem significat. Unde apud eos, feram illam, sagittam, et flumen celebre significat.

35 *Ipsa Pales, &c.*] Pales Dea pastorum et pabuli: quam tamen Varro vult esse masculi generis. *Apollo*] Hic Apollo Nomius intelligitur: sic dictus a νομὴ, *pascuum;* quia greges olim Admeti regis pavit. Ge. III. 2.

36 *Grandia hordea*] Speciem pro

Infelix lolium et steriles nascuntur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
Men. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale sopor fessis in gramine; quale, per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.

armatus *spinis acutis, nascitur pro dulci viola, et narcisso purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, o pastores! Daphnis jubet hæc sibi præstari: et statuite sepulcrum, et adjicite sepulcro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in sylvis hinc usque ad cælum: magister pulchri pecoris, ipse pulchrior.* MEN. *Tales mihi sunt versus tui, o divine poëta, qualis res* est *fatigatis somnus in herba, et qualis res* est *æstuantibus sedare sitim scaturiente rivo*

Pier.—37. *dominantur* vulgo editum. Est tamen *nascuntur* omnibus fere in vetustis. Jam alterum istud: *steriles dominantur avenæ* extat etiam in Ge. I, 154; docuit vero Heins. ad h. l. et ad Æn. v, 466. IX, 814, Virgilium, si hemistichio versuve eodem bis utatur, vocem fere unam alteramve immutare solere. Itaque hic *nascuntur* verius visum.—38. *viola et p.* Rom. Zulich. Diomedem Grammat. *purpurea* legisse suspicatur Heins.—39. *aut spinis* Zulich. *crescit paliurus* Menag. pr. e glossa.—40. *montibus* Goth. pr. *frondibus* Voss. et fragm. Moret. cum Goth. sec. *frontibus* unus Leid., ut sertis tempora cingant; probatum Klotzio Opusc. p. 300. *aras* Pierii Rom., unde ille legit: *inducite frondibus aras*, ut Manibus aræ sertis cinctæ ponantur. Sequitur hoc Catrœus. Nec per se improbum. Sed tuetur vulgatam locus Ecl. IX, 19 *quis humum florentibus herbis Spargeret aut viridi fontes induceret umbra:* quanquam ad sententiæ rationem reddendam nihil inde auxilii accedit, de qua vid. Not. Alio modo dicitur *fontes inducere*, ubi de satis agitur; ut Columella X, 143 *et primum moneo largos inducere fontes.* inf. Ge. I, 106 *Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes.* At in nostro est *inducere fontibus*, h. obducere umbra fontes.—42. *et* ante *tumulo* deest in Moret. quarto.—45. *nobis carmen* ap. Probum Grammat.—46. *lassis* Rom. *per gramina* apud Priscian. VII.—47. *restringere* seriores tres, ex more.—48. *æquiperas* scriptum

NOTÆ

genere, hordeum pro quolibet frumento.

37 *Infelix lolium, &c.*] Lolium, *de l'yvraye:* Græcis ζιζάνιον. *Avena*] duplex: altera sativa, et ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac sterilis, de qua hic sermo. In hanc ultimam et in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38 *Purpureo narcisso*] Duplex narcissi species præcipua, ex Dioscoride, l. IV. 161. *Flos albus,* inquit, *intus croceus,* κροκώδης; *in quibusdam purpureus,* πορφυροειδές.

39 *Carduus et, &c.*] Carduus agrestis. *chardon. Paliurus*] herba, vel juxta alios frutex asperrimus: quidam spinam albam putant.

Nec calamis solum æquiparas, sed voce, magistrum;
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
Dicemus; Daphnimque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
Mop. An quidquam nobis tali sit munere majus?
Et puer ipse fuit cantari dignus; et ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
Men. Candidus insuetum miratur limen Olympi,

dulcis aquæ. Nec tantum æquas magistrum fistula, sed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus post eum. Nos tamen vicissim tibi qualicumque modo canemus hæc nostra, et Daphnim tuum tollemus in cœlum: Daphnim tollemus in cœlum, Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi sit pretiosior, quam hoc munus? et puer ipse meruit celebrari, et jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *istos versus.* MEN. *Daphnis splendens miratur portas cœli a se non ante visas, et despicit sub*

in vetustioribus. v. Heins.—53. *An quicquid* Gud. *tali nobis* Voss. et fragm. Moreti.—55. *Stimichon*, *Stimycon*, varie scribitur. *Sthymacon* et *Stimethon* Gothani. In Servianis confunditur Σίμιχος. Σιμιχίδης ap. Theocr.—56. *lumen* Menag. alter et Franc. Sicque Gifan. et Canter. et post illos Klotzius

NOTÆ

49 *Alter ab illo*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique esse dicitur, *nec calamis solum æquiparas, sed voce, magistrum:* sed ordine tantum temporis: ita ut alter alteri sit similis, sed magister primus et antiquior, Mopsus vero secundus et junior. *Magister* autem ille Mopsi, videtur ipse fuisse Daphnis.

52 *Amavit nos quoque Daphnis*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius est, si quidem deinde dicit de sua fistula: *Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim: hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæsar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non est J. Cæsar. Sed nihil obstat, quominus dicamus amatos a Cæsare Mantuanos, et ceteros Galliæ Cisalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæsar tantopere expetiisset. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54 *Et puer ipse*] Negat Servius posse id convenire J. Cæsari, qui non puer, sed annos natus 56. interfectus est. Ego existimo Cæsarem consulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœlestes Deos: Dii vero censebantur vigorem semper habere juvenilem; nec aliam ob causam *Heben*, sive *Juventam*, Diis ad pocula ministranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. VI. 275. *Primisque in faucibus Orci, &c. Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.* Sic Ovid. Met. l. IV. 17. de Baccho canit: *tibi enim inconsumpta juventa: Tu puer æternus, tu formosissimus alto Conspiceris cœlo.*

56 *Candidus*] Color Diis superis addictus, ut niger inferis et mortuis. Tibul. l. III. 6. 1. *Candide Liber ades.* Ovid. Trist. v. 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio

Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris sylvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes; ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille, Menalca!
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo;

pedibus nubila et astra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campesque omnes, et Pana, et pastores, et Dryadas virgines. Neque lupus struit insidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit pacem. Ipsi montes inculti emittunt clamores ad astra præ *gaudio, ipsæ rupes* modulantur *versus, ipsæ arbores modulantur* hoc: *Deus, o Menalca, Deus ille* est. *Utinam sis commodus, et propitius tuis: ecce quatuor aras, ecce duas tibi, et duo altaria Phœbo* erecta.

Opusc. p. 301. *nomen* Menag. prior.—58. *et cetera rura.* Quam vim *cetera* h. l. habeat, non video. Erant tamen epitheta quæ adjungi poterant: *florea. roscida.* Nunc video, etiam Jo. Schrader. conj. *secretaque. securaque.*—59. *pastoresque simul* Menag. alter. *videt* Ven. *Dryades* Rom. et Leid.—61. *malum* alii apud Pier. et Heins. *meditatur* Menag. pr.—62. *lætitiæ voces* Mentel. pr. *jactant vel tollunt* ms. Köler.—63. *ipsæ et jam* Rom.—64. *Deus ipse* Longob. et Medic. *Menalcas* Goth. pr.—65. *an* Menag.—66. *duoque altaria* vulgo ante Heins. *duo altaria* in nonnullis. *duas altaria* jam e Longob.

NOTÆ

Scip. qui circulus non male cœli vestibulum et limen vocari potest. *Limen*] est transversum in janua lignum, inferius vel superius. Sic dicitur, vel a *limes*, quia terminatur hic domus; vel a *limus*, id est, *obliquus* et *transversus*, ut vult Festus.

56 *Olympi*] Montes duodecim hoc nomine insigniti sunt. Præcipuus in ea parte Thessaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, et ad cœlum usque pertinere dicatur; immo et pro cœlo sumatur a poëtis. Dictus quasi ὁλολαμπὴς *totus lucidus*, quia nubes excedit, et sole semper illustratur. De *Dryadibus.* Ecl. II. 46. De *Pane.* Ecl. II. 31.

64 *Deus, Deus ille, &c.*] Constat honores divinos J. Cæsari a Triumviris decretos esse, paulo post Triumviratum constitutum, anno u. c. 712. Lepido II. et Munatio Planco Coss. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, construeretur: ut, simulacrum ejus ludis Circensibus una cum simulacro Veneris circumferretur: ut, si qua victoria nunciaretur, ei seorsum quasi victori sacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugisset, ab injuria tutus esset. Et ab eo tempore Octavianus se *Divi* filium appellavit.

65 *Felixque tuis*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. I. 334.

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi;
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas et Lyctius Ægon;
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, et cum solennia vota

Singulis annis offeram tibi duo vasa recenti lacte undantia, et duo vasa pinguis olei. Præsertimque lætificans epulas copioso vino; ad ignem, si fuerit *hyems; sub umbraculis,* si fuerit *æstas: effundam e calicibus vina Chia,* quæ sunt *novum nectar. Damœtas, et Ægon Cretensis mihi canent: Alphesibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum semper fient, et cum solvemus Nymphis vota annua, et*

probabat Pier., ex Gud. et aliis adstruxit Heins.—68. *Craterasque* jam inde ab Aldo editur; in aliis *Crateresque*. Contra vulgg. *duos*. At *duo* jam e Rom. commendavit Pier., nunc Heins. recepit, aliis assentientibus. *olivæ* duo Moret. et fragm.—69. *altaria* Medic. Pierii.—70. *sin æstus, in umbra* conj. Waddel. p. I.—71. *infundam* Menag. et Moret. quart., it. Pier. Obl. *nova infundam* Moret. sec. Aberrationes in *Ariusia* vid. apud Pier. et Burm.; it. mox in *Lyctius*. Est ἡ 'Αριουσία χώρα, et Λύκτος, urbs Cretæ.—74. *dona*

NOTÆ

68 *Craterasque*] *Crater* Græca vox, κρατὴρ, a κεράννυμι *misceo;* istud autem a κέρας *cornu:* quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iisque vinum aqua miscerent.

69 *Baccho*] Vino cujus inventor Bacchus a poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: διμήτωρ *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ translatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turba stipatus temulentarum et vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71 *Ariusia nectar*] Ab Ariuso, promontorio Chii insulæ, in mari Ægæo, ubi vinum exquisitissimum. *Nectar*] Potus Deorum, ut *ambrosia* cibus: sæpe tamen promiscue sumuntur: utrumque immortalitatem significat. *Nectar* enim a νε privativa particula, et κτείνω *occido; ambrosia,* ab α privativo, et βροτὸς *mortalis.* Utrumque ministrarunt diis Hebe, sive Juventa; et Ganymedes. *Calathis*] Poculis ad speciem calathorum formatis. Ecl. II. 46. Et Martialis Apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat:* unde patet calathum poculum quoque esse, non tantum canistrum.

72 *Damœtas, &c.*] Ecl. III. 1. *Ægon,* ab αἲξ *capra:* dictus *Lyctius,* a Lycto Cretæ insulæ civitate.

73 *Alphesibœus*] Ab ἀλφέω *invenio,* et βοῦς *bos.* Hoc loco nomen pastoris proprium est: sed apud Homerum Il. XVIII. 593. epithetum est puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, a quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus sitæ erant. De *Satyris,* Ecl. VI. in arg.

74 *Et cum solennia vota*] Sacra Nymphis fieri solita; vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domi-

Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient; damnabis tu quoque votis.
Mop. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona!
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
Men. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta;
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:

cum circuibimus campos cum hostia. *Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piscis amnes: et quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt. Agrestes singulis annis sic tibi vota facient, quemadmodum Baccho et Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota solvenda.* MOP. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim susurrus Austri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ sic me delectant, neque fluvii qui inter lapideas valles volvuntur.* MEN. *Prius tibi dabo hanc tenuem fistulam: qua ego*

Parrhas. et pro var. lect. unus Leid.—75. *et collustrabimus* tres. *conlustrabimus* unus Burm.—76. *amavit* Gud. a m. pr.—77. *pascuntur* Gud., quod tuetur Cort. ad Plin. II Epp. 9, f.—79. *tibi sua* Moreti quartus.—80. *damnabis—votis.* Placebat Heinsio *voti.* Sed utrumque recte.—81. *pro munere* Leid. alt. *digna* Parrhas. *vota* unus Leid.—82. *nec mentis s.* fragm. Moret.—85. *donavimus* ap. Probum in Institutis art. et in pr. Mentel. et Reg., quod de parato Menalcæ ad donandum animo accipit Muson., parum apte. *ante*, antequam discedimus, Paulo jejunius hoc a poëta insertum. Præstabat saltem *ecce.* Conjicit hoc

NOTÆ

bus, ut Victorio. *Solennia* sunt quæ *solum in anno* fiunt, id est, semel singulis annis.

75 *Et cum lustrabimus agros*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale.* De quo Ge. I. 345.

79 *Cererique*] Ceres Saturni et Opis filia, mater Proserpinæ, quam a Plutone raptam fertur laboriosissime toto orbe quæsivisse: frugum, et cultus terræ, magna ex parte repertrix.

80 *Damnabis tu quoque votis*] Qui vota suscipit, postulat aliquid a Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promissa annuat: tum vovens quasi damnatur, et judicio tenetur promissa exsolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum postulata annuit, et sic adigit voventem ad exsolvenda promissa. Livius, dec. III. l. 7. *Deos, Deasque precabantur, ut illis faustum iter felixque pugna esset: et damnarentur ipsi votorum, quæ pro iis suscepissent.* Æn. V. 237. eodem sensu dicitur, *voti reus.*

82 *Venientis sibilus Austri*] Venientis, id est, nascentis: tunc enim potius est aura, quam ventus. Sic Æn. V, 344. *Gratior et pulchro veniens in corpore virtus:* id est, *nascens et crescens.* De Austro, Ecl. II. 58.

86 *Hæc nos formosum, &c.*] Hac ea-

Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Meliboei?
Mop. At tu sume pedum, quod, me cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

didici canere: *Formosum Corydon amabat Alexim: eademque didici: Cujum pecus? an Melibœi?* Mop. *Tu vero, Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter* distantibus, *et ære: quod Antigenes non obtinuit, licet sæpe a me peteret; et tunc tamen merebatur amari.*

idem Jo. Schrader. et laudat vi, 69 *Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ.*—88. *Ac* Moreti quart. *me dum sæpe* Ven.—89. *erat cum* pr. Moret. *tunc* qu. Moret. et Ven.

NOTÆ

dem fistula cecinimus Eclogam ii. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.* Item Eclogam iii. quæ incipit: *Dic mihi Damœta, cujum pecus? an Melibœi?*

88 *Pedum*] Virgam pastoralem incurvam: *formosum ære,* quo suppactum est; et *nodis paribus,* id est, nodis qui æquali intervallo a se invicem distant.

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenus pueros Chromim et Mnasilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri; additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philosophum; per Chromim et Mnasilum, Virgilium et Varum, Syronis ea in philosophia discipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc secta plurimum. Et *Virgilium* quidem ostendit hæc Ecloga disciplinæ huic aliquando adhæsisse.

Nam consequentibus annis videtur ad Pythagoram aut

NOTÆ

Silenus] Senex, Bacchi nutritius et pædagogus; semper asino vehi, semper ebrius describi solitus; cornuto capite, simis naribus: magnæ tamen solertiæ: unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertisse sibi laudi, quod ab hostibus propter

Platonem deflexisse, cujus philosophiam sequitur. *Æn.* VI. 724. *Varum* autem illum, de quo hic sermo, ab Epicuri disciplina, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex Ode Horatii 18. libr. I. quæ ad eum scripta est, et plane Epicurum sapit. De *Syrone* utriusque præceptore habemus apud Ciceronem, et quod ipsius Ciceronis amicus fuerit, *Epist. famil.* l. VI. 11. et quod vir optimus, doctissimusque Epicureus, *De finib.* l. II. 119. Quo eodem ex opere facile colligitur, eum in Italia floruisse ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.

Ex hoc primo Eclogæ versu, *Prima Syracosio, &c.* sunt qui probent, hanc inter ceteras ordine temporis primam esse; eamque a Cicerone fuisse auditam in theatro, cum a Cytheride sive Lycoride mima cantaretur: unde ad suam et Virgilii laudem Cicero exclamarit: *Magnæ spes altera Romæ.* Sed hæc Donati somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poëta profiteri Ecl. I. venisse se primo Romam, ut agros recuperaret suos: at Cicero annis ante divisionem agrorum ferme duobus obiit, nempe sub initium Triumviralis proscriptionis, anno U. C. 711. cum agri divisi non sint nisi anno U. C. 713. ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam: *Prima Syracosio dignata est ludere versu:* igitur non jam primum, sed antea etiam luserat; idque unum significat, se primum omnium inter Latinos, Bucolicum scribendi genus e Græcia seu Sicilia, transtulisse. Quo autem ordine ac tempore hæc scripta sit, incertum est.

NOTÆ

deformitatem quasi Silenus rideretur, ut est apud Senec. De Ira. l. III. 22. Nomen a *σιλλαίνειν scommata jacere, cavillari*, ex Æliano, l. III. var. hist. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri seniores, ex Pausania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem e Bacchi comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam esse adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ unum quoque a S. Antonio visum esse testatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Constantini temporibus. Alii tamen hos inter spectra aut naturæ monstra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Ælianus a *σεσηρέναι*, quod est, *os habere in modum rictus canini conformatum:* Casaubonus a Dorica voce *σάτταρ, jocari:* aliunde alii.

Panes his non absimiles, quorum

primus *Pan*, Mercurii filius, a πᾶν, *omne:* de quo multa. Ecl. II. 31.

Fauni, a *fando* dicti: quia sylvestribus in locis affari homines et alloqui putabantur; quod aiunt in prælio Romanos inter et Etruscos de restituendis in regnum Tarquiniis accidisse: voce e sylvis erumpente, quæ Romanos bono esse animo juberet.

Sylvanus et *Sylvani*, a *sylvis* dicti. Ecl. x. 24.

PRIMA Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges et prælia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego; namque super tibi erunt, qui dicere laudes,

Musa mea, prima omnium, *dignata est canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges et bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, et me* sic *admonuit: Tityre, decet pastorem pascere pingues oves*, et *componere tenues versus. Ego nunc, o Vare, exercebo fragili fistula rusticam musam: siquidem multi*

1. *Syracosio*. Ita Romanus Pierii. Συρακόσιον ᾆσμα. Vulgo *Syracusio*, mendose: quod jam Benedictus monuit. *Syracuso* Moreti alter, Menag. alter et Pharrhas.—2. *neque* e scriptis reposuit Heins. pro *nec. sylvis* Rom. Pierii. cf. Heins.—4. *admovit* Rottend. ex more librar. *Pastorum Tityre* vitium ed. Rob. Steph.—5. *ducere* Moret. quart. et Ven.—7. *Varre* Parrhas., hic et

NOTÆ

1 *Prima Syracosio*] Primus e Latinis non sum dedignatus scribere carmina bucolica, ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio:* ut brevis esset syllaba tertia quæ alioqui longa est in *Syracusio*, Συρακουσίῳ. *Syracusæ*, urbs Siciliæ tunc amplissima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone ambitu suo complectens. Nunc *Saragusa*.

2 *Thalia*] Una e novem Musis, comœdiæ et ludicrorum præses: a θάλλω, *viresco, floreo, exhilaror*.

3 *Cum canerem reges*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, et ad bucolica studium convertisse.

Cynthius] Et Cynthia, nomina Apollinis et Dianæ: quia nati ambo in insula maris Ægæi *Delo*, ubi mons est *Cynthus*.

4 *Aurem vellit*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*, sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant: unde Horat. Sat. l. I. 9. 76. *Licet antestari? ego vero Oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ consecrata est; quemadmodum frons Genio, et digiti Minervæ. *Tityrum* hic se appellat Virgilius, ut Ecl. I. 1.

5 *Deductum carmen*] Id est, tenue: a lana, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epist. l. II. 1. 225. *Tenui deducta poëmata filo.* Tibul. l. I. 3. 86. *Deducat plena stamina longa colo.*

Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella;
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano. Si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget: te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet; nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.

suppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, et scribere funesta bella canto ea, quæ a Phœbo *jussus sum* cantare. *Si tamen aliquis, si aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus; te nostræ myricæ, te omnis sylva resonabit, o Vare: nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ sibi præfixit Vari nomen. Pergite, o Musæ.*

---

in sqq. *cupiunt* duo Moreti et fragm. Antwerp.—10. *legat* Menag. sec. et Moret. sec., utrumque dici solet. vid. Burm.—11. *est* a Leid. alt. abest.—12. *per-*

NOTÆ

7 *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo;* alii *P. Quintilio Varo;* alii *Quintilio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant. Constat hos tres Virgilii æquales fuisse. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii jurisconsulti discipulus, jurisconsultus ipse fuit celebris: qui ex arte sutoria, aut, ut volunt alii, tonsoria, ad consulatum adrepsit, an. u. c. 755. Digestorum libros scripsit quadraginta. Laudatur a Gellio propter studium antiquitatis, lib. VI. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. l. I. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonensis dictus. Tamen huic non puto dicatam esse hanc Eclogam; tum quia nulla laude bellica, sed una forensi claruit: tum quia, cum sutor dicatur fuisse, nec ad consulatum nisi diu post obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ scriberentur, satis Virgilii fortunæ præstitisse, ut hic illi tam effusis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonensis*, de quo sic Eusebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui respondet anno u. c. 730. *Quintilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur.* Idem ille est, quem Servius Virgilii cognatum appellat; et cujus in morte Horatius Virgilium consolatur, Od. l. I. 24. Sed huic a nemine, præterquam a Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes istæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ sunt: qui magnis muneribus sub Augusti imperio perfunctus est. Consul. an. u. c. 741. Syriæ deinde præses per annos octo. Denique missus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amisit, insidiis ab Arminio circumventus, an. u. c. 762. tanto suo dolore, ut sibi consciverit mortem; tanto Augusti luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

Et tristia bella] Miror hic Nannium et alios, qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funesta: illa enim anno post obitum Virgilii septimo circiter et vigesimo gesta sunt. Bella igitur significantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat: *tristia*, non illi, sed ejus hostibus, et patriæ generatim.

9 *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit a tuis factis heroico versu describendis: si quis tamen hæc legat bucolica; is nomen tuum nostris in sylvis, seu bucolicis,

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasilus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho:
* Serta procul tantum capiti delapsa jacebant; *
Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit, Ægle;
Ægle, Naiadum pulcherrima; jamque videnti

Chromis et Mnasilus pueri viderunt Silenum in caverna prostratum somno; venis tumentibus hesterno vino, ut mos est. Erant procul humi coronæ, tantum lapsæ e capite. Et grande poculum suspensum erat per ansam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula confecta *ex ipsis coronis: sæpe enim* ille *senex utrumque deceperat spe versuum. Ægle adjungit se sociam, et accedit pavidis: Ægle formosissima Naïa-*

scripsit multi, male. *præscribit* Parrhas.—13. Errores in his nominibus v. ap. Burm. *Cromus* et *Cronys* Goth. *Χρόμις. Μνάσυλος.*—16. *capiti tantum* Rottend. Saltem hoc malim a poëta profectum. Quod nunc habemus, *procul tantum capiti d.*, vix habet quomodo satis bene jungas (vid. Not.), aut expedias. Poterat tamen tum facile epitheton substitui et apponi *capiti*, v. c. *madido, tumido, fesso*. Potest quoque in capite versus mox excidisse videri *Vitea serta procul capiti delapsa*, male et importuno loco suppleta. Omnino jejunus est versus, et multo magis *τὸ jacebant* post v. 14. *videre jacentem.*—17. *At gravis* Moret. quartus.—18. *ambo*; ita Pierii et Heins. meliores et plures; alii *ambos*. v. Heins.—19. *ex ipsis* Voss. pr. *et vincula* Menag. sec.—20. *tumidisque* Leid. sec. a m. sec.—21. *namque* aliquot antiqui Pier., tum Moreti unus et ed.

NOTÆ

undique sparsum reperiet: quod quidem ideo undique sparsi, quia scio, scripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. IV. 2. De *Pieridibus*, Ecl. III. 85.

13 *Chromis et Mnasilus*] Juniores Satyri. *Chromis* a *χρόμη hinnitus, audacia.*

Mnasilus] a *μνάω meminisse facio:* et *σίλλος scomma.*

15 *Iaccho*] Bacchi nomen, ab *ἰαχὴ, clamor:* ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16 *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum*: serta procul jacebant: tantum delapsa e capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum inhalabat, omnes habebat ebrietatis notas; hæc una tantum nota deerat, quod serta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mi in caput, assimilabo med esse ebrium.* Plaut. in Amphit. III. 4. 16. *Capiti*] pro capite. Sic Ge. I. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17 *Cantharus*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui *κάνθαρος* dicitur. Baccho sacer est: unde notatus superbia C. Marius, quod post victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo ausus fuerit, ex Plin. l. XXXIII. 11.

18 *Ambo*] *Ambos* Latina forma; *ambo* Græca, *ἄμφω*. Sic *duos*, et *duo*, *δύο*. Ecl. V. 68. *Craterasque duos statuam.* Æn. XI. 285. *Si duo præterea tales Idæa tulisset terra viros.*

21 *Ægle Naïadum pulcherrima*] Ab *αἴγλη splendor.* Nymphæ nomen, Ne-

Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri; satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite; carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta

dum: et ipsi, *jam oculos aperienti, linit frontem et tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis* mihi *vincula? expedite me* ex iis, *o pueri: sufficit quod potuerim deprehendi* a vobis. *Audite versus quos petitis: vobis versus; huic* Ægle, *aliud præmium erit: simul ipse incipit. Tunc vero aspiceres Faunos et feras saltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnassus adeo lætatur Apolline; nec Rhodope et Ismarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo semina terrarum, et aëris, et maris, et simul puri ignis, congregata fuerint in*

Mediol. Est et in ed. Ven. 1472 et Goth. sec.—23. *Quid* ed. Ven., et Pier. in antiqu. aliquot codd. esse memorat; scilicet ex interpretatione.—26. *ille* Ven. et Parrhas.—27. *Faunos sylvasque* Vratisl.—28. *mutare* Longob. Pierii, quod ille exponit, ut mutent arbores montium cacumina, transeant de monte in montem. *nutare* Parrhas. cf. Ecl. v. 5.—30. *Ismarum urbem* ex Homero bene novimus: nunc *montem* memorari ne dubites; etiam Ge. II. 37. *juvat Ismara*

NOTÆ

næræ et Solis filiæ. De *Naïadibus*, Ecl. II. 46. Dicuntur *Na-i-ades*, quadrisyllaba voce, ut hic; vel *Naïades*, aut *Naïdes*, trisyllaba voce, ut Ecl. x. 10. *Naïades indigno cum Gallus amore periret.*

22 *Sanguineis frontem moris*] *Morum*, fructus arboris *mori*: *meure*. Vocat *sanguinea*: quod, candida cum essent prius, e sanguine Pyrami et Thysbes ruborem induerint. Ovid. Met. IV. 54.

24 *Satis est potuisse videri*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *semidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, si videri volunt, signum est eos velle videntibus postulata concedere. Vel sensus est: solvite me, satis enim ludi est, quod is visus sim vobis, qui ligari possem.

27 *In numerum ludere*] Saltare ita, ut motuum ratio et mensura, cantuum rationi et mensuræ respondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Ecl.

29 *Parnassia rupes*] Mons in Phocide, Cythæroni et Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Nisa* vocatur, Baccho sacer; alter *Cirrha*, Phœbo Musisque dicatus.

30 *Rhodope*] Mons Thraciæ, nivibus semper horrens, ad Euxinum mare protensus, ex quo Hebrus profluit. *Ismarus*, plur. *Ismara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab ostiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo Ge. IV. 454. De *Orpheo*, Ge. IV. 454.

31 *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philosophi Atheniensis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Christum

Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis;
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Cœperit, et rerum paulatim sumere formas;

immenso vacuo: ut ex *his primis omnia principia, et ipsa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra cœperit solidari, et aquas dispellere* a se *in mare, et accipere sensim species rerum. Postea quomodo terra miraretur Solem recentem*

Baccho Conserere; quod unde poëta acceperit, non constat. Fuit etiam Ismaria palus, Herodoto memorata Maroneam VII. 119. *mirantur* e Rom. aliisque melioribus Heins. Vulgo *miratur. tanto* Leid. Post hunc in nonnullis libb. et edd. supposititius, et jam a Benedicto damnatus, versus: *Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno;* habet etiam Goth. uterque, alter ab alia manu, quæ metrum vapulare nolebat, adscriptum habet alium versum: *Quantum Sileno sylvæ lætantur ovante.* Priorem versum ex Servii verbis consarcinatum esse vidit Jo. Schrader. in schedis mss. Non autem semper τῷ *quantum* subjicitur *tantum.* Similis ratio erat Ecl. v. 82. sq.—32. *terrarum, animæque* Ven. et ed. Ven. *marisque* quatuor cum Goth.; et sic in edd., usque ad edd. Pulmann., in quas *ve* temere inductum miror ab Heinsio et Burm. esse servatum. Post v. 32. Goth. sec. subjungit versum: *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum.*—33. *in his* tres scripti cum ed. Ven.—34. *concreverat* Mentel. uterque. *mundus* Rottend.—35. *ponti* Zulich.—37. *novum ut*

NOTÆ

circiter 341. regnante in Macedonia Philippo Alexandri patre: ex calculo senex obiit. Cujus philosophiam de rerum natura versibus persecutus est Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum* et *inane:* quia quicquid est, vel continetur, et est *plenum;* vel continet, et est *inane. Inane* vocabat, spatium usquequaque diffusum, carens corporibus; *plenum* appellabat, atomos, sive minuta corpuscula, toto inani volitantia; quæ hic a Virgilio *semina* vocantur: quorum ex fortuito concursu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus elementa, ignis, aqua, terra, et aër. Aërem hic *animum* vocat, post Lucretium l. VI. 577. *Ventus ubi, atque animæ subito vis maxima quædam.* Quia *animabilis et spirabilis est,* ex Cicer. De nat. Deor. II. 91. Ex his porro elementis, inter se ordinatis ac temperatis, cœlum, sol, animalia, cæteraque deinde formata sunt.

35 *Solum*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucr. l. I. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante trita solo.* Hinc *solea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc et *solum* pro terra vulgo sumitur, ex Varr. l. IV. de L. L. quia *solo,* id est, planta pedis teritur. Neque pro terra tantum, sed pro unaquaque re, quæ alteri supponitur, eamque sustentat. Pro mari, Æn. v. 198. *Vastis tremit ictibus ærea puppis, subtrahiturque solum.* Pro cœlo etiam, Ovid. Met. I. 73. *Astra tenent cæleste solum.* Frequentius tamen pro terra, tam in singulari, quam in plurali numero. Ge. I. 80. *Ne saturare fimo pingui pudeat sola.*

35 *Discludere Nerea ponto*] *Pontus* hic usurpatur, non pro aquis, sed pro loco, sive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ segregatæ sunt. *Nereus* vero sumitur pro aquis ipsis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquissimus est; juxta alios, Oceani et Tethyos filius.

Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum

emicare, et quomodo *pluviæ deciderent e nimbis alte remotis* a terra: *cum nemora tunc inciperent crescere, et cum animalia* adhuc *rara vagarentur per montes* nondum *cognitos. Deinde narrat saxa projecta a Pyrrha, tempora Saturni, et aves Caucasi, et ignem subreptum a Prometheo. Addit his* rebus, *quem ad fontem Argonautæ alte*

terræ erat ante Heins.; sustulit ille *ut* ad fidem vetust. codd.—38. *utque c.* Rom. Pierii. *utque cadunt* Mentel. pr. a m. pr. et Leid. *submotis ignibus* idem Rom. cum ed. Ven. 1472.—39. *Incipiunt* Moreti quart. Leid. sec.—40. *errant* Moret. quart. et Mentel. tert. *currant* Ven. et Parrhas. *per ignaros—montes* Rom. Pierii, it. ed. Ven. 1472, quod commendat et passive pro *ignotus* dici ostendit Heins., qui etiam Medic. laudat; atqui is ante v. 48 deficit. Tuetur vulgatam Burm.; proprium enim *notus* de sedibus ferarum. Quod quidem verum est; *ignarus* tamen doctius est altero: adeoque ad criticam rationem præferendum erat.—41. In Cod. Franc. *Hinc lapides Pirre jactos, primordia rerum, Hinc hominum pecudumque genus, Saturnia regna:* in Voss. et Zulich. a sec. m. *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum;* ita etiam in Fragm. Moreti, nisi quod *regum*. Videtur interpolatio deberi iis, qui videbant, *Saturnia regna* non bene post Pyrrham poni.—42. *Caucasiasque:* sic vetustiores Pier. et Heins. *Caucaseasque* alii. *Caucaseosque* Reg. *Caucasea refert* Leid. *Promethi* Franc., sicque Serv. ad v. 78, ubi *Teri*.—43. *Hylan* Pier.

NOTÆ

Idem ex Doride, sorore et uxore sua, maximam Nympharum marinarum turbam suscepit, quæ *Nereides* dictæ. *Nerea*, accusativus Græcus.

41 *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Thessalos regnante, contigit diluvium: ex quo servati dumtaxat hi duo, et navicula delati in Parnassum; qui montium omnium unus aquis submersus non fuerat. Ibi Themidis oraculum consuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque responso, ut magnæ matris ossa post tergum projicerent, lectos e terra omniparente lapides projecere: quorum qui sunt a Deucalione projecti, in mares; qui a Pyrrha, in fœminas continuo mutati sunt. Ovid. Met. I. 318. De *Saturni regno*, Ecl. IV. 6.

42 *Caucaseasque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Asia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem e cœlo furatus esset, admota solis currui face e ferulis confecta: eoque igne, vel hominem a se e luto formatum animasset; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad usum hominum reperisset: a Mercurio jussu Jovis in Caucasi scopulo ligatus est: vultur, aut aquila jecori ejus assidue pertundendo adhibita. *Caucasus*, Asiæ mons notissimus, inter mare Euxinum et Caspium, *mont de Circassie*.

43 *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejusque comes in Argonautica expeditione. Is cum e navi descendisset ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demersus est: a Nym-

Clamassent, ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret;
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit!
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas;

vocassent Hylam amissum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Pasiphaë; felici, si nunquam tauri fuissent. Ah, mulier misera, quæ insania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falsis mugitibus: nulla tamen earum *quæsivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret suo collo* jugum *aratri, et sæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier misera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis, sub umbrosa*

et Heins. e melioribus. Vulgo *Hylam.*—44. *quo littus* ex aliquot mss. laudat Pier.—48. *auras* duo Moreti, quod et ipsum bonum esset. *falsas—auras* unus Mentel. et fragm. Moreti.—49. *est* abest a Medic.—50. *collo quamvis* unus Francii, eleganti ordine. *tenuisset* tres libri; unde Heins. conjicit *renuisset*, frustra; mox *quæsissent* tres scripti.—53. *fulto* Gud. a m. pr. *suffultus* Leid. Acute quærit Jo. Schrader., an *in sylvis hyacintho* locus sit? et an *tam parvo* flore *fulciatur* bos? conjicit itaque: *suffultus acantho:* scilicet in pratis quoque

NOTÆ

phis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule et Argonautis diu frustra inclamatus. Unde in ejus memoriam solennes eo in loco institutæ sunt inclamationes, et cursitationes populi, ex Solino, c. XLII.

Quo fonte] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem et lacum assignat, qui Prusiaden Bithyniæ urbem alluit. Alii *Ascanium* ejusdem regionis fluvium, &c.

44 *Hyla, Hyla omne*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, et sæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46 *Pasiphaën*] Filia solis fuit: nomen a patre deductum, qui πᾶσι φάει, *omnibus lucet:* uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, et Dædali artificis ope vaccæ ligneæ inclusa, Minotaurum e tauro peperit, semihominem et semibovem. Reliqua Æn. VI. 26. *Virginem* vocat, etsi jam Phædræ, Ariadnes, et Androgei matrem: Plauti, Terentii, et Euripidis exemplo; qui sic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior sit.

48 *Prœtides*] Filiæ Prœti regis Argivorum, et Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum se Junoni forma æquipararent, ab illa in eam rabiem actæ sunt, ut vaccas se putarent: postea sanatæ sunt a Melampo. *Falsos* mugitus vocat, quia re ipsa non erant vaccæ, sed vano errore deceptæ sæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ essent.

54 *Ruminat*] *Rumen* est pars eminens gutturis, cujus in cavitatem de-

Aut aliquam in magno sequitur grege: Claudite, Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite saltus,
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.

ilice regustat herbas pallidas: vel consectatur aliquam vaccam *in numeroso armento. O Nymphæ, Cretenses Nymphæ! claudite jam, claudite saltus sylvarum:* ut videamus, *an fortasse alicubi vaga vestigia tauri se nostris oculis offerant obviam. Forsitan aliquæ vaccæ allicient illum ad stabula Gortynia, aut sectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Hesperidum.*

----

passim arbores visuntur, et in saltibus loca sunt libera herbosa, *εἰαμεναί*. Et, *fultum* esse, ornatui inservit, si de recubante agitur.—55. *in* deest in Zulich.—56. *Dircææ* Kottend. *nemori* fragm. Moreti. Distinguunt multi post *Dictææ* et jungunt *Nymphæ nemorum*, quo spectat Zulich. *Dictææ, et Nymphæ*, minus suaviter.—57. *Si quæ* Leid. a m. pr. *fata* pro *forte* Goth. pr. *ferent* ed. Dan. *vestris* quinque Codd. cum Goth. sec., quod et ipsum ferri possit. Verum *Si qua* ut *εἴπως. ἐὰν* ap. Homerum, dictum est pro *ut*: occludite sylvarum aditus, ut ille mihi in conspectum veniat, evagandi licentia ademta.—59. *herbam* Medic., forte *herba in* addit. Burm. Sed est ex vitio scriptionis. cf. in eod. Cod. Ecl. VII. 8. 13.—60. *Producant* fragm. Moreti. v. ad Ecl. I. 73. *Cortynia* passim codd., male.—61. *Tunc* tres ap. Burm. Parum suavis est junctura horum versuum: *Tum canit* v. 61. *Tum Ph.* v. 62. *Tum canit* v. 64. Jo. Schraderum video eo devenisse, ut v.

NOTÆ

missi cibi, a quibusdam animalibus revocantur, et regustantur; quod *ruminare* dictum est.

Pallentes herbas] quia calore stomachi viriditatem amiserunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. III. 63. De *ilice*, Ecl. I. 18.

55 *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba sunt, vel Pasiphaës, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipsius Sileni Pasiphaën solantis, et Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

Claudite] Retibus, sive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant. *Saltus*] A saliendo: pars est sylvarum, vel in qua spissæ arbores exsiliunt et assurgunt altius, ut Isidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua et expedita ab arboribus, ubi pecudes libere pascant et exsiliant. Ita Ge. III. 143. *Saltibus in vacuis pascant. Dictææ*] a Dicte, qui mons est in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. Ge. IV. 152.

58 *Forsitan illum, &c.*] Fortasse, nisi clauditis sylvas, effugiet *stabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis insigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61 *Hesperidum miratam mala puellam*] Atalanta est, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægæi insula; quæ cum procis cursu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem est ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni de-

Tum Phaëthontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum;
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis;
Ut Linus hæc illi, divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,

Deinde cingit sorores Phaëthontis musco corticis amaræ, et attollit e *terra excelsas alnos. Deinde cantat quemadmodum una e Musis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permessi: et quemadmodum totus chorus Apollinis assurrexerit* huic *viro. Quemadmodum Linus pastor, coronatus floribus et acri apio, hæc illi dixerit divinis versibus: En sume, Musæ dant tibi*

61 retraheret supra ante v. 54. *Et fortunatam.*—62. Male *Phaëtontiades* scriptum in ed. Burm. et al.; est enim φαέθων Sol. φαεθοντίας.—63. *aque solo* Gudian. a m. pr., ita variatur fere; hic tamen non male.—64. Tam importuna est Galli commemoratio in mediis fabulis, cum mox v. 74 ad alias fabulas de Scylla et Philomela procedat, ut semper molestum sensum in his versa. habuerim. Facilis tamen medela est, si versus transpositos esse intellexeris; quod si usquam, saltem h. l. factum arbitror; neque aliter Scaligerum sensisse constat. Scilicet versus 74—81 *Quid loquar* etc. usque ad *Infelix sua tecta supervolitaverit alis* retrahendi sunt in suum locum ante hunc 64, utque post illos sequatur: *Tum canit, errantem.*—65. *Aonios* unus Pierii et Heinsii tres cum edit. Mediol. ex interpretatione. *Ionas* ed. Ven. 1472. *dixerit* Medic.—66. *Atque p.* nonnulli et ap. Arusian. Messum.—67. *hoc illi* Ven.—68. *armatus* duo.—69. *Dixe-*

NOTÆ

derat Venus, ex horto Hesperidum. *Hesperides* fuere tres, Ægle, Arethusa, et Hesperthusa: filiæ Hesperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ ad Lixum Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretiosos, et a pervigili dracone custoditos; quem Hercules occidit, fructusque deprædatus est.

62 *Phaëthontiadas*]. Sorores Phaëthontis, filiæ Solis, a quo dictæ quoque sunt *Heliades*, Phaëthusa, Lampetie, et Lampethusa: quæ nimio luctu ob fratrem dejectum e curru Solis in Eridanum, mutatæ sunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius, vel in populos, ut Æn. x. 190. Ovidius vero M. ii. 365. ait ex earum ramis electrum, sive succinum, in Eridanum, lacrymarum instar stillare. *Muscus*, est quicquid extimo arborum cortici quasi lanuginosum et villosum adhæret. *Cortex* masculini et fœminini generis.

64 *Permessi ad flumina Gallum*] *Permessus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum*] De eo, Ecl. x. in argumento.

65 *Aonas in montes*] Heliconem et Cithæronem, montes Bœotiæ; quæ primo Aonia dicta est, ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, a bove; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Met. iii. 14. Hinc Musæ *Aonides* appellatæ, quia sacer est ipsis Helicon.

66 *Phœbi chorus*] Musæ novem, vel poëtæ. *Assurrexerit*] Surrexerit e sedibus, honoris causa. *Linus*] Apollinis et Terpsichores filius. Ecl. iv. 56.

68 *Apio*] *Apium, persil:* herba coronaria, qua et sepulcra spargi sole-

Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
Ascræo quos ante seni; quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.
Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,

hanc fistulam; quam prius dederant *Ascræo seni; qua ille canendo solebat evocare duras ornos e montibus: hac fistula celebretur a te origo Gryneæ sylvæ; ut nulla sit sylva, qua magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Nisi*

---

erat fragm. Moret. *qis a.* conj. Heins. *en aspice* Goth. sec.—70. *ante solebat* Ven. Parrhas.—71. *rigidos* fragm. Moret.—72. *Grinei* et *Grynæi* aberratt. Sed est Γρύνειον.—73. *Nec* Goth. uterque. *Nec qui sit lucus* Rottend. et Mentel. alter a m. pr. *quo plus se* Ven. et Zulich. cum Goth. pr.—74. *Quid loquar aut Scyllam Nisi quam f.* Sic Medic. cum aliis vet., ut et Goth., sicque edd. Aldd. pr. et sec., ut tamen interpungant: *Quid loquar? aut.* At Nauger. in tertia emendavit *ut Scyllam*: estque ei lectioni auctoritas e cod. Rom. et suffragantur viri docti, in his Brunck. V. C.; et fatendum est, orationem ita fieri leniorem. Gronov. Obss. I. 22 etiam ingeminat: *Quid loquar, ut Scyllam Nisi, ut quam f.* Suppleri quidem potest *ut*, toto sententiarum ordine recte instituto, ex v. 78 *Aut ut m.* Altera tamen ex parte non minus proclivis fuit lapsus, ut mutaretur *ut* in *aut*: nec minor auctoritas est Romano quam Mediceo Codici. *Quid loquar? an Sc. N. aut* unus Pier. *in Scillam Nixi* Parrhas. Porro *aut Sc. N.* aut *quam f. s.* in Pulmannianas illatum: nec constat auctoritas. Recte itaque Heinsius secundum codices expulit alterum *aut*. Idem observat, interpolationem hinc ortam, quod duas Scyllas, Nisi alteram, alteram Phorci et Cratæidis (apud Homer. Od. M. 124. cf. Ciris 65 sq. et ibi notata. Hygin. f. 199 et Muncker), confundi hic nolebant viri docti; quod tamen passim factum. vid. Heins. Ovid. Epist. Sabini I. 33. Perizon. Animadverss. hist. c. 9. et

NOTÆ

bant, ex Suida; et victores Isthmicis Nemeisque ludis, itemque epulantes coronari, ex Horatio Od. l. II. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus et delicias idonea.

70 *Ascræo quos ante seni*] Hesiodo, cujus patria *Ascra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere situs: qui, ut ipse de se fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone pasceret, accepit a Musis non calamos quidem, sed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam assignat, unde cum Dio patre commigravit Ascram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71 *Ornos*] *Ornus*, Fraxinus sylvestris et montana. *Fresne sauvage.*

72 *Grynei nemoris*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis: ubi templum Apollinis candido e lapide, et lucus eidem sacer fuit: locus oraculis insignis. *Gallus* autem, de quo fuse dicemus Ecl. X. fertur reddidisse Latinis versibus quædam ex Euphorione poëta Chalcidensi: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopsopia*, sive *Confusa*; in quibus varias historias, in primisque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile est originem Grynei oraculi fuisse descriptam, eamque partem a Gallo Latine redditam esse.

74 *Quid loquar aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* distinguitur:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut, ut mutatos Terei narraverit artus;
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit,
Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis?

filiam; *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monstris* circa *alba crura, disturbasse naves Ulysseas, et in profundo mari laniasse, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei conversum* in upupam; *quos cibos, quæ munera Philomela illi præparaverit; qua celeritate abierit in deserta; et quibus pennis miser volaverit super domum* prius *suam. Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas*

passim alii; etsi non tam confundere dicendi sunt poëtæ fabulas, quam potius varios narrandi modos sequi; quod bene monuit doctiss. Ouwens Noct. Hagan. p. 389 sqq. *an Scyllam Nisi an quam* fuere qui emendarent, apud Taubmannum. *Fama loquuta est* tres ap. Burm., sed male post *quid loquar*. A Medic. abest *est;* Rom. *narraverat*. Ceterum in Voss. et Reg. ante v. 74 erat vacuum spatium, quo apponi scilicet alio pigmento fabulæ argumentum posset.—75—77. iidem versus in Ciri 59. 60. 61.—76. *gurgite vasto* Goth. sec. a m. sec.—77. *At* Menag. *canibus nautas* unus Moreti et Leid. *vexasse* Rottend. alter pro *lacerasse*.—78. *Teri* Voss. prior et Scru., ut 42 *Promethi*.—79. *pararet* Mentel. pr. *pararat* Rottend. sec.—80. *Quæ cursu deserta* Ven. et Parrhas., non male, sed *Quo cursu* melius respondet *quibus alis*. *petierit*

NOTÆ

altera *Nisi* Megarensium regis filia, quæ patrem, éxecto fatali ejus capillo, prodidit hosti Minoi, cujus amore flagrabat; et in avem ceirim est conversa. *Ceiris* quibusdam, est *l'aigrette;* quibusdam, *l'alouette.* Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur a Glauco, per Circes invidiam mutata est inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari solebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum se præcipitem dedit, ibique in scopulum est conversa; non longe a celebri voragine, cui *Charybdis* nomen est: de qua Æn. III. 420. Hoc loco valida tempestate jactatæ sunt naves Ulyssis, regis Ithacæ et Dulichii, insularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accusant, quod utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Nisi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male versum emendant ex fide MSS. leguntque: *Quid loquar, an Scyllam Nisi, aut quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Nisi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. III. 12. 21. qui *Scylla Nisi* canes quoque tribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, pube premit rabidos inguinibusque canes.* Item Propert. l. IV. 4. 4. *Quid mirum in patrios Scyllam sævisse capillos, candidaque in sævos inguina versa canes?*

78 *Terei, &c.*] Philomela et Progne filiæ fuerunt Pandionis, Atheniensium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque suscepit Itym filium. Postea Philomelæ stuprum intulit, eique linguam abscidit, ne scelus evulgaret: quo tamen in tela descripto, utraque soror Itym jugulavit, et Tereo dedit epu-

Omnia, quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Jussit, et invito processit Vesper Olympo.

olim audiit, Phœbo canente; et jussit ut lauri discerent: valles repercussæ referunt cantus ad cœlum: quo usque Hesperus apparuit, cœlo invito, et coëgit pastores *colligere oves in stabulis, et recensere numerum* earum.

Parrhas. et Reg.—81. *supra volitaverit ales* Rom. *ales* etiam Medic. a m. sec. Ciris 50 de altera Scylla: *ut tenui conscendens sidera penna Cæruleis sua tecta supervolitaverit alis.*—82. *quodam* Medic. *quæ quondam Phœbo m.* Goth. sec.—83. *edissere* Parrhas. *edicere* Pierius exhibet, et laudat ex vet. *ramos*, quidni *ranas?* *laurus* Medic. et Ven. Heinsii. At *myrtos* ad Eurotam plantaverat Catull. Epith. Thet. 89. Statius autem *oleas* IV. Theb. 227. Monuit Jo. Schrader.—85. *referri* optimus quisque cum Medic. a m. sec., ut videbatur, qua exquisitiore ratione usus interdum Virgilius, ut Ge. I, 180. II, 316. Æn. III, 61. vid Heins. Sed et vett. Grammatici laudant *referre*. Regius etiam; *numeroque referri.*

NOTÆ

landum: prolato deinde sub finem epularum capite pueri, cum Tereus stricto ense in ultionem raperetur, ipse in upupam avem mutatus est, *hupe;* Philomela in lusciniam, *rossignol;* Progne in hirundinem; Itys in phasianum, *faisan.*

82 *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cum Apollo ejus in ripis versaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83 *Eurotas*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotamo.*

86 *Invito processit Vesper Olympo*] *Vesper*, sive *Venus*, e septem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer;* Græce *φωσφόρος*, qua etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. VIII. 22. 1. *Phosphore redde diem.* Dicitur et *Eous*, id est, matutinus, Ge. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Vesper*, *Hesperus*, apud Plautum *Vesperugo*. Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, et Lunam bigis: sed equo mane albo, sero fusco: unde, quia ex equo in equum desiliebat, equos ei dicabant *desultorios*, ex Isidoro et Cassiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipsam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis, Hesperum nomine: qui cum altissimum conscendisset montem, ut inde sidera melius comtemplaretur, in cœlum raptus creditur, et in stellam mutatus.

Invito Olympo] Quia cantus suavitate quasi captus ægre ferebat noctem cum Vespero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo*, Ecl. V. 56.

ECLOGA VII.

MELIBŒUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT MELIBŒUS pastor contentionem amœbæam, sive alternam, Thyrsidis et Corydonis; se coram et Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone possumus agnoscere Cornelium Gallum, aut Asinium Pollionem, utrumque poëseos laude florentem: in Thyrside poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos consulit, de recuperandis agris et pecoribus sollicitus; assumitur ab iis in judicem, jubeturque de re sua securus esse. Certe sub his pastoribus non infimæ sortis homines latere, vel ex eo conjici potest, quod aureas marmoreasque Diis voveant statuas. Virgilium vero nihil prohibet hic *Melibœum* vocari, qui non unam in Eclogis personam, sed multiplicem induit. *Tityrum* enim se, in prima Ecloga; *Corydonem*, in secunda, *Menalcam*, in nona nuncupat. De scriptionis tempore, nihil certum. Affinis est Idyllio Theocriti octavo.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

Mel. FORTE sub arguta consederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum;

MEL. *Forte Daphnis recubuerat sub ilice susurrante, et Corydon atque Thyrsis*

---

1. *sub antiqua* Schol. Horat. Epod. II. *considerat* Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitiore forma; sed tuentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam.

NOTÆ

MELIBŒUS] A cura boum dictus: *μέλει curæ est*, *βοῦς bos*. *Corydon* a *κορυδὸς*, *alauda*, *alaüette*. *Daphnis*, a *δαφνὶς laurea*. *Thyrsis*, a *θύρσος hasta pampinis vestita in Bacchi sacris.*

1 *Ilice*] Arbore glandifera, *de l'yeuse.* Ecl. I. 18. *Arguta*, seu stridula; vel ob avium in ea sedentium concentus; vel ob ventorum inter folia susurrum.

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnim
Aspicio; ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
Huc ades, o Melibœe: caper tibi salvus, et hædi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra;
Huc ipsi potum venient per prata juvenci;
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas

conjunxerant simul greges: Thyrsis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: et pares cantu, et parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat a me hircus ipse dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero statim Daphnim video. Daphnis ubi me videt e regione, dixit: Veni huc cito, o Melibœe: hircus et hædi tui sunt in toto: et si potes aliquantulum morari, quiesce sub hac umbra. Juvenci tui *venient ipsi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, et apes susurrant e*

—2. *Compulerat* Rottend. *gregem* alter Rottend. cum Pierii ant. Cod.—5. *certare pares* Leid. *et respondere periti* conj. Jo. Schrader., ut in Theocr. ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν. Scilicet et hoc bene scriptum esset; poëta maluit alterum.—6. *Huc mihi* revocavit Burm., ut in Medic. et aliis antiquis libris, it. Goth. sec. a m. pr. *Hic mihi* erat in Ald. pr. et hinc descriptis. *Huc* a Naugerio receptum; quod iterum ejectum in Pulmannianis et aliis hinc per Belgium ductis. Interpretatur tamen *Hic* Servius. *teneros* Voss. *myrtus* Gud. cf. Not. Cum *frigus*, quod myrtos exurat, per æstivum tempus parum bene memoratum videretur: Vossius deleto *a* explicabat: *defendo myrtos frigore* h. umbra, ne æstu exurantur. Burm. conj. *Hic ego dum teneros defendo a frigore fetus*, ut hœdos intelligat, quos in aprico loco posuerit. Ita vero eadem difficultas manet, unde tantum frigus per æstivum calorem veniat. Nec aliter se res habet, si cum alio viro docto *matres* substituas. Jo. Schraderus inter alia tentabat: *defendo a sidere*, h. sole. Nunc vid. Not.—7. *at ego* Leid. *atque Daphnin* alter. *Daphnim* multi, Heins. v. ad II. 26.—8. *ipse* Zulich. *ubi contra* Leid.—9. *ut hædi* conj. Burm., qui in h. l. argutatur.—10. *potest* fragm. Moreti. *velis* Leid.—11. *veniunt* Leid., quod placet.—12. *pertexit* Voss. prior. *protexit* Zulich. et Leid. sec. *virides etiam protexit* Franc. *viridis ripas* jungere

NOTÆ

4 *Arcades*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi similes. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia, sed in Gallia Cisalpina statuitur, ad Mincii ripas, non procul a Mantua. De *Arcadibus*, Ecl. IV. 58. *Myrtis*, Ecl. II. 54.

7 *Vir gregis ipse caper*] Caper pro hirco dictus: et *vir* per translationem: nam *vir* proprie hominum est. Sic Ge. III. 125. de tauro: *Quem legere ducem, et pecori dixere maritum*. Horat. Od. I. I. 17. 7. de capellis et hirco: *Olentis uxores mariti*. Auctor hujus licentiæ Theocritus. Idyl. VIII. 49. Ὦ τράγε τῶν λευκᾶν αἰγῶν ἄνερ: *O hirce albarum caprarum vir*.

Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida, habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.

quercu sacra. Quid egissem? Namque non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi separaret a matribus *agnos abductos ab ubere.* Præterea *magna erat contentio, Corydonis cum Thyrside. Attamen postposui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit uterque certare versibus alternis: Musæ enim volebant per vices ut*

nemo dubitabit.—13. *atque* Longob. sec. Moreti et Zulich. *hic que* quart. Moreti. Pierius memorat a viris nonnullis doctis recitari: *eque cava.*—14. *neque Ph.* fragm. Moreti.—15. *quæ clauderet hædos* Medic. Sic conveniret cum v. 7 et 9, sed in marg. *agnos. pasceret agnos* frag. Moreti.—18. *A. ergo c.* Rottend. sec.—19. *alternis Musæ cecinisse volebant* nusquam legitur: quod magis expeditum esset. *alternos M. m. volebam* Medic. cum Menag. et pro var. lect. in Moret., uti Serv. alios legere ait, ut sit sensus: *Optabam, o Musæ, meminisse alternos, h. omnia, quæ dixerunt, tenere; nam* et in fine dicturus est: *Hæc memini.* In vulgari lectione, quam tamen Messius Arusianus et Nonius Marcellus agnoscunt, jejuna est sententia, quocunque te vertas: sive ut ad duo pastores referatur, ut in Nota feci, sive ut ad Melibœum, ut vulgo acci-

NOTÆ

13 *Mincius*] Fluvius Galliæ Cisalpinæ lenissime fluens, *Menzo:* e Benaco lacu emissus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque sacra, &c. quercu] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, et singulis addicebant Dryadas et Hamadryadas; quæ cum illis, et viverent, et occiderent: ab *ἅμα simul*, et *δρῦς quercus.* Apud Romanos item: qui Nymphas sive *Viras querquetulanas* colebant, præsides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo, *querquetulanam:* ex Festo. Apud Gallos etiam: quorum sacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, sacra nulla faciebant sine querneo visco, *guy de chêne:* ex Plinio, l. XVI. 44.

Examina] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas emissæ: dictæ sic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel melius, ut probat Vossius in Etym. quasi *ἐξημμένα simul ligata.* *Apes* enim dictæ sunt ab antiquo verbo, *apo:* hoc autem deductum ab *ἅπτω ligo:* quia sæpe apes colligatæ in cumulum videntur. Ge. IV. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum et conjunctum est. G. III. 168. *Ipsis e torquibus aptos junge pares, &c.*

14 *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe,* ab *ἀλκὴ subsidium,* et *ἵππος equus;* quasi, curans equos. *Phyllis,* a *φύλλον folium.*

16 *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptosin hic Ramus agnoscit, casum pro casu, *Corydon,* pro *Corydoni:* Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrside. Alii *certamen* accipiunt, quasi *certator:* qua figura dicitur Æn. V. 339. *Nunc tertia palma Diores:* id est, *tertius victor.* De *Musis,* Ecl. III. 60.

Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
Cor. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phœbi
Versibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
Thyr. Pastores, hedera crescentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem

cantarent. Hos Corydon, illos Thyrsis dicebat, sua quisque *vice*. COR. *Nymphæ Bœotiæ, nostræ deliciæ: vel inspirate mihi carmina, qualia* inspiratis *meo Codro (ille componit proxima carminibus Apollinis) vel si non omnes possumus* id assequi, *hoc loco canora* mea *tibia suspendetur e sacra pinu.* TH. *Pastores Arcadiæ, coronate hedera* me *poëtam crescentem, ut Codro rumpantur viscera* præ *invidia: aut si laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna*

pitur; ut sit: *Musæ volebant me meminisse alternos;* h. jubebant. Musæ jubent canere, non vero meminisse ea, quæ ab aliis canebantur; etsi nemo dubitet, carmina audita pastorem memoriæ mandare potuisse, ut Ecl. IX. 38, 45, 53. Equidem totum versum insititium esse arbitror; supplere vetus poëtaster voluit id, quod provide Maro omiserat, cum scripsisset: *Alternis igitur contendere versibus ambo; Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.*—20. *Hæc Corydon* Franc.—22. *concedunt* Menag. *proxima Phœbo* alter Rottend. et Leid., male.—24. *His a.* Ven. *pendebat* Voss. *quercu* Zulich. a m. pr. pro *pinu pino* Gud. pro div. lect., ut Ecl. VIII. 22.—25. *nascentem* Medic. a m. pr. cum nonnullis aliis ap. Pier., Heins. et Burm., forte ex interpretatione.—26. *Codri* Moret. sec. et Gud. a m. sec.—27. *placidum* Longob. Pier. et Goth. pr.—28.

NOTÆ

21 *Nymphæ, &c. Libethrides*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poësi: petitque Corydon a Musis, ut sibi dent vim condendi carminis, qualem Codro concesserant: alioquin se artem depositurum. *Nymphæ*] Musæ. *Libethrides*] Præsides Libethrii fontis: quem Solinus, c. VIII. in Magnesia locat, vocatque *præsidium poëtarum;* cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pausania in Bœot. qui addit, signa ibidem esse Nympharum et Musarum.

22 *Codro*] Codrus poëta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii quæ perierunt.

24 *Hic arguta sacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis instrumenta Diis ejus præsidibus suspenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Ep. I. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad postem fixis latet abditus agro. Sacra pinu*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25 *Pastores hedera*] Hedera, non tantum lauro, coronantur poëtæ. Vel quia, sicut lauri, sic hederæ semper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam sacri sunt, propter furorem, quo interdum Bacchantium instar corripiuntur. Unde e duobus Parnassi jugis, alterum dictum *Cirrha*, sacrum est Apollini; alterum dictum *Nisa*, sacrum Baccho.

27 *Laudarit, baccare frontem, &c.*] Erat in laude immodica species quæ-

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
Cor. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

fascinet poëtam crescentem. Cor. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput pilosi apri, et arborea cornua cervi longævi. Si hoc sit* mihi *stabile, statueris inte-*

ne puero noceant mala signa Glossator Barthii Adv. 37, 5. *futuro* in Voss. altero ab eadem manu superscriptum *susurro.*—29. *Sætosi* scripturam Burm. e libris emendavit. *Setosi* vulgo.—30. *Micon* reposui: vid. sup. ad III. 10. Vulgo *Mycon. Myco* alter Menag. *parvos* (a m. pr.) *Et raros Amycon* Medic.—31. *leni* duo, ut solent.—32. *suras stabis evincta* Goth. pr.—33. *hæc tibi liba* multi

NOTÆ

dam fascinationis: quia *Nemesis*, Dea scelerum ultrix, et bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; et ab eo qui sic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait et Plinius l. VII. 2. *esse in Africa familias quasdam effascinantium: quarum laudatione intereant probata, crescant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur fascinum, vel baccaris corona quasi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiscini*, sive, *præfiscine*, hoc est, *sine fascino:* ut innuerent se laudare sincere, non animo fascinandi. Ita Plaut. Asin. II. 4. 84. *Præfiscine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accusavit merito meo: neque me Athenis est alter hodie quisquam, cui credi recte æque putent.* Sensus igitur Eclogæ est: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut baccare, ne me fascinet maligna, id est, immodica laudatione. De *baccare*, Ecl. IV. 19. De *fascino*, Ecl. III. 103.

29 *Setosi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque rustica. Ac primo Corydon offert Dianæ, per Myconem amicum, caput apri, et cervi cornua; vel arbori, vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum statuam integram promittit e marmore. Thyrsis primo jocose agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi studio et inani jactantia, marmoream, aureamque statuam vovet. De *Delia*, Ecl. III. 67. De *Mycone*, Ecl. III. 10.

31 *Si proprium hoc fuerit*] Si hoc mihi proprium, et quasi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. I. 76. *Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.* Et Æn. III. 85. *Da propriam Thymbræe domum.* Item Æn. VI. 871. *propria hæc si dona fuissent.* Quid autem est illud, *hoc?* Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Male: quid enim Diana, aper, et cornua ad poësim? Melius: ut quod in apri hujus et cervi venatione mihi contigit, hoc mihi sit proprium; nempe feliciter venari.

32 *Puniceo*] Hujus quoque sive rubri coloris, marmor est, *porphyrites: in* Ægypto frequens ex Plinio l. XXXVI. 7. *Suras*] Sura pars est tibiæ maxime carnosa et mollis, quæ solis inest hominibus. *Cothurno*] Cothurnus est calceamenti genus utrique aptum pedi, et utrique sexui. Non multum differre videtur ab ocreis, siquidem alte suras includit. Æn. I. 341. *Purpureoque alte suras vincire cothurno.* Fuit in usu, tam in venatione, ut hinc

Thyr. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.
Cor. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formosior alba;
Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

gra e polito marmore, ligata calceamento purpureo circa *tibias*. Th. *O Priape, satis est te singulis annis expectare* a me *vas lactis, et has placentas:* tu *es custos horti pauperis. Nunc te posuimus e marmore, juxta præsentem* facultatem. *Sed si fœtus reparaverint gregem*, tu *eris ex auro*. Cor. *Galatea Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cycni, pulcrior quam alba hedera: statim atque saturati tauri redibunt in stabula, accede, si habes aliquam curam tui Cory-*

apud Heins. et Burm. cum Goth., pr., quod magis vulgare esset.—35. *et tu* Rottend. *ac tu* Menag.—36. *greges* Goth. sec.—37. *Nunc Galathea thimo—mihi* Parrhas., aperta aberratione. *Nerine:* ex Νερείνη. Alias est Νηρηΐνη.—38. *cigno* alter Rottend.—39. *repetunt* multi ap. Heins. *præsagia* fragm. Moreti, vitiose.—40. *tibi* Ven.—41. *Sardois* ex gr. Σαρδῷος. v. Intt. ad Sammonic. de

NOTÆ

patet; quam in theatro, quo primum a Sophocle inductus est. Sed tragicus a venatorio in eo differt, quod tragicus spissiori subere suppactus esset, ad augendam dicentis staturam; ut innuit Juvenalis, Sat. vi. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis.*

33 *Sinum lactis*] *Sinum, sini*, vas est a *sinu* dictum, *quod majorem cavationem quam pocula habeat*, inquit Varro. Sed cum prima syllaba, in *sino*, sit longa, in *sinu* brevis: videtur Vossio deducendum a δινέω, *verso, circumago:* quia in eo butyrum versando conficiebatur. *Liba*] *Libum*, placentæ genus, ex farina, melle, et oleo: sic dictum, quia pars ejus in ignem sacrificiorum injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro sacrificare sæpe sumitur, etsi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim est *stillo*. *Priape*] Priapus Veneris et Bacchi filius; Lampsaci, quæ urbs est ad Hellespontum, natus et inprimis cultus: custos hortorum, quorum in limine statuam ei rudem et quasi informem ponebant.

36 *Si fœtura gregem suppleverit*] Si damnum, quo grex meus affectus est, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, sunt agni novi. *Supplere*, est, quod deest sufficere: talia sunt in exercitu *supplementa*, novi milites.

37 *Nerine Galatea*] Tertium amœbænum continet amicæ desideria. Corydon invitat eam tribus mollissimis blanditiis, ut sub noctem ad se veniat. Thyrsis tria imprecatur sibi, quo testetur diem sibi anno esse longiorem: et juvencos incusat suos, quasi diutius pascendo producerent diem, et noctem removerent. *Nerine*, id est, Nerei filia et Doridis. Nympha fuit a Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum pastorem, Fauni filium, sibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum pastorem miserata, mutavit in flu-

Th. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior alga:
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.
Cor. Muscosi fontes, et somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite; jam venit æstas

donis. TH. *Ego vero appaream tibi asperior quam herba Sardonica, spinosior quam ruscus, abjectior quam alga* ad littus *ejecta: si hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer. Abite in stabulum, o boves* jam *saturati: abite, si* vobis *est aliquis pudor.* COR. *Fontes muscosi, et gramen dulce ad somnum, et virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegite pecus contra calorem solsti-*

Medic. pag. 431, sicque editum statim in Ald. sec. Sed Medic. cum aliis Heins. Longob. et Medic. Pierii, et Goth. sec. *Sardoniis*, ut et ipsi Gr. *Σαρδόνιος. Σαρδόνιον κατὰ κῦμα* Theocrit. XVI, 86. nec aliter expressum in edd. antiquis et Ald. pr. *Sardonis* Gud. bini Leid. et Ven. *Sardiniis* Pierii duo. vid. Heins. *videor* alter Menag. et ed. P. Dan. *videat* fragm. Moreti. *tibi vitherior* Menag. a m. pr., aberratione calami ex seq. *herbis.*—42. *rusto* Giph. ind. Lucret. ex mss., ut Ge. II, 413. *visco* Parrh.—43. *totoque* Voss. *est* deest Parrhas. *anno st* Medic. a m. pr.—45. *mollior alba* Parrhas., forte pro *alga*, quod repetitum ex v. 42. Burm.—46. *Et quæ nos rura* fragm. Moret. *nos* etiam conjiciebat Jo. Schrader. *Et quæ rara tegit viridis vos* Goth. sec.—

NOTÆ

vium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam suam rusticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quasi Nymphæ illi forma supparem.

37 *Thymo mihi dulcior, &c.*] Dulcior odore, non gustu. *Hybla*] mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41 *Sardois herbis*] Sic dictis, quia nascuntur in Sardinia insula: et mandentium ora sic contrahunt, ut ii quasi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium: *Sardonicus risus. Ruscus*] virgultum acutis foliis et pungentibus, *du houx. Alga*] herba vilis, foliis lactucæ similis, in mari nascens, unde ad littus ejactatur.

45 *Muscosi fontes*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum et tectorum: agrorum quidem a fontibus, gramine, et umbra; tectorum autem, a foco et igne. De *musco*, Ecl. VI. 62.

Somno mollior] Mollis et commoda ad somnum. Sic dixit Propert. l. III. 15. 29. *Et durum Zetum, et lacrymis Amphiona mollem*, id est, mollem ad lacrymas.

47 *Solstitium pecori defendite*] *Solstitium* duplex est, unum æstivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; tunc æstas est summa, diesque nobis longissimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; et tunc hyems summa, diesque brevissimus. Solstitia dicta non quod ibi Sol stet immotus, sed quod ulterius non progrediatur, et iter suum incipiat relegere: unde quia eundo et redeundo bis eidem viæ videtur insistere, ideo nobis quasi immotus apparet. *Solstitium* tamen, et *solstitia*, præter Columellam veteres omnes de æstivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in Ge. I. 100. Dicitur porro:

Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
Th. Hic focus, et tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
Cor. Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ;

tialem: æstas nunc imminet calidissima, nunc gemmæ tument in fæcundo palmite. TH. *Hic semper est focus, et tædæ pingues, et multus ignis, et limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas.* COR. *Hic sunt juniperi, et casta-*

48. *lento* Medic. a m. sec.—49. *et plurimus* Menag. pr.—51. *Hinc tantum* Servii tempore nonnullos legisse colligas e scholio ad v. 49.—53. Hunc versum sequenti subjicit Moreti quart. At doctus Britannus, qui mox Corydonis amicam Phyllidem laudari meminerat v. 63, ne nunc ipsi amica eripiatur a Thyrside v. 59, versuum ordinem mutabat, et post v. 52 subjiciebat tetrastichon 57—60 et Corydoni asserebat; alterum vero: *Stant et juniperi*, Thyrsidi. Ita vero Thyrsin tanto manifestius inconstantiæ reum facit, qui intra paucos versus Alexidis et Lycidæ amorem profitetur. Scilicet fugiebat virum doctum, quod supra monuimus, non ex sua persona pastores hæc

NOTÆ

Defendere aliquem ab aliqua re, supra, v. 6. *teneras defendo a frigore myrtos;* et defendere aliquam rem alicui, ut hic, et apud Horat. Od. I. I. 17. 3. *igneam Defendit æstatem capellis.*

48 *In palmite gemmæ*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *surculus:* nempe lignum illud quod ex ipsa stirpe quotannis emergit, gemmasque producit; quæ deinde abeunt in virgulas: virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ*] Nodi sunt palmitum, qui corticem rumpunt, et in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49 *Hic focus, et tædæ*] *Focus* locus est continens et *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor est, a *picea* non admodum diversa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in sacrificiis pro face adhiberi solita: unde sæpe apud poëtas, *tædæ* pro facibus.

51 *Boreæ*] Ventus est flans a septentrione, frigidus et siccus: a βοάω *clamo*, et ῥέω *decurro;* quia flat cum sonitu. Vocatur et *Aquilo*, a vehementiori flatu et volatu: quasi *Aquila*, inquit Festus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthei Atheniarum regis filiam rapuit, ex qua suscepit Calaim et Zetem, quibus deinde ex patria origine alæ succreverunt.

53 *Stant et juniperi*] Quinto amœbæo describuntur effectus varii præsentiæ et absentiæ amici et amicæ. *Stant hirsutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirsutis echinis inclusæ sint, arborem ipsam, si multæ sint, amœna quadam hirsutie spectabilem reddunt. Ita Æn. VI. 300. *stant lumina flamma. Juniperus*] Arbor foliis, spinarum in modum, angustis, et acutis: baccis parvis rotundis, et odoratis, *genievre.* De *castaneis*, Ecl. I. 82. Versus gravitate insignis, propter spondæum quinti pedis, et hiatum geminum syllabæ longæ, absque synalœpha, more Græco.

Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.
Th. Aret ager; vitio moriens sitit aëris herba;
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit:
Jupiter et læto descendet plurimus imbri.
Cor. Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:

neæ hirsutæ: jacent hinc inde sub arbore sui quique fructus: nunc omnia pulchra sunt: sed si pulcher Alexis discedat ex his collibus, videbis fluvios ipsos arentes. TH. *Campi arescunt, gramina pereunt exusta cœli æstu nimio, Bacchus abstulit montibus pampinos umbriferos: sed omnis sylva revirescet ad adventum nostræ Phyllidis, et multus aër solvetur in pluviam fertilem.* COR. *Populus acceptissima est Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini sua laurus: Phyllis*

canere, sed esse parva carmina in medium allata.—54. Quod jam antea Heinsii et Gronovii ad Liv. III, 22 aliorumque emendatione reponendum esse visum est: *sua quaque sub a.*, nunc recepimus. Ita enim sermonis ratio postulat, ut aut sit: *jacent poma sub sua quæque arbore*, aut: sub *quaque arbore poma sua*, h. nativa ejus arboris, ut Ge. II, 82. Contra adversante sermonis genio legebatur: *sua quæque.*—56. *flumina cæca* Ven. Heinsii, quod Heins. illustrat. Est tamen alienum ab h. l. *cæcæ fossæ* sunt opertæ, obstructæ; non, siccatæ. *siccas* Gud.—58. *uvas* Voss. alter a m. sec.—59. *adventum* Ven. *nostrum nemus* Leid. C.—60. *descendit* quinque Burm. *imbre* aliquot.—64. *Nec*

NOTÆ

54 *Sua quæque sub arbore poma*] Multiplex est interpretatio. I. *Quæque poma jacent, sua sub arbore.* At tum *sua* vel contrahitur unam in syllabam, ut in *suavis, aureus;* vel *sa*, non *sua* dictum est, more veterum, qui *sus, sa, sum* dixere: inprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit.* II. *Quaque sub arbore, sua jacent poma.* At tum legitur *quaque* non *quæque*, ut ad arborem referatur: sed sine veterum librorum auctoritate. III. Absque his tricis, quidni dicas: *Sub arboribus jacent sua quæque poma?*

58 *Liber*] Bacchus de quo Ecl. V. 30. sic dictus; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60 *Jupiter et læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere; eundemque Vestæ, sive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. Ge. II. 325.

61 *Populus Alcidæ*] Sextum et ultimum amœbæum laudes prosequitur amici et amicæ, easque laudes a variis arboribus petit. *Populus, le peuplier*, sacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appressa erat; ex capitis sudore palluit; quæ pars ad auras obversa erat, loci fuligine nigram quandam viriditatem contraxit. De *populo*, Ge. II. 13. De *Alcide*, Æn. V. 414. *Vitis*] Baccho sacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. VI. 15.

62 *Myrtus*] Veneri sacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequen

Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
Th. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas:
Fraxinus in sylvis cedat tibi, pinus in hortis.
Mel. Hæc memini, et victum frustra contendere Thyrsim
* Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.*

amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas; nec myrtus, nec laurus Apollinis superabit corylos. TH. *Fraxinus formosissima est in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelsis: sed si me sæpe invisas, o pulcher Lycida; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* MEL. *Recordor illorum* carminum, *et quod Thyrsis superatus frustra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur a nobis* vere *Corydon.*

myrtus vincet Veneris. Sic præfixum verbis Servii ad h. v., quod et ipsum habet suavitatem.—67. *ac* Medic. a m. pr.—68. *cedat* e Medic. et aliis Heins. reposuit. Laudabat idem e Longob. Pierius. Vulgo lectum: *cedet.*—69. *Hæc memini: victum et f.* Oblongus Pierii. *Thyrsim* multi: at v. ad Ecl. II, 26.—70. *noblis* conj. Nannius. Dedi versus interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi ægre eam ex verbis exsculpi: totumque versum esse tam inertem, ut vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam.

NOTÆ

in littore maris, cujus e spuma Venus orta fingitur. Ecl. II. 54. *Laurea*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur sæpius pro corona e lauro: hic tamen pro ipsa arbore: ut et apud Hor. Od. l. II. 15. 9. *Tum spissa ramis laurea.* De *lauro*, Ecl. II. 54. De *corylis*, Ecl. I. 14.

65 *Fraxinus, &c.*] *Fresne. Abies, sapin, &c.*

69 *Et victum frustra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo, orditur a pietate in Deos; Thyrsis a rabie, quia inimicum incessit. In secundo Corydon invocat Dianam castum numen; Thyrsis Priapum, obscenum Deum. In tertio Corydon blandissima vota facit: Thyrsis dira imprecatur sibi. In reliquis Corydon læta; Thyrsis tristia ut plurimum canit.

70 *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic sensum abruptum esse, ex decoro pastoralis rusticitatis: et sic supplet: Ex illo tempore Corydon est nobis, habetur a nobis, victor nobilis supra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, sed *noblis*, seu *nobilis* per contractionem: sed hoc durius et absque auctoritate. III. Simplicius: ex illo tempore Corydon habetur a nobis vere Corydon, id est, vere dignus ea fama qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ sunt hujus Eclogæ partes. Prima e tertio, secunda e secundo Theocriti Idyllio fere depromta. In prima, juvenis, Nisæ puellæ procus, Mopsum rivalem sibi prælatum dolet. In secunda, venefica Daphnim, a se aversum, incantationibus magicis ad se suumque amorem pellicit. Primam canit Damon, secundam Alphesibœus: neuter in sua; sed hic in veneficæ, ille in proci persona. Utrumque pastorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Asinio Pollioni; non, ut multi putant, Octaviano Cæsari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta est anno U. C. 715. Virgilii 31. L. Marcio Censorino, et C. Calvisio Sabino, Coss. cum Pollio, subactis Parthinis, et perlustratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam et Timavi fluvii ostia, Romam ad triumphum rediret.

NOTÆ

PHARMACEUTRIA] Id est, *veneficia:* *φάρμακον* enim ambigua vox est: et modo remedium, modo venenum significat: unde *φαρμακεὺς veneficus* et *φαρμακεύτρια venefica.* Titulus autem ad secundam tantum Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alphesibœo.

DAMON, ALPHESIBŒUS.

PASTORUM Musam Damonis et Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,

Narrabimus carmen pastorum Damonis et Alphesibœi, carmen Damonis et Alphesibœi, quos canentes admiratæ sunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obstu-

3. *carmina* Leid. sec. Mentel. pr. et a m. pr. Reg., sicque ms. Lengnich., ut

NOTÆ

DAMON] Ecl. III. 17. *Alphesibœus*] Ecl. V. 73.

3 *Lynces*] *Lynx*, animal acutissimi visus, e luporum cervariorum genere, maculosa et varia pelle.

Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis Musam dicemus et Alphesibœi.
  Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit unquam

puere lynces, et fluvii turbati cohibuerunt suos cursus. *Tu mihi* fave o Pollio! *sive jam transcendis rupes Timavi, sive veheris circum littus maris Illyrici.* *Nunquamne*

---

sit Græcismus.—4. *Et mirata suos* ed. Ven., quod sane placere potest: *suo* Medic. a m. pr. *liquerunt* nonnulli Pier. et Heins. cum Goth. sec., ex indocta interpolatione.—6. *jam magni superas seu* Parrhas.—7. *regis* quartus Moreti et

NOTÆ

4 *Requierunt, &c.*] Vel neutrum est, hoc sensu: Flumina mutata secundum suos cursus, id est, mutato cursu deflectentia ab alveo, ut ad pastores currerent; quieverunt et steterunt, postquam ad eos pervenere. Vel activum est, hoc sensu: flumina stiterunt cursum; *mutata*, id est, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam steterant, incurrentibus. Sic Propert. I. II. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Œtæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quiescant.*

6 *Tu mihi seu, &c.*] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum et Dalmaticum ab Octaviano Cæsare non gestum est, nisi post devictum occisumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipsum tempus cadit: ut constat ex fastis Capitol. et animadversionibus Jos. Scaligeri ad Euseb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per *saxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione gestas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. II. postquam Lucii Antonii Perusinam deditionem descripsit. *Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitium et propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide data, junxit Antonio.* Unde manifestum est res illas a Pollione, contra Octavianum, et pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis e Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; sed oram Illyricam, et ipsa Venetiæ littora lustrando.

Timavi, &c.] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Forojuliensi ditione, *dans le Frioul.* Latissimus, sed brevissimus ejus decursus: quippe novem fontibus e monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni;* non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has forte insulas vocat hic Poëta, *saxa Timavi.*

7 *Illyrici*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, a qua per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta, *Esclavonie.* Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; et *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit*] Ecl. I. 68.

Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet; accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta? Nonne aderit illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias:* quæ *solæ digna* sunt *cothurno Sophoclis? A te incepi, in te finiam: excipe versus inchoatos ex mandato tuo; et permitte* ut *hæc hedera repat circum caput tuum, inter lauros tri-*

Leid. *et erit* Medic. a pr. m.—8. *liceat mihi cum tua* duo Moret. *mihi ut liceat* primus Moreti. *mihi quo l.* Goth. sec.—9. *liceat mihi totum* alter Rottend.—11. *desinit* Schol. Horat. Cruqu. ad Epist. I, 1, 1 cum Leid.—12. *tempore* alter Rottend.—13. *laurus* Charis. lib. I, f. cum aliis Grammaticis apud Pierium.—

NOTÆ

10 *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem;* sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat, Ajacem suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. II. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paulum severæ Musa tragœdiæ Desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de A. P. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sophocles* Atheniensis, tragicæ poëseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter et vicies victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *cothurno*, Ecl. VII. 32.

11 *A te principium; tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, et ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperavit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat; memineris multa poëtas promittere, quæ non exsolvunt.

13 *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poëtica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici: id est, ut te laudem poëtam poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poëtarum ex hedera, triumphantium e lauro: quanquam deinde poëtis etiam e lauro data est. Vide Ecl. VII. 25.

Victrices lauros] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno u. c. 715. 8. Kal. Novemb. de quo, in argumento Ecl. IV. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico ceteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur a Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio et Macedoniæ confinis

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba;
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ:
Dam. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, almum;
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et Divos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

umphales. *Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aëre, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus.* Tunc *Damon, innitens oleæ tereti, sic orsus est.* DAM. *Orere Lucifer, et prævius adveke lucem: dum conqueror, delusus insano amore Nisæ sponsæ, et moriens appello Deos* in *ultima hora vitæ: quamvis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, o mea fistula,* pastorales *cantus Mænali!*

14. *discesserat* Pierii Oblong. Parrhas. et Leid. cum Goth. sec. v. ad Ecl. II, 67.—15. *herba est;* sustulit *est* Heins. auctoritate librorum: et jam Pierius suadebat.—17. *postque diem* Zulich. *quæque* Leid., male.—19. *queror ad Divos* Moreti quartus, sed sic copula desideratur.—20. *extremam* Gud. *alloquar* Leid.

NOTÆ

est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Raguse:* in media fere Dalmatia. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ littore, quod a Macedonia remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ: quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, absque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem Illyricum perlustrasse: eamque victoriam et *Dalmaticam* fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; et *Parthinicam,* quia Parthini tum in Dalmatia forte plurimum poterant; et *Saloninam,* quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16 *Incumbens tereti olivæ*] Dicitur *teres,* quicquid rotundum et oblongum est, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens,* vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipsius defensus.

18 *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic *Æn.* IV. 536. *Quos ego jam toties sum dedignata maritos?* id est, *procos,* qui Didonis conjugium ambiebant.

19 *Nil testibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21 *Incipe Mænalios, &c.*] Versus intercalaris, qui sæpius aliis interponitur. *Mænalios*] Quales a pastoribus cani solent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani sacer: in plurali numero *Mænala. Argutum*] Ecl. VII. 1. *Pana*] Ecl. II. 31.

Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis; ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Œtam.

Mænalus habet semper sylvam canoram, et pinus resonantes: semper ille mons audit amores pastorum, et Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus! Nisa datur Mopso. Nos *amatores quid non possumus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, et futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopse præcide novas tædas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, o sponse! Hesperus pro te relinquit Œtam. Incipe mecum, o*

---

pr. Mentel. pr. et Medic. a pr. m.—21. *mea fistula* Mentel. pr.—22. *pinusque* tres ap. Heins. *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic. ex Ecl. x, 28, uti Burm. suspicatur; illustrat *loquentes* Heins.—24. *primum* Medic. vid. Ecl. II, 32. *non p. agrestes* Menag. pr.—26. *speramus* Moreti pr. *spernemus* Voss. *quid nos speremus amantes?* Burm. conjicit, et Jo. Schrader. *quid nunc.* Sed v. Not.—27. *Junguntur* Moret. pr. *tigres* pro *gryphes* Parrhas. *grypes* Medic. γρῦπες. *sequente* Leid. C.—28. *tumidi* Voss. *timidæ* Parrhas. et Rottend. sec. Medic. et Ven., sed jam Charisius genus in h. l. notavit. *timide* Goth. sec.—29. Vir doctus ap. Burm. conjecerat: *incende faces*, uti et in Cod. Divionensi erat; quia, sponsa deducta, incenditur fax, non inciditur. Nimis argute! Sed tuetur vulgarem Burm.—30. *jam deserit* Ven.—31. *tibia*: de

NOTÆ

27 *Gryphes*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis et rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut et *Pegasos*, l. x. 49.

28 *Damæ*] E genere caprarum sylvestrium, *daims*. Virgilio, masculini; ceteris, fœminini generis.

29 *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ marito, invide gratulatur: eumque hortatur, cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor sub noctem in mariti domum: faces e spina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in summa parte minutas in virgulas, spicarum instar et aristarum, quo facilius ignem conciperent: unde Ge. I. 292. *Ferroque faces inspicat acuto.* II. Maritus nuces spargebat pueris, vel ut ostenderet se pueritiam relinquere: *nuces enim relinquere*, adagium est, hoc ipsum significans. Vel ob alia mysteria, quæ apud Rosinum videre est.

30 *Hesperus Œtam*] *Œta*, Thessaliæ mons, in sinum Malliacum desinens; altissimus: ita ut Attici et Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo stellas cadere dicerent: quemadmodum ex *Ida*; Phrygiæ monte item altissimo, quem habebant ad Orientem, oriri easdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
O digno conjuncta viro! dum despicis omnes,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.

mea fistula, pastorales cantus. O sociata digno marito! dum contemnis reliquos: dumque odio habes meam fistulam, et capellas, et supercilia mea *pilosa, et barbam longam: et putas nullum Deum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. In septis* horti *nostri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfusa rore: ego vos ducebam* illuc. *Tunc ordiebar annum duodecimum. Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac* te *vidi, quo-*

pastore expectabamus fistulam.—32. *Et digno* Leid. alter. *cum despicis* Rottend. alter.—34. *promissa* Heins. e melioribus, quem v. Vulgo: *prolixa*, quod in omnibus suis libris Pierius legebat; atque ita editum in Aldd., excepta altera 1505, quam, ut hinc intelligas, Pierius tractabat.—35. *credas* Moret. quart. et interpres Statii Theb. III, 350. *credes* Goth. sec.—37. *roscida mella* Moret. sec., ut Ecl. IV, 30 (et placere possit propter *sepes*, in quibus apes mellificare solent. conf. sup. I, 54), sed recte vulgatam tuetur Heins. *Therasida mala* Ven.—39. *ab undeno* Leid. *tum me jam acceperat a.* Sic Medic. cum potioribus, et Eugraphio ad Terent. Andr. I, 1. Tuetur tamen Heins. *ceperat;* scil. ut magis orationi poëticæ consentaneum. *tum jam me ceperat* Pierii Obl. —40. *ab terra* Medic. *a* abest a Goth. sec. *conjungere* Longob., more variandi

NOTÆ

regionum poëtas transiit, etsi alio situ positos. Noctem igitur jam procedere significat. De *Hespero*, Ecl. VI. 86.

34 *Hirsutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet suum, cujus indicium est pilorum densitas: ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. III. et apud Ovid. Met. XIII. vel potius ut suum exaggeret de amissa Nisa dolorem, quo factum est ut capillitium incultum summiserit.

38 *Cum matre*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theocr. est *mea*. Idyll. XI. 26. Ἤνθες ἐμᾷ σὺν ματρί. *Venisti mea cum matre.* Discrimen est quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes: apud Virgilium vero in hortum, et domesticas sepes; quem in locum duce puero non egebat sua mater.

39 *Alter ab undecimo*] An duodecimus est, an decimustertius? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimumtertium signari; *ut*, inquit, *unus ab undecimo, sit duodecimus; alter decimustertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis superioribus componat; *alter* vero huic adjectus, sit post illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. V. 49. *Alter ab illo*, est omnium

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
Aut Tmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis, edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sævus Amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

modo perii! quomodo noxius error me rapuit mihi! *Incipe mecum, o mea fistula; pastorales cantus. Jam cognosco quid sit amor. Aut Tmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* est *nostræ naturæ et originis. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. Durus amor suasit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuisti, *o mater. Magisne immitis mater* fuit, an *puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer:* sed *tu etiam immitis* fuisti, *o mater. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus.*

solito.—44. *Aut Tmaros;* ita diserte liber Bembi, Menag. Moret. Gud. *Aut Maros* Medic. *Aut Marus* liber Serv. Colot. *Aut Ismarus* in duobus Servii ap. F. Ursin. Vulgo legebatur *Ismarus aut R.*, etsi de altera lectione *Aut Tmarus* jam Pierius monuerat, inde Ursinus ac Fabricius apud Burm. cum Cerda. Variavit Maro Theocriteum: Ἢ Ἄθω ἢ Ῥοδόπαν. Fuit tamen hæc altera lectio perantiqua, cum eam Valerius Probus recitet in Institutt. De Tmaro v. var. lect. ad Æn. v, 620.—45. *generis nostri* Heins. e scriptis: *nostri generis* vulgo lectum. *puerum aut s.* Leid. uterque: alter et *vestri.*—49—50. Etsi audacter dictum videbitur, libere tamen profiteor, versus hos ab inepto homine ex margine illatos videri. Adscripserat aliquis pro suo judicio: *Crudelis mater magis an puer improbus ille?* Alter, ac si judex sederet, adscripserat: *Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater.* Dignum operculum patella! sed uterque versus eliminandus.—49. *an pater improbus ille; Improbus ille pater*, ut

NOTÆ

judicio, *primus post illum*, adeoque secundus, non tertius.

41 *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino e Theocrito, Idyl. III. 42. Ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum saltavit amorem!*

44 *Garamantes*] Interioris Libyæ populi, sine legibus et matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara.*

47 *Matrem*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam: quæ cum Jasoni Argonautarum duci artem dedisset expugnandi aurei velleris; et cum eo e paternis regnis aufugisset: repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creusæ Corinthiorum regis filiæ; Creusam cum Creonte patre magicis ignibus absumsit; filios ipsa suos, ex Jasone susceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis serpentibus alium in locum devecta est.

Nunc et oves ultro fugiat lupus; aurea duræ
Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
Pinguia corticibus sudent electra myricæ;
Certent et cycnis ululæ; sit Tityrus Orpheus;
Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare. Vivite, sylvæ;
Præceps aërii specula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
Desine, Mænalios jam desine, tibia, versus.

Nunc et lupus sponte fugiat oves, rigidæ quercus producunt poma aurea, alnus floreat narcisso, myricæ stillent cortice pingue succinum. Ululæ quoque contendant cum cycnis: Tityrus fiat Orpheus: Orpheus inter arbores; Arion inter delphines. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare: valete nemora, præcipitabo me in mare e culmine rupis excelsæ: accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum, o mea fistula, a pastoralibus cantibus. Hæc

de Jasone intelligatur, conj. Meurs. ad Lycophr. Male. vid. Not.—52. *Nunc ad oves ultro fugiat lupus* Zulich., quod arridet Burmanno. *ut oves ultro fugit* Ven.—53. *ferent* Moreti fragm.—55. *Et certent* Zulich.—56. *delphines* Zulich. *Orion* in nonnullis ap. Burm.—58. *fiat* Medic. cum Leid. sec. a m. pr. et Gud. —59. *in altum Deferar* legit Scaliger ad Auson. Cupid. cruc. 24.—61. *Desine*

NOTÆ

54 *Electra myricæ*] *Electrum, de l'ambre:* sic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *succinum:* quia succus est arborum quarumdam e pineo genere, ex quibus quasi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad littus, aut a piscatoribus extrahitur, maxime in insulis Septentrionalibus. Vide Ecl. VI. 62. De *myricis*, Ecl. IV. 2. De *Narcisso*, Ecl. II. 48.

55 *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* nonnisi apud poëtas canori: re autem ipsa et vivi et morientes fere muti, aut striduli. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosque de Cycnei cantus deliciis consensio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ululæ*] nocturna avis, ab ululatu sic dicta, *un hibou.* *Tityrus*] hic pro insulso pastore sumitur. *Orpheus*] Ecl. III. 46.

56 *Arion*] Ex insula Lesbo, urbe Methymna, citharœdus et lyricus poëta nobilis: qui cum ex Italia, ubi multas opes arte sua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percarus erat; ab avaris nautis modulans in mare projectus est: sed a Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus; Tænarum, quod oppidum est Laconiæ, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur et musica et amore hominum capi.

58 *Vivite, sylvæ*] Græcis χαίρετε, *gaudete.* Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, et abire jubemus. Catul. II. 17. *Cum suis vivat, valeatque mœchis:* id est, *abeat.*

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.
Alph. Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vitta;
Verbenasque adole pingues et mascula thura:
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam;
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei;

dixit Damon: vos, o Musæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus: non possumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, et circumda has aras tænia lanea, et adure verbenas pingues, et mascula thura: ut coner magicis ritibus abalienare sponsum a recta mente. Nihil hic deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam*

M. mecum mea t. v. Voss. alter a m. pr.—64. *Et fer aquam* Gud. *Affer* Goth. pr. fragm. Moreti et Zulich., quod tamquam sacrificio accommodatius præfert Burmann. Theocr. II, 1 φέρε θέστυλι. Mala ratione ab *aqua calida* petita tuetur *Effer* Cerda.—66. *Conjugis et magicis* Moreti primus. *avertere sensus Exp. sacris* Moret. quart. et Parrhas. *insanos vertere* emend. Jo. Schrader.—68. *Daphnin* ubique reposui, pro *Daphnim:* ut scriptura sibi constaret: vid. ad II, 26.—69. Versum adoptavit Petron. 134 in vers. de saga 13. *Carmina e cœlo* Giphan. ad Lucret. pr. 463 e scriptis. *et e cœlo* ex antiquis aliquot exemplaribus laudat Pierius. *Carmina vel Lunam cœlo deducere possunt* Schol. Stat.

NOTÆ

64 *Effer aquam*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65 *Verbenasque*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ species est, *de la vervene.* Vulgo tamen sumebatur apud Romanos pro omni herba, cum sua terra, e puro sacroque loco evulsa: quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant: tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, et ostentabant hostibus, cum ad eos ibant res captas repetitum; et legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac peruncti magi putabant id impetrari quod volebant; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. l. XXII. 2. &c. *Mascula thura*] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum; sed bonitate.

67 *Nihil hic nisi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata est; nihil ultra requiritur præter carmina, id est, solennem ac ritualem verborum formulam. Deinde seipsam hortatur exemplo Circes, de qua, deque sociis Ulyssis in sues transformatis, Æn. III. 386. et Æn. VII. 19.

69 *Deducere Lunam*] Antiqui putavere Lunam esse magorum incantationibus subditam: ita ut, quoties iis luberet, rubesceret illa in modum sanguinis: et e cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas despumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70 *Ulyssei*] Pro *Ulyssis.* Sic Horat. Od. l. I. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.* Et Æn. I. 34. *Relli-*

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco; numero Deus impare gaudet.

evocare e cœlo. Circe transformavit per carmina socios Ulyssis. Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; et circa has aras ter fere tuum simulacrum. Numerus impar placet Deo.

Theb. I, 104.—70. *Ulixi* Heins. e Medic. et Mentel., quem vide ad h. l. Nec tamen codices me moverent, nisi veteres Grammatici observarent, dici *Achillei* et *Ulixei*. *Achilli* et *Ulixi*. cf. ad Æn. II, 7. Scilicet, quantum assequi licet, Ὀδυσσεὺς fuit pronuntiatum *Ulixeus*; et alia flexione, Ὀδύσσης, ut Τύδης, Ὄρφης (Priscian. p. 68), *Ulixes, Ulixi*; ut Chryses, Chrysi; Hercules, Herculi. In edd. legebatur *Ulyssi*, et inde a Pulmann. *Ulyssei*. At in codd. *Ulixis, Ulixes*. *Circe* in Medic., superadscripto *a*, ut sit *Circa*; tum *mutabit* Gud.—71. *in campis* Zulich.—73. *triplici primum* Goth. sec. *triplici circumdata filo Licia* Donatus memorat ad Terent. Andr. V, 4. 8. *triplice d. c.* Medic. et Menag., qui et v. 105 et 106 hic inserit; sed intempestive.—74. *terque hanc* Longob.

NOTÆ

quias Danaum atque immitis Achillei. Latini enim Græca in εὺς, ut Ὀδυσσεὺς, Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς; aliquando ad secundam declinationem reduxere: *Ulysseus, ei; Achilleus, ei; Orpheus, ei*; aliquando ad tertiam, ut *Ulysses, is, Achilles, is*.

71 *Cantando rumpitur anguis*] Id est, dum incantatur. Sic Ge. II. 250. *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo*: id est, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejusmodi passivam sæpe habere significationem.

74 *Licia*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, et in quibus capita staminum conduntur. *Terna triplici colore*] *Novem*: tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu, in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila, &c.* Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores. Et Veneris dic vincula necto*: quibus verbis incantationis formula continetur.

75 *Numero Deus impare gaudet*] Numeris rerum omnium naturam constare affirmabant Pythagorici: in imparibus inprimis vim esse vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. XVIII. ut numerus gregis semper impar sit: in re bellica apud Vegetium, l. III. 8. ut fossæ quibus castra muniuntur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur, princeps omnium: tum quia, ex Aristotele et Plutarcho, continet in se principium, medium, et finem; tum quia potestati Deorum, tam superorum, quam inferorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres; Apollo idem, Sol et Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Diana est in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus*]

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit
Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos

Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, o Amarylli, et dic: implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Quemadmodum hoc* simulacrum *e limo* factum *induratur, et hoc* alterum *e cera* factum *emollitur, una et eadem flamma: sic Daphnis nostro amore* induretur et emolliatur. *Disperge fruges salsas, et combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim: qualis* est, *cum juvenca fatigata sequendo juvencum per sylvas*

Pierii, ut referatur ad *effigiem.*—77. *trinos* Ven. *tribus natis* Leid.—78. Mira res est, quantopere ineptierint viri docti Sæc. XV. et XVI. in hujus versus metro: dum nodos intrudere voluere. Ceteris ap. Burm. adde Benedictum philologum in Ed. Junt. 1520, ut sit versus amphimacer. *modos* Zulich.—80. *hæc ubi* Ven.—82. *laurus* Medic. conf. sup. v. 13. *ramos* Pierii Oblongus.—83. *me male urit* Rottend. alter. *in hac ego Daphnida laurus* tentabat Jo. Schrader.—86 *alta* Ven.—87. *concumbit* Gud. *in ulva* Heins. e melioribus mss.

NOTÆ

Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt: et sic Lucanum de Furiis dixisse lib. II. 80. *Terribilesque Deos scelerum.*

81 *Sic nostro, &c.*] Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, et mollior fiat mihi, ceteris durescat.

82 *Sparge molam*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, et sale *horno*, id est, *illius anni.* Ex farre, inquam, salso, tosto, et molito: unde *mola* appellabatur; et victimæ dicebantur *immolari*, quia et frons victimarum, et foci, et cultri hac mola inspergebantur. Itaque mola conspergitur effigies Daphnidis, ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83 *In Daphnide*] Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl. II. 23. Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω. *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti Interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος, *contra Delphida*, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit: *In Daphnide.*

Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti;
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando; debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto:
His ego sæpe lupum fieri, et se condere sylvis
Mœrim, sæpe animas imis excire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

et altos saltus, recumbit misera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, et omittit abire sub seram noctem. Talis amor occupet Daphnim, et ego non curem illum sanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has vestes, dilecta monimenta sui: quæ nunc ego sub ipso limine committo tibi, o terra: hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Mœris ipse mihi tradidit hæc gramina, et hæc venena, collecta in Ponto; multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrim sæpe transformari per illa in lupum, et abdere se in sylvis: sæpe evocare animas e profundis tumulis, et transferre messes satas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina.*

reposuit iterum, cum jam a Naugerio in Ald tert. et hinc in alias inductum fuisset. Vulgatæ ex Ald. pr. in his Steph., *in herba*. cf. Martin. *in umbra* ed. Ven. cum Goth. sec. a m. pr. *consedit in herba* unus Heins., solennes utique variationes.—88. *sera m. d. nocte* quartus Moreti et alius Heinsii. *noctis* fragm. Moreti; unde Burm. conj. *sero noctis*. *discedere* Menag. et Rottend. sec. v. sup. Ecl. II, 67.—92. *Pignera* duo. vid. Burm. *limite* Goth. sec.—96. *pluruma* Medic., ut *maxuma*, a m. pr.—98. *Mœrim* alii v. ad II, 26. *Mœrim et s.* Zulich. *animasque* Parrhas. *exire* Goth. sec. ed. Mediol. 1474 cum aliis

NOTÆ

87 *Ulva*] Herba palustris: caret Gallico nomine.

92 *Pignora cara sui, debent, &c.*] Expetuntur in sacris magicis ea præcipue, quæ sunt ejus, adversus quem sacra fiunt: ut capilli, vestes. *Pignora sui, quæ debent Daphnim*: id est, quæ tenentur ipsum Daphnim adducere ad limen, et in ipso limine sistere: quare ipso in limine defodiuntur.

96 *Ponto*] Pontus Asiæ Minoris regio: Euxino mari sive ponto, a Septentrione terminata; ab Oriente, Colchide: ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis pascebatur: in Colchide nata est Medea, celebris venefica.

Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti
Transque caput jace; nec respexeris: his ego Daphnim
Aggrediar; nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aspice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

Amarylli, exporta cineres extra domum, et jacta eos *post caput in rivum fluentem, neque retro aspicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim:* siquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipse ultro involvit aram flamma tremula: sit hoc faustum! Certe nescio quid apparet, et Hylax latrat in limine. Credamne illud? an amantes fingunt sibi somnia? Cessate, jam o mea cessate carmina: Daphnis ab urbe venit.*

antiquis; uti auguror.—102. *nec respexeris* Medic. Pierianus Obl. Gud.; et hoc verum est; vulgo *ne.*—105. *trepidis* vel *tremulis* Cod. Köler. *palmis* pro *flammis* Moret. sec.—106. *Bonum fit* Zulich. a m. pr. *ipse bonus sit* Nonii quædam edd. in *cinis.*—107. *Nescio quis* ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr. sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. serioribus 1527. 1557 varietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heins., quod Foggin. non expressit. *Nescio quicquid id est* Zulich. *est* abest a Ven. Jo. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est; ut Hylax in limine latrat!* Porro *Hylas* fere in libris.—108. *omnia* sed superadscripto *s* Medic. *omina* Canter. ex vet. cod. emendabat. vid. Heins. *qui adamant* Zulich.; Heins. in ora Codicis, forte: *ipsis sibi somnia fingunt;* quod minus eleganter diceretur. Deerat hic versus Parrhasiano.—109. *jam carmina parcite* Medic. et Pierii Obl. Vatic. *Parcite, ab urbe domum jam parcite carmina, Daphnis* Medic. Pierii.

NOTÆ

101 *Rivoque fluenti*] In rivum fluentem. Sic Æn. v. 451. *It clamor cœlo*, pro ad cœlum.

106 *Bonum sit*] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen: quod Terentiæ Ciceronis uxori sacrificanti cum accidisset, quasi signum auspicatissimum opprimendi Catilinæ habitum est a Vestalibus; ut refert Plutarch. in Cicer.

107 *Hylax*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. M. III. 224. ab ὑλάω et ὑλακτέω *latro*. Latratus autem canis in limine notat adesse Daphnim.

108 *An, qui amant*] Vocalis i, nec patitur hic synalœpham, nec servat propriam quantitatem longam: sed hiat, et brevis fit.

ECLOGA IX.

MŒRIS.

ARGUMENTUM.

Cum in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. I. dictum est: is ab Ario Centurione, vel a Milieno Torone primipilari, vel a Claudio Veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus et ferme occisus: ut vitæ consuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret: interim reliquit domi villicum suum Mœrim, monuitque; ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mœris, huic domino munuscula Mantuam deferens, ex itinere in Lycidam familiarem incidit: quocum de Menalcæ, id est, Virgilii fortuna colloquitur: simulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Existimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libelli supplicis loco; ut beneficium, ejus et Pollionis Mæcenatisque gratia jam acceptum, tueri porro sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, et amplioris ejus in laudem operis promissio. IV. Julii Cæsaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cetera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium: ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat poëta; aut ex occasione prius inchoatos, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga; sane haud multo deinde scripta est.

NOTA

Mœris] A *μοῖρα, fatum, sors, pars:* quia agrorum partem sorte amiserat.

LYCIDAS, MŒRIS.

Lyc. QUO te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
Mœ. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt: veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.

LYC. *O Mœri, quo te* ducunt *pedes? an Mantuam, ad quam via ducit?* MŒ. *O Lycida, viventes eo* miseriæ *devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret,* id *quod nunquam timueramus: Hic ager ad me pertinet, recedite, o antiqui cultores. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hædos, quod*

LYCIDA quinque ap. Burm., quem v. Zulich. hanc Eclogam post decimam ponebat.—1. In Parrhas. et Leid. alt. ita distinguebatur: *an, quo via ducit? in urbem?* ut hoc ἐπεξηγητικῶς subjiciatur. *aut quo via* Ed. Ven.—2. Vix mihi temperabam in priore editione, quin *Quo, Lycida, vivi pervenimus!* reponerem; et sic Ecl. I, 72 *En quo discordia cives Perduxit m.* Ecl. III, 88 *veniat, quo te quoque gaudet.* Idem jam Heinsio in mentem venerat, nec Burm. improbat. Si hoc tenemus: exciderat, ut centies factum, prima littera in *quo*, propter simile initium vicinorum versuum, et quod magnum spatium litteræ initiali primi versus relictum esset. Sic in Regio Cod. *Lycida* ita scriptum erat, ut breve *o* adpictum esset. Retinebat tamen me, quod ingrata est illa repetitio τοῦ *quo*, et quidam diverso nunc sensu. Desideratur huc, eo,—*ut possessor agelli diceret. Huc, Lycida, v. p.* Possis quoque inutilem vocem *vivi* esse ex margine profectam suspicari et refingere: *O Lycida, quo nunc pervenimus!* Etiam Jo. Schrader. in schedis tentabat: *O Lycida, vivi quo venimus;* vel *vivi huc pervenimus.* Nunc cum nihil afferri possit, quod non alius aliter constituat, relinquenda est vulgata corrupta. Vetus ulcus esse debet, cum jam Servii codd. insederit. *Vivi pervenimus* pro vivendo attigimus, seu, diu vivendo ad ista pervenimus, Serv. exponit; quod durum et sine exemplo esse, recte Burm. affirmat.—3. *Quo nunquam* Moret. quart. et Leid., quod etiam loco mederetur *vivi pervenimus* (eo) *quo nunquam veriti sumus* nos perventuros esse, nisi durior trajectio esset. *qua* Gud.; forte pro *quæ* addit Burm. *Quam nunquam meriti sumus!* Leid. alt., ut sit exclamatio, quasi hæc tam indigna immerentibus evenerint.—4. *migrare* Ven.—5. Quanquam duplex epitheton affectui animi non male inservire videri potest, cf. Ge. I, 407 eleganter tamen Burm., dum duo epitheta ferre se negat, distinguit ac legit: *Nunc victi, tristis quoniam sors omnia versat. tristis fors* legit etiam Probus Instit. Gramm. Vulgata tamen, *Nunc victi, tristes,* firmatur ex Grammatici imitatione, Anthol. Lat. lib. I, p. 178, v. 84, ubi v. Burm. Sec.; eamque feres, si *victi* per se dictum accipias, postquam, quia, victi sumus, nunc tristes mittimus. Quod vero, Cerdæ ac Pierii exemplo, *sors* h. l. præfert Burmann., non recte facere videtur. Longe aliter ap. Horat. Od. II, 3 extr. *sors versari urna* dicitur, quam *sors versat omnia.*—6. *non bene v.* unus Moreti. *nec vertat bene* Menag. et Pierii Obl. *quod*

NOTÆ

LYCIDAS] A λύκος, *lupus*: οἱ λυκιδεῖς, *luporum catuli.*

2 *Vivi pervenimus*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut

Lyc. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam, et veteres, jam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.
Mœ. Audieras; et fama fuit; sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod nisi me quacumque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix:

utinam *non prosit* illi. Lyc. *Ego sane audiveram Menalcam vestrum* dominum *versibus suis* sibi *conservasse cuncta:* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, et incurvare cacumen facili clivo; usque ad aquam, et* ad *cacumen ruptum antiquæ fagi.* Mœ. *Id audiveras, et rumor* sic *tulit: sed versus nostri non plus possunt inter arma belli, o Lycida, quam dicunt* posse *columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod nisi funesta cornix e cariosa ilice me admonuisset, ut quocumque modo abrumperem novas rixas, nec ego ipse tuus* amicus

superscripto *s* Medic.—8. *Incipiant* Goth. sec. *dimittere* Goth. pr. et septem ap. Burm., nota variatione.—9. Lectio hæc ab Heinsio e Mediceo probata et a Burm. reposita, uti et in Gud. a vet. manu emendatum fuerat, et sic Ecl. II, 3. *inter densas, umbrosa cacumina, fagos;* multo nimirum ea elegantior vulgata: *veteris jam fracta cacumina fagi.* Apud Quinctil. VIII, 6, 46 libri plerique; *confracta c.*, quod Catrœus, sibi mirifice in eo placens, recepit; saltem expectabo, donec *infracta* se obtulerit.—10. *nostrum* Goth. sec. quatuor Burm., it. Ed. Mediol. *Menalcam* Medic.—12. *marcida* Moreti fragm.—13. *aquila dicunt* Ven. et Cod. Burm.—14. *quocunque* Ven. *quæ* vel *quacunque* Gud.—15. Conf. ad Ecl. I, 18.—19. *Quis caneret sylvas* Fragm. Moreti, at Ecl. V, 20 *Ex-*

NOTÆ

apud Ciceronem pro Quinctio. 50. *Huic acerbissimum vivo viventique funus indicitur.*

7 *Qua se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus; inde fagus et aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus*; est inclinatum montis latus.

12 *Martia*] Bellica, quia *Mars* belli præses, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni μαυρόω, *intinguo; obscuro:* quod poëtice dicitur pro ἀμαυρόω? Junonis et Jovis, aut solius Junonis absque patre filius; ut Minerva solius Jovis absque matre filia. Hunc dicitur Juno concepisse tactu cujusdam floris, quem ipsi eum in usum Flora monstraverat.

13 *Chaonias columbas*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri sylva, oracula reddidisse dicuntur quercus, et iis insidentes columbæ duæ: quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famosa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* sæpe dicitur: quod *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. VII.

15 *Ante sinistra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta sunt, Ecl. I. 16. 18. quærendum superest, unde veteres Græci Romanique *dextram* ac *sinistram* in auspiciis peterent. Utrique sane diverso modo locuti, idem sensere: hoc est orientalia auspicia, quia lucis et motus principium ab ea parte est, visa sunt utrisque meliora: quæ tamen eadem, Græci *dextra*, Romani *sinistra*, vocaverunt. De Græ-

Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.
Lyc. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nobis
Pæne simul tecum solatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.
Mœ. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.
Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

Mœris, nec ipse Menalcas vivus esset. LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* versuum *solamen fere nobis ablatum est tecum, o Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *versus quos tibi nuper surripui: quando ibas ad Amaryllida, nostram amicam? Tityre, donec redeam, breve est iter, pasce capellas: et postquam eas paveris, duc potum, o Tityre: et dum duces, cave ne occurras capro, ille* enim *cornu petit.* MŒ. Aut *potius* quis caneret *hos* versus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, nondum perpolitos. O Vare, olores canori alte efferent ad astra nomen tuum: dummodo Mantua*

---

tinctum Nymphæ, etc. *orbis* a m. pr. in Medic.—20. *montes ind.* Moreti Fragm., etiam male. vid. ib. v. 40. cf. ib. Var. Lect.—21. *Nam quæ* Nonius in *legere.*—25. *capre* Medic. a m. pr. *cornu petit* Rottend. sec. et Gud. pro var. lect., frequenti variatione. vid. Burm. h. l. et ad Ecl. III, 87. *feret* Medic. a m. pr. —26. Pro *hæc, quæ* Medic. a m. pr. *terque.* *nondum* nonnulli ap. Pier., it. ed. Ven. *canebant* Gud.—27. *superent* Medic., deleto *cupiant*, quod ante perscrip-

NOTÆ

cis patet ex Homero Iliad. XII. 239. ubi Hector ait, se aves augurales minime curare: *sive ad dextram vadant versus auroram et solem, sive ad sinistram versus occasum obscurum.* Εἴτ' ἐπὶ δέξι' ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε, Εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis constat ex Varrone Epist. Quæst. l. v. *A Deorum sede cum in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes: factum arbitror; ut sinistra meliora auspicia, quam dextra, esse existimentur.* Refert hunc locum Festus Pompeius, aliosque citat veteres ejusdem sententiæ. Confirmat Plinius l. II. cap. 54. *Læva, prospera existimantur: quoniam læva parte mundi ortus est.* Ratio variæ appellationis fuit: quod in auspiciis, Græci ad septentrionem, Romani ad meridiem, se converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non est hujus loci disquirere.

21 *Sublegi*] *Sublegere*, est *suffurari*: unde inquit Servius, *sacrilegus* dicitur qui *sacra legit*, id est, *furatur*.

23 *Tityre, &c.*] Renarrat primum fragmentum carminum, quæ sublegerat. *Tityrus* hic est caprarius aliquis e Virgilii famulis. De *Varo*, Ecl. VI. 7.

27 *Vare, tuum, &c.*] Secundum fra-

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.
Lyc. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;
Sic cytiso pastæ distendant ubera vaccæ:
Incipe, si quid habes. Et me fecere poëtam
Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna

salva sit nobis: Mantua, væ miseræ, nimis propinqua Cremonæ! Lyc. *Sic tuæ apes evitent taxos Corsicæ* insulæ: *sic* tuæ *vaccæ saturatæ cytiso distendant ubera: incipe si habes aliquid: Musæ me quoque reddiderunt poëtam, habeo etiam versus, pastores appellant me etiam vatem, sed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre,* quæ sint *Vario aut Cinna digna: sed* videor *stridere inter cycnos*

tum erat. *Bare* idem, et superiore versu *Baro*, at v. 35 *Varo*.—29. *Candentes* conj. Jo. Schrader., ingeniose. *ferant* Gud. Goth. pr.—30. *Sic sua* Alcuin. Grammat. p. 2124. *Cyrneas* varie corruptum in libris v. ap. Burm. Est Κύρνος, Κύρνειος. *fugient* Ven. *exagmina* Medic., sed transfixo *g*.—31. *distendant* Heins. e melioribus, etiam sic Medic., sicque alii apud Pier., cum vulgo *distentent* legeretur. *distentant* Voss. pr. *distendent* Ed. Ven.—33. *dicent* Ven. —34. *non sum credulus* unus Moreti.—35. *Vario* manifeste legit Serv. et Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 6, qui Thyestæ tragœdiæ auctorem, eundemque no-

NOTÆ

gmentum, de laudibus Vari.

28 *Mantua, &c. Cremonæ*] Galliæ Cisalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo:* nunc ducatus caput: *Cremona,* ad Padum, *le Po:* nunc ducatu Mediolanensi comprehensa. Hæc Antonii partes cum adversus Octavianum tenuisset, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus est; et cum non sufficeret, addita pars agri Mantuani.

29 *Sublime ferent*] Vel ad nomen referri potest, vel adverbii loco sumi. Ita Ge. I. 320. *segetem ab radicibus imis Sublime expulsam eruerent.* Et Cicero de Nat. II. 101. *Aër sublime fertur:* id est, sublimiter, in sublime.

Cycni] Poëtæ. Sic Horat. Od. I. IV. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum:* id est, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tusc. I. 73. *Cycni Apollini dicati sunt quod ab eo habere divinationem videantur: quia, providentes quid in morte sit boni, cum cantu et voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus est, de quo Ecl. VIII. 55.

30 *Sic tua, &c.*] Obtestandi formula et bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id est: Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos*] *Taxus* arbor funestis annumerata, *Vif.* Qua pastæ apes mel amarissimum cudunt: unde Corsicæ mel infame, quod hæç insula taxis et cicuta abundet. Ovid. Amorum l. I. 12. 10. *Melle sub infami Corsica misit apis.* *Corsica,* insula in Mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia et Sicilia Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græcis dicta, a rege hujus nominis. De *examinibus,* Ecl. VII. 13. De *Cytiso,* Ecl. I. 79. De *Pieridibus,* Ecl. III. 85.

35 *Varo, &c. Cinna*] Alii poëtas esse volunt; alii viros Octaviani gratia insignes. Sed prima opinio stare

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
Mœ. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse? neque est ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis;
Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
Fundit humus flores; hic candida populus antro

canoros, velut anser. Mœ. *Equidem id facio, et tacite revolvo ipse mecum, o Lycida, an possim recordari: neque est carmen abjectum. Huc veni, o Galatea, quæ enim est voluptas in aquis? hic* est *ver rubicundum: hic terra producit diversos flores*

bilem epicum poëtam, intelligit; sed in scriptis constanter *Varo.* In edd. *Vario* repositum est ab Egnatio et Naugerio: quod iterum deseruit Paullus Manutius cum edd. sequ. Quæ ambiguitas in his nominibus sit, nota res est: v. Exc. ad Ecl. VI. Varum inter viros principes et militia claros istius ætatis fuisse, satis constat; an idem poëta fuerit, non nisi ex hoc loco statuas. De poëta enim cogitandum esse, docet memoratio Cinnæ. Itaque, cum perpetua sit horum nominum confusio, cumque veteres Grammatici *Varium* hic in libris legerint, post Varum v, 26 illum alterum in locum suum retrahendum esse manifestum fit. *Cigna, Cygna, Cyna* in libris nonnullis. *neque dicere* Moret.—36. *inter strepet* Ven.—37. *Jam pridem ago—mecum ipsa voluto* Zulich. *et* abest a Goth. sec.—38. idem *Qui valeam m.*—39. *nam* deest fragm. Moreti et Goth. sec.—40. *ver perpetuum* quendam legere notant Guellius et Cerda, quem

NOTÆ

non potest. I. Quia Cinna hic poëta non posset esse alius quam *Helvius Cinna,* qui Smyrnam scripsit annis novem, de incesto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus a Catullo, 94. et ab Ovidio Trist. II. 1. 435. At is jam inde a tempore Cæsareæ cædis, errore nominis, pro Cornelio Cinna prætore et Cæsaris hoste, a plebe occisus fuerat: ut est apud Sueton. II. Quia ex *Varis,* qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. VI. 7. nullus in poësi nomen habuisse dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius,* de quo sæpe Horatius, inprimisque Od. I. I. 6. I. *Scriberis Vario fortis, et hostium Victor, Mæonii carminis alite;* tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo: Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: siquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare tuum nomen, &c.* Itaque secundam opinionem secutus. *P. Quintilium Varum* intelligo, de quo Ecl. VI. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum,* Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hostis Octaviani, deinde ab eodem susceptus in castris Bruti et Cassii, ut notat Lipsius in capite IX. l. I. Senecæ de Clementia: magna deinceps apud eum floruit gratia; ausus tamen in benefactorem suum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, et consulatum, an. U. C. 758.

36 *Anser*] Volunt hic allusum ad Anserem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius e bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. XIII. 11. *Anseres de Falerno depellentur.*

39 *Huc ades, o, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expressum e Theocriti Cyclope, Idyl. II. De *Galatea,* Ecl. I. 31.

Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.
Lyc. Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
Mœ. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
Astrum, quo segetes gauderent frugibus: et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque; sæpe ego longos

circa fluvios: hic alba populus incumbit cavernæ, et vites flexuosæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procellosi fluctus percutiant littora. LYC. *Quid* vero? *quænam audiveram te cantantem solum per noctem serenam? recordor cantum, si scirem verba.* MŒ. *Daphni, quid miraris veteres ortus siderum? En prodiit sidus Cæsaris* oriundi *a Venere: sidus, per quod sata abundabunt frumento, et per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni planta piros, posteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me sæpe traduxisse*

v.—43. *incani fluctus* mavult Bentl. ad Lucan. II, 673.—46. Mediceus etiam quinque sequentes versus refert ad Lycidam. Mœris ab illis incipit: *Omnia fert ætas:* nec aliter Gud. Heins. *respicis ortus* Zulich. *suscipis* Gud. et Rottend.—47. *Dionæus* vero recte: Κύπρι Διωναία, apud Theocr. xv, 106.—48. *et quod* Medic. a pr. m.—49. *a priscis* Zulich. *in vallibus* ap. Nonium Marcellum in *ducere*.—50. Obscurum est quod Pomponius ad h. v. habet: " In codice

NOTÆ

40 *Daphni, quid, &c.*] Quartum versuum fragmentum: quod recitat Mœris. In eo Menalcas sive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum pastorem, de morte J. Cæsaris: cujus in funebribus ludis crinita stella per septem continuos dies fulsisse dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti: et ideo simulacris ejus et nummis stella in vertice addita. Ge. I. 488.

47 *Dionæi*] Cæsar ex gente Julia fuit: Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio: Æneas Veneris et Anchisæ filius: Venus, juxta multos, Jovis et Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta sit e spuma maris.

48 *Astrum quo segetes*] *Astrum* proprie signum est, e multis stellis compositum, vulgo *constellatio:* hic tamen pro stella unica sumitur.

49 *Apricis*] Soli expositis et apertis, quasi *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab *a* privativo, et φρίκη *horror:* quod sint sine frigore: unde et Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus* et *opacus*.

50 *Insere, Daphni, piros*] Hortatur pastorem, ut serat arbores: futurum quippe, ut sidere illo favente crescant feliciter, et posterorum commodis serviant: *Inserere* hic, non insitionem significat; qua surculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum: quomodo Columella dixit, *hortos inserere.* Tum quasi deficiente memoria, silet Mœris.

Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
Jam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
Lyc. Causando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor; et omnes,
Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas

canendo totos dies, cum essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi: ipsa etiam vox me destituit: lupi me priores aspexerunt. Attamen Menalcas sat sæpe recitabit ista tibi. LYC. *Differs diu meam voluptatem, quærendo* varias *causas. Aspice, jam tota aqua quieta tibi tacet, et omnes sibili ventorum strepentium cessaverunt. Præterea ex hoc loco superest nobis tantum media pars viæ: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt spissa folia, hoc loco cane-*

Aproniano hoc scriptum erat Nepotes hi."—52. *Cantando solitum* Agrœtius de orthographia. *Cantando longos* Scholiastes Horat. Od. IV, 5. *ducere soles* Gudian., sed *ducere* modo v. 49.—53. *Mœrin* et hic refinxi. Vulgo *Mœrim:* v. ad Ecl. II, 26.—55. *refero* Zulich.—57. *et omnis* Rottend.—58. *ventosi ceciderunt marmoris iræ* emendabat Triller. in Miscell. Lips. Nov. To. VII, P. II. Eum refellit Oudendorp. ad Sueton. p. 1023.—59. *est* post *media* deest in Zulich. *janque* Menag. alter; nec male.—60. *hic tibi* Ven.—61. *stringunt.*

NOTÆ

52 *Memini me condere*] Pro *condidisse.* Sic Cicero ad Att. VIII. 11. *Memini tibi librum afferri a Demetrio:* id est, allatum fuisse. *Condere,* est finire, ad occasum ducere, et quasi sepelire. Quemadmodum dicitur Æn. I. 378. *Ante diem clauso componet Vesper Olympo:* quasi ad sepulturam componet.

53 *Nunc oblita mihi*] Duo notanda. I. *Oblita* passiva significatione. II. *Mihi,* pro, *a me.* Sic Æn. I. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.*

54 *Lupi Mœrim videre priores*] Dicuntur lupi, sed falso, vocem ei adimere, quem priores conspexerint; perdere vero ipsi conspecti prius; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula,* proverbium est: quoties colloquentibus supervenit aliquis, de quo sermo erat: is enim tum sua præsentia sermonem amputat loquentibus.

56 *Causando*] Causas et excusationes prætexendo: nempe caducam memoriam, raucedinem, et alia; quæ attulerat Mœris, ne versus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit: silent venti, medium iter confecimus, &c.

57 *Silet æquor*] Non mare, sed aqua *Mincii* fluvii, qui Mantuam et vicinas regiones alluit, *Menzo: æquor* enim dicitur de qualibet planitie, sive aquarum, sive camporum. Et vero mare longe inde remotum est. Æn. II. 780.

60 *Bianoris*] Ocnus idem qui et Tuscorum rex, Tiberis fluvii et Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus

Agricolæ stringunt frondes, hic, Mœri, canamus;
Hic hædos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via lædat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.
Mœ. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

*mus, o Mœri: hoc loco demitte hædos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut si timemus ne nox adducat imbrem, ante*quam ad eam pervenerimus: *progrediamur, quamvis* interim *semper canentes: iter minus* nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.* MŒ. *Puer, omitte cetera, et faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodius versus, cum Menalcas advenerit.*

Pompon. "In Codice Aproniani sic scriptum erat." Forte *stringunt.*—62. *ad urbem* Zulichem.—63. *At, si* Menag. *nos pluviam* Parrhas.—64. *lædat;* ita Heins. cum bonis nonnullis; et sic eruditius loquuntur. *lædet* vulgo fere. *lædit* Medic. cum nonnullis aliis.—65. *ego te hoc* Vossian. *hoc* abest a Goth. sec.—66. *et* deest Leid. sec. *nunc quod nunc* Menag. primus; scilicet ut in Medic. cum errore scribentis omissum fuisset *et*, mox inter *puer* et *quod nunc*, insertum est *nunc.*—67. *tum* Heins. e scriptis. *tunc* al. *cum venerit ipse Menalcas* Goth. sec.

NOTÆ

sepulcrum in via, veterum more: qui ideo sepulcrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator, Abi viator.*

61 *Stringunt frondes*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ stricta manu decerpuntur: ut Ge. I. 305. *quernas glandes tunc stringere tempus, Et lauri baccas, oleámque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in fasciculum; ut hic, et Ge. I. 317. *fragili jam stringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: sprevit hæc illum, ut alium sibi cariorem sequeretur in Rhætiam, aliasque regiones Italiæ, sive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit et Alpes insident. Gallus abire fingitur, quasi in exilium, repulsæ

impatientia: locus exilii statuitur Arcadia, pastoribus nota sedes, poëtisque Bucolicis, qualis ipse Gallus fuit. Huc amici, huc Dii sylvestres, ad solandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque sua sorte diu frustra meditatus, ut amantum ingenium est, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc *Lycoridem* eandem esse cum *Cytheride* mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobilissimi, liberta primum; ac deinde M. Antonio sic cara fuit, ut is illam in Italiæ perlustratione per civitates et municipia secum aperta lectica circumferret, trahentibus leonibus, ut Plinius notat, l. VIII. 16. Id sane si ita est, multis eam necesse est nominibus insignitam; quam et *Volumniam* ab Antonio vocatam esse Cicero indignatur, Philip. II. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum et Rhenanum, eam ipsam esse Antonianam perlustrationem Italiæ; parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perlustratio facta est, *eadem comite mima*, inquit Cicero, ibid. 51. altera ante pugnam Pharsalicam, ab eo tum tribuno plebis; altera post pugnam, ab eodem tum equitum magistro: hoc est annis, ut minimum, decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ postrema omnium scripta fuit; ea tempestate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio versabatur. *Extremum hunc, Arethusa, &c.*

Ita igitur statuo: aut Lycoridem illam, a Cytheride, sive Volumnia mima diversam esse; aut Galli rivalem, diversum ab Antonio; aut hac Ecloga exhiberi Gallo præteritorum amorum historiam, veterumque casuum memoriam voluptatis causa revocari: cum Lycoridis fuga multo prius contigisset.

NOTA

GALLUS.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus, nam vario prænomine reperitur: patria Forojuliensis, *du Frioul:* ex infima fortuna ad summam Octaviani gratiam, immo et amicitiam evectus est. *Suet. in Aug.* LXVI. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam a se Paratonium urbem, adversus vim dolosque M. Antonii, vi dolisque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra et Antonio, redactaque in provinciæ formam Ægypto: non ausus Cæsar, metu novarum turbarum, copiosam regionem, gentemque levissimam viro nobili committere; tamen eam amicq

Gallo credere non dubitavit. *Dio. l.* LI.

At non ita multo post, abusus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa seditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano, l.* XVII. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euseb.* Tum cœpit in ipsum imperatorem multa intemperanter jactare, præsertim inter pocula. *Dio. l.* LIII. *Ovid. Trist.* II. 445. Statuas ubique sibi per Ægyptum erexit, acta sua pyramidibus inscripsit. Quibus nominibus cum esset a Valerio Largo, socio et convictore olim suo, accusatus; Augustus huic Gallo ob ingratum et malevolum animum, domo et provinciis suis interdixit. Senatus graviore sententia, mulctatum bonis, et exilii ignominia notatum eo adegit, ut sua sibi manu mortem accerseret. Mortuum tamen Gallum luxit Augustus, et ob severitatem senatus vicem suam conquestus est: *quod sibi soli non liceret, amicis quatenus vellet irasci. Suet.* LXVI. Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. Eusebio varie scriptum est: u. c. 728. ante obitum Virgilii, 7. multis carus, Pollioni inprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epistolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipsum Ciceronem, *Famil. l.* X. 31. et 32. Virgilio certe carissimus: qui ejus etiam laudes celebrasse dicitur quarto Georg. libro: unde post ejus necem Augusti jussu sublatæ sunt, et earum in locum Aristæi fabula substituta. Quod mihi tamen verosimile non videtur: ita belle Aristæi fabula cum reliquis libri partibus et argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripsit de Lycoride sua forte elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo et Propertio durior fuisse dicitur a *Quintil. l.* X. 1. Transtulit præterea bucolicis versibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidensi, ut probamus *Ecl. hac* X. 50. et *Ecl.* VI. 72. Perierunt omnia. Illas enim sex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum et barbarum, plane constat Maximiani cujusdam esse, recentioris nebulonis: ubi præter errores in syllabarum quantitate benemultos, et ineptam minimeque Latinam verborum structuram, accedit illud præterea; quod in iis Gallus senem se profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate decessit, *Gyraldus, Vossius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis et edita sunt, etsi minus insulsa, tamen omnino supposititia esse evincit Jos. Scaliger in opusculis. In quo peccavit et hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Asinio Gallo Pollionis filio confundit, delusus a veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ scriptoribus.

EXTREMUM hunc, Arethusa, mihi concede laborem.

O Arethusa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi sunt pauci versus amico

1. *hunc* deerat Zulich. *cum* Medic. a m. pr. *hinc* Ven.—4. *subterlabare*

NOTÆ

1 ARETHUSA] Fons in insula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, et quartam Syracusanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponnesi fluvius, postquam in mare defluxit, impermixtas dicitur servare aquas, et continuo lapsu in Ortygiam erumpere, per hunc ipsum fontem Arethusam:

Pauca meo Gallo, sed, quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia sylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi

meo Gallo, sed quos ipsa Lycoris legat. Quis posset negare versus Gallo? Sic salsa Doris non confundat suas aquas cum tuis, cum flues subter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli: dum capellæ depressis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus surdis, sylvæ referunt omnia. Quæ sylvæ, aut qui saltus detinuere vos, o Nymphæ Naiades: cum Gallus deficeret præ amore indigno. Neque enim ulla culmina Parnassi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retarda-

unus Moreti. *interlabare* Parrhas. *subter labere* divisim Medic.—5. *Doris amica* Zulich. *amata* ed. Dan. Heins., vitium ex edd. Pulmann. in multas propagatum.—7. *tenera tondent* unus Moreti. *attondunt* alius. *Dum simæ attondent* Ven.—9. *qui nos* Ven. et v. 11 *nobis*.—10. *Naïdes* Heins. reposuit cum Medic. et optimis; nam *Naïades* est quadrisyllabum. Ναΐς, Ναΐδες. At Ναϊὰς, Ναϊάδες. Ita tamen jam correxerant Egnat. et Nauger. Ald. tert. et hinc deductis. *peribat* in Medic. a m. sec. cum Gud., it. in Rom. Pierii.—11. *Parnasi* per simplex *s* Heins. cum optimis codd. scribit. cf. Pier. *nobis*

NOTÆ

idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethusæ fontis, in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethusæ Nymphæ fuisse amatorem; hanc fugientem, a Diana conversam esse in fontem, eademque fuga subter mare in Ortygiam emersisse: Alpheum, eodem impetu consecutum, undas ei suas deinde miscuisse. *Æn.* III. 692. 2. Hunc fontem invocat Siculum, ut ante *Sicelides Musas*, ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem.

2 *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod se Gallo tam duram præbuerit.

4 *Sicanos*] Siculi sic dicti sunt, vel a Sicano Cyclopis filio; vel a Sicanis Hispaniæ populis, illam in insulam translatis. *Sic tibi*] Ecl. IX. 30.

5 *Doris*] Oceani et Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex qua Nereides peperit. Hic sumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethusæ et Alphei aquis non admiscetur.

9 *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, sive Nymphas præsides fontium, qui e Parnasso, Pindo et Helicone profluunt: easque increpat, quod ad solandum Galli amorem non venerint, tam multis eo advolantibus. Estque tacita quædam ipsius Galli reprehensio, quod studia carminum omiserit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. II. 46.

11 *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri, et Thessaliæ con-

Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ;
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
Mænalus, et gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant et oves circum; (nostri nec pœnitet illas;
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta:

verunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans pinis, et rupes gelidæ Lycæi ploraverunt illum, stratum sub deserta rupe. Oves quoque circumsistunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, o divine

Ven.—12. *Aonia Aganippe* Heins. reposuerat; ita ad *juga* erat referendum: atqui montem Aganippen nemo novit; fontem Bœotiæ novimus omnes. Magna hic est lectionis varietas: videamus primo de editis. Legit igitur *Aoniæ Aganippæ* ed. Ald. pr. eum Junt. 1520 et aliis hinc ductis, *Aonia Aganippe* sec. *Aoniae Aganippes* autem tertia. Tum Manutius induxit *Aoniæ Aganippe*, quod jam vett. edd. Mediol. Ven. et al. habebant; tandem vero Pulmann. Commelin. Steph. et hinc profectæ *Aonia Aganippe* in vulgus propagarunt. Quod ad Codd. attinet, *Aoniae Aganippes* Heinsius (excepto tamen Mediceo) suos omnes habere testatur; *Aonie Aganippe* Reg. Voss. et Fr. Moret. *Aoniæ Aganippe* Medic. cum Longob. Sic Aganippe Aoniæ, h. Boëotiæ, fons dictus esset; parum poëtice, arbitror. Omnino ex lubrica librorum in vocali simplici et duplici fide nihil decidi potest, nec magis ex Grammaticis; Grammatici veteres, Carisius et Probus, cum aliis ap. Heins. *Aoniæ Aganippes*, vel *Aoniæ Aganippæ* agnoscunt. Si ad rationes criticas hæc excutias, potior videri debet ea lectio, a qua reliquæ aberrasse videri possunt: ea autem est haud dubie aut Serviana: *Aonia Aganippe:* nam, metro ut caveretur, illata esse credere licet *Aoniæ* et *Aonie*, quod pro illo fuit scriptum; inde casus secundus male fuit adscitus, atque *Aganippes*, qui fons fuit, *juga* hinc efficta; aut altera lectio *Aonie Aganippe* ad Græcum facta 'Αονίη 'Αγανίππη. Hanc lectionem sequitur Brunck., et defendi ea potest versu Silii: *Ortygie Aganippe*. Itaque eam prætuli in nova hac recensione; cum antea alteram essem amplexus: *Aonia Aganippe*.—13. *lauri, illum etiam flevere myricæ*, ut Longob. et pauci alii habent, ante Heins. vulgatæ inde a Ge. Fabricio et Pulmanno; sed sustulit is versus male intrusum fulcrum Medicei et optimorum librorum tum edd. superiorum auctoritate. *laurus, etiam* Zulich. *lauri, nec non fl.* Parrhas. et ed. Ven. *lauri, illum flevere* Rom. Pierii.—14. *tacentem* Barth. e tribus antiquis Advers. XVIII, 16.—16—18. Tres hos versus post versum octavum Scaliger

NOTÆ

finio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem et Bœotiam usque pertinere: et in Phocide quidem *Parnassum;* in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Ceteri montes illi quatuor, licet in longa spatia diffusi; tamen fere contigui sunt, et perinde Musis dicati.

12 *Aonia Aganippe*] Bœotiæ fons, Musis sacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permessum fluvium defluens. *Aonia*, id est Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippa*. De *myricis*, Ecl. IV. 2.

15 *Mænalus, et, &c.*] *Mænalus*, et *Lycæus*, Arcadiæ montes, Pani sacri. Unde et *Lycæa* festa, ejus in honorem ibi a pastoribus instituta: quæ *Luper-*

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.)
Venit et upilio; tardi venere bubulci;
Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:
Galle, quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque nives alium perque horrida castra secuta est.
Venit et agresti capitis Sylvanus honore

poëta: ipse pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque custos ovium: venerunt lenti custodes boum, venit Menalcas madefactus e collectione *glandium hybernarum. Omnes petunt, unde* sit *tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur desipis? Lycoris, amica tua, secuta est alium per nives, et per castra horribilia. Venit quoque Sylvanus cum rustica corona capitis, quatiens ferulas florentes et mag-*

Poet. v, 5 retraxerat, atque ita Taubmann. exhibuit. Si omnino poëta una cum his vers. etiam upiliones et subulcos (apud Theocr. I, 80 sunt *βῶται, ποιμένες, αἰπόλοι*) omisisset, et post v. 15 statim Apollinem, Sylvanum et Panem, subjecisset, nihil utique suavitati carminis detractum fuisset. Dedi trium versuum interpretationem qualemcunque; eos tamen a loco hoc alienos esse bene sentio; et pedibus in Scaligeri sententiam concederem, nisi hoc unum me retineret, quod versus Theocriteos Maroni ante oculos fuisse video: Ubi Nymphæ eratis, cum Daphnis contabesceret? Illum deflerunt feræ—tum 74 *Πολλαί οἱ πὰρ ποσσὶ βόες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι, Πολλαὶ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύραντο. vestri nec* Parrhas.; malim legi; *nec nostri—Nec te.*—19. *oppilio* alter Mentel. *appilio* Voss. *opilio* Longob. et Medic. Pierii cum aliis; s. ex *αἰοπόλος* nata vox, s. ex ovilio. *tarde* ed. Ven. *clari* Medic. a m. pr. *subulci* idem Medic. cum præstantioribus, Reg. Voss. al. Rom. Medic. Pierii, item Servio; et sequuntur id edd. Aldd. et earum propagines; tum Germanus, Manutius, alii. Sed tuentur viri docti *bubulci* ex vet. Grammaticor., Apuleii, Theocriti I, 80, aliisque auctoritatibus: vid. Heins. cf. Cerda, Barth. l. l. Ex editis hoc jam exhibuere Egnat. Angelius in Flor. 1520, tum Steph. Pulmann. Elzev.—20. *Vividus* ed. Ven. Guellius quosdam *Uvidus hesterna* legere narrat. *Umidus* Rom. Pierii.—21. distinguunt alii: *omnes, unde amor iste, rogant, tibi venit? Apollo: Galle.* alii: *rogant: Tibi venit Apollo.* Utroque modo oratio exilis redditur.—23. *Perque nives Alpum* conj. Schottus Obs. II, 4, male.—24. *capiti* Menag.—25, *violas* pro *ferulas* Goth. sec., sed vid. Not.—

NOTÆ

salia Latinis dicta; inter quos inducta sunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugisset.

18 *Adonis*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, et Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii, nemore venaretur, apri dente percussus interiit: a Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli solatium: ut is meminerit, ne ipsam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cyparissum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cyparisso in arborem cognominem, transformatis.

19 *Upilio*] Pro *opilio*: *o* brevi, in *u* longum, metri causa mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas posteri *oves*.

24 *Sylvanus*] Deus *τῆς ὕλης*: *ὕλην* autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecere; alii

Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris; soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!

na lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio et sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit ista: nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec capellæ foliis. At Gallus mœstus ait: Tamen, o Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestris montibus. O quam placide tunc quiescent mea ossa, si quondam vestra tibia referat meos*

26. *Arcadia* vet. Cod. Barthii in Advers. XLI, 26, male.—27. *bacis* et hic multi. *nimioque* Medic.—28. *Ecquis* Heins. e Medic. et aliis. *Et quis* alii. *Amorum* cod. Barthii; quod non habet, cur vir doctus tantopere commendet. *nec talia* Parrhas.—29. *ripis* Medic. a m. pr.—30. *oves* Moret. et alius pro var. lect.—31. *at ille: Tamen;* ita cum Servio Heins. Vulgo distinguunt: *Tristis at ille tamen:* C., minus venuste.—32. *Montibus heu v.* Zulich. *nostris* Ven. et unus Moret. *olim; c. p.* conj. Florens Christianus. *parati* Menag., ut supra Ecl. VII, 5.—33. *O mihi quam tum* Fragm. Moret. *tum* erasum in Voss. *nunc quam* Moreti quartus. *quiescent* idem cum Leid. a m. sec. ed. Ven. Mediol. et aliis apud Pierium, item Goth., quod Catrœus recepit. *quiescunt* Fragm. Moreti.—34. *Nostra* pr. Moreti. *sic fistula* Cod. Barthii.—39. *Et moræ violæ*

NOTÆ

fæcem omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia constant. Quare eundem esse volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. II. 31. πᾶν enim, est *omne;* et ὕλη, *omnium materia.* Distinguuntur tamen Sylvanus et Pan, Ge. I. 17. et 20.

Agresti honore] Corona e foliis agrestibus.

25 *Ferulas*] Ferula, planta est affinis fœniculo: cujus caulem, levissimum et dura cute munitum, senes assumebant in baculos: narthex a quibusdam dicitur, *ferule.*

27 *Ebuli baccis*] Ebulum, *de l'hièble*, herba aut virgultum affine sambuco, *du sureau.*

Minioque] Minium, *du vermillon*, materies est fossilis, vel e propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui solita: presertim in Hispania; circa fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam a Lusitania dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipue, liniebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30 *Nec cytiso*] Ecl. I. 79. De *Arcadibus*, Ecl. IV. 58.

33 *Quam molliter ossa, &c.*] Superstitiose timebant veteres ne mortuorum corpora superjectæ terræ pondere gravius premerentur: quare levem et contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula: *sit tibi terra levis.*

Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret;
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
Hic nemus; hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adversos detinet hostes.

amores! Et utinam fuissem unus e vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe sive amassem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcumque alium *(quid refert utrum Amyntas sit niger? et violæ sunt nigræ, et vaccinia nigra,) recumberet* ille *mecum sub vite flexuosa inter salices; Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori,* sunt *hic fontes frigidi, et amœna prata, et sylvæ: hic traducerem tecum omnem ætatem. Nunc stultus amor me retinet inter media tela et infestos hostes, in armis feri Martis. Tu, o crudelis, longe a*

ms. Köler. barbara voce pro nigræ.—40. *jaceres* Medic. et Gudian. a m. pr., male. An non requiras *lenta aut sub vite?* Vix enim *salices et vites* eodem agro plantari solitæ. Jo. Schrader. tentabat *inter calices.*—41. *Serta mihi legeret Phyllis* Goth. pr. et ms. Lengn.—42. *Lycoris* Medic.—43. *consumeret* Fragm. Moreti.—44. *diri* Leid. unus.—45. Difficile est de hoc loco pronuntiare. Ut nunc constanter legitur: *Nunc insanus amor duri* me *Martis in armis detinet:* verba ad Gallum spectant; ut oppositum sit: *Tu procul;* de Lycoride. Gallus in armis detinetur, in militia versatur, *insano Martis amore* adductus: quod commode h. l. vix interpositum dixeris; tum vero poëtam valde absurda finxisse dicendum, si Gallus, qui nunc inter Arcadicos pastores sedere putandus est (v. 14 et Argum.), idem *in armis,* in castris, versatur. Nec magis accommodatum esset, si *Martis in armis* cum *insanus amor detineret.* Sensisse videri debet difficultatem Heumannus, popularis noster, cujus emen-

NOTÆ

38 *Seu quicumque furor*] *Amor,* in quo sæpe multum dementiæ et furoris est. Et vero ea quæ sequuntur, speciem habent dementissimi amoris. Namque inops consilii, modo vota facit pro ea, cujus fastidia expertus est: *Ah! te ne frigora lædant, &c.* modo ad poësim et musicam, modo ad sylvarum silentium, modo ad venationem; quasi ad totidem amoris diverticula et remedia confugit: mox in furorem relapsus, immedicabilem suum esse amorem profitetur. De *Phyllide,* Ecl. III. 76. De *Amynta,* Ecl. II. 35. De *vacciniis,* Ecl. II. 18.

44 *Nunc insanus amor, &c.*] Sensus est: Hic, si tibi liberet, ambo quieti et securi viveremus: nunc propter duritiem tuam ambo miseri sumus. Amor enim meus cogit me præ desperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac despicatum est. Te interim alienus amor rapit in regiones asperas, alieno tempore, difficili itinere.

Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)
Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni

patria (utinam liceret mihi id non credere) sola sine me vides tantummodo nives Alpium et glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulne-

dationem *duri* te *Martis in armis* re parum explorata aspernabatur Burmann. Bene tamen illa se habet, ut ad Lycoridem hoc spectet, quæ militem in Gallias profectum comitata erat. Nam, ut *Tu procul* oppositionem inferat, necesse non est; nec firmius alterum, quod Burm. urgebat, Lycoridem dici non posse *in armis* esse. Immo vero amoris insania detinet eam *duri Martis in armis*, in exercitu, in castris, *inter media tela et hostes*. Quid? pergit: *Tu, procul a p.* Hæc eadem junctim de ea pronuntiaverat v. 23 *Tua cura Lycoris Perque nives alium perque horrida castra secuta est*. Recte eadem emendatio vindicata est a Medebachio in Amœnit. litt. p. 17, et jam ante a Desfontaines (*Hist. de l'Acad. des Inscr.* Tom. XXXIV, p. 156.)—46. *nec sit* Medic. a m. pr, *ne sit* Menag. pr. *quantum* Barthii liber; quod esset *procul quantum*, τηλόθεν ὅσον. cf. ad. VI, 16. Varie vero hæc distinguuntur et distingui possunt, ut aut jungatur: *procul tantum*, pro, tam procul, aut *vides tantum Alpes*, nil vides præter Alpes, ut Burmann. accepit et distinxit, quem in priore edit. eram

NOTÆ

46 *Nec sit mihi credere*] Nec liceat mihi, nec possim. Sic Æn. VIII. 675. *Actia bella Cernere erat.* Horat. Epod. XVII. 25. *neque est Levare tenta spiritu præcordia.* Hausta e Græcis fontibus locutio, apud quos ἔστι significat *licet*. Sic Homerus Odyss. XI. 157. τὸν οὔπως ἐστὶ περῆσαι, *quem non licet transmittere.*

Tantum] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut sit nomen et referatur ad *credere*: Utinam liceat non credere tantum, id est, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut sit adverbium, et referatur ad *sit:* Utinam *sit tantum;* utinam liceat *tantum*, hoc non credere. Quasi dicat: non peto ut Lycoris non sit perfida, sit ita sane; sed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut sit adverbium, et referatur ad sententiam sequentis versus: Vides *tantummodo* nives et frigora, &c. Prima explicatio infirmior, secunda subtilior, tertia facilior.

47 *Alpinas, &c.*] Alpes, excelsi montes, qui Italiam a Gallia Germaniaque disterminant: multis dictæ nominibus; pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Graiæ, Pœninæ, Rhæticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii celeberrimi; Padus, Ticinus, et Athesis, *le Po, le Tesin, l'Adige;* qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhône*, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam devolvitur.

Rheni] Fluvii Europæ post Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ et Germaniæ terminus fuit, a fontibus ad ostia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Grisons*. Ostia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen est tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput est insulæ Bataviæ, duas divisus est in partes, Vahalim, et Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde scinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; sed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

Me sine sola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, et, Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum
Malle pati tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ; crescetis, amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis;
Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes

ret delicatos pedes! Ibo, et canam fistula Siculi pastoris ea, *quæ versibus traduxi e Chalcidensi* poëta. *Ratum est*, me *malle pati inter nemora et speluncas belluarum, et meos amores inscribere teneris arboribus: crescent illæ, crescetis, o amores. Interea circuibo Mænalum* montem, cum *sociis Nymphis: aut persequar fortes apros: nulla frigora prohibebunt me cingere canibus sylvas Parthenii* montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes et nemora resonantia: juvat vibrare arcu Par-*

----

secutus. Friget tamen sic *τὸ tantum.* Nam videbat plura alia præter Alpes; aut: *nec sit tantum mihi credere*, ut sit, utinam liceat tantum non credere, modo ne cogar credere; sive, ne in animum inducam, ut tantum cogitem; aut, *nec sit mihi credere tantum*, h. tantam rem credere ne cogar. *μὴ γένοιτο πιστεύειν τοιοῦτό τι.* Tibull. III, 4, 82 *Ah ego ne possim tanta videre mala.* Hoc itaque, ut fas erat, nunc prætuli, præeunte olim Heumanno.—49. *A mihi non t.* Alcuin. Grammat.—50. *Calchidico* Medic., sed v. Heins. Est Χαλκίς.—51. *meditabor* duo vet. cum Goth. pr. et Lengnich. *moderabor* Zulich.—53. *incedere* Gud.—54. *crescunt illæ* Parrhas. *crescent illis* unus Moreti. *illæ crescent, crescetis* Rottend. *crescente illa* Donat. ad Ter. Andr. III, 3.—55. *mixtus* septem octove apud Burm., sed *mixtis* exquisitius. *lustrabor* Moreti quartus. *lymphis* Medic.—56. *necabunt* Leid. pr. *negabunt* alius.—58. *per*

NOTÆ

50 *Ibo*] Vagabor hinc atque hinc. Vel: abibo hinc, deseram castra, et sylvis abditus carmina modulabor. *Chalcis* urbs est Eubœæ insulæ, quæ Chalcis quoque vocata est. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæsisse: ab ea nunc Euripo distincta, tam angusto, ut aliquando ponte transmissus fuerit. Ex illa insula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percarus, ejusque bibliothecæ præfectus: poëta nobilis, sed, juxta Ciceronem, obscurus: cujus opera in deliciis fuisse Tiberio Cæsari memorantur: ex quibus aliqua Latinis versibus expressisse diximus hunc Gallum, Ecl. VI. 72.

51 *Pastoris Siculi*] Theocriti, poëtæ Siculi, stylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti stylo componi; sed aliquid bucolicis idylliis affine.

53 *Malle pati*] Supple: quam Lycorida in posterum sequi, atque ita deperire.

55 *Mænala*] Montem Arcadiæ, Ecl. VIII. 21.

57 *Parthenios*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari sole-

Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent; ipsæ rursum concedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ,

thico sagittas Cretenses: veluti hæc omnia *essent remedium insaniæ meæ, aut* quasi *ille Deus disceret placari miseriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque versus ipsi nobis arrident: valete iterum,* vos *ipsa nemora. Nostræ curæ nequeunt flectere amorem; ne* sic quidem, *si media hyeme potaremus* aquam *Hebri; et tolleraremus Thracias nives hyemis humidæ; ne* sic quidem, *si pascere-*

lucos videor rupesque alter Rottend.—59. *Rhodonea* Medic. a m. pr., sed emendatum. *Sidonia* Goth. sec. *Cydonea* al. vid. Pier. et Burm.; urbs Κυδωνία, οἱ Κύδωνες, Κυδώνιος.—60. *hæc sint* Heins. e Medic. et tribus aliis. *hæc sit* vulgo. *hæc* a Voss. primo abest. *medicina laboris* Servius Danielis.—61. *miserescere* Moreti quartus.—62. *rursum* Heins. e Medic. et Rottend. Vulgo *rursus.*—64. *vestri* nonnulli ap. Burm., et sic Ald. tert. Flor. Angelii et al. *possunt nostri* Goth. sec.—66. *Scythoniasque* Aldd. et hinc profectæ. *Sidonias* Voss. et Leid. unus a m. sec. *Sithonias* tamen jam Egnat., tum correxit Fabric. Steph. alii. Editum etiam *Sythonias.* Variatur in hac voce, ut in Βιστονὶς et Βιστωνὶς, v. ad Cir. 165, sic *Sithones,* media brevi, et *Sithonius* apud Romanos poëtas, ut aliquoties ap. Horat. I. Carm. 18, 9. III, 26, 10. Ovid., ut in Fast. *Sithonas et Scythicos triumphos.* Stat. Theb. III, 287 *Sithonia—sub Arcto:* Ergo Σιθόνιος. Attamen Σιθωνίη χώρη ap. Herod. VII, 122 et Steph. Byz. At Σίθονες esse debuere Lycophroni v. 1357. Ῥίζαν γιγάντων Σιθόνων κεκτημένοις. Hoc enim metrum postulat, non Σιθώνων. Quod hyemem *aquosam* memorat, forte parum commode fit, ubi de *nive* agitur. Jo. Schrader. tentabat *Hæmi s. aquosi;* ingeniose. *hyemi subeamus aquosa* Barthii Codex pro *hyeme.*

NOTÆ

bant: unde nomen a *παρθένος virgo.*

59 *Libet Partho, &c.*] Species pro genere: arcus Parthicus et sagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu et quibuslibet sagittis. Parthi enim et Cydones arte sagittandi celebres: Æn. XII. 858. *Parthus sive Cydon telum immedicabile torsit.* De *Parthis,* Ecl. I. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta insula. *Cornu* dixit, pro arcu e cornea materia fabricato.

62 *Jam neque Hamadryades*] De iis Ecl. II. 46. Hic incipit Gallus remediorum et consiliorum suorum inanitatem agnoscere, seque amori victum tradere.

63 *Concedite sylvæ*] Idem quod antea dixerat: *Vivite sylvæ,* Ecl. VIII. 58.

65 *Hebrumque*] Fluvium Thraciæ maximum, hodie *Marisa:* arenas olim aureas volventem. In Ægæum mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66 *Sithoniasque nives*] Sithonia pars est Thraciæ: vergens vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum; vel in oram

Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.
Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides; vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra;

mus oves Œthiopum sub sidere Cancri, cum intimus *cortex exsiccatus arescit in ulmo excelsa. Amor superat omnia, nos quoque cedamus amori. O Divæ Musæ, sufficiet vestrum poëtam cantavisse ista* carmina, *sedendo, et conficiendo calathum ex hibisco tenui: vos efficietis*, ut *ista* videantur *Gallo maxima: Gallo, ergò quem amor meus tantum crescit singulis horis, quantum alnus virens attollit se ineunte vere. Surgamus: umbra solet esse noxia canentibus*, præsertimque *noxia* est um-

Burmann. tentabat *sulcemus*.—67. *Ne si* fragm. Moreti. *commoriens* unus Moreti et Gud. *commoriens* Zulich. *libraret in ulmo* fragm. Moret.—68. *servemus* Barthii sive liber sive emendatio, jam a Florente Christiano facta. *ope* Moret.—69. *vincet* Medic. *vicit* Rom. Pierii. *sed nos* ed. Ven.—70. *Hoc sat erit nostrum* Ven. *Hoc* etiam Goth. sec. et unus Moreti. *vestrum, Diræ* duo vel tres.—72. *facietis carmina* fragm. Moreti, illustrat Burm. e Petron. 39 et 48. —73. *mihi tantum* Parrhas. et Rottend.—74. *subicit* Medic. Parrhas. *subrigit* conj. Vales. in Valesianis pag. 182.—75, 77. Hos tres versus novissimos, tamquam sententia parum aptos et conjunctos, reprehendebat *Ill. Home* (*Elements of Criticism*, c. I extr.) Poterant utique abesse: nec tamen dedecet carmen, quod sunt adjecti, quandoquidem faciunt ad infigendam animo altius cogitationem ac sensum, agi hæc inter pastores. Tum vero respondent hæc

NOTÆ

Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida et nivosa est, propter altissimum montem Hæmum, quo dividitur.

68 *Æthiopum*] Æthiopia regio Africæ vastissima, Ægypto finitima: quam Nilus quoque fere mediam, ut et Ægyptum, interfluit, *le pays des Abissins*. Tota zonæ torridæ subjecta est, a tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *sidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri; et tropicum pro zona ipsa torrida, cujus terminus est ad septentrionem. *Cancer* signum est in ea parte cœli, quam ubi Sol attigit, exeunte Junio; tum æstatem nobis calidissimam, diesque longissimos efficit. De *zonis* et *tropicis*, Ge. I. 233. De *hibisco*, Ecl. II. 30.

74 *Se subjicit alnus*] Se superjicit, se attollit. Vide Ecl. I. 46. *Alnus, aune*, arbor aquosis locis gaudens.

75 *Gravis cantantibus umbra*] Imo gratissima: præcipue Juniperi, *du genièvre*, quæ arbor et odora est, et nihil venenatum patitur, et adversus aëris vitia comburi solet. Sed significat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus posse propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Hespero*, Ecl. VI. 86.

Juniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

bra juniperi: umbræ quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, o capellæ saturatæ: Vesper imminet.

v. 7 *Dum tenera attondent virgulta capellæ.*—75, *cunctantibus* conj. Titii Locor. x, 7 probat Cerda et alii. *contantibus* Barthius e suo Cod.—76. *frugibus herbæ* Rottend. E nonnullis ap. Pierium hic versus exciderat.

ARGUMENTUM

IN

GEORGICA.

Georgicorum nomen, a γεωργὸς *agricola:* hoc autem a γαῖα vel γέα *terra,* et ἔργον *opus.* Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De pastione cultuque pecorum. IV. De apibus et mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl. VI. 70. Cujus librum, inscriptum Ἔργα καὶ Ἡμέραι, *Opera et Dies,* longe et copia et elegantia superavit. Cœptum est opus anno circiter U. C. 717. Virgilii 32. aut 33. et septennio perpolitum.

Mæcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus. Genere Tuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, inprimis Virgilium et Horatium: adeo parum cupidus, ut qui ceteris magistratibus imperabat, ipse equestri ordine, et urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in consilium de imperio deponendo, retinendum persuasit. Secta Epicureus fuit, in vestitu, incessu, supellectili, conviviis, ipsaque dictione mollior ac remissior. Scripsit Prometheum et Octaviam tragœdias, carminum libros decem; soluta oratione commentarios de

rebus ab Augusto gestis, item de animalibus et gemmis dialogos: omnia periere. Decessit anno U. C. 746. C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss. Triplex est apud eruditos de ejus nomine controversia. I. Quodnam ipsius nomen fuerit? Lambinus in *Vipsaniam* gentem inducit, sed eum confundit eum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in *Cinciam:* Glandorpius in *Heliam:* Muretus in *Aquiliam:* omnes aut levibus aut falsis conjecturis: maxima et optima pars, Turnebus, Lipsius, &c. in *Cilniam,* quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen *Mæcenatis?* Insulse deducit Becmannus ab ejus moribus, quod esset μὴ κοινὸς, *non communis;* aut μὴ καινὸς, *non novus:* nam et Græci nunquam negativis nominibus, μὴ, sed privativum α præfigunt: et Varro l. VII. de L. L. a loco dictum testatur. Est igitur a mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæsenæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæsenatia simul et Mæcenatia commendat, lib. XXIV. 6. III. Quomodo prima et media cognominis syllaba pingenda sit? Certe media, per *e* longum; quia Græce vulgo per η legitur. Prima vel per *æ,* vel per *α:* quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per *æ* frequentius. Igitur nomen integrum fuit, CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

Continet hic liber propositionem totius operis, ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio, quotquot rusticæ præsident rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur: novo sane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsalia, et Statius in Thebaide, ad laudem Neronis et Domitiani immodestius abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum operum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, et pro salute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevere, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum inprimis; quæ multa, ut artibus ceteris, ita huic quoque addidere.

QUID faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat; quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres; vestro si munere tellus

O Mæcenas, ordiar scribere deinceps quænam res *efficiat messes copiosas; quo tempore oporteat arare tellurem, et vites alligare ulmis; quæ* sit *cura boum; quæ diligentia sit* necessaria, *ut habeatur pecus; et quanta industria, ut alantur apes frugales. O vos sidera mundi splendidissima, quæ præsidetis anno currenti per cœlum, Bacche, et Ceres nutrix* hominum: *si homines vestro beneficio reliquerunt*

2. *Mæcenas.* Μαικήνας. Male scriptum *Mæcenas.* vid. Pier. Heins. *ulmis adjungere* Toll.—3. *quis cultus* alii scripti et editi, ex more; sic jam Ecl. I, 19. *qui* jam Nanger. edidit. *habendus* Toll., male. vid. Burm. et conf. Not.—4. *pecori atque apibus* fere codd. et edd. *pecorique* nonnulli. Sed fulcrum hoc versus jam a Pierio convulsum sustulit et Medicei et optimorum librorum auctoritate Heins. conf. ad Ecl. II, 53. *pecori quanta apibus* ed. Ven. *parvis* alii legunt ap. Stephanum; non invenio, quinam illi sint. *paucis* Meadii liber, ut sit: *paucis hinc canere incipiam*; quod exile esset.—6. "*Numina* fuit, sed emendavit ipse, quia postea v. 10 ait: *et vos agrestum præsentia numina Fauni,*" inter Serviana legitur. *qui ducitis* Pierii Oblongus, fragm. Moreti et Mentel. a m. pr., sed confirmant *quæ* Apuleius, Probus, Macrob. vid. Heins.—7. *vestro si numine* Medic. a m. sec. et Colot. cum Arund.

NOTÆ

1 *Quid faciat*] Quatuor his versibus distinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum*: quæ singulæ singulis libris explicantur: estque partitio totius operis.

3 *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi supprimitur, *aptus, par, necessarius,* aut aliquid simile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. XIII. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix est vescendo.*

4 *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri potest hæc altera: Dicam quæ sit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non usu quidem comparata, sed ingenita.

5 *Clarissima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum et Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præsides et repertores habentur messis et vindemiæ, quæ præcipuæ sunt anni partes, et præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum et potus existit; vel quia per eos Lunam et Solem significat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fuse probat *Solem,* non Liberum et Dionysium duntaxat; sed et Jovem, et Martem, et Mercurium et Herculem ipsum esse; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur.* Lunam item addit, ipsam esse *Cererem:* Cujus nomen aliqui deducunt a *creando,* quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero,* Ecl. VII. 58. De *Cerere,* Ecl. V. 79.

Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ

glandes Dodonæas pro *frumento pingui, et miscuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos o Fauni, Dii propitii rusticis: adeste, o Fauni, una cum Dryadibus Nymphis. Canto vestra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, o Neptune: et tu qui coluisti* loca

---

nostro Ven.—8. *Chaonia* Gud.—10. *præstantia* vitium edit. Genev. 1636.—11. Pro *Faunique* memorabilis lectio *Satyrique* in Gothano pr. Nam frigere videtur *Fauni* altero loco iteratum; et junguntur Satyri Dryadesque v. c. Cul. 115 et sæpe. Si codex paulo antiquior esset, dicerem veram ejus lectionem voci ex antecedente versu revocatæ cessisse. Nunc interpolatori deberi dicenda est lectio; vulgatum dictum esse puta pro: Et cum Faunis vos, Dryades.—12. *o* omittunt Codd. Servii ad Æn. I, 541 et Goth. sec.—13. *Fudit aquam* antiquissimos libros habuisse testatur Servius; male tamen haud dubie, quod fabula de equo paulo magis recondita esset, de aqua vero facile unusquisque cogitaret. Idem ad Æn. I, 1 laudat: *cui prima furentem;* sed eod. lib. v. 541 *frementem* habet. Mox *tridente* Gudian. Schol. Statii et uterque Gothanus.—14. *cultor pecorum* conj. Jo. Schrader. in schedis, quia *nemora* et *dumeta* se excipiunt, et statim v. 16 iterum *nemus.* Sic *cultor pecorum,* ut v. 3 *qui cultus habendo sit pecori;* et Sallust. Jug. 54, 3 *agri ac pecoris magis quam belli cultorem. Ceæ* de scriptura post Pierium vid. Heins. ad Ovid. Epist. XX, 222. Est Κέως, Κέος. Unde Κεῖος. Romanis *Cea.*

NOTÆ

8, 9 *Chaoniam glandem,* &c. *Acheloïa pocula,* &c.] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad pastum, aqua ad potum usi sunt. Celebris autem fuit inter sylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro sive Chaonia: de qua Ecl. IX. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætolia; sive quia primus e terra erupit, sive quia ejus in ripa primæ vineæ sunt consitæ ab Œneo Ætoliæ rege, qui ex uva a Staphylo pastore suo reperta liquorem expressum, Libero patri, apud se tum diversanti, cum obtulisset, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10 *Fauni*] In argumento Ecl. VI. *Dryades*] Ecl. II. 46.

12 *Prima tellus*] Vel recens formata. Vel littoralis, quomodo Ge. II. 44. *primi lege littoris oram.* Vel Attica, quia Athenienses hominum se primos et antiquissimos esse jactabant.

14 *Neptune*] Fuit Opis et Saturni filius, Jovis et Plutonis frater, cui in mundi divisione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuisse primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum et Minervam orta esset, de tribuendo Athenis nomine; placuissetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dedisset: Neptunum percusso littore equum, bellicum animal, produxisse; Minervam hasta impacta olivam, pacis insigne, procreasse: victoriamque Minervæ fuisse adjudicatam. Neptuni

Ter centum nivei tondent dumeta juvenci;
Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan, ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis, o Tegeæe, favens; oleæque Minerva
Inventrix; uncique puer monstrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum;
Diique Deæque omnes, studium quibus arva tueri;

sylvestria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles insulæ *Ceæ*. *Tu ipse, o Pan Tegeæe, protector ovium: si curas Mænalum tuum, adesto propitius, relinquens nemus patriæ et sylvas Lycæi. Et* tu, *o Pallas repertrix olivæ. Et* tu, *o puer auctor unci aratri. Et* tu, *o Sylvane, portans a radice teneram cupressum. Et* vos, *o Dii et Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros: seu qui*

Male scriptum passim *Cææ*.—16. τὸ Λύκαιον ὄρος. Male *Lycei* edebatur. conf. Ecl. x, 15. Mox τὰ Μαίναλα ὄρη sunt.—17. *si sint tibi* Moret. primus. *tua sit tibi* Vratisl., sed *si* ex formula obtestandi ductum. Elegans tamen est Schraderi emendatio Obss. I, 8 *tua seu tibi M*. etiam a Brunckio recepta. —18. *Tegeæe*. Recte jam ab Aldo editum: Τεγεαῖος. Alii *Tegeee* et *Tegæe*, sed vid. ad Æn. v, 299.—20. *a radice* octo ap. Burm.—22. *non ullo* Heins. e

NOTÆ

insigne *tridens:* ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; sed ut equorum auctor, de quibus libro III. multa dicenda sunt.

14 *Ceæ*] Cea, insula maris Ægæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Aristæus, post laniatum a canibus Actæonem filium, ob visam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Thessaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum et mellis usum invenit, lactisque coagulum: unde hic invocatur. *Plura vide*, Ge. IV. 317.

17 *Tua si tibi, &c.*] Sensus est, si curas Mænalum, Lycæum, et reliquos Arcadiæ tuæ montes, et sylvas: loca illa nunc relinque, ut mihi de re pastoritia et arborea dicenti præsens adsis: his enim locis et honorificus et utilis erit sermo meus. De *Pane*, Ecl. II. 31.

18 *Tegeæe*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Constat enim Tegea urbs Arcadiæ, Pani sacra, brevibus syllabis, Τεγέα: unde adjectivum *Tegeæus*.

19 *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris, apud Ægyptios aratri inventor: vel potius Triptolemus, Celei *Eleusinæ* urbis in Attica regis, filius: quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret: eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impositumque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusini incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20 *Sylvane cupressum*] Ob memoriam Cyparissi pueri: qui Sylvano, aut juxta alios Apollini, dilectus, cum ex dolore occisæ a se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. x. 24.

Quique novas alitis non ullo semine fruges;
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem;
Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est: urbesne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;

sustentatis novas fruges aliquo semine: seu qui effunditis e cœlo pluviam copiosam in segetes. Et tu præcipue, o Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint: an velis perlustrare urbes, et suscipere *curam terrarum: an totus orbis agnoscat te parentem frugum, et rectorem temporum, coronans tuum*

Medic. et quinque aliis vetustioribus, quibus adde Goth. pr., quo alludit etiam Parrhas. Vulgo *nonnullo*, quod et Servius interpretatur, sed sententia aut nulla aut parum commoda. *non ullo de semine* Rom. Alibi, inquit Pierius, *nullo de semine* habetur. Hoc postremum Catrœus, egregie loquax interpres, poëtæ vindicatum it; sed est haud dubie ex interpretatione vetusta. *messes* vel *fruges* Cod. Köleri.—23. *dimittitis* alii ap. Burm.—25. *Consilia* alii ap. Pierium, ut fere solent, quod idem Catrœus arripit, at male interpretatur de decreto a Diis faciendo. Immo vero esset idem Deorum cœtus, qui et *concilium* est. Hor. Carm. III, 25, 6 *egregii Cæsaris Æternum meditans decus Stellis inserere et concilio Jovis;* ubi etiam alii *consilio*, quod tamen accommodatius ibi esse videtur, non propter Ægyptiam fabulam a Baxtero memoratam, sed quia *Jovis consilium* ibi habetur. At in nostro simpliciter de numero ac cœtu Deorum agitur. *urbes* Medic. cum nonnullis aliis, ut ambiguitas, ne *urbis* pro secundo casu habeatur, vitetur. Sed *urbisne* auctoritate vet. grammaticorum confirmatur ap. Gell. N. A. XIII, 20; ubi Probus ait auris judicio *urbis* prælatum esse a poëta pro *urbes*. Ergo *Urbis terrarumque curam* non junxere veteres, nec *invisere curam* ferendum esse putarunt pro suscipere.—26. *te et m.* Menag. pr.—27. *frugum cœli terræque p.* Goth. sec. a m. pr.—

NOTÆ

22 *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est: Vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluvia, rore, alitis: juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producitis: juxta Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renoventur. Legit N. Heinsius, *non ullo semine:* et sensus hic esse potest: Qui novas fruges produxistis primum sine ullo semine.

25 *Urbesne invisere, &c.*] Multi *urbis* agnoscunt in genitivo casu: Sed vix puto Latine dici, *invisere curam urbis:* et præterea Probus Valerius apud Gellium, l. XIII. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes:* et utrumque fuisse olim in usu, ut *turrim* et *turrem*. Unde et plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes*, vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu: *an velis curam terrarum, et invisere urbes.* Quod ne barbare dictum cupiam videatur, firmabitur hac Horatii locutione plane simili. Od. l. I. 2. 49. *hic magnos potius triumphos, Hic ames dici pater atque princeps.*

28 *Materna myrto*] Dicata Veneri, matri Æneæ: unde genus ducis, Ecl. IX. 46. De *myrto*, Ecl. II. 54.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis;
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes

caput myrto matris tuæ: an evadas Deus vasti æquoris, et nautæ adorent tuam solam potentiam, tibique Thule ultima insularum *pareat: et Tethys te comparet sibi generum omnibus aquis. An vero te adjungas* quasi *novum astrum pigris mensibus: qua patet spatium inter Virginem et brachia* Scorpii illam *sequentia. Ipse Scor-*

28. *Accipiet* Voss. Durum esset jungere *Accipiat: cingens—myrto An deus venias;* etsi sic ad maris imperium myrtea corona respectu Veneris bene referretur.—29. *et tua* duo. *an tua* Goth. sec.—30. *serviet* Goth. sec. *Thylæ* Medic. *Thyle, Tyle, Thile* alii; et mox vitiose *Thetis*, solenni errore, quo Θέτις et Τηθὺς permutantur.—31. *generum te Thetis in o.* Goth. sec.—32. *Atque* nonnulli ap. Pierium. *sidus tardis* Ven. *messibus* ed. Ven.—33. *Erigonem*

NOTÆ

30 *Thule*] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, et maxime septentrionalis versus occidentem. Ortelius putat esse tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Cambdenus *Schetlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ: quas nautæ dicunt *Thylensel*. Ceteri *Islandiam*, ejusdem ditionis maxime Borealem insulam: ubi mons est nive perpetua opertus, flammis æstuans.

31 *Tethys emat*] Tethys, Ecl. IV. 32. Allusum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; usu, farre, et coemtione: usu, cum aliquo tempore simul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive mola salsa, conjungebantur; coemtione, cum se sub certa verborum formula interrogabant; vir mulierem, *an sibi materfamilias esse vellet;* uxor virum, *utrum sibi paterfamilias esse vellet, &c.*

32 *Tardis te mensibus addas*] Æstivis mensibus succedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem* et *Scorpium;* id est, in mensem Septembrem. *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies mensium illorum longiores sunt, et mora Solis in horizonte diuturnior. Unde menses ipsi, quanquam reipsa non pigriores ceteris; tamen hominibus, qui die præsertim inter se agunt, longiores dici possunt. Adde quod civili dimensione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occasum; nox item duodecim in horas, ab occasu Solis ad ortum. Unde fit, ut æstivæ horæ per diem hybernis multo sint longiores, per noctem breviores. Contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. XII. 1. *Hora nec æstiva est*, id est, longa. Et Plaut. in Pseud. Scena ult. *Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis uberrimos quatuor Fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito*, id est, brevi.

33 *Erigonen*] Icarii filiam, quæ casum patris, a temulenta pastorum Atticorum turba occisi, tam graviter tulit, ut laqueo sibi vitam ademerit. Ob pietatem a Diis in cœlum translata, et *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii signum illud Astræam putant, de qua Ecl. IV. 6.

Chelasque sequentes] Veteres diu *Libram* signum ignoraverunt, medium inter *Virginem* et *Scorpium;* unde

Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli justa plus parte relinquit:
Quicquid eris; nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem;
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis,
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, et votis jam nunc assuesce vocari.
  Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro

pius ardens jam constringit pro te brachia, et cessit tibi *de cœlo plus* quam *justam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi sperent te* sibi *regem, neque tam insana cupiditas regnandi veniat tibi: etsi Græcia admiretur campos Elysios, etsi Proserpina non curet sequi matrem,* a qua *reposcitur.) Præbe iter facile, fave consiliis audacibus: et ingredere mecum* viam, *miseratus rusticos inscios viæ, et jam nunc assuesce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivosus liquescit e montibus candidis, et gleba emollita dissolvitur Zephyro: tunc statim aratro* alte *impresso incipiat mihi taurus gemere, et vomer sulcando tritus fulgere. Illa tan-*

alii.—34. *Panditur ipse* jungit Servius. *tibi nam* Ven.—35. *Scorpios* Heins. e Medic. et al. *Scorpius* vulgo. *plus justa* Erf. *reliquit* Medic. cum Gud. et Menag., it. Rom. Pierii, Goth. pr. et Erf. *ut c.—relinquat* Arundel.—36. Hic versus in Moret. post v. 38 legebatur. *Quicquid erit* Goth. pr. Sed *Quicquid eris* est pro, *Quisquis Deus eris. jam te* Pierii Longob. *nec sperant* Rom. *ne sperant* Medic. a m. pr., sed immutatum: *nec sperent. non te spectent nec* ed. Ven. *spernent* unus Mead. et ed. Norimb.—37. *tam sæva* Zulich. *dura* Goth. sec.—44. *zephyro putri* edd. Terentiani Mauri, perperam. *se putris* Toll.—

NOTÆ

Chelas, id est, forfices et brachia Scorpii, dicit poëta post Virginem sequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in sexaginta dividebant gradus. Ovid. M. II. 198. *Porrigit in spatium signorum membra duorum.*

35 *Justa cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte, quam hactenus plusquam justam ac sibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi plusquam justam cœli partem; id est, plusquam opus sit, ut commode sedeas: nempe locum Libræ. Isque locus Octaviano assignatur, ex Jos. Scaligeri mente, quia natus est principio Libræ, scilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, Ge. IV. 482. De *Elysiis campis*, Æn. VI. 638.

39 *Proserpina*] Jovis et Cereris filia, a Plutone rapta, a matre diu quæsita, et reperta; impetravit a Jove, ut quotannis sex mensibus apud superos, sex apud inferos degeret. Ait tamen poëta sic eam Elysii deliciis capi, ut parum superos curet.

43 *Vere, &c.*] I. PARS. *De agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum est, *De prima aratione.* De *Zephyro*, Ecl. V. 5.

Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora sensit;
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
At prius, ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos et varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ;
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi;

dem seges complet desideria cupidi agricolæ, quæ bis æstatem, et bis hyemem passa est: amplissimæ messes illius agricolæ *rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum; cura sit prænosse ventos, et diversam cœli rationem, et propriam culturam naturamque terrarum: et quid unaquæque regio producat, et quid unaquæque neget. Hic segetes nascuntur fertilius, illic vites: alibi fructus arborum, et herbæ sponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit* ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi suum thus? At nudi Chalybes*

46. *vomis* Medic. a m. sec. tert. Mentel. Reg. a m. sec.; sic inf. 162 et ap. Ovid. Fast. IV, 927.—47. *voti* Rom. *avaris* Zulich.—48. *quæ bis s.* Menag. alter. *bis quoque s.* Parrhas. *sentit* Zulich. duo Moret. et fragm. ejusd. Goth. pr. cum Erf.—50. *At p.*: ita et Medic. cum al.; et alii: *ac*, etiam Romanus. *immensum* Servius in suo habuit.—51. *proprium c. p. morem* sex vet. codd. exhibent ap. Columellam I, 4, 4 et reponendum putabat Pontedera Antiqq. p. 479; quomodo enim, quod varium sit, prædisci possit? Sed variare aliqua res potest, et tamen cognosci, et multa ita variant, ut in uno tamen quoque statu aliquantum consistant. Hoc autem loco variat tempestas pro regionum diversitate. *prædicere* tres ap. Burm., more solito *prædiscere* firmat cum Colum. l. l., tum Plin. XVIII. 24 s. 56 extr.—52. *cultus habitusque*, omisso *que*, multi Pier. et Heins. *cultos* Gud. et ap. Colum. l. l.—53. *quid ferre recuset* nonnulli ap. Pier.—54. *illuc* Rottend. *Hic s. v. uvæ felicius illic* in nonnullis vidit Pierius. A v. 53 ad 58 laudat Sen. ep. 87.—55. Pro *injussa* male apud Pier. et Heins. alii *invisa, injusta*.—56. *Molus* multi. v. Heins. *cruceos uti molus* Rom. *Tmolos* alii. *adores* Goth. pr.—57. *nutrit ebur* tres ap.

NOTÆ

48 *Bis quæ Solem, &c.*] *Novale*, sive *vervactum* intelligit; agrum scilicet qui primo *vere actus*, id est, aratus, tota quiescit æstate: tum sub finem autumni, sive veris consequentis initio, sementi paratur: ac deinde secunda æstate fructum fert: unde bis æstatem, et bis hyemem patitur.

50 *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoscenda soli natura. Æquor*] Terram: proprie est quælibet planities æqua. Æn. II. 780.

56 *Tmolus odores*] Mons Phrygiæ Magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. Ge. II. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipsum, *le saffran*.

57 *India mittit ebur*] Asiæ regio amplissima: ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio: ad

At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum

mittunt *ferrum, et Pontus graveolentes castorum testiculos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura imposuit certis locis has leges, et hæc pacta perpetua, statim ab illo tempore, quo Deucalion projecit saxa in mundum desertum: unde*

Heins. *mittat* Medic. Scilicet, quod sæpissime in Marone notandum occurret. Est orationis pedestris exquisitior ratio in multis, ut subjunctivus ponatur: ita h. l. *Nonne vides ut mittat.* At poëta hoc ipso a vulgari recedit, dum subjunctivum respuit. *Pontos* Moret. pr. a m. pr.—58. *Et* Ven. *Calybes* et *Galibes* aberratur. Sunt Χάλυβες. *ferro* alter Rottend.—59. *Epirus*, *Epeiros*, alii.—61. *Nam posuit* Mentel. prior a m. pr. *primus* Goth. sec.—62. *lapides*

NOTÆ

meridiem Oceano Indico terminata: ad septentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars est, a Scythia separata: Gange fluvio in duas divisa partes: regnis hodie plurimis distincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens est elephantinus, in India celebre.

57 *Thura Sabæi*] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balsamo, casia, myrrha, cinnamomo, thure præsertim constant, quod ex arbusculis instar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. XII. 17. *Non alia ligni genera in usu sunt, quam odorata: ciboque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58 *Chalybes nudi ferrum*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium, ex Strabone: vel Hispanica, ad Chalybem fluvium, ex Justino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybis* dictum est, purissimum optimeque temperatum ferrum.

59 *Castorea*] Castor sive fiber, canis est Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentissimus: hujus testiculi medicos in usus expetuntur: ideoque ubi se requiri sentit, ut vitæ consulat, eos avellit morsu, et venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falsum existimant. *Castorea* sunt castoris testiculi. *Virosa* dicuntur, vel a *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur; vel a *viru*, quod mediæ significationis vocabulum est, ut φάρμακον; et modo bonam, modo malam in partem sumitur: in bonam apud Statium Sylv. l. I. 4. 104. *omne benigne Virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malum passim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem significat, qualis tribuitur a Plinio castoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum] *Epirus*, olim regnum, sita inter Ionium mare, Thessaliam, Macedoniam, et Achaiam: dicta quibusdam, Albania Inferior, equorum ferax. *Elis*, sive *Elea*, regio Peloponnesi maritima, inter Achaiam, Messeniam et Arcadiam: cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum, et *Olympia* in agro Pisæo, ad Alpheum fluvium, Jovis Olympii templo, ludisque memorata, de quibus Ge. III. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis esse velociores. *Palmas equarum:* id est, equas victrices in Olympico cursu: quomodo Æn. v. 339. *nunc tertia palma Diores*, id est, Diores tertius victor.

Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.
At, si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare novales,

orti sunt *homines*, quod *est durum genus*. *Eja igitur*, *statim a primis mensibus anni*, *robusti tauri arent pinguem terræ planitiem*: *et æstas sicca torreat glebas inertes vehementi Sole*. *Sed si terra non sit pinguis*, *sufficiet eam perstringere levi sulco*, *circa ortum Arcturi*. *In illa* terra hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus fertilibus*; *in hac*, *ne modicus humor destituat infœcundam terram*. Tu *idem per-*

vacuum Leid. et Moret. unus. *vanum* Voss. pr.—64. *a* deest fragm. Moret. —65. *invortant* scriptura e Medic. Verum si hic, cur non ubique? ad euphoniam poëticam hoc spectare, bene monet Vossius.—66. *maturis frugibus* Pier. e Rom., sed vulgatam defendit Burm. vel ex Gratii Cyn. 83.—67. *Et si* Longob. *Aut* Goth. sec.—68. *splendescere sulco* Goth. sec. *solco* duo: quæ erat certorum sæculorum pronuntiatio.—69. *offiant* Reg. a m. pr. *efficiant* Ven.—70. *Hæc* e Medic. laudat Burm., sed nil tale expressum in exempl. Foggin. *non deserat* Zulich.—71. *tonsis* Medic. a m. pr.—72. *Aut segn.* alter

NOTÆ

62 *Deucalion*] Ecl. VI. 41.

64 *Primis a mensibus anni*] Januario et Februario. Nec obstat, quod præcepit prius, *Vere novo*. Sic enim Columella l. IX. 2. *Neque novi veris principium sic observare rusticus debet, quemadmodum astrologus: sed aliquid etiam sumat de parte hyemis, quoniam consumta bruma jam intepescit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66 *Maturis Solibus*] *Diebus*, vel *Solis ardoribus*. Et *maturis* passive, pro activo *maturantibus*.

68 *Arcturum*] *Arcturus* stella est primæ magnitudinis in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος et οὐρὰ *cauda*: pluvias tempestatesque portendit ortu et occasu suo. Monet Virgilius, ut sterilis terra leviter aretur sub ejus exortum *cosmicum*: qui contingit juxta Columellam, circa 5. Septembris: juxta Plinium, circa 12. ejusdem mensis. Nunc tamen multo tardius, nempe non nisi initio Octobris. Exoriri autem stella dicitur *cosmice*: cum ascendit supra horizontem nostrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipse.

71 *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, sive *alterna cessatione*. Quæ lex, si propter soli angustias servari non possit; monet ne continuis annis frumenta serant; sed alternis frumenta et legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Consulit tamen, ut a lino, et avena et papaveribus ibi serendis abstineant, nisi agri copiosa stercoratione reparentur.

Et segnem patiere situ durescere campum.
Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos sylvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenæ;
Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arva.

mittes, ut novalia demessa requiescant alternis annis, *et* ut *ager inutilis induresceat otio. Vel* saltem *converso anno seminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copiosa legumina folliculis strepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues stipulas et manipulos crepitantes lupini amari. Nam seges lini exsiccat agrum, exsiccat* quoque seges *avenæ, exsiccant papavera conciliantia somnum obliviosum. Attamen alternis annis facile erit* ea serere: *modo ne pigeat fœcundare terram pingui stercore, et ne* pigeat *spargere fœdos cineres per arva exhausta. Ita etiam agri quiescunt*

Menag. et un. Moret. cum Erf. *torpescere* conj. Jo. Schrader., ut v. 124.—73. *Aut ubi, Aut tibi, At ibi* alii; ex more. *mutato semine* Romanus, quod jam Pierius laudavit, quod Catrœus recepit, et mihi (cum eodem Jo. Schradero) valde se probare non diffiteor; magis enim consentaneum reliquæ sententiæ esse videtur; et v. 82 idem explicatur: *mutatis fœtibus*, *sidere* tamen criticæ rationes tuentur, et revocari facile ad eandem sententiam potest. vid. Not. —74. *lectum* Rom. Pierii. *fœtum* legebat Reisk., at sequitur *fœtus siliquæ*.—75. *tenues* duo Burm., it. Servius, et edd. nonnullæ. *lupinis* Medic.—78. *Lethæum*. Alii *Letheum*, male. v. ad Æn. VI, 705.—79. Ex vulgari interpretatione, ut ad præceptum v. 71 redeat poëta, sententia erat implicita ac perplexa. Jo. Schrader. occurrere volebat transpositione versuum: 82. 83. 79. 80. 81.—80. *Nec* Parrhas. Voss. Goth. pr.—81. *Effossos* Zulich. *Effectos* Vratisl. et Goth. pr., etiam Romanus; aberrationes librariorum. conf. inf. II. 417. *immundos* Menag. alter.—82. *requiescat* Ven. *requiescent* Rom. et

NOTÆ

73 *Farra*] *Far*, purissimum et optimum frumenti genus.

74 *Siliqua quassante legumen*] *Siliqua*, folliculus, involucrum seminis. *Quassante*] Active, pro *quassata*, nimirum a vento, cujus impulsu siliquæ crepitant. Sic. Æn. I. 238. *volventibus annis*, pro *volutis*. *Legumen*] Fruges, quæ non secantur, sed manu leguntur.

75 *Viciæ, tristisque lupini*] *Vicia*, legumen minutis et nigrantibus in siliqua granis: *Vesce*. *Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus semina sapore amarissima, unde *tristis* dicitur.

78 *Lethæo*] Oblivioso: a fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: a λήθη, *oblivio*. Æn. VI. 323.

80 *Ne saturare, &c.*] IV. Præceptum est, *De sterilitatis remediis*, quæ tria præcipue sunt, *stercoratio*, *cinerum jactatio*, *glebarum cum stipulis incensio*.

Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires et pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas;
Seu durat magis, et venas astringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum

variatis segetibus: et interim terra, quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infæcundos, et cremare leves calamos igne crepitante: sive* quia *terra sumit inde secretam virtutem et pingue alimentum: sive* quia *omne ejus vitium igne consumitur, et humor nimius exsiccatur: sive* quia *calor ille aperit plures meatus et clausa spiracula, per quæ succus influat in plantas novas: sive* quia ille calor *magis indurat* terram, *et comprimit rimas apertas; ne tenues imbres, vel frigus penetrans Boreæ exsiccet eam. Ceterum* ille *qui rumpit rastris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* super illas, *valde prodest agris: nec flava*

ed. Ven. Heins. emendabat *requiescant:* quod alienum esset a rei rusticæ rationibus. *fecibus* error fragm. Moret.—84. *Sentes et steriles* fragm. Moret. —87. *ævum* vel *ignem* Zulich.—88. *exundat* Parrhas. a m. pr.—89. *pluris* vetustiores præter Medic.—91. *constringit* Ven. et Parrhas. *restringit* Moreti pr.—92. *tenuis* Rom. cum aliis Heinsianis. *rapidive* Heins. e melioribus retraxit; nam sic jam Aldd. pro *que.* quod edd. occuparat.—94. *rastris.* Jo. Schrader. conj. *rutris,* ligonibus. Sed Plin. XVIII, 49, 3 occatio—*crate vel rastro.* Alius rastri, seu sarculi dentati, usus memoratur post sationem v. 115. Meliorem locum haberet conjectura Æn. VII, 725 *vertunt felicia Baccho Massica qui rastris:* putes *rutris* melius fodi vineas. Verum noli turbare: Etiam vineas colentes aratro, adeoque et rastro, glebas frangunt; v. c. Co-

NOTÆ

86 *Sive inde, &c.*] Quatuor causas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philosophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exsiccetur. Ut densitas terræ relaxetur. Ut ejusdem raritas astringatur.

93 *Boreæ penetrabile frigus adurat*] De *Borea,* Ecl. VII. 51. *Penetrabile* passiva vox, active sumpta, pro *penetrans.* Sic Æn. x. 481. *Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.* *Adurat*] Vox tam frigori, quam calori attributa. Lucan. l. IV. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. XIII. Ann. *Ambusti artus vi frigoris.*

94 *Multum adeo, rastris, &c.*] v. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel rastros: *herse, râteau.* Alterum, per secundam aratri impressionem, qua recti sulci sulcis aliis oblique ductis subiguntur. De *Cerere,* Ecl. v. 79.

Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo;
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hyemes orate serenas,
Agricolæ; hyberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ?

Ceres frustra illum aspicit ex alto cælo. Valde etiam prodest ille, *qui ducto oblique aratro, proscindit iterum tumores* sulcorum, *quos excitaverat* prima *agri aratione: et qui assidue colit terram, et domat agros. O agricolæ, petite* a Diis *æstatem humidam, et hyemem siccam; frumenta copiosa* sunt, *et ager fertilis* est, *ex siccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam sic Mysia gloriatur et ipsa Gargara admirantur suas segetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto semine statim agros exercet, et frangit globos terræ male compactæ? Postea inducit in* agros *consitos*

---

lum. III, 13, 3 de Arb. 12, 2.—95. *nec* Ven. Goth. pr.—96. *spectet* Parrhas.—97. *suscitet* Moret. pr. *qui suscitat* Gud.—98. *obliquom* Medic. et Gud. *prorumpit* multi scripti et excusi ap. Pier. et Heins. sic et Aldd. pr. et sec. *perrupit* Voss. pr. et Bodlei. ap. Martin. *perrumpat* Cantabr. ibid. *in oblitum* Ven. *arator* Goth pr.—99. *armis* Bodlei.—100. *optate* Moret. qu. a m. sec, Arundel. ap. Martin. edit. Plin. La Cerda; et ita legisse videtur Plin. XVII, 2, nisi potius ex interpretatione dixit, ut etiam a Servio factum in Nota ad h. l.—102. *Mæsia* in multis et antiquioribus, vid Heins. et Pier. At *Mysia* Rom. cum alio Pierii, Medic. Gud. Moreti frag.; et sic editum a Commelino e Palat., hincque ab aliis; idque ratio postulat, cum Gargara sequantur. *Mesia* uterque Goth. cum aliis. *Messia* Cantabr.—103. Deb. *et—mirantia;* sed est: et non tantum mirantur.—104. *jacto cum* Moret. sec.—

NOTÆ

100 *Humida solstitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda a Diis commoda tempestate.* Commoda autem erit, si et æstas opportunis pluviis mitigetur; et hyems siccitate frigida ac serena temperetur. *Solstitia* dixit, pro æstate. Vide Ecl. VII. 47.

102 *Nullo tantum se, &c.*] Sensus est: Nullus cultus tantum prodest Mysiæ et Gargaris, fertilissimis regionibus; quantum illa cœli temperies. *Mysia*] Vel *Mœsia*, duplex: Europæa, quæ proprie Mœsia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam, et Daciam; nunc *Serviam, Bulgariam,* et *Bessarabiam* complexa. Asiatica, quæ proprie Mysia, de qua hic sermo est, Asiæ Minoris pars maxime occidentalis, ad Propontidem, Hellespontum, et Ægeum mare; Troadem undecumque ambiens, nisi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara*] Pars Idæ montis, et oppidum in Troade; regiones ubertate memorabiles.

104 *Quid dicam, jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione seminis. Cominus*] Vulgo locum notat, quasi *prope, e vicino loco:* hic tamen signat tempus, quasi, *statim, sine mora.* Et hanc quoque habere significationem notat Cujacius l. II. Observ. c. 39.

105 *Male pinguis arenæ*] *Arena* sæpe pro terra qualibet. Et vero Ge. IV. 291. pro limo Nili sumitur, qui pin-

Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes?
Et, cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit? illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo:
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

aquam et rivos fluentes: et cum terra exsiccata languet herbis arescentibus; ex improviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, et ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam de eo, *qui, ne calami concidant* sub pondere *plenarum spicarum, amputat superfluitatem segetum,* quando *herbæ teneræ sunt, statim atque herbæ æquales sunt sulcis? Et* de eo, *qui derivat ex terra bibula aquam* illic *collectam* instar *paludis? Præcipue si mensibus dubiis fluvius tumefactus exundat, et undique tegit omnia limo superjecto: unde cavæ fossæ fiunt madidæ tepida uligine. Tamen licet*

105. *tumulosque* Medic. a m. sec. Parrh.—106. *rivosque fluentes* Rom.—107. *herbas* Gudian. *extuat* Goth. pr.—108. *diversi tramitis* Menag. alt., forte pro *deversi*, h. deorsum versi, ex interpretatione.—109. *Eligit* Rom. *Et licet* Gudian. *illa scatens* Erf. a pr. m. *raucumque* Medic.—111. *gravidus* ed. Mediol.—113. *æquat* Goth. pr. Viro docto ap. Servium hic versus adeo se probavit, ut adscripserit: "Sane Virgilii hoc hemistichium unum de invictis est."—114. *deducit in herba* Goth. pr. ex versu 112.—115. *certis* ap. Probum Grammat. lib. I. quod ferri possit, verum tamen non est. *cum mensibus* Reg. apud Martin.—116. *Exiit obducto* Gudian.—117. *trepido* Menag. pr.—

NOTÆ

guis est: *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.* Et Ge. II. 139. dicitur: *thuriferis Panchaïa pinguis arenis.* Atque ita *male pinguis* non hic est, *sterilis terra;* sed *male, intempestive, et frustra compacta et conglobata.*

106 *Deinde satis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri siccioris.*

110 *Scatebris*] Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est a *scateo;* ut *latebra* a *lateo:* et *scateo* est *redundo, ex plenitudine effluo:* proprieque de fontibus dicitur, translative de aliis, ut *scatentem Belluis pontum.* Horat. Od. III. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. XXII. 13.

111 *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxia pinguedine coërcenda.*

112 *Depascit*] Ut calami breviores et crassiores surgant, atque adeo ferendo spicæ oneri aptiores.

115 *Incertis mensibus*] Veris et Autumni: quando temperies nunc suda, nunc pluvia, semper dubia est.

117 *Tepido sudant, &c.*] Plerique explicant de fossis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ insidentis pondere fiunt in agris, et uliginoso sudore diu posteà madent. *Tepido*] Quia terra autumnali vernaque pluvia intepescit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,

hominum et boum labores experti sint hæc omnia, terram exercendo: præterea *malignus anser, et grues Thraciæ, et cichorea,* cujus *radices amaræ* sunt, *nonnihil obstant; et umbra nocet. Ipse Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem esse facilem: et primus ex arte versavit terram, excitans curis hominum animos: nec passus est sua regna languere tristi otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, et ipsa terra sponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit*

118. *labores* deest Gudiano. *hominumque deumque labores* ap. Serv. Æn. II, 306. *bovum* unus Mead., perpetuo. *cum sunt* Serv. Leid.—120. *intiba* plerique. *intyba* alii. *intuba* antiquior scriptura. v. Pierium. Subest ratio, quod Romani u Gallico fere more, si breve esset, pronuntiarunt; unde substitutum passim y. In aliis pronuntiatum ut o, unde *volnus, vortere, arduos.*—122. *primusque parentem* Romanus.—124. *sua jura* ed. Ven.—125. *subiebant* Leid. sec. et Voss.—126. *Ne signare quidem* e vetustis multi, etiam Romanus: perpetua varietate, et sequuntur fere hoc viri docti. Debebat utique alterutra ratio constanter servari. *signare solum* recitat Macrob. Sat. I, 8, forte memoriæ fraude.—128. Jo. Schrader. conj. *Omnia, et uberius.*—131. *discussit* Zulich. et

NOTÆ

118 *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diversarum rerum, quæ segetibus nocent. *Anser* nocet, *l'oie:* tum quia ex Colum. l. VIII. 13. *Quicquid tenerum contingere potest, carpit:* tum quia ex Pallad. l. I. 23. *Anserum stercus satis omnibus inimicum est. Grues* nocent, quia, quemadmodum aves ceteræ, semina deprædantur. *Strymoniæ* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes versantur. Nocet et *Intybum,* vel *intybus,* olus e cichoreæ genere: vel quia radicibus serpit latius, vel quia ab anseribus expetitur, eosque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. XVII. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca est.*

121 *Pater ipse, &c.*] II. PARS, *De origine agriculturæ.*

124 *Veterno*] *Veternum* et *Veternus,* morbus est stuporem inducens, tam animi, quam membrorum: alii ad *lethargum,* alii ad *hydropisim,* alii ad *phthisim referunt.* Hic pro otio et desidia sumitur.

Prædarique lupos jussit, pontumque moveri;
Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paulatim, et sulcis frumenti quæreret herbam;
Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

noxium venenum nigris serpentibus: et voluit lupos voraces esse, et mare agitari, et excussit mel e foliis arborum, et occultavit ignem, et stitit vinum ubique fluens in rivos: ut experientia observando excogitaret paulatim diversas artes, et colligeret spicas frumenti e sulcis, et exprimeret ignem occultum e venis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem et nomina sideribus; appellans Pleïadas, Hyadas, et lucidam ursam Lycaonis filiam. *Tunc repertum*

fragm. Moret. *suppressit* Moret. pr., quod Burmanno placet; mihi non æque, esset enim vulgare pro poëtico. *removit* post *moveri* forte non satis gratum.—132. *rivos* Ven.—133 et 135 ex more in simili vocabulo variatur. Alii *extuderet*, *extruderet*, *excuderet* (ut in utroque Gothano) *exfoderet*: cf. Ge. IV, 315. *medicando* Menag. alter. *Et* duo Mårtin., male pro *Ut*.—134. *Ut vitem et sulcis* conj. Waddel. *herba* Parrhas.—135. *Ut* Heins. e melioribus; antea *Et s.*, ut in utroque Goth. Eratque hoc haud dubie lenius: nisi etiam *ut sulcis* adsciveris.—136. *Tunc alnos fluvii primum* scripti Heins. præter Medic. et Gud. *alveos* Scheff. *alnus* Mentel. pr. a m. pr.—137. *stellas* Menag. alter. *Navita cum stellis* laudat Serv. ad Æn. VI, 64. *dum* ed. Norib.—138. *Pliadas* alii: ita *atque Hyadas* scribendum foret. Alii *que* adji-

NOTÆ

131 *Ignemque removit*] Non extinxit, aut abstulit; sed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ visceribus. Illum vero, quia necessarium ad humanos usus, dicitur Prometheus dolo furatus esse: ut jam narravimus Ecl. VI. 42.

138 *Pleïadas*] Stellæ sunt septem in collo Tauri. Sic dictæ, a πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis a *vere*, *Vergiliæ*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra*, *Alcinoë*, *Celæno*, *Sterope*, *Taygeta*, *Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ sex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt; Septima *Merope*, quia mortali Sisypho nupsit, præ pudore latere. *Pleïadas*, hic quadrisyllabum est: apud Ovid. Fast. IV. 169. trisyllabum, *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos*: apud Statium Sylv. I. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per et Ægæas hyemes, Pliadumque nivosum Sidus.*

Hyadas] Stellæ sunt septem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latine *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce; non a *suibus*, quam imperitorum esse opinionem, ait Cicero. De Nat. Deor. II. 111. Finguntur quoque Atlantis fuisse filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem suum, a leone

Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens; pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ,
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes: labor omnia vicit

est, capere feras laqueis, et decipere visco: et cingere canibus magnas sylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, se committens alto fluvio, *et alius trahit e mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, et lamina serræ stridentis; (nam majores dividebant cuneis lignum fissile.) Tunc variæ artes prodierunt: magnus*

ciunt.—139. *Tunc* Medic. a m. pr. *laqueo* unus Mead. *hibisco* conj. virorum doctorum ap. Burm.—140. *Inventum: magnos* unus Arund. *Inventum est: m.* unus Mead.—141. *tam v.* Gud. *everberat* mallet Heins. *funda latum* ed. Junt. ex Ald. pr. et sec., ut in Goth. pr.—142. Alii jam apud Servium post *amnem* distinguunt, et jungunt *Alta petens pelagoque.* Ita Reiskius ingeniose emendabat: *Alta petens pelagoque,* aut *pelageque. ligna* Menag. alt.—143. Alii *seræ, sarræ, lammina.*—144. *primum* admodum multi. Versum totum pro inserto habebat Jac. Bryant v. c.; et fateor me ipsum in ea sententia fuisse. Verba quidem sunt admodum ornata; et iterum Æn. VI, 181, *cuneis et fissile robur Scinditur.* XI, 137, *Robora nec cuneis—scindere—cessant:* Verum alienum a re est id, quod inseritur, et sententiarum nexus inde languorem contrahit. *Jam primum* ed. Ven. Enimvero *Nam primi* editum jam inde ab Aldd. *findebant* Cantabr. *fissile robur* Leidens. unus a m. sec.—145. *rates* pro *artes* Ven. *vicit* recte Heins. e melioribus non primus dedit sed revocavit post

NOTÆ

interfectum, insolabiliter lugerent; miseratione Jovis totidem in stellas conversæ sunt: et ad pietatis memoriam, nomine fratris, et imbrifera virtute insignitæ. Nomina: *Ambrosia, Eudora, Pasithoë, Corone, Plexauris, Pytho, et Tyche.*

138 *Lycaonis Arcton*] *Ursa,* Græce ἄρκτος, signum cœleste. Duplex est, major et minor: utraque circa polum septentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice,* ab ἕλιξ *circumvolutio,* quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynosura,* a *κύων canis,* et οὐρὰ *cauda;* majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Callisto dicta: quæ a Jove amata, a Junone in ursam conversa est; eaque sub forma cum ab Arcade filio, quem ex Jove susceperat, prope esset occidenda, in cœlum a Jove cum eodem filio rapta est: et ipsa quidem in sidus ejusdem nominis, filius in Booten sive Arctophylacem mutatus est. Minor ursa Nympha fuit e nutricibus Jovis in grati animi testimonium eo translata. De majore hic sermo est.

141 *Funda*] Reticulum est quod in amnem projicitur, a *fundendo* dictum, inquit Servius: melius a *fundo,* ut Taubmannus suggerit. *Humida lina*] Retia e lino contexta.

143 *Ferri rigor*] Ars indurandi ferri, et sub hac specie artes metallicæ omnes exprimuntur.

Improbus et duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit: cum jam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent sylvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: ut mala culmos
Esset rubigo, segnisque horreret in arvis
Carduus: intereunt segetes; subit aspera sylva,
Lappæque tribulique; interque nitentia culta

labor superat omnia, et necessitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cum jam glandes et arbuta sacræ sylvæ deficerent, et Dodona recusaret cibos. Deinde addita est frugibus materies *laboris*: nempe, *ut noxia rubigo absumeret calamos, et carduus inutilis horresceret in agris: segetes emoriuntur: succedit copia* herbarum *asperarum et lappæ, et tribuli; et infelix*

Ald. tert. Naugerii. Vulgo *vincit.*—146. *surgens* Medic. a m. pr.—148. *sacra* ed. Genev. cum Servio Dan.—149. *Defuerant* nonnulli apud Pierium. *negarent* Rom.—150. *frumenti* Gud. et Goth. sec. a m. pr. *ex frumentis* conj. Burm., sed hæret in *labor*. vid. Not. *et m. culmus* Gud. et a m. pr. Parrhas.—151. *robigo* meliores scribunt: dederat hoc jam Commelin. e Palat. et revocavit Heins. pro *rubigo*. *horrescet* Ven.—152. *tribolique* Rom. Medic. et Gud. Sic etiam Ge. III, 585. *virentia culta* Parrhas. et ed. Mediol. Sed vid.

NOTÆ

146 *Improbus*] Id est, juxta Servium, *magnus*: juxta Pomponium, *continuus*, juxta Ascensium, *modum nesciens*, et quasi *insatiabilis*: juxta Ramirem, *improbatus*: juxta alios, *incommodus, importunus, difficilis*. Eodem omnes fere recidunt. Sic Æn. XII. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147 *Prima Ceres*] Supra v. 19. *Arbuta*] Fructus arbuti, Ecl. III. 82. *Dodona*] Sylva in Epiro: supra v. 8. et Ecl. IX. 13.

151 *Rubigo*] Vitii genus, quo culmi nigrescunt, *nielle*. Ex nebula nascitur: vel ex pluvia aut rore, cum e spica non decutitur, sed Solis superventu putrescit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, et *Robigalia* festa, x. Kal. Maias, ad avertendam hanc pestem.

152 *Aspera sylva*] Usurpatur et pro *arundinibus*, Æn. x. 710. *sylva pastus arundinea*. Pro *capillis*, apud Juvenal. S. IX. 13. *Horrida siccæ Sylva comæ.* Pro *leguminibus*, supra v. 76. *tristisque lupini Sustuleris fragiles calamos, sylvamque sonantem.* Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. III. 103. *Sylva rerum et sententiarum comparanda est.* Igitur significat translative, *copiam* multarum rerum. Et usuvenit, ut poëtæ congeriem breviorum poëmatum, diversi carminis et argumenti, *sylvas* vocarent: immo et singulatim eorum unumquodque *sylvam*. Tales habemus Statii Papinii *sylvarum* libros quinque.

153 *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron, bardane*: herba, capitula ferens hamis aspera; quæ vestibus prætereuntium adhærent. *Tribulus*: herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *de l'ivraie*. *Nitentia culta*] Loca culta et pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia sunt. Pari forma dicet infra, v. 398. *aperta serena*, id est, spatia aëris serena et aperta.

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum;
Concussaque famem in sylvis solabere quercu.
Dicendum et, quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere, messes:
Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,

lolium, sterilesque avenæ regnant per arva pinguia. Quod nisi, et assidue terram proscindas rastris, et terreas volucres sonitu, et amputes falce ramos arborum ruris umbrosi, et precibus obtinueris pluviam: heu, frustra videbis magnum acervum alterius, et cogeris *subvenire fami succutiendo quercum in sylvis. Dicendum* est *quoque, quæ sint instrumenta durorum agricolarum: sine quibus segetes nec seminari, nec crescere possunt. Primo vomer, et gravis moles curvi aratri, et plaustra Cereris*

Burm. ad Ge. II, 211.—154. *nascuntur* Moret. sec. ex Ecl. v, 37, ubi idem versus.—155. *adsiduus* Ven. *herbam* Medic. uterque cum Regio; et placere potest; sed est interpretamentum, a rei rusticæ rationibus alienum: agitur enim hic de sarritione, quæ fit sementi peracta; ad condenda semina: a quibus etiam aves abigendæ sunt; et *insequi arva* jam v. 104 dixerat de sulcis satis, et satione facta: nunc *terram insectari*, instare agro sato, rastro inducendo. *sectabere* Parrhas. *rutris* Jo. Schrader. conj. et hic.—157. *umbram* Medic. Romanus cum multis.—158. *Heu frustra magnum alterius* laudat Sen. de Benef. VII, 5. *exspectabis* Medic. Pierii et Bodlei.—159. *Concessamque* ed. Gen., male. vid. inf. IV, 81. *Excussa* unus Mead.—160. *duris quæ sint* legi vult Cuninghaim.—161. *non p.* Zulich.—162. *Vomis* vel *Vomer* Rottend. vid. sup. v. 46. *Vomer* Goth. pr.—163. *Tardeque* Voss. *volventia matris plaustra* Goth. sec. *Eleusine* edd. vett. et Ald. pr. *Eleusinus* novavit

NOTÆ

157 *Umbras*] Ramos: sic infra v. 191. *At si luxuria foliorum exuberat umbra.*

160 *Dicendum et, &c.*] III. PARS. *De rusticis instrumentis.* Aratrum, *la charrue.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram secans, *le soc de la charrue.* Plaustrum, *charrette.* Tribulum, tabula ferro asperata, qua terebantur fruges: nunc sine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi sine rotis, *traîneau.* Rastrum, in plurali, *rastri* vel *rastra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *râteau.* Virgea supellex, *panniers d'osier.* Crates, *claie*, ex arbuto arbore contexta. Ecl. III. 82. Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium, *crible, van.*

162 *Grave robur aratri*] *Robur*, vel est aratri moles et pondus ipsum, quod durum ac robustum est: sic Æn. VII. 609. *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri Robora.* Vel est lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: sic enim aliquando *robur* sumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. *Et suspensa focis exploret robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro specie arboris e querceo genere.

163 *Tardaque Eleusinæ, &c.*] Plaustra quorum rotæ non erant radiatæ,

Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastri;
Virgea præterea Celei vilisque supellex,
Arbuteæ crates et mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò ante memor provisa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in sylvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri;
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo;
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.

matris difficile volubilia, et tribula, et trahæ, et rastri magni ponderis. Præterea vilis et viminea supellex Celei, crates ex arbuto, et sacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare et servare: si te spectat vera laus beati ruris. Principio in sylva, magna vi inflexa, subigitur ulmus in burim; et capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extensus in octo pedes, accommodantur binæ aures, et dentalia* quæ habent *duplex dorsum. Amputatur*

poëta pro vulgari Ἐλευσίνιος.—164. *Tribulæque* laudat Nonius Marcellus. Est sane *tribula* et *tribulum* a τρίβολος. cf. *Ansse de Villoison* v. c. ad Longum p. 120. *trahæque* Medic. et al. *et* abest a Voss. pr. *rastra* Goth. pr. *rastrum* et hic Jul. Sab. præscriptum habet; sed ille, ex Probo suspicor, omne instrumentum rusticum enumerat.—165. *Cælei* Mentel. Gud. At est Κελέος.—166. *mustica vallus* Romanus, utrumque scriptura antiqua. —167. *prævisa* Leid. sec. *reponas* Medic. Pierii; et alii ap. Burm.—168. *movet* Rottend. pr.—169. *dometur* fragm. Móret. *inflexa* Parrhas.—171. *ab stirpe* Medic. a m. sec. et al. *protensus* Menag. pr. *prætentus* Moret. quart.—172. *Bina auris* Moret. pr., probat Heins., rejicit Burm. *Bina* etiam

NOTÆ

sed instar tympanorum e solidis tabulis; atque ita axi impactæ, ut una cum eo volverentur. Tali vehiculo simulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus usus, tam in sacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleusi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, supra v. 19. *Volventia*] Passive significat, ut Æn. I. 238. *volventibus annis*, id est, revolutis, volubilibus.

166 *Mystica vannus Iacchi*] Mystica, id est, in mysteriis Bacchi adhibita. Vel quia Isis dicitur cribro imposuisse membra Osiridis, sive Bacchi, a Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno rustici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. VI. 15.

169 *Continuo in sylvis, &c.*] Aratri descriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, et præcipua pars aratri, cui cetera aptantur. *Temo*, qui usque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur et imponitur: dicuntur *dorso duplici*, id est, ut vulgo explicatur, *lato*, et *crasso*: ut Ge. III. 87. *At duplex agitur per lumbos spina:* vel quia reipsa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem asserculi, quibus sulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore levissima, *tilleuil;* vel ex fago, *hêtre*, de qua Ecl. I. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche*.

Cæditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat;
Tum variæ illudant pestes: sæpe exiguus mus

quoque prius tilia levis ad jugum, et fagus alta: et stiva, quæ regat posteriorem aratri partem: et fumus probat ligna illa *suspensa ad focum. Possum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, nisi nolis, et* te *tædeat discere minima quæque. Præcipue* oportet *complanare aream magno cylindro, et manu tractare* terram, *et firmare creta tenaci: ne herbæ nascantur, et ne* area *siccitate resoluta rimas agat. Præterea varii hostes nocent, sæpe parvus mus facit domum sub terris, et struit hor-*

Goth. pr., *dentilia* Moret. sec. Copulam nuspiam adjici: *duplicique* miror; cum solenne hoc sit librariis.—173. *talea* Gud., male, et adversante metro. *Editur et* Mentel. tert.—174. *Stiva quoque et currus* ed. Ven. *Stivaque currus* Bodlei. Molesta utique copula in *Stivaque*. Debebat esse *fagus, stiva*, per appositionem, quæ sit stiva. Martinus non male emendandum arbitratur *altaque fagus Stivæ quæ c.* uti *jugo*, h. ut ex ea jugum fiat, *cæditur tilia.* Quod tamen *stiva cæditur* absurde dictum videtur viro docto, mirari licet; non cogitabat, se in poëta versari, cui dici poterat *Stivaque* pro: et arbor, quæ stiva sit. Apud eundem vir doctus paulo post legebat *cursus*; non bene. Nam aratrum non *currit*, nec *cursum aratri* quisquam facile dixerit. Jo. Schrader. transponit 174, 173. De ceteris vid. Notam.—175. *exploret* reposuit Heins. e Medic. a m. pr. et aliis, ut et Goth. sec. Sic quoque Pierii Rom. et Oblong., ut cum *cæditur* conveniat. Vulgo in editis et scriptis *exploret.* Eadem varietas in Anglicis Mss. ap. Martin.—177. *cognoscere sensus* Oblongus Pierii.—178. *cum primis* Medic. uterque et plerique vett., etiam apud Pierium. Alii *cum primum*, quod vulgare esset, *quam primum, tum primum*, v. Gell. XVII, 2. Etiam *est* ab aliis interjicitur.—179. *vertenda* ed Mediol. Sed fodienda est terra et comminuendæ glebæ, ut Cato c. 91. *Evertenda* Rottend. sec.—181. *illudant* Heins. post Pierium e melioribus

NOTÆ

174 *Currus torqueat imos*] Aratrum, quod quibusdam in regionibus instruitur rotis. *Imos*] Posteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* est, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175 *Explorat robora fumus*] Probatæ enim soliditatis ea sunt ligna, quæ fumo exposita rimas non agunt. Supra v. 162.

178 *Area cum primis, &c.*] Instrumentis rusticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area*, l'aire. *Cylindro*] Lapide rotatili et tereti, id est, longo ac rotundo, in modum columnæ, a κυλίνδω volvo.

179 *Creta*] Terra argillosa ac tenaci.

180 *Pulvere*] Siccitate, quæ pulverem creat: ita supra. v. 101. *hyberno lætissima pulvere farra.*

181 *Exiguus mus*] Mus rusticus ac

**Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ;
Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima sylvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore:
At si luxuria foliorum exuberat umbra;
Nequicquam pingues palea teret area culmos.**

rea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: et bufo in cavernis reperitur, et multa alia *animalia quæ terra producit: et curculio, et formica providens egenæ senectuti, corrodunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare: cum in sylvis multa nux vestiet se floribus, et demittet ramos odoriferos: si flores plures sint* quam folia, *similiter frumenta succedent; et veniet magna ubertas, cum magno calore. At si rami abundent nimia copia frondium; frustra conteres in area manipulos, palea crassos.*

firmavit; emendaverat jam Nauger. in Ald. sec. Sic et Goth. sec. *illudunt* alii et Ald. pr., quam sequuntur plerique. *Cum variæ illudunt* Ven. *Nam variæ illudunt* legebat Reiskius.—182. *domus* Pierii Longobard. Moret. sec. et Goth. sec.—183. *oculos capti* elegantius laudat Nonius Marcellus. Idem *fovere* habet: III, 420 coluber *fovit humum.* IV, 43 *Sub terra fovere larem.* Est tamen nil nisi librarii lapsus.—185. *que* post *populat* exulat a Mediceo Pierii; nec male. *populantque* Moret. pr. et Parrhas. *gurgulio* scribitur in multis, item *curgulio.*—186. *metuensque inopi* laudat Schol. Horat. Cruquianus Sat. I, 1. —187. *Contempletur* Rottend. a m. pr.—188. *Induit* et *curvavit* Rufinian. de Schematis Lexeos pag. 34. *Induit* Gud. *curvavit* Medic. *curabit* Ven.—189. *sequuntur* Goth. pr.—191. *luxuries* Voss. *luxuriæ* Rom. Pierii. *luxurie* Parrhas. et Huls. in ed. Cuningham., qui est Regius Burm., atque sic in eadem edit. expressum est. *luxurians* conj. Heinsii. *exsuperat* duo apud Martin., vitiose. *exuberet* Pierii Mediceus.—192. *pinguis palea* Heins. e Medic. et aliis; etiam Romano et Medic. Pierii, tum Serv. *pingues palea* Mentel. pr. et Goth. sec. *pingueis* vel *pinguis paleæ* vulgo editum. *palea pinguis* Moret. pr.

NOTÆ

subterraneus, *mulot.* 184. *Bufo, crapaud.* 186. *Curculio,* vermis frumenta corrodens: dictus quasi *gurgulio,* quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre, charenson.*

187 *Nux*] Nucis variæ sunt species: amygdalam hic intelligunt rei rusticæ scriptores, cujus flores fertilitatis indicium esse statuunt.

190 *Tritura*] Terendi actio, et hic pro fertilitate usurpatur: ubi enim multæ fruges, ibi multa opus est tritura.

192 *Pingues palea*] Alii legunt *paleæ:* et referunt ad *culmos, paleæ culmos:* melius alii cum Servio *palea* in ablat. et referunt ad *pingues:* sensusque est; culmos, non granis et fructu, sed inutili palea pingues fore.

193 *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De seminum cura.* Qua de re duo consulit, medicationem, et

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca:
Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset;
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret; sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.
Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.

Ego quidem vidi multos satores condire semina, et spargere prius nitro ac nigra amurca: ut grana majora essent in folliculis vulgo *inanibus. Ac licet modico igne madefacta properarentur: tamen vidi ea, diu electa, et magna cura explorata, degenerare: nisi hominum industria singulis annis eligeret maxima quæque* grana. *Sic* vidi *omnia vi fatorum abire in pejus, et retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam: si forte remittat brachia, statim impetus rapit illum in profluentem,*

terit Romanus.—194. *præfundere* Ven. *amurga* scribit Medic. cum al.—196. *igne* Mentel. *Et tamen.* Expectabam in aliquo libro iri inventum: *at, quamvis*, quod etiam reposuit Brunckius. Catrœus et alii hujus versus fine majorem ponunt στιγμήν: ut adeo jungantur: *ut esset* et *ut maderent.* Potest auctoritas peti e Columella II, 10, 11. Volunt sententiam esse: ut grandescerent semina, et *ut citius coquerentur.* Doceri tamen velim a viris doctis, an poëta nunc *de re culinaria* cogitare potuerit: et quo exemplo *madere* dicatur pro coqui. Madere dicuntur ea, quæ aqua molliuntur, macerantur; ita ut semina intumescant. Dicere voluit Maro: Semina omnium frugum et leguminum sensim degenerare; occurrere huic malo nonnullos, medicando grano —enimvero nec sic succurri satis posse; nisi legantur quotannis semina grandiora ad serendum: cf. Geopon. II, 17.—197. *Vidi ego* laudat Colum. II, 9, sed vid. Burm. *læta* Zulich. *et* abest Moret. *expectata* idem cum Leid. et Voss. *Vidi lecta manu* Mead. ap. Martin., non male.—199. *manus* Medic. a m. pr. *legerent* Parrhas. a m. pr.—200. *sublata* Moret, fragm., ut etiam variatur Æn. II, 169. Pro *ac* legitur *hac, et.*—201. *qui ex adverso* Leid. sec.—202. *subicit* Serv. *subiit* Mentel. *remigio* Leid. pr.—203. *trahit* Romanus. v. Burm. *in prono præceps* legi testatur Pierius, et sic est in Rom. *amne* vulgo

NOTÆ

majorum electionem seminum, sed istud magis.

194 *Et nitro prius, &c. &c.*] Nitrum, succus calidæ naturæ, sali affinis; frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata est. Fitque, vel Nili aqua, vel pluvia Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo sal petræ dicitur, *salpêtre;* sed male. *Amurca*, fæces olivarum, sive sedimentum et sordes olei.

195 *Fallacibus*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores et ampliores, minima grana continent.

196 *Properata maderent*] Madescunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citius crescant semina.

203 *Atque*] Hic significat *statim*, ut explicat Gellius, l. x. 29.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi et lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
Exercete, viri, tauros; serite hordea campis
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.

qua propendet fluvius. Præterea, nos agricolæ tam debemus stellam Arcturi observare, et dies hædorum, et splendidum draconem; quam ii *qui, vecti in patriam per ventosum mare, exponunt se Hellesponto, et freto Abydi ostriferi. Quando Libra fecerit horas diei et noctis æquales et jam distribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, o agricolæ, seminate hordea in agris, usque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque est abscondere terra segetem lini, et*

---

ante Heins.—204. *tam sint* unus Moret.—205. *dies signandi* Schol. Horat. Carm. III, 1. laudat. vid. Burm.—207. *ostrifera* fragm. Moret. Rariorem formam ὁ Ἄβυδος sequutus esse videtur poëta; nescio qua auctoritate. *fontes* pro *fauces* vitiose Ven.—208. *die*, vulgo editum, Medic. a m. pr. cum ceteris codd. agnoscit, et Priscianus, Donatus, Probus. Contra Charisius *dii* scriptum fuisse contendit; scilicet *diei* contracte modo *die* modo *dii* pronuntiatum est. At Gellius N. A. IX, 14 iis credere se ait, qui *dies* in ipso Virgilii apographo lectum fuisse traderent; cum antiqui eodem modo secundum casum extulerint. vid. h. l. Heins. In Romano ap. Pierium *diei* scriptum erat, in reliquis *die*. *fecerat* Zulich. *cum* ed. Mediol.—209. *dividit* Heins. e meliori-

NOTÆ

204 *Præterea, &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum rusticorum.* Monet tam esse agricolis observanda sidera, quam nautis: ea præsertim quæ tempestates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hædi;* stellæ duæ in humero aurigæ, sive Erichthonii. *Anguis*, nempe septentrionalis: nam triplex est, unus ad septentrionem, alter in Ophiucho sub æquatore circulo, tertius ad Austrum: de ultimo hic sermonem esse putat Servius; de primo ceteri omnes, quia nobis magis est conspicuus.

207 *Pontus et ostriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latissimum illum maris sinum, inter Propontidem et Mæotidem paludem. Ego de *Hellesponto* accipio, *détroit de Gallipoli*, cujus in angustissima parte duæ sunt arces, mille passuum trajectu dissitæ, *Sestos* in Europa, *Abydos* in Asia, *les Dardanelles*. Totum illud littus ostreis ferax, unde Ennius: *Mures sunt Æni, ast aspra ostrea plurima Abydi.*

208 *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De satione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, sive principio *libræ;* ad extremos usque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, sed pro hyberno solstitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, l. XVIII. 24. *Die*] *Diei;* antiquorum more, qui sic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. IX. 14. ab iis dictum esse, *hujus dies*, *hujus dii*, *hujus die;* quod nunc est, *hujus diei*.

Necnon et lini segetem et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris;
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci, et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum

papaver Cereris: et quamprimum incumbere aratris; dum terra sicca id permittit, et nubes pluviæ *suspensæ sunt. Vere* fit *sementis fabarum: tunc etiam sulci molles excipiunt te, o Medica: et redit annuus cultus milii: quando taurus fulgens aureis*

bus; *dividet* intulerat Naugerius Ald. tert.—213. *rastris* in Romano et multis ap. Heins. et Pierium et in utroque Goth. Sic quoque quatuor apud Martinum, qui ita exprimi curavit cum Brunckio; et placere possunt *rastri*, quia de *lini* et *papaveris* satione agitur jam facta, cui succedit sarritio: at aratio præcesserat. Insolentius sic dictum videri posset *incumbere rastris:* liceret tamen cogitare de *rastris iniquo pondere:* v. 164. Sed versus sequens declarat satis, poëtam præceptum de aratione tempestive facienda summatim iterare maluisse: eadem autem nec minus ager lino conserendus indiget. *rutris* Mentel. a m. pr. *humo est tegere* Zulich. *et dudum* idem cum Moret.—215. *satio est* Seneca epist. 86 et Parrhas. *cum te* idem et Toll. *tunc te* Seneca ibid.—216. *Accipiant* Menag. et ed. Ven. *Accipient* Parrhas.—217. *dum* Menag. pr.—

NOTÆ

212 *Cereale papaver*] Sic dictum: vel quia inventum a Cerere, juxta Eusebium de Præpar. Evang. l. III. vel quod eo Ceres usa fuerit, ad oblivionem doloris de amissa Proserpina; juxta Servium. Vel quod simulacra Cereris illud in manu gestarent; juxta Brodæum et Turneb. Vel quod frequens nascatur in segetibus, quæ in Cereris tutela sunt; juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur, et panis rustici crusta eo inspergebatur*, juxta Plin. l. XIX. 8. idque ad delicias et famem excitandam: unde *vescum papaver*, id est, *edule*, dicitur Ge. IV. 131.

214 *Dum sicca tellure licet*, &c.] Plerique post Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluviosa tempestas. Ego sic: Quoties, in illa ipsa pluviosa tempestate, terra erit paulo siccior, et imber suspensus. Et vere poëta sationem illam assignat Autumno, cujus ultima pars pluviosa est: eamdemque sationem profert *usque sub extremum brumæ imbrem:* non igitur jubet præveniri tempestatem imbriferam; sed illius tempestatis eos eligi dies, qui sicci magis ac sereni erunt.

215 *Vere fabis*, &c.] II. Præceptum, *De tempore serendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba est, in Græciam a Medis advecta, per bella Persarum, quæ Græcis Darius intulit: similis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand trefle, ou foin de Bourgogne;* semel sata, dicitur durare tricenis annis a Plin. l. XVIII. 16. Unde hic opponitur milio, *au millet*, cujus est *annua cura*, quia singulis annis serendum est.

217 *Candidus auratis*, &c.] Tempus illius sationis assignat, non initium veris, sed ver jam adultum: quando *Canicula* sive *Sirius*, quæ stella est in ore canis majoris: occidit *acronice*

Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis:

cornibus inchoat annum; et canis occidit, dans locum *sideri retrogrado. Quod si præparas terram ad segetem tritici et far robustum, et soli frumento intentus es:*

---

218. Disputationes de h. l. vide ap. Heinsium: tam parum expeditas et explicitas, ut non eruditior sed incertior hinc discedas. Vulgata lectio erat *adverso:* conveniunt in hac Medic. et Romanus, diversarum alias sectarum duces, cum iisdem alii. Reposuit *averso* Heins. Gudianum, Mentel. utrumque, fragmentum Voss. et Servium secutus: sic et Goth. sec., et *averso incedens* Medic. Pierii. Cum tamen perpetua in his vocibus sit scripturæ varietas: ex ipsa lectione, utrinque bonis codd. munita, etsi *adverso* vel sic majorem auctoritatem codicum habet, confici controversia nequit. Atqui ad sensum nec minus utraque lectio satis convenit. Si *adverso* tuearis, tum *cedens astro adverso Canis* aut intelligi potest, cedens soli ex adverso posito, ut apud Columellam x. 54 *Solis et adversos metuent Atlantides ortus;* aut cedens Tauro, astro sibi ex adverso posito; hæc lectio et interpretatio, more et usu poëtico firmata, præferenda videri potest propterea, quia secundum astrorum picturas veteres, ut in Farnesia tabula, quas poëtæ sequi fere solent (v. inf. Not. ad IV, 233) canis *adversa Tauro* sedet. Alia alii comminiscuntur pro suo quisque ingenio; nihil vidi cui non aliquid opponi possit. Omnino in medio relinquendum puto, utrum poëta scripserit: cum utrumque bonum et poëta dignum sit. Tenebimus igitur, quod semel Heinsius intulit.—219. *triticea* Goth. sec. *in* abest a Moret. sec. *in mensem* Gud.—220. *solidisque* non malam Waddelii

NOTÆ

cum Sole, apud taurum tunc existente: id est, quando Sirius descendit infra horizontem nostrum occidentalem; eodem momento, quo Sol in tauro existens infra eumdem horizontem descendit. Hic est enim occasus *acronicus*, ab *ἄκρος extremus*, et *νὺξ nox:* quia fit in primo noctis termino, seu initio. Porro occasus ille canis, exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

217 *Aperit cum cornibus annum taurus*] Annum fuisse apertum ab *ariete* sive mense Martio, vulgare est; Virgilius tamen aperiri ait a *tauro*, sive mense Aprili: vel quod respexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus est, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempestate: vel quod, ut ait Jos. Scaliger, locutus sit ex mente Hesiodi et Bœotorum: qui annum suum, non ab ortu arietis; sed ab ortu Vergiliarum sive Pleiadum in tauro, inchoabant.

Auratis cornibus] Stigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego sic dici puto, quia lucidissimam in utroque cornuum acumine stellam *taurus* gerit; alteram secundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218 *Averso cedens Canis occidit astro*] Ita corrigit e MSS. N. Heinsius, cum antea legeretur, *adverso*, difficili et ambiguo sensu, nunc plano. *Aversum* enim astrum, est *navis Argo*, pone canem sequens, et post eum occidens: illa autem, contra navium morem, aversa et posteriore sui parte incedens in cœlo describitur, puppe scilicet, non prora.

219 *At si triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore serendi tritici et*

Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit aristis.

Pleiades tibi occidant matutinæ, et ardens stella coronæ Ariadnes recedat prius, quam deponas in *sulcis semina debita, et quam properes committere spem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occasum Pleiadum, sed messis sperata fefellit.*

(Animadv. Crit. pag. 7) conjecturam memorat Burmannus.—221. *abscondentur* Gud.—222. Alii *Cnosia* scribunt, variatione solenni. *discedat* Ven. *descendat* Mead. unus. *succedat* conjiciebat Reiskius. Jo. Schrader, *procedat*. Scilicet, aut in verbis aut in judicio Virgilii vitium esse necesse est. Est autem in judicio; et errat Maro. vid. Not.—223. *quamquam* Moret. sec.—224. *cædere* Medic. vid. Burm. *properis* Gud.—226. *aristis* Heins. e Medic. fragm. Voss. Moret. pr. et vet. Grammaticis: ut jam Pierius ex Rom. et aliis notarat. *aristis* etiam Goth. sec. habet. Vulgata lectio erat *avenis;* quod proprie hac in re dicitur; et quod post Pierium prætulit Cuningham. Videtur tamen proclivior error fuisse, ut ad *avenis* aliquis deflecteret, quam vice versa. *acervis* Arundel. et Cantabr. Vide hic Martinum. *eluxit* Voss.

NOTÆ

farris; quæ dicuntur *robusta:* tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem: tum quia inter ipsa frumenta primum locum tenent *far* et *triticum*.

221 *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud assignat ex duplici indicio: nempe post occasum *cosmicum* matutinum *Pleiadum*, et ortum *heliacum* matutinum *coronæ* septentrionalis: id est, quando Pleiades descendunt infra horizontem nostrum occidentalem; eo momento, quo Sol ascendit supra horizontem nostrum orientalem: et quando corona septentrionalis satis distat a Sole; ut possit expedire se e fulgore Solis et paulo ante ejus ortum, in horizonte orientali apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate sub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occasus *cosmicus* dicitur, a κόσμος *mundus*; ortus *heliacus*, ab ἥλιος *Sol*. *Atlantides*] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ*] non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum occasu versus horizontem occidentalem; sed *matutinæ* quia occasus ille mane contingit: ab ἠὼς, *aurora, diluculum*.

222 *Gnosia*] Cretica. *Gnosus* oppidum est Cretæ insulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ a Theseo rapta, ab eodem relicta in insula Naxo, nupsit deinde Baccho: quibus in nuptiis, cum a Diis omnibus dona accepisset, inprimisque coronam a Venere; coronam Bacchus, sive juxta alios ipsam Ariadnen, in cœlum transtulit.

Decedat] Non a nobis, quibus tunc incipit fieri conspicua ante ortum Solis; sed a Sole, cui antea cum esset vicinior, nobis mane non apparebat, quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225 *Ante occasum Maiæ*] Monet ad sationem non esse præveniendum occasum Vergiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

Si vero viciamque seres vilemque faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis:
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes;
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una corusco

ets inanibus spicis. Si autem seminas viciam, et vilem faselum; neque dedigneris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi signa non dubia: incipe tunc, *et profer sationem usque ad mediam hyemem. Ideo Sol aureus gubernat, per duodecim mundi signa, orbem distributum in certas partes. Quinque Zonæ occupant cœlum,*

----

delusit Parrhas. *illusit* Rom.—227. Alii *phaselum, phasillum, fasellum viliamque.*—229. *Aut* Goth. sec. *mittit* Medic. fragm. Voss. Ven. *mittat* Menag.—230. *expende* Roman. Arundel. unus hic repetebat v. 213 *Tempus humo tegere et jamdudum incumbere aratris.*—231. *Dimensum certis idcirco* p. Zulich. *domensum* Reg. et Junt. ed. ex Ald. pr. *annum* pro *orbem* habet Rottend.—232. *regat* Leid. alter.—233. *cæli* alios legere a Reiskio notatum video.—234.

NOTÆ

227 *Si vero viciamque, &c.*] IV. Præceptum, *De tempore serendæ viciæ, faseli, et lentis.* Vicia, *vesce.* Faselus, *faisolle.* Lens, *lentille:* frequens in Ægypto, præsertim apud *Pelusium,* oppidum a quo extremum e septem Nili ostiis, Pelusiacum dictum est.

229 *Cadens mittet tibi signa Bootes*] Tempus hujus sationis consignat casu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ casu. Duplex enim huic sationi convenire potest *cosmicus,* et *acronicus: cosmicus,* cum descendit Bootes infra horizontem occidentalem, eo momento quo Sol ascendit supra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronicus,* cum descendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipse; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius, l. XVIII. 15. triplicem agnoscit viciæ sationem: primam circa occasum Arcturi, quem indicat mense Decembri priorem esse; secundam circa mensem Januarium; tertiam circa Martium. Igitur primæ sationi conveniet occasus Arcturi, sive Bootæ, *acronicus;* tertiæ *cosmicus.* Hujus itaque, et proxime consequentis versus, hic sensus est: Incipe primam sationem a casu *acronico* Bootæ, mense Novembri; et extende, sive remitte, secundam sationem usque ad mediam hyemem, mensemque Januarium. Tertiam sationem mensis Martii, quæ convenit cum occasu Bootæ *cosmico,* videtur poëta non admittere. De *Arcturo,* v. 68. De *Boota,* in quo Arcturus est, v. 138.

233 *Quinque, &c. zonæ*] *Zona* ζώνη, Latine *cingulum, fascia:* quintuplex est: sic dicta, quia mundum zonæ instar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehensa, semper itineri subjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus, polisque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam et frigidam hinc inde interjectæ.

Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni;
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cœrulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Divum; via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

quarum una semper rubet fulgente Sole, et semper incalescit ab ejus *ardore. Circa illam, ad dextram et ad sinistram* duæ *ultimæ ducuntur: rigentes glacie cœrulea, et nigris pluviis. Inter illas et mediam, duæ beneficio Deorum datæ sunt miseris hominibus; et orbita scissa est inter* has *duas, qua ordo* duodecim *signorum oblique se volveret.*

ab igni est Interpres Cruqu. ad Horat. Od. I, 22. ed Nuremberg. et Goth. pr. Alii *ab igne.*—236. *Cæruleæ glaciæ* in Medic. Similis aberratio in aliis libris apud Pierium et Martin., quibus apparet, olim in nonnullis *cæruleæ* ad *zonæ* retractum fuisse.—238. *concessit* Goth. pr. *et via secta* Medic. cum aliis, item utroque Gothano. Heinsius f. *it.*—239. *verterit* Leid. pr. *signorum—orbis* tentat Jo. Schrader.: quod sane et ipsum bonum esset. Sic *signifer orbis:* vid. Lucret. v. 600. At nec minus *ordo signorum* bene se habet. Sic v. c. Manil. I, 563 *Fila—per quæ dirigitur signorum flammeus ordo.*—240. *Rhipæas.*

NOTÆ

238 *Via secta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim signa cœlestia spatiis æqualibus descripta sunt. De eo ista quinque notanda. I. Dividitur in partes, sive gradus, 360. signa singula in gradus 30. e quibus unum circiter gradum singulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim signa decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor et viginti horarum spatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo et nomina his versibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.* Quæ quia maxima ex parte animalia sunt, hinc circulus *Zodiacus* appellatur, a ζώδιον, *animal.* III. Mensi *Martio* respondet *aries:* in quem ingredi Sol dicitur circa vigesimum Martii, signumque totum decurrere, usque sub vigesimum Aprilis: quo tempore in *taurum* subit: atque ita fere de ceteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non distat æqualiter a polis: sed per zonam torridam transversus, utrumque tropicum attingit, et æquatorem circulum bis secat. Attingit in primo gradu cancri tropicum septentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni.* Secat æquatorem in primo gradu arietis, et in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21 Junii; tunc nobis est æstas summa, sive *solstitium:* Cum ad tropicum capricorni, circa 21 Decembris; tunc hyems summa, sive *bruma:* iique tropici dicuntur a τρέπω *verto;* quia Sol quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit cursum. Cum vero Sol pervenit ad sectionem arietis, sub 20 Martii; tunc est *æquinoctium vernum:* cum ad sectionem libræ, 23 Septembris; tunc est *æquinoctium autumnale.*

Mundus ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces
Consurgit: premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi:

Sicut mundus sublimis attollitur, versus Scythiam et montes Riphæos; Ita *deprimitur inclinans in Austrum Africæ. Hic polus semper nobis altus est: sed illum Styx nigra, et umbræ infernæ vident sub pedibus. Ad polum* superiorem *maximus draco volvitur flexu sinuoso, in modum fluvii, circa* polum, *et inter duas ursas: ursas, quæ timent lavari aquis Oceani. Ad polum* inferiorem, *aut profunda nox*

....

τὰ Ῥιπαῖα ὄρη. libri fere *Riphæas.*—241. *diversus* ed. Ven. *ad austros* ed. Mediol.—242. *nobis sublimis semper* Moret. sec. *et illum* duo.—243. Ms. ap. Voss. *atra tenet.*—244. *labitur* Rottend. alter, fragm. Moreti, unus Arundel. Sed *elabi* est simpliciter *labi, venire,* Æn. v, 151. IX, 632. Burm.—246. *æquora* aberratio duorum libr. *mergi* Arundel. unus.—248. *densentur* erat antiqua

NOTÆ

240 *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis disserit: qui sunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, a *πολέω verto,* unde a Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos esse, nempe Borealem, et Australem. II. Borealem semper a nobis videri, Italis, Gallis, &c. Australem nunquam a nobis videri: sed ab iis quos appellamus *antipodas;* Virgilius *manes profundos,* ex ignaræ vetustatis mente, quæ sedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum describit: Borealem quidem a cœlestibus signis, quæ inde apparent, *dracone* præsertim et *ursa* gemina: de Australi, ut pote ignoto, conjicit; aut Solem a nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem esse perpetuam.

Scythiam, Rhipæasque arduus arces] De *Scythia,* per quam intelligit partes mundi septentrionales, Ecl. I. 66. *Arces*] Montes, ab *ἄκρος, summus.* Sic Ge. IV. 461. *flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi*] Montes Sarmatiæ Europeæ, nunc *Muscoviæ:* porrecti versus Oceanum Scythicum, ad usque ostia *Obii* fluvii: a quibusdam nunc appellantur *Stolp.*

241 *Libyæ devexus in Austros*] Partes mundi meridionales designat per ventum, qui inde flat, *Austrum:* de quo Ecl. II. 58. Deinde per ipsam *Libyam:* terrarum antiqui orbis, versus polum illum, remotissimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa sumitur, a Libya Epaphi filia, quæ huic nomen suum dedit: proprie tamen Africæ pars est ea, quæ Mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, et Æthiopia circumcluditur: nunc regnum et desertum *Barca.*

243 *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio, aut palude, Æn. VI. 323. De *Manibus* sive umbris, Ib. 743.

244 *Anguis, &c.*] Sive *draco* custos horti Hesperidum a Junone constitutus, et ab eadem in cœlum translatus, cum ab Hercule occisus esset. Ecl. VI. 61. Is circa polum vertitur: et majorem ursam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246 *Arctos Oceani, &c.*] Ursas geminas, quæ nunquam descendunt infra

Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,
Semper et obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit;
Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
Possumus, hinc messisque diem tempusque serendi;

semper silet, ut aiunt, et tenebræ densantur offusa nocte: aut Aurora, a nobis recedens, illuc revertitur, et refert lucem; et cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Hesperus accendit sidera serotina. Ex his possumus prænoscere tempestates, cœlo incerto: ex his, et tempus messis, et tempus sationis:

lectio: pro qua *densantur* induxit, quantum intelligo, Paulius Manutius moxque Commelin. Est ea Medicei lectio, aliorumque codd. At *densentur* Rom. cum multis antiquis: sic etiam Goth. pr.; rejicit illud Burm., ne toties syllaba *en* redeat; in aliis locis *densent; densentur*, præfertur; ut inf. v. 419. Æn. VII, 794. X, 432. *obducta* alter Rottend., ex interpretatione. v. Burm. *silet nox—obducta nocte:* parum suaviter! Saltem *nube* dixisset! Conjicit quoque hoc idem Jo. Schrader. in schedis.—249. *diemque reliquit* Leid. pr.—250. *Noxque* et *Orion* unius aberratio. *quæ* abest a Goth. pr.—251. *Illis* apud Senec. ep. 122. *ostendit* Ven.—252. *Hic* Mead. *prædiscere* Rom. et alii ex more; ut v. 51. II, 255. *prædiscere* jam correxerat Nauger. in Ald. tert.—253. *mensisque diem* alii, perpetua aberratione. conf. Ecl. v. 70.—256. *Et t.*

NOTÆ

horizontem nostrum; quia viciniores polo septentrionali, qui semper nobis attollitur: ideo dicuntur nusquam *æquore tingi*, id est, nusquam occidere; more poëtarum, qui Solem et astra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Fast. II. 191. de majore ursa causam affert, odium Junonis: quæ, cum eam in cœlum admissam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam suis lavari permitteret. De *Arcto* utraque, v. 138.

246 *Metuentes æquore tingi*] Id est, nunquam tingendas. Et est familiaris poëtis locutio. Sic Horat. Od. II. 2. *Illum aget penna metuente solvi Fama superstes:* id est, nunquam solvenda.

247 *Intempesta silet nox*] Quasi *intempestiva* et ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. v. L. L. *cum tempus agendi est nullum.*

249 *Aurora*] Titanis et Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojani regis filio, quem sic amavit, ut eum senem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit et Cephalum. Roseos ei digitos tribuit Homerus; roseos equos alii, sive bigas, sive quadrigas: quibus aperire diem et Solem præcurrere dicitur: idque ob colorem subrubentem et aureum, in quem desinit sæpe matutinum crepusculum. Unde et *Aurora* vocata est, ab *auro*, juxta Varronem.

250 *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu et afflatu equorum, qui quatuor ipsi a poëtis assignantur: *Pirois*, a πῦρ *ignis; Eous*, ab ἠώς *Aurora; Æthon*, ab αἴθω *ardeo; Phlegon*, a φλέγω *comburo.*

251 *Accendit lumina Vesper*] Vesper, prima stellarum apparet sero, unde ceteras dicitur accendere. De eo, Ecl. VI. 86.

Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere classes;
Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
  Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber:
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur; durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

et quandonam opportunum sit agitare remis infidum mare: et quandonam opportunum sit *deducere classes armatas, aut cædere in sylvis pinum tempestivam. Nec frustra consideramus ortus et occasus siderum, et annum dimensum* æqualiter *in quatuor tempestates. Si aliquando pluvia frigida retinet* domi *agricolam;* tunc *licet multa præparare, quæ postea festinanter facienda essent sudo tempore. Arator excavit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas e ligno: vel imponit notas*

Macrob. Sat. VI, 4. Schol. Cruqu. Horat. Carm. I, 28. *in sylvis* multi. *avertere* Zulich.—257. *speculantur* fragm. Moret.—259. *agricolas* laudat Macrob. Sat. VI, 4, et Schol. Horatii Cruqu. Carm. I, 28. *detinet* ed. Ven.—261. *Procurare* eadem ed. Ven. *prescindit arator* Moret. sec.—262. *obtunsi* Romanus, Medic. et alii; ut veteres solebant. *obtuso* Parrhas. et Reg. a m. pr.—263. *impressat* Rottend. alter et Cod. Danielis; et sic editum in Cuningham. post

NOTÆ

256 *Tempestivam, &c.*] Hoc est, tempore idoneo cædendis arboribus: nempe decrescente Luna, post meridiem, sine vento Austro, sine rore, semine maturo, mensibus præsertim Julio et Augusto: quia tunc minus obnoxiæ sunt putrefactioni, ac vermibus.

258 *Temporibusque parem diversis, &c.*] Veri, æstati; autumno, hyemi. Quasi *sufficientem* quatuor illis temporibus, id est, qui potest eas quasi ex sese emittere ac suppeditare: sic apud Cicer. *par disserendo;* apud Quintil. *par laboribus corpus.* Vel quasi *idem valentem,* atque quatuor ipsas tempestates: totum enim est æquale partibus: sic apud Cicer. II. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, et idem valens.* Vel quasi *æqualiter dimensum* in quatuor partes: quia singulæ, tres menses occupant. Sic apud Cicer. in Orat. XXXVIII. *Verba verbis quasi dimensa, et paria respondeant.*

259 *Frigidus, &c.*] v. Præceptum, *De iis quæ hyberna et pluvia tempestate agricolis facienda sunt.*

261 *Maturare*] Sæpe significat, celeriter aliquid facere: ut Æn. I. 141. *Maturate fugam:* apud Cicer. pro Cluentio CLXXI. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare;* et significat aliquid cum maturitate et otio, seu tempestive, facere; neque serius, neque citius.

262 *Lintres*] *Linter,* vel navicula est fluviatilis, ex unica arbore excavata; vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exsculptum.

263 *Numeros impressit acervis*] Modiorum numerum, vel tesseris insculp-

Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas et jura sinunt: rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens

pecudibus, vel numeros cumulis frugum. *Alii acuminant palos, et furcas bicornes; et præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves canistros e vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, modo* ea *terite saxo. Quinetiam fas et leges permittunt facere res aliquas festis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas* ex agris, *cingere segetem septo, struere dolos avibus, comburere spinas, et lavare in aquis gregem ovium, sanitatis* causa. *Sæpe ductor pigri asini dorsum* illius *oleo onerat, vel fructibus vilibus: et rediens* domum *ex urbe refert molam*

Bersmann. Pro vulgata laudatur Calphurn. v. 88.—264. *Exacuant* Rottend. *vallos alii* e suis codd. Brunck.—265. *Amarina* duo.—266. *rubra* Ven. At Serv. *Rubea virga*, quæ abundat circa Rubos, Italiæ oppidum: Horat. Serm. I, 5, 94, *Inde Rubos fessi pervenimus*. Etiam ad e. l. Schol. Cruqu. "hi Rubi oppidum; hinc putant aliqui dixisse Virgilium *Nunc facilis rubea t.*" Sic scribendum foret *Rubia*, quod et MS. Bersmann. habebat; atque ita post Scalig. et Torrent. ad Horat. l. l. Cuninghamius emendarat. Bene sane *Rubia virga* post *Amerina retinacula:* modo de viminibus circa obscuram hanc Apuliæ urbem, inter Cannsiam et Barium, aliunde constaret. Apud Jul. Sabin. est: "Rubiorum oppidum fuit in Campania:" confundit ille Rufras Æn. VII, 739. *fascina* pr. Moreti, ut Codd. apud Ovid. Fast. IV, 754.—267. *et frangite* Moreti sec. *saxis* Rom.—269. *diducere* Medic. pr. Moret. Ald. (pr.; nam sec. *deducere* recepit) et forte Servius, qui *siccare* interpretatur. Est et in Cuningham. edit.—270. *Religio prohibet* Urs. *sepem* etiam hic alii: vid. ad Ecl. I, 54. *sepes* fragm. Moret.—272. *greges* Macrob. Sat.

NOTÆ

pendo, vel saccis ipsis quibus continentur, appingendo.

264 *Valles*] Sudes, *des pieux*.

265 *Amerina*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes salices.

266 *Rubea virga*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti specie.

267 *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde pistum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus sine pistura tostis vescebantur.

268 *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ festis diebus exercere licet agricolæ*.

272 *Salubri*] Explicat Columella, l. II. 22. *Pontifices vetant festis diebus lanarum causa lavari oves, nisi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, fluvio mersare salubri*. Nempe, non ut purgetur lana, sed ut careatur scabies.

274 *Lapidemque, &c. Incusum*] Lapidem molarem, sive molam, arte incisam, ut sit usui terendis et molendis frugibus.

Incusum, aut atræ massam picis, urbe reportat.
 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenidesque satæ; tum partu Terra nefando
Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhoëa,
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.

incisam, vel massam nigræ picis. Ipsa Luna præbet dies varios varia serie prosperos ad opera. Evita quintum diem: illo die *Pluto pallidus, et Furiæ genitæ sunt: præterea Terra scelerato partu produxit, et Cœum, et Japetum, et crudelem Typhoëa, et fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati sunt imponere*

III, 3. *versare* Zulich., male.—275. *Incusum* Romanus, Medic. cum plerisque; item Goth. pr., etiam apud Martinum: sicque Ald. pr. et sec.; at Nauger. in tertia reposuit *Incusum*; et jam ante Egnat. 1506. Idem proditur e Reg. a m. pr. Goth. sec. *Incussum* Ven. *Incisum* fluxit edit. Masvic.—276. *alias*, sc. dies, edidit Vossius V. C. quia mox *quintam* sequitur. An vero pluralis feminini generis usquam occurrat, dubitare licet; negant grammatici, qui inspiciendi sunt.—277. *quintum* Ven.; et putes sic continuandum fuisse post *dies alios*. vid. sup. Sed variavit poëta, ut mox 284 *Septima post decimam*. *Orchus* alii scribunt, ut et alibi.—278. *cum* unus Mead. *parto* duo Mentel.—279. *que* abest post *Cœum* in quatuor. *Cœum*, Κοῖον, scribunt meliores. *Cœum* alii. *Typhonem* Philarg. ad Ge. II, 460.—281. *Pelion Ossæ* Zulich.

NOTÆ

276 *Ipsa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De observatione dierum felicium et infelicium.*

277 *Pallidus Orcus*] Pro Plutone sumitur a Cicerone, de Nat. Deor. III. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem a plerisque pro Thessaliæ fluvio, quem dicunt pinguem esse in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem e Stygia palude influit. Fons erroris est Homeri versus Iliad. II. 755. Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥώξ: *Juramenti enim terribilis, aquæ Stygiæ rivus est.* Patet vero legentibus, id ab Homero de Titaresio amne, quem ante descripsit, omnino dici: neque illic, ὅρκος, aliud significare quam *juramentum*; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titaresius rivus est, juramentum esse Deorum. Confirmatur vero hæc sententia a Strabone, lib. IX.

278 *Eumenides*] Furiæ, sic dictæ per antiphrasim, quod minime sint εὐμενεῖς *benevolæ:* Acherontis fluvii et Noctis filiæ, vipereis crinibus et facibus instructæ, ultrices criminum, numero tres: *Alecto* ab α privante, et λήγω *cesso. Tisiphone,* a τίω *ulciscor,* et φόνος *cædes. Megæra,* a μεγαίρω *invideo.*

279 *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adversus Deos, ab Phlegram Macedoniæ urbem, ausi pugnare: aggestis ejus regionis, vicinæque Thessaliæ montibus, *Pelio, Ossa, Olympo.* De *Olympo,* Ecl. V. 56. *Tiphoëa*] Non *Typhæa,* ut passim scribitur: neque enim in eo nomine o et e in unum coalescunt; sed e et u: quippe est a Græco Τυφωεὺς, ubi ω cum ε non facit diphthongum, sed ε cum υ. Notetur versus Græco more bis hians: *Ter sunt conati, &c.*

280 *Fratres*] Gigantes, Terræ et Titanis filios.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telæ
Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.
  Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
Tondentur; noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto:

Ossam Pelio, et injicere Ossæ frondosum Olympum: ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus dies *felix est, minus quam decimus, et ad plantandum vineam, et ad subigendos boves ligatos, et ad jungenda licia telæ. Nonus felix est ad peregrinationem, et adversus furtis. Multa etiam melius succedunt noctu, aut cum Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles aristæ, noctu fœnum siccum melius secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, et acuto ferro incidunt faces. Interim uxor*

Menag. et Moret. a m. sec. *Ossan* Schol. Cruqu. Horat. Od. III, 4, 51. *impellere P.* ed. Mediol. *Conati ter sunt impellere Pelion Ossan* interpolate MS. ap. Voss.—282. *imponere Olympum* Schol. Cruqu. ibid. *invertere* Parrhas. *frondosæ* fragm. Moret.—283. *obstructos* Rottend. *structos* duo. *dejecit* Romanus, tres apud Martin., Menag. et ed. Ven., ut inf. Ge. I, 333, sed *disjicere* plus est, vid. Burm.—284. *vites* Romanus ac multi; sicque vulgo lectum; at *vitem* alii, etiam Goth. sec., et doctius; unde Heins. recepit; idem malebat e potioribus, *est ponere,* ut et Pierii Longob. a m. pr. et unus Arundel. habet, et ut Ge. II, 273. *exponere* Mentel. pr. et Zulich. *imponere* Ven. —285. *pressos* multi, variatione solenni; essent jugo imposito pressi. Sed v. Not. *telis* Menag. et Leid. pr. a m. sec.—287. *melius gelida* alii; minus concinne; sed præstat forte, ne utroque versu alterum hemistichium *melior, melius* initium habeat. *sub nocte* Zulich.—288. *Vel cum* Romanus et apud Pierium nonnulli, item unus Mead. *irrigat* unus Arundel.—289. *stipula melius* al., non belle.—290. *noctis* potiores, cum Grammaticis: conf. Pierius cum Heinsio: qui hoc reposuerat: ita erit: *noctis humor.* Iterum retractum *noctes* a Burmanno: et præstat auctoritatem Rom., et, qui eo alludunt, *nocte* Longobard. Medic. et duo Codd. ap. Serv. ad Æn. IV, 7. *humidus noctis non* Tollian. *defuit* Ven.—291. *ad* deletum in Rottend. sec.—292. *Pervigilant* fragm. Moret. *expirat* Ven., aberrationes.—294. *mulier perc.* ed. Mediol.

NOTÆ

285 *Licia telæ*] Ecl. VIII. 74.

286 *Fugæ melior, contraria furtis*] Opportuna servis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius opportuna itineribus et peregrinationi: velox enim cursus *fuga* poëtis dicitur, Ge. III. 201. *Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.*

287 *Multa adeo, &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac diu, æstate atque hyeme melius præstantur. Eous*] Lucifer, Ecl. VI. 86.

Interea, longum cantu solata laborem,
Arguto conjux percurrit pectine telas;
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu;
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curasque resolvit:

leniens cantilenis longum laborem addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, et frondibus aufert spumam ex unda cacabi bullientis. At segetes flavæ secantur media die, et media die frumenta exsiccata teruntur in area. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æstatem *comparatis: et hilares agitant inter se mutuas epulas. Suadet* hoc *hyems voluptaria, et curas relaxat. Veluti cum naves oneratæ*

---

percussit Goth. Versus idem Æn. VII, 14. *Arguto tenuis percurrens pectine telas* de Circe.—295. *humor* Scaliger legebat, ut esset *decoquit* se. conf. Rutgers. Var. Lect. v. 17.—296. *tepidi aheni* erat lectio ante Heins. vulgata; sicque Parrhas. Voss. alii ap. Martin. *trepidi* dabant Gud. Mentel., uterque Menag. Moreti fragm. cum Pierii Medic. et aliquot aliis. *foliis trepidis* Medic., hocque Pier. in editione sua legisse videtur. *trepidis aënis* Rom. De varietate hac vid. Heins. h. l. et ad Ovid. Met. XII, 279. *tenui aëni* Gud. pro var. lect. *dispumet* Moret. quart., hoc et illud in vulgg. edd. Gellii N. A. II, 3. ubi de scriptura *aheni* agitur.—297. *succinditur* Goth. sec.—298. *costas* alios habere Reiskius notabat forte pro *coctas*.—299. *ara et sere* Leid. pr. *colono est* Rottend. alter et Medic. Pierii; in aliis *colonis*.—300. *feruntur* Medic. a m. pr. —302. *curam* Schol. Cruqu. Horatii Od. III, 17 et veteres aliquot apud

NOTÆ

292 *Faces inspicat*] Faces e ligno minutas in virgulas, incidit spicarum et aristarum in modum, Ecl. VIII. 29.

294 *Pectine*] Pecten est instrumentum quo densatur tela, Æn. III. 483.

295 *Musti*] Vini novi. Describit autem hic vini coctionem: quod si ad tertiam partem mensuræ decoquatur, *sapa* dicitur: si ad dimidium, vocatur *defrutum*, *du raisine*, ex Plin. l. XIV. 9. Nota redundantem ultimam versus syllabam, quæ cum prima sequentis versus elidenda est.

Vulcano] Pro igne sumitur, qui in ejus est tutela: Jovis et Junonis filius fuit: ab iis e cœlo propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, claudus e casu factus est, et ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. VIII. 416.

297 *Ceres*] Pro segete hic accipitur; alibi pro pane. De ea, Ecl. v. 79.

302 *Genialis hyems*] Ea, quibus inest voluptas, *genialia* dicuntur: a *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; et *genium defraudare*, voluptate abstinere.

Ceu, pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores; tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ:
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

jam attigere portum, et nautæ hilares imposuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligere et glandes quercinas, et baccas lauri, et olivas, et myrta sanguinea. Tunc tempus *est objicere pedicas avibus, et retia cervis, et persequi lepores auritos: tunc* tempus est *occidere damas, intorquendo lora stupea Balearis fundæ: cum nix alta jacet, cùm fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas et*

••••••••••••

Pierium. *curant; curas:* non refugit Maro.—303. Heinsius conj. *fessæ*, probante Burmanno: est sane hoc proprium in reditu. At *pressæ* non minus accommodatum: v. Notam. Reiskius aut *fessæ*, aut *piceæ*, aut *Thressæ* conjectabat.—304. Idem versus Æn. IV. 418.—306. *mirtamque oleamque cruenta* Goth. sec.—308. *dammas* Medic. cum al., et ex hoc alii *damnas*.—309. *torquentur* Toll. Edd. Ven. et Mediol. *torquere* Zulich. a m. sec. *torquentes* Romanus. *Stippea* fragm. Moret. *Stuppea* Rom. Medic. alii scribunt, qua in re parum sibi constant antiqui codices; nam ex more geminatam litteram una scribere debebant antiquiores. *Stupea* editum erat in Aldd. pr. et sec., in Commel. et al.—310. *jecit* Romanus, aut verius *tegit*, ut Burm. notatum vidit. Ita et ea, quæ ed. pr. Burm.—311. *et frigora* unus Arundel., nec non

NOTÆ

303 *Pressæ*] Jactatæ mari et afflictæ scopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum; sic Tibul. l. I. 196. *Presserat externa navita merce ratem.*

304 *Coronas*] Reduces e navigatione coronabant naves: puppes præcipue, quia in postrema illa navis parte sacrarium erat.

305 *Stringere*] Ecl. IX. 61. *Myrta*] Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307 *Gruibus pedicas*] Laqueos quibus implicantur pedes; et *gruibus* posuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

308 *Figere damas, stuppea, &c.*] Ordo est: tempus est, torquentem, id est, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi posse damas funda; sed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo e fundis excusso perinde figantur, ut nunc figuntur exploso ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. II. 729. *Non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum Funda jacit; volat illud et incandescit eundo. Balearides* autem insulæ circa Hispaniam sunt, *Majorque et Minorque:* quarum incolæ fundæ usu præ ceteris insignes, inde nomen habere memorantur, a βάλλειν *jacere. Stuppea verbera*] Funes e stuppa contexti, sive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

Quid tempestates autumni et sidera dicam?
Atque, ubi jam breviorque dies et mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis cum messis inhorruit, et cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis messorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent; ita turbine nigro
Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris

astra autumni? et quænam sint providenda rusticis, cum dies jam decrescunt, et æstas est mitior: vel cum ver pluvium desinit, cum spicæ segetum jam intremiscunt per agros, et cum frumenta plena lacte tumescunt in culmo adhuc *herbescente? Sæpe cum colonus introduceret messorem in segetes maturas, et jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi misceri pugnas omnium ventorum: quæ dissiparent in auras plenam segetem extirpatam radicitus: tam denso nimbo jactabat procella calamos leves, et stipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit e cœlo, et nubes e mari advectæ colligunt tempestatem nigram*

Goth. sec. in litura; sed vulgatum exquisitius; v. Not.; et natum forte istud ex Ge. II, 321. *Prima vel autumni sub frigora.*—312. *dies, jam mollior* unus Mead., quod perplacet.—313. *et cum r.* unus Mead. *ut cum ruit* MS. ap. Voss. *umbriferum* alter Rottend.—315. *ex viridi* Leid. *lactantia* multi. *jacentia* Rom. *torgent* Mentel., omnia prave.—316. *duceret* Medic.; sed ab alia manu in supra scriptum.—318. *concurrere* omnes Heinsii. *consurgere* Rom. et unus Mead. Sed vid. h. l. Burm.; et legit in nostro *concurrere* Plinius XVIII, 35, s. 78.—319. *a r.* Zulich. et Parrhas.—320. *Sublimem* Medic. et Reg. a m. pr. cum Romano, quod utique solennius, nec tamen verius. vid. Oudendorp. ad Jul. Obsequ. cap. 101, quem Burmannus laudat. *eruerint* Moret. sec. a m. pr. *ruerent* Reiskius conjiciebat.—321. *stipulamque volantem* Franc. *stipulamque levem culmosque volantes* Zulich. *stipulasque sonantes* Goth. pr.; ut *fragiles calamos sylvamque sonantem* Ge. I. 76. *lucosque sonantes,* Ecl. x, 58. Enimvero nunc volant, dum ab aura feruntur; non sonant. —322. *ex cælo* Menag. pr. *e cælo* ed. Ven. *ruit agmen* Schol. Statii Theb. I.

NOTÆ

311 *Quid tempestates, &c.*] v. PARS, *De tempestatum prognosticis:* quibus præmittit tempestatum ipsarum descriptionem.

322 *Agmen aquarum*] Vel, juxta Servium, motum et impetum significat: ut Æn. II. 782. *leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium, copiam et multitudinem: cui assentior, propter epithetum *immensum,* quod potius copiæ, quam motui convenit.

Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti sata læta boumque labores
Diluit; implentur fossæ, et cava flumina crescunt
Cum sonitu; fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit; fugere feræ; et mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit; ingeminant austri et densissimus imber;
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.

pluviæ: cœlum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum et campos fertiles: fossæ implentur aquis, *et fluvii profundi augentur cum strepitu, et mare æstuat fluctibus* quasi *ebullientibus. Jupiter ipse mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, et humilis timor dejicit undique mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia: invalescunt austri et pluvia*

356; sed vid. Burm.—325. Æn. II, 306 *rapidus montano flumine torrens Sternit agros, sternit sata læta boumque labores.*—326. *Deluit* fragm. Moret.—327. *ferventque* Goth. pr. *fretis spumantibus* idem cum altero: hoc etiam Romanus exhibet; sed est minus docta lectio. Etiam Æn. X, 291 *Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat unda.*—328. *in* deest Moret. quart. et in uno Arundel., item in nonnullis Pierii.—329. Reiskius distinctionem post *dextra* sublatam in versus ponebat; *Fulmina molitur eo motu, quo maxima molitur.*—330. *fremit* Zulich. *tremuit* Mentel. pr. Alterum Arundel. et Cantabr. secutus *et* post *feræ* Martinus sustulit; non male factum!—331. *humiles* Moret. sec. *fragranti* primus. *humili—flagrantis* Romanus.—332. *Athon* Medic. Reg. Pierii Rom. et Medic., it. alii, etiam ap. Martin., et uterque Goth. cum edd. Aldd. pr. et sec., Commel., et ex illis aliæ. Ita et legebatur in Valer. Flacc. I, 664. Tenet tamen alterum post Servium, Cerdam et alios, Heinsius: *Aut Atho.* τὸν Ἄθω. Caussa justa est, quam Benedictus jam attulit, quod *Athon* metro repugnat.—333. *densissimus æther* ed. Ven. et unus Mead. Eleganti conjectura Reiskius totum locum ita constituebat: *ille* (v. 331 Jupiter) *Dejicit ingeminans; austri et d. imber Nunc n.—plangunt.*—334. *æquora* vel *littora* ms. Köler. *plangit* Franc. Reg. Menag. Mentel., et sic Rom. et perveteres aliquot ap. Pierium, ut ad *imbrem* referatur; sic et in ed. Masvic. et al., sed grammaticos mutasse

NOTÆ

324 *Collectæ ex alto nubes*] I. Collectæ *ex septentrione* et Aquilone, juxta Servium: quia septentrio sublimis nobis; Auster, sive meridies, depressus est: at procellæ tamen e meridionali parte, Austro flante, præsertim ingruunt; et mox dicetur, *Ingeminant Austri.* II. Collectæ *e mari*, juxta Pomponium; quia nubes e mari et incubus aquas colligunt. III. Collectæ *ex aëre sublimi:* juxta alios communiter.

327 *Fervetque fretis*] Etymon *freti* apposuit. *Fretum* enim est mare inter gemini littoris angustias compressum, ibique quasi *fervescens*, et *spirans*, et ebulliens.

332 *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos*, mons est in Macedonia, imminens mari Ægæo; *Rhodope* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro;

Hoc metuens, cœli menses et sidera serva;
Frigida Saturni sese quo stella receptet;
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Inprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina;

copiosissima: jam sylvæ, jam littora sonant magno vento. Hoc timens, observa menses et signa cœli: quam in partem abeat tardum astrum Saturni: quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipue cole Deos, et annua sacrificia persolve magnæ Cereri, sacrificans in herbis fertilibus; sub exitum ultimæ hyemis, jam sudo vere. Tunc agni sunt *pingues, tunc vina suavissima, tunc somni dulces, et umbræ*

neutrum significatum minus obvium, docet Burm., itaque *plangunt*, vulgatum inde ab Aldo, tuetur: quod et in utroque Goth. At *clangunt* Leid. Menag. alter pro var. lect. et ed. Ven. 1472. *plaudunt* unus Voss., utrumque male. Satis firmatum est, undarum allisarum esse *planctus*.—335. *Quod superest, cœli* laudat Nonius Marcellus in *servare*. *Hæc metuens* Parrhas. et ed. Mediol.—336. *quo sese* ap. Senec. Epist. 88 et Goth. pr. *qua sese* Schol. Statii Theb. I, 305. *sese cum stella receptat* Schol. Juvenalis Sat. VI, 568. *receptat* etiam Moret. pr. et Leid.—337. *signis* Parrhas. *cælo*, Medic. cum Julio Sabino, nec prave, ne *cæli menses* et *ignes cæli* sibi occurrant intra tres versus. I, 6 *labentem cælo quæ ducitis annum.*—339. *in arvis* multi. Etiam Medic. *in orbis* et e correctione *in arbis*. Agnoscunt tamen vulgatam antiqui Commentatores. v. Heins.; et cum vere ineunte *herbæ* frugum melius memorantur.—340. *sub casum* Medic. cum nonnullis; *sub casu* alii majore numero cum Romano. Ita et edd. variant: prius Egnat. Manut. Commelin., hoc Aldd. servant. *Extremo sub casu* Ven.—341. Ita Mediceum, nisi quod *Tum* scribitur, et Pierii libros cum aliis expressit Heinsius. Vulgatam erat: *Tunc agni pingues*, quod multi, ad vi-

NOTÆ

sic dicta, quia frequenti fulmine propter altitudinem feriuntur, a κεραυνὸς *fulmen*. Legitur in aliquot codic. *Athon:* Et vero accusativus Græca lege est Ἄθων. Usu tamen Theocriti, Isocratis, Strabonis, &c. receptus est accusativus Ἄθω: cujus ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more, ut v. 281. *imponere Pelio Ossam.*

336 *Frigida Saturni, &c.*] Vis astrorum, planetarum inprimis, ad procellas et anni temperiem sane maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci signis quisque respondet, et hoc significat *quo se receptet;* vel prout planetis aliis conjungitur, et hoc significat *quos erret in orbes*. Assignatur enim planetis *orbis* sive circulus cuique suus. Itaque *Saturnus* noxius est, et respondens Capricorno, ciet pluvias; respondens scorpio, grandines. *Mercurius* præsertim nulla virtute peculiari insignis, talis est, qualis planeta cui sese admovet: si *Jovi*, felix est; si *Saturno*, funestus: unde *minister Deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. IV. 6.

337 *Cyllenius*] Mercurius, a Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus est, patre Jove, matre Maia, una ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetæ enim septem, ex quibus unus est, nomen habent a πλάνη *error:* quia non fixa, sed errantia sidera sunt.

339 *Sacra refer Cereri*] Cereri duo indicit sacrificia, vernum unum, *jam vere sereno;* alterum æstivum, neque

Tunc somni dulces densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hostia fruges;
Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, et carmina dicat.
  Atque hæc ut certis possimus discere signis,

opacæ in montibus. Omnis rustica juventus adoret tibi Cererem: cui tu misce mel cum lacte et vino leni. Et victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, et socii læti comitentur, et clamoribus invocent Cererem in domum suam: *nec ullus subjiciat falcem maturæ segeti; priusquam edat motus inconditos, et canat carmina* in bonorem *Cereris. Et ut possimus hæc cognoscere certis indi-*

tandum scilicet hiatum, habent. Inter eos, qui ordinem: *Tunc pingues agni*, servant, ut vitent tamen hiatum, habent Arundel. unus, *tum sunt;* Mead. *sunt, tum;* ex nostris recentior: *tunc et;* at alter: *Tunc agni p. et tunc;* ad tertiam usque vicem *cum* legi malebat Reiskius.—344. *Quoi* Medic. mutatus in *Cui*.—346. *comitantur* aliquot ap. Burm. et Goth. pr.—347. *vocant* unus Moret. et Goth. pr.—348. *quicquam* Goth. pr.—349. *redimantur* Zulich.—350. *incompositus* Mentel. alter et Goth. sec.—351. *in certis* Franc. *dicere* Goth. pr.; in Medic. *τῷ discere* superascriptum *noscere*, ex interpretatione scilicet; ibi-

NOTÆ

ante falcem maturis quisquam, &c. v. 347. *Operatus*] *Operari* et *facere*, sine addito, est facere sacrificium, Ecl. III. 77.

343 *Cuncta tibi, &c.*] Ritum describit sacrificii *ambarvalis*, quo solebant *arva ambire*, et circuire cum hostia. Quæ vide fusius apud Tibul. l. II. 1. *Tibi*] Tuo jussu, tui causa, &c. estque Latinis, ut et Gallis, familiaris locutio. Sic supra v. 45. *Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.*

344 *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum: hostiam: quæ, juxta Virgil. Ecl. III. 77. *vitula* erat: juxta Tibull. l. II. 1. *agnus;* juxta eundem, l. X. *porcus:* juxta Servium, *sus gravida*.

Miti dilue Baccho] Constat ex Plauto Aulul. act. II. 6. 5. vinum a sacrificiis Cereris abfuisse: cur igitur hic adest? Douza in illum Plauti locum, distinguit duo Cereris sacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant, quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleusina*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, et hæc fiebant sine vino: de iis Plautus explicandus est: *Cererine has sunt facturi nuptias? quia temeti*, id est, vini, *nihil allatum intelligo.*

347 *Cererem clamore vocent in tecta*] Ut eorum domino propitia sit; velitque copiosam segetem, quæ et Ceres ipsa dicitur, in ejus horreum inferri.

349 *Quercu*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; a quibus ad frumenta revocati sunt, beneficio Cereris.

Æstusque, pluviasque, et agentes frigora ventos:
Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret;
Quo signo caderent Austri; quid sæpe videntes
Agricolæ propius stabulis armenta tenerent.
Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis:

ciis, calorem, et imbres, et ventos adducentes frigora; Jupiter ipse definivit, quid menstrua Luna indicaret, quo indicio Austri quiescerent, quid videntes rustici sæpe continerent greges non longe a stabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, et siccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul resonantes perturbari, et murmur sylvarum augescere. Jam tunc fluctus difficile se

dem a manu prima *possemus.* In Romano erat: *possemus dicere.*—352. Sic plane Goth. pr. At *Æstus et p. et* Goth. sec. a m. pr. *Æstus et pl.* Franc. ed. Mediol. *Æstusque et* ed. Ven. et Medic., inserto *et* ab alia manu. *pluvias et* sine *que* unus Mead. et Nurimb. et Grimoaldus apud Martin. *agentes fulgura* Franc. et ed. Mediol.—353. *moveret* Franc. Parrhas. Mead. et al., etiam edd., vulgari variatione; sed potest h. l. defendi.—354. *quod* multi scripti et impressi apud Pier. Burm. et Martin., etiam Goth. pr. ita esset: *quod signum sæpe videntes:* jejune dictum. *quid* ad seqq. respicit: quibus rebus visis.—357. *arduus* ed. Ven. et Romanus. Male. vid. Not.—359. *increbrescere* Medic. cum aliis; non *increbescere.*—360. *a curvis* Pierii Romanus, uterque Mentel. Voss. et Reg., sed eraso *a.* illustratum ab Heinsio; nec recte tamen ab eo receptum, cum non scribendum sed subintelligendum sit. *Jam se* Goth. sec. *cum curvis* Ven. *Jam tibi* Gujetus et Gebhardus emendaverant. *Jam sibi tum et curvis* alius vir doctus in Misc. Obss. Vol. II, T. II, p. 171, male.—

NOTÆ

353 *Quid menstrua Luna*] Quæ singulis circiter mensibus cursum conficit: ut enim Sol anni; sic Luna mensium est præses: unde et *mensis* dictus est a *μήνη Luna.* Monetque poëta, tempestatum prognostica repeti posse duplici e capite: ex astrologia et experientia. Astrologiam exprimit his verbis: *quid menstrua Luna moneret: Quo signo, &c.* Experientiam his verbis: *quid sæpe videntes Agricolæ, &c.* Incipit a prognosticis experientiæ, versu 356. tum exequetur prognostica astrologiæ, de Sole et Luna versu 424.

354 *Quo signo, &c.*] Vel *quo sub sidere;* vel melius, *quo indicio* intelligi posset ventos deficere. *Austri* pro quibuslibet procellosis ventis: de iis, Ecl. II. 58.

356 *Continuo, ventis surgentibus, &c.*] Ventorum affert prognostica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem e montibus. 3. Sonitum littorum. 4. Murmur sylvarum. 5. Volatum mergorum e mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapsum stellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua collusionem.

357 *Aridus fragor*] Epithetum e Lucretio l. VI. 118. *Aridus unde aures terget sonus.* Siccus et acutus; qualis est arboris, cum frangitur.

Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora; cumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ; notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, et cum

abstinent a curvis navibus vorandis, *cum mergi revolant celeriter e medio mari, et emittunt vocem ad littora: et cum marinæ fulicæ ludunt in arena: et* cum *ardea relinquit paludes* sibi *notas, et volat supra altam nubem. Sæpe etiam, vento imminente, videbis stellas præcipites cadere e cælo: et longos tractus lucis albescere a tergo, per tenebras noctis: sæpe paleas leves, et folia caduca volitare, aut plumas natantes in superficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit a regione Boreali, et*

361. *Quom* Medic. a m. pr.—362. In Arato: *χερσαῖα τινάσσονται πτερύγεσσιν*; unde conjicias: *Clangoremque ferunt ad littora.* Ergo Virgilius noluit *Clangoremque*, quæ propria vox foret, scribere?—364. Laudatur versus a Seneca Nat. Qu. VII, 28. *altum volitat super* Zulichem. *altum super avolat* Moret. quart. et Vratisl. *supervolat* Parrhas., unde Burm. conj. *super evolat.*—365. *impellente* Parrhas. et ed. Mediol. unus Mead., notabili aberratione: nam et ipsum bonum sensum habet; an verum sit, pronuntiare non ausim; saltem non pro arbitrio: quo in re critica nihil geritur.—366. *per umbras* plures forte, quanquam a Burm. nil notatum sit; etiam plures apud Martin. et Goth. pr., sicque editum usque ad Commelin. Sed recte jam a G. Fabricio præferebatur *umbram*, quod et Medic. habet, Pieriique Rom. et Medic.—367. Ita apud Senec. N. Qu. I, 14. at VII, 20 laudatur: *Longos a tergo flammarum alb. tractus.* Apud Macrob. Sat. VI, 1.: *involvere tractus.* Male.—369. *molles* pro *nantes* Leid. pr. a m. pr. *collidere* Toll. *palmas* Goth. pr.—370. *Aut* tres ap. Burm., tres ap.

NOTÆ

361 *Mergi*] *Plongeons*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363 *Fulicæ*] *Foulques, poules d'eau:* anatibus non admodum absimiles.

364 *Ardea*] *Heron:* e præpetum genere, quæ altius volant; unde dicta quasi *ardua*.

365 *Sæpe etiam stellas, &c.*] Consentiunt omnes nullam cœlo stellam labi, sed hoc e vulgi mente dictum esse, cui labi videtur. Lapsus autem illi juxta Plinium l. I. 8. sunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur stellæ; ut in luminibus accensis liquore olei videmus accidere. Juxta Servium, sunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur a vento vehementiore, cum altiora conscenderit. Nugæ. Juxta Aristotelem, sunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam usque aëris regionem eductæ, illic, circumfusi aëris frigore compressæ ignescunt.

370 *At Boreæ de parte, &c.*] Prognostica pluviarum colligit XII. 1. Fulmen a Borea, id est, septentrione. 2. Concursum Euri venti orientalis; et Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum e vallibus. 4. Buculam

Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues; aut bucula cœlum
Suspiciens patulis captavit naribus auras;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter; et bibit ingens
Arcus; et e pastu decedens agmine magno

quando regio Euri et Zephyri tonat; omnes campi inundantur fossis plenis: et omnis nauta per mare colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex *imis vallibus: vel juvenca cœlum aspiciens hausit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: et ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: et haurit aquam magnus arcus* cœlestis: *et turba corvorum rediens e*

Martin., Goth. pr.—371. *domus tonat* Ven.—372. *omni n. ponto* fragm. Moret. —373. *legunt* in nonnullis apud Pierium, probatum Heinsio. At *legit* etiam in Romano. *prudentibus* Medic. a m. pr., hocque præfert cum aliis Jo. Schrader. Sane et hoc suum sensum habet. Nec minus tamen alterum verum est.—374. *Adfuit* Bynckershöckii emendatio jam a Burm. rejecta est. *ac illum* Moret. quart. *in callibus* Leid. a m. sec. *ab v.* Leid. alter.—375. *sensere* Goth. sec.—376. *Suscipiens* Zulich.—378. *Aut* ed. Ven., nonnulli ap. Pierium, Bodlei. et unus Arundel. ap. Martin., qui recepit.—379. *Ocyus et* malit Cerda. *e tectis* ap. Charis. Inst. Grammat. II, p. 193. *e tecti penetralibus* conj. Voss., male. Sic *foci penetrales.* Apud Avienum p. 121 ed. Grot. *ova cavis effert penetralibus:* quod Jo. Schrader. in schedis laudat.—380. *tenens* Goth. pr.—

NOTÆ

captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova e latebris educentes. 8. Arcum cœlestem. 9. Corvos rauce crocitantes. 10. Marinarum avium et cycnorum frequentes sub aquis demersiones. 11. Solitariam cornicum in arena discursationem. 12. Fungos in lucerna concrescentes.

371 *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. II. 47. De *Zephyro,* Ecl. V. 5. De *Borea,* Ecl. VII. 51.

373 *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit: quia tam clara dat sui signa; ut quibuscumque nocuit, ii cavere potuerint.

378 *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphosim, qua Lyciæ rustici in ranas commutati sunt; cum Latonæ, Dianam et Apollinem liberos sinu gerenti, et ad lacum præ siti accedenti, convicium fecissent. Ovid. Met. VI. *nunc quoque turpes Litibus exercent linguas; pulsoque pudore, Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant, &c.*

380 *Et bibit ingens Arcus*] Vulgus veterum putabat arcum cœlestem, sive *Irim,* haurire suis cornibus aquam

Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.

pastu magno numero, strepit densis alis. Præterea videre potes *diversas aves maris, et quæ circumvestigant Asiana prata in mollibus paludibus Caystri, certatim aspergere humeros multa aqua: nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, et frustra agitari desiderio lavandi* se. *Tunc cornix importuna advocat imbrem alta voce, et sola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes*

383. *Tum* pro *Jam* alter Arundel. *variæ* Medic. et Gud. Rom. Pierii, unus Arundel. et Bodlei. Sic jam Serv. lectum fuisse notat, ut *infundere* pro *infundunt* dictum accipiatur. Ita nova sententia facienda: *Nunc caput objectare —videas. Jam volucres pelagi varias* in nonnullis apud Pierium. Mox *atque Asia* Medic. Mentel. pr. a m. et nonnulli ap. Pier.; putes, *aut quæ*.—384. *mirantur* Reg. a m. pr.—386. *in undam* Medic. a m. sec. Gud. et unus Mead. *undis* Mead. alter, ut nonnulli apud Pierium. *in unda* alii.—387. *studio incensus* malebat Jo. Schrader.—388. *Tunc* Nonius in *pluvia*. *rauca voce* Servius et edd. nonnullæ; quod probat Kingius ap. Martin., sed est alterius glossema. *plenam* ed. Ven.—389. Post hunc versum addunt nonnulli: *At caput objectat querulum venientibus undis*, ut in Franc. Leid. et Voss., in hoc quidem, ut et in Bodlei. et uno Arundel., post v. 388. In Medic. Gud. Mentel. Parrhas. in margine erat scriptus. Reg. et Mead. cum ed. Norimb. habebant: *Et caput.*

NOTÆ

e fontibus, eaque nutriri. Unde et eam *Junonis* nunciam finxere, id est, *aëris*.

383 *Et quæ Asia circum, &c.*] *Cycnos* intelligit: frequentes in Caystri ripis: *Cayster*, vel *Caystrus*, fluvius Asiæ Minoris, nascens in Phrygia Majore, trajectaque Lydia, per Ioniæ littus in Ægæum mare defluens. *Asia* palus et oppidum inter *Caystrum* fluvium, et montem *Tmolum*, qui est in confinio Lydiæ et Phrygiæ Majoris: primam syllabam habet longam; *Asia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* est cibum per terræ rimas vestigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata sunt, in quæ Cayster exundat, et in quibus stant resides aquæ.

387 *Incassum*] Frustra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionem potest. *Gestire*] Est lætitiam et contentionem suam motu gestuque corporis exprimere.

388 *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utrisque prognosticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit densis*, &c. *cornix plena pluviam*, &c. Ad serenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi presso ter gutture voces*, &c. Nempe si *plena* voce ac rauca diu crocitent, pluviam indicant; si *ter* aut *quater*, et *presso gutture*, et *liquida voce*, serenitatem nuntiant.

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hyemem: testa cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri Soles et aperta serena
Prospicere et certis poteris cognoscere signis:
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri;
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt

lanam ignorant pluviam futuram: *cum vident oleum emittere scintillas in lucerna ardente, et putridos fungos cumulari. Pariter post imbrem, poteris prævidere, et certis indiciis discere dies* sudos *et cœlum apertum ac serenum. Tunc enim, nec lux stellarum apparet languida, nec Luna* videtur *oriri, debens* lucem suam *luci Solis;*

In Cantabr. deerat *objectat*. Confectus versus e v. 386.—390. *Nec* vulgo. *Ne* Medic. Gud. Mentel. pr. et Moret. pr., item Rom., perpetua quidem variatione. Debebat tamen utique et h. l. placere, ut viri docti fere ubique restituerunt: atque sic jam Naugerius ediderat; ergo secutus sum.—391. *cum testa* Rottend. sec.—393. *eximbres soles* Pierius e Romano et nonnullis antiquis, quod recipit Martinus, ne, cum mox e solis et siderum fulgore præsagia capienda dicantur, pluvio cœlo id facere præcipiat poëta. Sed ut hoc argutius est, quam verius, nam pluviarum intervalla esse possunt, in quibus stellæ fulgeant, ita *eximbres* sola analogia se tuetur. Porro Reiskius conjiciebat: *soles per aperta serenos*.—394. *agnoscere* Parrhas.—395. *Nam neque ut* Goth. pr. *tunc astris acies obtusa videri* apud Gellium N. A. VII, 17; hoc posterius impense placet Heinsio; et ipse hoc a Virgilio profectum esse malim. *tunc acies stellis* inverso ordine Mentel. pr. *tum in stellis* Mentel. sec. a m. pr. *cum stellis* ed. Commel.—396. Latere videtur fraus in *Nec*. Procedit sententia, si legas: *Et fratris*. Ut sit: et *surgit Luna*, quæ *fratris radiis obnoxia* est, lucem, quam habet, soli acceptam refert. Oritur, in conspectum venit, nubibus liberata. Et sic legitur in Schol. Statii Theb. II, 146. *obnixa* Moret. pr. *fulgere* conj. Jo. Schrader.—397. *Tenuia* e Medic., sed altero *u* et *τῷ e* linea obducto. —398. *Nec* Leid. pr. et unus Mead. *Nam* ed. Ven. *pinnas* Rom. *tepide*

NOTÆ

390 *Pensa*] Lanas, quæ puellis dantur ad pensum, id est intra constitutam diem expediendæ. *Testa*] Lucerna testacea. *Fungos*. Scintillas: quæ circumfusi aëris humore et crassitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis resident, et cumulantur in quandam fungorum similitudinem.

393 *Nec minus ex imbri, &c*] Enumerat prognostica serenitatis IX. 1. Nitorem stellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum sine velleribus et nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depressas. 7. Noctuam cadente Sole silentem. 8. Falconis in alaudam incursus. 9. Corvorum lætos strepitus. *Ex imbri*] Vel *post imbrem*. Vel ex ipso imbre, sive observatione indiciorum pluviæ tempestatis, cognosces oppositam temperiem: si nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta serena*] Supra, v. 158.

396 *Obnoxia*] Qui tam clare lucet; ut lucem tunc, non a Sole, sed a se ipsa habere videatur. Sol et Luna, Latonæ liberi, Ecl. III. 67.

Dilectæ Thetidi halcyones; non ore solutos
Immundi meminere sues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt;
Solis et occasum servans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo:
Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,

nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones caræ Thetidi non explicant Soli alas in littore. Fœdi porci non meminerunt dissipare rostro fasciculos palearum *laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, et resident in campis. Et noctua, observans occasum Solis ex alto cacumine, non emittit serotinos cantus. Falco videtur sublimis puro in aëre, et alauda solvit pœnas pro crine purpureo* a se secto: *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem, ecce falco hostis crudelis magno murmure persequitur* eam *per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens*

Goth. sec.—399. *ore soluto* alii apud Serv.—401. *Aut* Moret. sec. et fragm. Moreti. *campoque residunt* Goth. sec., non male, sed ex interpretatione.—402. *de lumine* Ven.—403. *Nequicquam:* frustra, ut sup. 96 *nec illum Flava Ceres alto nequicquam spectat acervo.* Et sic sæpe. De interpretatione v. Not. Jungo: *Nequicquam exercet c.* At Eduard. King.: *Nequicquam servans occasum*, quippe qui in tanta cœli serenitate vix possit observari. Servius, quem vulgo sequuntur interpretes, *nequicquam* pro non poni vult. Jo. Schrader. emendabat: *Nequaquam.* 404. *æthere* Rom. unus Mead.—406—409. in Cir.

NOTÆ

399 *Dilectæ Thetidi halcyones*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domestica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulsum littori involaret amoris impetu; ambo in aves conversi sunt, uxoris nomine *Halcyones* dictas: et in fidei præmium quotannis ipsarum fœturæ mare placidissimum substernitur per 7. vel 11. vel 14. dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, et contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* sunt. De *Thetide*, Ecl. IV. 32. *Meminere sues*] Non memoria proprie dicta, quæ fit per species, seu imagines rerum, usu et sensu comparatas: sed memoria improprie dicta, quam vocant *instinctum*, quæ fit per species in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties species illæ, rei similis objectu et præsentia, excitantur. Ita species ingenita agitandi luti, solvendique manipuli movet suem: quoties luti aut manipuli objectu excitatur.

403 *Nequicquam exercet*] Id est hoc loco, *non exercet:* juxta Servium, qui sic explicat Persium S. II. 51. *Nequicquam fundo suspiret nummus in imo*, id est, *non suspiret.* *Noctua*] Avis funesta et nocturna, *chouette.*

404 *Nisus, &c.*] *Haliæetus*, sive falco, *faucon*, olim Nisus Megarensium rex: *Scylla, Ceiris*, sive *alauda, alou-*

Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant; juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulcesque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verum, ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutavere vias, et Jupiter uvidus Austris

celeriter findit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compresso gutture: et sæpe in nidis excelsis, nescio qua lætitia pleni præter morem, inter se frondes commovent: placet redire ad parvam prolem et gratos nidos, pluvia exacta. Sane non puto quod sit illis datum *a Diis ingenium, et rerum prudentia,* quæ *potentior* est *fato. Sed quando temperies et humor mutabilis cœli*

repetuntur: 538 sq. *Quamcunque* Gud., male. *aëra* unus Arundel. *pinnis* Medic. Gud. Reg. Mentel., hic et 409.—408. *qua fert se* Rottend.—409. *raptum* Medic. a m. pr. et alter Menag. *partim* Probus in Grammatica. *rapidis* Voss. alter et Goth. sec. *secat aëra* Parrhas. Ceterum hos tres versus 407—409 *ταυτολογοῦντας* et spurios damnabat Reiskius et ab edit. Argent. abesse notabat. Essent idcirco translati e Ciri putandi. At sic 406 *Quacunque* simul erit rescindendus.—410. *Cum liquidas* Ven.—*presso corvi* Moret. sec.—411. *Atque ter ingeminat* Reg. a m. pr.—412. *dulcedine capti* Menag. et Goth. primus, ut alias poëtæ. Sed v. inf. IV, 55.—413. *in foliis* Medic. Gud. sex alii; item Romanus, Medic. Pierii cum aliis; necnon tres apud Martin. *strepitant foliis* Moret. unus. *crepitant* Leid. alter, quod sane et ipsum dicitur, ut ap. Avien. p. 122 in hac ipsa re.—414. *et dulces invisere* Franc. *natos* Vratisl.—415. Reiskius eleganter conj. *Haud (equidem credo) quia sit divinius illis Ingenium*; et sequitur *major*. Video in idem hoc jam alios viros doctos incidisse (in *Hist. de l'Acad. des Inscript*. Tom. XXXIV, p. 168, 169), etiam Jo. Schraderum. Ex vulgari lectione est supplendum: *Haud equidem credo* hoc ita fieri, *quia sit*.—416. *facto* Franc. *fato rerum* Toll.—417. *mollibus* Goth. pr.—418. *Mutavere vices* Markland. ad Stat. Sylv. v. 2. 152 eleganter conjectat, ut Catrœus etiam ediderat; utque in uno Arundel. legitur. Sed nec male, procellæ seu

NOTÆ

ette, ejus filia: aves inimicissimæ. De earum metamorph. Ecl. VI. 74.

415 *Haud equidem, &c.*] Causam affert, cur aves, ceteræque animantes mutationem aëris præsentiant: non item homo. Ac negat eas habere rationem, et ingenium divinitus datum: indeque discrimen repetit; quia homo ratione pollet, atque adeo judicio et ratione, præter naturam et qualitatem aëris, potest esse tristis et lætus: at vero animantes reliquæ, cum ratione careant, obsequuntur naturæ aëris; atque adeo quoties, vel tristes, vel lætæ apparent, id ex aliqu[illegible] aërisque affectione fieri pr[illegible] est, qua necessario commove[illegible]

418 *Mutavere vias*] Mu[illegible] tionem et qualitatem aëri[illegible] est sæpe *ratio* et *mod*[illegible] 22. *Sunt alii quos ip*[illegible] *usus*.

Denset, erant quæ rara modo, et, quæ densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
  Si vero Solem ad rapidum Lunasque, sequentes
Ordine, respicies: nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Luna, revertentes cum primum colligit ignes,

mutavit qualitates aëris: et quando *aër humectatus Austris condensat* ea, *quæ* prius erant *rara*; et *rarefacit ea quæ prius erant densa: tunc species animorum mutantur; et corda nunc suscipiunt affectus alios et alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, et lætæ* sunt *pecudes, et corvi exultant gutture. Si autem consideres Solem rapidum, et ordinem Lunarum sequentium; nunquam dies crastinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis serenæ. Cum primum Luna colligit lucem renascentem, si amplectatur aërem obscurum nigris cornibus,*

tempestatis ac nubium via ac ratio naturaque mutatur, cum sudum sit, et omnino *mutat viam* quodcunque movet se, procedit. Paulo diversa ratione *viæ cæli* dictæ Ge. II, 477 pro motu siderum, ut via solis, siderum: quæ pro exemplis laudat Burm. h. l. *uvidus* est ex Medic. *humidus* alii, *unidus* Romanus.—419. *Denset* e Medic. Rom. et melioribus Heins. cf. Cerda. Densat vulgo. cf. sup. ad 248. Mox *et* ante *quæ* deest Leid. pr. *aut quæ* malit Kingius ap. Martinum in app., sed *et* sæpissime eadem vi. *relaxet* Ven. et Zulich. 420. *pectore* Mentel. pr. cum duodecim aliis Heinsii et Burm., item nonnulli apud Pierium et Martinum et Goth. uterque: ferri et hoc potest.—421. *Tunc alios* Gud.—422. *hic ille avium contentus* Medic. a m. pr. *ovium* Ven. *in auris* malit Jo. Schrader. —424. *Sin* Mentel. tert. a m. sec. *ad solem rapidum* tres, *ad rapidum solem* Moret. fragm.—425. *respicias* Menag. pr. et Seneca Epist. 88. *prospicies* Franc.

NOTÆ

419 *Denset, &c.*] *Densare* est aliquid in minorem dimensionem contrahere: *relaxare*, seu *rarefacere*, est in majorem dimensionem dilatare. Quæ duo inprimis cadunt in aërem, qui naturæ est facile mobilis: aëris autem vis est in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varieque agitantur species et imagines rerum, in animantium memoria superstites: mutatis speciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; sive ad tristitiam, sive ad lætitiam; sive ad prosecutionem, sive ad fugam. Per *species animorum*, cognitio exprimitur; per *motus*, affectio diversa appetitus, cujus sedes est in corde, seu *pectore*.

423 *Ovantes*] Lætantes, Æn. III. 189.

427 *Luna, revertentes*] Proponit ea prognostica quæ ab astrologia petuntur. I. A *Luna* tria. 1. Si nova sit obscura, pluviam notat. 2. Si rubescat, ventum minatur. 3. Si quarta die serena sit, mensem serenum promittit. Unde vulgare est: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.* II. A *Sole* octo. 1. et 2. Si in ortu, aut sit maculosus, aut media tantum sui parte appareat; imbrem nuntiat. 3. et 4. Si in ortu divisi sint radii, aut Aurora palleat; ventos prædicit. 5. et 6. In occasu si sit cæruleus, pluviam; si igneus, ventos. 7. Si maculosus, pluviam et ventos. 8. Si in ortu

Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu:
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, si virgineum suffuderit ore ruborem:
Ventus erit; vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
Pura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus et ille dies, et, qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt;
Votaque servati solvent in littore nautæ
Glauco et Panopeæ et Inoo Melicertæ.
Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas,

maxima pluvia imminet colonis et mari. Sed si sparserit in vultu suo *ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea semper rubescit* ex *vento. Si vero quarto die (nam hic est index certissimus) incedit per aërem clara, et cornibus non hebetatis; et ille dies totus, et qui sequentur post illum usque ad mensem transactum, erunt absque imbre et vento: et nautæ servati* a tempestate *reddent in littore vota Glauco, et Panopeæ, et Melicertæ filio Inus. Sol quoque et oriens, et quando se abscondet in*

••••••••••••

prospicias Parrhas.—427. *colliget* Goth. sec.—428. *obscuræ* Medic., sc. Lunæ, quod etiam elegantius haberi possit. *comprenditur* Ven. *aëra* vetustissima exemplaria habent, idque reposuit Nauger. Ald. tert., at priores *aëre*, quod Pierius et Catrœus præferebant; ut est in cod. Rottend., minus bene. vid. Burm. et Martin.—429. *agricolæ* ed. Cerdæ: et mox *virgineo*, sine libro, ut videtur, scripto.—430. *Aut si* Medic. a m. pr. et Menag. *ora* fragm. Moreti: unde conj. Heins. *virgineo suffuderit ora rubore;* quod usitatius poëtis, sed hac ipsa de causa suspectum; *ore* erit, in ore. Saltem cum Vossio v. c. erit præferendum: *virgineum s. ora ruborem*, minore etiam mutatione.—432. *ortu in q.* editum video usque ad Pulmannum constanter; retinent tamen et post illum Ruæi, Catrœi edd., et e codd. Parrhas. Bodlei. alter Arundel. Goth. pr., et sic apud Senecam Suasor. *namque his* Goth. pr. Voss. pr. edd. Junt. et Ald. pr. *hic* Voss.—433. *Plena nec obtusis* Seneca Suasor. In Einonis Chronico vulgato in Analect. Matthæi Tom. III. modo vulgatum, modo *Laxa nec obscuris* recitari, monuit Burm. *obtunsis* in Romano et multis scribitur. *nec* Pierii libri, et Goth. pr.—434. *nascetur* Rom. Pierii et Regius Martini. *nascuntur* Longob. Pierii.—435. *carebit* ed. Ven.—436. *ad littora* Romanus.—437. *Panopiæ* Medic. *Panopæ* ed. Junt. *Melicerti* Medic. a m. pr. Græce esset: *Γλαύκῳ καὶ Πανοπείῃ ἰδ' Ἰνώῳ Μελικέρτῃ.*—438. *Sol quoque exoriens*, sine *et*, relicto hiatu, Medic. Moret. pr. Ven. *Sol q. cum e.* ed. Ven. *condit* frag. Mo-

NOTÆ

et occasu lucidus, serenum ac sudum Aquilonem.

427 *Colligit ignes*] Quos decrescens amisisse videbatur, et quasi dissipasse.

437 *Glauco et Panopeæ, &c.*] Marinis numinibus. Versus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piscator fuit: qui cum pisces a se captos fortuito cujusdam herbæ attactu resilire in aquam vidisset; eadem ipse degustata, pisces in mare secutus est, et in marinum Deum est conversus. *Panope*, vel *Panopea;* Nympha maris, Nerei et Doridis filia. *Melicerta*, vel Melicertes *Inus* filius fuit. *Ino autem*

Signa dabit; Solem certissima signa sequuntur,
Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;

mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur Solem, et quæ dat mane, et quæ stellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo *nubis, distinxerit primum ortum maculis, et media* sui *parte latuerit:* tunc *pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus funestus et arboribus, et segetibus, et pecudibus imminet e mari. Vel cum sub* initium *diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cum Aurora, relinquens au-*

---

reti, Gudian. Moret. unus, Mentel. pr. a m. pr. *nec quum se* Ven. Reg. a m. pr. *cudet* Goth. sec. *ad undas* Moreti quart.—439. *sequuntur* Pierius et Heins. e melioribus, *sequentur* alii. Emendatiorem lectionem jam Naugerius dedit Ald. tert. *sequuntur* est pro adest, inest, ἔπεται.—440. *Austris* Medic. et Rottend. sec. a m. pr., etiam Erf. a m. pr.—441. *orbem* Parrhas. et ed. Veneta Burmanni; cui abblanditur lectio; modo codicum major esset auctoritas, nec recurreret versu seq. *orbe*. Verum etiam paulo ante v. 432 *ortu quarto:* et est hoc exquisitius. Eadem variatio Horat. Carm. IV, 2, 58, ubi vid. Bentlei. —442. *refulgerit* Rottend. sec., et *refulserit* Erf. Videtur posse referri ad illud phænomenon, cum ex atris nubibus medius orbis solis erumpit, ὁππότε— τὰ δ' αὖ περὶ μέσσα φαείνῃ, h. τὰ μέσσα περιφαείνῃ, *medius solis orbis elucescat*, ap. Arat. v. 98. At vetat hoc sententiarum ordo apud Aratum, quem Virgilium retinuisse manifestum est. Et Avien. *Sed non ora cavo similis medioque recedens Orbe quasi*. Bergstræsser v. c. malebat: *variaverit orbem—medioque refugerit ortu*. Quod mutare malim, est: *mediove*. Nam diversum hoc ab antec. *maculis variaverit*.—445. *At ubi* Rottend. sec.—446. *rumpent* reduxit Heinsius, ut in aliis locis, pro *erumpent:* quod vulgo legebatur: nec tamen ubique: *rumpent* jam in Egnat. Commelin. occurit; et habent istud omnes meliores etiam Pierii. *rumpunt* Rom., ut et Regius et Ald. tert., sic convenit cum *surgit*. Mox *surget* etiam e melioribus repositum; idem jam Egnat. Commelin.

NOTÆ

Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor: quæ maritum fugiens, in mare se cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: et *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta; Melicerta* illis *Palæmon*, his *Portunus*, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: et *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam; Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo*] *Inous*, adjectivum nomen, id est, *filius Inus*.

443 *Ab alto*] Supra v. 324. *Notus*] Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. II. 58.

445 *Sese rumpent, &c.*] Hic active sumitur, auctore Lucretio l. IV. 1108. *Tandem ubi se rupit nervis collecta cupido*.

447 *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono:* deque *Aurora*, supra v. 249. *Cro-*

Heu, male tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores;
Cœruleus pluviam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni:
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,

reum lectum Tithoni, orietur pallida; heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa et *horrida grando saliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc* alia *annotare, cum* Sol *occidet cælo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento et pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, et solvere funem a terra. Sed si globus Solis nitidus sit, et quando reducet diem,* et quando *reductum abscondet: frustra timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat vesper serotinus: qua ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quo-*

et hinc alii. Ceteri, in his Aldd., *surgit.*—448. *defendet* Pieriani, item Medic. et alii boni libri. At *defendit* Gudian. a m. sec. Moret. duo, Leid. pr. Zulich. ed. Ven. Erf. a m. sec. *defendat* Mediol. *vites* Ven. et Menag. sec. a m. sec. *tam* Ven.—449. *Tam* antiquiores. *Quam m.* apud Nonium in *Grando*. *Tum* Mentel. duo, fragm. Moreti cum octo aliis. *Jam* Ven. Leid. alter a m. pr. Genev. ed., nec displicet Burm. cf. v. 506.—450. *decedit* Medic. et Pieriani nonnulli. cf. sup. v. 209. *descendit* Rottend. alter. *emisso* Leid.—451. *Profuerat* ed. Ven. *jam* Toll.—453. *Cæruleos* Leid. alter. *Cærulus* Reg.—454. *Si* Romanus. *incipiunt* Medic. Gudian. Leid. pr. a m. pr., it. apud Pier. aliquot: et, si reliqua loca ad idem tempus revocentur, doctius ita dictum arbitror. *miscerier* Leid. alter, Franc. Mentel. et Gudian. alter.—455. *cum pariter* Franc. *tum* Rom. —457. *ab terra* Valer. Probus Art. Grammat. I. *at* Medic. *moveat* idem a m. pr., et ita edidit Catrœus, nec probante Burm. Infreqnens quidem nec tamen insolens, *moveat convellere*, permoveat ut solvam.—459. *nimbisque* fragm. Moret.—460. *cernis sylvas* Goth. sec.—461. *Quod serus* Zulich. *ferat* Medic. a m. pr. Romanus et Cantabrig.—462. *agit* Reg. Martin. *unde serenans Eurus*

NOTÆ

ceus color, *du saffran*, Ecl. IV. 44. De *Olympo*, Ecl. V. 56.

456 *Fervere*] Penultima brevi semper apud Virgilium: ut et *fulgere*, *stridere*, *effulgere*, *effervere*.

460 *Aquilone*] Vento septentrionali,

Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam:
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, et æquora ponti,

quæ sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque et bella occulta parari, Ille quoque misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscura ferrugine, et quando *homines scelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoque, et æquor maris, et fœdi canes, et funestæ aves dabant*

agat conjiciebat Reiskius, acute, ut esset quod *Austro* responderet: et quia poëtam decebat magis, *Eurum* quam *ventum* excitare. Etiam Jo. Schrader. conj. *serenus Eurus:* ut opp. *humidus Auster*. Enimvero, *unde* Eurus veniat, ignorari nequit; sed, unde ventus venturus sit, quo nubes dispellantur, hoc dubitari potest. *quid cogitet* accipiebat Reiskius, quasi, coagitet et compellat; uti *agat* sit quasi abigat. Locum declaravit Spencius Polymet. XIII, p. 208. *quid cogat et* edd. Aldd. pr. et sec. cum Junt. ex *cogit et* pro cogitet, ut sæpe erratum. v. Burm. *qui cogitat* Moret. quart. Kingius in app. edit. Martin. *τὸ cogitet* non ferendum esse putabat; itaque malebat *cogat et* aut *concitet*. Hoc est, minus poëticum præferre alteri, quod poëticæ rationi est consentaneum.—463. *dedit* Moret. pr.—465. *aperta* Bodlei.—467. *Tum* fragm. Moret.

NOTÆ

qui et *Boreas* dicitur: siccat nubes et cœlum abstergit. Ecl. VII. 51.

464 *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digressio de prodigiis, quæ cædem J. Cæsaris aut præcesserunt aut subsecuta sunt.* Quæ singula scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovidius Met. XV. 782. qui prodigia illa recensuit, et Virgilium imitatus est.

467 *Cum caput obscura ferrugine, &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive eclipsi; quam tamen aut illo, aut sequente anno fuisse ullam negat Scaliger, et explicat de insolito Solis pallore: de quo sic Plin. l. II. 30. *Fiunt prodigiosi et longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, et Antoniano bello; totius pene anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæsare. Καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς, &c. *Circa Solem quoque hebetatio splendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, et sine fulgore oriens, debilem et tenuem emisit calorem: itaque nubilus aër et gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cœli rigorem, et flaccidi evasere. Ferrugine,* non proprie caligine, sed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. II. 18.

468 *Sæcula*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil est illa locutione familiarius, l. I. 1090. *Quippe etiam vesci e terra mortalia sæcla:* l. V. 986. *mortalia sæcla Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. IV. 1220. *Et muliebre oritur patrio de semine sæclum;* id est, mulieres: l. III. 754. *Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum;* id est, feræ: l. V. 860. *leonum sæcla;* id est, leones: l. V. 864. *bucera sæcla;* id est, boves, &c. Suspicatur Gifanius id e Græcis

Obscœnique canes, importunæque volucres,
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes.

signa. Quoties vidimus Ætnam, exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, et eructare globos flammarum ac lapides comminutos. Germania audiit toto aëre strepitum armorum, et Alpes tremuerunt insuetis motibus. Voces,

et edd. Aldd. pr. ac sec. Reg. Martin.—470 *Obscenæque canes* Medic. solus. v. Burm. *Obscenique annes* Ven.—472. *Ætnam* Moret. pr.—474. *sonitus* Menag. sec. Goth. et Schol. Juvenal. Sat. XI, 111. *sonitum ex toto* Venet. *sonitu* Goth. pr.—475. *timuerunt* Moret. pr. et Zulich. *montibus* Medic. a m. pr.

NOTÆ

haustum esse, apud quos γενεὰ et *genus* et *seculum*, aut certe spatium aliquot annorum significat.

470 *Obscœnique canes, &c.*] Mali ominis: sic passim a probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina et auguria, quæ funesta sunt. De hac voce Æn. III. 262. Appianus autem l. IV. civil. inter ostenta, quæ triumviratum, in ultionem Julianæ cædis institutum præcessere, hoc quoque recenset. Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς, οἷα λύκοι. *Canes vero ululabant ex composito, instar luporum.*

Importunæque volucres] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καταίροντας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας: *aves solitarias in forum delatas.* Suetonius vero in Julio. c. LXXXI. *Pridie easdem Idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ ibidem discerpserunt.*

471 *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo singulatim hoc tempore. *Ætna*, mons est Siciliæ, *mont Gibel*: de quo Æn. III. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas Neptuni et Amphitrites filii; sic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipsis inditum a κύκλος *circulus*, et ὤψ *oculus, vultus:* iidem Vulcano ministri et opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes, et Pyracmon: officinam habent apud Ætnam, supra v. 295.

473 *Liquefactaque volvere saxa*] Saxa exesa et igne comminuta, seu pumices aridos ac spongiosos, vel cineres: quod inde constat magna interdum copia erumpere.

474 *Armorum sonitum, &c.*] Appianus l. IV. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, et armorum strepitus, et cursus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, et aliqua ex parte victa a Cæsare fuerat, vide Ecl. I. 63.

475 *Motibus Alpes*] Ovidius, non Alpes, sed Romam tremore concussam dicit Met. XV. 799. *motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. X. 47.

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens; et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis; pecudesque locutæ;
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt;
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraque sudant.
Proluit insano contorquens vertice sylvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,

etiam magnæ auditæ sunt passim per lucos tacitos: et spectra pallentia miris modis visa sunt *circa crepusculum noctis: et pecora locuta* sunt; *dira* res! *fluvii constiterunt, et terræ hiaverunt.* Præ *tristitia* statuæ *eburneæ lacrymatæ sunt in templis, et æreæ sudaverunt. Padus rex fluminum inundavit sylvas,* eas *provolvens magnis vorticibus; et per omnes agros rapuit armenta cum stabulis: nec eodem tempore, aut venæ minaces* cessaverunt *apparere in tristibus visceribus* hostiarum,

cum aliis, etiam Romanus a m. sec.—476. *est audita* Reg. ap. Martin.—479. *omnes* Menag. pr.—480. *lacrimat* Pierii Oblongus.—481. *Proruit* Schol. Cruqu. Horat. Carm. IV, 4. vid. Burm. *vertice* alii. vid. eund.—482. Pronuntiandum *Fluvjorum.*—483. *armenta trahit* Moret. sec. Zulich. edd. Ven. et Mediol. cum Regio Martini et Erf., quod solenne, vid. Burm.—484. *haud* ed. Mediol. *mi-*

NOTÆ

476 *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *cantusque feruntur Auditi sanctis et verba minantia lucis.*

477 *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæsare. *Τύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους: imagines noctu passim discurrentes.*

478 *Pecudesque locutæ, Infandum*] Appian. l. IV. Βοῦς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emisit, et infans recens natus locutus est.*

479 *Sistunt amnes*] Unde sequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. I. 2. *Vidimus flavum Tiberim, retortis Littore Etrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Vestæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur. v. 482. de inundatione *Eridani.* De sequenti prodigio, nempe *terræ hiatu,* nusquam mentio.

480 *Et mœstum illacrymat, &c.*] Appianus l. IV. Τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἵδρου, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἵδρου: *E simulacris alia quidem sudabant; alia etiam sanguinem sudabant.*

482 *Fluviorum rex Eridanus*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus, le Po:* ex Vesulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Cisalpinam, quæ nunc Italiæ pars est, in *Transpadanam et Cispadanam* dividens: in mare Adriaticum multis ostiis influit. *Rex*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus est: vel quia insignitum est ejus nomine signum cœleste vastæ magnitudinis, ab æquatore versus Oriona, ad circulum usque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum*] Vel pes anapæstus pro dactylo hic appositus; vel duæ breves *fluvi,* in unam longam coalescunt, ut supra v. 397. *tenuia nec lanæ, &c.*

484 *Tristibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de Divinat. l. I. 119. de J. Cæsare. *Cum immolaret illo die, quo pri-*

Aut puteis manare cruor cessavit; et altæ
Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura; nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;

aut sanguis cessavit fluere e puteis, aut urbes cessaverunt *resonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo sereno, nec toties cometæ funesti affulserunt. Itaque* campi *Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter se armis paribus. Nec* visum *est indecorum*

---

nacis Gud. *minantes* alter Rottend.—485. *Haut p.* ed. Mediol. *Nec p.* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 374. *Aut patris* Franc. *altæ* Heins. e Medic. et al. codd. et edd., h. magnæ, frequentes. Obtinuerat hoc edd. inde ab Aldo vulgatas: obsedit inde Batavas edd. *alie* initio a Pulmannianis facto. Cuninghamius emendarat *alta*, ut Horat. Sat. I, 6, 43. *magna sonabit*. Reiskius conjectabat: *altam* sc. noctem.—486. *Per noctes* Leid. sec.—487. *sinistro* Gud. a m. sec.—

NOTÆ

mum in sella aurea sedit, et cum purpurea veste processit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculsus: cum Spurina diceret, timendum esse, ne consilium et vita deficeret; earum enim rerum utramque a corde proficisci: postero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur a Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret. Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta*, dicta juxta Festum, quia e visceribus ea Diis præsecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta est antiquis juxta Varronem, cujusque rei *extremitas*: unde pro venulis et nervulis et radiculis vulgo usurpatur: et vestium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485 *Aut puteis, &c. et altæ Per noctem, &c.*] De primo portento tacent historiæ: de secundo sic Appian. l. IV. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέθεον: *lupi per forum discurrebant.*

487 *Cœlo ceciderunt plura sereno, &c.*] Appian. l. IV. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa et statuas cadebant.* Fulmen et fulgur *sereno cœlo*, aliquando mali ominis fuit, ut hic; aliquando etiam boni, ut Æn. IX. 630. *Audiit, et cœli genitor de parte serena Intonuit lævum.*

488 *Cometæ*] Plutarchus in Cæs. Ὅ τε μέγας κομήτης ἐφάνη. *Grandis cometa post Cæsaris necem eximie fulgens septem noctes apparuit.* Hic autem cometa, stella eadem illa fuit, de qua Ecl. IX. 47. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:* sic enim Sueton. in Cæs. LXXXVIII. *Ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti.*

489 *Paribus telis*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490 *Romanas acies iterum videre Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. I. *Philippi* urbs est in confinio Thraciæ et Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars est *Hæmi*. II. *Pharsalus*, urbs est in ea parte Thessaliæ, quæ ad Macedo-

Nec fuit indignum Superis, bis sanguine nostro

Diis, bis Macedoniam, et præsertim *vastos Hæmi agros, fœcundari nostro cruore.*

491. *Non* Moret. sec. Parrhas. Markland. ad Stat. Sylv. III, 68. cum interrogatione legendum esse contendit: *Nec fuit indignum, Superi, bis.* Et sic ed. Mediol. Bene utique et hoc. Vulgata tamen nec minus bene. Itaque nul-

NOTÆ

niam vergit. III. Emathiæ nomen, ab Emathione rege, Memnonis fratre, datum est Macedoniæ locisque confinibus. IV. Octavianus Cæsar haud dubie Brutum et Cassium delevit, ad Hæmum et Philippos Thraciæ: Julius vero Cæsar Pompeium, ad Pharsalum Thessaliæ. Atque ita locus utriusque pugnæ, tota Macedonia intermedia, immo leucis admodum octoginta, dissitus est: ut constat e Græcis scriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio posteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipse Metam. XV. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharsalia sentiet illum, Emathiique iterum madefient cæde Philippi:* plane quasi unum idemque sit, *Pharsalia* et *Philippi.*

Hic nodus. Hæc solutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, scriptorem Græcum nobilem, Thebas Thessalicas aut Phthioticas, Pharsalo vicinas, etiam vocatas esse *Philippos.* Hinc utramque cladem, et Pompeianam, et Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharsalicæ nimirum: et Philippis, non Thracicis, at Thessalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis et Hæmo monti abjudicant, quibus constanti totius historiæ fide tribuitur. II. Censent alii, Thessaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharsalum et Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathiæ sive Macedoniæ nomine comprehendi: præsertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Idque more poëtarum, inprimisque Virgilii, cui familiare esse regionum fines quam latissimos describere, jam vidimus Ecl. I. 68. Recte quidem illi, si Virgilius, et ceteri, pugnam utramque universim Emathiæ assignassent; non Philippis nominatim, aut Pharsaliæ. Quis vero id capiat, urbes duas, octoginta leucarum spatio dissitas, unum eundemque locum esse? III. Existimavi aliquando Virgilium, nullam hic de Pompeiano casu facere mentionem; sed tantum de gemina Bruti et Cassii clade: quæ utraque, apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: et prima quidem Cassius, secunda Brutus, periit: utraque mensis fere unius intervallo discreta: ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At visum est accuratius deinde meditanti, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas esse; ut agri dici non possint inde *bis pinguescere,* quod annorum diversitatem innuit. IV. Igitur simplicius et sanius ita explico. Adverbium *iterum,* non ad *Philippos:* sed ad Romanorum exercituum concursum refero. Unde fit hic sensus, meo judicio planissimus: *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipsi *primum* viderunt: pugnam tamen *secundam,* de summo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum et Brutum, cum prima jam ante commissa esset apud Pharsalum inter Pompeium et Cæsarem.

Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,

Nempe futurum est ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro reperiat tela corrosa rubigine aspera: vel pulset rastris gravibus casides inutiles, et apertis tumulis, admiretur ossa ingentia. O Dii patrii, Semidei, et

lus emendationi locus. conf. Burm. *superbis* Goth. pr.—492. *latos* Reg. Martin. cum nonnullis edd.—493. *tempus veniet et illis finibus, cum* jungebat interpretatione Reiskius. Alius forte simili acumine jungat *Scilicet et, tempus veniet cum, f.*—494. *terra* ed. Junt. *terræ* Venetus.—495. *inveniat* Rottend. sec. a m. pr.—496. *Di patrii, Indigetes,* distingui potest. v. Not. *Indigenæ*

NOTÆ

491 *Bis sanguine nostro Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos*] Admissa explicatione proxime allata, sensus est facilis: Bis sanguine nostro Emathia, sive Macedonia, redundavit: primum ad Pharsalum, victo Pompeio; iterum ad Philippos, victo Bruto et Cassio. Pharsalus enim et Philippi, etsi non in Macedonia stricte sumta; tamen in ejus confinio sunt. Vox autem illa, *bis,* in Emathiam tantum cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi semel duntaxat pugnatum est: sed Hæmum præcipue signat, ut insignem recentiore plaga, nimirum clade Bruti et Cassii, quæ nuper contigerat. Quasi dicat: *Bis sanguine Romano rigata fuit Emathia, sed præsertim semel Hæmus mons.* Sic Ge. II. 192. *Pateris libamus, et auro:* id est, pateris variis, sed præcipue aureis. Sic Ge. III. 56. *Maculis insignis, et albo:* id est, maculis variis, sed præcipue albis.

496 *Dii patrii Indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem sint *patrii* et *Indigetes* Dii: alii distinguunt: primi melius: et *Indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare,* id est appellare et invocare mos erat: vel quia homines fuerant; *in* eodem solo cum hominibus *degentes;* vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes;* vel quia beati, nullius rei *indigentes.* Talis Romulus, et Æneas; *quem turba Quirini Nuncupat Indigetem, temploque arisque recepit.* Ovid. M. XIV. 608. De *Romulo,* Æn. I. 280.

Vestaque] Geminam esse volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de qua Ovid. Fast. VI. 299. *Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur:* alteram Saturni filiam, quam virginem et ignis præsidem statuunt; ab *ἑστία focus,* de qua Cicero, de Nat. II. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. II. 717. ejusque sacra tradita deinde Albanis, et a Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum instituto, quæ perpetuum ignem ad salutem imperii alerent.

Quæ Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Ne prohibete! Satis jam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos:
Quippe ubi fas versum atque nefas; tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies; non ullus aratro
Dignus honos; squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem;
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;

Romule, et Vesta mater, quæ custodis Etruscum Tibrim et Romanas arces: ne impedite, quominus hic adolescens subveniat mundo ruenti. Jamdudum satis expiavimus nostro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, o Cæsar, aula Deorum dolet te esse apud nos, et indignatur te delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confusum est: *tot bella* sunt *per orbem, tot criminum formæ: non* habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *et curvæ falces cuduntur in crudelem gladium: hinc Euphrates: illinc Germania*

ed. Ven. *Di patriæ* Heinsius maluisse fertur.—499. *Qui* frag. Moret. Voss. *et* abest a Veneto.—500. *Huic* Goth. sec. a m. sec. *averso* Mentel. pr. a m. pr. *juvenem everso* Venetus.—501. *Nec* Ven. *nam pridem* ed. Ven.—502. *Laumedonteæ* Voss. pr. Parrhas., e vitio sæculi. v. Burm.—503. *cœli nobis* Romanus.—505. *versumque* Franc.—506. *Jam multæ* Reg. Goth. pr. *Tum multæ* Moret. quart. *non nullus* Menag. pr. *nullus aratro Cessit honor* Serv. ad Æn. IV, 103. citat vitiose.—507. *adductis* Rottend. alter.—508. *curvantur in ensem* Franc. *formantur* Nonius Marcell. in *rigidus*, et Servius ad Æn. XII, 304.—

NOTÆ

499 *Tuscum Tiberim*] Italiæ fluvius est, Tusciam, sive Etruriam, a Latio dividens. De eo Æn. VIII. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. IX. 9.

500 *Juvenem*] Octavianum Cæsarem, Ecl. I. De *sæclo*, supra v. 468.

502 *Laomedonteæ, &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem suam hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum et Apollinem, qui fabricam illam susceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peste et inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Hesionen filiam jussu oraculi marinæ exposuisset belluæ: eaque per Herculem liberata esset: equos eidem liberatori, quos promiserat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infesti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509 *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipsa Italia imminere, a civibus viciniisque urbibus; a Parthis, quorum terminus erat Euphrates; et a Germanis: de utraque gente, Ecl. I. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, et adhuc adversus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates*] Nobilis fluvius, ex Armeniæ montibus ortus: Mesopotamiam deinde, Nili instar, inundatione fœcundans: denique cum Tigride conjunctus, in Persicum sinum influit.

Virgulta, et prolem tarde crescentis olivæ.
Huc, pater o Lenæe; tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris;
Huc, pater o Lenæe, veni; nudataque musto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ

de te, o Bacche: et de sylvestribus arbusculis tecum, deque sobole oleæ lente crescentis. Huc adsis, *o Bacche pater: hic omnia repleta sunt tuis donis: ager floret tibi, onustus pampinis autumnalibus: vindemia spumat plenis vasis. Huc adsis, o pater Bacche; et mecum tinge novo vino suras nudas detractis calceamentis. Primo natura diversa est in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus* per artem

4. *Nunc p.* unus Mead., ut et v. 7. *tuis hæc o.* It. a Cerda editum. *sunt* in unum Arundel. ex glossa migravit, ut et in Voss. apud Burm.—8. *dereptis* ab Heinsio bene emendatum. *direptis* vulgo.—10. *Atque aliæ*

NOTÆ

3 *Tarde crescentis olivæ*] *Olivæ* tam tarde crescit, ut per ducentos annos crescere a quibusdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. xv. c. 1. *Hesiodus negaverit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quemquam:* sua tamen ætate baccas secundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis *ὀψίγονος sero genita, ὀψίκαρπος sero fructum ferens.*

4 *Pater o Lenæe*] Invocatio Bacchi solius: quia præcipuum hoc libro studium impendit in vinearum cultu præscribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non a *lenienda* mente, ut Donatus putat: sed a *ληνὸς torcular.* At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præsertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, l. II. *Cum curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* Horat. Epist. II. 1. 5. *Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux.* De *Baccho*, ejusque insignibus, Ecl. v. 29. 69.

5 *Pampineo gravidus autumno, &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc versum, quod in quinta sede iambum pro spondæo habeat.

6 *Floret ager*] Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, sed metaphoricum est. Sic Æn. VII. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. v. *floret mare navibus*, id est, *abundat, gaudet, &c.*

Labris] *Labrum* vasis genus, in quo lavabant, quasi *lavabrum.*

7 *Musto Tinge novo*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Mustum* enim sine addito *vinum novum est*, imo *novum* simpliciter, ut scribit Nonius, citaturque in illa significatione ex Nævio *virgo musta:* ex Catone Censorio, *agna musta:* pro quo magis placuit Plinio: *musteum piper, musteus caseus:* Plinius junior, *musteus liber*, id est, *novus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. VII. 32.

9 *Principio arboribus*] I. PARS. *De modis quibus arbores proveniunt, tum a natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, sponte sua, semine fortuito, et radice: semine, inquam,

Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genestæ,
Populus, et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
Ut cerasis ulmisque; etiam Parnassia laurus

compellentibus, ipsæ ultro nascuntur, et late occupant agros, et amnes flexuosos: ut siler tenerum, et genestæ flexibiles, et populus, et salices albentes foliis virentibus. Aliæ vero oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimes: et æsculus, quæ maxima in sylvis frondescit ad honorem *Jovis: et quercus,* quæ *existimatæ* sunt *a Græcis oracula. Aliæ emittunt a radice spississimam multitudinem* ramorum: *ut cerasi,*

Goth. pr.—11. *que* abest a Zulich.—12. *et molle* Franc. *lætæque* Mentel. pr. a m. pr. *genestæ* scripturam in scriptis plerisque invenit Heinsius. Vulgo *genistæ*, quod tamen etiam in Medic. et Rom. occurrit.—14. *surgent* Ven. *surgunt posito* Zulich.—15. *frondent* legebat Reiskius, ut sint, nemora quæ omnium frondent maxima, scil. æsculus et quercus. Nec male sic locus constitutus esset: *Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondent, Æsculus atque—quercus.*—16. *Esculus* alii. Damnat scripturam Heins. *atque alte* Erf. forte pro, altæ. *Grais* in multis scribitur.—17. *a radice* Ven. et Moret. quart. vide lib. I, 20.—18. *et jam* Gudian. cum aliis.—21. *virent*

NOTÆ

fortuito; est enim quædam seminatio, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

12 *Siler, lentæque genestæ*] Siler, frutex humilis et lentus, *du siler*: ut et genista, *du genêt*.

13 *Populus*] *peuplier. Tria hujus genera*: ex Plinio l. XVI. c. 23. *alba, nigra, et quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor superne candicans, inferiore parte viridi.* Imo contra, inferne candicans, superne viridis, ut notat Matthiol. Causam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. VII. 61.

Glauca canentia fronde salicta] Loca arboribus consita dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *saliceta*, pro *salicibus*, *saules*. Multiplex earum species: præcipua *alba* quæ validioribus assurgit ramis: et quemadmodum populus, foliis hinc vireutibus, inde albentibus notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis fere constant, et inter vimina recensentur, *osiers*.

15 *Castaneæ*] *Chataigniers. Æsculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est; quidam cum fago confundunt. Ecl. I. 1. De quercubus ejus nemoris, e quibus oracula repeti solebant, Ecl. IX, 13.

18 *Cerasis, ulmisque*] *Cerasus, cérisier* arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam a L. Lucullo, et in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Casaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; sed urbi potius ab arborum ejusmodi multitudine inditum esse: ut et aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica,

Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos Natura modos primum dedit; his genus omne
Sylvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
  Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum
Deposuit sulcis; hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos;
Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, et viva sua plantaria terra;

et ulmi: laurus etiam Apollinea parva; attollit se sub grandi umbraculo matris suæ. Natura primo suppeditavit tres *illos modos, quibus virescit omne genus sylvarum, et virgultorum, et lucorum sacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipsa experientia sibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramulos e trunco tenero matrum, committit* eos *fossulis. Iste sepelit terra radices, et perticas fissas* in *quatuor* partes, *et palos trunco acuminato. Aliæ arbores desiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi,*

* * * * * * * * * * *

Goth. pr.—22. *Sunt alii quos* etiam Medic. a pr. manu, sed a sec. *aliæ quas*; ut ex Fogginio colligas. Eo tendit emendatio Scaligeri: *Sunt aliæ quas ipse vias sibi repperit usus;* et Heinsius etiam argutius: *Sunt aliæ quas ipse via s.* Kingius ap. Martin. app. emendabat: *Sunt alii* (modo) *queis ipse viam sibi. Sunt alii quos ipse viam* Venetus et Pierii Longob., quod Pierio et Heinsio venusta videbatur appositione dictum. *Sunt aliis* Mentel. sec. a m. pr. *Sunt alii quos ipsa via* in Gudiano vidi a m. pr. Sed bene vulgatam defendebat Burmannus. conf. Burmannus Sec. ad Anthol. Lat. pag. 527.—23. *Hic plantas teneras abscindens corpore m.* unus Arundel. *abscidens* reposuit Heins. codicum aliquot auctoritate. *abscindens* vulgo scribitur; ita tamen et Medic. Omnino ex hac varietate nihil inferre licet, cum perpetua sint librariorum ludibria in *abscisus, abscissus* et sic in similibus. *tenerum* Goth. pr At tenerior arboris pars est eadem illa, qua stolo propullulat.—26. *alii* Leid.—26. 27. *flexos p. a. Nexa* (Steph. edit. *Nec se) spectant* codices quidam apud Servium ad Æn. IV, 231.—

NOTÆ

a *rhamnis; Achradus, untis,* Atticæ tribus, ab ἀχρὰς, ἄδος, quæ *pyrus sylvestris* est; *Selinus, untis,* in Sicilia, itemque in Cilicia, a σέλινον *apium. Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus,* Ecl. II. 54. *Parnassia,* quia frequens in Parnasso, vel quia in tutela est Apollinis, cui sacer Parnassus.

21 *Fruticum*] Frutices, quæ et *virgulta:* sunt ea quæ statim a radice se in ramos, ac veluti virgulas effundunt, et nunquam arborescunt. Mediæ naturæ sunt, inter arbores, et herbas sive olera: quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur a Plinio *suffrutices.*

22 *Sunt alii*] Modos enumerat septem, quibus arbores per artem proveniunt.

23 *Hic plantas, &c.*] I. Modus *Avulsio:* qua stolones, *les rejetons,* una cum fibris et radiculis, e stirpe aut corpore arboris abscinduntur, et sulcis sive scrobibus mandantur.

24 *Hic stirpes*] II. Modus, *Defossio stirpium,* id est, imi et crassioris trunci cum radicibus, *des souches.*

25 *Quadrifidasque sudes et, &c.*] III. Modus. *Infossio palorum,* sive in quatuor partes, sive in acumen incisorum, *des pieux. Robore*] Hic truncum ipsum pali significat, qua parte

Nil radicis egent aliæ; summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius; mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o, proprios generatim discite cultus,

et plantas vivas in propria terra defodi. *Aliæ non indigent radice, et amputator non timet reddens terræ committere summum fastigium* rami; *præterea ex sicco stipite* oleæ, *ramis circumcisis, emittitur radix oleacea,* quod *mirum* est *dictu. Et sæpe cernimus ramos unius arboris sine damno mutari in* ramos *alterius, et pyrum transformatam producere mala* sibi *insita, et dura corna rubescere in pruno* arbore. *Agite igitur, o coloni: discite culturam* singulis *generibus congruam, et mansuefa-*

28. *putatum* fragm. Moret.—31. *ex sicto* volebat Pontedera Antiqq. p. 153 et in Script. R. R. p. 1297, antique pro *secto.* At v. Not.—32. *At sæpe* Menag. et Zulich.—33. *mutata* tres. *Vertere in alterius naturam, atque insita* conjiciebat Heinsius. Inf. 50 tamen hæc—*scrobibus mandet mutata* eodem modo dicta sunt.—35. *o* abest a Medic.—36. *cultusque feros* laudant Schol. Horat. Cruqu.

NOTÆ

durior est: sic enim Plin. l. XVII. 17. *Ramo seruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius excavato.* Alibi aliud est *robur.* Ge. I. 162.

26 *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio,* quæ præsertim in vitibus usui est, *provigner.* Cum palmites e trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ *sua,* id est, propria nativaque *terra* deinde pullulant; et *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur e matris corpore, sed ei semper adhærent. *Propago*] est palmes ille inflexus, quo vitis propagatur et multiplicatur, *provin.*

28 *Nil radicis, &c.*] V. Modus. *Infossio summi surculi,* sive taleæ e cacumine rami amputatæ, quæ absque radice crescit et virescit.

30 *Quin et, &c.*] VI. Modus. *Infossio circumsecti stipitis,* qui non acuminatus, non e cacumine decisus, ut in tertio quartoque modo dictum est; sed præcisus ab utraque parte, et ramulis undecumque spoliatus, radicem ex sese progignit. *Caudex* in arboribus, idem est, quod *caulis* in herbis: nempe id, quod e terra simplex assurgit, ex quo rami et folia circum erumpunt, *la tige.*

32 *Et sæpe alterius, &c.*] VII. Modus. *Insitio,* cum surculus unius arboris alteri immittitur, quæ quasi in ejus naturam transit: *enter.* De ea fusius infra v. 73. *Vertere*] Id est, vertere se, ut Ge. III. 365. *in glaciem vertere lacunæ:* id est, verterunt se. Et Æn. I. 108. *tum prora avertit:* id est, avertit se. Et Æn. II. 229. *novus per pectora cunctis Insinuat pavor:* id est, insinuat se.

34 *Prunis... rubescere corna*] *Cornum,* fructus est; *cornus,* arbor, *cornouiller.* Sensus ambiguus: vel enim dicit, corna insita rubescere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubescere prunis insitis; quo sensu ultimo, non *corna,* sed *corni,* dicendum fuisset.

Agricolæ, fructusque feros mollite colendo;
Neu segnes jaceant terræ. Juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima nostræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.

cite per cultum fructus sylvestres. Cavete *vero ne terræ sint inutiles: prodest Ismarum vitibus implere, et tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoque fave* mihi, *o Mæcenas, vere ornamentum et pars maxima famæ meæ: et persequere mecum sus-*

Sat. II, 2, 66 et Macrob. Sat. VI, 6, ubi etiam *mollire*, male.—37. *Ne* Menag. Miror neminem tentare: *juvet!* τὰ Ἴσμαρα (ὄρη) etiam Propert. III, 10, 25 de Ulysse: *Ciconum mons, Ismara.*—38. *Tiburnum* Goth. pr.—39. *inceptum una* Franc. *discurre* alter Rottend.—40. *O patriæ* Moreti sec. a m. pr. *O deus* et *pars maxima nostri* in codd. aliquot Pierii et a m. sec. Erf.—41. *volens* Leid., quod Burm. verum esse putat, atque etiam, ut nunc video, Reiskius. cf. Heins. ad Æn. v, 219. Ovid. Met. II, 128. At poëtis non minus solenne *volare* de navibus. Scilicet, si hic *volens* communis lectio fuisset, tum aliquis *volans* elegante conjectura emendasset. Ita enim fere mos virorum doctorum

NOTÆ

Sed interdum Virgilius fructum sumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* usurpat, non *pomos*.

36 *Fructusque feros*] Plinius l. XVII. c. 10. de plantis: *mansuescunt tractatu, seu feræ.*

37 *Juvat Ismara, &c.*] *Ismarum* et *Taburnum* pro quibuslibet montibus accipit. *Ismarus*, plurali neutro *Ismara*, in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab ostiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipsa regio, percelebris vino: quo Ulysses Polyphemum Cyclopem inebriasse narratur Odyss. IX. 197.

38 *Taburnum*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam et Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo*.

39 *Decurre laborem*] Plerique omnes allegoriam hanc a circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque suam sententiam his postremis libri hujus versibus. *Sed jam tempus equum fumantia solvere colla, &c.* Ego a navigatione repeto, ut et cetera quæ sequuntur. Et vero verbum *decurro*, etiam aquis inservit: apud Catul. LXV. 6. *Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.* Æn. v. 212. *Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.*

41 *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut secum laborem susciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut secum naviget. Solenne est autem vetustis scriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare: quod Galli quoque familiari sermone usurpamus, *s'embarquer*, id est, negotium aliquod suscipere. *Volans*,] id est, *navigans:* mutua est enim metaphora inter volatum, et natatum, aut navigationem. Sic Æn. v. 219. de navi Mnesthei: *sic illam fert impetus ipse volantem.* Et Æn. VI. 16. de volatu Dædali, *Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 18. *tibi, Phœbe, sacravit Remigium alarum.* Et Ge. IV. 59. de apibus. *Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen.*

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox; ades, et primi lege littoris oram.
In manibus terræ; non hic te carmine ficto,
Atque per ambages et longa exorsa, tenebo.
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,

ceptum opus: et navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, si haberem centum linguas, et centum ora, et vocem ferream: fave mihi, *et rade oram proximi littoris. Terra est in propinquo: non hic morabor te poëmate fabuloso, per circuitus et exordia prolixa. Quæ* arbores *ultro*

ferre solet. *petenti* Goth. pr.—43. *orare* Zulich.—43—44. Repetuntur Æn. VI, 625. 626. *Ænea vox* inutili emendatione reponitur ex Homericis. Erat, puto, poëtæ liberum, alterutrum ponere. cf. Burm. Mox *littoris undam* ed. Junt. *primum* Regius Martini.—47. *auras*, quod inde ab Aldo in edd. superioribus erat, a Pulmanno in *oras* mutatum, iterum revocavit Heins. sic Medic. a sec. m. cum Gudiano, et ceteri ad unum omnes. Ad idem Medic. Æn. VII, 660, constanter habet *luminis oras*, quod Heinsius retinuit. In edd. erat *oras*. quod Cerda c. Gifanio tuetur. Ambiguitatem ex antiqua pronunciatione profectam vix plane tollas. Sufficit, formulam ab Ennio et Lucretio poëtæ nostro quasi in manus fuisse traditam; jam cum iidem *in ætheris auras, aëris auras*, aut simpliciter *in auras* sæpius usurpent (v. Burm. h. l.), firmari forte hinc potest et illud: *in luminis auras*. Ductum videri potest ex φάεος ἀϋτμή, v. c. Callim. in Di. 117. *auri aura* Æn. VI, 204, ubi cf. not. Priscian. Perieg. 1020 *aura viridi quæ splendet Iaspis*. Ne tamen in loquendi more arguteris, eumque e physica subtiliore ductum putes, hoc tene: aura adductum ad suos sensus odorem, etiam lumen, bene videbant veteres; hinc auram luminosam, et pro ea auram luminis dixere; sic auram ætheris, pro aura ætherea, et hoc pro æthere. Laudatur ex Iliad. N. 837. Ἠχὴ δ᾽ ἀμφοτέρων ἵκετ᾽ αἰθέρα καὶ Διὸς αὐγὰς, ubi Barnesii conjectura αὔλὰς hoc ipso Latinorum poëtarum vocabulo

NOTÆ

44 *Primi lege littoris oram*] Ne te, o Mæcenas, alto mari committas; sed *lege* tantum, id est, stringe terrarum littora. Tamen cum antea dixerit *pelago da vela patenti*, videtur quibusdam hic secum pugnare Virgilius. Alii agnoscunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quasi dicat: *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, sed summa tantum capita; itaque lege duntaxat littus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnosco: *patens* enim mare, hic non altum et longe semotum littoribus mare significat; sed hunc habet sensum: *Naviga dum mare patet et apertum est, non clausum ventis:* id est: *Aspira mihi, dum vena fluit, dum scribere incipio: et lege littus terrarum, &c.*

45 *In manibus terræ*] Servius explicat: In facili et in promtu est terræ, ruris, descriptio; de cujus cultu scribimus: πρόχειρον enim Græcis *facile* est. Alii melius: Non recedemus a terra inter navigandum: legemus tantum littora: terræ semper erunt in propinquo, et velut in potestate ac manibus nostris. Sic Æn. IX. 132. *Terra autem in manibus nostris.*

47 *Sponte sua, &c.*] Jam relegit singulos modos: docetque quid cujusque sit proprium: tum admonet, artificiales modi quibus arboribus con-

Infœcunda quidem, sed læta et fortia surgunt.
Quippe solo natura subest. Tamen hæc quoque, si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint sylvestrem animum; cultuque frequenti
In quascumque voces artes haud tarda sequentur.
Necnon et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
Pomaque degenerant succos oblita priores;

erigunt se in aërem, oriuntur quidem steriles, sed amplæ et robustæ: quia vis nativa inest terræ. Attamen si aliquis etiam immittat his surculos aliarum, *aut* has *translatas committat fossis præparatis, deponent naturalem asperitatem; et per assiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ surgit sterilis e radice, idem faciet; si disponatur per campos patentes: nunc alta folia et rami matris inumbrant* eam, *et absumunt fructus surgenti, et enecant ferentem* fructus. *Quæ autem arbor extulit se e semine projecto, lente crescit, sero datura umbram posteris: et fructus* ejus *degenerant, amisso priore sapore: et vitis*

refelli potest.—49. *soli* Mentel. pr. a m. pr. et tert. a m. sec. interpolatum ad vulgarem loqnendi modum. *hoc quoque* Ven.—50. *at* Menag. et Parrhas. *mundata* Moret. sec. *mandet multa arte subactis* Reiskius conjiciebat. At v. 33 *mutatamque insita mala Ferre pirum.* *at* etiam Voss. recepit, et tanquam verius ex ipsa rei et artis indole declaravit: nam sola translatione non potest mitescere surculus, nisi insitio accesserit. Siquid video, assentiendum ei est. —51. *culto que* Gud. a m. pr.—52. *Ad quascunque* fragm. Moret. *voles* Medic. et Gud. a m. sec. Sic et codd. ap. Pierium, nec non *velis;* sed doctius alterum. cf. Burm. *sequantur* Moret. pr. *sequuntur* sec.—54. *faciat* Medic. a m. pr. et Gud. *disjecta* ed. Ven.—56. *Crescentisque* quinque, cum Goth. sec. a m. sec. et *Crescentesque* quatuor apud Burmann. hoc etiam Regius et Cantabrig. habebant.—57. *Nam* Gud. et tres alii ap. Burm. duo ap. Martin. et vett. edd. *Namque* uterque Goth.—59. *fucos* Toll. *prioris* Mentel. et Leid.—60.

NOTÆ

veniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49 *Solo natura subest*] *Solum* Turnebus explicat, pedem seu radicem arboris: cujus natura vividior est in sylvestribus, ad eliciendum succum. Alii de *terra* ipsa explicant, cui nativa vis inest; eaque veluti fortior ad sylvestres arbores, quam ad sativas sustentandas. De *solo*, sub utraque significatione, *terra* et *pedis*, Ecl. VI. 35.

50 *Inserat*] Id est, per insitionem in alium truncum transferat, inquit Ascensius. Male: non enim arbor sylvestris alteri trunco, sed arbori sylvestri surculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inserere arborem*, non est duntaxat, eam alteri inserere; sed etiam, eam insitione alterius perficere: sic Plin. l. XVII. 17.

Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus; et omnes
Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus;
Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens

gerit viles racemos, qui sunt *præda avium. Nempe cura est adhibenda erga omnes, et omnes redigendæ* sunt *in ordinem, et subigendæ magno sumtu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris e crassis palis. Oriuntur e stirpibus duræ coryli, et magna fraxinus; et* populus *arbor umbrifera,*

---

una Menag.—61. *imponendus* laudat Philarg. ad v. 288, male.—62. *magna mercede* Franc. v. ad Tibull. I, 1, 2.—64. *et Paphiæ* Ven. *Respondent melius Paphiæ* unus Arundel. e glossa inter lineas.—65. *et duræ* Medic. et ceteri fere omnes ap. Heins. sicque Aldd. et hinc profectæ. Alii, in quibus Goth. sec., *eduræ*, quod ille præferebat, ut esset *valde duræ*, ut Ge. IV, 135. Eadem varietas apud Servium, Pierium, Martinum. Reiskius divellebat: *Plantis e* vel *ex, duræ. Eduræ* inter editas habent Egnat. Commelin. Fabric. Pulmann., et hinc vulgatæ. At recte revocavit alteram lectionem Burmannus. Nam sententia requirit, ut continua sit oratio: *Et coryli nascuntur* melius plantis. *nas-*

NOTÆ

Corellius inseruit castaneam suo metipsam surculo.

60 *Uva racemos*] Aut hic *uva*, pro *vite;* aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus: *uva, racemus*, et *botrus*, idem plane; scilicet totus ipse fructus vitis: partes ejus sunt *acini*, sive *grana*: partes acini; *folliculus*, sive cutis; *succus, caro*, et *nucleus*.

62 *Multa mercede*] Vel multo labore, vel multo sumtu.

63 *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo singulæ modo melius arbores per artem tractandæ sint. I. *Truncis oleæ:* id est, caudicibus undecumque sectis, qui sextus est modus, supra v. 30. *Quin et caudicibus, &c. Truditur e sicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites;* qui quartus est modus, v. 26. *Aliæ pressos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus:* id est, palo acuminato; qui tertius est modus, v. 25. *Et acuto robore valles.* Et vero sic Plin. l. XVII. 17. *Ramo seruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuato. Robur* est ipsa pars trunci sive rami durior, ut diximus v. 25. IV. et V. *Plantis et duræ coryli, &c.* id est, vel stolonibus, vel stirpibus; qui primus et secundus modus est, v. 23. *Hic plantas tenero abscidens, &c.* VI. *Inseritur vero et fœtu nucis arbutus:* id est, nux arbuto insita melius succedit. Arbutus, *arboisier*. Ecl. III. 82. Unus e septem modis superest, nempe *decacuminatio*, sive *talea:* cujus usum non attulit, quia fere convenit vel cum tertio modo vel cum sexto.

64 *Paphiæ*] Veneris: a *Papho*, urbe in insula Cypro, ubi insigniter colebatur. Cur myrtus sit dicata Veneri, Ecl. VII. 62.

65 *Et duræ coryli*] Nuces avellanæ, *coudriers*. Alii *eduræ*, id est valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, et apud Ovid. in Arte, *Nec tamen edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id est, nodo carentes.

Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fœtu nucis arbutus horrida;
Et steriles platani malos gessere valentes;
Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo

ex qua *Herculis corona* fuit; *et quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* sic *alta palma et abies* quæ *expertura* est *pericula maris. Arbutus autem horrida inseritur surculo nucis: et platani infæcundæ tulerunt malos robustas: fagus fuit alba* flore *castanea*

centur Arundel. unus.—66. *que* abest a Leid. uno. *arbos frondosa* Goth pr.—67. In illo *Chaonii patris* possit subtimidus aliquis hærere, cum absolute quidem *pater* sæpius, vix vero cum gentili aliquo nomine dicatur, pater *Dodonæus*, *Olympius*, *Idæus;* cui rei parata medicina foret: *Chaoniæque patris glandes.* Sed Æn. VIII, 454 *pater Lemnius* de Vulcano. *et jam* Gud. cum tribus aliis et utroque Mead., ut v. 18. *et ardua* Toll. *planta* Franc.—69. *Inseritur vero et nucis arbutus horrida fætu* Medic. a m. pr. Ita plane Gudianus et Goth. sec., nisi quod ille *ex nucis*. Utrumque ab eo, qui versui metuebat, interpolatum. *arbutus horrens* Rottend. alter, Zulich. et tres Martini, ut jam Servius male quosdam legere ait. *et fætu* (pro vulgari *fætui*) recte repositum a Burmanno, ut sex libri apud Heins. cum uno Arundel. et Goth. sec. pro *ex fætu*—71. Jam veteres h. l. tentarunt. vid. Serviana, Philargyr. et Pierium. Scaliger in Proleg. ad Manil. legebat *Castaneas fagus* antique, pro, fagi, gessere; quod Cerda amplexus est et Cuningham. Heins. *fagos* Græca forma accipiebat pro *fagus*. Alii interpunxere: *Inseritur—et steriles platani malis: gessere valentes Castaneæ fagos.* Pro scopulo, cui impingerent, fuit ambigua structura. Vulgo legerunt et junxerunt verba *Et castaneæ fagos* cum antecedentibus, ut subintelligatur *gessere*. Ita vero fagus insita esset castaneæ: Mira res, quam nemo facile probet. Martinus, cujus septem codd. in *Castaneæ fagos* consentiebant, cum castaneæ inter obvios et viles fructus fuerint in Italia, fagineæ contra glandes pro dulcibus habitæ, non dubitat has castaneis inseri potuisse atque adeo vulgatam lectionem et structuram sequitur, quæ in Aldd. pr. et sec. et hinc profectis occurrit, cum Egnat. et aliis. Meliorem lectionem dedit Nauger. in Ald. tert. *Castaneæ fagus, ornusque.* Ut sententia a superiore versu sit disjuncta, utque *fagus incanuit flore castaneæ* jungatur. Mirari licet, editores eum iterum deseruisse. Legitur hoc idem in Mentel. pr. a m. sec. et in Goth. sec. Mihi *fagus* a poëta positum, sed a Grammaticis ex inani metu, ne syllaba brevis metrum solveret, in *fagos* mutatum hocque ad antecedentia retra-

NOTÆ

66 *Fraxinus*] *Frêne. Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier:* de qua, et Herculis corona, Ecl. VII. 61.

67 *Chaoniique patris glandes*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, sive Dodonæo, Ecl. IX. 13.

68 *Abies*] *Sapin.* Cujus aliqua species apta navibus: unde ipsi quasi sensum tribuit, ad videnda maris pericula.

69 *Arbutus*] *Arboisier*, Ecl. III. 82. Horrida, quia raris est foliis, et versus ultima syllaba cum sequente versu eliditur. *Fœtu nucis*] Surculo, vel gemma e nuce decerpta.

70 *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane:* arbor umbræ tantum opacitate, et foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier.*

71 *Castaneæ fagus*] Vulgo legitur:

Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam, qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso

neæ, et ornus candido flore pyri: et porci comederunt glandes sub ulmis. Nec una et eadem res est, inserere, et inoculare. Nam qua parte oculi arborum *emittunt se e*

ctum esse videtur. Vix dici potest, quot poëtarum loca corrupta sint ab iis, qui non videbant, cæsura ac tono omnem syllabam produci posse. Castaneas autem inseri aliis solitas e Plinio docere possum XVII, 10, 10 *Omnia autem hæc* (de satione egerat) *tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda. Interdum etiam castaneæ*, sc. ut eæ proveniant lætius, inserendæ sunt: ut h. l. fago, h. querni esculentæ. Reiskius *ficus τῷ fagus* substituebat. Mox *incanduit*, Moret. sec. et a m. sec. Erf. *que* abest a Ven.—72. *glandesque* Gud. et quatuor alii, et duo Martini. Plin. XV, 15, s. 17 *cerasum* pro glandibus laudat, memoriæ lapsu. *sues legere* Moret. pr. male. vid. Burm.—74. *medie* Erf.

NOTÆ

Castaneæ fagos: quod absurdum videtur, in castanea fertili, fagum infœcundam inseri. Unde mire se torquent interpretes. I. Ascensius legit: *Et steriles platani malos gessere valentes Castaneæ: fagus ornusque incanuit, &c.* hoc sensu: Platani gessere ramos castaneæ arboris, ita valentes ac robustos, ut etiam navium mali videri possent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit: *Castaneas fagus:* ita ut fagus sit in plurali nominativo, quartæ declinationis. At illa lectio, *castaneas* pro *castaneæ*, paulo sane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, sed levi literæ unius immutatione: *Castaneæ fagus:* ita ut *castaneæ* sit in genitivo; *fagus*, in nominativo, per cæsuræ licentiam hic producto: hoc sensu: fagus incanuit flore castaneæ, et ornus flore pyri. Et vero flores castaneæ cum aliquo albore virescunt. *Fagus, hêtre*, Ecl. I. 1. *Ornus frêne sauvage*, Ecl. VI. 71. *Pyrus, poirier*.

72 *Glandemque sues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuisse insitas, ad pastum porcorum.

73 *Nec modus inserere, &c.*] Describitur insitionis duplex modus: unus qui proprie vocatur *insitio, enter en greffe;* alter qui dicitur *inoculatio, enter en écusson.* Additur a Plinio tertius, *emplastratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id esse discriminis: quod *insitio* fiebat, fisso arboris trunco, et surculis uno vel pluribus in ipsam trunci fissuram insertis. *Inoculatio* autem, sinu inter corticem ac truncum aperto, cui surculus includebatur. *Emplastratio* denique, sublata parte corticis, cujus in locum substituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ sublati corticis spatium repleret. Id patet ex Plin. l. XVII. c. 16. 18. &c. Unde constat variam fuisse, pro temporum ratione, inserendi artem: in eoque nostros homines a Virgilio discedere, quod hic *sinum* in ipso arboris nodo ac gemma faciendum moneat; quem nos, infra, vel supra nodum, in corticis parte maxime tersa ac nitida, aperimus. De verbo *inolescere*, Æn. VI. 738.

74 *Gemmæ*] Proprie nodi sunt, et germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat; metaphorice vocantur *oculi*, et *gemmæ: oculi*, propter

Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes et non sua poma.
  Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, neque Idæis cyparissis.
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amara pausia bacca,

medio cortice, et rumpunt tenuem pelliculam; arctus sinus aperitur in ipso oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore decisum, *eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo scinduntur, et profunde rima aperitur cuneis per medium* lignum: *postea fertiles surculi insinuantur: nec longo post tempore magna arbor surgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, et fructus non sui* generis. *Præterea non est unica species, nec ulmorum robustarum, nec salicum, et lotorum, et cupressorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchades, et radii, et pausiæ* quarum *baccæ acerbæ* sunt: *nec*

trudunt medio Zulich. *vertice* Moret. sec.—77. *Inducunt* Rottend. alter et alter Menag. pro var. lect., sed vid. Heins.—78. *At* Moret. sec. quod et Voss. præfert. *et alta* Parrhas. cum Erf.—80. *immittantur* nonnulli apud Pierium. 81. *arbor* e tribus propter sonum prætulit Burm. *arbos* alii.—82. *Mirata est que* Servius laudat. Sic Gud. *Miratasque* Medic. Mentel. uterque, Franc. Regius cum Goth. sec. At *Mirata que novas* fragm. Gudiano codici assutum, ut auctor notæ Servianæ in suo invenisse videtur. Satis liquere mihi videtur, hæc omnia esse eorum, qui post *exiit* idem tempus continuari volebant. *Miratique* vel *Emirata* conj. Heins., hoc alterum quoque Schrader.—83. *unum est* alter Menag.—84. f. *lotove;* sed copulantur sic plura ejusdem generis. *neque I.* in scriptis Heinsii.—86. *Orchades*, quod dudum in melioribus erat, Aldd. et hinc propagatis, etiam Steph., Heinsius e suis et Pierianis revocavit; quo aliorum codd. aberrationes alludunt. Et sic Gr. ὀρχάς. Obsidebat tamen ex edit. Egnat. et Manutii emendatione editiones *Orchites*, Servii auctoritate et usu perpetuo scriptorum de re rustica comprobatum. vid Harduin. ad Plin. xv, 1, s. 2 et h. l. Heins. At hoc metri lex non patitur, ut nec id, quod unus Meadianus offert, *Orchades, radiique*, nec si *Orchites radiique et a.* scriberes, aliud ageres quam ut vulgare substitueres doctiori. Omnino varie idem vocabulum extu-

NOTÆ

corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* simili metaphora.

78 *Enodes*] Supra v. 65.

83 *Præterea genus, &c.*] II. PARS. De *variis arborum speciebus.* De *salicibus* v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni usus pro pane, et vino: unde et populi dicti *Lotophagi:* de qua fuse Plinius. l. XIII. 17. De *Cyparissis*, vel cupressis, Ge. I. 20. *Idæis*] Mons Ida duplex, alter in Phrygia, alter in Creta insula: de ultimo hic sermo est, quem Plinius, l. XVI. 33. appellat *patriam cupressi*.

85 *Nec pingues, &c.*] Tres enumerat olivarum species. *Orchades*, vel ut alii legunt, *Orchites*, non ab insulis

Pomaque, et Alcinoi sylvæ; nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos;
Sunt Thasiæ vites; sunt et Mareotides albæ;
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ;

poma et arbores Alcinoi: nec genus idem est pyris Crustumiis, Syriis, et volemis ponderosis. Non eadem uva pendet e nostris arboribus Italicis, atque illa, *quam Lesbos decerpit e vite Methymnæa. Sunt vites Thasiæ, sunt quoque Mareoticæ albæ: Thasiæ aptæ solo pingui, Mareoticæ* solo *tenui.* Est *quoque* vitis *Psithia,*

lere veteres ex ὀρχὰς, ὀρχὶς, ὀρχίτης, ὀρχῖτις.—87. *Poma neque, Alcinoi sylvæ* emendabat Reiskius.—88. *Syriisque pomis* ed. Ven., male. *volæmis* Medic. et Mentel. pr. *volomis* Rottend.—89. *pendent* Medic., quod Heinsio arridet, quem vid. ad Æn. vi, 209. Sed h. l. intempestiva elegantia.—90. *Quamve* Cruqu. Schol. ad Horat. Od. i, 17, male. Est Μήθυμνα. *de cespite* Zulich.—91. *et sunt* Leid. pr. *M. uvæ* Erf. a m. pr.—93. *Est passo* reponebat Reiskins.

NOTÆ

Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur; sed ab ὄρχις *testiculus*, quod rotundæ sint: *Radios:* quod oblongæ sint, instar radii textorii: *Pausias*, quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiqua voce *pavire*, id est, tundere: monet enim Columella, orchites et radios, ad escam esse, quam ad liquorem meliores: itaque pausia propter amaritiem ad oleum apta est.

87 *Alcinoi sylvæ*] Alcinous Phæacum rex, hortorum studio laudatus apud Homer. Odyss. 7.

88 *Crustumiis, &c.*] Pyrorum species præcipue tres eligit e pluribus: *Crustumia* ab oppido Tusciæ Crustumio, subrubicunda: *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. l. xv. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod e Syria Tarentum translata fuissent: *bergamottes*, juxta aliquos. *Volema*, quod volam manus impleant, *bon chrétien:* unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, a libræ pondere; sed hæc ad aliam speciem pertinet, cui nomen, *poires de livre.*

89 *Arboribus*] Vel vitibus ipsis, quæ recensentur a Theophrasto inter arbores; vel ulmis, quibus in Italia fulciuntur. Harum species distinguit quindecim.

90 *Quam Methymnæo, &c.*] *Lesbos* insula maris Ægæi; cujus urbs *Methymna*, vino illustris.

91 *Thasiæ, &c.*] *Thasus*, ejusdem maris insula. *Mareotides*] Fuit *Mareia*, lacus Ægyptius, Alexandriam a meridie alluens, et urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, seu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ et Marmarica dicta est, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, seu Græciæ. Tribus his, vinum *Mareoticum* attribuitur a diversis auctoribus: lacui quidem et urbi, ab Athenæo, l. i. Libycæ regioni, a Strabone lib. ultimo. Græcæ regioni a Colum. l. iii. 2. Plures tamen Libycum et Ægyptium fuisse censent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

Et passo Psithia utilior; tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque; et quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.

quæ *aptior* est *ad vinum coctum; et lageos subtilis*, quæ *aliquando pedes captat et alligat linguam.* Sunt *purpureæ, et preciæ: et quo versu vos laudabo, o Rhætica? ne tamen idcirco pugnate* cum *cellariis Falernis. Sunt præterea vites Aminææ,*

Scribunt libri *Phithia, Sithia, Sichia, Phicia, Psithia.* *Ligeos, Legeos*, ut Goth. pr. Variat scriptura etiam ap. Colum. III, 2, 24. ἡ Ψιθία sc. σταφυλὴ est Geopon. V, 2, 4. et apud Hesych. Etymol. p. 149, l. 26, et qui primo memorandus est ap. Nicand. Alexiph. 181. *Psythium* est apud Plin. XIV, 9, s. 11 pr. Athen. p. 28 extr. ex Eubulo. Vel sic tamen præferam *Psithia*, cum sic in Mediceo sit et in edd. Aldd., cumque librariorum serioris ævi aberret fere stupor in *y*. *Lagea* commodam etymologiam non habet (ducunt a λάγειος, pro λαγῷος, leporinus; ad colorem revocatum video a Vossio); memoratur tamen ap. Macrob. II Sat. extr. et a Plin. XIV, 2, s. 4, 7 ex Virgilio, ubi additur, esse vitem extra Italiam.—94. *junctura* Gud. Menag. uterque, et edit. Juntæ.—95. *prætiæ, præciæ, pretiæ* scribitur. *præco quæ que* in Rottend. sec. a m. sec. *quo te nomine dicam* apud Senecam laudatur Nat. Quæst. I, cap. 11.—96. *Rethia* Rottend. *ne cellis* multi ap. Burm. *ne cellis adeo* in nonnullis antiquis legi et ab Arusiano laudari notat Pierius.—97. In *Aminææ* et

NOTÆ

93 *Passo Psithia utilior*]. De passo *Psithio* et *Melampsithio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Psithiæ* nomen, obscurum est: Cerdanus suspicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum esse: siquidem Columella, l. III. c. 2. Psithiam vitem *Græculam* facit: vel a ψύθα, quod apud Hesychium, est vinum illud, quod sponte et sine torculari profluit. *Passum* vinum est, quod fit ex uvis in vite diutius Sole adustis, ex Plin. l. XIV. 9. vel ex uvis in lixivia et oleo ad ignem aliquantulum exsiccatis, ex Columel. l. XII. 16. Unde *passum* dicitur, vel quia Solem aut ignem *patitur;* vel quia Soli *expanditur.*

93 *Tenuisque Lageos, &c.*] Λάγειος, *leporaria*, quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur: Vel juxta Servium, quasi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium est cujuslibet temporis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quasi levis, et exiguæ virtutis; quæ *olim*, id est, tarde ac lente admodum inebriat.

95 *Purpureæ, preciæque*] Illæ a colore nomen habent; hæ a maturitate, quasi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito maturescunt.

Quo te carmine dicam Rhætica?] Laudatur hæc vitis a Catone, a Plinio; apud Augustum etiam fuisse in pretio traditur a Sueton. 77. Testatur tamen Servius, eam a Catullo fuisse vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione usum esse. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine, &c.* non dubitationi; sed admirationi tribuit, ac seriæ laudi, qua locum ipsi inter optima vina assignat, sed post vina Falerna: ideo addit: *nec cellis, &c.* Firmatque sententiam auctoritate Plinii, l. XIV. 6.

Sunt et Aminææ vites, firmissima vina;
Tmolus et assurgit quibus et rex ipse Phanæus;

vina valde *durabilia: quibus cedit et Tmolus, et Phanæus ipse, princeps* montium

scriptura et syllabarum quantitas variat, et secundum illam vel *Sunt et*, vel *Sunt etiam* scribitur. In Medic. *Sunt et Aminneæ;* quo alii variis modis alludunt. In Ald. pr. erat *Sunt et Amyneæ*, in sec. *Sunt et Amynææ*. Correxit Nauger. in tert. *Sunt et Aminææ*, docte utique. Egnat. *Aminneæ*. Primus interpolavit Paullus Manutius: *Sunt etiam Ammineæ*, quod hinc vulgo obtinuit. Non minus poëtarum auctoritas et scriptura in Græcis libris variat. vid. Pierium, Cerdam, Heins., Burm. ad h. l., Hardnin. ad Plin. XIV, 2, s. 4, 1, Gesner. in Ind. ad Scriptt. de R. R. h. v., et nuper Niclas ad Geopon. v, 17, 2. Inter hæc tamen teneri poterat hoc: *Aminæum* (Ἀμίνειον) vel *Aminæum* esse veriorem et antiquiorem scripturam; nam literæ duplicatæ serioris ævi sunt; syllabarum autem quantitatem constitui ex Samonico, c. 37, *Aut in Aminæo*. c. 29, *Succus Amineæ:* et sic in Galeno Ἀμιναῖος οἶνος. Hesych. et alii meliores. Corrupti codices fuere jam Ausonii ævo, quippe qui scripsit: *Solus qui Chium miscet et Ammineum*. Origo vitium, unde ad multa loca translatæ sunt, jam olim fuit incerta. Si verum est in Probo ex Aristotele legi, vinum ex Chio fuisse: patriam hanc ei assignare licebit. Porro *fortissima vina* Moret. quart. Burmanno, *Sunt vites vina*, durius dictum videbatur; conjiciebat: *Dant etiam A*. At enim: *Sunt etiam A. v.* accipiendum: Aliud vitium genus est Aminearum, unde vinum diuturnæ bonitatis conficitur.—98. *Tmolius assurgit*. Ita Pierii Medic. et Longob., nec non Medic. et reliqui potiores Heinsii, quo spectant *Thmolius* Franc. *Timolus* fragm. Moret. *Timolius* Voss. pr. *Mollius* unus Mead. Quod si pro vero habendum est, nolim tamen cum Burm. regem aliquem Tmolium et Phanæum intelligere, qui olim in illis partibus regnarint; quæ tota ratio jejuna et indigna foret tanto poëta; sed aut *montem* Tmolium et Phanæum substituerem, pro vino dictum, quod in eo nascitur, aut versum ex Græco aliquo poëta conversum dicerem, ubi Τμώλιος ἠδὲ Φαναῖος erat, scil. οἶνος; et legitur in Servianis: *De Lucillio hoc tractum est, qui ait* Χῖός τε δυνάστης, id est, οἶνος. In Tibullo II,

NOTÆ

Rhætica, tantum Falernis posthabita a Virgilio. Falernus mons et ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feracissimus. *Rhætia* Regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Grisones, Tridentina ditio, comitatus Tirolensis, vallis Tellina, &c.

97 *Sunt et Aminææ, &c.*] Scribunt Plinius, et Ausonius *Ammineum vinum:* Galenus et Hesychius Ἀμιναῖον: igitur juxta illos legendum: *Sunt et Aminææ vites:* et utroque sane modo diversis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quasi ἄμεινον, *melius:* at sine teste. Macrobius esse conjicit vinum ipsum Falernum; nam *Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est*, inquit ille Saturn. l. II. 16. Virgilius tamen hic Aminæum a Falerno distinguit. Ego vinum puto tota sparsum Italia, ubi solas ab antiquis agnitas fuisse vites Aminæas testatur Columella; et suis quoque temporibus, vetustissimas ita solitas nuncupari. Eo quippe translatas vites e Thessalia, ab *Amineis* Thessaliæ populis, ait Aristoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. XIV. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, senioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98 *Tmolus, &c. Phanæus*] De vino Tmoli Lydiæ montis Ge. I. 56. *Phanæus*, mons in promontorio Chii, in-

Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque, quam multæ species, nec, nomina quæ sint,
Est numerus, neque enim numero comprendere refert:

vitiferorum; *et parva Argitis, cum qua nulla* alia *possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, o* vitis *Rhodia, grata Diis secundarum mensarum; nec* te, *o Bumaste turgidis uvis. At non est numerabile quot* sint earum *species, et quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere*

1, 27 sunt *fumosi Falerni*, sc. cadi. Sed in edd., ut Aldd. pr. et sec. Junt., et codd. Rottend. Gothano sec. *Tmolus assurgit* legitur, quod ego olim pro vero habebam; montes duo, Tmolus et Phanæus, pro vitibus in iis cultis poëtice poni; idque tanto probatius fieri putabam, quoniam Tmolus erat numen montis. v. Ovid. Met. XI, 159. et cf. numum Sardianorum, qui apud multos visitur; occurrit quoque Tmoli caput in marmoribus et gemmis: eos autem, qui metro metuebant, nec sibilo geminari literam videbant, interpolasse id modo *Tmolus et*, modo *Tmolius*. conf. Var. Lect. ad v. 71. Nunc mihi probabilius videtur, scriptum fuisse ab Marone: *Tmolus et assurgit*, excidisse postea *et*, cumque vitium animadverteretur, rescriptum esse *Tmolius*. *Tmolus et* Nauger. quoque reposuit Ald. tert., Benedictus in Flor. 1520, et, qui Naugerium secuti sunt, Manut. Fabric. Commelin. Pulmann. Ad hoc itaque redii: etenim rationem habet, montes poni pro vitibus: Tmolus, et ipse Phanæus, rex inter montes vitiferos. *Favenus* Vratisl.—99. *Archiusque* alter Rottend. *Argutisque* fragm. Moret. *non cui* Ven.—101. Sic meliores codd. ubique omnes. Ante Heins. in edd., ut in codd. nonnullis: *Non ego te mensis et Dis a. s.*, male. *Dis aut m.* unus Arundel.—102. *Transieram* Zulich. a m. pr. et edit. Genev. *gravidis B. racemis* unus Mead., ex interpretatione. —103. *et nomina* Voss. unus et Moret. fragm., quod solent poëtæ ad variandam orationem adhibere. *quot sint* Erf.—104. *Et numerus* ed. Ven.—

NOTÆ

sulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. v. 71. *Assurgit*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. VI. 66.

99 *Argitisque minor*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. III. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, albus; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe et regno, quasi *Argiva*.

101 *Non ego te, &c. Rhodia*] Mensæ primæ, carnium erant; mensæ secundæ, pomorum, et ceterorum ejusmodi, quæ *bellaria*, generatim appellabant, Græci τραγήματα, Galli *dessert*. In secundis illis mensis comprecabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. I. 735. *Rhodium* igitur vinum, e *Rhodo* Mediterranei maris insula, aptum dicit; vel ad usum inter bellaria, vel ad solennem illam libationem.

102 *Bumaste*] Βουμαστός: vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columellæ et Plinio dicitur.

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ;
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices; crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni;
Littora myrtetis lætissima; denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.

in numerum. Quem numerum *quicunque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad littus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia. Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundæ in lapidosis montibus: littora feracissima* sunt *myrtorum: denique vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream et frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, et regionem orientalem Arabum, et Gelonos pictos.* Sua singulis *arboribus patria*

105. *Quem si* Gudian. *Quæ qui* Leid. unus a m. sec. *scire volet* unus Mead., non male.—106. *Dicere* Medic. cum aliis, perperam. *turbantur* in tribus ap. Burm. et apud Charisium Grammat. In Columella III, 2, 29, ubi hi versus memorantur, *versentur arenæ* in vulgaribus legitur; sed etiam ibi vetusti *turbentur*. Apud Ammian. Marcell. XXXI, 4 *truduntur* vel *trudentur* legitur. —108. *quod* Gud. *venient* Moret. sec.—112. *mitissima* Franc., unde Burm. *ditissima*, sed recte nil mutabat. *apricos* emendabat van Hoven Campens. Fasc. III, pag. 228.—113. *amant* Leid. sec.—114. *et* aberat a quarto Moret. *Aspice et externum, domitis cultoribus, orbem* Burm. conjiciebat; at vide Notas. —115. *domus* Ven. et Longob. Pierii, Goth. sec. *Gelones* Franc.—116.

NOTÆ

105 *Libyci*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua Ge. I. 241. De *Zephyro*, Ecl. V. 5. De *Euro*, Ge. I. 371.

108 *Ionii*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ Minoris regionem, inter Cariam et Æolidem; sed quod Siciliam inter et Græciam interfusum est: a quo mare Adriaticum distinguitur *Acroceraunio* Epiri Promontorio. Nominis origo incerta.

109 *Nec vero terræ, &c.*] III. PARS. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt.* Salices, *saules*, v. 12. Alni, *aulnes.* Orni, *frênes sauvages.* *Myrteta*, loca myrto consita, Ecl. II. 54. *Taxus*, *If.* Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. VII. 51.

115 *Eoasque domos Arabum*] *Eoas*, orientales: ab Ἠὼς, *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria et Mesopotamia ad septentrionem, definita: in tres divisa partes: in *Desertam*; in *Felicem*, ubi *Sabæi*, et *Panchæi* thure insignes; et in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, suis quoque nobiles odoribus.

Gelonos] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. XXIX. 26. *Po-*

Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum; solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?

assignata est. Sola India producit nigrum ebenum: soli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balsama sudantia ex odorifera arbore, et baccas

Diversæ Reg. et Mead. Martini. Sic semper variant libri. *sed India* Franc. —117. *hebenum* alii scribunt. *et* Longob. Pierii.—118. *Quid et o.* ed. Ven. —119. *bacas* alii. *Balsama quid baccas* unus Mead.; ut sit: *Balsama? quid, baccas.* Ingratum tamen sic, quod ter redit *Quid.* *que* abest a Cantabrig.

NOTÆ

pulos Scythiæ omnes esse agnoscunt, et scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit: Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum suspectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, Ge. III. 461. *Acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est; et Getæ, gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

116 *India nigrum Fert ebenum*] Dicitur *hoc ebenum, et hæc ebenus.* De ea sic Plin. l. XII. 4. *Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus nostra vera sit, dubitatur, quia suffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena existimat esse Guayaci speciem. De *India, Sabæis,* et *thure,* Ge. I. 57.

119 *Balsamaque*] *Balsamum,* arbuscula est, de qua sic Plin. l. XII. 25. *Omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Judææ concessum: quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Ostendere arbusculam hanc urbi Imperatores Vespasiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, et tributa pendit cum sua gente. Sæviere in eam Judæi, sicut in vitam quoque suam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Viti similior est, quam myrto: et implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, eximiæ suavitatis, sed tenui gutta: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratissimum est. Sic tamen Lipsius, in Tacit. l. v. 6. *Atque ita sane tunc fuerit: postea non dubium stirpem eam in Ægyptum transisse.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Josepho fides est, Judaic. Antiq. l. VIII. 6. balsami planta potius in Judæam ex Ægypto transiit: dono data Solomoni a *Nicauli;* quam hic reginam facit Ægypti et Æthiopiæ, sacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Acanthi] Non est hic *branca ursina,* de qua Ecl. III. 45. quæ passim in agris reperitur, herba coronaria; sed arbor est peregrina, semper frondens, et baccis ferax. Ea certe est *Ægyptia spina,* sive *acacia,* flores habens candidos; semina item in sili-

Quid nemora Æthiopum, molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis: ubi aëra vincere summum

acanthi semper virentis? Cur dicam sylvas Æthiopum, albentes molli lana? et quemadmodum Seres deducant e frondibus fila tenuia? aut quid describam *sylvas, quas gerit India vicina Oceano,* et quæ est *recessus ultimi mundi? ubi*

—120. *albantia* Leid. unus.—121. *depectat* alii apud Servium, ut *Seres* pro *Ser* sit. *depectent* alter Rottend. *despectant* duo. *et foliis* duo.—122. *proprio* Voss. a m. sec., forte ex eo, quod est in duobus Martini et ed. Nuremb. *proprior,* solenni lapsu.—123. *Extremique sinus orbis, ubi vincere summum*

NOTÆ

quis, unde succus exprimitur medicos in usus expetitus, quæ *baccæ* dici possunt. Hinc et gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum,* quia plerique spinam Ægyptiam cum Arabica spina confundunt. *Acanthus, ἄκανθος,* porro dicitur omnis spina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκακία quoque deducitur: eadem igitur utriusque vocis origo est. Ita Bodæus in Theophrastum l. IV. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, sed propter soli mutationem ab Ægyptia multum degener.

120 *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. XIII. 14. *Æthiopia Ægypto contermina insignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in descriptione Indorum atque Arabiæ, dicta est.* Has autem Arabicas ita descripserat l. XII. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.* Lana illa, species est gossipii, *coton.* De *Æthiopia,* Ecl. X. 68.

121 *Velleraque ut, &c.*] Distinguunt plerique vellera *byssina, bombycina,* et *serica;* ita ut *byssina,* sint e lino aurei coloris; *bombycina,* e verme satis noto; *serica* ex arborum lana. Et *byssum* quidem nasci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia,* l. XIX. 1. *Bombycem* vermiculum, Assyriæ attribuit, l. XI. 22. Ejusque velleris texendi artem a Pamphila quadam muliere repertam esse, in Coo maris Ægæi insula, testatur ibidem, post Aristotelem, Hist. An. l. V. 19. Unde celebrantur a poëtis *Coæ* vestes. Arbores vero sericas in extremo oriente, apud Seres populos, constituit Plinius, l. VI. 17. *Seres lanicio sylvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, sed et ipsi feris persimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis, et Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenses propius accedere.

122 *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. VII. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India Ge. I. 57. *Extremi sinus orbis*] Quia latissimum habet sinum, qui dicitur Gangeticus, versus oceanum Eoum sive Orientalem: et tota illa regio terrarum terminus habita est; Sinis, qui ad orientem ulteriores sunt, aut parum cognitis, aut Indo-

Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ?
Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos tardumque saporem
Felicis mali; quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
* Miscueruntque herbas et non innoxia verba,*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

nullæ sagittæ possunt jactu superare supremum cacumen arboris: et tamen illa natio non est pigra in usu pharetræ. Media producit succos acerbos, et lentum saporem mali fortunati: quo nullum remedium certius est, et certius *expellit e corpore nigra venena: quando novercæ corruperunt potum, et miscuerunt* cum eo *herbas, et verba perniciosa. Arbor ipsa magna est, et similis lauro* secundum

---

Parrhas., ab interpolatione.—124. *aut ullæ* Medic. cum tribus aliis et utroque Goth.—125. *haud tarda* Schol. Horat. Cruqu. Carm. III, 4. *sagittis* fragm. Moret. *aut dura* fragm. attextum cod. Gud.; et sane, inquit Heinsius, *tardum saporem* proxime subjungit. Burmannus malit altero versu *durum saporem h.* asperum, ut Ge. IV, 102. Mirabar nemini versum totum *Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris* suspectum fuisse. Vidi nuper Jac. Bryant non aliter statuere; etiam Brunckium in sua editione: at Voss. ad tanto majorem admirationem verba facere censet.—126. *sardumque saporem* conjiciebat Reiskius, qui contrahit os in similitudinem risus Sardonii, ut Ecl. VII, 41.—127. *præstantius* Longob. Parrhas. edit. Ven. et Macrob. Sat. II, 15, frequente errore. Post hunc in Goth. sec. versus 130 sequebatur. —129. *Miscuerint* fragm. Moret. unus Mead. et vett. edd. *Miscuerunt* Franc. Cantabrig. Goth. sec. Eadem varietas apud Pierium. Versus insertus ex Ge. III, 283, ubi v. et ejectus a Brunckio.—130. *agitata* Vratisl.—131. *facie-*

NOTÆ

rum nomine comprehensis. *Aëra summum*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini circumfusum.

126 *Media fert, &c.*] Regio Asiæ, opibus insignis: ad septentrionem mari Caspio, ad meridiem Perside, ad orientem Hircania et Parthia, ad occidentem Armenia et Assyria, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Assyrium* nomine, vulgo *citrium, citron.* Quod quidem hic octo notis insignit poëta. I, Amaritie, eaque *lenta*, quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, seu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. XII. 3. *Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus.* III. Virtute adversus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophrasto, Athenæo, Dioscoride, etiam adversus accepta, præsertim si cum vino succus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro similitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Usu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. XI. 53. *Parthorum populis hoc præcipue, et a juventa propter indiscretos cibos: namque et vino fœtent ora nimio: sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cujus est suavitas præcipua, in esculenta addito.* Addit et mederi *senibus anhelis*, id est, vel fœtide respirantibus, et idem erit cum priore

Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
Flos apprima tenax: animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum, sylvæ ditissima, terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,

formam: et laurus esset, nisi circum emitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax est. *Medi hoc* malo *corrigunt halitum* suum, *et graveolentia ora; et medentur senibus anhelantibus. Attamen, nec sylvæ Medorum, regio opulentissima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendat* cum *laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives solo*

que uterque Mead. *tauros* Medic. a m. pr.—132. *ructaret* Ven.—134. *ad prima* Medic. et vetustiores Pierii et Heinsii, item tres Martini. In aliis *apprima, apprime.*—135. *medicatur* Ven.—136. *ditissima regna* Medic. a m. sec., interpolatrice.—137. *aura* Medic. a m. pr. *aut auro* Zulich. *neque* Goth. sec. a m. pr.—138. *certant* Leid. a m. sec. *nec Indi* quatuor cum Donato ad Ter. Phorm. II, 1, 14.—139. Putes esse *Totave.* Sed variant

NOTÆ

sensus; vel asthmaticis, et difficile respirantibus, et diversa erit sententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius l. XII. 3. sic ait: *Tentavere gentes transferre ad sese, propter remedii præstantiam, fictilibus in vasis: sed nisi apud Medos in Perside nasci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convaluit arbor in Italia, et inde propagata est.

134 *Apprima*] Pro *apprime:* neutrum plurale pro adverbio, Græco more: id est, *inprimis.* Sic Ge. III. 500. *Et pede terram Crebra ferit, &c.* Ita plerique omnes. At Jos. Scaliger et Gifanius legunt *apprime,* et contra fas corripiunt ultimam, Lucretiano more l. VI. 596. *Tecta superne timent, metuunt inferne cavernas.* Et l. IV. 429. *Longe tamen parte ab summa, &c.*

136 *Sed neque Medorum, &c.*] Excursio in laudes Italiæ: quam commendat. I. A malis quibus caret. II. A bonis quibus abundat. *Sylvæ ditissima*] quæ mala citria profert, de quibus v. 126.

137 *Ganges, &c. Hermus*] Auriflui fluvii: *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem versus: septem ostiis, si fides Virgilio, Æn. IX. 30. negante tamen Strabone, l. XV. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaicum sinum illabitur.

138 *Bactra*] *Bactriana* regio Asiæ, inter Parthiam ab occidente, atque Indiam ab oriente, Oxo fluvio a septentrione definita. *Bactri,* vel *Bactrii* populi sunt: *Bactra, orum,* urbs eorum præcipua. Plin. lib. XVIII. 7. de tritico. *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras æquent.* De *India,* deque *Panchaia,* vel *Panchæa,* Arabiæ felicis, sive Sabæorum regione, Ge. I. 57.

Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis densisque virum seges horruit hastis:
Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
Implevere; tenent oleæ armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,

thurifero. Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem, dentibus magni draconis seminatis: nec seges riguit cassidibus, et densis hastis militum. Sed fœcundæ fruges, et Massicus liquor vitis, replent illam, *et oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicosus immittit se campis alta cervice: ex alia parte greges ovium; et tauri,* quæ sunt *maximæ victimæ, sæpe loti sacris aquis*

poëtæ has copulas multis modis, ut nihil tuto statuere possis.—140. *nec t.* Medic. a m. sec. *spirantis* Mentel. duo.—141. *immanes* ante Heins. male. *immani* Goth. pr. *hydris* Medic.—142. *galea* videtur legisse Auctor Medeæ, v. 256 in Anthol. Lat. pag. 167. *viris* Zulich.—144. *oleæque* ante Heinsium, qui Pierianos nonnullos et omnes suos secutus *que* sustulit. Potest tamen in istis excidisse videri. In Mediceo additum a manu sec. Deest in libb. Burm., in Regio Martini, et Gothano sec. minus tamen grati sic sunt numeri versus. *oleæ sarmentaque læta* edit. Argent., notante Reiskio; ab interpolatrice utique manu. Jo. Schrader. tentabat: *arbustaque.* Quod sane et ipsum ferri posset; uti de vitibus ea vox occurrit. Verum poëta transitum ad greges facit.—145. *Hic* hoc et sequ. versu Erf. a m. sec.—146. *Hinc alibi, Tyberyne* Goth. sec. a m. pr. *te maxima* Schol. Cruqu. Horat. Od. IV, 2. *tauri* Reg.

NOTÆ

140 *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jason, vellus aureum in Martis luco suspensum diripuit; domitis, et ad aratrum alligatis ignivomis tauris: seminatis hydri dentibus: occisis militibus, qui statim ex illo semine eruperant; interfecto denique dracone, velleris custode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, et arte Medeæ, Æetæ regis filiæ, qui custodiam illam velleri suo apposuerat. Ovid. Met. VII.

143 *Massicus*] *Massicus* mons in Campania, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. v. 30. 69.

146 *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria: in Topinum primo amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur nisi candidæ. Notat Turneb. l. XXIX. 26. *Clitumnum* hic pro Deo; non pro ipso flumine accipi: siquidem dicitur, *tuo cum flumine:* Deus autem ille, vel fuit fluminis præses, cui extructum in ejus ripa templum ait Plin. Epist. l. VIII. 8. Vel fuit ipse Jupiter, qui, Vibio teste, Clitumnus dictus etiam est. *Maxima taurus Victima*] Victimæ dictæ olim sunt majora animalia, in quibus maximus est taurus: hostiæ minora, ut oves. *Templa Deum*] Capitolium, Jovi sacrum.

Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas;
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor.
At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subterlabentia muros.

tuis, o Clitumne, præcessere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic est *perpetuum ver, et æstas mensibus non solitis: bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furiosæ* hinc *absunt, et crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miseros colligentes: nec serpens squamosus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine se convolvit in spiram. Adde tot urbes illustres, et difficultatem operum: tot oppida manu extructa in altis rupibus: et flumina subeuntia veteres muros ur-*

Martini cum Erf.—149. *ver perpetuum* Schol. Cruqu. Horat. Od. II, 6. conf. ad Ecl. IX, 40. *Hic iter* Ven. *messibus* apud Martinum vir doctus legebat, e Claudiani XXXVI, 224 *alieno gramine*, ut de Medica, herba, intelligatur, sed male; de anni tempore cogitat poëta: æstatem etiam per eos menses durare, quibus hyemem aliæ terræ sentiunt.—150. *arbor* prætulit Burm., ut v. 81.—151. *rapidæ* nonnulli apud Pier. et Burm. cum Gothanis, perpetua variatione. *obeunt* Ven. *leones* Medic. a m. pr., quod placet Heinsio; et habet ed. Cuningham. Scilicet epexegesis illa et elegans et Virgilio familiaris. conf. Heins. ad Claudian. de B. Gild. 138. Sed v. loc. Lucretii in Notis. Reiskius locum sic refingendum conjiciebat: *et sæcla leonum. Semina nec miseros fallunt aconita legentes*, h. nec fallunt aconita miseros illos, qui semina, h. herbas, legunt, aut potius *germina* pro *semina:* namque alias pendebit *legentes*, neque habebit, quo referatur.—153. Miror *τὸ tanto* nemini displicuisse, quod explicari quidem potest, at cum nihil sit, cum quo comparatio instituatur, ad elegantiam facere vix putamus. In promtu est *lento* legere, Nicand. Ther. 222 *νωθεῖ ὁλκῷ*, seu *torto tractu*, ut alias poëtæ. Nemesian. Ecl. IV, 40 *torto non squamea tractu Signat humum serpens*. At severo cum supercilio totam observationem jugulat Voss. vir doctiss.—155. *labores* Vratisl. et fragm. Moret., it. Regius Martini. cf. ad Æn. I, 455.—156. *Tunc c.* duo. *conjecta* Erf.—

NOTÆ

150 *Bis pomis utilis arbos*] Hyperbole quibusdam videtur: est tamen aliquid apud Plin. l. XVI. 27. et Varronem l. I. 7. de malo bifera, apud Consentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152 *Aconita, &c.*] Herbæ venenosæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. a nudis cautibus ubi nascuntur, quæ dicuntur *ἀκόναι*. Nascuntur et in Italia, teste Servio: sed poëta arte utitur ut rem excuset: nam ea innuit non obesse, quia sunt omnibus nota, nec *fallunt legentes*. Sunt item serpentes, sed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto Squameus, &c.*

An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,

bium. *An laudabo mare, quod alluit* Italiam, *supra et infra? An vero lacus tam vastos? te, o magne Lari; et te, o Benace, intumescens fluctu et sonitu marino? An laudabo portus, et moles objectas* lacui *Lucrino, et mare* circa illas *indignans*

158. *supra est* Parrhas. *abluit* al., ex more.—159. *Lauri* duo. Fabricius distinguere volebat: *Te, Lari, Maxime, teque* etc., ut tres præcipui lacus Italiæ memorentur, Larius, Verbanus, qui et Major, et Benacus. Nimis subtiliter.—160. *insurgens* malebat Wasse ad Sallust. Jug. 33. quia hoc et alias simili sensu occurrit. At hoc ad emendationem nullam satis est.—161. *Quid memo-*

NOTÆ

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Adriatico*, quod *superum* vocant, quia est ad septentrionem, superiorem nobis mundi partem; et *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia est ad meridiem.

159 *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus est *Larius, Lago di Como:* in ducatu Mediolanensi: qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis versus meridiem: et altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus est *Benacus, Lago di Garda*, in agro Veronensi: Mincium fluvium ex se emittens meridiem versus: oppidum alluens *Gardam*, ad orientem, unde ipsi nomen: Lario non multo longior, sed latior: unde maris instar agitari tempestatibus a Virgilio perhibetur. Fabricius tamen ita legit: *Te Lari, Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres distinguantur lacus: et per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc est *Lago Maggiore:* sed neque lacus ille dictus est antiquis *Maximus*, sed *Verbanus;* neque versus ita interpunctus Virgilium sapit.

161 *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ sinu minor est sinus, inter Baias et Puteolos: intra eum *Avernus* lacus est, eidem per angustas fauces conjunctus. Constat ex Strabone l. v. Lucrinum sinum fuisse jam inde a temporibus Herculis disclusum a Thyrrheno mari, aggere longo stadia octo; lato, quantum trahendi currui sufficeret: cum autem vi tempestatis aquam admitteret multis locis, additum fuisse ab Agrippa id quod structuræ deerat. Causam affert illius instaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda esset statio continendis et exercendis navibus, quas Sex. Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam e veteribus scribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuisse perfossum: ut Dion. l. XLVIII. et Sueton. in Aug. XVI. Quidam contra, fuisse molibus a mari seclusum, ut Virgil. et Plinius. l. XXXVI. 15. Hos ita concilio. Portus unus e gemino contiguo lacu factus est: et Avernus quidem perfossus, ut cum Lucrino conflueret; Lucrinus fere interclusus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius: *Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæsari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæsaris tulit: extructum anno u. c. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc

Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam,
Assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos,
Extulit; hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,

magno mugitu: qua parte *aqua Julia resonat, mari procul repulso; et* qua *Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni? Eadem* Italia *monstrat* in *venis rivos argenti et metallum æris, et auro multum abundavit. Hæc* produxit *bellicosum genus hominum, Marsos, et juventutem Sabellam, et Ligures assuetos labori, et Volscos armatos verubus. Hæc produxit Decios, Marios, et magnos Camillos, Scipiones*

rem Rufinian. p. 251. *abdita* Gud. *claustro* duo.—162. *magnis clamoribus* Aretinus in Epp. laudat, quod probabat Wasse ad Sallust. l. l.—164. *Averni* Toll. et Serv.—167. *Hoc* Zulich. et Mead. *viros* Goth. sec. a m. pr.—168. *Assuetum malo* Zulich., addita ridicula glossa, id est, navibus vel pomis. *Ligurum* Medic. a m. pr. Mox *Vulscos, Vulcos, Volcos, Volctos* scribitur. *veruto* (scil. assuetum) Lipsius emendabat. Sed vid. Not.—169. *hæc doctos Marios*

NOTÆ

Avernus superest: *Lago d'Averno*: at e Lucrino nihil superest, nisi palus lutosa cum arundineto; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, exstitit terræ motu, anno 1538.

164 *Tyrrhenusque, &c. Avernus*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab usque Tuscia sive Etruria, ad fretum usque Siculum, aquarum est. De *Averno* lacu, qui a poëtis inferorum ostium habitus est, fuse Æn. VI. 237.

165 *Ærisque metalla*] Plinius l. et c. ultimo, de Italia: *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit.*

167 *Marsos, &c.*] De *Marsis*, Æn. VII. 750. De *Sabellis*, Æn. VII. 665. De *Liguribus*, Æn. X. 185. De *Volscis*, Æn. VII. 803.

168 *Verutos*] Armatos verubus, id est, ex Nonio, brevibus et acutis telis. Lipsius legit: *Assuetumque malo Ligurem, Volscosque veruto:* et est idem, verutum et veru: sed præfero communem lectionem, *verutos*, a *veru*; quomodo passim legimus *scutatos*, a *scuto; cinctutos*, a *cinctu*.

169 *Decios*] Familiam Romæ celeberrimam: ex qua *P. Decius Mus, consul bello Latino, collega Manlio Torquato: cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio occidisset: tum collato cum collega somnio; cum convenisset, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis se Manibus voveret: inclinante sua parte, se et hostes, per Valerium pontificem, Diis Manibus devovit: impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit.* Ita Aurelius Victor. Cicero vero, Tuscul. I. 89. testatur idem ab ejus filio factum, bello Etrusco; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

Marios] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ, deque Cimbris: septies consul.

Scipiadas duros bello, et te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes,
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,

bello asperos; et te, o Cæsar maxime: qui jamnunc victor, in ultimis Asiæ finibus, repellis molles Indos a Romanis urbibus. Salve, o terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: suscipio in tuam utilitatem res laudatas et excultas ab antiquis, ausus aperire primus *sacros fontes: et canto per urbes Romanas carmen* Hesiodi *Ascræi. Jam locus est* disserendi *de natura terrarum: quæ sit cuique vis, quis*

Ven.—170. *maxima* Gud.—171. *extremis aciem* Goth. pr.—172. *In bellum advertis* Vratisl. *artibus* duo apud Martinum, quod ex Æn. VI, 853 probare velle, ludus esset.—174. *artem* Gud. —175. *Aggredior* Priscian. lib. VII, quod est vulgare verbum hoc sensu. *Ingredior* fragm. Moret. cf. Burm. *excludere* Zulich.—177. *ingentis, q. r. cano* Gud.—178. *aut quæ* Arundel. et edd. vett.

NOTÆ

fuit: in septimo consulatu, metuens imminentem ex Asia Syllam, aut morbo, aut voluntaria morte decessit. *Marius* junior, ejus filius, aut ex sorore nepos, Præneste obsessus deinde a Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, septus ab hostili exercitu, mortem sibi conscivit in ipso cuniculo, cum evadere se non posse animadverteret.

169 *Camillos*] M. Furium Camillum: qui de Veientibus, decenni obsidione victis, triumphavit: Gallos Roma capta Capitolium obsidentes vicit: alter Romulus dictus, pestilentia obiit octogenarius.

170 *Scipiadas*] E Scipionum gente, duo præcipue insignes, *Africani* dicti: de quibus, Æn. VI. 842.

171 *Qui nunc extremis, &c.*] Certe versus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejusmodi bellum gesserat Octavianus, cum huic libro primum scribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Asiæ confinis est: deinde, Indos et Arabes et Sabæos, inter auxilia M. Antonii et Cleopatræ fuisse memorat, Æn. VIII. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus et Indi, Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione sumuntur; sed promiscue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit; cum dicit alicubi, Perseum devexisse Andromeden *nigris ab Indis*: Appianus in Annib. sumit pro Afris; ubi ait Annibalem jussisse, ut Indi conscensis elephantis in Claudii castra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem, &c.* id est, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

173 *Saturnia tellus*] Italia, in qua Saturnius latuit. Ecl. IV. 6. Æn. VIII. 318.

176 *Ascræum*] Ad imitationem Hesiodi Ascræi, qui Georgica conscripsit, Ecl. III. 40. Ecl. VI. 70.

177 *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. De-

Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, collesque maligni,
Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent sylva vivacis olivæ.
Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis sylvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus;

color, et quæ indoles ad certas quasdam *res producendas. Primo terra aspera et colles ingrati, ubi sterilis argilla et lapilli* sunt *in agris spinosis, amant sylvam vivacis oleæ* sacram *Minervæ. Oleaster plurimus nascens in illis locis, et campi operti olivis sylvestribus, hoc indicant. At terra quæ pinguis est, et abundans dulci humore: et campus qui ferax* est *herbarum, et fœcundus ubere: qualem sæpe solemus*

---

cum Goth. pr. *serendis* tres. *creandis* unus Arundel. *ferendis* vel propterea præferendum esse videbat Reiskius, quia v. 195 armenta sequuntur.—180. *Tenuis ubi argillæ dumosis calculus arvis* Probus Arte Grammat. Sed vulgatum tuetur etiam Nonius Marcellus in *Tenue. arva*, quæ sata sunt arata, non posse esse *dumosa* putabat Reiskius; itaque conjiciebat, *dumosis calculus ancris.* Ancræ et antræ sunt αὐλῶνες, στενοὶ τόποι, confragosa, abrupta, curva, sinuosa loca saltuum. Eandem vocem Propertio I, 1, 11. I, 2, 11 obtrudebat Scaliger, e Glossis Isidori. Sed *arvum* poëtæ est commune omnium agrorum nomen. vide vel II, 177.—181. *gaudet* Medic. Gud. tres alii cum Goth. sec., scilicet quia *calculus* in animo hærebat.—183. *baccis stridentibus* Leid. pr.—184. *At que* Medic. a m. pr. et Gud. *Atque et* alter Menag. *Et quæ* Franc.

NOTÆ

arte discernendæ naturæ cujusque soli. Et I. quidem præceptum est, *De terra apta oleis.* v. 179. II. *Apta vitibus;* v. 184. III. *Apta pascuis*, v. 195. IV. *Apta frumento*, v. 203. V. *Apta ex æquo his omnibus*, v. 217. VI. *Quomodo terra cognoscatur densa et rara*, v. 227. VII. *Salsa*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 248. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, et frigida*, v. 254.

180 *Tenuis ubi argilla*] Sicca, nam est argilla pinguis, *terre à potier.*

181 *Palladia*] De *Pallade*, Ecl. II. 61. De olivæ vivacitate, Ge. II. 3. Cur oliva Palladi sit sacra, Ge. I. 14. *Oleaster*, est sylvestris olea.

184 *Dulcique uligine*] Servius: *Uligo proprie est naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad discretionem amaræ, et salsæ:* quæ ex Columella, l. III. 1. vitifero solo deesse debet; *Ne*, inquit, *saporem vini corrumpat, et incrementa vitium veluti quadam scabra rubigine coërceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decursu oritur in vallibus, requiri a Virgilio, ex natura Italici soli, quod utplurimum siccius est: a nobis enim glareosa potius, et siccior terra ad vites expetitur.

185 *Fertilis ubere campus*] Uber aliquando adjective sumitur. Propert. l. I. 22. *Umbria terris Fertilis uberibus*, et significat, *fœcundus, copiosus.* Aliquando substantive, ut hic, et infra v. 234. *Vitibus almis Aptius uber erit:* et significat ipsam ubertatem, sive mammam terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. IX. 141. Argos appellat mammam terræ, οὖθαρ ἀρούρης.

Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Dispicere: huc summis liquuntur rupibus amnes.
Felicemque trahunt limum; quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris;
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosque tueri,

videre in *ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, et devolvunt limum fertilem: et* campus *qui assurgit ad meridiem, et alit filicem incommodam curvis aratris: hic* campus *producet tibi aliquando vites robustas, et undantes multo vino: hic ferax est racemorum, et liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruscus inflavit* tibiam *eburneam ante aras, et* quando *offerimus* Diis *viscera* victimarum *in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta, et vi-*

—187. *Dispicere* Heins. tuetur hic et ad Æn. VI, 734 e Gud. Mentel. et Menag. *Despicere* vulgo. *hic* Goth. pr. *linquuntur* Medic. a m. sec. et alii. *liquentur* Ven. conf. ad Æn. III, 28. *montibus* Moret. quart.—188. *obditus* vel *uvidus Austro* conj. Jo. Schrader.—189. *filicem* e codd. et edd. vindicat Heinsius. In vulgatas nescio quas irrepserat *silicem*. Quod res ipsa non respueret, nam, ut Colum. ait III, 11, 8, *amicus vineis silex;* et filice consitam humum nimis jejunam esse, quam ut vitibus idonea sit, judicabat Millerus. Sed *filicem* Plinius confirmat. vid. Not.—190. *Hinc* Ven.—191. *Sufficiat* Gud. *vires* Reg. Martini.—192. *libatur* ed Mediol.—193. *ad auras* Gud. et Goth. sec.—194. *Lancibus et patulis* Medic. a m. pr. et unus Mead. Burmanno suspectus locus erat; modo *et pateris* conjectabat, minus feliciter; modo vasis nomen latere putabat. Cur *pandum* tamen, quod et incurvum et reflexum est, de paropside aut patina non æque dictum putemus, ac de carina, navi? *oneratas lances* dixit Æn. VIII, 284. XII, 215.—195. *studium est v.* unus Mead.

NOTÆ

189 *Filicem, &c.*] *Filix, fougère,* herba fruticosa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192 *Pateris libamus et auro*] Dissolutio est vocum, pro *pateris aureis:* quibus vinum exquisitissimum Diis libabatur. De *libatione,* Æn. I. 740. Notat morem sacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum consulenda: quæ ars *aruspicina* dicta est: in qua principes erant Etrusci sive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad sacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruscus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, XL. 11. *Aut parcus Umber, aut obesus Etruscus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumescunt genæ. Vel ex vitio sacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare vescebantur.

194 *Lancibus et pandis*] Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis et *repandis*. *Reddere* autem verbum est sacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta,* ait Servius, *cum probata et elixa aræ imponebantur.* Tacit. l. XX. *Lustrata bove, et super cæspitem redditis extis, &c.*

Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cycnos;
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
Et, quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes

tulos, et sobolem ovium, et capellas quæ exhauriunt loca *culta: quære sylvas et remota* arva *Tarenti fertilis, et agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos* in *herboso fluvio.* Illic *puri fontes non desunt gregibus, nec herbæ: et quantum* herbarum *armenta depascent per longos dies, tantum ros humidus reddet* per *brevem noctem. Terra ferme nigra et pinguis sub vomere* alte *immisso, et cujus superficies mollis est (hoc enim perficimus aratione) optima* est *frumentis: nullo ex*

196. *Aut ovium fœtus* Medic. cum permultis. *Aut fetus ovium urentes* Menag. pr. *et urentes* ed. Ven.—197. *Et saltus* duo. *satyri* Medic. a m. pr. Franc. et pr. Moretanus, cum glossa, *id est oppidi.* Habet lectio doctrinæ speciem, Ita et veteres Grammatici legerunt et acceperunt, ut si pro Satyrii; *Satyrium Tarentum.* v. Probus, et, qui inde sua transtulit, Julius Sabinus. In vetere responso Phalantho dato apud Strab. vi, p. 427 *Σατύριόν τοι δῶκα.* cf. Opusc. Vol. ii, p. 218, 219. Etiam Stephani Byz. epitome, *Satyrium* tractum prope Tarentum esse, unde gentile Satyrinus et Satyrius sit. Sed præclare Heinsius has e vitio scripturæ et pronuntiatione vocalis *u* et *y* confusa ortas nugas rejicit. cf. inf. iv, 335. ubi *saturo colore* etiam *Satyro* legitur scriptum. *Satiri* Gud. *Terenti* Medic. a m. pr.—199. *herboso in f.* unus Mead. et edd. vett. *in* omisso *herboso* Goth. pr.—200. *deerunt* Heins. recepit. *derunt* Medic. et ab alia manu ascripto *e.* Sic sex alii. *desunt* vulgo.—202. *reponit* Medic. *reponat* Rottend. tert.—203. *et* abest a tribus et Goth. pr. *ex* Gudian. *pingui* Medic.—204. *Ut cui* Serv. et Philargyr. ad 263. *hic* fragm. Moret. *imitantur* Menag. pr. Rottend. et Moreti pr. a m. pr. *imitatur* Medic. a m. pr. et Voss. Jo. Schrader. tentabat: *rimamur.*—205. non *nullo* Cantabrig.—206. *discedere*

NOTÆ

196 *Urentes culta capellas*] *Morsus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque sterilem faciunt.* Plin. l. viii. 50. *Culta,* Ge. i. 153.

197 *Saturi, &c. Tarenti*] Servius: *Aut fœcundi, aut quod est juxta oppidum Saturum. Tarentum enim et Saturum, vicinæ sunt Calabriæ civitates.* Probus locum et paludem esse dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude,* sive *Pomptina,* nunc *Aufente palude,* ii graviter errant. Est enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æn. iii. 396. Pomptina vero palus, in littore meridionali, ad Mare Inferum, Æn. vii. sub finem notæ 794.

198 *Mantua*] De ejus calamitate, in argum. Ecl. i. De *cycnis,* Ecl. viii. 55. *Flumen,* Mincius est, *Menzo.* Ecl. vii. 13.

204 *Hoc imitamur arando*] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte, terram natura sua mollem: ergo signum est, eam, quæ ex se ipsa mollis et subacta est, esse frumentis aptissimam.

Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
Aut, unde iratus sylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat;
Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta, negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosque volucres;

agro videbis plura plaustra exire, bobus difficile *trahentibus. Item* illa terra, *ex qua arator iratus abstulit sylvam, et diruit nemora infœcunda multis annis, et evulsit vetera latibula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis; at campus*, prius *incultus, refulsit vomere impresso. Nam certe glarea sicca agri declivis vix profert apibus parvas casias et rosmarinum: quemadmodum tophus asper, et creta corrosa a nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum serpentibus, et præbere* tam *cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et*

fragm. Moret. *descendere* unus Mead.—207. *dejecit* Medic. Pierii; sed occurrit ea variatio sæpius. cf. Burm.—208. *avertit* ed. Mediol. vid. Ge. I, 256.—209. *domus* Ven.—210. *almum* Ven. *petivere* Regius.—211. *Aut* Medic. a m. pr. Moreti sec. et Voss. cum Regio Martini. *Et* Mentel. tert. cum uno Mead. Et sunt, qui ad sequentia referant; male. *impresso* ed. Mediol., ex aliis forte locis, ut 203.—213. *Vix apibus humiles* Erf.—214. *tofus* multi scribunt. *fossus* Goth. sec. *scaber nigrisque* edd. Aldd. et Junt. emendatum a Naugerio. *chelindris* tres. *chilindris* Erf.—215. Vulgo interpungebatur post *Creta:* ut *negant* esset: negant homines. Jejune.—216. *furvas* conj. Jo. Schrader. *vacuas* et *varias* in libris legi notat Ursinus. At vide Notam. *tenebras* Regius Martin.—217. *Quem* Goth. pr. *fumosque lucoris* Rom.—218.

NOTÆ

207 *Iratus*] Offensus ob diuturnam sylvæ sterilitatem.

211 *Enituit*] Aut campus refulsit repercussu lucidi vomeris. Aut pinguis factus est: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguia sunt. Horat. Epist. I. 4. 15. *Me pinguem et nitidum, &c.* Virgil. Ge. I. 153. *interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id est, in eo enituit et refulsit vomer: Ge. I. 46. *sulco attritus splendescere vomer.*

212 *Nam jejuna, &c.*] Ita cohæret oratio. Terra nigra, et putris, aut ex qua erutæ sunt sylvæ, optima est frumento: nam glarea, quæ huic contraria est, non est frumentaria, et vix flores producit. *Glarea, du gravier. Tophus, tuf*, lapis asper et siccus, e terra et arena concretus. *Creta*, terra alba. *Chelydri* sunt proprie testudines marinæ, a *χέλυς testudo*, et *ὕδωρ aqua*. Apud Nicandrum tamen versu 411. sunt serpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent: unde *Dryinæ* quoque appellantur a *δρῦς* quercus. De *casiis* et *rosmarino*, herbis coronariis, Ecl. II. 40.

Et bibit humorem, et cum vult, ex se ipsa remittit;
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos;
Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Acerris.

leves fumos, et bibit humorem, et ipsa sponte ejicit illum *ex se; et quæ semper tegit se propriis herbis, nec inficit vomerem scabritie et rubigine amara: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis est oleis: illam senties colendo, et aptam gregibus, et tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, et regio propinqua monti Vesuvio, et Clanius non commodus Acerris desertis. Jam docebo quomodo po-*

Ut bibit Ven. *Quæ* unus Mead.—219. *semper viridi* Medic. et Moret. pr., it. Pierii Rom., uterque Goth. *viridis* emendat Faber. Scilicet non male ita legeretur, si poëtæ ita loqui placuisset.—220. *Hæc* unus Mead. *aut salsa* Medic. a m. sec. cum Leid. et Goth. sec. *falsa* Menag. pr.—221. *Ipsa* Zulich. intexit edd. aliæ et Goth. sec. *tibi in lætis* Mead.—222. *oleo* e vetustis Pierii et multis suis reposuit Heins. Sic et laudabat Nonius Marcellus et Arusianus Messius. *oleæ* vulgo editum et lectum cum Medic. *olee* Goth. sec. cum Erf. —224. *erat* Medic. et Mentel. pr., uterque a m. pr. et Goth. pr. *Vesævo* iidem cum Mentel. Reg., utroque Voss. *Vesæo* Rom.—225. Gellius N. A. VII, 20 scriptum in quodam commentario se reperisse memorat, a Virgilio primum fuisse editum: *Nola jugo;* mox ob negatam sibi a Nolanis aquam, in propinquum rus ducendam, poëtam offensum nomen urbis in *Ora* mutasse; quod ipsum Gellio suavius ad aures esse videbatur, antecedente vocabulo in *o* desinente. Easdem nugas Philargyrius ad h. l. et in Servianis ad Æn. VII, 740. Refellit eas patriæ studio Ambros. Leo de Nola lib. I, c. 2 in Schotti

NOTÆ

224 *Capua, et vicina Vesevo, &c.*] *Capua,* Campaniæ caput: unde et *Capuam,* a *capite* dictam putat Strabo l. v. Virgilius tamen a Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. x. 145. Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam,* testatur Florus, l. I. 16. *Vesevus, Vesuvius,* et *Vesvius,* mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit; nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius historiæ naturalis scriptor, qui cognoscendi illius ignis cupiditate eo se contulerat, fumo flammisque extinctus est.

225 *Ora jugo*] Dicitur ut narrat Gellius l. VII. 20. scripsisse primo Virgilius: *Nola jugo,* ad laudem *Nolæ,* urbis Vesuvio vicinæ; sed postea delevisse: propterea quod Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris] *Acerræ: Acerra,* antiquissima Campaniæ urbs, non longe a Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius, l'Agno:* cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhausit; unde ipse, *non æquus*

Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras;
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius, uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis:
Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
Expecta, et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,

teris unamquamque cognoscere. Si quæris an *rara sit, an plus æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, et jubebis puteum defodi profunde in solido* loco: *deinde repones omnem terram* in eundem locum, *et complanabis pedibus summas arenas. Si non sufficiunt* ad replendum locum; *ager erit rarus, et melior ad pascua et vites almas: si vero abnuant se posse redire in suum locum, et foveis repletis terra redundet; ager* erit *densus: existima* fore *glebas duras et crassos tumores, et ara terram bobus robustis. Terra autem salsa, et quæ dicitur amara, inepta* est *frumentis:*

Scriptt. hist. Ital. *Clanis* Parrhas., ut ab aliis appellatur.—226. *Tunc, quo* frag. Moret. *quo quæque* ed. Ven. *quo cumque* Romanus, Moret. quart.; et sic Pierius in codd. fere omnibus antiquis legi testatur; add. Erf. et ex edd. Mediolan. *quamcumque* vel *quocumque* Zulich. *posses* Rom.—227. *aut—sit densa* Ven. Zulich. Erf. a m. sec. ed. Mediol. et Genev. *requires* Medic. a m. pr. cum tribus aliis.—230. *altumque* Moret. sec. *videbis* Gudian. cum tribus aliis, et Medic. Pierii, it. ed. Norimb., ac Goth. sec. a m. sec.—231. *In solidum* fragm. Moret. ed. Ven. *dimitti* plures. *reponas* alter Moret.—232. *summis* aliquot apud Pierium.—233. *rarum est* Franc. *Si deerunt terræ* Parrhas. utrumque ab interpolante manu mali interpretis. *deerit* edd. antiquæ vel Pierio teste; et sic ed. Norimb., quod defendi posset; sed alterum, quod inde ab Aldd. legitur, doctius. *deserint* unus Mead.—234. *si in* Mentel. pr. *Sis in* Ven. *Sed si in* Menag. *Si que in* Zulich.—235. *superarit* fragm. Moret. —236. *versaque terga* Moret. quart., male.—237. *Et specta* Servius legerat; lapsus frequens est. *Exerce et validis* Rom. Pierii. *et* ante *validis* in Medic.

NOTÆ

Acerris: et Acerræ *vacua* hic dicuntur.

229 *Cereri, &c. Lyæo*] De *Cerere* Ecl. v. 69. *Lyæus,* Bacchi nomen a λύω *solvo*: quod curis solvat et liberet.

234 *Aptius, uber*] Supra v. 185. *Posse negabunt*] Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat),
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe tectis;
Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ,
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ;
At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto

illa neque emendatur aratione, neque servat vino suum genus, ac *ne nomina* quidem *propria pomis: tale præbebit indicium* sui. *Tu corbes* e *denso vimine, et cola torcularis detrahe e tectis fumosis. In iis terra illa mala, et dulces fontium aquæ comprimantur* usque *ad summam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, et longæ guttæ defluent per* foramina *viminum. At sapor dabit signum manifestum, et amarities lædet gustu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoscimus, quænam terra sit pinguis:* illa *manibus versata nunquam dissolvitur, sed dum tenetur,*

a m. pr. aberat.—240. *Nec Baccho decus* em. Jo. Schrader., ut Æn. II, 89 *nomenque decusque Gessimus.* At Colum. X, 38 *Quo Bacchi genus aut*, ex hoc ipso loco. *numina* Rottend. *servet* Mentel. pr.—241. *tum* unus Mead. *squalos* Leid. unus. *spissos v. qualos* Longob. Pierii, ed. Ven.—242. *diripe* plures.—243. *Huic* Messius Arusianus legisse videbatur Heinsio; sicque a pr. m. Erf. —244. *luctabitur* alter Menag., ut plerique Pierii. *aquæ luctabitur amnis* a m. sec. fragm. Helmstad. in Analect. litt. Helmstad. 1783, p. 194.—245. *Ilicet* conj. Jo. Schrader., *Scilicet* est δή. *de vimine* alter Moret.—246. *Et* idem. *Sat* unus Mead. Reiskius non male ita interpungebat: *At s. i. faciet; manifestus et ora T.*, ut sit *amaror manifestus.*—247. *amaror* ap. Gell. I, 21 Hyginus Grammaticus in libro, qui fuerat ex domo atque familia Virgilii, invenisse memorabat. Eandem lectionem amplectebatur Favorinus et ipse Gellius. Agnoscit quoque Macrob. Sat. VI, 1, et sic septem ap Heins., quatuor apud Burm., ed. Ven., nostri Gothani cum Erf. et Medic. a m. sec. *amaro* alii, et inter eos quidem vetustissimi, Romanus, necnon Medic. et Longob. Pierii a m. pr. Præfert hoc post Pierium Heinsius, quia durum esset, *sapor; amaror*. Quod mireris, si de canone critico cogites; *amaror* vox exquisita, Lucretiana. *sensum amaror* Tollianus, et unus Arundel. cum eodem fragm. Helmstad.—248. *tellus quæ sit* alter Moret. et Goth. sec.—249. *aut unquam*

NOTÆ

240 *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra salsa, sic ingrata est, ut arboribus apud se depositis non servet nomen: sed eas et virtute et nomine spoliet: id est, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejusdem generis ac nominis esse videantur. De *Baccho*, Ecl. V. 69.

241 *Qualos, Colaque prælorum, &c.*] *Torcular* tota machina est uvis premendis, a *torquendo* sic dicta. *Prælum*, sunt trabes, quæ uvas torculari impositas premunt: a *premendo* dictæ per contractionem, *premulum, prælum*: unde syllaba prima brevis est in *premo*; longa in *prælum*. *Cola* sunt sacci, vel corbes, quæ torculari suppositæ vinum expressum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes e vimine, calathi, Ecl. II. 46.

244 *Eluctabitur*] Per vim, et quasi cum lucta exibit.

Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæque levis. Promtum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantum taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.

adhæret digitis instar picis. Humida nutrit grandiores herbas, et ipsa fœcunda est plusquam oportet: ah ne illa sit mihi nimis fertilis, et ne monstret se fortiorem primis in herbis! Quæ est gravis, et quæ levis, manifestat se ipso pondere, etsi de illa *taceatur. Facile est cognoscere visu nigram, et quisquis* unicuique *color* est. *Sed difficile est investigare frigus perniciosum: tantummodo piceæ, et taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando signa* illius. *His cognitis, memineris putrefacere*

Menag. pr.—250. *ad* deest fragm. Moret. et a sec. m. quarto Moret., it. Goth. pr.—251. *alit herbas* Zulich.—252. *a, ha, nimium* multi, ut solent. *ne sit tibi* Erf. *fertilis una* Menag. pr., unde Heins. conj. *uvæ*. *ulla* Erf. a m. pr.—253. *Nec se* uterque Medic. cum Romano et aliis, etiam apud Martinum. *Ne se* alii apud Pierium, et Parrhas. *Heu* unus Arundel. *præcipitem* Zulich, *ostendit* Ven. *ostentet* Aldd. pr. et sec. et Junt., quod placet Burmanno de terra quasi gloriante.—254. *prodet* Medic. *promit* Regius et Cerda. *tacitum* apud Pierium est vitium Aldinæ sec.—255. *prædicere* quatuor ap. Burm. et Goth. pr. cum Erf., necnon Romanus. *cognoscere* Zulich. Ita et alibi Ge. I, 252, 51.—256. *Et quisquis color. at* edd. Aldd. primæ et hinc profectæ, et sic Medic. a m. sec. et plerique omnes; etiam nostri. Defendit hoc Servianorum auctor. *Seu quisquis* ed. Ven. *Et quis cui cire color* Romanus. *Et quis cuique color: at sceleratum*, ut est in Medic. a m. pr., in aliis ap. Pierium, et in uno Mead.; et cum versum labefactum viderent, *color* mutato in *colos*, quemadmodum Pierii Mediceus habet, aut excluso *at* lectum esse in antiquis libris, patet e Servianis, Zulich. et uno Arundel. Scilicet *Et quis cui color*, quod Naugerius Ald. tert. asciverat, inde Manut. Commelin. Pulmann., vera lectio; reperitur illa in Mentel. pr. a m. pr. *cui*, pro cuicunque, vid. Burm.—257. *tantum piceæ* Moret. sec.—258. *haut* Medic.; in eodem *pandunt* primæ

NOTÆ

250 *Habendo*] Passiva significatione, *dum habetur*: ut pleraque gerundia. Ecl. VIII. 71.

252 *Ne sit mihi fertilis*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes absumitur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.

254 *Tacitam*] Etsi de illa taceatur, nullumque aliud indicium a me assignetur.

257 *Piceæ . . . taxi*] *Picea*, pini species: de qua Plin. l. XVI. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, et funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: hæc plurimam resinam fundit. Taxus, de l'if:* de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, gracilisque et tristis ac dira: letale baccis, in Hispania præcipue, venenum inest. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos scrobibus concidere montes,
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus; optima putri
Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, et quo mos digesta feratur;

terram, et aperire foveis altos montes multo prius, et exponere Aquiloni glebas inversas multo *prius, quam plantes hilare genus vitis. Optimi* sunt *agri, quorum solum est tenerum:* id autem *efficiunt venti, et pruinæ frigidæ, et robustus fossor agitans terram proscissam. Sed si nulla vigilantia deest quibusdam viris,* hi *prius eligunt loca* duo *similia:* unum, *in quo primum seminarium arborum præparetur;*

duæ literæ in litura a m. rec.—259. *His etiam adversis* Ven., at vid. inf. Ge. III, 123.—260. *circumdare montes* Romanus. *et* omittit Medic. Pierii, quod placebat Martino, qui et malebat *magnis scrobibus*. Omissum *et* in edit. Cuningh., quod idem malebat Cort. ad Plin. VII, epp. 4. Scilicet quia alioqui in tertio membro copula desideratur: *Ante supinatasque*. Jac. Bryant acute: *Atque supinatas Aquiloni* emendat; quod equidem præferam. Cum de collibus agatur, *magnos* non bene memorari montes facile sentias. Placet itaque quod Martinus malebat: *magnis scrobibus*.—261. *extendere* Moret. alter, male. vid. Not.—262. *lentum* Zulich. et Leid. alter cum Goth. sec., perpetua variatione, inprimis in vite. v. Ecl. III, 38. *lætum* hic verum. Multa enim præcipiunt hujus sationis auctores de eligendo fœcundissimo et probatissimo stirpis genere. vid. Colum. III, 6.—263. *curent* Voss. pr. *gelidæve* unus Arundel.—265. *Ac si* Medic. *aut* duo cum Goth. sec. et Erf. *surgit* Vratisl.—266. *exquirant* Leid. unus.—267. *degesta* Mentel. pr. Moret. sec. Rottend. tert. a m. pr. *egesta* Menag. sec. et Bodlei. vid. sup. v. 54. *ferantur* Goth. pr. *seratur* Voss.

NOTÆ

259 *His animadversis*] v. Pars. *De cultura vitis*. Continet præcepta præcipue XV. I. est *de scrobibus et foveis hyeme parandis*, v. 260. II. *De soli similitudine in seminario et vineto*, v. 265. III. *De signando vitis cortice, ad cognoscendum nativum ejus situm*, v. 269. IV. *De ordine, quo serenda est*, v. 273. V. *De profunditate fovearum*, v. 288. VI. *De iis quæ cavenda sunt in satione vitis*, v. 298. VII. *De tempore sationis*, v. 315. VIII. *De stercoratione*, v. 346. IX. *De lapidum* et *concharum infossione*, v. 348. X. *De pastinatione*, sive terra vertenda pastino, *la houe*, *la bêche*, v. 354. XI. *De ligatione*, quæ *pedatio* dicitur, *mettre les échalas*, v. 358. XII. *De frondatione*, seu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De septo adversus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi sacris*, v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus*, v. 397.

261 *Aquiloni*] Vento septentrionali: generatim hic hyemem significat. De eo, Ecl. VII. 51.

267 *Arboribus*] Vel vites ipsa arbores vocat, ut supra, v. 89. Vel præceptum generale est pro omnibus arboribus. *Seges*] Bene de arbusculis, quæ seruntur in seminario.

Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quinetiam cœli regionem in cortice signant:
Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Restituant; adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi:
Densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive solum collesque supinos:
Indulge ordinibus. Nec secius omnis in unguem

et alterum, *in quem deinde transferatur distinguendum* per ordines: *ne surculi non assuescant* terræ *matri subito mutatæ. Præterea notant cœli situm in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque posita fuerat, qua parte passa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat septentrioni. Tantum potest consuetudo* capta *a tenera* ætate. *Perpende prius, an melius sit plantare vites* in *plano, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, sere* vites *spissius: vitis non est sterilior in denso agro. Si vero* eligis *solum assurgens in tumores, et colles inclinatos: fac ordines* laxiores:

em. quod probandum videtur.—268. *Mutata* tres apud Burm., quinque apud Martin. et vett. edd. multæ, Pierio et Martino testibus: necnon Goth. pr. a m. pr., quod et ipsum bonum esset. *ignorant* Moret. duo. *subito ignorent* Menag. pr. *nes* unus Arundel. *nec* unus Mead. Locum Calphurnii II, 50 hinc expressum et Colum. x, 158 jam laudavit Burm.—269. *signat* ed. Junt.—270. *Et* Gud. a m. sec. *steterint—tulerint—obverterit* Medic. *colores* idem a m. pr.—271. *quæ terga* Heins. revocavit, quod omnes superiores edd. obtinebat; inde a Pulmannianis invaluerat *qua*, quæ communis esset ratio; forte ea non lectio, sed sphalma librarium. *quæ et* fragm. Moret. *cui* vel *quoi* conjecerat Heins. *terra* unus Mead. *obverteret* Mentel. pr. Goth. pr. *averterit* Leid. pr.—272. *in teneris* Medic. et meliores. *a teneris* alii, ait Heinsius: nec tamen vidi sic editum, aut lectum; nisi quod Pierius præfixum habet tanquam ita in edito, quo utebatur, lectum. At excitari solet a Grammaticis *a teneris*, et est illa varietas in Quintil. I, 3, 13, ubi versus laudatur: ut omnino Grammaticos vulgo *a teneris* laudasse probabile sit. *a teneris assuescere multum* Schol. Horat. Carm. III, 11, 9. *mansuescere* fragm. Moret. *multum 'st* Rom. Pierii.—273. *aut plano* Zulich. *vitem* Heins. e Medic. et alii. *vites* vulgo. *sit quærere vites* ed. Ven.—274. *Si* Medic. a m. sec. additum. *agris metab. campos* Gud. *mercabere* pro var. lect. Moret. pr.—275. *Bacchum* Goth. pr.—276. *adcline* Medic. a m. pr., nec tamen a Fogginio notatum. *humilis* idem a m. pr. *proclive* Moret. quart. *supini* Nonius in *indulgere*, et Parrhas.; et potest defendi. *Qui tumulis* Goth. sec.—277. *setius* Medic. Gud.,

NOTÆ

268 *Semina*] Non hic grana sunt, sed surculi, sive avulsi e vitis corpore, qui vocantur *malleoli*, *marcottes*; sive cum suis radicibus translati, qui vocantur *viviradices*.

271 *Austrinos, &c. axi*] Pro meridie, *Austrum* dicit, ventum inde flantem: de quo, Ecl. II. 58. Pro septentrione, *axem*, id est polum simpliciter; quia polus hic unus a nobis videtur.

275 *Densa*] Pro *dense*, supra, v. 134. De *ubere*, supra, v. 185. De *Baccho*, Ecl. v. 69.

277 *Secius*] Vel *sequius*, ut Germano placet: *secus*, significat *aliter*, et ha-

Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut sæpe, ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,

nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus dispositis per sectos tramites. Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit suas *cohortes, et* omnis *turba constitit in campo vacuo: et exercitus ordinati* sunt, *et omnis terra*

uterque Mentel. Erf. a m. pr. et alii. *segnius* Rottend. et unus Bodlei. cum Erf. a m. sec., solita variatione. *serius* Arundel. De perpetua in hac voce varietate scribendi vid. Heins. ad Ovid. Met. II, 809. inf. Æn. IX, 441. V, 862. Antiquior utique est scriptura *setius* et *secius*. A *sequius* tamen vel *secus* ducere, syllabæ primæ quantitas vetat. Puto *secius* a se, pro sine, ductum esse; et formatum ut, ocius. *Nec secius ut* jungit Voss. ut sit pro *nec secius ac*. Sicque esse ap. Horat. III, 25, 8, 12. De quo videant Grammatici.—278. *sæpto* Medic. a m. pr. Fuld. et cod. Ursini in Servio, sed recte *secto* astruit exemplis Burm. *facto* Goth. sec.—279. *ingenti in bello* unus Arundel. —280. *Explicit* Junt. *regio* Menag.—281. *Derectæ* Romanus, Medic. cum

NOTÆ

bet primam brevem; *secius* vel *sequius*, significat *deterius, pejus, minus*, et primam habet longam. Hac significatione dixit passim Apuleius, *sequiorem sexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior est: et Seneca, *sequius de aliquo loqui*, id est, sinistre. Et derivat Turneb. l. XIX. 17. a *sequor*: quia *præire* consuevit id, cujus melior est conditio; *sequi*, cujus deterior, ut servus.

277 *In unguem*] Exacta perfectaque ratione. Translata dictio a marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commissæ sint. Hor. de A. P. 295. *Perfectum decies non castigavit ad unguem*. Et Sat. l. I. 5. 32. *ad unguem Factus homo*.

278 *Secto via limite quadret*] Dispositio arborum hic duplex intelligi potest: ita ut singulæ viæ sectæ sint inter arbores, vel dispositas in quadrangulum, et tunc perfecte quadrata figura est; vel dispositas in triangulum, et tunc est quincuncialis figura, *en échiquier*. Quincuncialis porro figura, sive *quincunx*, ita dicebatur, a figura quinti numeri, V, quam singuli trianguli exprimunt.

Quadrum.

o o o o o
o o o o o
o o o o o
o o o o o
o o o o o

Quincunx.

o o o o o
 o o o o
o o o o o
 o o o o
o o o o o

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero secundam. Ita Cicero, De Orat. III. 173. *Conjunctionem verborum numerose cadere, et quadrare, et perfici volumus*. Et in Bruto, XLIII. *Quoniam tibi quadrat*: id est, *convenit, congruit*.

279 *Cohortes Explicuit legio*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit. Universim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In

Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan et, scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altior ac penitus terræ defigitur arbos;
Æsculus in primis: quæ quantum vertice ad auras

undique splendet fulgore armorum *æreorum: nondum* tamen *committunt horridam pugnam, sed Mars incertus vagatur in medio armorum.* Sic *omnia intervalla* arborum *sint dimensa æqualibus numeris tramitum: non solum, ut aspectus delectet animum otiosum; sed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt se extendere in aërem. Forte petes quænam* debeat *esse altitudo fossarum: auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam fossa; arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æsculus; quæ tantum progreditur radice*

multis, ut mox *demensa* v. 284. *lato* Ven. *at* unus Mead. *et* edd. vett. *fulgerat* tentabat Jo. Schrader.—282. *renitenti* multi. *nitenti* Vratisl. *nedum* Zulich. *misit* Mentel. a m. pr., librariorum quisquiliæ.—283. *mediis dubius* Rottend. alter.—285. *ut*, *poscat*, *profectus* librariorum errores vid. apud Burm. Porro ex Mediceo laudat Heins. *inani*, ut sit pro inanitate. Verum, si hoc legeretur, esset potius explicandum in aëre, cœlo, ut *inane* ap. Lucret. et Virgil., ut Ecl. VI, 31. Fogginius tamen excudi curavit *inane*. Ex simili scriptura profectum, quod Voss. habet, *inane*. Burmannus e Britanno codice laudat *prosp. inanis*; Martin. nullam variationem notavit. Est illud etiam e conjectura docti Britanni propositum Obss. misc. Vol. I, T. I pr. facile firmanda ex Æn. I, 463 *animum pictura pascit inani*. Equidem, si vel codices hoc haberent potiores, alterum vel unius codicis auctoritate tuerer, tanquam exquisitius et poëticæ rationi convenientius. Epitheta ita permutari ad majorem orationis venustatem quis non observavit? *animus inanis* est ejus, qui prospectu inani pascitur; ut *animus vanus* ejus, qui vana sequitur. Transferri scilicet talia in nostrum sermonem nequeunt. Nam vanus et jejunus animus h. l. intelligi ac reddi non debebat. In Misc. Obss. IV, pag. 344 Vir doctus *animum inanem* interpretatur vacuum, otiosum, ex Georg. III, 3; at vereor, ut hoc fieri possit.—287. *se* a Rom. abest; et hunc loquendi modum amare Maronem, notat Heins. ad Æn. II, 207. *nec* idem Rom.—289. *vel Remi* ed. Ven. cf. Burm. *ter tenui* unus Mead.—290. *Altius* vulgo. At *Altior* e Medic. Heinsius; eodem sensu, sed exquisitiore usu; qui Martinum h. l. fugiebat. Sic et nonnulli apud Pierium. *Altior at* conj. Jac. Bryant. *arbos* scripti constanter. *defiditur* Voss. pr. *defingitur*

NOTÆ

incessu quadratam servabat figuram; in pugna porrigebatur in longum, triplici versu sive linea, quarum singulæ manipulos decem continebant.

281 *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus*] Id est: splendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic supra, v. 211. *enituit impulso vomere campus*. De *Marte*, Ecl. IX. 12.

291 *Æsculus*] Arbor glandifera, a

Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt; immota manet, multosque nepotes,
Multa virum volvens durando sæcula, vincit;
Tum fortes late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
  Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem;
Neve inter vites corylum sere: neve flagella
Summa pete, aut summa destringe ex arbore plantas;
Tantus amor terræ; neu ferro læde retuso

ad inferos, quantum progreditur *cacumine ad plagas cœlestes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt: manet inconcussa, et per multos annos superat durando transigens multas ætates hominum: tum late porrigens ramos robustos, et brachia huc illuc, ipsa* inter ramos suos *media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem: et ne plantes corylum inter vites: et ne carpas suprema cacumina, aut* ne *abscindas supremos surculos ex arbore (adeo amant terram) et ne vulneres ferro obtuso surculos: et ne plantes* simul *truncos oleæ sylves-*

Goth. sec.—291, 292. iidem vss. Æn. IV, 445, 446.—292. *radicem* Medic. et Rottend. tert. Parrhas., non male. Eadem varietas Æn. IV, 446. *ad Tartara* Ven.—293. *nec fl.* Arundel.—294. *Convellent* Parrhas. *nepotes* Heins. e Medic. et Vaticano veterrimis reposuit. *multosque per annos* vulgo ubique, quod et Nonii Marcelli editiones agnoscunt. cf. sup. v. 58. Jul. Sabinus: "*nepotes;* vincit longam posteritatem nepotum. Sic intelligendum putat Apronianus." Non video, quid in hoc singulare sit Aproniano. Sed Aproniani lectionem eam esse, notare voluit.—296. *Tam f.* em. Voss. *brachia pandens* Gudian. et Leid. a m. sec., ut Æn. VI, 282. et antecesserat modo *tendit*, observante Heins. Sed *tendens* Donat. ad Terent. Phorm. I, 2, 56, Burm.—297. *ipsam* Arundel.—298. *vertant* ed. Ven.—299. *corylos* Reg. Martini.—300. *Summa puta* conjecerat Heins. Sed v. Burm.; nec de putatione hic agitur. *defringe* Medic. et ceteri præstantiores magna ex parte: sic Romanus et pars Pierianorum, duo codd. et vett. edd. ap. Martin. et uterque Goth. cum Erf., quo alludit *haud summa defringe* ed. Ven., idque vero propius esse existimabat Heinsius. Idem tamen *stringere* copiose illustrat. At Burmannus, si recte ejus verba accipio, illam lectionem non probabat; non enim sarmenta sunt manu frangenda, sed ferro acuto abscindenda; Varro I, 40 *et quæ de arbore transferas, ut ea deplantes potius, quam defringas.* Enimvero id alienum ab h. l. Utrum legas, *destringe* et *defringe*, idem est, quod pete, sume. Potest autem *destringi* et id dici, quod ferro absciditur. Porro *distringe* in aliis. *plates* Gud. Tandem *aut summa* Heins. post Pierium e Romano et aliis antiquioribus prætulit; cum editum esset *aut summas*, ut in uno Mead. et Erf. legitur.—301. *Non* Moret. fr. *Ne* Bodlei. *retunso* scribitur in Mediceo et multis etiam Pierianis. *læderet uno* Roman. *lædere tuso* Moret. sec. et Goth. sec., at Reg. apud Martin. *Neu ferro læde vetusto*, et unus Mead. *Neu ferro lege re-*

NOTÆ

quercuum genere. Supra, v. 16. *Tartara*, Ge. I. 36.

299 *Corylum*] Supra, v. 65. Nocet radicum densitate, quæ vitibus alimentum præripiunt. *Flagella*, sunt ramorum summitates, e quibus non sunt decerpendi ad plantandum surculi, sive malleoli; sed ex infima ar-

Semina; neve oleæ sylvestres insere truncos:
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit, inde secutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice sylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non a stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque ima similes revirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.

tris. *Nam sæpe pastoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus sub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, et erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem: inde gliscens regnat victor per ramos et per altum verticem, et implicat flammis totam sylvam, et densus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue si tempestas a septentrione incumbat arboribus, et* si *ventus augens volvat incendia. Cum id* accidit: tum vites *neque possunt e radice, neque per amputationem repullulare, et renasci similes ab ima terra: sed sterilis oleaster amaris frondibus remanet* solus. *Ne autem ullus tam prudens, tibi auctor sit* hujus

---

cuso; librariorum deliciæ!—302. *olea* Medic., quod incommodum esset; non enim hic de insitione agitur. *inserere* hic est interserere.—303. *Jam sæpe* conj. Heins. *incidit ignis* Ven. πῦρ ἐμπέσῃ ὕλῃ Homer. Iliad. Λ. 155, sed recte urget Burm. τὸ *incautis*.—304. *fortem* Medic. a m. pr. *tectus s. c. primum* Zulich.—305. *illapsus* ed. Ven., male. Burm. vid. Ge. I, 244.—307. *atque alta* Nonius Marcellus agnoscit. *victorque alta* Parrhas. Non vitavit poëta *altas—alta* bis dicta.—311. *frequens* fragm. Moret. *furens* Moret. sec. a m. sec., eleganter quidem, sed ab emendatore. *ferens*, flammas et incendia longe lateque spargens, ut Burm.—312. *Hæc* fragm. Moret. Mox malim: *cæsæve reverti*, nec, si vel maxime superiore parte præcisus truncus fuerit, revirescunt.—313. *ima valent reviviscere* Erf. *terras* Medic. a m. pr.—314. *foliis superat* Mo-

NOTÆ

boris parte, quæ terræ vicinior est: jam enim terræ assueverunt, eamque amant.

301 *Neu ferro læde retuso*] Non prohibet ferro præcidi; sed ferrum obtusum adhiberi, quo lacerarentur potius, quam amputarentur *semina*, id est, *surculi*: vide supra, v. 268.

303 *Nam sæpe, &c.*] Cur a vitibus removendæ sint oleæ sylvestres, sive oleastri, affert alias causas Theophrastus l. III. 15. Quod nempe tam olea, quam ficus, alimenti plurimum exsugant, umbramque inducant maximam. 305 *Robora*] Truncos, supra, v. 25.

308 *Ruit*] Emittit; active hic sumitur, ut Ge. I. 105. *cumulosque ruit male pinguis arenæ*.

310 *A vertice*] A septentrionali polo, juxta Servium: quia, *hic vertex nobis semper sublimis*. Ge. I. 242. A ver-

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante moveri.
Rura gelu tum claudit hyems; nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio, cum vere rubenti
Candida venit avis, longis invisa colubris;
Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis;
Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.

consilii: ut *flante Borea aperias* in scrobes *terram rigentem: tunc hyems constringit arva frigore: nec permittit ut, surculo defosso, radix constricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum est, vere purpureo, cum redit avis alba, infensa longis serpentibus: vel circa prima frigora autumni: cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, sed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile est. Terræ intumescunt vere, et petunt semina fœcundantia. Tum Aër*, qui est *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in sinum lætæ uxoris* terræ: *et magnus ipse, commixtus magno* ejus *corpori nutrit omnes fœtus. Tum frutices*

ret. pr.—316. *movere* omnes, præter Romanum Pierii et Mentel. pr., qui, cum Nonio in *Rigidus*, habent *moveri*, quod Heins. recepit. Scilicet est hæc forma exquisitior etiam quam altera. cf. ad Ecl. vi, 85.—317. *dum* Toll. *tunc* Goth. pr. Rom. *nec semina jacta C. patitur* elegans est conjectura Reiskii. vide tamen Notam.—318. *Concretum* Medic. a m. pr.—319. *est* post *satio* meliorum auctoritate sustulit Heins. *viventis satio est* Goth. pr.—321. *rapidos* Gud. *rapidis equis* malebat Heins., at recte Burm.—323. *frondi est* Medic. Parrhas. Pro *sylvis* conjectabat Burm. *sulcis*, ne idem bis diceretur. At copia orationis sine synonymis nulla esse potest.—324. Donatus apud Servium interpunxit: *Vere tument* (scil. sylvæ): *terræ et g. s. poscunt. genialia* Zulich., perpetua variatione. *pascunt* Medic. a m. pr.—325. *Tunc* Rom. *omnipudens* Voss.—326. *latæ, late*, aberrant quatuor.—327. *permixtus* apud Lactant. de Falsa Relig. lib. i, 5.—328. *cum* Cantabr. *tunc*

NOTÆ

tice arborum, juxta Germanum et Victorium. Vide Ge. i. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316 *Borea*] Vento septentrionali, Ecl. vii. 51.

319 *Cum vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de qua Plin. l. x. 23. *Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eosdem repetunt: genitricum senectam invicem educant.* Ver hic *rubens* dicitur, propter flores: ut passim alibi *purpureum.*

322 *Hyemem contingit equis*] Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma est et hyems summa: vide Ge. i. 238.

325 *Tum pater, &c.*] *Æther*, sive aër, per Jovem a poëtis: terra, per

Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
Inque novos Soles audent se germina tuto
Credere; nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri:
Cum primæ lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,

extra vias *positi resonant volucribus, et animalia redeunt ad concubitum statis diebus. Omnis campus parturit, et agri aperiunt sinum tepidis flatibus Zephyri: abundat* in *omnibus* agris *humor: et herbæ audent tuto exponere se novo Soli: nec vitis timet Austros surgentes, aut pluviam emissam e cœlo magnis Aquilonibus; sed propellit germina, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fulsisse in primo ortu nascentis mundi, aut habuisse alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatus. Statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris saxosis, et feræ im-*

Rom.—329. *repetent* Moret. fr.—330. *omnis ager* Menag. sec. pro div. lect. *Parturit alma Venus* unus Arundel., mala correctoris manus. *trementibus auris* Romanus, Gud. cum vetustis permultis; solita variatione. *strepentibus* Leid. pr. *Zephyrisque* Medic., lapsu librarii.—331. *L. a. simul* Erf.—332. *germina* Burm. reposuit post Catrœum. Unius Fabricii pro hac lectione auctoritas laudatur, qui vetustos libros ita legere testatur; cui adde Regium apud Martinum. Sed jam Celsus pro hac lectione pugnarat apud Philargyrium. Vulgo *gramina* legebatur; et sunt quæ pro hac lectione dici possint. *gramine* tres apud Burm. *toto* Ven.—333. *timuit* Ven. *pampinos* Gud.—335. *tendit* Ven. —[336. *nascentis* Bentlei. ad Manil. II, 428.]—339. *hiberni Euri* Medic., minus poëtice. 340. *Cum primæ* Heins. recepit, ex Medic. et permultis, etiam Romano ac Mediceo apud Pierium. *Cum primum* vulgo. *Tum primum* Arundel. ed. Ven. 1472, Par. 1494. *Cum primum* Cantabrig., quod et ipsum ferri posset. *Cum lucem primum* Zulich.—341. *Terrea progenies* apud Lactantium

NOTÆ

Junonem adumbrata est. Inter utrumque quoddam quasi conjugium.

330 *Zephyrique*] Ecl. V. 5. *Austros*] Ecl. II. 58. *Aquilonibus*] Ecl. VII. 51.

336 *Non alios, &c.*] Disceptatur quo tempore mundus conditus sit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur a maturitate frugum: favet veri, quæ petitur a commodissima temperie. Poëtæ omnes pro vere stant. De *Euro*, Geo. I. 371.

340 *Virumque Ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, et instaurationem mundi post diluvium factam, a Deucalione et Pyrrha, jactis post tergum lapidibus. Ecl. VI. 41.

Immissæque feræ sylvis, et sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra;
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti,

missæ sunt in sylvas, et sidera in cœlum. Et vero *mundus adhuc tener non potuisset tolerare hunc laborem: nisi tanta quies esset inter hyemem et æstatem, et* nisi *clementia aëris complecteretur terras. Ceterum, quascumque arbusculas defodies in agris, sparge stercore pingui, et memineris tegere multa terra. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas asperas: nam aquæ inter* eas *fluent, et tenuis vapor permeabit, et ea* quæ *plantata* sunt *sument vires. Inventi* sunt *etiam, qui preme-*

Inst. II, 10 legi jam Pierius notavit. Sic Medic. a m. sec. Probarunt id viri docti ap. Burm., et inter hos Bentlei. ad Horat. Epod. II, 18; receptum adeo est in edit. Cuningham. Burmannus eam lectionem impugnat, forte tamen argumentis parum idoneis. Scilicet quod in vulgata, *Ferrea*, reprehendere possis, est hoc, quod ab h. l., ubi de prima hominum stirpe, adeoque de aurea ætate agitur, aliena est, et ad ætatem seriorem, ferream dictam, spectat *gens ferrea*, *σιδήρειον γένος* Hesiodi, genus hominum ferreum: ad cujus imitationem dictum est de Spartis in Bœotia aut in Colchide, qui cum armis ex terra orti sunt; proprie diceres, fuisse eam *ferream progeniem*. Igitur nunc ad eum sensum recurrendum, ut *ferreum* omnino sit durum. Defendit vulgatam etiam Burm. Secundus ad Antholog. Lat. p. 166. Fateor tamen vel sic me prælaturum fuisse *Terrea*, modo de usu vocis mihi melius constaret; nam, quod *Terrigenas* Lucretio dici ais, nondum satisfacit, ut et *terrea progenies* dicatur. Porro *durum caput* Moret. qu. Goth. pr.; et sic vett. edd. ap. Martin. *agris* Franc. *armis* Bodlei.—343. *sufferre* Medic. a m. pr.; quod commendat Heins. *proferre* Rottend. sec.—344. *Cum jam tanta* Ven. *que* post *calorem* omittunt plurimi. Philargyrius primam lectionem fuisse ait *calorque*. Scilicet metuebant boni viri versus mensuræ. *inter* et *iret* permutatis sedibus habet edit. Norimb. apud Martinum.—345. Burmannus, dum in usu *τοῦ excipere* hærebat, conjiciebat, *exciperet cœli indulgentia ventos*, aut, *adspiceret cœli indulgentia terras*. Sed vid. Notas. Unus Mead. *hæc pareret* habet pro *exciperet;* unde facile aliquid extricari possit; sed est ab inepta manu. *exciperent* Rom.—348. *cochleas* Reg. a m. sec., e glossa.—350. *atque homines* ed. Ven. *tollunt* alter Menag. *Namque* Ven.—351. *saxa* nonnulli

NOTÆ

343 *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel sensus est: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuissent perferre calorem æstivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, nasci eas verno tempore, quæ anni quædam est quies. Vel sensus est generalis: Nec mundi res, quæ per se teneræ semper ac fragiles sunt, possent ferre vim æstatis et hyemis; nisi vere, quasi quiete, recrearentur.

Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ,
Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes;
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.
Tum leves calamos et rasæ hastilia virgæ
Fraxineasque aptare sudes furcasque bicornes:

rent ea *desuper saxo, et pondere magnæ testæ: et hoc munimentum* est *adversus pluvias immodicas; hoc* munimentum est, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, restat sæpe accumulare terram ad radices* eorum: *et immittere ligones ferreos* in terram. *Aut movere terram sub vomere depresso, et deducere boves resistentes inter ipsas vineas. Deinde adjungere* viti *politas cannas et hastilia e virgis decorticatis, et palos fraxineos, et furcas bicornes:*

apud Colum. III, 15, 4, ubi hi versus repetuntur. *ingentis* firmat etiam Rom., at *ingenti pondere* Medic. a m. pr. Mentel. pr. a m. sec., et Nonius Marcellus in *urgere*. *ingenti pondere testa* apud Colum. l. l. codex Sangermanensis seu Goësianus. Mox *Urgentur* laudat ex eodem Heinsius; at Goësiana collatio, *reurgetur*.—352. *et fusos* idem codex. *hic effusos* Ven. *effossos* Toll. *munimine* unus Mead.—353. *Atque ubi* Voss. pr. et unus Mead. *Aut ubi* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 708. *findit* Erf. *scindit* ed. Mediol.—354. *superem* eadem ed. Mediol. *educere* Pierius ex aliquot vett. laudat. *diducere* quatuor apud Burm. Sic Romanus; et defendi illud possit; et ex ipsa re video nunc præferre Vossium.—356. *cum vomere* Goth. pr.; et sic edd. vett.—358. *cumulos* Ven.—359. *que* ante *aptare* abest in fragm. Moret. et Reg. Martini. *trabes* pro *sudes* Franc. *furcasque valentes* Medic. Gud. et ad minimum sex alii apud Heins., duo apud Martin., et Romanus cum aliquot aliis ap. Pierium. Mireris inconstantiam doctorum virorum, qui vetustatem ac consensum librorum modo omni ratione criticæ anteferunt, modo vel leviori causæ postponunt.

NOTÆ

353 *Canis æstifer*] Sirius, vel canicula: stella in ore majoris canis: cujus vis in subjectas mundi partes insignis esse perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio leonis: nempe exeunte Julio: tumque æstus ferventissimus est, morbique ex illo æstu frequentissimi: diesque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum leonis signum perlustraverit, ad usque diem 28 Augusti. *Sirius* dictus, vel a *σειραίνω*, *sicco*; vel a *σειρόω*, *evacuo*.

355 *Capita*] Vitium arborumque capita, stirpes sunt et radices; quibus, quasi ore, alimentum e terra trahunt.

Bidentes] *Bidens* aliquando est *ovis*; hic instrumentum fodiendæ terræ comparatum, *pastinum*, *ligo*, *un hoyau*. Etymon a binis dentibus: quod ligo sit bifurcus. De *ove bidente*, Æn. IV. 57.

356 *Aut presso exercere solum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliisque arboribus fulciebantur: adeoque laxius digestæ spatium arandi relinquebant, imo et frugum interserendarum.

359 *Fraxineas*] E fraxino arbore, *frêne*.

Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
  Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et, dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda; sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde, ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum; tum denique dura

quarum viribus assuescant assurgere, et despicere ventos, et adhærere ramis ad usque *summas ulmos. Et parcendum* quidem est *teneris* vitibus, *dum prima ætas crescit novis frondibus, et dum palmes lætus attollit se in altum, emissus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipsa acies ferri non est adhuc adhibenda; sed frondes præcidendæ* sunt *unguibus manuum, et passim auferendæ. Postea, quando* vites, *firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc seca palmites: prius timent*

Hic *valentes* haud dubie maxima habet præsidia; *bicornes* potuit ex ipso usu vulgari et ex interpretatione inferri. Reposuit quoque *valentes* Brunck.—361. *Assuescunt* Rottend. tert. *Assuescat* Goth. pr.—362. *Et dum* Parrhas. *Ac cum* Leid. pr. *At* Goth. pr. *adolescet* idem cum tribus et Erf.—363. *Parcendum est* duo ap. Burm., et uterque Mead.; alter etiam: *dum sese* pro *et dum se*.—364. *cum se—agit* Nonius Marcell. in *laxus*. *aget*, quod in pedestri præferres, Medic. Pierii, et octo apud Heins. et Burm. cum Goth. sec. a m. pr. *lapsis* Parrhas. et Reg. Martini.—365. *Ipsa acie nondum falcis tentanda* Burm. recepit, ut plane Medic. et Pierii Romanus, utpote antiquissimi, tum multi alii, etiam Probus Grammat. lib. I, et *Ipsa acie* jam editum erat usque ad Commelin. et Pulmann., qui intulere in vulgg. *Ipsa acies falcis nondum t.* At Heins. ordinem immutarat: *nondum falcis tent.*, ut est in multis. *Ipsa nondum acie falcis* Rottend. tert. Sane *acies falcis*, seu ferri, potest *tentari*, sed si eam explores, ut in Suetonii illo loco Ner. 49. At hic *acie falcis* (poëtica venustate pro *falce*) tentantur novelli palmites, dum putantur. conf. Not. *acie* jam in vulgatis ante Pierium legebatur; in Medic. *acies* a m. sec. rubro appicta *s* litera. *sub undis* in fine versus legebat Goth. pr.—367. *validis ampl. viribus* Medic. a m. sec. Zulich. Moret. quart. pro var. lect. Ed. Mediol. Colot. Ursini, unus Meadianus, ut arridere potest. Sed est memoriæ lapsus ex frequenti poëtarum lectione ortus, sive Grammatici nimis acuti interpolatio.—368. *tunc* ante Burm., quod Romanus tuetur etiam sequ. v. *tende* Goth. pr.—369. *reformident* duo.—370. *ramos compesce valentes* Romanus, quod

NOTÆ

361 *Tabulata*] Servius: *Sunt rami effusiores, et in plana tendentes, non in altiora crescentes.* Et Columella l. v. 6. *Tabulata instituenda sunt: hoc enim nomine usurpant agricolæ ramos, truncosque prominentes; ut vites laxius diffundantur.*

364 *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora est ab equis desumta, duce Lucretio l. v. *Arboribusque datum est variis, exinde per auras Crescendi magnum immissis certamen habenis.* Et *per purum*, significat, *per aërem*, sic et Horatius Od. I. 34. 7. *per purum tonantes Egit equos, volucremque currum.*

Exerce imperia, et ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum,
Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum:
Cui, super indignas hyemes Solemque potentem,
Sylvestres uri assidue capreæque sequaces
Illudunt, pascuntur oves avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

ferrum: tunc demum exerce dura imperia, et coërce ramos superfluos. Præterea sepes jungendæ sunt, *et greges omnes continendi: præcipue dum frondes teneræ sunt* et *inassuetæ noxiis* rebus: *quibus* frondibus, *præter magnas hyemes et Solem vehementem, sylvestres boves, et capræ sequaces assidue nocent: oves et avidæ juvencæ carpunt* eas. *Nec hyems constricta albo gelu, aut gravis æstas penetrans rupes aridas, tantum* nocuit; *quantum nocuerunt illæ pecudes, et venenum duri dentis, et cicatrix impressa in stirpe corrosa. Non aliud ob delictum caper immola-*

Pierius Varronis quidem loco de R. R. I, 31 confirmat; at quantum alteri venustate cedat, facile apparet. Item sup. 359 in parte codd. legitur: videturque adeo vagum in margine vetusti alicujus codicis appictum fuisse.—371. Post *tenendum* ante Heins. erat *est;* sublatum secundum libros; abest etiam a Mediceo a m. pr. et a multis *et.* Romanus, vetustissimus liber, et Bodlei. *tuendum.* Arundel. *et jam pecus omne timendum*; interpolatione non mala; ut nunc etiam Reiskium conjecisse video. At vulgata ratio doctior esse videtur.—372. *Præterea cum frons tenera* Nonius in *frons.*—373. *Cui,* et dum ei illudunt. *solemque tepentem* Menag. alt. pro diversa lectione. Male. vid. Ge. I, 92.—374. *tauri* vel *ursi* conj. Cerda. Jo. Schrader. *sylvestres hirci:* ut III, 314 *pascuntur sylvas,* utque apud Homer. ὀρέσκῳοι αἶγες, et alibi *sylvestres capreæ.* Idem tentabat: *capreæque fugaces.* Macrob. VI, 4 f. "*uri* Gallica vox est, qua feri boves significantur" adeo Virgilium non respuisse peregrina voce uti. *assiduo* Ven. *capræque* multi cum Medic.—375. *Illidunt* Ald. pr. *aves* Gud. a m. pr.—377. *herbis arentibus* Goth. sec. a m. pr. *ardentibus* Franc. et Cantabrig. cum Erf. *æstus* Medic. Pierii et Parrhas. Mead. unus et Reg. Ed. Ven.—379. In *admorso* magna varietas, quæ forte Grammaticis debetur, qui generi τοῦ *stirpe* timebant. Sed vid. Æn. XII, 208. *admorsu* Romanus Pierii. Sic et Pierii Mediceus a m. pr. Mediceus Fogginii *a morso,* mutatum in *a morsu.* Sic et in aliis Pierius ex *admorso* erasum esse *d* aut factum *a morsu* vidit. Eadem varietas apud Heins. et Burm. *admorso, amorso, amorsu.* Librariorum et Grammaticorum ludibria.—380. *ob causam* unus Arundel. et Schol. Statii Theb. V, 259.

NOTÆ

374 *Sylvestres uri*] *Bubali,* quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. VIII. 15. *Uri* enim juxta Cæsarem, de bello Gall. l. VI. sunt feræ, *magnitudine paulo infra elephantes, specie et colore et figura tauri:* quæ in sola Hercynia Germaniæ sylva reperiuntur. *Bubali,* boves sunt sylvestres, frequentes in Italia, ex Isidoro et aliis: quanquam aliter a Plinio describuntur.

Cæditur: et veteres ineunt proscenia ludi,
Præmiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidæ posuere; atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

tur Baccho in omnibus altaribus, et antiqui ludi prodeunt in theatra: et magni Athenienses instituerunt præmia circa pagos, et vias, et læti inter bibendum saltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta

Bacchi Parrhas., ut sint: omnibus aris Bacchi, de quibus sane solis est accipiendum.—382. *ingentes* vel *ingentis* vulgo lectum; etsi Pierius jam commendaverat alterum: ad quod recipiendum mireris Heinsium hic adeo timidum fuisse. *Ingeniis* præclare reposuit Burmannus ex antiquissimis Pierii, Philargyrio, cod. Ursini, et ed. Ven.—384. *saluere* vetustissima scriptura; alii, ut pronunciatum jam olim, *saliere*. vide h. l. Heins. et Burm. Sec. ad Anthol. Lat.

NOTÆ

381 *Proscenia*] Theatrum, locus fuit, semicirculi figuram habens, spectaculis scenicis destinatus, a θεάομαι *specto*. Partes ejus fuere. I. *Porticus, scalæ, sedilia:* sedilium ordines, dicebantur *cunei;* quia, cuneorum modo, eo strictiores erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: et hæc omnia circa ambitum theatri erant disposita. II. *Orchestra* pars interior, sive centrum theatri, eaque omnium infima et concava: unde *cavea* dicebatur totum theatri spatium. Hic sedebant senatores, ludebantque chori saltatorum et musicorum; ab ὀρχεῖσθαι *saltare*. III. *Proscenium*, locus ab uno theatri cornu ad alterum ductus, inter orchestram et scenam, altior quam orchestra, inferior quam scena: in eo agebant loquebanturque histriones comici tragicique, e pulpito, id est ex editiore aliquo et pedibus substrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adversa spectantibus: velis, picturis, columnisque decorata, et olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: a σκηνὴ *umbraculum*. V. *Poscenium*, ubi actores post scenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in semicirculum, sed in circulum extructus: ubi nulla erat scena, sed undecumque sedilia spectatorum; cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque et alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quasi *undique theatrum;* ab ἀμφὶ *circum*, et θεάομαι *specto*.

382 *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales e Bacchicis ejusmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remansit nomen a τράγος *hircus*, et ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëtica v. 220. 'Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agrestes Satyros nudavit,' &c. Floruit primo apud Athenienses, qui *Theseidæ* dicuntur, a *Theseo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit mœnibusque sepsit. De eo, Æn. VI. 122.

384 *Unctos saliere per utres*] Præcipua pars *Liberalium* sive *Bacchicorum* ludorum, erat saltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflatasque et unctas oleo. Hircinas eligebant pelles, sive utres, ad contemtum hircorum etiam mortuorum quod viti infestum sit animal: ungebant, ut magis essent lubricæ, nec vestigium cadentis sustinerent: uno pede insiliebant, reducto altero: et cum fre-

Necnon Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu;
Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,

e Trojanis, jocantur versibus incompositis, et risu effuso; et induunt larvas horribiles e cavis corticibus; et te vocant, o Bacche, inter hilaria carmina; et in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, et valles curvæ, et saltus opaci implentur uvis; *et quicumque* locus, in quem imago *Bacchi circumvertit vultum formosum. Itaque rite cantabimus Baccho suas laudes versibus patriis, et offeremus ei discos atque placentas, et sacer hircus deductus cornibus statuetur ante aram: et torrebimus pinguia viscera in*

p. 540.—385. *a Troja* Leid. *et Troja* Regius Martin.—386. *rituque* Moret. sec.—388. *Et te Bacche canunt* a Cerda editum.—390. *rubescit* Menag. pr.—391. *Complenturque cavæ valles* Moret. sec.—392. Laudat Columella III, 21, 4. *quodcunque* Parrhas. *Et quodcunque decus* Schol. Horat. Sat. I, 2, 84, corrupte. *quocunque Deos* Gud. Quod vero Guellius et ex eo Cerda ad h. l. laudant carmen in Bacchum, e Mureti Galliambo petitum est: ne fallaris, moneo.—393. *suos honores* codd. aliquot Pierii, quod ipsi rem splendidiorem efficere videbatur. *honestum—honorem* displicebat Jo. Schradero.—394. *laticesque et* Franc., per se non male. *ferentes* Zulich.—395. *Et ductis* Gud. a m. pr. *Eductus* Leid. tert. *Si ductus* Serv. ad Æn. IX, 627 in edd. quibusdam. *stabit cornu* Leid. alter. *ad aras* edd. Macrobii Sat. IV, 2. Serv. ad Æn. IX,

NOTÆ

quenter caderent *cernui*, sive proni, vocabant ludos illos *Cernualia;* Græci ἀσκωλία, ab ἀσκὸς *uter*.

385 *Ausonii coloni*] *Colonus* hic non *agricolam* significat, sed *coloniam*, sive Trojanos, Ænea duce, missos ad *incolendam* Ausoniam, id est Italiam. De *Ausonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. III. 171.

389 *Oscilla suspendunt*] Imagunculas fictiles, Baccho sacras, et ad ejus speciem effictas; quæ vineis providere putabantur, eisque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentia impulsæ, sese converterent. Unde addit: 'Et quocumque Deus circum caput egit honestum.' Nomen hoc, *oscillum*, diminutivum est ab *os oris*, quasi *parvum os:* unde etiam est *osculum*, Æn. I. 260.

391 *Saltusque, &c.*] *Saltus* non esse sylvarum ipsas arbores, sed loca sylvarum ab arboribus vacua, notavimus Ecl. VI. 56.

394 *Liba*] Placentæ genus. Ecl. VII. 33.

395 *Et ductus*] Verba solennia: ominosum enim erat in sacrificiis si victima *traheretur*, non facile duceretur: tum si ad aram non sponte *staret*, sed reluctaretur.

Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
  Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus; redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim, seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et sylvis Aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.

verubus e corylo factis. *Est etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam satis perfectum est: nempe* oportet *omnem terram vertere singulis annis ter et quater, et assidue comminuere glebas ligonibus inversis,* et *exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, et annus in se replicatur per easdem vias. Et tum demum, cum vinea amisit ultimas frondes,* et cum *frigidus Aquilo abstulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; et persequitur curva Saturni falce vitem nudatam,*

627 in scriptis.—396. *torquebimus* Medic. Pierii. *veribus* Rom.—397. *curandus* Franc. *alte* Ven.—401. *laboratus* Reg. a m. pr.—402. *Atque ipsa sua* Voss. *In se perque sua vestigia* Franc. *annis*, h. per annos singulos, *volvitur*, sc. labor, malebat Reiskius.—403. *Et jam olim* vulgo ante Heins. *At* alii.—404. *ut sylvis* Schol. Horat. Epod. XI, sed aliter Nonius et Priscianus. *e sylvis* Parrh.—405. *extendet* Medic.—406. *Agricola* pro *Rusticus* Rom.—407. *Pro-*

NOTÆ

396 *Colurnis*] Bene: cum enim *corylum* et *hircum* viti esse infestum dixerit: utrumque ad sacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam; *corylum*, ut materiem veru.

397 *Est etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id est secundam *pastinationem*, quæ dicitur *repastinatio*, de qua, v. 354. Item et secundam *pampinationem*, seu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque esse repetendum: quia nunquam *huic labori*, id est in hoc labore, *satis est exhausti*, id est juxta Servium, exhaustionis, finitionis, perfectionis: sic Æn. II. 427. 'Servantissimus æqui,' id est, æquitatis.

401 *Actus in orbem*] Id est, perpetuus et continuus: nullus enim in orbe, seu circulo terminus est.

404 *Aquilo*] Ventus septentrionalis. Ecl. VII. 51.

406 *Curvo Saturni dente, &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione:* quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro superfluæ radices: eæ præsertim, quæ terræ superficiem propius tangunt; ut inferiores convalescant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quasi totidem laqueis, expeditur et liberatur. *Saturni dente*] Falce dentata seu acuta, quæ Saturni gestamen est. De *Saturno*, Ecl. IV. 6.

Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito: bis vitibus ingruit umbra;
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura:
Exiguum colito. Necnon etiam aspera rusci
Vimina per sylvam, et ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctæ vites; jam falcem arbusta reponunt;
Jam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus;

eam *tondens, et componit amputando. Primus move terram, primus combure sarmenta* domum *deportata, et primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes densiores inumbrant vitem, bis herbæ suffocant vinetum spissis vepribus: magna difficultas in utrisque* amputandis. *Lauda rura magna*, sed *cole parvum* rus. *Præterea secanda sunt in sylvis aspera vimina e rusco, et fluviales cannæ in ripis; et habenda cura salicti sylvestris. Postquam vites ligatæ sunt: postquam vineta* permittunt *falcem reponi, postquam vinitor lassus cantat* attigisse *se extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* est *terra, et glebæ comminuendæ, et aër timendus racemis jam*

sequitur Zulich. et unus Mead., sed vid. Burm. *antondens* vetusta Nonii Marcelli exemplaria, ut *ancidere. attundens* scribunt alii. *tondens* Franc. *fugitque* Menag.—408. *dejecta* ed. Ven. vide sup. v. 207.—409. *et* deerat Ven. *primum* nonnulli; ut semper. *reporto* Voss. alter.—410. *postremos* Rottend. sec. *umbræ* Zulich.—411. *obducant* Leid.—413. *rusti* nonnulli scribunt. vid. Heins. *frusi* Jul. Pompon. Sab. *aspere frusci* a m. pr. Medic.—414. *per sylvas* Moret. quart. et Regius Martini. *et* a Franc. abest.—415. *Creditur* Menag. pr.—416. *victæ* Medic. a m. pr. et Reg. a m. sec. *junctæ* Moret. sec. et duo ap. Martinum. *junctæ vites*, jugata vinea Jul. Sabin. *falcemque* Goth. sec.—417. *Jam canit effectos extremus vinitor* Romanus; et sic Medic. Fogginii, nisi quod a m. sec. *effectus* erat, it. Erf. *effætos extremus* alii cum edd. vett., ut Argent., et hoc etiam Nonius Marcellus in *antes* agnoscit. Possit hoc ferri, si nulla esset variatio. At alii plerique *effectus extremos*. Hinc alia librariorum ludibria: *effætus* vel *effectos extremus, effectus extremos, effectos extremos, effætus extremos, effætos extremis* in Goth. pr. Scilicet primam lectionem fuisse, *effetus extremos*, verisimile fit, quam mutarunt Grammatici, qui brevis syllabæ productionem non ferebant, ut nunc sit quod per omnes ab Aldd.

NOTÆ

410 *Bis vitibus, &c.*] Causam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat: item et geminæ *runcationis*, qua herbæ noxiæ eruuntur, *sarcler*.

413 *Aspera rusci Vimina*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruscus*, vel *ruscum*, *du houx*. De eo, Ecl. VII. 42. *Salictum*, vel *salicetum*, locus salicibus consitus, *sausaye*.

417 *Extremos effœtus vinitor antes*] *Antes*, sunt ordines vitium, qui sunt ante ceteros positi, et vineam quasi circundant, et quavis ex parte extremi sunt. *Effœtus*, lassus, qualis est mulier quæ multos edidit fœtus.

418 *Pulvisque movendus*] Commovendus et excitandis pulvis, fractione glebarum.

Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illæ
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,

maturis. Contra nulla est difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem et rastros mordaces: cum semel radices egerunt in terram, et assueverunt aëri. Ipsa terra suppeditat succum plantatis oleis, quando *aperitur ligone adunco; et* reddit *plenas olivas,* statim *cum* ipso *vomere. Ideo nutri olivam pinguem et gratam paci. Poma quoque, quando sensere truncos robustos, et accepere vires sibi debitas, cito assurgunt*

inde edd. vulgatum: *extremos effœtus.*—420. *nonnulla* Leid. unus et Bodlei., ut jam Servius notavit legi. Sed mala ac perpetua aberratione.—422. Major versibus vigor inesse mihi videbatur, si post *tenaces* interpungas, et novam sententiam ordiaris: *Cum semel hæserunt arvis aurasque tulerunt: Ipsa s.* Similiter subjicitur: *Poma quoque, ut primum—Vi propria nituntur.* Recte tamen monetur, ita *cum* ter iterari in eodem verborum complexu, et oleas tenellas primis annis haud dubie esse falce et rastro compescendas. *tulere* Goth. pr. —424. *gravidas cum fœnore fruges* conj. Reiske et Jo. Schrader. Vide Notam. —425. *placidam* quinque apud Burm., male.—426. *Pomaque jam* Ven. *calentes*

NOTÆ

419 *Metuendus Jupiter uvis*] Aër, grandine et pluviis intempestivis infestus. *Jupiter* pro aëre, supra, v. 325.

420 *Contra, non, &c.*] Laboriosæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate similis est: disparitas igitur a firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea curam exigit; unde addit poëta; *Cum semel hæserunt arvis.*

424 *Cum vomere, &c.*] Id est statim atque aperitur vomere, sine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum et celerem proventum indicat.

Fruges] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiscue adhibentur a poëtis: *Nemus,* non proprie tantum pro sylvestrium arborum multitudine, sed et pro vinea, v. 400. *omne levandum Fronde nemus: Sylva,* pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus Ge. I. 152. *Messis* pro collectione non solum tritici, sed etiam uvarum, Ge. II. 410. *Postremus metito.* Item pro mellis proventu, Ge. IV. 231. *Duo tempora messis. Vindemia* apud Plin. l. XV. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges,* pro arbusculis in seminario, Ge. II. 266. *Ubi prima paretur Arboribus seges, &c.*

425 *Placitam Paci nutritor olivam*] *Nutritor,* pro *nutri:* passivum, activa significatione: ut apud Cicer. pro Mil. XXXIII. *Inimicissimum multo crudelius etiam punitus es.* Pro, *punisti. Placitam Paci,* quia insigne pacis fuit. Æn. VII. 237. Minervæ fuit dicata. Vide Ge. I. 14.

426 *Poma*] Fructus pro arbore: arbor enim *pomus* est.

Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, tædas sylva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices humilesque genestæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras
Sufficiunt; sepemque satis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos; juvat arva videre

in aërem virtute propria, nec egent nostro auxilio. Interea sylvæ omnes non minus onerant se fœtibus, et incultæ avium latebræ rubescunt baccis sanguineis. Cytisi secantur: sylva alta suppeditat tædas, quibus *ignes nocturni aluntur, et præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, et* in iis *curam adhibere? Quid commemorem majores* arbores? *salices et genestæ humiles, illæ* ipsæ *præbent, aut cibum pecudibus, aut umbram pastoribus, et sepem segetibus, et cibum apibus. Et pulchrum est videre Cytorum fluctuantem buxo, et sylvas Naryciarum picearum: pul-*

Medic. a m. pr.—428. *que* abest a Parrhas. et Gifanii libris, etiam a Romano vetustissimo, qui *opes haut* suo more scribit. Agnoscas facile fulcrum versus a Grammaticis submissum.—429. *gravascit* Mentel. Leid. *virescit* Rottend. pro var. lect. et Goth. pr.—430. *que* abest a Goth. sec. *alvearia* Gud. a m. pr. Mox in Romano v. 432 ante versum 431 ponitur, male.—432. *que* abest a Goth. pr. et uno Mead. *ac lumina* unus Pierii, nimirum Romanus, duo Heins. et Goth. sec. *fundi* Gud. pro div. lect.—433. Abest hic versus a Mediceo, et aberat ab Ursini Colotiano. Sed sententia versum absolvens facile excidere potuit. Versus per se est præclarus. *curas* Goth. pr. et ed. Dan., nonnullæque ap. Martinum. *cura* Rottend. tert. et Goth. sec.—434. *sequor* Erf., quod conjectabat Jo. Schrader. *genestæ* in antiquis scribi, Pierius notat. vid. sup. v. 12.—435. *Et tiliæ pecori* multos legere notatum in Servianis. *umbras* post Pierium Heins., e melioribus. *umbram* alii.—437. An fuit: *Ut juvat. Cytoron* tres apud Heins. Scribunt et *Citheron*, *Citherum*, *Cytheron*. Est τὸ Κύτωρον.—438. *Mariciæ* Daniel. ed. et. R. Steph.—439. *Non rutris* Leid. *Non ullis hominum* ap. Priscian. lib. XVIII. *non nulli* Rottend. sec. et Gud. a m. pr. et unus Mead. At vulgata ap. Gell. VII, 17. *non vilior noxia* Medic.

NOTÆ

431 *Cytisi, tædas, &c.*] De *cytiso* frutice, qui tondetur saginando pecori, Ecl. I. 79. De *tædis*, arboribus e picearum genere, Ecl. VII. 49.

434 *Salices, &c.*] Salices, *saules.* Genestæ, *Genêt*: Ge. II. 12.

436 *Pabula melli*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437 *Cytorum*] Cytorus, urbs et mons Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. Met. IV. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines*: id est, *buxeo.*

438 *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, e quibus succus

Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucasio steriles in vertice sylvæ,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, et bona bello
Cornus; Ituræos taxi torquentur in arcus.

chrum est videre campos non egentes rastris, aut ulla cura hominum. Sylvæ ipsæ steriles in Caucaso monte, quas validi Euri semper perflant et rumpunt, exhibent alios aliæ fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros et cupressos, utilia *domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, et rotas plaustris; et fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda est ad valida hastilia, et cornus ad arma* alia: *taxi flectuntur in arcus*

a m. pr.—440. *Caucaseo* alii. vid. Eclog. VI, 42.—441. *Quos* et *assiduæ* librariorum ineptiæ apud Burm. *teruntque* malebat Voss.—442. *fætes* Gud.—443. *pinus* Gud. a m. pr. et quinque alii, etiam Goth. pr. cf. ad Æn. XI, 135.—*cedrumque* Heins. e suis; ut Pierius in Rom. et antiquioribus aliis, et Martinus in duobus invenerunt; pro vulgari *cedrosque.* Eidem assimilatum in aliis et alterum, *cupressumque.* v. ap. Burm., adde Arundel. *que* post *cupressos* omittunt multi. *cupressus* Parrhas.—444. *Hic—hic* Moret. pr.—446. Potest et hic duplici modo interpungi; aut sic, ut vulgo fit; aut: *Viminibus salices, fœcundæ frondibus ulmi.* Quod præferam. *f. vitibus ulmi* Zulich. et Medic. a m. pr., ut ap. Burm. commemoratur. At Fogginii fide *frontibus ulmi* legitur, *d* ab recenti manu alteri *t* ascripta. Est hoc quidem etiam in Leid. *frundibus* Ven. *et fr.* Edd. Aldd. et Junt. cum Goth. pr.—447. *Ad* Medic. a m. pr., item *bella.* Tum *at bona b.* unus Mead. *bona telo* conj. Jo. Schrader., ut respondeat hastilibus.—448. *Itireos, Tyræos, Ithyrios, Ithyreos, Ithireos,* in-

NOTÆ

erumpit; qui, si igne exprimitur, dicitur *pix, poix:* si sponte fluit, dicitur *resina, poix résine,* thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ et Italiæ, de qua, Æn. III. 399.

440 *Caucasio, &c.*] De *Caucaso* monte Asiæ, Ecl. VI. 42. De *Euro,* vento orientali, Ge. I. 371. Hic Caucasus, pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento.

444 *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris*] *Hinc,* non ad cedros et cupressos, e quibus nemo rotas fabricatur; sed ad sylvas, seu sylvestres arbores, refertur. De *radiis, tympanis,* et *plaustris,* Ge. I. 163. *Trivere,* perfecere torno, de qua arte Ecl. III. 38.

445 *Ratibus posuere carinas*] *Ratis* proprie, sunt ligna inter se colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice sumitur pro navi perfecta. *Carina,* est trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum est.

447 De *myrto.* Ecl. II. 54. De *corno, cornoillier,* supra, v. 34. De *taxo, if,* supra, v. 257. De *tiliis, tilleul,* Ge. I. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, büis.*

448 *Ituræos*] Gens est juxta Ser-

Nec tiliæ leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Necnon et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado; necnon et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

Ityræos. Necnon tiliæ politæ, et buxus torno rasilis, accipiunt figuram et cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis, demissa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abscondunt examina in *cavis corticibus, et* in *sinu ilicis cariosæ. Quid produxerunt Bacchi munera,* quod sit *æqualiter laudandum? Bacchus occasiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furiosos Centauros, et Rhœtum, et Pholum, et Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, si cognoscerent*

serto *et* ab aliis, librariorum ludibria apud Burm. At *Itureos* aliquot apud Pierium. Græci scriptores audiendi sunt, in quibus Ἰτουραῖοι. *curvantur* in nonnullis ap. Pierium, Fabric., Goth. pr., sed est hoc interpretamentum τοῦ *torquentur*, quod fere omnes scripti, Burmanno teste, habent. Mox v. 450 ante v. 449 in Goth. pr. erat positus.—451. *torquentem* Medic. a m. pr. *adnatat* ex Ed. Argent. notarat Reiskius, unde refingebat: *torrente unda levis adnatat alnus.*—452. *exagmine* Medic. a m. pr.—453. *alvo* ab Medic. et aliis scribitur. vid. Burm.—454. *et quæ B.* ab aliis legi, in Servianis notatur.—455. *cupam* apud Lutat. ad Stat. uno loco, at altero *culpam*. v. Burm. *culpas* Parrhas. Goth. pr. unus Mead.—456. *Rhœtum* scribi ex membranis plerisque notavit Heinsius. *Rhæcum* ex Callimacho (in Dian. 221) reponere volebat Pierius. *Rhæcum* gigantis nomen esse, *Rhœtum* Centauri, statuerunt alii; melius dixeris, nomina aut poni promiscue aut confundi. In Latinis libris *Rhœtum* constanter scribi, copiose docuit Bentlei. ad Horat. Carm. II, 19, 23. adde Intpp. ad Hygin. p. 5 Stav. *Centaurus*, Græca flexione, ex aliquot vett. notavit Pierius.—457. *magna* Ed. Junt. *Hyleum, Hileum, Ileum, Yleum, Leum,* scribitur. v. Propert. I, 1, 13. Græcum est Ὑλαῖος. *minacem* Menag. pr.,

NOTÆ

vium, e Parthia; juxta ceteros, e Syria: sagittandi arte memorabilis.

451 *Alnus Missa Pado*] *Alnus*, *aulne*, nota arbor: *Padus*, *le Po*, nobilissimus Italiæ fluvius, de quo Ge. I. 482. Hic sumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro, per *Padum*: ut, *It clamor cælo*, pro, *ad cælum*. De *examinibus* apum. Ecl. VII. 13. De *ilice*, arbore, *yeuse*, Ecl. I. 18.

456 *Centauros, &c.*] *Centauri* et *Lapithæ* vicini sunt populi Thessaliæ: hi Pindum et Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous, cum Hippodamiam uxorem duceret; Centauri, sponsam ipso nuptiarum die rapere aggressi, a Theseo et Hercule amicis Pirithoi, ceterisque Lapithis ingenti clade inter ipsa pocula affecti sunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, et Hylæum. Pro *Rhœto*, aliqui *Rhæcum* legunt: et vero sic apud Callimachum aliosque legitur. De *cratere*, Ecl. V. 68.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreïaque æra;

suam felicitatem: quibus terra ipsa æquissima producit ex se victum parabilem, longe a bellis discordibus. Si apud illos *domus alta portis superbis non emittit* ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane salutantium: si* illi *non appetunt limina variata pulchra testudine, et vestes distinctas auro, et æra Corinthia; si*

sed vid. Burm.—458. *bona si sua* Franc. *norunt* Moret. pr.—462. *comat* Medic. Pierii, Voss. et Moret. quart. et Schol. Cruqu. Horat. Carm. III, 18. Epod. II, quod esset elegantiæ oratoriæ; præter codices tamen, Schol. Statii Theb. I, 146 et Macrob. Sat. VI, 2, vulgatum tuentur. *salutate* Ven. *notis* Reg. Martini, sed vid. Notam nostram.—464. *Inclusasque* Medic. a m. pr., Romanus et al. ap. Pierium ac Martinum, cum Erf.; et sic in Servianis quosdam male legere notatur; a duobus *que* abest. *Ephyræa*, *Ephyrea*, male alii. Est sane Ἔφυρα, Ἐφυραῖος; sed et Ἐφύρειος, Ἐφυρήϊος. Forte ad eum modum

NOTÆ

458 *O fortunatos, &c.*] VII. PARS et ultima: *Digressio de vitæ rusticæ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum et philosophiæ studiis, v. 475. III. Præfert quibuslibet aliis hominum studiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem a primis Italiæ colonis, primisque hominibus repetit, v. 532.

462 *Mane salutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos salutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quasi fluctus fluctum trudit. *Vomit*, metaphora antiqui usus in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in sedilia sese effundebat.

463 *Testudine postes*] Portas intelligit, vel in testudinem, id est fornicem, arcuatas: vel tectas conchis testudinis Indicæ, in laminas sectis. *De testudinibus, tortues,* ita Plin. l. IX. 10. 'Testudines tantæ magnitudinis Indicum Mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipue Maris his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa extra aquas, incubant noctibus.' Tum cap. II. 'Testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire, Corbilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.'

464 *Illusasque auro vestes, &c.*] 'In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit,' inquit Servius.

Ephyreïaque æra] Quinque syllabarum vox: apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea*: l. VI. 'Insedit castris Ephyreaque mœnia servat:' id est Corinthia: Corinthus enim, *Ephyra* dicta est, ab Ephyra Nympha.

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
At secura quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni

apud illos *lana non tingitur Assyrio colore, et usus olei sinceri non depravatur casia. Tamen* apud illos non deest *quies tuta, et vita nesciens decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, et antra, et vivi lacus, et umbrosi campi, et mu-*

formatum dixeris *τὰ Κύθηρα*, Κυθηραῖος, Κυθέρειος, Κυθερήϊος.—465. *fuscatur* quatuor ap. Burm. cum Erf. et tres apud Martinum, qui et in textum recepit. Sed ut v. seq. *corrumpitur*, sic h. l. *fucatur*, cum accessione odiosæ notionis, quasi vitiatur, contaminatur. *nec* Goth. pr., ut in Servio aliisque, etiam Romano. *lena* Ven.—466. *liquida* Goth. sec. *liquidæ olivæ* Leid. laudat Burm. ad Samonic. de Medic. 961. conf. ad Ecl. v, 68.—467. *Ac* Longob. *Sed* Goth. sec. *vitam* Romanus, alter Mentel. et Menag., quod ferri posset, præferri alteri non potest.—468. *ac* in libris ap. Pier. et in Reg. Martin. *lætis* in edd. Macrob. Sat. vi, 2, quod Heinsio arridet. At enim *lætos campos, agros; fundos* autem *latos* probandos puto, etiam hoc sensu, ut sint patentes. *et lætis* duo ap. Burm. *lectis* Gud. a m. pr.—469. *ac* tres ap. Burm., duo apud Martin.

NOTÆ

Urbs est Achaiæ, sita in medio Isthmi Peloponnesiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta est et incensa, a L. Mummio consule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, et ad vasa expetitum: cujus pretii causa hæc affertur a Floro l. ii. 6. 'Quantas opes et abstulerit et cremaverit hinc scias: quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam et æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ, in commune fluxere.' Æri tamen huic fuisse pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliisque argumentis Germanus.

465 *Alba neque Assyrio, &c.*] Quadruplex est Syriæ divisio. Syria, Assyria, Cœlesyria, et Leucosyria: Phœnicia vero et Tyrus, sunt in Cœlesyria: in Phœnicia autem et circa Tyrum inventa est purpura primum e conchis expressa. *Venenum*, ut et *φάρμακον* Græcis, ambiguæ significationis est: et significat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; atque adeo et colores, quibus lana fucatur.

466 *Casia*] Casiam triplicem distinximus Ecl. ii. 49. De prima specie haud dubie hic intelligendus poëta: qua oleum ad majores delicias conditum fuisse puto, *de la canelle.*

469 *At frigida Tempe*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœnissima vallis fuit in Thessalia: cincta montibus Ossa, Pelio, et Olympo: Peneo fluvio interfusa. Ab ea valle, multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine insignitæ sunt: sic in Sicilia posuit Ovid. Fast. iv. 475. 'Heloria Tempe.' Statius in Bœotia, Theb. i. 485. 'Theumesia Tempe.' Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, a *τέμενος lucus, fanum;* quod Æoles deformarunt in *τέμπος*.

Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque assueta, juventus;
Sacra Deum, sanctique patres; extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; cœlique vias et sidera monstrent;
Defectus Solis varios, Lunæque labores;
Unde tremor terris; qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant;

gitus boum, et dulces somni sub arbore, non desunt. *Illic* sunt *sylvæ, et latibula ferarum, et juventus patiens in laboribus parvoque assueta, et ceremoniæ Deorum, et venerandi parentes. Justitia abiens e terra ultimo posuit pedem apud illos. Me vero teneant præ ceteris dulces Musæ, quarum fero res sacras, magno* earum *amore captus: et doceant* me *circulos cœli, et sidera, et diversas eclipses Solis, et eclipses Lunæ: unde motus terræ* oriatur: *qua virtute altum mare turgescat, superato alveo;*

et uterque Goth. *et* Medic. et Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 21.—471. In antiquis edd. *illi* et *illis* legitur, et *Non absint*. *illis* etiam Cantabrig. *illinc* Ven. *nec* et *et lustra* nonnulli.—472. *At* Leid. et Donat. ad Terent. Andr. I, 1, 48, ubi et *parvoque*, quod habent fere omnes scripti et editi eodem sensu. At *exiguoque* recepit Heinsius. Habent id Romanus, Mediceus, Venetus, ed. Ven. et edd. Macrobii VI, 2. vid. Burm.—474. *vestigia fugit* Cantabrig., ut Æn. VI, 159.—475. *Me vero privum* malebat Reiskius, h. e. *οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἑαυταῖς*, sibi addictum et proprium.—476. *percussus* omnes optimi et antiquissimi. Ante Heins. *perculsus* prava paucorum librorum lectio obtinebat. vid. Heins. —478. *laboris* Mentel. a m. pr. Laudat versum Macrob. de Somn. Scip. I, 15. —479. *tumescunt* Longob. et Voss. pr.—480. *Obicibus* scribunt alii; et sic jam apud Gellium N. A. IV, 17. *residunt* ed. Dan. et ant. edd. *resident* Mo-

NOTÆ

471 *Saltus ac lustra ferarum*] De *saltibus*, vide Ecl. VI. 56. De *lustris*, quæ sunt ferarum in sylvis cubilia, puto magis adhærendum Festo quam Servio. Festus derivat a *luto*: unde metaphorice *lustra* dicuntur popinæ et lupanaria, ubi ventri ac desidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illustrantur*. Stat pro Festo Vossius in Etym.

474 *Justitia excedens*] Astræa, de qua Ecl. IV. 6.

475 *Musæ*] Profitetur se literarum studia præferre agriculturæ: si tamen his studiis minus se idoneum sentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Musæ* Non hic solius carminis præsides: sed literarum omnium, earum præcipue quæ ad cœlestia pertinent, quibus præest *Urania*.

476 *Quarum sacra fero*] Poëtæ Musarum se sacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. III. 1. 'carmina non prius Audita, Musarum sacerdos, Virginibus puerisque canto.' Sacerdotum est *sacra ferre*, administrare, ac ducere.

Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem sylvasque inglorius. O, ubi campi,
Spercheusque, et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas;

ac deinde in seipsum recurrat: qua de causa Sol hyemalis ita properet se lavare aquis *Oceani: vel quæ mora differat noctes æstivas. Si vero sanguis frigidus circumfusus cordi impediat, quominus possim penetrare hæc secreta naturæ; placerent mihi rura, et fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios et sylvas, sine* ulla alia *gloria. O ubi* sunt *campi, et Sperchius* fluvius, *et* mons *Taygetus frequentatus* a *puellis Laconicis! o, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *et operiat* me

---

reti pr.—481. *properant* ed. Junt. *intingere* Goth. sec.—483. *non* quatuor ap. Burm. *non possum* Goth. sec.—485. *rigidi* Rom. Pierii.—486. *O ubi Tempe* conjectura plurium doctorum virorum apud Burm., at ea v. 469 jam memorata, et vid. Notas.—487. *Spercheusque* dictum ut Ἀλφειὸς, Alpheus, Πηνειὸς, Peneus, sic Σπερχειὸς, Spercheus. Heinsius reposuit, e Mediceo; in quatuor *Sperchens.* Alii *Sperchioque, Sperchios et, Sperchiusque,* hoc quidem in vulgg. edd. v. Heins. h. l. et ad Ovid. Met. I, 579.—488.

NOTÆ

481 *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem et æstatem significat: et sensus est: Quæ causa sit, cur dies hyberni tam sint in occasum præcipites: et quæ mora noctes æstivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum Ge. I. 66. 'Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.'

484 *Frigidus obstiterit, &c.*] 'Secundum physicos, qui dicunt stultos homines esse frigidioris sanguinis; prudentes, calidi. Unde et senes, in quibus jam friget; et pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt.' Ita Servius. *Præcordia* proprie sunt membranæ cordi prætensæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia sunt pulmones, et cor, infra jecur et lien. Sæpe tamen sumuntur pro *extis* omnibus, hic et alibi præcipue pro *corde*, sæpe pro ipso *animo*.

487 *Spercheusque, &c.*] *Spercheus*, Thessaliæ fluvius, e Pindo monte, in Maliacum sinum rapide fluens: hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ et Amyclis imminens, venatione et Bacchi orgiis celebris: unde *Virginibus bacchata Lacænis*: id est, frequentata a Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo Ge. I. 492.

490 *Felix qui, &c.*] Videntur hi versus geminam philosophiæ partem distinguere: primus *physicam*, sive naturalem, quæ rerum causas investigat: alii *ethicam*, sive moralem, quæ tota est in temperandis hominum motibus, et consectanda beatitate: bea-

Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, Deos qui novit agrestes,
Panaque Sylvanumque senem Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum,
Flexit, et infidos agitans discordia fratres;
Aut conjurato descendens Dacus ab Istro;

magna umbra ramorum. *Felix* ille est, *qui potuit discere causas rerum, et* qui *posuit sub pedibus omnem timorem et tumultum Acherontis avari.* *Sed felix quoque* est *ille, qui colit Deos rusticos, et Pana, et senem Sylvanum, et Nymphas sorores. Ille non movetur, nec fascibus populi, nec purpura regum, nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit a Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis*

---

gelidis convallibus Medic. et unus Mead., forte, *gelidi*, inquit Heins.—491. *ineluctabile fatum* Romanus Pierii, ex Æn. VIII, 334 scilicet.—492. *strepitusque* Reg. et unus Mead. *Acher. averni* Erf. a m. pr.—494. *Sylvarumque senem* ed. Ven.—496. *invidia fratres* Moret. sec., e glossemate τοῦ *discordia*.—497. *Et* Acron ad Horat. Od. I. 35. III, 6. *discedens* multi, vide Burm.

NOTÆ

titas autem in voluptate a plerisque veterum constituebatur: nocet porro voluptati metus fati et inferorum.

492 *Acherontis avari*] *Acheron*, inferorum fluvius de quo Æn. VI. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493 *Deos agrestes, Panaque, &c.*] De Diis agrestibus, Ecl. VI. in notis ad argum. De *Pane*, Ecl. II. 31. De *Sylvano*, Ecl. X. 24. De *Nymphis sororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, &c. Ecl. II. 46.

495 *Non populi fasces, non, &c.*] Neque movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *fasces;* barbaros, per *purpuram* regum significat. *Fasces*, erant fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret: insignia fuere magistratuum apud Romanos. Dicuntur *fasces populi*, quia populi suffragiis magistratus eligebantur in comitiis. Fasces habebat Dictator XXIV. Consul XII. Prætores provinciales VI. Prætores urbani II. Præferebantur a *lictoribus*, quorum nomen a *ligando:* quia reos ligabant, feriebantque virgis e fasce detractis.

497 *Dacus ab Istro*] *Daci*, nunc *Transylvani*, *Moldavi*, et *Valachi*, olim feræ gentes et Romanis infestæ, intra Carpatum montem, a septentrione; Istrum fluvium, a meridie: ad usque Istri ostia porrectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ; deinde auctus fluviis 60. navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, ceteris arena clausis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad usque Axiopolim urbem Mysiæ; quo loco Ister appellabatur: unde proprie Ister a Virgilio hic dicitur: et Dacus usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Ister fuit.

Non res Romanæ, perituraque regna; neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas et limina regum;
Hic petit excidiis urbem miserosque Penates,
Ut gemma bibat, et Sarrano indormiat ostro;

perituris: neque ille aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi volentes ultro producunt: nec cognoscit leges duras, et tumultuosum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, et currunt ad militiam: pervadunt in aulas et domos regum. Hic intentat ruinam urbi et miseris domibus, ut bibat in poculo *gemmeo, et dormiat in purpura Tyria: alius*

Daci montibus inhærent Florus IV, 12, 18.—498. *res Comanæ* Reiskius emendabat, id est, Armenæ vel Parthicæ; cum indignum poëta, et quidem Romano, sit, rempublicam Romanam *peritura regna* appellare. conf. Notam nostram. Simile fere acumen argutantis Grammatici est apud Rufinian. de schem. Dian. pag. 267, qui locum inter eas figuras refert, cum dicere manifeste parum tutum est: noluisse adeo Virgilium dicere: *Non res Romanæ perituræ*. Argutantis Grammatici acumen.—499. *miserans aut non invidit* Zulich., ex interpolatione. —500. *valentia* Ven.—501. *carpit* Macrob. Sat. VI, 1. *rura* Romanus.—502. *Insanumque* Rom. *trudit* Vratisl.—503. *freta rauca* Leid.—503. *penetrantque* Menag. a m. sec.—505. *patriosque Penates* Parrhas.—506. *indormiat* Heins., ex uno Mediceo, in quo tamen et ipso a sec. manu *in* notatum punctis. *dor-*

NOTÆ

498 *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium regnis ceteris; quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499 *Aut doluit miserans, &c.*] Loquitur e Stoïcorum sententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos et vitia, ex homine sublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac speciatim patet misericordiam excludi a Seneca ex animo sapientis, lib. II. de Clement. c. V. 'Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis: itaque pessimo cuique familiarissima est.'

502 *Populi tabularia*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, redditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. XLIII. 'Censores ex templo in atrium Libertatis ascenderunt, et ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, et dimissis servis publicis, negarunt se prius quicquam negotii publici gesturos, quam judicium populi de se factum esset.'

505 *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes e domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus* Æn. II. 717.

506 *Sarrano indormiat ostro, &c.*] Purpura quæ fit e sanie *ostrei* sive conchylii, qui *murex* appellatur, Phœni-

Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
Corripuit. Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:

occultat divitias, et incumbit auro defosso: alius obstupescit mirabundus ad Rostra: alium percellit hiantem plausus plebis et senatorum in theatro, nam iteratur: alii gaudent tincti sanguine fratrum, et relictis domibus et gratis liminibus abeunt in exilium, et quærunt patriam suppositam alii Soli. Agricola autem *vertit terram*

miat vulgo omnes. Porro *Serano*, *Sarano*, *Serrano*, vitiose scribitur.—508. *hic plausus* Medic. a m. pr.—509. *geminatus* ex omnibus scriptis Heinsius reposuit. Sic et Pierii et Martini libri cum antiquis edd. Vulgatæ tamen edd. præter unam Egnatianam *geminatur* aut *geminantur* habebant. Illa *geminatus enim*, in parenthesi posita inde ab Elzevirianis, illustrare sibi videtur Heinsius ad Æn. x, 874, mihi tamen nondum satisfacit, nec ipse mihi satisfacio. Minus tamen putidus versus ad meum sensum est, si intra parenthesin aut totum, ut Aldd. pr. et sec., ut sit: *hunc plausus hiantem (Per cuneos—patrumque) Corripuit*; aut verba *geminatus enim plebisque patrumque*, cum Ald. sec. et hinc ceteris, recipias. Friget tamen utrumque, multoque magis, si *geminatus* ad *plebem* et *patres* referas. Immo vero est, repetitus, iteratus. Servius *enim* retraxit; ut sit: *Corripuit enim hunc geminatus*. Atqui hoc repugnat sermonis genio. Melius esset dicere, *enim* esse pro δὴ γὰρ, asseverative positum: ut Æn. II, 100 *Nec requievit enim*. VIII, 84 *Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxima Juno, Mactat*. Potuisset poëta facile asperitatem hanc emollire: *geminante manu*. —510. *Corripit: hi gaudent* emendat Marklandus ad Statii Sylv. III, 2, 61, non quod in præterito tempore offendebatur, ut Burmannus putabat, sed quod non sunt, ad quos referas τὸ *gaudent*. Nec tamen *alii* subjicere post superiora a versu inde 503 adeo durum est. Ipse Burmannus *Corrupit* conjectabat; minus feliciter. *sanguine patrum* ed. Norimb.—511. *domus* duo apud Burm. et uterque Goth. *lumina* Zulich.—513. *terram molitus aratro* Mediceus et Co-

NOTÆ

cum lingua *Sar*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris, dicta est prius *Sarra*; et color purpureus, *Sarranus* et *Tyrius*. Distinguunt tamen plerique pupuram piscis, sive ostreum, a murice: hæc tamen a poëtis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est bis tincta, a δὶς *bis*, et *βάπτω tingo*.

508 *Hic stupet attonitus Rostris, &c.*] Notat studium audiendi oratores, vel orandi e suggestibus, quæ *Rostra* dicebantur. Nam ex Livio l. VIII. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi a Romanis et classe spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim incensæ sunt: servatisque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509 *Per cuneos geminatus enim, &c.*] Notat studium spectaculorum: in quibus plausus, non a sola plebe, sed etiam a senatoribus ipsis dabatur et sic geminabatur. *Cunei* sedilia sunt

Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boum, meritosque juvencos;
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues læti redeunt; dant arbuta sylvæ;

curvo aratro: inde est *labor anni; inde alit patriam et parvos nepotes; inde* alit *armenta boum, et juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec cessat, donec annus abundet, vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis spicarum Cerealium: et oneret sulcos proventu, et superet horrea.* Postquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci saginati glandibus: sylvæ præbent poma sylvestria: et autum-*

lot. Ursini; forte ex Ge. I, 494. *glebam* ms. ap. Voss. a pr. m. *demovit* Leid. et Rottend.—514. *parvosque Penates* Mediceus, quod impense placebat Heinsio; dummodo non v. 505 *miserosque penates* antecessisset. Malim alioqui et ipse: *patriam* (adeoque publicum) *parvosque Penates;* satis recte dici potest agricola, tueri et alere domum ac familiam. Et inf. IV, 155 *Et patriam solæ et certos novere penates.* Add. Ciris 418 et alii. Sane permutantur fere *penates* et *nepotes* in libris: vid. Markland. ad Statii Sylv. I, 2, 145, qui etiam *penates* præfert: sed parum gravi de causa: "quare enim poëta *nepotes* potius quam *liberos* memoraret?" Atqui memorat tanquam poëta, cui liberum est et esse debet, ita permutare; alioqui concidit tota poëtica. Burmannus præfert *nepotes,* ne bis idem dicat poëta, *patriam* et *penates:* qui metus utique vanus esset; nam *patria* nequaquam ad tugurium ipsum revocari potest, sed totum rus, vicum et agros, complecti debet, ut Ecl. I, 3. 4. 68. *Patriam* de pago Romani non dixere. Equidem fateor me ad hoc hærere, quod *patriam* ex annuo labore sustinere dicitur agricola; vix enim hoc aliter fieri potest quam conferendo in publicum et militia ex delectu. Atqui hoc alterum non ex agro petitur, prius non est Romanum, illo saltem tempore; *Vectigalia* apud Horat. III, 15, 40 reditus sunt ex agro, non tributa. Malim utique *patrem parvosque nepotes* scriptum esse; et potest *patriam* ex versu superiore 512 repetitum videri. Enimvero non agitur de eo, quid in votis habeamus, sed quid scriptum esse a Marone probabile sit: et hic fateor nihil posse ad liquidum perduci. Idem Marklandus malebat: *Hic anni labor;* et sic Gud. pro var. lect.—516. *quin et* Menag. alter. *exuberat* Menag. quart.—517. *et Cerealis* Menag. alter.—518. *Proventumque* Goth. pr.; ferrem, si *Proventus* esset. *aut horrea* Medic. a m. pr. et Zulich. *oneret cellas* conj. Jo. Schrader. Fatendum tamen, si severius cum poëta agas, totum versum otiosum esse post antecedentia.—520. *redeunt læti* Rufinian. de Schem. Lex. p. 230. *ardua* Gud. pro var. lect.

NOTÆ

theatrorum, de quibus supra, v. 381.

517 *Cerealis mergite culmi*] *Hæc merges,* Virgilio videtur esse manipulus spicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. XVIII. 30. videtur esse furca colligendis apta manipulis: qua significatione dicitur etiam *merga, -æ,* a Columella, et Festo.

519 *Sicyonia bacca trapetis*] *Sicyon,* urbs Achaïæ proprie dictæ, non longe ab Isthmo Peloponnesiaco, ferax oleis. *Trapes,* sive *trapetum,* mola est, sive torcular olei.

520 *Arbuta*] Proprie sunt fructus *arbuti,* arboris, *arboisier,* de qua Ecl.

Et varios ponit fœtus autumnus; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati;
Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ
Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos; fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te, libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agresti nudant prædura palæstra.

nus suppeditat varios fructus: et alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora: casta domus servat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: et pingues hædi in herba fertili certant invicem oppositis cornibus. Ipse agricola *celebrat dies festos: et stratus in herba, ubi ignis* est *in medio, et* ubi *socii implent pocula, te invocat, o Bacche, vinum effundens* tibi: *et proponit custodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, et nudat robusta* eorum

—521. *ponit fructus* Erf.—523. *pendent dulces* ante Heins., sed *dulces pendent* omnes fere scripti, etiam Pierii.—525. *dimittunt* nonnulli: duo omittunt *que* cum uno Mead.—527. *fastos* Ven. *fusosque* Gud. et Goth. sec.—528. *ingenio* pro *in medio* Mediceus; forte *ignis ubi Genio*, inquit Burmannus, id est, ara ipsi posita. Malim *Ignis ubi, Genio et socii, c. c.*, h. in honorem Genii. Sed ludibrium librarii esse puto.—529. *Leneæque* Voss. Erat scilicet in alio *Leneæ*, ut in Medic. a pr. m.—531. *nudant* Burm. recepit, et sic sane Romanus, aliique vetusti Pierii, et præstantiores Heinsii ac Burm. *nudat* tamen quod vulgo editur, excepta Egnatiana recensione, Mediceus cum fragm. Moret. et parte librorum Martini exhibet; et videtur hæc ratio exquisitior esse, si paterfamilias *nudat membra*, dum proponit certamen et auctor est nudandi mem-

NOTÆ

III. 82. Hic forte pro baccis omnibus sylvestribus usurpantur.

522 *Mitis in apricis, &c.*] Maturescit Solis ardore. De loco *aprico*, id est, Soli exposito, vide Ecl. IX. 49.

523 *Circum oscula*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Osculum* enim, non semper *basium;* sed magis proprie ipsum *os* significat. Æn. I. 260.

528 *Cratera coronant*] Non coronant floribus, sed vino: quod ad summam usque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. XV. ex Aristotele. Ὅτι οὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τέλεια, &c. 'Nihil mutilum esse offerendum Diis, sed integra et perfecta: plenum vero perfectum est: coronare autem, plenitudinem quandam significat.' Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. 'Juvenes vero crateras coronaverunt potu.'

531 *Palæstra*] Lucta: Græca vox

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

corpora ad luctam rusticam. Sic instituerunt vitam olim antiqui Sabini, sic Remus, et frater ejus Romulus: *sic crevit generosa Tuscia: atque adeo Roma evasit pulcherrima mundi, et una circumcinxit sibi muris septem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretensis, et antequam scelerati homines vescerentur occisis bobus. Nondum etiam* homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurrimus*

bra. Sed in his librorum auctoritati non refragor. *perdura* Medic. a m. pr. *nudat palæstræ* idem cum fragm. Moret., quod Heinsio placebat. Verba, ut nunc edita sunt, diserte recitat Lutat. ad Stat. Theb. VI, 827.—532. Tangit locum Schol. Persii Sat. I, 87, quanquam mendose. *vitam veteres* Moret. et Parrh. *voluere* Ven.—534. Malim jungere: *Sic fortis Etruria crevit Scilicet, et rerum.*—535. Idem versus Æn. VI, 786. *septem quæ una* Ed. Junt. et aliæ.—536. *Antea* Gud.—540. *Impositis duros* Medic. a m. pr.—542. *spumantia* Rom.

NOTÆ

παλαίστρα· radix *πάλλω agito*, propter corporis in ea agitationem.

532 *Sabini*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533 *Hanc Remus et frater, &c.*] Remus et Romulus, fratres Romæ conditores, Iliæ et Martis filii: de iis Æn. VIII. 630.

Sic fortis Etruria] Tuscia a Latio, per Tiberim, divisa: Æn. VIII. 479. et X. 164.

535 *Septemque ..... muro circumdedit arces*] *Arces*, vel loca munita sunt; vel potius, montes, rupes: ut Ge. IV. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab *ἄκρα, cacumen, vertex:* quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelsa parte montis habitarunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porro septem Romæ colles inclusi muro fuere: Palatinus, nunc *palazzo maggiore;* Quirinalis, *monte cavallo;* Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano;* Capitolinus, *Campidoglio;* Aventinus, *monte di S. Sabina;* Esquilinus; *monte di S. Maria maggiore;* Viminalis denique; quibus septem, additi deinceps fuerunt Janiculus collis, *Montorio;* et Vaticanus.

536 *Dictæi regis, et ante Impia quam, &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus est in Dictæo monte, Cretæ insulæ, Ge. IV. 152. Id est, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, sed solis terræ fructibus vescerentur. *De Saturno*, et *aurea ætate*, Ecl. IV. 6.

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor;
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

campum immensum longitudine; et jam tempus est *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

et aliquot alii Pierii, item Parrhas. Eadem varietas ap. Quinctil. VIII, 6, ubi versus laudatur. At *fumantia* melius hoc quidem loco; et exhibent Charisius et Beda de tropis S. S.

NOTÆ

541 *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut et priores, allegoria terminat ab equis petita. *Æquor*, hic est campus. *Æn.* II. 780.

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Exordium tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo et pecorum pastioni præsident: deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse, rursus testatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distinctæ. I. Agit de bobus et equis. II. De ovibus et capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis; nempe serpentibus, scabie, febri, ac peste: quæ pestis descriptio epilogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores, oblectationis causa, descriptiones; quasi quædam diverticula. Talis est descriptio cursus equestris, v. 103. Asili sive œstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso; vos, sylvæ amnesque Lycæi.
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
Omnia jam vulgata: quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer? et Latonia Delos?

Te etiam cantabo, o magna Pales; et te, o pastor memorabilis ob Amphrysum; et vos, o sylvæ, et flumina Lycæi. Cetera omnia argumenta, *quæ delectare* possent *animos otiosos, jam pertractata* sunt. *Quis nescit, aut Eurystheum severum, aut altaria infamis Busiridis? Cui non dictus* est *Hylas puer, et Delos Latonia, et*

2. *Amphreso* Medic. *Amphrysso* Romanus; at *Amphryso* fragm. Vatic. Variant eodem modo codd. in Callimacho et al. Tuetur simplicem literam Brunck. ad Apollon. Alii *Amphriso*, *Amphrisio*, ut Goth. Mox *Lycæi* recte omnes scribunt, ut ap. Pausaniam aliosque Græcos scriptores; ubique occurrit: τὸ Λύκαιον. Male confunditur alibi τὸ Λύκειον Athenarum: ut sup. I, 16. —3. *Carmine* Burmannus reposuit, ut erat in nonnullis Pierii; in fragm. Vatic. Medic. et aliis *carmina*, quod vulgo editur. Proclivior lapsus in hoc ex illo, quam vice versa; *mentis* idem scripsit ex Rottend. tert. pro *mentes*.—4. *vulgata* idem ex Gud. et Mentel. tert. *sunt vulgata* Parrhas. Bodlei. et unus Mead.—5. *Busiridis arces* Medic. a m. pr. *illaudari* Goth. pr.—6. *Quoi*

NOTÆ

1 *Te quoque, magna Pales*] Dea pastorum et pabuli, cui, sacra lacte fiebant: et festa celebrabantur *Palilia*, 12 Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2 *Pastor ab Amphryso*] *Amphrysus*, fluvius Thessaliæ, ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipsius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno; vel juxta alios, eidem addictus in servitutem a Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æsculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryso:* id est, ob Amphrysum: quia ob operam, ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus est *Apollo Nomius*, a νομὴ *pascuum.*

Sylvæ amnesque Lycæi] Loca quælibet pascuis abundantia: quales sunt in Arcadia sylvæ amnesque *Lycæi* montis. Ecl. x. 15.

4 *Eurysthea*] Mycenarum regem: Junonis odio obsequens, Herculem, oraculi jussu sibi subditum, difficillimis periculis objecit: e quibus evasit victor. De *Hercule* Æn. VIII. 287.

5 *Illaudati Busiridis aras*] Regis Ægypti, qui cum hospites ad aras immolaret, ad eas ipsas cum Amphidamante filio et ministris occisus est ab Hercule, cui struebat easdem insidias. *Illaudati*] Illaudabilis, in quo nihil est laude dignum, ac proinde summa sunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus*, sumitur pro *invincibilis*, quod non est in usu, ut notat Turneb. l. IV. 17. Videturque Virgilius carpere Isocratem, Græcum oratorem, qui scripsit, quam adhuc habemus, laudationem Busiridis.

6 *Hylas...... Latonia Delos*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. VI. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, a Jove compressa. Ecl. III. 67. *Delos*, in-

Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas;
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;

Hippodame, et Pelops notabilis humero eburneo, ac *peritus* artis *equestris? Tentanda est* mihi *via, qua possim attollere me etiam e terra, et victor volare per ora hominum. Ego primus rediens e Bœotiis montibus deducam mecum Musas in patriam, dummodo vita duret* mihi. *Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: et ædificabo*

in Pierianis: ut Ecl. IV, 62. Et sic fragm. Vatic.—8. *est* abest a Toll. *tunda via est* Ed. Ven.—10. *superstes* eadem Ed. Ven.—11. *veniens* Menag. pr. *residens* Rottend. alter, perpetua permutatione cum *rediens*.—12. *Idimeas, Idymeas, Hydimæas,* ut mox *Mintius* scribitur. *Primus* et *Idumeas,* Reg. Martin.

NOTÆ

sula maris Ægæi, ubi Latona Dianam et Apollinem enixa est. Æn. III. 74.

7 *Hippodameque*] Vel Hippodamia, filia Œnomai regis Elidis et Pisarum: qui cum ex oraculo se a genero occidendum esse accepisset: equis confisus velocissimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis proposuit, ea lege; ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem subiret. Igitur tredecim victis et occisis, Pelops Myrtilum Œnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem subjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto Œnomaus e curru concidit, membrisque casu collisis mortuus est. Pelops Hippodamia potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta est. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepisset hospitio, eorumque numen explorare vellet, suum hunc filium iis epulandum dedit; a cujus esu ceteri abstinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus absumsit. Jupiter eum suscitavit, humerumque ei restituit eburneum: Tantalus ob id scelus perpetua siti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præsentibus epulis coactus abstinere. Pelops deinde non Elide tantum, sed tota peninsula potitus, eam suo nomine *Peloponnesum* vocavit.

10 *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. I. 117. 'Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas,' &c. Igitur non significat Virgilius se primum omnium Græcas Musas deducturum in Italiam, sed in agrum Mantuanum.

11 *Aonio vertice*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta est. Ecl. VI. 65. De *Musis* Ecl. III. 60.

12 *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume,* sive *Idumæa,* Syriæ regione, ab *Edom,* filio Esaü, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates; in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam e republica constitutis.

Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius et tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cestu.

in campo viridi templum e marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus; et tegit marginem *riparum tenera arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, et templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, et spectabilis purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, et sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, et duro cestu.*

Est Ἰδούμη, Ἰδουμαῖος.—17. *Illi*, quod ubique editur, tuetur Medic. cum aliis, h. in Cæsaris honorem. At *Illic* Romanus, Medic. cum aliis antiquissimis Pierii. Sic in Franc. in Cantabrig. et Arundel., h. e. ad templum. Porro *et* abest a Franc.—20. *duro—cestu* Romanus Pierii. Sed *crudo* melius, e crudo corio. Æn. v, 69. *decernet* firmavit Heins. vetustiorum librorum auctoritate; inter quos fragm. Vatic. Sic quoque pars Pierianorum cum edd. inde ab Aldd.

NOTÆ

15 *Mincius*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*, Ecl. VII. 13.

16 *In medio, &c.*] Promittit multa, in honorem Octaviani. I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, et Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludos theatrales.* VI. *Trophæa, imagines et statuas.*

17 *Victor ego, et Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis invecti triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant: unde supra dixit; 'referam tibi, Mantua, palmas:' et infra v. 21. 'Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ,' &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, Ge. II. 506.

18 *Centum quadrijugos, &c.*] Vel more poëtarum, *centum* dixit, pro magna multitudine. Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est emissiones curruum e repagulis et carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; et veneta, sive cœrulea. Igitur centum currus Virgilii, missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur. Æn. v. 288.

Ad flumina] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, 'in littore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens, periculum:' inquit Servius. Vide Æn. v. 288.

19 *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos,

Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. Jam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos;
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque

Ego decoratus frondibus tonsæ oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa solennes pompas, et videre mactatas victimas: vel* videre,

At Medic. Longob. et alii *decertet;* quomodo nonnulli ap. Heins., quatuor Martini, Goth. sec. Erf. cum vett. edd.; et sic Medic. a m. sec., nam prima scriptura in eo et Mentel. pr. ac Franc. et ed. Fabric. *decernit.* cf. ad Æn. VII, 525. Tandem *Græcia ludo* Zulich.—22. *deducere* Ven. alter Menag. Ed. Junt.—24. *atque* Argent. Ed., notante Reiskio.—25. *tollent* Menag. alt.

NOTÆ

patriis contemtis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia,* et *Nemeæa.* I. *Olympica,* Instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta, propter stabulum a triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi pentathlo, sive quintuplici certamine, cestu, cursu, saltu, disco, et palæstra: durabantque quinque dies, et quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia:* fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæan* dictus est, a *παίειν ferire,* quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius et ceterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan.* Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia,* in honorem Neptuni, a Theseo Atheniensium rege instituta, in faucibus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. IV. *Nemeæa,* edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in sylva Nemeæa, prope Cleonas; urbem Achaïæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum,* Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem; certamina intelligit *Olympica:* quæ ibi committebantur. Per *lucos Molorchi,* certamina *Nemeæa.* Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cestus*] Chirothecæ quædam species est, e corio bubulo, eoque *crudo:* quo pugiles manus et brachia ad pugnam armabant. Æn. v. 401.

21 *Tonsæ*] Concisis foliis apte compositæ.

22 *Ducere pompas*] *Pompæ,* erant imagines Deorum impositæ ferculis; et alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad ostentationem coram populo ducebantur: præcipue in *Circensibus.* Nomen a *πομπή*; hoc autem, a *πέμπω mitto, deduco, transveho.* De pompa illa Circensi fuse Ovid. Amor. II. 2, 43. 'Sed jam pompa venit: linguis animisque favete,' &c. 'Prima loco fertur sparsis Victoria pennis,' &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24 *Vel scena ut, &c.*] Scena, frons est theatri, seu pars theatri adversa

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;
Atque hic undantem bello magnumque fluentem

quomodo scena mutetur conversa facie, et quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis templi *sculpam in auro et solido ebore pugnam Indorum, et*

---

intexta Menag. pr.—27. *Gargaridum* Rottend., sed Græcis Γανδαρίδαι, quod alii flexisse videntur, dum a Gange ductum putabant; Salmas. ad Solin. p. 698. *victoris et arma* Parrhas.—28. *Atque hinc* Goth. sec. et Brunckii

NOTÆ

spectantibus: quæ aulæis, velis, aliisque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbraculum*, a σκιὰ *umbra*. Ge. II. 381. Scena autem illa fiebat, aut *versatilis*, aut *ductilis*. Versatilis; cum subito machinis quibusdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem ostendebat. Ductilis; cum evolutis velis et aulæis picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25 *Intexti tollant aulæa Britanni*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa:* vela ingentia, peripetasmata, dicta sunt ab *aula* Attali, Pergami regis ditissimi, qui populum Romanum heredem reliquit: primusque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. VIII. 48. unde *Attalica* et *Babylonica* aulæa vestesque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli et Scoti. Non ab Octaviano victi sunt, ut vult Servius; sed a Julio Cæsare: qui ex continenti Galliæ bis in eorum insulam navigavit: duabusque victoriis re bene gesta, et acceptis obsidibus, magnum servorum numerum, ac prædam reportavit: juxta Strabonem l. IV. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos esse: de quibus, ut illo tempore passim notis, hic sermo est. III. *Intexti*. Nempe quia Julii victoriæ in ipsis aulæis depictæ erant: et inter eas, fortasse Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acu picti videbantur.

26 *Elephanto*] De ebore, qui dens est elephanti, Ge. I. 57.

27 *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini*] Octaviani: qui quasi alter Romulus, et alter conditor Romæ habitus est. Romulus autem Quirinus dictus est a *quiri*, quæ Sabinorum lingua hastam significat, qua semper instructus pingitur Romulus. Certum est agitatum fuisse in senatu, Romuline, an Augusti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum est, neque id contigisse nisi ann. u. c. 727. annis, post edita Georgica, circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos esse. Igitur appellatur a Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, sed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor; qui ipse dolo Armenios, Ventidio duce Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, aliosque Asiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus Ge. II. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam perfectis attextum esse.

28 *Magnumque fluentem Nilum*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. VII. 399. 'Torvumque repente clamat,' &c.

Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis

bella victoris Romuli: ibidemque sculpam *Nilum agitatum* classibus, *et longe fluentem: et columnas exstructas* ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Asiæ expugnatas, et Armenos fugatos; et Parthos confidentes fugæ ac sagittis retro jactis, et spolia bis rapta manu ex diversis hostibus, et populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque statuæ e marmore Pario, simulacra* prope *animata, soboles Assaraci, et heroes familiæ deductæ a Jove: et Tros pater* Assaraci, *et Apollo*

liber; quod ille recepit.—30. *At tum urbes* Ed. Ven. *Niphaten* Medic. a m. sec. cum multis aliis. *Niphatem* ante Heins. *Niphate* Goth. sec. a m. pr., quasi Parthus ab eo monte pulsus esset. Sed virgulæ omissione factum puto. *Niphates pulsus* audacter dictum. Si *victus, domitus*, esset, nihil offenderet, Jac. Bryant fuisse conjectabat *pulsumque Phraatem.*—33. *a littore* duo et vett. edd. *caroque ab l.* Leid. unus. *diverso a littore* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 35. *ab* abest a Goth. pr.—34. *Et stabunt* Acron ad Horat. Od. I, 19. sed Cruqu. vulgatum. *lapidis* quatuor, et sic edd. nonnullæ. Sed alterum poëta dignius.—35. *dimissæ* aliquot: item alii *a Jove. gentes* Menag. alt.

NOTÆ

De *Nilo* Ægyptio flumine, Ge. IV. 288. et Nilus victoriam significat Alexandrinam, de M. Antonio et Cleopatra ab Octaviano relatam, anno u. c. 724.

29 *Navali surgentes, &c.*] Octavianus e rostris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflavisse: auctor Servius.

30, 31 *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipsos intelligit populos montis incolas. Sic Æn. X. 13. 'Alpes immittet apertas:' id est, populos Alpinos. De *Parthis*, diximus Ecl. I. 62. Quomodo autem Octavianus dici possit vicisse Armenios et Parthos, vide supra, in nota ad v. 27.

32, 33 *Et duo rapta—Bisque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diversum hostem*, de Gangaridis et Britannis: *utrumque littus;* de orientali, in quo sunt Gangaridæ; et occidentali, in quo sunt Britanni. Sed male, siquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Asiaticis Africanisque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit; prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo littore; altera ad Alexandriam, in Africano littore. *Rapta manu*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cetera; sed proprio Marte, propria manu, gestum esse.

34 *Parii lapides*] Marmora candida e Paro insula, quæ una est e Cycladibus in mari Ægæo.

35 *Assaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ seriem et originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros.* Hic scindit se familia duas in partes, per duos Troïs filios, *Ilum* et *Assaracum*. *Ilus* enim genuit *Laomedontem*. hic *Priamum*.

Nomina, Trosque parens, et Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum sylvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat. En, age, segnes

munitor Trojæ. Invidia infelix timebit Furias, et severum fluvium Cocyti, et tortos serpentes Ixionis, et rotam immensam, et rupem Sisyphi *insuperabilem. Interea subeamus sylvas Dryadum, et saltus* aliis *inaccessos;* subeamus *tua mandata, o Mæcenas, non* sane *facilia. Animus meus nihil altum incipit sine te. Eja*

—37—39. Aberant ab uno Mead.—38. *Cocytum* Moret. sec.; ab eodem mox *que* abest. *Ixionis orbes* Romanus; quod perpetuum hac in re; itaque Spencius Polymetis Dial. xvi, 189, et alius Vir doctus, de quo jam Burm. monuit, in Misc. Obss. Vol. I, p. 269 et 390. Vol. III, p. 309 vulgatæ præferebat, inprimis propterea, quod nullus anguibus in Ixionis supplicio locus est. At vid. Not. et ibi Serv. cf. Schrader. ad Musæum, p. 286. In iisdem Obss. cum Marklandi conjectura, *Ixionis axes*, tum Batavi Editoris, *Ixionis artus* vel *ungues* proposita. Omnia perperam. *axes* etiam Davisius ad Cic. de N. D. II, 42 conjectabat.—40. *sequemur* Erf.—42. *actum* Zulich. *Eja age segnes* Valer. Probus Art. Grammat. I, ap. Heins. *segnis* Heins. e potiori-

NOTÆ

Assaracus vero habuit *Capyn*, hic *Anchisen*: Ex *Anchise* et *Venere*, *Æneas*, *Ascanii* sive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36 *Trojæ Cynthius auctor*] Apollo, natus in insula *Delo;* ubi mons est *Cynthus*, Ecl. VI. 3. Trojæ mœnia exstruxit, regnante Laomedonte. Vide Ge. I. 502.

37 *Invidia, &c.*] Eorum supplicium notat; qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id usque tempus Romæ fuerant; e veteribus Sext. Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38 *Cocyti, &c.*] Inferorum fluvium, e Styge profluentem, a κωκύειν *gemere*, Æn. VI. 323.

Ixionis angues] Ixion, Phlegyæ Lapitharum in Thessalia regis filius; cum ob cædem soceri sui Deïonei inexpiabilem vagaretur, assumtusque in cœlum, et expiatus a Jove esset; Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum suos et Junonis amores quasi veros jactaret; fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus est rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39 *Non exsuperabile saxum*] Sisyphi supplicium significat. Is filius Æoli, cum Atticam latrociniis infestaret, occisus est a Theseo Athenarum rege: cujus in gratiam finxere Græci, Sisyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem saxum provolvat, et continuo inde gravitate sua devolutum, continuo revolvat.

40 *Dryadum, &c.*] Ecl. II. 46. *Saltus*] Ecl. VI. 56. *Mæcenas*] In argumento Georg.

Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos:

vero amputemus pigras moras: Cithæron vocat nos *magno clamore, et canes Taygeti, et Epidaurus domitrix equorum: et vox reboat, multiplicata repercussu sylvarum. Paulo post tamen aggrediar celebrare animosa bella Octaviani: et fama propagare nomen* ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus distat a primo ortu Tithoni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ Olympiacæ; sive*

bus.—43. *vacat* Medic. a m. pr. Mirum a viris doctis *Cythæron* edi et scribi; quod male fit; Κιθαιρών.—44. *domitorque* Zulich. *equarum* Leid.; vulgatam agnoscit Lutat. ad Stat. Theb. IV, 123. vid. ad Ge. I, 59 Burm.—46, 47, 48. qui abesse forte poterant, pro spuriis habebat Hurdius l. l. ad Horat. Ep. ad Aug. XVI.—46. *Mox etiam* Regius Martini.—47. *tot fama* Zulich. *Cæsaris et famam et nomen tot* Rufinian. de Schem. Lexeos p. 32. vid. Burm. Sane non male interpungas: *accingar dicere pugnas, Cæsaris et nomen fama.*—48. *quod* Medic. a m. pr. Romanus, Reg. et Goth. pr. *quotus est* Ven.—49. *miratur* Menag. alt. *præmia pugnæ* Nonius Marcell. in *mirari*, errore solito.

NOTÆ

43, 44 *Vocat ingenti, &c.*] Dicit se vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro, docturus est. *Cithæron*] Mons Bœotiæ, quæ regio a *bove* nomen habuit; ut dictum est Ecl. VI. 65. et a Juvenali, S. X. 50. *Vervecum patria* nominatur. *Taygetus*] mons in Laconia prope Spartam; venatu insignis, atque adeo canibus. *Epidaurus*] Urbs multiplex hujus nominis: hæc in Peloponnesô est, in Argia regione, ad orientale littus; ubi colebatur Æsculapius. Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejusdem regionis. v. 121. 'Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas.'

46 *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conscripta est, continetque passim laudes Cæsaris Octaviani. *Accingar*] Suscipiam. Translatio est ab iis qui aliquid facturi vestem altius cingunt: ne laciniis defluentibus impediantur.

48 *Tithoni*] Vel Tithonus est ille, Laomedontis, aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo Ge. I. 249. Vel juxta Servium et Eustathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan; nempe a τιταίνω, *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, distabat ab Octaviano mille duntaxat annis; Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49 *Seu quis, Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis et bobus.* Continetque præcepta quatuor. I. *De cognoscenda op-*

Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
Pes etiam; et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut juga detrectans; interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam justosque pati hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:

aliquis alit *robustos boves ad arationem: eligat præsertim corpora matrum. Optima est figura terribilis vaccæ, cui caput* est *deforme, cui collum* est *magnum, et* cui *pelles pendent a mento usque ad crura:* cui *præterea latus longum est sine modo,* et *omnia magna: pes etiam, et aures hirsutæ sub cornibus inflexis. Nec displicebit mihi* vacca *notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, et aliquando cornibus petit, et facie similis est tauro; et quæ tota alta* est, *et ambulans verrit vestigia* parte *extrema caudæ. Ætas subeundi legitimum conjugium, et labores partus, finit ante decem annos,* et *incipit post quatuor: reliqua* ætas, *nec apta est gene-*

—51. *Optuma* scripsit Heins. ex Mentel. et Nonio Marcello, quod cum semel ille induxisset, servandum fuit per totum Virgilium.—53. *armento* Ven. *ammento palearea* Goth. pr.—55. *camuris* Rom. Medic. a m. pr. et alii. *cameris* apud Nonium et in libris nonnullis ap. Heins. scribitur; cf. Macrob. VI, 4 extr. *camyris* Medic. a m. sec. et Mentel. alt. *camiris* Gud. Moret. Goth. sec. *curvis* Voss. alt. *cum cornibus* Medic. a m. pr.—56. *Nec tibi* Medic. a m. pr. Parrhas., nec hoc male. *et auro* Zulich.—57. *detractans* Rom. cum vetustiss. Pierianis: et sic edd. vett., in his Ald. pr., et nonnulli apud Burm., tres apud Martin. *que* abest a Leid. *cornum* Gudian. a m. pr.—58. *facie* Rottend. alt. et Voss. pr.—59. *una* Menag. alt. *vertit* Franc. Goth.—60. *Æstas* Medic. a m. pr. *Lucina* Romanus et Medic. a m. pr.—*Luci-*

NOTÆ

tima forma vaccæ, v. 51. *equi,* v. 75. II. *De delectu admissariorum, des étalons,* v. 95. *et equarum ad admissuram,* v. 129. quæ etiam tauris et vaccis accommodari possunt. III. *De cura equarum gravidarum,* v. 140. IV. *De cura et institutione vitulorum,* v. 157. *et equuleorum,* v. 179.

52 *Turpe caput*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, *λᾶας ἀναιδὴς, lapis impudens.* Iliad. IV. 521. et alibi.

56 *Maculis insignis et albo*] Maculis albis: ut Ge. II. 192. 'Pateris libamus et auro:' pro pateris aureis.

60 *Lucinam—hymenæos*] Deam partus, Deosque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125. mariti nomen equo. 'Et pecori dixere maritum.' De *Lucina,* Ecl. IV. 10. *Hymen,* a quo *hymenæus,* vel fuit filius Liberi et Veneris, qui primus certas nuptias instituit; vel vir Atticus, qui raptas a latronibus virgines parentibus intactas restituit. Unde ejus nomen invocari solebat apud Græcos in festis nuptialibus: et nuptiæ ipsæ dicebantur *hymenæi.*

Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta juventas,
Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus;
Et labor et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis:
Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, et sobolem armento sortire quotannis.
  Necnon et pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.

rationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis, da licentiam maribus, et cito immitte pecora ad coitum, et propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ, prima elabitur miseris mortalibus; morbi succedunt, et mæsta senectus; et labor, et severitas duræ mortis eos rapit. Erunt semper aliquæ pecudes, *quarum voles mutare corpora: igitur semper repara* armentum: *et ne postea desideres ea quæ amiseris, præveni* damnum, *et substitue armento prolem novam singulis annis. Similiter* necessarius *est armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos statuis seponere ad propagationem armenti, jam inde a tenera* eorum *ætate. Statim pullus generosi pecoris alte incedit per campos, et flexibili crure figit* gra-

namque pati justosque hymenæos Zulich.—63. *juventas* Heins., ut Roman. Medic. a m. sec. et ceteri vetustissimi. *juventus* vulgo, ut est in Goth. pr. —65. *confice* unus Arundel.—67. *fuit* Moret. pr. a m. pr. *morbus* Franc. —69. *Semper erit* Menag. pr., noto græcismo, quem expulsum a librariis putabat Broukh. *Semper enim* unus Mead. *mavis* Medic. cum Voss. pr. Parrhas. et Ed. Ven. tres apud Martin. cum edd. vett. *matris* Rottend. alter. *naris* Goth. pr.—70. *an ne* Rottend. sec. *admissa* Medic. *commissa* Ven.—71. *et* abest a Longob. et Medic. Pierii.—72. *dilectus* e Medic. et vet. Heins., ut ante *subolès.* Vulgo *delectus. ut pecori* Ven. *esto idem* conj. Heinsii.—73. *statues* ab Heins. ex Medic. et antiqnissimis aliis; sic et Macrob. Sat. VI, 6, et Probus in Arte Gramm.; sic tamen jam ediderant Egnatius et Naugerius. *statuis* vulgo. *gentes* Roman.—75. *generosus* Cerda edidit, sine auctoritate.—76. *reflectit* Cantabrig.—77. *primus inire viam* ap-

NOTÆ

70 *Semper enim refice*] Hic *enim,* non causam notat, sed effectum: *igitur, itaque.*

Ne post amissa requiras] Ne sero agnoscas negligentiam tuam, ne sero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam, annua substitutione novæ sobolis.

Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti;
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit; micat auribus, et tremit artus;
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.

dum. *Primus audet ingredi viam, et explorare fluvios tumentes, et exponere sese ponti incognito: nec timet strepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem substrictum, terga carnosa: pectus robustum eminet in toros. Boni sunt badii et glauci; color est pessimus albis, et gilvis. Si autem arma aliqua longe sonuerunt, non potest consistere in loco: arrigit aures, et tremit membris, et volvit sub naribus collectum calorem,* eum *coërcens. Crines densi sunt, et agitati recidunt*

Senec. ep. 95.—78. *ponto* Medic. a m. pr. Gud. cum plerisque scriptis et edd., etiam Seneca ep. 95. Sic et uterque Goth. et Erf. Ita *pontus* quævis aqua esset. vide tamen Heins., qui defendit *ponti;* quod habet Rom. Longob. Pierii cum aliis, etiam Edit. Mediol.. Colum. VI, 29, 1 *si fossam sine cunctatione transibit, pontem flumenque transcendit.*—79. *varios* Edd. Ald. (pr. puta) et Junt. et aliæ, Goth. pr., duo Martini. Interjecta hæc et parenthesi esse includenda: *Illi ardua cervix—Et gilvo* dixit Quintil. Inst. Or. VIII, 2, 15, quod tamen facere necesse non est.—82. *glaucoque* Mentel. tert. a m. pr. *albo* Parrhas. *albis et gilvo* junctim, ut sint *albogilvi*, jam in Servianis pannis legitur; ita tamen *albo et gilvo* expectares, aut *albis e gilvo.*—84. *tremit* Mentel. pr.—85. *fremens* Medic. cum quinque Heins. Cantabrig. Erf. Edd. Ven. et Mediol. et Medic. Pierii a m. sec. Est sane expeditius et facilius; an vero etiam verius? *tremens* Franc. a m. pr. At *premens* etiam Seneca epist. 95.

NOTÆ

81 *Luxuriatque toris animosum, &c.*] Tori, sunt eminentiæ musculorum, quasi nodosæ ac tumentes: ut in robustioribus corporibus videre est.

82 *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen constat *spadices* esse, ex rubro nigricantes, badios, *bay-bruns; σπάδιξ* enim et *βαΐς* significant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus est, a *φοῖνιξ palma*. Vide Gellium l. II. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum* equum, viridem hic significari: et perinde Virgilium dicere potuisse, cœruleum. Quis autem est equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubie scutulatus ille, quem ex macularum densitate vocamus *pommelé ardoisé*. Ardosia quippe lapis est fissilis, et dense cœruleus. III. *Albus* hic, a candido distinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Isidorus *album* explicat *pallidum, blanchâtre*. IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis est melli aut lateri semicocto: *isabelle-lavé:* Germani dicunt *Gelb.*

At duplex agitur per lumbos spina; cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli.
Talis et ipse jubam cervice effundit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

in dextrum humerum. At spina dorsi *duplex extenditur inter lumbos: et ungula cavat solido cornu terram, sonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi: et* tales *equi bijuges Martis, et* equi *curules magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emisit crines e collo equino, superveniente uxore, et fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto.*

—87. *Aut* tres Burm. *Et* Parrhas. *Ac* Erf.—88. *quatit ungula* Rom. Pierii; ex Æn. XI, 875. VIII, 596 et Ennio ap. Macrob. Sat. VI, 1. vid. Heins. Cum *solido cornu* melius consentit *sonat*. *graviter solido* Menag. pr. —89. *Amyclæis habenis* Mentel. et Menag. pr. fragm. Moret. Rottend. alter, Reg. *Amycla et* Rom.—90. *Grai* scribunt multi codd. antiquiores, ut et alibi. v. Pierium.—91. *Achilli* Heins. e Mentel. pr. Gud. et duobus aliis. Adde Goth. sec. *Achilles* Medic. a m. pr. pro *Achillei*. At *Achillis* Rom. cum al. v. ad Æn. I, 30.—92. *effundit* Heins. reposuit, motus auctoritate Romani, Medicei et aliorum vetustiss. codd. Sic et tres ap. Martin.; ratio tamen tuetur vulgatam alteram multorum lectionem; *effudit*. Sic et uterque Goth. *fudit* aliquot Pieriani, et Leid. a m. pr. *ipse comam* Moret. alt. et Rottend. tert. *jubam in cervice* Goth. sec. *equinam* Menag. pr. et Zulich. cum Erf.

NOTÆ

87 *Duplex spina*] Ita Xenoph. lib. de Re Equestri. Ita Varro. Non quod re duplex sit, sed specie tantum et aspectu: ut enim in equo macilento extat et eminet quasi acuta spina dorsi; ita in robusto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam spinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: 'Sit spina maxime duplex; si minus, non extant.'

89 *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejusque fratre *Castore*, Æn. VI. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil insignis fuisse; Castor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic sentire Virgilius. *Cyllarus*] Equus Pollucis, juxta Virgilium et Propertium: Castoris, juxta Senecam, Valerium Flaccum, et Claudianum. *Amyclæi*] *Amyclæ*, urbs in Laconia, non longe a Lacedæmone: unde Castor et Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclis nati dicuntur.

91 *Martis equi, &c.*] De *Marte* Ecl. IX. 12. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem* et *Timorem*, δεῖμον et φόβον, idque ex Hesiodo et Homero conantur probare: sed ex iis ipsis ostendit Germanus, aurigas fuisse, non equos. *Achillis* equi, *Balius* et *Xanthus*, immortales; Zephyro patre, et Podarge Harpyia matre, geniti: Il. XV. 149. De *Achille*, Æn. I. 34.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Cum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit

Hunc etiam include stabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut senio piger: et sis indulgentior senectuti non infami. Senex inutilis est ad coitum, et in eo *frustra extendit laborem sterilem: et si interdum descenditur ad pugnam, frustra furit: ut aliquando magnus ignis in paleis* furit *sine viribus. Ergo spectabis præsertim generositatem et ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum* sint *soboles; quomodo unusquisque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides?* in *celeri certamine cum currus corripuerunt campum, et ruunt emissi e repagulis: cum spes*

equinæ Rottend. alter.—95. *Hinc* Medic. *gravis* a Goth. pr., et *jam* abest a Regio Martin. *segnior ætas* Romanus. *annus* ed. Norimb.—96. *et turpi* aut *turpique* emendare voluere viri docti apud Burm., sed vid. Not. *senecta* Gud. a m. pr.—97. *in Venerem est senior* Reg. Martin. *in Venere segnior* Medic. a m. pr.—99. *in* abest a Medic. a m. pr. et Gud. et Schol. Juvenal. VI, 366, qui tamen male *magnus nam viribus*, at idem ad Sat. X, 205 vulgatum exhibet. *in stipula* Romanus.—100. *ruit* Erf. *animum* quart. Moret. Forte malis *annos ævumque*. De annis enim agitur. Verum declaravit vigorem juventæ *animos ævumque*.—101. *moremque parentum* emendabat Markland. ad Stat. Sylv. V, 3, 138, sed vid. Burm. et Notam. *prolisque parentem* conj. Jo. Schrader.—102. *color* unus Arundel.—103. *conamine* veteres aliquot ap. Pierium. Redeunt hi versus Æn. V, 144, 145.—104. *que* abest a Menag. pr.—105, 106. Iidem fere

NOTÆ

92 *Talis et ipse, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. IV. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore insequeretur; Ope, sive Rhea uxore superveniente, in equum se convertit, aufugitque in montem Thessaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit; superiore parte hominem, inferiore equum.

96 *Nec turpi ignosce senectæ*] Affert Servius geminam hujus loci sententiam; Vel, *nec ignosce turpi senectæ:* vel, *ignosce senectæ non turpi.* Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Ausonius, &c. laudant equi senectutem, jubentque mitius haberi, et præteritos labores quiete compensari: unde hic quoque est, *Abde domo.*

101 *Artes, prolemque parentum*] Id est, quorum parentum sint proles: sive, quale sit genus, et series parentum e quibus nati sunt. *Artes*] Studia quibus apti sunt, bellone, an agro, &c.

105 *Haurit*] Ita pulsat, ut e sedibus trahere et eruere videatur: hoc enim

Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras;
Nec mora, nec requies; at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere

juvenum excitatur, et metus pulsans fatigat corda subsultantia: juvenes imminent flagello intorto, et pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: et jam demissi, et jam alte sublati videntur ire per aërem vacuum et attolli in ventos. Nec moram faciunt, *nec quiescunt. At nubes flavi pulveris assurgit:* equi *fiunt humidi, spuma et halitu sequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus* omnium *ausus est componere currus et quadrigas: et post victoriam insidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, insidentes dorso* equorum,

versus inf. Æn. v, 137, 138, ubi vide.—107. *vocat* Medic. a m. pr., perpetuo lapsu.—108. *elatis* Medic. *alatis* Gud.—109. *Aëra per tenerum* Macrob. Sat. vi, 13, ut alias poëta Æn. ix, 699, ubi vid. Heins. *exsurgere* Romanus, cum quatuor apud Burm. Goth. sec. *insurgere* Longob. et Oblongus Pierii. *in auras* iidem cum aliis.—110. *ut* Zulich., ut sit: *ut tollitur!*—112. *tanta est* Medic. cum nonnullis. *est* etiam ab aliis abest.—113. *quattuor* fere scribitur ex more: sed judicio parum explorato. cf. V. L. ad Æn. i, 227.—114. *rapidusque* Heins. e Romano, Medic. a m. pr. et aliis, etiam Servio. Vulgo, *rapidisque*, ut nostri, et omnes Martini, præter unum Arundel. *vector*, *ἐπιβάτης*, emendabat Meursius Exerc. Crit. P. ii, lib. iv, c. 27; nec dubito, hoc idem aliis in mentem venisse. Sed *ποιητικώτερον victor;* de cursus certamine agi-

NOTÆ

significat, *haurire*, quod est ab *ἀρύω haurio;* et istud ab *ἐρύω traho:* quod enim hauritur, e profundo trahitur; vide Æn. x. 314.

113 *Primus Erichthonius, &c.*] Æschylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit: sive illum Atheniensium regem, ex Vulcano et Tellure natum, et anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricasse; sive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius l. vii. 56. 'Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.'

115 *Fræna Pelethronii Lapithæ*] Item fræni et equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lysias orator Amazonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Thessaliæ populis, de quibus Ge. ii. 457. *Pelethronii* vero: vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, a Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, frenorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde ceteri usi sunt ad domandum et instituendum equum. Ait enim Plinius l. vii. 56. invenisse 'frænos et strata equorum Pelethronium;

Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor; æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem;
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis instant sub tempus, et omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum;
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant;

invenerunt artem *frænandi et gyrandi: et docuerunt equitem armatum insultare terræ, et glomerare superbos passus. Difficultas utraque par est; pariter magistri* artis *eligunt* equum *juvenem, et ferventem animis, et viridum in cursu:* non senem, *etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, et referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas, et ducat genus ab ipsa stirpe* equi *Neptunii. His notatis, magis solliciti sunt circa tempus* admissuræ: *et adhibent omne studium, ut saginent densa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, et designaverunt admissarium armenti: et secant* huic *herbas vigentes, et præbent aquam* copiosam, *et frumenta: ne non*

---

tur.—116. *Imposito* Goth. pr. *Impositum dorsoque equitem* legendum putabat Reiskius.—118. *Durus uterque labor* Philargyr., forte ex interpretatione. *juvenumque* Goth. pr.—119. *que* abest a Goth. sec. *in cursibus* Parrhas. *calidis* unus Arundel.—121. *Cyprum referat* unus Mead.—122. *ipsam* uterque Arundel. *origine nomen* Romanus, quod sæpe pro gente, genere, familia. vid. Heins. et Burm. h. l. *mentem* ed. Ven. 1475.—123. *His anima adversis* Medic. *instat* Menag. sec. *omnem—curam* Erf.—124. *Impendent* quart. Moret. *distinguere* Leid. unus.—125. *duxere* in Romano fuisse, notatum invenit Burm., sed a Bartolo nil annotatum. At sic leg. in Cantabrig. et ed. Ven. 1482 et a Paullo Manutio. *dixisse* Franc. *Quem legere virum* Serv. ad Ecl. VII, 7.—126. Exemplum loci, in quo ratio critica codd. consensum elevat. Antiquissimi

NOTÆ

pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.' Lapithæ autem vicini Centauris.

117 *Gressus glomerare*] Quasi colligere, reductis et replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur et explicantur.

118 *Æquus uterque labor*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120 *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admissarii, *étalon*.

121 *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, Ge. I. 59. De *equo Neptuni*, Ge. I. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponnesi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124 *Denso pingui*] Densa pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo et adjectivo: ut Ge. I. 393. *Aperta serena*, et alibi sæpe.

126 *Pubentes herbas*] Non teneriores, aut duriores: sed succi plenas; qualis est homo adulta ætate, cum pubescit.

Farraque; ne blando nequeat superesse labori;
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes;
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent.
Sæpe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes;
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum

possit sufficere jucundo labori, et ne *pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum:* tunc *auferunt* eis *cibum, et avertunt* eas *a potu: sæpe etiam agitant* eas *cursu, et fatigant æstu: cum area sonat frugibus graviter tritis, et cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes. Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, et claudat meatus hebetes: sed* ut pars illa *avide attrahat semen, et interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, et cura*

omnes *Florentisque*. Sic et Gell. I, 22. At *Pubentesque* Ven. Voss. Moret. quart. et pr. a m. sec. Rottend. tert. pro var. lect. et Reg., item unus Arundel. et aliquot Pieriani, et sic Servius. Primus induxit in editos Ge. Fabric. Commelin. Steph. Nisi dicendum, hanc lectionem ex Æn. IV, 514 translatam esse: *Falcibus et messæ ad lunam quæruntur aënis Pubentes herbæ.* Brunck. *Florentis* revocavit.—127. *nequeat* e vetustioribus post Pierium Heins. Ita tamen jam Nauger. correxerat Ald. tert. *nequeant* vulgo. *nec—nequeant* Goth. pr.—128. *nati*. Per Pulmann. edd. irrepserat *gnati*.—129. *Ipsi* Leid. a m. sec. *nocte* pro *macie* ed. Argent., notante Reiskio.—130. *nam nata voluptas* conjectabat Burm., et sic Cantabrig., sed vide Not. Jo. Schrader. tentabat: *ubi concubitus primi jam mota voluptas*, vel *c. primos innata voluptas* (ut IV Georg. 177 *innatus amor*, Ovid. VI Met. 458 et sæpe) vel *ignota v.*—131. *et frondibus arcent* nonnulli ap. Pierium. Sic Philargyr. habebat, et Goth. sec. —133. *Tum* in ed. Cerd. *tonsis, tusis*, alii, ut semper.—135. *obtunsior* scribunt antiquissimi.—136. *Sint* unus Mead. *auro* ed. Ven. 1475 et Goth. sec. cum Erf. a m. pr. *sulcosque* ed. Bas. 1586. *et* abest ap. Bedam. *succos* Zulich. *inermes* Serv. ad Æn. XII, 370. Piget converrere tales quisquilias.—137. *sitiens rapiant* Parrhas.—138. *turba patrum* Goth. sec. *eadem* pro *cadere* Ven. Possis quoque interpungere: *Incipit, exactis—errant. Non illas gravibus.*

NOTÆ

130 *Concubitus primos jam nota voluptas*] Pugnant hæc verba, *primos* et *jam nota*. Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; sed tantum de primo et novo anni cujusque redeuntis.

134 *Zephyrum*] De vento illo occidentali, Ecl. v. 5.

135 *Usus*] Trajectus, via: ut Æn. II. 453. 'Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tectorum inter se Priami.'

Incipit. Exactis gravidæ cum mensibus errant:
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum
Flumina: muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Graii vertere vocantes;
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras

matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus. Nullus patiatur eas trahere juga gravium plaustrorum, aut viam trajicere saltando, aut percurrere prata celeri cursu, aut innatare fluviis rapidis. Pascuntur in spatiis apertis sylvarum, et juxta tumentia flumina: ubi sit muscus, et ripa virens herbis; et ubi *antra tegant* equas, *et umbra rupium incumbat. Circa sylvas Silari, et* circa *Alburnum virentem ilicibus, est plurima volitans* musca, *quæ Romane nominatur asilus, Græci appellantes interpretati sunt œstrum: aspera* et *acerbe murmurans, qua armenta tota territa fugiunt e sylvis, aër sonat percussus mugitibus, et sylvæ, et ripa Tanagri aridi. Per hoc monstrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem*

Tum poëta non animadvertit *gravidæ gravibus* sibi succedere.—140. *gravidus* unus Mead.—141. *saltus* Medic. Menag. alter.—142. *fluvios—minaces* Zulich. ex v. 77.—143. *pascuntur vero sylvas* Nonius Marcellus in v. *secundum*; forte ex 314. *Pastibus in* expressum a Cerda. *pascunt* Medic. a m. pr. Moret. pr. unus Arundel.—144. *viridissima gramina ripæ* Medic. *gramina ripa* quart. Moret. *germine* unus Mead.—145. *procubat* Moret. sec. *protegat* Medic. a m. pr. Potest autem vel jungi et repeti: *ubi speluncæ tegant*; vel sejungi: *Flumina, muscus ubi et ripa. Speluncæque tegant, et s. p. v.*—146. *lucus* fragm. Vatic. Medic. a m. sec. et Leid., male. *Sileri* Medic. a m. pr., quod firmat Heins. *circum* Ven. *circa* Parrhas. *Est lucum Silari juxta* Seneca epist. 58. —147. *Pluribus* Seneca ibid. et tres ap. Burm., male; v. Ge. I, 187. *quoi* post Pierium ex antiquis aliquot. At *cui* Heinsiani et alii omnes. *asylo, asillo*, alii, male, et mox *œstron*.—148. *est* abest a Goth. sec. et tribus Martin. *Grai* fragm. Vatic. et alii, ut v. 90. *vocando* Longob. Pierii. *Graii venere vocantes* conjiciebat Reiskius; ἐληλύθασι (pro κατελήφθησαν) καλοῦντες.—149. *Aspera* Goth. pr.—150. *Diffigunt* pro var. lect. Gud. *fugit mugitibus* fragm. Vatic. —151. *Tanacri* fragm. Vatic.—152, 153. aberant Moret. quart.—153. *pestes*

NOTÆ

146 *Est lucos Silari, &c.*] *Silarus*, nunc *Selo*: Italiæ fluvius in Lucania: quo Lucani a Picentinis dividuntur. *Alburnus*] ejus regionis mons, *Alborno*; ex quo monte fluvius oritur, Tanagrus, *Negro*, tenuis, et ideo æstate fere arescens. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuse*.

147 *Asilo Romanum, &c.*] Tabanus, *taon*, musca boves agitans, veteribus Italis dicta est *asilus*: Græcis οἶστρος.

Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas et nomina gentis inurunt,
Et, quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram
Et campum horrentem fractis invertere glebis;
Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.

juvencæ filiæ *Inachi. Expelles quoque illum* asilum *a gravidis matribus, nam importunior ingruit media æstate: et pasces armenta* quando *sol recens surrexit, aut* quando *stellæ inducunt noctem. Post partum omnis cura transfertur in vitulos: statimque imprimunt* iis *signa et nomina gentis: et* notant eos *quos velint, sive seponere ad propagandum armentum, sive servare dicatos sacrificiis; sive* quos velint *arare terram, et versare agrum asperum glebis solutis. Reliqui vituli pascuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem et usum rusticanum: et institue rationem eos domandi: dum animi juvenum dociles*

fragm. Moret.—154. *Hoc* Leid. tert. *Hanc* Zulich. *instant* Leid. pr. a m. pr.—155. *que* post *pecori* inserit Medic. a m. sec. Menag. pr., uterque Mead., male. *pascis* fragm. Vatic.—156. *austris* Cantabrig. et edd. vett.—157. *in vitulos cura* ante Pierium legitur. *deducitur* Oblong. Pierii.—159. Turbata oratio in copula: *Et* non habet alterum, quod ei respondeat; nisi tertio loco *aut* pro *et* dictum velis. Videri potest *et* explicative positum pro, et quidem hoc facere solent iis, quos aut—aut. Est tertia eaque præferenda ratio, ut post *et* elicias: *designant* aut simile quid ex: *inurunt*. Forte fuit *Ecquos*. *Si quos*. Aut scribendum: *Et scindere terram Ac campum;* hoc tamen insuavi sono. *malunt* Moret. pr. unus Mead. *malit* Ven. et alter Mead.—160. *sacres* omnes vetusti. *sacris* vulgg. edd. ante Heins. cum nonnullis codd.—162. *pascantur* Voss. pr. Leid. pr. nec male. Ceterum Martinus, quem olim minus bene sequutus eram, novum præceptum orditur a v. 162 *Cetera—per herbas: Tu quos*. Quod fit admodum dure.—163. *ad studia* Romanus, Gudian. pro

NOTÆ

153 *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponnesiaci, vel potius Argivorum regis, filia; ut lateret Junonem, a Jove in juvencam conversa est, et Junoni petenti dono data: ab ea tradita est Argo pastori in custodiam: qui cum fuisset a Mercurio sopitus et occisus, Io a Junone œstro immisso agitata, in Ægyptum usque fugit: ubi implorato Jovis auxilio pristinam recepit formam, nupsitque regi Osiridi; et post mortem ab Ægyptiis habita est pro Dea, sub Isidis nomine.

Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio assuerint, ipsis e torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos;
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent:
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, et junctos temo trahat æreus orbis.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata. Nec tibi fœtæ,

sunt, *dum ætas mutabilis* est. *Ac primo circumda collo laxos circulos e tenero vimine: deinde postquam colla* prius *libera assueverint servituti; conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipsis circulis, et coge eos simul incedere. Et jam tum rotæ sine onere sæpe trahantur* ab *illis per humum, et* illi *imprimant orbitas in superficie pulveris. Postea axis e fago laborans sub magno onere strideat, et temo ex ære trahat rotas sibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non solum herbas, et frondes edules salicum, et ulvam palustrem; sed* etiam *fru-*

var. lect. Parrhas. a m. sec. *servabis* fragm. Moret.—166. *At primum* edd. vett. *Et* Nonius. *lapsos* Reg. Martini. *ciclos* aliquot codd. et ed. Ven. *circos* Gud. pro div. lect. Parrhas. Goth. sec. et fragm. Vatic. a m. pr. cum Julio Sabino.—167. *Cervice* Medic., sed idem *sub nocte* et *criclos* a m. pr. *deinde* unus Mead.—168. *ipsos tunc* Zulich. Goth. sec. *ipsos et* Moret. quart. *ipsis de* Oblong. *ipsis et* Longob. Pierii. *ipsis ex* Reg. *ipsis cum* unus Mead. *aptis* Zulich. *actos* duo.—169. *gradus* Goth. sec. *juvencis* Medic. a m. pr.—170. *Atque illos* Medic. a m. pr., *ducuntur* Rottend. pr. et unus Mead. Mentel. pr. *ductentur* Ven.—171. *summa* Rottend. alter. *signant* Rottend. tert. et Mentel. pr.—172. *validoque* alt. Menag.—173. *Instrepet* Goth. sec. *terat* Erf. *vinctos* et *orbis* nonnulli ap. Pierium.—175. *Non* alt. Rottend. *vescæ* Mentel. tert. *sylvamque* Rom. Pierii, Parrhas. in marg. *ulvasque* fragm. Vatic. a m. pr.—176. *Nec ubi* Moret. pr., quod Heinsio placebat, ut esset *necubi*, pro ne alicubi. Lucan. IX, 1058 *Necubi suppressus pereat gener*. At sequitur, *imple-*

NOTÆ

166 *Circlos*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *seclum* et *periclum*, pro seculum et periculum.

168 *Aptos*] Ligatos; ab ἅπτω *ligo*, ut fuse ostendimus Ecl. VII. 13.

172 *Faginus*] E fago, *de hêtre*: Ecl. I. 1.

175 *Vescas*] Edules, quæ famem excitent. Ge. IV. 131. *Ulva*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

176 *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc est de furfuribus triticeis, et farina hordeacea. Ego de herbis adhuc teneris, et recens ortis. Favent mihi voces, *carpes sata*, quæ plane herbarum putationem et collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii v. 205. 'Tum demum crassa magnum farragine corpus Crescere jam domitis sinito:' ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis semestribus. Virgilius itaque dicen-

More patrum, nivea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frænos audire sonantes;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris

menta e tenera *segete. Neque vaccæ partu solutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *consuetudo veterum: sed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus. Si vero studium magis est ad bella, et ad exercitus feroces; aut si* magis studium est *radere curru amnem Pisæ Alpheum, et impellere currus celeres in luco Jovis: primus labor equi est, videre contentiones et arma pugnantium, et ferre plangorem tubarum, et tolerare gemitum rotæ tractæ, et audire in stabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magistri, et amare sonitum palpati colli. Audiat autem ista, ut primum depulsus est a lacte matris: et vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, imo et tre-*

---

bunt.—177. *mulgaria* nonnulli Pieriani, item apud Philargyr. et Nonium, qua forma et Valgium olim usum fuisse notant Grammatici. Ad communem lectionem accedit aliorum scriptura: *mulctralia, multralia, multraria,* ut in fragm. Vatic. a m. pr. *mulcraria, mulctaria,* ut in Medic. a pr. m., *multaria.*—178. *Et* fragm. Vatic. *consumant* Medic. a m. pr. *consumunt* Rottend. tert. *consumment* Gud.—179. *in turmasque* Ven.—181. *Si Jovis* unus Mead. *volentis* fragm. Vatic.—182. *equis* Medic. *animosque ad bella* alter Rottend. Jo. Schrader. post alia tentata legebat: *Primus equis labor est animosis, arma videre:* quomodo enim equus *animos* videre possit? Scilicet *animi,* ut iræ, *θυμὸς,* pro pugna, quæ animose fit; et h. l. *animi et arma bellantum* sunt poëtæ ipsi bellantes.—184. *stabulis* apud Nonium in *frenos,* et unus Mead. *audere* Medic. a m. pr. conf. ad v. 188.—186. *Plausibus et plausæ* Zulich. pr. Moret. Goth. sec. *amaræ* fragm. Vatic. a m. sec.—188. *Audeat* Heins. recepit ex Medic. ac

NOTÆ

dus est, aut Varroni esse contrarius; aut farraginem domitis copiose, indomitis ac junioribus parce tantum, permittere. *Fœtæ*] Vox ambigua, quæ sæpe gravidas; hic partu jam solutas, significat. Ecl. I. 50. *Mulctraria,* vasa mulgendo pecori, Ecl. III. 30.

180, 181 *Aut Alphea, &c.*] De *Pisa,* urbs an fons tantum fuerit, dubitare videtur Strabo lib. VIII. Regio certe fuit, et pars Elidis, sive Eleæ, in Peloponneso: in qua *Olympia* urbs, et *Alpheus* fluvius. Ge. I. 59. loca ludis Olympicis et Jovis templo insignia. Vide supra v. 20.

183 *Lituosque pati*] *Lituus,* species incurvæ buccinæ: a cujus similitudine *lituus* quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones designabant.

Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
At tribus exactis ubi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis; tum cursibus auras,
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemis atque arida differt

mens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus accesserit tribus jam elapsis; statim incipiat describere gyros, et incedere *passibus numerosis* ac *sonantibus: et inflectat alterne commissuras crurum,* ita ut *videatur coactus; deinde lacessat ventos cursu: et currens per campos patentes, quasi solutus fræno, vix attingat pedibus superficiem arenæ. Qualis est Aquilo, cum imminet vehemens a septentrionalibus partibus, et* cum *dissipat*

Gud. a m. pr., Mentelianis, Reg.; et sic Romanus videtur legisse. Ita et fragm. Vatic. *Audiat* vulgo, minus bene. vid. Not. *inque diem, inque viam, inque fidem* tentabat Jo. Schrader.—189. *et jamque—et jam* Heins. disjunxerat Charisii auctoritate. Et sic libri nonnulli; cf. Pierium; et edd. vett. Enimvero *jam—jamque* aut *jamque—jamque* dici obvium est; at, *et jamque—et jam*, ut in primo membra altera copulativa sit otiosa, poni posse valde dubito. Magis itaque vulgatior ratio, *etiam—etiam*, placet; ut in priore parte adjuncta copula jungat reliqua cum antecedente: *Invalidus et etiamnum tremens, etiamnum inscius ævi.* cf. Æn. VI, 485. Atque ita plane fragm. Vatic. Medic. interpolatus *jamjamque tremens, jamjam inscius*, cum a pr. m. *etiamque* scriptum bis fuisset. *jamjamque* etiam in Moret. fragm. *Invalidusque* Regius Martini. *etiamque* Parrhas.—190. *Ac* Menag. pr. et Reg. Martini. *æstas* Heins. reposuit, ut habebat Romanus, Gudian. Mentel. pr. a m. pr. et Zulichem., uterque Arundel. Mead., et vett. edd., ut Ven. et Mediol., etiam fragm. Vatic., sicque edidit Naugerius, et qui eum seqq. Ceteri *ætas*, quod an pro anno absolute dixerit ullus poëta, mihi quidem nondum liquet; ubicumque enim legitur, varietatem lectionis invenias. conf. Pier. et Burm. cf. inf. Ge. IV, 207. Agnoscit tamen hoc Servius et Nonius Marcellus in *Exigere*. Porro idem Romanus *acceperit;* sic et Regius ap. Burm., exquisitiore, puto, ratione. cf. Ecl. VIII, 39, at fragm. Vatic. a pr. m. *occeperit*.—192. *currum* Medic. a m. pr. Rottend. tert.—193. *cum cursibus* Reg. et Parrhas. in marg., fragm. Vatic. a m. sec. cum Goth. sec. *cruribus* Edit. Norimb.—194. *Tum vocet* Heins. reposuit ex Medic. et optimo quoque; etiam Romanus sic habet: *Provocet*, quod vulgare, editur vulgo. *Tum movet* vel *vocet* Zulich. *Cum vocet* alter Menag. *Advocet* unus Arundel. *petat* tert. Rottend., ex interpret.—195. *ponit* alter Moret. *verrat* Moret. quartus, qui a m. pr. *resonat vestigiat. signat* apud Serv. ad Æn. V, 317.—196. *condensus* Menag. alter. *horis* duo.—197. *Incumbit* Goth. sec. *horrida* Toll. *arrida* Franc. cf. inf. v. 458. *defert* alter. Rottend.

NOTÆ

196 *Qualis Hyperboreis, &c.*] De *Scythia*, Ecl. I. 66. De *Aquilone*, sive *Borea*, vento septentrionali, Ecl. VII. 51. De *Hyperboreis*, seu *Riphæis* Moscoviæ montibus, Ge. I. 240. Dicuntur Hyperborei: quia supra eos et ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemes*, id est, nubes in Scythia collectas, meridiem versus propellit; easque *aridas*, quia non solvit eas in pluviam, utpote siccus et constringens.

Nubila: tum segetes altæ campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
Dant sylvæ, longique urgent ad littora fluctus:
Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret esseda collo.

procellas Scythiæ et nimbos adhuc *siccos: tum segetes altæ, et agri* spicis *fluctuantes tremiscunt modico flatu: et cacumina sylvarum edunt strepitum: et longi fluctus impellunt* se *ad littora: Aquilo* autem *ruit, simul radens cursu campos, et simul mare. Talis* equus, *vel sudabit, et emittet ore spumam sanguineam, ad metas et magna spatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc de-*

Gudian. a m. pr. Ed. Ven.—198. *dum segetes* octo boni codd. cum uno Arundel. et Mead. Martini; forte melius, ut minus impedita structura sit. Nunc esse puta: *Qualis Aquilo differt, cum incubuit. cum* Regius. *natantis* fragm. Vatic. Urget Jo. Schrader. *campos natantes* dici aqua submersos: ut sup. I, 371 *Omnia plenis Rura natant fossis.* Lucret. sæpe, v. c. VI, 1140 de Ægypto. et 266. Silius IV, 162, ubi Drak. Itaque conjicit *campique nitentes*: quod frequens de segete dici quis dubitet? Verum cogitandum, *campos* pro segete dictos; nihil autem magis consentaneum, quam *segetem natare, fluctuare*, dici, vento impulsam? Paulo diversum est, quod sup. *undantem buxo Cytorum* dixit II, 437, et II, 281 *ac late fluctuat omnis Ære renidenti tellus*: etsi simili modo dici potuissent: campi segete natantes. Sed proxime ad Maronem Ausonius Mosella 194 *Tota natant crispis juga motibus, et tremit absens Pampinus*: de umbra in amnem projecta. Uti ap. Statium II Sylv. 2, 49 *vitreoque natant prætoria ponto; et natæ umbra profundo* II Theb. 42. Imitationem loci notatam video ex Maximiano (personato Gallo) *Arva sub æstivis undant horrentia flabris.* —199. *sonoris* fragm. Voss.—200. *longeque* præscriptum est notæ Heinsianæ; nescio unde; nam ubique legitur editum *longique*, ut etiam Medic. Rom. et laudat Heins. κύματα μακρὰ θαλάσσης. *longeque* Medic. Pierii cum aliis.—201. abest versus a fragm. Moret. *verrit* citat Serv. ad Æn. IV, 72. *ipse* unus Arundel. *arma* Reg.—202. *Hinc* Medic. a m. sec. Gud. et alii; et sic fragm. Vatic. et Roman.; et recte; compara v. 190. 193. 205. ab hoc inde tempore, nunc demum. *Hic et ad* Comment. Cruq. ad Horat. Od. IV, 2. *et* etiam Rom. et Oblong. Pierii. *maxima Circi Sudabit spatia* conjiciebat Markland. ad Stat. Sylv. V, 1, 21, nimis calide; ita *Eleus Circus* a poëta dictus esset. Jungenda sunt: *ad metas et spatia campa Elei.*—203. *et* abest a Rottend. tert. et Parrhas. *agit* Leid. a m. pr. et fragm. Vatic.—204. *Bellica* Medic. a m. pr. Moret. pr. unus Mead. Goth. sec., quod placebat Martino; recte tamen rejecit Heins. Eadem varietas alibi. v. Heins. *Belgia* Menag. pr. *ferat*

NOTÆ

202 *Elei .... campi spatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo Ge. I. 59. et Ge. III. 20. et modo v. 181.

204 *Belgica esseda*] Essedum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti solitos fuisse Britannos in bellis memorat Cæsar, de bello Gall. lib. IV. Quod et vicinis quoque gentibus, ut Belgis, qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuisse in usu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 170.

Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis sinito; namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prensique negabunt
Verbera lenta pati et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et cæci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;
Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Carpit enim vires paulatim uritque videndo
Fœmina; nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylva formosa juvenca:

nique permitte, ut magnum corpus eorum, qui jam *domiti* sunt, *pinguescat densa farragine; nam* si saginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, et comprehensi recusabunt pati flagella flexibilia, et obtemperare duris frænis. Sed nulla cura magis corroborat* eorum *vires, quam impedire coitum et aculeos insani amoris: sive boum, sive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, et in deserta pascua, post montem interjectum, et trans latos fluvios; vel servant inclusos interius ad præsepia* pabulo *abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, et exhaurit* marem: *nec permittit* ut *meminerit sylvarum, et pabuli: illa quidem* facit hoc *dulcibus blanditiis: et sæpe cogit superbos amantes certare inter se cornibus. Pulchra juvenca pascitur in magna sylva:* tauri vero *illi vicissim*

fragm. Voss. *heseda* Parrhas.—205. *Tu* Reg. *ferragine* Medic. a m. pr. Sic et alii scribunt, aut *feragine. sartagine* Heins. conj. Causam non video.—206. *domiti* tres ap. Burm.—207. *tollunt* duo, et Serv. ad v. 174 in nonnullis Mss. *animos pressique* Zulichem.—208. *Verbera dira* fragm. Moret. *dura* Reg.—209. *nonnulla* fragm. Vatic. a pr. m. *industria servat* vett. aliquot apud Pierium cum Ed. Ven.; alterum magis poëticum.—288. *quoi* fragm. Vatic., ut v. 6.—212. *Atque adeo* Moret. quart., sed v. Heins. *procul atque infusa resurgunt* Ven. *relegat* Franc.—213. *appositum* Leid., quod Heins. probabat; recte rejecit Burm. cf. Not. *nata* Medic. a m. pr.—214. *Atque* Zulich.—216. *neque herbæ* Pierii Oblongus.—218. *subicit* Mentel. a pr. m.—219. *Sila* olim alios legisse, Servius memorat, quod ut fiat, nullam hic necessitatem cogere, ut in Æn. XII, 715 *Ac velut ingenti Sila, summove Taburno;* itaque vulgo ab Intpp. neglectum. Fateor tamen, mihi versum ante Servium inspectum jamdudum

NOTÆ

206 *Ante domandum*] Vide infra, v. 348.

208 *Lupatis*] Lupatum, frænum asperrimum, uncis armatum ferreis lupinorum dentium formam habentibus; unde nomen est.

215 *Uritque videndo*] Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent passivam, Ecl. VIII. 71.

Fluctus uti, medio cœpit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.
  Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis; nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per sylvas; tum sævus aper, tum pessima tigris.
Heu, male tum Libyæ solis erratur in agris.

albescere procul in medio mari, et eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad littus, resonat horrende inter rupes, et cadit non minor ipsa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, et superjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, et hominum, et ferarum, et genus piscium, pecudes, et volucres versicolores, rapiuntur in furorem et ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim et strages in sylvis: tunc aper est *crudelis, tunc tigris* est *pessima: heu! tunc pericu-*

impetu mentis. *et fertur* Mentel. alter pro *effertur*, ut Heins. putat.—237. *uti medio* Romanus cum aliis Pierii, decem apud Heins. et Burm. tres Martin. Goth. sec.; et ita scribi debebat: reposuique nunc cum Brunckio pro *ut in medio*, *uti in medio* duo Burm. Oblongus Pierii, et Regius Martin. *ubi in* ed. Ven. *in primo—ponto* Medic. a m. sec., forte ex Æn. VII, 528 *Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento*, ubi idem Medic. *ponto* habet. Sed vid. ad eum locum Var. Lect. De interpunctione vid. Not. h. l.—238. *sinus* Menag. pr. *atque volutus* Ven. Parrhas. Erf.—239. *nec ipso* ante Heins., ut alii. *neque ipse* Goth. sec., felici lapsu.—240. *at una* tres. *et jam* Gud. a m. pr.—241. *subvectat* Medic. Romanus, optimi cum Menag. pr. Moret. quart. fragm. Moret. Ed. Mediol. Goth. sec. Sic et variatur Ge. IV, 385. *Vorticibus* et hic Medic. cum al.; et id constanter sequi debebat Heins.—242. *que* post *ferarum* abest a tribus.—243. *pecudis* Ven. *et pecudes* Leid. sec.—246. *Sævior occurrit campis* Moret. sec.; quod non miror arrisisse Heinsio et Burmanno.—247. *infames ursi* Zulich. *tum multa* Rottend. alter.—248. *Per sylvas* Heins. e Medic. et aliis compluribus, non restituit, sed revocasse videri debet, nam sic jam Nauger. ediderat; irrepserat iterum in vulgg. *Per sylvam*, quod alii habent. *tunc* hic et paulo post Goth. pr., ut forte plures, v. c. Romanus.—249. *versatur in agris* ex antiquissimo codice laudat Pierius, ex Medic. autem *erravit*. Porro *in arvis* major codd. pars, teste Heinsio et Martino; male tamen,

NOTÆ

241 *Subjectat*] *Superjicit:* et notavimus Ecl. I. 46. præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.

249 *Libyæ*] Africæ pars est, quæ vulgo pro Africa tota sumitur. Ge. I: 241.

Nonne vides, ut tota tremor pertentat equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam fræna virum, neque verbera sæva,
Non scopuli rupesque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montes.
Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas
Atque hinc atque illinc, humerosque ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem

Ipse incedit per desertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advexit ad nares *notum odorem* fœminæ. *Tunc sane nec fræna aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli et rupes cavæ, neque fluvii interjecti et volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit, et acuit dentes, et conculcat terram pedibus,* et *fricat costas arbore, et ex utraque parte indurat humeros ad plagas.* Quid facit *juvenis, cujus in ossibus durus amor*

----

cum arva culta sint. Burmannus optabat, ut codex aliquis haberet, *erratur arenis.*—250. *pertentat* Moret. sec. et duo Rottend., quod post *vides ut* ferri potest. v. Burm. cf. Ge. I, 56.—252. *At* Franc. Goth. pr. Ed. Norimb.—253. *Nec sc.* Reg. *retardent* pr. et quart. Moret., quod Heins. ad *vides ut* referebat; malim nullo cum istis nexu, per se, dictum pro *retardare possunt.*—254. Editum erat *correptosque;* quam corruptelam dudum ejecerant Aldd. sec. et tert., cum his Junt. Fabric. et al., iterum intulere Commel. Pulmann. et ceteræ Batavæ. Itaque *que* iterum ejecimus: quod restituunt Wakef. et Voss. tam varia sunt hominum judicia. *subjectosque* Goth. sec., forte quod librarii animo insidebat adhuc *objecta* ex vers. sup. Markland. Ep. crit. ad Franc. Hare pag. 52, emendat *correptos fundo;* nam aliter, inquit, sensum vix efficias. Tu vero junge: *retardant Flumina objectu, torquentia montes,* saxa, *correptos unda,* fluctu et impetu suo. Jo. Schrader. tentabat *pontes:* quod cupide arreptum reposuit Wakefield, quia similis versus Lucret. I, 286 *Nec validi possunt pontes venientis aquai Vim subitam tolerare.* 255. *dentemque* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 1, at idem ad Od. III, 6 *dentes,* ut et Donat. ad Terent. excitat. —256. *pedibus subigit* Zulich., et in ora Edit. Junt. notatum a Pierio, sicque ed. Paris. 1494.—257. *humerosque* multi ap. Heins., Romanus cum aliis Pierii, tres Martini cum vett. edd., quod et Martinus recepit, et hoc recepto recte distinguas post *illinc,* ut jungantur: *fricat arbore costas Atque hinc atque illinc; humerosque ad vulnera durat.* atque hoc nunc recepi. Antea legebatur: *fricat arbore costas, Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.* non video, cur ita interpunxerit Heins.—258. *cum versat* Regius Martin. *durum cui* Nonius in *Durus;* sed in *versat* habet *magnum,* ut et Donat. ad Terent. Andr. I, 5,

NOTÆ

251 *Odor attulit auras*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255 *Sabellicus sus*] Vel aper, vel sus domesticus: e Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina. Æn. VII. 665.

258 *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Asiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris sacerdotem, e Sesto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Hellesponti, inter utrumque oppidum interjectas; sed aliquando

Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta; quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
  Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem

excitat ignem? scilicet vigilans per obscuram noctem trajicit natatu fretum agitatum subita tempestate: super ejus caput *magna porta cæli tonat, et mare impactum rupibus sonat: nec miseri parentes possunt* eum *impedire, nec* ipsa *insuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculosæ Bacchi, et genus acre luporum et canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis est tamen præ ceteris furor equarum. Et* vero *Venus ipsa immisit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, et*

44.—259. *adruptis, obruptis, abruptis, a brutis,* solennes aberrationes hic vide ap. Burm. Defendi potest *obruptis,* ante ejus oculos et ora. Defendit quoque Wakef. ad Lucret. v, 505. *Nempe obruerit* Rottend. alt.—260. Hoc ordine omnes scripti Burm. et Heins. et vetustissimi Pierii. At ex eo apparet, lectum quoque esse: *Cæca nocte natat;* et in Oblongo: *Nocte natat cæca freta serus.* Venetus porro: *Nocte natat tota,* et Goth. pr *sectus freta.*—261. *et* abest tert. Rottend.—263. *funera* Rottend. alt. *vulnere* Ven. Sed vid. Æn. IV, 308.—264. *pecus acre* Gud. pro div. lect. Eandem diversitatem notat Burm. ex Æn. III, 221.—265. *canes* Erf. *quisque, quidque, quæque, quique,* aberrationes apud Burm. assentiendum tamen Vossio, qui *quique* tanquam mollius eligit. *in bellis* Rom.—268. *adsumsere, assumsere* ibidem, et in Goth.—269. *Il-*

NOTÆ

viribus destitutus, ac tempestate oppressus interiit. Cadaver cum esset ad littus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientia ex ipsa arce in mare se præcipitem abjecit. De *Sesto, Abydo, et Hellesponto,* Ge. I. 207.

261 *Porta cœli*] Est, juxta Manutium, aër nubibus plenus: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios, ipsa nubes, ex qua portæ instar hiscente, fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optime, regia, sive templum Jovis. Nam Jupiter a poëtis quasi e templo fulminare fingitur. Lucret. l. I. 1096. 'cœli tonitralia templa.' Silius l. I. 136. 'tonat alti regia cœli.'

264 *Lynces*] Species luporum cerviariorum, de quibus Ecl. VIII. 3. Has, ut et tigres, currui Bacchus alligavit.

267 *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus, Sisyphi filius, e Potnia Bœotiæ vico; cum equas suas, quo essent velociores, a coitu cohiberet; Venus indignata tantum iis furorem immisit, ut dominum laniarint.

269 *Gargara.... Ascanium*] Gar-

Ascanium; superant montes, et flumina tranant.
Continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras; et sæpe sine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos et depressas convalles
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Boream Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum

trans rapidum Ascanium: transcendunt montes, et trajiciunt fluvios: statimque, postquam ignis exarsit in *medullis avidis, præsertim vere (quia vere calor redit in ossa) illæ omnes stant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: et sæpe sine ullo concubitu, gravidæ vento,* quod *mirum* est *dictu, currunt per saxa, et rupes, et valles humiles: non ad* ortum *tuum, o Eure; neque ad ortum Solis,* neque *ad Boream et Caurum; neque ad eam partem, unde oritur Auster nigerrimus, et* unde *contristat aërem pluvia tempestate. Post hunc denique* concep-

----

lam Commentator vetus Horat. Od. I, 35.—271. *ubi* erasum in Gud., male.—272. *redit omnibus* quatuor ap. Colum. VI, 27, 5, ubi excitantur hi versus. *redit calor ossibus illis* Romanus.—273. *Ore—verso* Ven. et fragm. Moret., prosaica forma. *Ora* Zulich. pro div. lect., exquisitius: sed sine auctoritate idonea; *ad Zephyrum* Romanus Pierii; et Mediceus ad verticem vocis, item antiquiss. Goes. liber apud Columellam l. l.—274. *Exspectantque* Medic. a m. pr. et Goth. sec.—276. *depressos* Plotius de metris p. 2630.—278. *In Boream* ante Heins. vulg. *Chaurumque* scribit Romanus, Medic. cum plurimis. *Corumque* Toll. *Chorumque* duo cum Longob. Pierii.—279. *pluvio c. sidere* Romanus Pierii, non improbantibus Heins. et Burm. Ab hoc tamen loco alienum

NOTÆ

gara, pars Idæ montis, et oppidum in Troade. *Ascanius,* Bithyniæ fluvius in Asia. Hic pro quolibet monte et fluvio.

273 *Ore omnes versæ, &c.*] Equas in Lusitania circa Olyssiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Justinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Gallicíæ et Lusitaniæ. Virgilius, duce Aristotele, ex illo conceptu non verum fœtum, sed lentum virus stillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore; ἵππος enim *equus,* et μανία *furor.* Est etiam *hippomanes,* caruncula, quæ fronti pulli adnascitur: utrumque venenatum creditur.

277 *Non Eure tuos, &c. In Boream, &c.*] Alii sic interpretantur: Non ad Eurum, sed ad Boream, &c. Ego sic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia scriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut et ipse Virgilius: 'Ore omnes versæ in Zephyrum.' De *Zephyro,* vento occidentali, Ecl. v. 5. De *Borea,* septentrionali, Ecl. VII. 51. De *Austro,* meridionali, Ecl. II. 58. De *Euro,* orientali, Ge. I. 371. *Caurus,* sive *Corus,* spirat inter septentrionem et occasum.

279 *Pluvio frigore*] Auster non est frigidus, sed calidus atque humi-

Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.

tum *distillat e partibus genitalibus viscosus liquor, quem pastores apto nomine vocant hippomanes, quod sæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque* huic *herbas, et verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa singula, correpti amore. Hoc sufficit armentis. Superest secunda pars laboris,* nempe *tractare greges lanigeros, et capellas hirsutas: hoc difficile* est; *hinc sperate gloriam, o rustici laboriosi. Nec dubito animo, quam sit difficile superare sermonis* dignitate *ista argumenta, et addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor sua-*

\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-

videtur, cum de austri effectu ac vi agatur, is contristat *frigore, hyeme, pluvia;* non vero, *sidere.* Sed est solemnis ea permutatio; conf. ad Ovid. Met. v, 281; *et sidus pluvium* vulgarius. In *frigore* consentiunt omnes libri Columellæ l. l, *pluvio—pulvere* Goth. pr., perperam. *constringit* Ven.—280. *Hic* Heins. e melioribus. Antea *Hinc.*—281. *destillat* omnes scribunt meliores; et recte ita Heins. *distillat* alii.—283. *que* abest a Menag. pr. *Miscuerantque* duo. *Miscuerintque* Romanus et Mead. Versus hic bis in hoc carmine occurrit, hic et Ge. II, 129. Vix probabile fit in carmine tam elaborato poëtam hoc admisisse. Restat, ut judicandum sit, utro loco insertus esse videri possit ab alia manu. Jam in præsenti loco vix bene eo careas. Altero loco, Ge. II, 129, melius abest, cum ibi de veneficio proprie dicto agatur, cum quo carmina, *verba non innoxia,* non necessario conjuncta sunt: vid. ad e. l. Brunck.—284. *irremeabile tempus* Zulich., ut et unus Æn. x, 467 exhibet. conf. Burm. ad Anthol. Lat. p. 131.—285. *cum* Rottend. alt. *rapti* Ven. *rapti circum sectamur* Erf.—286. *Hic* Ven. *Superest* Medic. a m. sec.—287. *Lanigeras* alt. Menag.—288. *Hinc labor* Medic. Pierii cum aliis pluribus; et sic edd. vulg. ante Heinsium, qui bene revocavit *Hic*, quod jam Nauger. reposuerat. Sic Medic. Rom. et fragm. Vatic. *laudes* Parrhas. Regius et unus Mead. *sperare* Ven. Goth. uterque et edd. Ven. 1475, 1476.—289. *Non sum* Rottend. Leid. alter. *verbis evincere* Gudianus, ut Lucret. v, 100 *pervincere dictis. me vin-*

NOTÆ

dus: unde *frigus* hic pro pluvia tempestate usurpatur; ut *hyems* sæpe, pro æstiva etiam tempestate. Ge. I. 321. 'Ferret hyems culmumque levem paleasque volantes.'

280 *Hippomanes*] Supra v. 273.

286 *Hoc satis armentis. Superat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium et caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriusque gregis curatione,* v. 295. II. *De æstiva utriusque cura, et meridiana ac serotinâ pastione,* v. 322. III. *De lanificio,* v. 384. IV. *De lactis proventu,* v. 394.

Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor. Juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas;
Et multa duram stipula filicumque maniplis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat turpesque podagras.
Post hinc digressus jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conversa diem: cum frigidus olim

vis rapit me per altissimas solitudines Parnassi: placet ire per ea *culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Castaliam* undam. *Nunc, o veneranda Pales, nunc canendum est magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus stabulis, donec æstas frondosa paulatim redit: et* ut colonus *tegat duram terram multa palea, et manipulis filicum, sub* ipsis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, et importet scabiem ac turpes podagras. Postea discedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, et det aquam recens* haustam; *et ut stabula* tuta *a ventis, objiciantur Soli hyemali; versa ad meridiem: cum*

cere Ven. Lucret. v, 734 *Difficile est ratione docere et vincere verbis.*—290. *hinc addere* malebat Burm., ex verbis scilicet honorem addere. Et sic plane Goth. pr. Enimvero *hunc honorem*, ornatum hunc, cui cum maxime operam impendit.—293. *devertitur* optimus quisque scribit. *divertitur* alii. v. Burm. adde Pierium.—294. *ore canendum* unus Mead.—295. *tabulis* Gud.—296. *educitur* Menag. pr. *inducitur* Parrhas. *Edico carpere—sternere—sufficere et præbere*: hæc ad pastores, primo quod loco ponitur, ad oves spectat; *edico* oves *carpere, et* pastores *sternere.* Sed ferenda hæc in omni oratione.—297. *Et multam duram* Goth. sec. *Et multum dura* Ven. *dura* fragm. Vatic., et a m. sec. *in stipulà. durum* Rom. *felicum* Mentel. pr.—300. *degressus* unus Leid. *digrediens* Servius ad Æn. VIII, 546.—303. *At* Menag. pr. *tum f. o. Jam redit* Ven. *dum f.*

NOTÆ

291 *Me Parnassi*] De eo monte Phocidis, Ecl. VI. 29. Cujus in radicibus *Castalia* est, sive fons Castalius, Musis sacer. De *Pale*, Dea pabuli, supra v. 1.

297 *Filicumque maniplis*] Filix, *fougère*, nota herba.

301 *Arbuta*] Sunt proprie fructus arbuti: hic sumuntur pro ipsa arbuto, *arboisier:* quæ arbor inter caprarum pabula numeratur a Colum. l. VII. 'Ea sunt arbutus, cytisus agrestis,' &c. Vide Ecl. III. 82.

303 *Olim*] Vulgo tempus significat præteritum, aut futurum: aliquando præsens, aut indefinitum; ut hic, et Æn. v. 125. 'quod tumidis submersum tunditur olim Fluctibus.' Et alibi. Tunc autem significat, *aliquando, sæpe, denique, &c.*

Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ;
Nec minor usus erit: quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra:
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.

frigidus Aquarius jam demum occidit, et aquam emittit sub extremum annum. Hæ quoque capræ *non colendæ sunt a nobis minore studio, nec minor erit utilitas* ex iis: *etsi Milesia vellera* ovium, *imbuta Tyria purpura, magno* pretio *vendantur. E capris soboles frequentior* est, *et largior abundantia lactis: quanto magis mulctrale spumaverit, uberibus exhaustis; tanto copiosius lac fluet ex uberibus pressis. Iste-*

unus Arundel. quod pedestri verbo propius, usque dum.—304. *extremo sudatque* Parrhas.—305. *Hæc quoque—tuendæ* Romanus antiquissimus cum fragm. Vaticano; unde apparet, a lapsu librarii primum ortum habere alteram lectionem. Ms. Medic. *Hæc—tuenda.* Et hoc interpretantur Servius, Philargyrius, Grammatici, tanquam exquisitam generis enallagen, et sic plerique libri cum edd. Ven. et Mediol. et Aldd. pr. et sec. At Nauger. in Ald. tert. *Hæ—tuendæ*, quod ab iis, qui Aldd. priores exprimebant, neglectum Heins. recte revocavit, Philargyrius habebat, et Gud. cum Moret. et omnes Martini libri. *Nec* unus Mead. *Hæc—tuendum* Heins. ascripserat in marg., quæ Lucretiana forma foret. Quorsum tamen eam inferas? Calphurn. v, 9 *quas ecce greges a monte remotos Cernis in aprico decerpere gramina campo: Hos tibi do senior juveni pater; ipse tuendos Accipe. cura breviore* Ven. *vobis* Moret. qu. pro var. lect.—306. Non deterius foret distinguere: *Nec minor usus erit. Quamvis Milesia magno—rubores: Densior hinc* (a capris) *soboles.*—307. *incocta colores* Goth. sec., ut et Romanus cum aliis Pierii, male. *rubores* etiam fragm. Vatic. —308. *hic largi* fragm. Vatic.—309. *Quam magis* Heins. confirmavit e Mediceo et quos habebat omnibus, excepto tert. Rottend., quod idem ille copiose illustrat, et pluribus e Lucretio illustrare aliquis possit. Vulgarem formam habet alterum, *Quo magis*, in Romano, et aliis Pierii, Ed. Ven. et quod mireris Nauger. Ald. tert. cum seqq. Mox *multra* fere scribunt, etiam *mulcra*. vid. ad v. 177. *exhausta* alter Rottend. *ubera* et hic Rom. *ubere exhausto*, est, expresso.—310. *manabunt flumina mammis* ubique editur; sic Mediceus cum bonis aliis; etiam fragm. Vatic. *ubera* Romanus cum aliis Pierii, Parrhas. et pars libror. Heins. Goth. pr., omnes Martini, uno excepto Cantabr., edd. Ven. et Medic. Præferebat hoc Pierius, Gifan., Cerda, Oudendorp. et alii viri docti. *ubera* cum *mammis* juncta non magis offendant ac *nemorum sylvæ*,

NOTÆ

304 *Extremoque irrorat Aquarius anno*] Annum exprimit eum, qui a Martio mense numerari incipit; et sic, desinit in Januarium et Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario mense. *Aquarius* dicitur Ganymedes, Troïs filius: quem Jupiter, aquila transvectum in cœlum, suis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis situ: de eo, Æn. v. 252.

306 *Milesia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ et Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro* et *purpura*, Ge. II. 506.

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, setasque comantes,
Usum in castrorum, et miseris velamina nautis.
Pascuntur vero sylvas, et summa Lycæi,
Horrentesque rubos, et amantes ardua dumos;
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
Quo minor est illis curæ mortalis egestas,
Avertes; victumque feres et virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.

rea pastores *etiam secant barbas, et pilos canos, et setas longas hircorum Libycorum, ad usus bellorum, et* ad *vestes pauperum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores et cacumina Lycæi, et rubos spinosos, et dumos qui amant* loca *edita: et ipsæ meminerunt redire in stabula, et eo deducunt suos* fœtus; *et vix transiliunt limen, uberibus onustis* lacte. *Itaque omni cura defendes* ipsas *a frigore et ventis nivalibus; quo minus ipsæ provident mortali indigentiæ: portabisque libens cibos et pabula e*

rivorum aquæ et similia. Sed ut pulchrius, ne *ubera, ubere,* succedant in binis versibus, ita verisimilius *flumina.* Obversari poterat librario *ubere* e versu sup. Utramque lectionem Parrhas. memorat.—312. *Ciniphei, Cyniphii, Cinyphei, Cynifei,* male scribunt alii. Est Κίνυψ. vid. Herod. IV, 198. *hircis* Romanus, et in aliis Pierii *hirquis;* ex interpolatione interpretis. vid. Not. Reiskius modo *tradent* pro *tondent,* ut *hirci* nominativus sit, modo *hircis,* ut *Cinyphii* sint ipsi Afri incolæ, modo *Cinyphiis hircis* conjiciebat, ut subaudiatur: pastores tondent.—313. versus ap. Colum. VII, 6, 2.—314. *vere* Parrhas.—316. *suasque* Ven. *immemores* Medic.—317. *Deducunt* Donat. ad Terent. Hecyr. IV, 4, 27.—318. *ventos glaciemque* Parrhas. et quart. Moret. *ventosque minaces* Vratisl. *niveis* Venetus.—319. *Quo minor* antiquissimus et optimus quisque Rom. Medic. et alii, et sic cum Serv. ac Philarg. major pars librorum Heins. et Martini, etiam Goth. uterque cum Erf.; adde edit. Egnatii et alias nonnullas antiquiores; eodem sensu ac vulgatum *Quo minus;* poëtica ratione adverbium in epitheton aut adjectivum mutari quoties jam vidimus! Sed a sensu versus plane aberrabant critici. v. Not.; hinc erat, quod alterum præferebant.—320. *Avertas* Menag. alter. *Avertis* Ven. *largus* malebat Jo. Schrader.—321. *claudis* Me-

NOTÆ

311, 312 *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. VI. 809. 'incanaque menta Regis Romani,' Numæ, qui annos 80. natus decessit. *Tondent*] Priscianus sumit passive pro *tondentur;* et *hirci,* accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; et *hirci,* in genitivo; suppresso nominativo, *pastores. Cinyphii*] Africani. Cinyps est Ptolomæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci sunt villosissimi.

313 *Usum in castrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur: vel ad nautarum militumque vestes, saccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis, bellicis machinis impactus, adhærescat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo,* monte Arcadiæ, Ecl. x. 15.

321 *Fœnilia*] Loca in quibus fœnum includitur, non sunt claudenda: id

At vero, Zephyris cum læta vocantibus æstas
In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet:
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ:
Ad puteos aut alta greges ad stagna jubeto

virgis, nec claudes ipsis *fenilia per totam hyemem. At vero cum grata æstas imminebit, Zephyro invitante;* tum *induces utrumque pecus* ovium et caprarum *in saltus et in pascua: sub primum ortum Luciferi* fac ut *pascantur campos subfrigidos; dum mane novum* est, *dum herbæ candidæ sunt, et ros in teneris herbis jucundissimus est pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit sitim, et cicadæ querulæ fatigabunt stridore* suo *arbores; jube ut greges circa puteos, aut circa pro-*

dic. *claudas* Erf. *feralia* Parrhas. a m. pr.—322. Legebatur: *At vero Zephyris cum læta vocantibus æstas: In saltus utrumque gregem atque in pascua mittes.* Ita vero dura erat verborum junctura, cum supplendum esset: *cum læta æstas*, scil. erit. Obvium tamen est, duo versus 322, 323 esse protasin; et *mittet* et leniorem et elegantiorem orationem efficere; *æstas mittit*, qua incipiente mittuntur. Et sic Mediceus a pr. m. et libri apud Ursinum habere memorantur. Ceteri omnes, etiam fragm. Vatic. cum editis, *mittes*, prono lapsu. *mittas* Franc. Obtemperavit jam monenti Brunck. *in* ante *pascua* abest Rottend. alt.—324. *Lucifero* tres ap. Burm.—325. *Carpamus* omnes libri etiam apud Colum. VII, 3, 23, ubi hi versus exhibentur, necnon fragm. Vatic. Proprie si loquimur, aliter dicimus, *carpere frigida rura*, aliter, *carpere viam, iter;* hoc hominibus, illud pecori herbas depascenti, tribuitur: etsi et hoc, sed alio contexto, vidimus de incessu dictum *carpere campum, prata*, ut sup. 142. Proclive est, *carpantur* conjicere. Zulich. a m. sec. *carpentur*. Jo. Schrader. *Quæramus* tentat: ut in Calphurn. v, 51 *tum longius herbas Quære*. Ut tamen nunc legitur, int. cum grege pererremus rura. *Sed ante diem pecus exeat*, ait Calphurn. v, 52. Varro, quem ante oculos habuit noster, R. R. II, 2, 10 *æstate—cum prima luce exeunt pastum.* Porro in fine versus: *dum flumina crescunt* Donatus laudat, memoriæ vitio, in Terent. Adelph. III, 2, 52. *dum gramina coment* Goth. pr.—326. *Cum ros* Nonius Marcellus in *tenera*, ubi et *est* in fine versus tollitur, quod sustulit Heins. omnium fere librorum auctoritate.—328. Versum repetit Copa 27. cf. Cul. 151.—329. *At* utroque loco Rom. et fragm. Vatic., vetere more. *atque alta* Rom. *Aut puteos* fragm. Moret. *ad* vel *et ad alta* codd. ap. Columellam l. c. *aut læta* Erf. Qui talia captat, potest tentare *jubebo*, ut v. 300 *jubeo*, 295 *edico*, IV,

NOTÆ

est, ex iis semper educendum est fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. v. 5. De *Lucifero*, stella Veneris, Ecl. vi. 86.

327 *Quarta sitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu Solis ad occasum; et noctem quamlibet duodecim in partes. Quo sensu meridies *sexta* hora est; *quarta* nonæ nostræ respondet. De *cicadis, cigalles*, Ecl. II. 13. De *arbustis*, Ecl. I. 40.

Currentem iliguis pòtare canalibus undam;
Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos; aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum: cum frigidus aëra Vesper
Temperat, et saltus reficit jam roscida Luna,
Littoraque halcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu

funda stagna, bibant aquam currentem canalibus factis *ex ilice. At sub medium diem,* jube *ut quærant opacam vallem: si alicubi magna quercus Jovis antiqua firmitate porrigit ingentes ramos; aut si alicubi obscura multis ilicibus sylva explicat sacram umbram. Postea* jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, et iterum ducant* illos *pastum, sub occasum Solis: cum Vesper frigidus mitigat* calorem *aëris, et cum Luna humida reparat arbores, et cum littora perstrepunt* voce *halcyonis, et spinæ* cantu *acanthidis. Cur dicam versu pastores Numidiæ, cur pascua, et pa-*

----

264 *suadebo.* et recepit *jubebo* Wakef.—330. *ilignis.* Ita fere plurimi et fragm. Vatic. In aliis aberratur: *illigneis, illignis, iligneis, ilineis, in lignis, lignis,* vid. Pier. Heins. Martin. et Burmannus ad Antholog. Lat. lib. I, epigr. 110, 3. *ligneis* Goth. sec.—331. *ast mediis* Parrhas. *aut* fragm. Vatic. Regius Martin. Longob. et tert. Rottend. *ac* nonnulli ap. Pier. et edd vett. *et* unus Mead. ut ed. Ven. 1482. *in* Nonius Marcell. in *æstus.* *adquirere* Longob.—333. *tendet* Leid. alt. *In patulos tendat* Moret. sec., per se non male. *nigra* Gud. *nigrum* Mentel. pr.—334. *sacrum nemus* pr. Moret. Parrhas. Leid. a m. sec., et sic Gud. Sed in tali positu epithetorum perpetua permutatio. *atra* et *arta* pro *sacra* codd. apud Columell. l. c. *incubet* Rottend. tert. et Erf. *gressus* pro *crebris* Medic. a m. pr. In vulgata nil mutat Columella.—335. *Tunc* Rom. —336. *aëre* Goth. pr. Ceterum majorem interpunctionem e medio versu sustulimus.—337. *rosida* scribunt nonnulli, ut et apud Columellam l. c. et alias. —338. *alcyonem* Reg. *resonent* alter Rottend. *acalanthida* tuetur librorum apud Pierium, Heins., Martin., constantia, quanquam diversis modis *achalantida, athalantida, acalenthida,* tandem *achantida,* sine *et,* scribitur. *acalantida* fragm. Vatic. *et acanthida* edd. ante Heins., etiam veteres, insederat; pro quo laudari potest Calphurn. VI, 7 *ut vincat acanthida cornix.* Contra Paullinus: *Nec nisi vere novo resonant acalanthida dumi.* Similiter non modo ἀκανθὶς, verum et ἀκαλανθὶς occurrit. vid. hic Heins.—339. *pastoris* Leid. *versu* Goth,

NOTÆ

330 *Ilignis*] Ex ilice factis. *Ilex* arbor glandifera, *yeuse.*

333 *Jovis quercus, &c.*] Quomodo sacra sit Jovi, Ecl. VII. 13. Monet Servius non esse mentem Virgilii, ut greges in sacros lucos deducantur, quod nefas erat; sed hic *quercum Jovis,* et *sacram umbram,* generalia esse, non specialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, et omne nemus Dianæ sacratum est.

336 *Vesper*] Stella Veneris, Ecl. VI. 86. De *halcyone,* avi, ejusque fabula, Ge. I. 399. *Acanthis,* vel *carduelis,* avis, *chardonneret.*

339 *Libyæ*] Libya generatim Africam significat, Ge. I. 241. Tamen hi pastorum mores præcipue pertinent

Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque, et totum ex ordine mensem,
Pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.

gos constantes paucis casis? Sæpe grex pascitur noctu dieque, et per totum spatium mensis: inceditque per longas solitudines, sine ullis stabulis: tanta est vastitas camporum. Pastor Numida trahit secum omnia, et domum, et larem, et arma, et canem Amyclæum, et pharetram Cretensem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam sub graviori onere, et obstat hosti, castris ordine disposi-

pr., quasi subinde mutari solita. Sed verius librarii est ludibrium.—340. *Persequar* Zulich. *mappalia* male alibi scribitur. vid. Burm.—343. *campis* unus Arundel. et unus Mead.—344. *Armentarnus* fragm. Vatic. a m. sec. *laboremque* Romanus, librarii stupore.—345. *Crassamque* Menag. alt. *pharetramque* ed. Junt.—346. *Haud secus* Quintil. IX, 3. *Nec secus* Goth. sec.—347. *Insulto sub fasce* fragm. Vatic. *quom* Rom. et fragm. Vatic. *dum* Nonius Marcellus in *fasces* et Donat. in Terent. Andr. I, 1, 9. Porro *et hostem* Medic. a m. pr. cum aliis nonnullis Heinsii, Regius, Goth. sec. Erf., item cod. Fabricii Chemnic. et Vegetii vett. edd. I, 19, duo vett. libri apud Pierium: sed perperam. In Vegetii codd. porro est *hostis expectatus*, et *hostes* vid. Misc. Obss. Vol. VII, p. 139. *hosti* etiam Rom. et fragm. Vatic. tuentur.—348. *stat agmine* sine

NOTÆ

ad eam Africæ partem littoralem, quæ *Numidia* vocata est: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, a *νομὴ pascuum*; quia pastioni pecorum addicti.

340 *Mapalia*] Sallustius. 'Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta; quasi navium carinæ sunt.' Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æn. I. 425. 'Miratur molem Æneas, magalia quondam:' nisi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345 *Laremque . . . . . Amyclæumque canem, &c.*] De *Laribus* et *Penatibus*, Æn. II. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere et venatu, de qua supra, v. 89. *Cressa*, e Creta, insula Mediterranei maris, cujus incolæ sagittandi industria memorabiles.

347 *Injusto sub fasce*] Qui plus æquo gravis est. Sexaginta fuisse librarum a Vegetio memoratur. Quarum autem esset rerum, patet ex Cicer. Tuscul. l. II. 37. 'Qui labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, in onere nostri milites non plus numerant; quam humeros, lacertos, manus.'

347 *Hosti Ante expectatum, &c.*] Vulgo referunt *hosti* ad, *stat*; hoc sensu; *stat hosti, obstat hosti*. Iidemque *ante expectatum*, vertunt: *antequam expectetur*; ut supra v. 206. *ante doman-*

At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventes Hister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis et alto
Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas.
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam discutit umbras:

tis, antequam expectetur. At non sic fit, *ubi sunt Scythiæ gentes, et Mæotica palus, et Danubius turbidus volvens flavas arenas: et ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium septentrionem. Illic continent pecora clausa* in *stabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: sed terra jacet late deformata cumulis nivium, et alta glacie, et tumescit ad usque septem cubitos. Semper* est *hyems, semper Cauri proflantes frigus. Præterea nunquam Sol dissipat umbras palli-*

in Romanus. *stat in ordine* recitat Arusianus Messius Grammaticus. Et sic Leid. et margo Periz. ap. Vegetium, quod placebat Viro docto in Misc. Obss. l. l.—349. *Mæotia* Heins. cum melioribus, quem vide. *Mæotica* vulgo.—350. *fluentes* Franc. *Hister* scribunt præcipui codd. hic et alibi; an recte, dubito. Est enim prava sequiorum sæculorum aspiratio.—351. *Quamque jacet* Schol. Horat. Epod. 10, sed aliter idem Od. III, 10. *radit* video a Pierio excitari, male. *Rhodope medium* Franc. *sub axe* Gudian. *gelidum—sub axem* scribendum esse contendebat Jo. Schrader. Verum *medium* ornatus causa adjectum, non geographica subtilitate.—352. *nec ullæ* Rom.—354. *arboribus* Ven. *aggregibus* Goth. pr.—355. *surgit* Franc.—356. *spirantis* Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, sed ad Od. 25 *spirantes*. *spirantes frigore venti*

NOTÆ

dum pro, *antequam dometur*. Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilii, l. II. v. 31. 'dabitur tibi copia nostri, Ante exspectatum.' Habent tamen exemplaria nonnulla *hostem*, non *hosti*: atque ita legit Vegetius l. I. de Re Milit. et interpretatur: *ante hostem expectatum*, id est *speratum, optatum*: ut animosam Romanorum audaciam notet.

349 *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. I. 66. *Mæotica unda*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, a quo per Cimmerium Bosphorum distinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet syllabam brevem apud Ovid. Trist. III. 12. 2. 'Longior antiquis visa Mæotis hyems.' *Ister*] Danubius, de quo Ge. II. 497.

351 *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abscedens, septentrionem versus quasi regreditur. De *axe*, seu polo septentrionali, Ge. I. 240.

355 *Septem .... in ulnas*] *Ulna*, a Græco ὠλένη est proprie *cubitus*; sive spatium a flexu cubiti, ad medii digiti partem extremam: atque ita hic sumitur. Latius etiam interdum sumitur, pro spatio brachii utriusque extensi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctisque perpetuitatem, non convenire proprie Scythiæ et Mæoticæ regioni; sed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt.

Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris.
Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aëre ningit:
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis

das: nec quando conscendens currum ascendit in altum cœlum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Crustæ subitæ constringuntur in currenti fluvio: et unda nunc portat dorso ferratas rotas; illa quidem *ante excipiens latas naves, nunc* excipiens *plaustra.* Vasa *ærea passim franguntur, et vestes indutæ congelantur; et* homines *rumpunt securibus vina* prius *liquida, et totæ lacunæ convertunt se in duram glaciem, et gutta horrida durescit in barbis impexis. Interim non segnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora*

Lutat. ad Stat. Theb. IV, 653. *Chauri* scribunt fere et hic, ut v. 278.—358. *Nec dum* tres utroque loco et Goth. sec. *Nec cum vectus* Parrhas. et fragm. Moret. *altus* Ed. Ven.—359. *latet æquore* Venetus. *cursum* Goth. sec.—360. *in* abest Reg. Martini.—362. Distinctio hujus versus ambigua, ut semper in tali positu. Posueram antea post *puppibus illa prius patulis*, sane *pandas carinas* dixerat II, 445. Burm. *patulis* ad *plaustris* referri malit, et hoc recte, ex canone aliquoties memorato, alterum potius ornandum esse epitheto, quam nomen prius; inde enim major orationis vis existit: quamvis Wakef. male id fieri pronuntiet ad Lucret. VI, 550. Vir doctus Jac. Bryant totum versum pro supposititio habet; displicebat scilicet acumen a Maronis more et persona alienum. Si tamen sententiam prioris versus reputes: sustinet unda rotas, adeoque currus, quæ prius navigiis pervia erat: acumen perit; et *hospita* est simpl. quæ admittit, qua incedunt plaustra.—363. *dissolvunt* Ven.—364. *Induti* Gud. in rasura, ut Heinsio conjectura sit, fuisse *Indutis*.—365. *Et totæ in solidam* Romanus.—366. Versus abest Romano.—367. *non setius* Rom. et plurimi. *non segnius* Vratisl., ut Serv.; et sic alibi. vid. ad Ge. II, 277. *æquore* unus Arundel.; et sic apud Priscianum lib. X. sed aliter Charisius.

NOTÆ

propitius: sub quo probant Geographi annum die unica, unica item nocte constare; utraque semestri. Igitur hyperbolica est hæc descriptio, et *nullæ frondes, nullæ herbæ* sunt, *raræ frondes et herbæ. Cauri*, venti inter septentrionem et occasum spirantes.

359 *Rubro æquore*] Non mari orientali, quod vulgo Rubrum dicitur, et Erythræum; sed occidentali, quod a colore decedentis Solis rubescere videtur.

365 *Vertere lacunæ*] Fossæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: versæ sunt, verterunt se: ut alibi passim.

366 *Stiria*] Gutta, diminutivum est *stilla*.

367 *Non secius*] Non segnius, Ge. II. 277.

Corpora magna boum; confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pinnæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.

stant circumdata nivibus: et cervi presso agmine torpent sub *novo onere, et vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non persequuntur illos timidos immissis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum; sed cominus feriunt ferro* eos, *dum propellunt pectore oppositum cumulum* nivis, *et occidunt* eos *alte rudentes, et læti referunt magno clamore.* Scythæ *ipsi secure* et *quiete vivunt in excavatis speluncis, sub profunda terra: et inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas et ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, et imitantur vini potum fermento et baccis acidis. Sic genus hominum indocile, suppositum Boreali septen-*

æquore ninguit ex vet. libro Giphan. Ind. Lucret. in *ninguere*. *mingit* Franc. —369. *Corpora nigra* Toll., forte *pigra;* sed vid. Burm. *conserto* Zulich. et Reg. Martini. *confecto* post Romanum Franc. Ven. et Goth. pr., sed vulgata ap. Lutat. ad Stat. Theb. VI, 601.—370. *et* deest Mediceo.—371. *Quos non* Parrhas. *immensis* Zulich. Eadem varietas Æn. I, 125. *nec cassibus* fragm. Moret. et unus Arundel.—372. *Puniceaque* unus Mead. *agitant pecudes* Regius. *pinnæ* e melioribus Heins. *pennæ* vulgares.—373. *Et frustra* Romanus. *oppositos* Goth. pr. putes fuisse *opposito*. *pectora* Gud.—376. *defossa* Venet. *speciebus* Rom. *specibus* Gudian. *scrobibus* Vratisl.—377. *que* in fine versus abest a multis; minus bene. *totis* Leid. a m. sec.—378. *ulmosque* Ven.—379. *Hinc* Voss. pr. et Franc. *ludo noctem* Rottend. alt. *spolia* Goth. pr.—380. *Firmento* Medic. *fromento que* Francianus; notabilis lectio, utpote de cerevisia e frumento cocta. Tacit. Germ. 23. *Potui humor ex hordeo aut fru-*

NOTÆ

372 *Puniceæ formidine pinnæ*] *Formido,* linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo,* splendide rubente, Ecl. v. 17.

374 *Rudentes*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*. Æn. VII. 16. *Leonibus*. Æn. VIII. 248. *Caco semifero*. Persius Sat. III. 9. *Asino:* sed Persius primam producit, quam corripit Virgilius: 'Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.'

380 *Fermento atque acidis . . . . . sorbis*] Designat duplicem speciem liquoris, qui vini defectum supplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento,* id est fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum scilicet certo quodam calore medicata grana turgescunt et acescunt; qui duo sunt effectus fermenti; quod ideo sic ap-

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effræna virum Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora setis.
  Si tibi lanitium curæ: primum aspera sylva,
Lappæque tribulique absint; fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,

trioni, perflatur Riphæo vento: et tegitur circa *corpora fulvis villis animalium. Si studes lanæ: primo sint procul sylvæ spinosæ, et lappæ, et tribuli: fuge pabula* nimis *pinguia: et statim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etsi ipse sit candidus, cui lingua solum nigra est sub humido palato; ne deni-*

----

mento, in quandam similitudinem vini corruptus. cf. Geopon. VII, 34. *fermento que* Gud.—381. *Quis et H.* Schol. Horat. Od. II extr., sed vulgata apud Donat. Priscian. Bedam. *Hyperboreis* Toll.—382. Ῥιπαῖα ὄρη scribitur.—383. *velatur* recte Heins. reposuit, tanquam elegantius per græcismum, e Romano, et alio Pieriano a m. pr., item Gudiano. *vellatur* Ven. Wakef. ad Lucret. IV, 591. ubi *Pinea semiferi capitis vallamina quassans* pro *velamina* intulerant viri docti, recordatus hujus loci *vallatur* reponendo egregie locum sanasse se pronuntiat. At Naugerius dudum hoc idem expresserat Ald. tert.; redierant tamen editores, ut innumeris aliis in locis, ad vulgarem lectionem *velantur*, quæ insidet reliquis codd.; etiam Medic. *fluviis* (a pr. m.) *velantur*. Versum languere facile sentias, si sententiam excusseris. Tanquam inutilem rescindere quoque volebat Jac. Bryant modo a me laudatus. Pedem fixerat poëta in loco lubrico. Narrationi finiendæ sententiam subjicere volebat hanc: Ita vivunt populi septentrionalium terrarum. Hoc, ut poëta, ornare debuit. Pro, ita vivunt, hac vita utuntur, subjecit ornatiora: *tunditur Euro gens et velatur setis pecudum:* frigoris vim experitur, et adversus illam velleribus ferarum corpus munit.—384. *lanicium* Parrhas. scribit cum aliis. Aliter meliores. *Sit tibi* quidam codd. ap. Serv. Æn. II, 140 et Ed. Norimb.—385. *tribolique*

NOTÆ

pellatur, a *ferveo*, quasi *fervimentum:* et sic fere cervisia fit, *la bière.* Alter liquor exprimitur e baccis fructibusque acidioribus contusis; qualia sunt poma, pyra, corna, sorba: *le cidre, &c.*

381 *Hyperboreo septem, &c.*] De nomine *Hyperboreo,* supra v. 196. De nomine *septentrionum,* variæ sunt sententiæ: probabilior illa, quæ Varronis est: ita dici a *bobus,* qui *teriones* olim vocati sunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *ursam majorem* appellamus, rustici antiquitus *plaustrum majus* appellavere: ob septem stellas, in eo maxime conspicuas; et in plaustri, aut junctorum boum formam dispositas. Vicinumque signum dixerunt *Booten:* quia boves illos, sive plaustrum, præ se agere videtur.

382 *Rhipæo Euro*] De *Rhipæis* montibus Moscoviæ, valde septentrionalibus, Ge. I. 240. *Eurus,* ventus est orientalis, iisque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, sed longe lateque porrigitur.

385 *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron; Tribulus,* herba e carduorum genere, sine Gallico nomine; de iis jam Ge. I. 153.

Fuge pabula læta] Quia succus

Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum; plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.
At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.

gret maculis fuscis vellera fœtuum: et elige alium in campo pleno ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, si fas est credere, decepit te, o Luna, captam dono niveæ lanæ: invitans te in altam sylvam: nec tu aspernata es invitantem. At qui studet lacti, ille manu inferat in præsepia cytisum, et copiosas lotos, et salsas herbas: inde magis appetunt potum, et magis implent mammas, et relinquunt in lacte secretum saporem salis. Multi hædos jam separatos arcent a matribus, cingendo extremum os loris ferra-*

Romanus, Medic. Gud., ut Ge. I, 153. *fuge pabula tetra* em. Schrader. At v. Notam.—388. *cui tantum* Donat. in Phorm. Terentii II, 56, Moret. quart. Franc. et Erf. *palatu* Mentel. tert.—389. *Reice* scribebat Romanus, sed et v. 422 *Deice*. *nam maculis* Gud. *inficiet* Menag. a m. sec.—390. *Nascuntur* Medic. a m. pr. *Poscentum* Ven.; pro *Pascentum* credebat Burm. *Nascentis* Mead. *pleno* Reg. Martini. *plerumque* Rottend. alt. *campum* Reg.—391. Jo. Schrader. malebat *Vellere*. *sic credere* codex Servii ad Ge. I, 16, facili lapsu.—392. *capta* Rottend. alt. In utroque Meadiano vss. 391, 392 inverso ordine erant scripti.—393. *tu* abest Parrhas. *nec es aspernata* pr. Moret. *ne es adspernata* Gud., male.—395. *Ille manu* Romanus et Medic. Pierii, cum pluribus Heinsii, tribus Martini, Goth. pr. Erf. et vett. edd., quod equidem præferrem. *Ipse* Medic. Gud. Moret. pr. cum aliis tuentur; bene utique et ipsum, quis dubitet?—396. *magis et magis* ante Heins., ut in aliis.—397. *occultam* Gud. *referant* Ven. *referent* Rottend. tert.—398. *Multi etiam* Leid. et Moret. quart. cum Goth. sec. et tribus Martini.—399. *Simaque* Heins. conj. *præ-*

NOTÆ

omnis ex hoc cibo in adipem abit, non in lanam.

388 *Nigra subest, &c.*] Plinius l. VIII. 47. 'Arietum maxime spectantur ora: quia cujus coloris sub lingua habuere venas, ejus et lanitium est in fœtu; variumque, si plures fuere.'

392 *Pan Deus, &c.*] De *Pane* Ecl. II. 31. Macrobius fabulam testatur sumtam e Nicandro, qui Georgicorum antiquus scriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lunæ percitum, ei mediam gregis sui partem muneris loco obtulisse: hanc elegisse oves candidissimas: atque ita deceptam fuisse, quod esset pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana se in arietem candidissimum transformasse: Lunamque formæ candore deceptam, ac sequentem, abduxisse in sylvas ac vitiasse.

394 *Cytisum, lotosque*] De *Cytiso*, Ecl. I. 79. De *loto*, Ge. II. 84.

Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et Sole cadente,
  Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
  Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui. Nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.

tis. *Quod expresserunt* lactis *sub ortum diei, et per horas diei*; id *coagulant per noctem*: *quod* expresserunt *sub noctem, et Sole occidente*; id *pastor ferens in canistris circa lucem vadit in urbem*: *aut condiunt moderato sale, et reservant in hyemem. Nec tibi ultima sit cura canum*: *sed simul ale sero pingui celeres canes Spartæ, et fortes Molossos. Illis custodientibus, nunquam timebis stabulis nocturnum latronem, aut incursiones luporum, aut inquietos Hispanos a tergo* ingruentes. *Sæpe etiam persequeris cursu pavidos onagros; urgebisque canibus leporem, et canibus damas. Sæpe insequens*

fingunt Leid. a m. pr., unde Jo. Schrader. *præstringunt*.—401. *a tenebris* cod. Leid. Servii ad Ecl. III, 5. *cadenti* Rottend. tert. *cadentes* Rom.—402. *Sub luce* Rottend. tert. *exportant* Romanus, Medic. Gud. cum multis scriptis et editis; etiam utreque Goth., item vett. Grammat.; atque ita illa: *adit oppida pastor*, secernenda sunt ab antecedentibus. Alios video distinguere: *quod—cadente, Sub lucem* (sc. premunt): *exportans calathis adit oppida pastor*. Ita totam noctem caseis premendis exigerent.—403. *Ut parco* Rottend. sec. *Ac parce* qu. Moret. *contingunt* ubique legitur, nusquam *contiguunt*. cf. Not.; ut nec inf. 448 *Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca*.—405. *actumque Mol.* alter Rottend. *Molosum* scribunt plurimi.—407. *cursusque* Leid.—408. *indignatos* Medic. a m. pr., memoriæ vitio. *implacatos* Ven. Ed. Ven.—409. *onagris* Leid., sed v. Burm. *tumidos* unus Arundel.—410. *lepores* Toll. et Par-

NOTÆ

402 *Exportans calathis adit, &c.*] Canistris e vimine. Sunt etiam pocula vinaria. De iis Ecl. II. 46. et Ecl. V. 71.

404 *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS. *De cultura canum.* Præceptum unicum de ipsorum cibo: quem, *serum*, sive aquam lactis esse jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus usus inducit pinguedinem.

405 *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* sive *Lacedæmon*, nobilissima totius Peloponnesi urbs, cujus legislator Lycurgus fuit. *Molossia*, Epiri regio, sic dicta a Molosso, Pyrrhi Epiri regis, et Andromaches Hectoris viduæ filio. Æn. III. 292. Spartani canes iis respondent, quos dicimus *levriers*. Molossi iis, quos dicimus *dogues*.

408 *Iberos*] Iberi rapinis assueti memorantur a Justino l. XLIV. aliisque scriptoribus: iidem sunt, qui et Hispani; sive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine; sive ab Iberis Asiæ populis, inter Colchidem et Albaniam sitis, unde commigrasse dicuntur.

409 *Onagros*] Sylvestres asinos.

Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,

exturbabis latratu apros ejectos e cubilibus sylvestribus, et per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Disce etiam urere in stabulis cedrum odoratam, et fugare galbaneo odore perniciosos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit sub præsepibus male purgatis, et territa fugit lucem; vel coluber, pestis infesta bobus, solitus subire tecta atque umbracula, et infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides, cape fustes, o pastor: et deturba tollentem

---

rhas. *dammas* scribunt alii, hinc *damnas* Franc.—411. *pulsis* alter Rottend.—412. *turbabis agros montesque per altos* Medic., male. vid. Not. conf. Burm. *terrebis* Romanus.—413. *Ingenti clamore* Vratisl. et Schol. Statii Theb. IV, 823, ut supra v. 43 hoc libro, *vocat ingenti clamore Cithæron;* et præferebat Burm., sed in utroque modo ornatui tantum inseruit epitheton; neutro vim aliquam suam habet; igitur pareo auctoritati codicum, quibus accedit Nonius Marcellus. *Ingentes—cervos* Erf.—414. *in stabulis* alter Menag. *incendere* Colum. VII, 4, 6. qui recitat vss. 414—418, et 420, 421.—415. *gravi* habebant Servii libri. Sic Regius et Moret. pr. et edd. vett., ut vel ex Pierio patet; quod firmes ex Nicandro, quem h. l. secutum esse nostrum manifestum est, qui v. 51. *βαρύοδμος ἐπὶ φλογὶ μοιρηθεῖσα Χαλβάνη.* Sed reliqui libri constanter *gravis* vel *graves*, et hoc ex propria natura hujus serpentis. v. Not. *celidros, colydros, chelindros, cylidros*, aberrationes.—416. *sub ignotis* Romanus, non male. Sic quoque Erf. Sed perpetua hæc variatio. Sic Æn. XI, 327. vid. Burm.—417. *delicuit* Rottend. tert. *dilituit* Gud.—418. *adsuetos* Gud. et Moret. pr. *colubris* Rottend. alter.—419. *pecorisque* Gud. *adspargere* Mentel. pr.—420. *Fodit* nonnulli apud Pier., item

NOTÆ

414 *Disce et, &c.*] IV. PARS. *De rebus pecori infestis:* Præcepta continet quatuor. I. Est *De fugandis serpentibus, vel odorum suffitu, vel saxis, vel fustibus*, v. 414. II. *De scabiei causis, nempe imbre, frigore, illoto sudore, spinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, et sectione ulceris*, v. 44. III. *De febri, ejusque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peste, ejusque effectis latissime*, v. 474.

415 *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, succus est, gummi aut thuris modo expressus e ferula, sive narthece: cujus nidore serpentes fugantur, ex Plin. l. XII. 25. *Chelydrus*, serpentis species, de quo, Ge. II. 214.

417 *Vipera*] Serpentis species; sic dicta, quasi *vivipara;* quia ex Aristotele Hist. Anim. l. I. 6. cum ceteræ serpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Dejice; jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,

minas ac tumentem sibilanti collo: jamque fugiens occuluit profunde timidum caput, cum compago media corporis, *et motus extremæ caudæ abrumpitur, et extrema curvatura trahit lentas spiras. Est etiam malus ille serpens in sylvis Calabriæ, contorquens dorsum squamosum erecto pectore, et magnis maculis notatus* sub *longa alvo. Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt e fontibus; et quamdiu terra humida est,* propter *ver udum, et Austros imbriferos; amat stagna, et degens in*

Venetus; sed hoc ad poëticam rationem haud dubie deterius. Eadem diversitas Ge. IV, 43.—421. *timentem* Menag. pr. *tuentem* Goth. pr. cum Ed. Ven. Idem versus Æn. II, 381.—422. *cumque fuga* Medic. a m. sec. *namque* Zulich. et Goth. pr. *tumidum* idem cum tribus aliis, Bodlei. et vett. edd. Norimb. et Ven. 1475. *addidit* Rottend. sec. et Goth. pr.—423. *Dum* quart. Moret. *Tum* Goth. sec. *extremæ agmina* et a m. pr. *agmine* Mentel. pr. et Romanus.—424. *trahunt* Medic. a m. pr., quod, Heinsio judice, non casui debitum videtur, qui ad Æn. VI, 209 plura hujus generis collegit, ubi nomini singulari, cui plurium partium, formarum et individuorum, et cujusvis tandem collectionis notio subest, aut quod poëtico more pro plurali numero positum est, verbum plurale in codd. jungitur, ut sup. Ge. II, 89 *pendent vindemia.* Æn. III, 142 Gudian. *victum seges ægra negabant.* In perpetuis tamen librariorum in hoc genere erroribus nihil temere affirmem, nec parum tutam elegantiam captem. Alioquin malebat Heins. in nostro loco: *tardosque sinus trahit ultimus orbes;* aut etiam *tardosque trahi s.* Scilicet communiore ratione *orbes trahunt sinus.*—425. *Ille malus etiam* C. Parrhas. *Esse jam ille* Romanus.—426. *Lubrica* pro *Squamea* Moret. pr. et Menag. pr. cum uno Arundel., qui et hunc versum exhibebant post v. 437, Regius, in quo iterum margini ascriptus erat post v. 437, item Parrhas. Sed repetitum est illud cum toto versu ex Æn. II, 473—475. *sublata* Medic. a m. pr.—428. *Et qui dum amnes ullis* Parrhas. *ullis* etiam Menag. pr. Rottend. sec. Moret. fragm. Regius Martin. *amnis* Gud. *ruperunt* ed. Ven.—429. *ac* abest Ed. Junt., etiam Argent. *et* Rom. *terræ palustribus* Ven. *pluvialis*

NOTÆ

423 *Agmina caudæ*] Agmen de serpente dicitur, quia corporis pars, post partem succedit, atque *agitur;* instar exercitus agminatim procedentis. Sic tribuitur pluviæ, Ge. I. 322. 'cœlo venit agmen aquarum;' quia gutta post guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. II. 782. 'leni fluit agmine Tybris:' quia fluctus post fluctum volvitur.

425 *Est etiam ille, &c.*] *Chersydrum,* significat, eumque describit e Nicandro: nomen ejus a χέρσος *terra,* et ὕδωρ *aqua,* quia in terra et aquis vivit. Ex Solino c. VIII. frequentissima est chersydris *Calabria,* extrema pars Italiæ meridiem versus.

429 *Austris*] A meridie flantibus: Ecl. II. 58.

Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt:
Exilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub divo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:

ripis illic avidus implet fœdam gulam piscibus et ranis clamosis: postquam aquæ exsiccatæ sunt, *et terra hiat calore; emergit in siccam terram, et vibrans oculos ignitos, et siti exasperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat* in mentem *indulgere dulci somno sub aëre, nec jacere inter herbas in*

Goth. pr.—430. Versus abest a Menag. pr. *colet* Gud. *ripisque;* molestum τὸ *que*, et τὸ *hic:* sive ad *stagna* sive ad *ripis* referas: multo tamen molestius est, si prius adoptes. Vereor ne antiqua lectio, metri metu, mutata sit, cum esset: *stagna colit ripisque habitat; hic—hinc p.* Francianus, quod malim. *tum p.* Nonius in *Improbus.*—431. *Improbat* Ed. Ven. *implet* Gud., uterque Mentel. et multi alii, etiam Pierii.—432. *exusta* repositum ab Heins., ita enim veterrimus quisque, et sic bene dici docebat Burm. h. l. Sed confirmem etiam ex Nicandri loco, unde expressit: ἀλλ' ὅταν ὕδωρ Σείριος ἀζήνησι (h. ξηραίνῃ). *exhausta* vulgo legebatur, ut et in Mediceo Pierii erat interpolatum, et ut Gud. Ven. Goth. pr. et plures Martini exhibebant. A Mead. altero aberat v. 432.—433. *Extulit* Medic. depravatum ex *exulit*, quod Menag. pr. exhibebat; quanquam Heins. ad Æn. II, 207 illud ex eo usu defendebat, quo *se* subticetur, h. extulit se. *Exiit* Longob. et Medic. multi Heins. et Burm. Arundel. et Mead. Goth. alt., minus bene. *et* aberat a Regio Martini; in eodem *lumina linquens.*—434. *Serpit* Zulich. *asperque sinus* Medic. a m. pr. *exercitus æstu* in nonnullis legi Cerda notavit. Sic Colotianus habuit, et alius cod. Dorvillio memoratus Obss. Misc. Crit. Vol. I, pag. 3, sicque legebat vir doctus apud Markland. ep. crit. ad Franc. Hare pag. 121, etiam Jo. Schruder. Idem Heins. pro conjectura ascripserat; Marklandus *extorridus.* In eodem Obss. Crit. loco *expergitus* conjectatur. At vide Not.—435. *Nec mihi* Medic. Franc. duo Martini, cum ed. Paris. 1494, Goth. sec.; et sic ap. Quintil. IX, c. 3, ubi in aliis: *Nec noctu molles. sub divo* vulgo editum ante Pulmann., sicque fere codd., etiam Medic. et Rom., idque revocavit Brunck. Pulmann. intulerat *sub dio;* nil refert; sed *divo* est antiquior scriptura, ut etiam ex Lucretio patet. Goth. alter etiam *molli* a m. pr. *clivo* Arundel.—436. *sileat jacuisse* Venetus, pro *liceat*, putat Burm., quem vide. *libeat dormire* alter Rottend., ex interpre-

NOTÆ

431 *Ingluviem*] Sinus est gutturis; sive pellis cava, qua cibus primo ingestus, et adhuc indigestus, continetur.

435 *Sub divo*] 'Sub Jove frigido,' inquit Horat. Od. I. 1. 25. sub cœlo et aëre: quia Jupiter pro aëre sumitur: vide Ge. II. 325.

436 *Dorso*] Vel *dorso nemoris*, id est, clivo et colle nemoroso, qui in dorsum assurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorso jacuisse*, id est, resupinum jacuisse.

Cum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad Solem et linguis micat ora trisulcis.
Morborum quoque te causas et signa docebo.
Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, et horrida cano
Bruma gelu; vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.

clivo nemoris: quando ille *renovatus deposita pelle, et juventute resplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, et vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam causas et indicia morborum. Fœda scabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, et hyems horrens alba glacie; vel quando sudor hæsit,* nec *detersus est* ovibus, *post tonsuram; et* quando *spinæ*

tatione.—437. *Compositis* Franc. et Parrhas. Idem versus inf. Æn. II, 473, ubi similis varietas. Alii post hunc versum repetunt v. 426. vid. sup. ad h. v.—438. *reponit* Serv. ad Æn. II, 357. Ceterum, quoties h. l. retracto, otiosi aliquid inesse sentio in his: *aut catulos tectis aut ova relinquens*, et offendunt in tam polito carmine causæ appositæ quasi a scriptore historiæ naturalis qui de incertis pronuntiare non audeat, *aut—aut*. Satis erat afferre ista: *nova peste indutum* serpentem cum maxime ira tumentem sævire. Nec plura memorantur in altero loco Æn. II, 473—475. *Qualis—nunc positis novus exuviis nitidusque juventa Lubrica convolvit sublato pectore terga Arduus ad Solem, et linguis micat ore trisulcis.* Neque ap. Nicandr. 31 sq. quem noster ante oculos habuit, annumerantur hæc, *aut catulos aut ova.* Suspicabar itaque duo a poëta poni tempora, quibus serpens furiis maxime exardescit, pelle mutata et e puerperio: ut scriptum esset ab eo: *Cum positis novus exuviis nitidusque juventa Volvitur, aut catulos tectis atque ova relinquens Arduus ad Solem linguis micat ora trisulcis.*—439. *et* abest a Leid. et Toll. *ore* Erf. Idem versus Æn. II, 475.—440. *causas.* Cum morborum causas poëta non expediat, sed remedia; Jo. Schrader. emendat, *curas.* Nimis severe in poëta.—441. *cum frigidus* Rom.—443. *cum intonsis* Ed. Ven. *inlutus* Medic. et Rom. *adlutus* aliquot ap. Pierium.—444. *hirsutis* Medic., ut modo *tonsis*

NOTÆ

437 *Cum positis novus exuviis, &c.*] Plinius l. VIII. 27. 'Anguis hyberno situ membrana corpus obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, rutilusque vernat. Exuit autem a capite primum,' &c.] Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina transeundo.

438 *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, proprie sunt canum fœtus; translative, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, sitne chersydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quemadmodum de vipera mox diximus. Probabilius oviparus est: et hic, *catuli*, significant fœtus ex ovis egressos.

439 *Linguis—trisulcis*] Aristoteles de Part. Animal. l. II. 17. serpentum linguam agnoscit longam ac bifidam; poëtæ trifidam: sive quod in modum cuspidis conformata triplex habeat acumen; sive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, sed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. III. 39. 'Tresque micant linguæ.'

Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni;
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idæasque pices, et pingues unguine ceras,
Scillamque, helleborosque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os. Alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor

asperæ læserunt earum *corpora. Propterea pastores lavant aquis dulcibus totum gregem, et aries humido vellere demergitur in fluvium, et mersus rapitur aqua profluente: aut ungunt acerba amurca corpus tonsum, et miscent spumam argenti, et sulphur vivum, et picem Idæam, et ceram pinguem unguento, et scillam, et graves helleboros, et nigrum bitumen. Nulla tamen est opportunitas magis commoda* in his *malis, quam si quis possit secare ferro extremam oram ulceris:* nam *malum crescit et durat, dum tegitur; quamdiu pastor recusat admovere vulneribus*

ovibus. Sic et Romanus, et hoc præferri debebat. *hirsute* Franc., pro *hirsutæ*.—445. Unde in Gotting. Edit. *pluviis* irrepserit, nescio. Possit præsidium parari ex Colum. VII, 4, 8 *cœlestis aqua sub dio solibus in hunc usum durata paulum decoquitur*.—447. *misosque* Gud. *mersusque* Zulich. *amne* Rottend. sec.—448. *amurga* Gud.—449. *vivaque sulfura*, quod vulgo editur, nisi quod in Elzev. *sulfra* scriptum video, quart. Moret. Rottend. tert. et alter Mentel. habebant; et tuentur Servius, Marius Victorinus, multæ edd. vett., et est communis lectio. At Rom. Medic. omnesque alii codd. Pierii (Medic. quidem et Longobard. a m. sec.) cum Erf. *et* vel *ac sulfura viva*. *sulfura vivaque* duo Voss. Porro *sulpura* Rom. et alii scribunt.—450. *unguine tædas* Papirianus apud Cassiodorum de orthographia, p. 2295. Sed aliter Charisius et Priscianus, hic etiam *pinguis*, ut in scriptis.—452. *est* abest Goth. sec.—453. *potuit*. Jo. Schrader. s. *properat*; sed est aoristus, pro, potest. Ut mox 459 *Profuit*, prodesse solet.—456. *aut* e melioribus omnibus Heins. *et*

NOTÆ

448, 449, 450, &c. *Amurca*, fæx olivarum, vel sedimentum olei. *Spumas argenti*, aliter *lithargyrium*, quæ materies in argenti fodinis reperitur: Abramus ex Calphurnii Ecl. v. de vivo argento explicat. *Pix Idæa*, id est optima, qualis est in Ida, sive Cretæ insulæ, sive Troadis monte, duplex enim est. *Scilla* vel *squilla*, bulbi genus. *Helleborus* vel *helleborum*, sive *veratrum*, *grave* dicitur, quia olim noxium habitum est ac *terribile*. 'Postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, sæpius sumtitaverint.' Plin. l. xxv. 5. Purgat, juxta eundem, vomitione, et sternutamento. *Bitumen* limus est, cujus natura vicina sulphuri. *Vivaque sulfura:* versus dactylicus, cujus extrema syllaba cum prima versus consequentis eliditur. Sic Ge. II. 69. 'Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.'

Abnegat, aut meliora Deos sedet omina poscens.
Quinetiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus avertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, et seræ solam decedere nocti:
Continuo culpam ferro compesce, priusquam

manum medicam, et otiatur, petens a Diis successum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in ossa intima ovium furit, et febris calida absumit corpus: prodest expellere calorem inflammatum, et inter extremas ungulas *pedis aperire venam* ex qua *sanguis exilit: quomodo solent* aperire *Bisaltæ, et sævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, et* cum *bibit lac coagulatum cum sanguine equorum. Quam* ovem *procul videris, aut quærere sæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius summas herbas, aut ultimam incedere, aut residere in medio campo inter pascendum, et solam abire nocte* jam *provecta;* hujus *mor-*

vulgo; porro *omina*, ut castigatiores habent. Vulgo *omnia*, ut et Mediceus ac Romanus.—458. *Cum fuerit*, *fueritque*, vitiose nonnulli. *aut artus* Menag. alter, ut et Pierius enotarat e cod. *horrida febris* Toll. ex *arrida*, ut Franc. conf. sup. ad v. 197.—459, 460. recitat Colum. VII, 5, 10. *intensos* conj. Heins. quod nolim, et Wakef. ad Lucret. I, 301.—460. *saliente* Regius. *Bisaltæ* priore producta etiam Ovidius, et Claudian XXI, 134. At Gratius 523 corripit *facilis tutela Bisaltæ*.—462. *aut in* Medic. *deserta ferarum* Franc., repetitum ex Æn. III, 646, observante Burmanno.—463. *lac conceptum* Helen. Acro ad Horat. Carm. III, 4. Sed vulgata est in comment. Cruqu. et Porphyr.—464. *ut* Reg. Martini. *succumbere* unus Arundel. *mollius umbræ* idem Reg.—465. *et summas* Medic. a m. pr. *carpentem* idem a m. sec. *segnius herbas* Romanus.—466. *Extremumque* Ven.—467. *et* abest ab uno Mead. *solum* Menag. pr. *sera—nocte* nonnulli apud Pierium. *discedere* fragm. Moret. *recedere* Ven. conf. ad Ecl. VIII, 28. *deducere* Erf.—468. *morbum ferro* Zulichem. a m. sec. *ferro culpam* Aldd. et aliæ hinc editæ; etiam edd. vett. et omnes scripti Martini, minus concinne. Meliorem ordinem dedit

NOTÆ

460 *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. VII. 5. 'De talo, vel inter duas ungulas, sanguinem emitti.'

461 *Bisaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Bisaltis* duntaxat, Thraciæ, vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis*, populis Scythiæ, vel Thraciæ; sed generatim Scythis, Sarmathis, Getis, et Massagetis omnibus: ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac*] Vel ovium; vel equorum cujus item apud eos usus fuit. De *Rhodope*, *Getis*, et *Gelonis*, Ge. II. 115.

Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes. Nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota æstiva repente,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis
Castella in tumulis, et Iapydis arva Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantes.
  Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;

bum coërce statim ferro, antequam sæva contagio gliscat in turbam, quæ sibi *non cavet. Turbo tempestatem ferens non ingruit tam densus, quam frequentes sunt pecudum morbi: neque morbi invadunt singula corpora, sed tota æstiva statim, et fœtus, et gregem, et totam gentem ab ipsa origine. Tum* hoc *persuasum habebit, quisquis nunc etiam videbit, post tantum tempus, Alpes excelsas, et Norica castella in collibus, et agros Timavi* fluvii *Japidiæ, et regna pastorum deserta, et sylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira pestilentia orta est corruptione aëris, et inflammata est toto ardore autumni, et interfecit omne genus pecudum,* et *omne*

Egnat, hinc Commelin.—470. *ruit æquora* Gud., quod confirmat Heins. ad Æn. VIII, 63 et Æn. I, 84 et placet admodum; recepit quoque Wakef. *aëre* Vratisl. *rubit* Franc., pro *subit* conj. Burmann.—471. *pecodum* Gud. *pecorum* Ven. *Ac singula* Goth. pr.—473. *totaque ab origine* Zulichem.—474. *Tunc* Medic. *aut Norica* Parrhas. *et congrua* Ven. *Gnorica* Zulich *ac Norica* Goth. sec.—475. *Iapydis* scribendum. vid. Drakenb. ad Liv. XLIII, 5. Græcis sunt Ἰάποδες. Ut apud Strab. et Steph. Byz. *Iapygis* Roman. et Medic. Pierii, Gudianus. Male defendebat Pierius. *arma* vitiose vulgg. nonnullæ.—476. *tantam* Goth. sec.—477. *læteque* Goth. pr. *saltus longe lateque* Erf. *vagantis* Gud. *vagantes* tert. Mentel.—478. *Hinc* Ven. et unus

NOTÆ

472 *Tota æstiva*] *Æstiva* et *hyberna*, loca sunt ubi milites per æstatem et hyemem degunt: idque a militibus transtulit ad greges, quæ æstivis noctibus non continentur in stabulis; sed in pascuis sub dio.

474 *Tum sciat, aërias Alpes, &c.*] V. PARS et ultima, sive Epilogus. *Descriptio sævissimæ pestis;* quæ tractum omnem Alpinum vastaverat; regionem olim pascuis et pecore feracissimam: ac licet multo ante Virgilii tempora sæviisset, illius adhuc vestigia tum restabant. *Alpes*, montes, qui Italiam a Gallia et Germania disterminant, Ecl. X. 47. *Norici*, natio Germanica, in limite Alpium et ultra Alpes; nunc Bavaria, fortasse et Austria. *Timavus*, fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojuliensis dicitur, *le Frioul.* Hic olim *Iapides*, gens Illyrica, Straboni *Iapodes.* Ecl. VIII. 6.

Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus:
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris;
Nec responsa potest consultus reddere vates;

genus *ferarum, et vitiavit aquas, et fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: sed postquam sitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat misera membra; tum humor tabidus exudabat, et convertebat in se paulatim* medullam *omnium ossium putrefactam morbo. Sæpe in medio sacrificio Deorum victima stans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis tæniis, cecidit moribunda inter ministros stupefactos. Aut si sacerdos prius occiderat aliquam cultro: ex ea neque viscera imposita aris concipiunt ignem; neque aruspex interrogatus*

Arundel. *cœli morbo* Zulich.—481. *Corripuitque* quinque ap. Heins. et Burm. duo Martin. Goth. pr. edd. ant. *Corripitque* Gudianus, aberrationes solennes. Confirmat alterum Pierius e Rom. et optimus quisque liber. *que* abest ab nonnullis. *pabula morbo* Ven.—482. Sic *Nec modus inserere atque oculos imponere simplex* sup. II, 73 h. modi varii. *ventis* Medic. a m. pr.—483. *aucta sitis* Parrhas. *apta* Goth. pr. *abduxerat* aliquot ap. Burm. cum edd. Aldd. Junt. (sed emendatius dedit Naugerius Aldin. tert.) Goth. sec., etiam Philargyr., qui explicat, *contraxerat*.—484. *abundabant* Gud. *fluvidus* Medic. cum tribus Burmanni, Rom. et Goth. pr., Servius. vid. Gifan. Ind. Lucret. —486. *media* Ven. *ad aras* ed. Dan. et aliæ antiquiores: saltem Egnat.—487. *Linea* edd. quibus Pierius utebatur. *Laurea* aliæ edd. vett.—488. *magistros* Romanus. Sed *ministri* sunt popæ, ut jam alii docuere.—489. *At si* alter Rottend. Zulich. *mactaverit* Leid. alt. et Regius Martini.—491. *potes*

NOTÆ

481 *Tabo*] *Tabum*, diminuta vox a *tabes*: quæ liquefactio est, rei alicujus soliditatem solvens: vulgo sumitur *tabum*, pro corrupto sanguine, nec multum differt a *sanie*: hic tamen pro corruptione sumitur. 'Oritur a Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio*.

482 *Simplex*] Non facilis, ex usu et ordine naturali; sed violenta ac difficilis. Citatque Servius illud e Sallustio: 'Ne simplici quidem morte moriebantur.'

487 *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paschalio, aliisque constat, fuit latior fascia, lanea et alba: caput non quidem totum operiens, sed tempora instar diadematis cingens: unde vitta seu tænia pendebat. Hac victimæ, sacerdotes, vates coronabantur. *Laneæ* quidem, quia lanæ magnus in sacris usus fuit: vide Ecl. VIII. 64. Æn. IV. 459.

Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
Tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ,
Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
Crebra ferit; demissæ aures; incertus ibidem
Sudor; et ille quidem morituris frigidus; aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus:
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto

potest reddere responsa: et cultri suffixi vix colorantur sanguine, et superficies arenæ nigrescit exigua sanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus pascuis, et exhalant dulces animas in stabulis plenis: Præterea rabies oritur blandis canibus: et tussis anhela concutit porcos ægros, eosque *strangulat, tumente gutture. Equus* assuetus *victoriæ cadit, miser* post tot nobilia *exercitia, cibique negligens: et abhorret a potu, et crebro percutit terram ungulis: aures dejectæ* sunt: *sudor dubius* est *ibidem, et ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri sunt: pellis rigescit, et dura ad tactum resistit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progressu* temporis *morbus incipit augeri: tum vero oculi*

Goth. pr. *consulto* Gud. a m. pr.—492. *Aut* quinque Burmann. Goth. quatuor Martini et vett. edd. *At* alii.—493. *scabie* Vratisl. *fuscatur* Menag. pr. Mentel. tert.—494. *vitulis læti* Goth. sec.—496. *blandis canibus* Parrhas. —497. *et faucibus* Goth. pr.—498. *herbis* Zulich. De interpunctione v. Notam. Pernititur tamen in retinenda interpunctione *Labitur infelix studiorum* Wakef.—499 *advertitur* Lutat. ad Stat. Theb. v, 187. *fortisque* Erf. a m. sec.—500. *Crebro* duo Burm. Longob. Goth. sec. *dimissæ* Mentel. pr. —501. *morituri* Medic. a m. pr. *moriturus* vitiose tres Martini, Goth. pr. *arret* Franc. *arcet* Moret. sec. *ares* Rom.—502. *tractandi* Mentel. pr. alt. Rottend. et Medic. a m. pr. *et attactum* Schol. Statii Theb. v. *attractum* Leid. a m. pr., ex *at tractum*, ut in Romano. *ad tractum* Longob. Wakef. ad Lucret. vi, 1193 emend. *attactu*.—503. *Huic* Toll. *dat* unus Arundel., notanda lectio; ita ad morbum oratio refertur. Succedit tamen alius pluralis *tendunt*.—504. *Sive in* Erf.—505. *abstractus* Regius Martini.—506. Wakef.

NOTÆ

497 *Faucibus angit obesis*] Bene *angit*; quia *angina* morbus est fauces occupans: *esquinancie*. *Obesis*: vel natura, vel morbo.

498 *Labitur*, *&c.*] Alii *infelix studiorum*; et pari forma dixit Virgilius Ge. IV. 491. *Victus animi*. Æn. v. 73. *Ævi maturus*. Æn. II. 73. *læta laborum, Dido*. Æn. II. 416. *Fortunatus laborum*, *&c.*

500 *Incertus sudor*] Vel cujus causa incerta est, cum nulla præcesserit fatigatio; vel potius varius, instabilis, qui modo oritur, modo desinit.

Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater
Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua:
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos; ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, jam morte sub ægra,
(Di meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum;
Atque opere in medio defixa reliquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt

inflammantur; et anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: et tendunt ima ilia longo suspirio, sanguis niger fluit e *naribus, et lingua sicca hæret gutturi obstructo. Utile fuit* primo *immittere* in os *liquorem Bacchicum insinuato cornu: hoc solum visum remedium morientibus. Deinde hoc ipsum perniciosum erat: et* vino *corroborati inflammabantur furore: et jam, non longe ab ægra morte, lacerabant dentibus* carne *nudatis sua membra discerpta. Dii* reservate *meliora piis, et illam rabiem hostibus! Ecce autem taurus anhelans cadit sub ferreo vomere, et ejicit ex ore sanguinem mistum spuma, trahitque ultimum spiritum. Arator tristis incedit, solvens taurum dolentem fratris morte, et relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum sylvarum, non jucundæ*

interpungit *spiritus interdum, gemitu gravis.* Gravius est, quod idem in parenthesi includit vss. 505—508. *gemitus* Leid., ad vulgariorem rationem. *altaque longo* Medic. a m. pr. *unaque* Parrhas. *imaque longi Ilia singultus tendunt* Reiskius conjiciebat.—507. *in naribus* Reg. superscr. *ater et naribus* Rom. *autem* pro *ater* unus Mead.—508. *oppressas* apud Macrob. Sat. VI, 2, male. *obesas* Goth. sec. *aspera* vel *arida* quart. Moret.—511. *exitium* Toll., sed vid. Burm. *refecto* Ven. *referti* duo Moret.—512. *in morte* Roman.—513. *Di meliora prius* Parrhas., mox *que* abest Leid. *ardoremque hostibus* Romanus. Sed vid. h. l. Burm. *horrorem* cod. Fabricii Chemnic. et Goth. sec.—514. *Discisos* Toll. *Diffissos* unus Mead. *udis—dentibus* Mediceus a m. pr., ut sup. v. 388 *udum palatum* et alia. vid. Heins., qui et conj. *crudis dentibus* vel *avidis*; præstaret saltem *duris.* At *nudi* sunt, nudati a labiis ore reducto, more ringentium, canum inprimis ac furiosorum. Recte Philargyr. "ut fœditatem exprimeret, adjecit *nudis.*" Lucret. v, 1063 *Inritata canum—Mollia ricta fremunt duros nudantia dentes.* Porro *ossibus artus* Parrhas.—516. *spumis mixtum* Mentel. tert.—517. *Et tristis* Ven.—519. *reliquit* Donat. in Andr. Terentii III, 5, 1, Moret. sec. Zulichem.; et Pierius ex codd. ita notarat. Sic et unus Mead. et vett. edd. et exquisitius hoc magisque ex usu

NOTÆ

510 *Lenæos*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus a ληνὸς *torcular*, Ge. II. 4.

Prata movere animum, non, qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

possunt herbæ recreare animos taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter saxa percurrit campum: at ima latera flaccescunt, et stupor tenet oculos* eorum *immobiles, et cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid prosunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *quid* prodest *arasse vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi e Massico* monte, *non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus et pabulo herbæ communis: potus sunt rivi puri, et amnes agitati cursu: nec curæ excutiunt somnum salutarem. Aiunt, nullo alio tempore desideratas* fuisse

poëtæ quam vulg. *relinquit.*—520, 521. *Non umbra* ed. Burm. et nostra prior, e vitio. *non gramina possunt Grata movere* edd. nonnullæ ante Pierium. *Parta* Zulichem.—522. *et* Reg. Martini.—524. *ruit* Erf. *deflexo* Menag. alt. *vertice* Regius Martini, e glossa.—525. *juvent* Nonius Marcellus in *gravis*. *quo vomere* Zulichem., non male, ut *quo* pro ad quid vel quid ponatur, ut millies; sed quia ambiguum facit sensum, retineo *quid*. Burmann. *terras* ne sequatur post *terram* Wakef. emendat *glebas* ex Lucret. I, 212.—528. *et victum* Longob. Pierii, ut sup. v. 314. IV, 181 et alia loca apud Heins., sed antecessit *Frondibus.*—529. *atque* ubique legitur; nescio unde in Elzev. irrepserat *aut*: quod iterum expulit Heins. Gudianus etiam, *exercita cursum*, ut sit græcismus. *atque excita cursu* Schol. Horat. Od. II, 2.—530. *abrupit* tres apud Burm.—

NOTÆ

522 *Electro*] Electrum purissime fulget: sive pro *succino* sumatur, *ambre*: de quo Ecl. VIII. 54. sive pro metallo, de quo Æn. VIII. 402.

526 *Massica Bacchi*] Vina e Massico, monte Campaniæ. De *Baccho*, Ecl. V. 30. 69.

531 *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes post Servium, allusum hic esse ad historiam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem a Cicerone Tuscul. I. 113. 'Argiæ sacerdotis Cleobis et Biton filii prædicantur. Nota fabula est. Cum enim illam ad solenne et statum (*Junonis*) sacrificium curru vehi jus esset, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veste posita ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, cum currus ductus esset a filiis, precata a Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a Deo: post, epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse; mane inventos esse mortuos.' Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino est. Illud unum inde cognoscimus, Junonis sacerdotes, curru invectas, ad templa processisse. Ego suspicor

Quæsitas ad sacra boves Junonis, et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
Cura domat. Timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum,
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit et curvis frustra defensa latebris

boves in illis plagis, ad sacra Junonis: et currus tractos fuisse *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque* agricolæ *difficile proscindunt terram rastris, et ipsis unguibus defodiunt semina, et obnixo collo trahunt per altos montes plaustra stridentia. Lupus non meditatur insidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: asperior cura subigit illum: timidi damæ et fugaces cervi jam vagantur, et inter canes, et circa domos. Jam in ultimo littore fluctus levat progeniem vasti maris, et omne genus piscium, veluti corpora naufraga: et vituli* marini *præter solitum fugiunt in*

531. *ducunt* alter Rottend.—534. *terram rastris* alt. Moret. *rastris* Jo. Schrader. et h. l. vid. ad II, 94. *rimentur* Ven.—535. *effodiunt* Goth. sec.—536. *Contempta* duo, ut fere semper variatur in h. v. *Extenta* Legnich. ms.—537. *insidians* Romanus et Gudian., per se non male. At vid. Not.—538. *Non* Toll. et Franc. Goth. pr.—539. *Timidæ* alt. Rottend., at vid. Servium. *damnæ* multi. *morbique fugaces* Comment. Cruqu. ad Horat. Ep. II, 1, 136.—543. *ad flumina* Longob. et Regius Martin.—544. an *furvis*, inquit Burm.,

NOTÆ

adhibitos currus ad ipsa sacra, sive simulacra Junonis, sive alia quælibet sacrificii instrumenta convectanda: quemadmodum Cereris simulacrum plaustris quoque vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis sacra lente admodum et graviter solita circumferri, notum est ex Horatio Sat. I. 3. 10. ‘Persæpe velut qui Junonis sacra ferret.’ Ex Athenæo, apud quem adagii loco est, Ἡραῖον βαδίζειν· ‘Junonio gressu incedere.’ *De Junone, Æn.* I. 19.

532 *Uris Imparibus*] Cum boves mansueti deessent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli deforme est. De *uris*, sive bobus sylvestribus, Ge. II. 374.

533 *Donaria*] Aliquando dona significant: hic *templa*, sive loca in quibus dona servantur. Apuleius l. IX. ‘Ibi donarium Deæ perquam opulentum.’

534 *Rastris*] De iis, Ge. I. 160.

536 *Plaustra*] De iis, Ge. I. 163.

543 *Fugiunt in flumina phocæ*] Marinæ pestilentiæ metu, ad flumina præter consuetudinem fugiunt. Plin. l. IX. 7. ‘Vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: item testudines.’ Quare vitæ sunt ancipitis, et in utroque elemento vivunt.

Vipera, et attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non æquus, et illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea jam nec mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes; cessere magistri,
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
Sævit, et, in lucem Stygiis emissa tenebris,

fluvios. Moritur quoque vipera, frustra tecta cavis latibulis, et hydri conterriti squamis arrectis. Aër est perniciosus ipsis avibus, et illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodest mutare pabula: et medicinæ adhibitæ noxiæ sunt. Recessere medicinæ *principes*, Chiron filius *Philyræ, et Melampus* filius *Amythaonis. Et pallida Tisiphone furit, emissa in lucem e nocte inferna:*

sed est pro cavis. vid. Ge. II, 216 et ibi Notam.—545. *exstantibus* malit Jo. Schrader.—548. *jam nec* e libris reposuit Heins. Ita tamen jam legebatur in Commelin. Pulmann. Elzev.; vulgo alii, *nec jam*, cum Romano, ut et Beda de metris. At Macrob. Sat. VI, 2 *Præterea nec mutari jam pabula.* 549. *cessare* Medic. a m. pr. *Amychaonius, Amitaoniusque Menalpus, Maleampus, Melamphus*, aberrationes. vid. Apollod. I, 9, 11.—551. *e Stygiis* tert. Rottend.

NOTÆ

545 *Vipera*] Plinius l. x. 62. 'Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente.' Ita fere Aristoteles, Nicander, Plutarchus, &c. propterea que Romæ parricidæ submergebantur insuti culeo cum vipera, cane, gallo et simia. Ælianus tamen, et alii, superesse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc fere constat.

Hydri] Plinius l. XXVIII. 4. 'In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua vivit: hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.' Ab ὕδωρ *aqua*.

550 *Phillyrides Chiron, &c.*] Id est, præstantissimi medici, quales olim fuere *Chiron* et *Melampus*. *Chiron* fuit Centaurus, Saturni et Philyræ filius, ut diximus supra, v. 92. Qui cum crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus: a Peleo, Nerei genero, et Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cum esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatientia oravit Superos, ut sibi, quanquam immortali, mori liceret: quo concesso, ab iis in cœlum translatus est, et in Zodiaco locatus, ubi nunc *sagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis et Dorippes filius: dicitur augurio claruisse, et animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Prœti furiis agitatas ad sanam mentem restituit, Ecl. VI. 48. Ob medicinæ scientiam, templo, festis, et sacrificiis honoratus. Pausan. l. I.

551 *Stygiis*] *Styx*, fons Arcadiæ est, fluvius habitus inferorum, et a Superis tanta veneratione cultus, ut

Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis usus; nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma;
Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam, invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor

præ se ducit Morbos et Metum, et assurgens in dies, extollit altius caput insatiabile. Fluvii, et siccæ ripæ, et colles curvi fremunt balatu ovium et frequentibus mugitibus. Jamque Tisiphone *edit strages turmatim, et accumulat in ipsis stabulis cadavera diffluentia fœda tabe: donec in mentem venit* populis *sepelire* ea *terra, et occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis: nec quisquam potest abluere undis, aut purgare igne viscera:* ac *ne tondere quidem villos corrosos lue et sanie: nec possunt tangere telas putridas. Sed etiam si quis attrectaverat vestes* ejusmodi *odiosas, ardentes pustulæ, et fœdus sudor adhærebat membris graveolen-*

semissa Gud., adhærente *s* ex antec. voc.—552. *agitare Metumque* Ed. Ven. *agitansque Metumque* Erf.—553. *Inque diem* Ven. *affert* Rottend. alt.—554. *mugitibus aër* Chronic. Menconis apud Burmann. *auras* Vratisl.—555. *Horrentesque* Romanus, nec minus bene. Nam pestilenti anno omnia apud poëtas *horrent*, *squalent*, scil. tabe, illuvie. Sed est ea solennis varietas, et *arere* non minus idoneum, cum æstus morbi causa sit: sup. 478. conf. Æn. III, 142. *collesque superni* pr. Moret. Eadem varietas Ge. II, 276.—556. *stragem dat* Goth. pr. *aggregat* Reg. Martini.—557. *delapsa* duo Burm. *cadavera morbo* alter Rottend. Eadem variatio Ge. IV, 252.—558. *ac* abest Goth. pr. *dicunt* idem. *discant* Moret. pr. pars libb. Martini et vulgg. edd. apud Pierium, quod ei majorem dignitatem habere videbatur.—560. *flammis* Goth. pr.—561. *Ne tondere quidem* Medic. Gud. Mentel. pr. Leid. *ingluvieque* Erf.—562. *ne* Ed. Junt. *telas adjungere putres* fragm. Moret., non indocte. Ita *telæ* dictæ sunt proprie; quod etiam video placuisse Vossio; casus tamen an judicium lectionem produxerit, non dixero; auctoritas utque codd. deest.—563. *Quin etiam* Romanus, non male. *etiam miseros* Venet. *temptaret* Medic. a m. pr.

NOTÆ

per illum jurarent; et, si juramentum violarent, divinitate usuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei concessus, quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adversus Titanas tulerant, ut est apud Hesiodum in Theog. Nomen a στυγέω *odi*.

552 *Tisiphone*] Una e Furiis, de quibus Ge. I. 278.

Membra sequebatur; nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

tibus: et sacer ignis absumebat deinde membra attactu fœdata, *ejus qui vel brevi temporis spatio tardabat* eas dimittere.

—565. *sequebantur* Ven. et Rottend. sec. Similiter Ge. IV, 8 variatur. *longe* Zulich.—566. *contractos* vulgares nonnullæ edd., etiam codd. *contactos sacer artus* Rom. *cum tactos* Goth. pr.

NOTÆ

566 *Sacer ignis*] Male Servius interpretatur de *sacro morbo*, qui *epilepsia* est. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis sancti Antonii;* Græcis ἕρπης; Plinio, *zoster et circinus;* et a Lucretio ita describitur l. VI. 'Existit sacer ignis et urit corpore serpens, Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.'

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Post brevem de apibus et mellatione propositionem, dedicationemque operis; opus ipsum octo partibus exequitur. I. Est de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum speciebus. IV. De earum quasi civili prudentia et republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque signis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, et auctore, Aristæo, cujus fabulam epilogi loco fuse narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices et Orphei.

Protinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar. Hanc etiam, Mæcenas, aspice partem.

Continuo describam cœlestia munera aërii mellis. O Mæcenas! fave huic etiam

1. *Protenus* unus Gud. scribebat: ceteri *protinus* e vulgari pronuntiatione.

NOTÆ

1 *Aërii mellis cœlestia dona*] Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus et arborum foliis: inde colligitur ab apibus, et mel conficitur. Quare *aëris* et *cœli* donum est. De *Mæcenate* in arg. Ge. I.

Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria*, si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent,) neque oves hædique petulci

parti Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, et reges* apum *generosos, et mores, atque artes totius generis per ordinem, et species, et pugnas. Labor* ille est *in parva* re, *sed gloria non est parva; si Dii adversi permittunt aliquem* id exequi, *et* si *Apollo invocatus exaudit. Primo quærenda* est *apibus sedes et habitatio,* in loco *ad quem venti non possint pervenire; (nam venti impediunt quominus* apes *ferant pabula in alveare;) et* in quo *oves, et hædi petu-*

cf. ad Ecl. I, 12. *aërei* tert. Rottend.—2. *Persequar* Vratisl.—3. *miracula rerum* alter Moret., forte ex v. 441.—4. *totiusque ex ordine* plurimi habent, scripti et editi, etiam Medic. Tam parum peritos rei metricæ quis credat grammaticos et librarios? At recte particula metro inimica exulat ex Rom. et aliis melioribus. Mederi voluit vitio quart. Moret. *totasque ex ordine,* Venetus: *totique ex ordine.*—5. *et* abest ante *studia* in Mentel., at ante *populos* in Rom. fragm. Moret., etiam in edd., ut Cerdæ. vid. Burm. Ad *populos* offendebat Jo. Schrader. in schedis, et conj. *motus:* quod sane locum habere posset; sed *populos* dixit poëta, quia sub diversis regibus habentur apes.—6. *ac* Regius Martini et edit. Paulli Steph.; forte *si qua* vel *si quem* scil. laborem, Burm. *si quam* ed. vet. ap. Wakef. At vide Notam.—7. *læta* Regius Martini. *sinant* Serv. ad Æn. II, 693.—8. *sedes statioque petendæ* Moret. pr. et Mentel., at extrita litera ultima, *e.* et receptum hoc erat ab Heinsio. *petenda est* Ven. et Leid. Sed in tali variatione nil facile decernas. vid. Burm. *legenda* conj. Jo. Schrader. At *petere* est parare.—9. *fit* edd. nonnul-

NOTÆ

7 *Numina læva*] *Læva,* modo in bonam, modo in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. I. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. dicitque 'vim esse quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem ... nam Deos quosdam, ne obessent, placabant.' In his ponit Deum *Averruncum,* et *Robigum,* et *Vejovem,* cujus esset Romæ templum in eoque simulacrum, sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod sicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, et *Plutonem,* et *Ditem,* unum eundemque esse perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. IV. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium:* at Plutonem et Furias et cetera inferorum numina, *læva,* et adversa hominibus fuisse habita, nemo nescit, testaturque Arnobius l. III. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. III. 104.

8 *Principio, &c.*] I. PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. I. *De commodo alvearibus loco; deque iis, quæ adesse circum, aut procul abesse debent,* v. 8. II. *De forma alvearium,* v. 33.

Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres;
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, rivus,
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret:

lantes non saltent super floribus, et juvenca vaga per agros non excutiat rorem ex herbis, *nec premat herbas nascentes. Absint quoque a pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo, et meropes, et ceteræ aves, et* inprimis *Procne*, quæ *notavit* sibi *pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, et rostro ferunt ipsas apes*, ut sint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, et stagna* cooperta *viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut, quando novi reges ducent prima examina*

---

læ, male.—10. *nec* Goth. pr.—11. *insultant* Moret. sec. *aut hærens* Franc. *buccula, bacula* al.—13. *pallentia terga* Parrhas.—14. *ab stabulis* Medic. *que* post *meropes* abest a quatuor apud Burm. et ed. Ven. Medic. Pierii et uno Mead. *aliæ* videri potest nimis tenue esse vocabulum pro reliquorum dignitate. Sensit quoque Jo. Schrader., qui conj. *meropesque malæque volucres* vel *meropes avidæque v.* vel *blattæque v.* vel *vespæque v.*—15. *Progne* scribunt deteriores, ut *cygnus* pro *cycnus*. Est Πρόκνη. vid. Heins. ad Ovid. Met. VI, 428. *Et maculis Procne* Markland. ad Stat. Sylv. V, 3, 84 conj.; eleganter utique, si poëtæ ita placuisse constaret. Maculas enim ipse poëta declarat suis verbis; eas etiam Ovid. VI, Met. 670 appellat *notas*. Si tamen maculas sibi ipsa manu aspersit, quidni *manibus cruentis*, h. cruore, *pectus signasse* bene dicatur? habens pectus signatum manibus suis.—16. *ipsasque volucres* ap. Nonium in *nidos*.—18. *Et* Menag. alter.—19. *at tenuis* melius repeti bene vidit Meierotto in Dubiis p. 22. *rivos* Medic. a m. pr.—20. *inumbret* Heins. reposuit e Mediceo, Romano, aliisque Pierii, Gud. a m. pr. et Rottend. tert. Vulgo omnes, *obumbret*, quod et Columella agnoscit IX, 5, 4 et ipsum bene se habet. Eadem varietas Æn. XI, 66. *adumbret* Mentel. pr. et Bodlei.—21.

NOTÆ

13 *Squalentia terga lacerti*] Lacertus, *lesard*. *Squalor*, *squalibus*, *squaleo*, *squalens*, derivantur a *squamis*: significantque, quicquid ita inculcatum obsitumque est, ut squamarum in serpentium pisciumque coriis densitatem et asperitatem referat. Ita definit Gellius l. II. 6. Sic Æn. X. 314. 'Per tunicam squalentem auro:' quia aurum dense intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries sordium.

14 *Meropes*] *merops* avis, quæ et *apiaster* dicitur, *guêpier*, apibus infesta. *Procne*, hirundo: notas quasdam habet in pectore, quæ sanguinem aliquo modo referunt: quas sibi impressisse fingitur, plangens pectus, manibus cæde filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl. VI. 78.

Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices et grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad æstivum Solem; si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, et olentia late
Serpylla, et graviter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,

vere sibi *commodo; et* quando *juniores* apes *ludent egressæ ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut se subtrahant calori; et arbor occurrens excipiat* eas *hospitio foliorum. In mediam aquam, sive stabit immota, sive fluet, projice salices obliquas, et magnos lapides: ut possint stare* in iis quasi *in frequentibus pontibus, et explicare alas ad Solem æstivum: si forte Eurus vehemens dissipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *casiæ virides, et serpylla longe redolentia, et copia thymbræ graviter halantis floreat; et violæ* illic *irrigentur liquido rivo. Ipsa autem alvearia, sive a te compacta* sint ex *corticibus cavatis, sive texta vimine*

Et cum quart. Moret. *ducunt* Mentel. *Ut cum vere novi* (Sangerm. *novo*) codd. apud Columellam IX, 5, 4, omisso versu sequente, exhibent.—22. Potest quoque distingui: *reges; Vere suo ludetque favis. luditque* Ven. Rottend. sec. a m. pr. *laudique* Menag. alt. *laudetque* unus Mead. *messa* Medic. a m. pr. *cavis emissa* conj. Jo. Schrader., non male, de alveari. Verum et *favi* bene pro eodem; nam favi non modo de melle, verum et de cellis et loculamentis, poëtæ dicuntur. Sic inf. 104, 179, 161.—23. *Vicino* Ven. *vita colori* Menag. sec., qua de varietate vid. Heins. ad Ovid. Epist. VI, 54. *discedere* Rom., male.—25. *profluit* Gud. a m. pr. duo Moret.—27. *Pontibus et* Mentel. tert. Reg. *Pontibus et crebris possunt* Gud. *possunt* etiam Goth. pr.—28. *non forte* quart. Moret.—29. *immiserit* unus Mead. et vett. edd.—30. *viridis* Mentel. sec.—31. *Serpilla* nunc ubique fere edi mireris. *Serpullu* Medic. cum multis. *Serpylla* Rom. cum aliis. Etiam *Serpila, Serpilia.* conf. ad Ecl. II, 11. Est Ερπυλλον.—33. *jura* pro *suta* Ven.—34. *Seu fuerint lento* Franc. *alvaria* Medic. Roman. vid. Burm. et Pierium. *alviarea* tert. Men-.

NOTÆ

21 *Examina*] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas ex alvearibus egressæ, *essaims*, De iis Ecl. VII. 13.

29 *Neptuno immerserit Eurus*] *Neptunus*, hic pro quibuslibet aquis: Ge. I. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, Ge. I. 371.

30, 31, 32 *Casiæ virides*] *Casia* lavendula est, aut rosmarinus. Ecl. II. 49. *Serpyllum*, *serpolet*: Ecl. II. 11. *Thymbra*, quæ satureia, et cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *sariette*. *Violaria*, loca violis consita.

Quod superest, ubi pulsam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit:
Illæ continuo saltus sylvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidosque fovent; hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem:
Contemplator; aquas dulces, et frondea semper
Tecta petunt. Huc tu jussos asperge sapores,

species allisa resilit. Quod spectat ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem sub terras, et aperuit cœlum lumine calido: statim apes volant per saltus et sylvas, et carpunt flores purpureos, et volando degustant superficiem fluviorum. Ex his* floribus et aquis *recreatæ nescio qua delectatione, nutriunt fœtus, et* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificiose ceras novas, et fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen, emissum ex alvearibus per æstatem serenam, volare in altum aërem, et nigram nubem* apum *diffundi vento; considera: quærunt semper aquas dulces, et ramos frondentes,* ubi considant: *sparge circa hunc locum odores præ-*

scc. *terra* Medic. a m. pr. *refulsit* Parrhas.—53. *sylvas saltusque* Franc. *pererrant* Toll. et Parrhas., item Ed. Paris. 1498.—57. *Excludunt* Rottend. tert. Mentel. pr. Leid. a m. pr. Goth. pr. *Extudunt* Moret. pr. *figunt* Franc. Ven. Goth. pr. unus Mead. Sic Servius et edd. Steph. aliæque.—58. *Kin ubi* Mentel. pr. a m. pr., pro *Quin*, ut Heins. conj. *Hic* Reg. Martin. quod præferam. *missum* Rottend. tert. Gud. a m. pr. vide v. 22.—59. *per æstivam* Reg. Martin.—60. *mirabile* Goth. pr. Hoc idem conjecerat Reiskius, et *Contemplator* pro nomine accipiebat. Sed vid. Ge. I, 187.—62. *Huic* Ed. Junt. cum. al. *Hic* fragm. Moret. Vratisl. et Reg. Martini. *Huc tu caveis asperge favorum* aut *tunsos asperge sapores* ex v. 267 emendabat Reiskius. Sed

NOTÆ

51 *Quod superest, ubi, &c.*] II. Pars. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. I. *Quomodo examina cogenda sint in alvearia;* v. 58. II. *Quomodo pugnæ compescendæ sint,* v. 86.

Egit Sub terras] Sub polum Australem, sive antarcticum: quem 'sub pedibus Styx atra videt,' Ge. I. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad nostras accedit, ab illis recedit: quo ex recessu sequitur hyems. *Æstiva luce*] Calidiore: nec enim proprie æstas hic significatur, sed ver.

54 *Libant*] Degustant, radunt, Æn. I. 740.

57 *Excudunt ceras*] Metaphora a fabris ferrariis ducta, quorum est proprie ferrum *cudere:* ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59 *Nare per æstatem liquidam*] *Nare* sæpe pro *volare: volare* sæpe pro *nare*, mutua translatione sumuntur: vide Æn. v. 219. *Liquidam*] Puram, serenam: unde Ecl. VI. 33. *Et liquidi simul ignis.*

Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen;
Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum:
Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu,
Continuoque animos vulgi et trepidantia bello
Corda licet longe præsciscere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox

scriptos, meliphylla confricata, et vilem herbam cerinthæ: et excita tinnitum, et quate circum cymbala Cybeles, *matris* Deorum: *apes consistent in sedibus* sic *præparatis, apes sese immittent more suo in intima alvearia. Si vero exire* voluerint *ad certamen (nam sæpe discordia magno impetu inflammat utrumque regem) statim licet longe præsentire et iram plebis, et corda belli avida: nam Martius etiam strepitus rauci æris excitat tardas, et auditur bombus referens fractos sonitus bucci-*

vid. Not.—63. *melisphylla* Heins. e Medic. et melioribus scripsit; vulgo *meliphylla*, communi ratione. Aberrationes alias in hac et altera voce *cerinthe* vid. apud Burm. et in Colum. IX, 8, 13, ubi versus laudatur. Est τὸ κήρινθον. *ignobile carmen* Ven., an *germen?* Burm.—64. *et* abest Menag. sec.—65. *considunt* Mentel. pr. Moret. sec., et mox *condunt*. *concident* Goth. pr. *meditatis* Franc.—68. *incussit magnos discordia motus* Reiskius conjiciebat. Sed *discordia incessit*, ut *cupido, metus, incessere* modo *animos*, modo *animis*, etiam in pedestri oratione sæpe dicitur.—70. *prædiscere* Ven. et Vratisl., quod Burmanno in his libris usitatius videbatur.—71. *canor invocat* Sangerm. cod. apud Colum.

NOTÆ

63 *Melisphylla*] Ita restituit e manuscriptis N. Heinsius, cum ante, non sine Latinæ quantitatis damno, legeretur secunda brevi, *meliphylla*. Citrago est Latinorum, Gallorum, *melisse:* herba apibus gratissima, Græco nomine dicta a μέλι *mel* et φύλλον *folium*.

Cerinthæ] *Cerintha*, κήρινθον, a κηρίον *favus:* Gallice *pasquete*, juxta Ruellium, a pascendis apibus.

64 *Tinnitusque cie, et Matris, &c.*] Certum est apes tinnitu æris colligi unum in locum: gaudione, an metu, Aristoteles dubitat: Plato et Plinius gaudio tribuunt; Varro et Columella metui. *Cymbala*] Ærea instrumenta concava, quæ bacillis æreis percussa tinnitum edebant. *Matris*] Cybeles matris Deorum, quæ et *Rhea* et *Ops* et *Vesta*, vocata est: cujus in sacris quatiebantur cymbala, ex veteri instituto *Corybantum* sive *Curetum*, de quibus infra dicemus, v. 151.

67 *Duobus Regibus*] Colum. l. IX. 9. 'Inter se, tanquam civilibus bellis, et cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.' Hic bellum describitur civile. Nam ex Plin. l. XII. 16. 'Nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fugant.'

69 *Trepidantia*] Non timida; sed cum festinatione tumultuantia: sic Æn. IX. 114. 'Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,' id est, ne festinate. Sic infra v. 73. 'Tum trepidæ inter se coëunt.'

Auditur fractos sonitus imitata tubarum;
Tum trepidæ inter se coëunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.)
Ergo, ubi ver nactæ sudum camposque patentes
Erumpunt portis, concurritur; æthere in alto
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt. Non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.

narum. Tunc festinæ inter se congregantur, et micant alis, et acuunt aculeum rostris, et parant ad pugnam *brachiola, et stipantur densæ circa regem et ipsius cellam, et invitant hostem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus serenum, et spatia* aëris *aperta: irruunt e portis:* pugna *committitur: fit strepitus in alto aëre, confusæ densantur in magnum globum, et cadunt præcipites: non pluit grando spissior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quassata. Ipsi* reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore obstinati* non *recedere, eo usque, quo victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga con-*

IX, 9, 4. Ibidem unus mox *tonitus*.—72. *Auditor* Gud. a m. pr. *tractos sonitus* tentabat Jo. Schrader. ex v. 260 *tractimque susurrant*.—73. *trepide* uterque Goth. *pinnisque* Gud. et Mentel. pr.—74. *Spicula exacuunt* sine *que* Mentel. pr. a m. pr. *Spiculaque acuuntque* Vratisl.—75. *ad* deest pr. Moret.—77. *ver sudum nactæ* Erf. *nanctæ* Gud. *natæ* Goth. pr. *campusque potentis* Gud. Interpungebatur :—*patentis: Erumpunt*—Ita erat durior ellipsis τοῦ *fuerint*, vel *sunt*. cui occurras, si cum aliis *nactæ erumpunt portis:* junxeris. Inde continuatur oratio: *concurritur* etc. Itaque mutavi.—78. *Irrumpunt* Aldd. Junt., et sic Goth. pr.; Heins. mallet *se rumpunt*. v. ad Ge. I, 446. *concurrunt* Ven. et Goth. sec. Post *æthere in alto* interpungit Zulich. cum edd. nonnullis, sic quoque Wakef. Porro *æthere alto* quart. Moret. *ab alto* Reg. Martini.—81. *Non de* Menag. pr. et Reg. *pluet* edd. Commelin. et al. *fluit* tert. Rottend. et Gud. pro var. lect.—83. *in corpore* alter Moret. pro var. lect., sed vulgata est apud Schol. Statii Theb. I, 417. Post hunc versum in alt. Rottendorphii erat: *Ipsi inter sese reges fulgentibus alis*.—85. *subegit* reposuit Heins., quem vide, ut omnes Pieriani et excepto fragm. Moret. Heinsi-

NOTÆ

75 *Prætoria*] Cellas regum: metaphora ducta a castrensibus tabernaculis eorum, qui bella administrabant: quod munus primo prætoribus, deinde consulibus demandatum fuit, ex Festo. Hinc etiam apud Columellam et Martialem *prætoria* sunt ampla ædificia rustica; in quibus fortasse jus rusticis, a domino ac patrono dicebatur.

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.
Verum, ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci; melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens;
Nam duo sunt genera; hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent: ceu, pulvere ab alto
Cum venit, et sicco terram spuit ore viator

versu. *Hæ commotiones animorum, et hæ tantæ pugnæ sedabuntur, repressæ jactu exigui pulveris. Sed postquam revocaveris a pugna geminos reges: da neci eum, qui visus* fuerit *pejor, ne noceat consumendo* cibos; *et permitte ut melior regnet in domo vacua ab* hoste. *Alter erit lucidus notis auro asperis (sunt enim duo* apum *genera) hic melior* est, *forma pulcher, et clarus squamis rutilantibus: alter ille horridus* est *ignavia, et trahens magnam alvum sine honore. Ut geminæ* sunt *formæ regum, ita species gentis. Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, et sitibundus excreat pulverem ore sicco: aliæ*

---

nui, Martiniani, Gothani. Edd. obsidebat *coëgit*, quod vulgare verbum est. Est tamen Egnat., quæ *subegit* exhibet. Heins. etiam *fugæ victor dare terga* malebat. Sed et alterum Æn. XII, 463. v. Burm.—87. *quiescunt* Medic. et ant. plerique codd. apud Pierium, et unus Arundel. et recepi nunc pro vulg. *quiescent*. *quiescant* Bodlei.—88. *ambos* Philarg. et alii. Sed meliores *ambo*, ut et Charisius ac Maurus. vid. Pierius.—89. *obstet* Medic. a m. pr., ἀρχαϊκῶς, inquit Heins. *ne providus* Zulich.—91. *Alter enim* Sangerm. ap. Colum. IX, 10, 2. *maculis alvo* sec. Rottend., miro lapsu.—92. *hinc melior* Menag. *meliorque* Medic. a m. sec. Moret. quart. Zulich. et Regius, ut versui caverent. *insignis et auro* Ed. Ven. *meliori insignis et ore* conjiciebat Reiskius. —93. *clarus gemmis* Burm.—94. *lateque* quart. Moret. *alvom* Gudian.—95. *corpora plebis* Medic. et omnes Heinsii, quod hic recepit (idem jam ediderat Egnatius); et est utique exquisitius, adeoque poëta dignius, quam vulgatum *gentis*, neque exemplorum agmine firmare opus erat. Habebant *plebis* omnes Martini, uno Bodlei. excepto; habent uterque Gothanus, et apud Colum. IX, 10, 2 meliores, in quo aliæ diversitates videri possunt.—97. *et sicco terram* aliquot Pieriani; porro Medic. Gud. Moret. pr. et Rottend. tert.

NOTÆ

91 *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum speciebus.* Duæ sunt: rufæ, quæ minores; et nigræ magisque variæ, quæ majores. Prima species melior. Rex magnitudine præstat in sua quisque specie, et in supremis favis habitat. *Squalentibus*] Vide supra, v. 13.

96 *Ceu, pulvere ab alto Cum, &c.*] Comparat horridam secundæ speciei nigritiem: vel cum vultu habituque viatoris; qui pulvere ac sudore obsitus spuit; vel cum ipso illius sputo, quod in fœdum salivæ ac terræ globulum humi colligitur.

Aridus; elucent aliæ, et fulgore coruscant
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles; hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt:
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,.

lucent et micant splendore, ardentes corporibus, quæ aspersa sunt *auro et similibus notis. Hoc genus melius* est: *ex his exprimes stato anni tempore mel dulce: nec tam dulce; quam et purum, et mitigaturum asperam vim vini. At cum examina volant incerta, et ludunt per aërem, et fastidiunt favos, et deserunt alvearia inania: revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, et eruere signa* e *castris. Horti spirantes croceis floribus* eas *alliciant; et tutela Priapi*

Et sic apud Colum. l. l. Ante Heins. *et terram sicco*, ut vulgo omnes. Apud Columellam porro: *quam pulvere ab alto Cum venit*. Burmannus conj. *ceu pulvere anhelus Cum venit*. At inserviebat Columella sententiæ suæ, ut ex lectione facile apparet.—99. *et* abest in libris apud Colum. IX, 4, 2. Pro *lita* erat *ita* Moret. quart. Antea cum Philargyrio interpunctum erat: *ardentes auro, et p.*—101. *premens* Medic. a m. pr. Reg. et unus Arundel.—102. *et* ante *durum* aberat ab Gud. a m. pr. et Zulich. *ac* pr. Moret. *edomitura* Gudianus.—103. *Et quom* Franc.—104. *Contemtuque favos—relinquam* Mss. Barthii: prius ferri possit; est tamen ex vulgari ratione.—105. *In stabulis* Medic. a m. pr. et duo alii. *prohibetis* Rottend. sec.—106. *Tu rigidus* Regius Martini.—108. *et castris* Rufin. de Schemat. lexeos p. 32. *tollere signa* unus Mead., male.—109. *olentes floribus orti* Franc. et unus Arundel. *alantes*

NOTÆ

102 *Liquida*] Pura et sine fæce: quæ enim omnino liquida sunt, mala sunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura saporem] Vel mulsum intelligit, quod fiebat duabus vini mensuris, admixta mellis una; vel quodlibet vinum asperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. II. 4. 24. 'Aufidius forti miscebat mella Falerno, Mendose . . . . . . leni præcordia mulso Prolueris melius:' ergo distinguit Horatius hanc vini temperaturam a mulso. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Aufidium ab Horatio, quod ille mulsum non e vino levi, sed aspero Falerno condiret. De *Baccho* Ecl. v. 69.

108 *Castris audebit vellere signa*] Metaphora e militia Romanorum; qui cum castra metabantur, signa in terram defigebant ante prætorium; cum castra movebant, evellebant: et si facile quidem, bonum erat omen; contra si difficile.

109 *Croceis*] Versicoloribus: color

Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curæ;
Ipse labore manum duro terat; ipse feraces
Figat humo plantas, et amicos irriget imbres.
Atque equidem; extremo ni jam sub fine laborum
Vela traham, et terris festinem advertere proram;
Forsitan et, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti;

Hellespontiaci, abactrix latronum et volucrum, cum falce e salice, eas *servet.* Ille *ipse, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum et pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipse atterat manus duro* plantationis *labore: ipse infodiat terræ plantas fertiles, et invergat* plantis *aquam opportunam. Ego certe, nisi jam sub ultimum finem laborum colligerem vela, et properarem torquere proram ad terram: fortasse cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, et* canta-

Regius.—110. *custos frugum* Medic. a m. pr. *florum* Goth. sec. *aut avium* Rottend. sec. *et* Menag. pr.—112. *feres* Reg. Etiam *tinos* legi Philargyr. monet. cf. eundem ad v. 141.—113. *ferat* quart. Moret.—114. *ferentes* quart. Moret.—115. *Affigat humo* Goth. sec.; et sic sæpe alibi, ut v. 169 *Affervet* et 188 *Affit,* pronuntiandi vitio.—117. *et terris properarem* Mentel. pr. pro div. lect. *avertere* sec. Moret. et Vratisl. Goth. pr. *proras* Gud. a m. sec. —118. *colenti* Gud. a m. sec., quod ab emendatrice manu profectum, exquisitius est vulgato. forte *colentis,* inquit Burm., quod necesse haud esset.—119. *biferi* Erf., indocte. *Basti* Medic. a m. pr.—120. *intuba, intyba, intiba,*

NOTÆ

certus pro incerto: de eo colore Ecl. IV. 44.

110 *Cum falce saligna Hellespontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi statuam collocare, cum falce e quolibet rudi ligno: pro quo genere, salignum posuit, id est e salice. De *Priapo* Ecl. VII. 33. *Hellespontiacus* dicitur, quia colebatur inprimis Lampsaci, quæ urbs est in minore Mysia ad fretum Hellespontiacum. De *Hellesponto, détroit de Gallipoli,* Ge. I. 207.

112 *Pinosque*] Victorius, non *pinum* arborem, sed genus esse putat virgulti semper virentis: Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem suam, vanum est. Neque enim, ut volunt, Columella l. IX. 4. pinum inter frutices agnoscit, sed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice, 'semper virens pinus et minor ilex.' Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta:* ut enim lauro triumphatores; sic pinu coronabantur victores ludis Isthmiis; nec tamen laurus est e florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cum dixit 'semper florida pinus,' significavit pinum florem esse perennem; sed arborem perpetuo florentem metaphorice, id est, semper virentem.

119 *Biferique rosaria Pæsti*] *Pæstum,* oppidum et sinus Lucaniæ, *Pesto:* cujus solum rosis nobile, quas bis, nempe mense Maio et Septembri, ferebat.

Quoque modo potis gauderent intuba rivis,
Et virides apio ripæ; tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque hederas, et amantes littora myrtos.
Namque sub Œbaliæ memini me turribus arcis,
Qua niger humectat flaventia culta Galæsus,

rem *rosaria Pæsti bis fœcundi: et quomodo intyba, et margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus: et* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumesceret in* modum *ventris: nec prætermisissem narcissum tarde florentem, et caulem acanthi flexilis, et hederas albentes, et myrtos quæ amant littora. Namque sub altis manibus Tarenti, qua profundus Galesus irrigat agros flaventes* segetibus, *memini*

scribitur. v. sup. Ge. I, 120. *positis—fibris* Longobard. *positis* Ed. Ven., et *fibris* etiam Priscian. lib. IX et XI agnoscit. Sed hoc haud dubie ex Ge. I, 120 repetitur.—121. *viridis* fragm. Vatic. *totusque* Toll. *per herbas* Goth. pr. Regius et ed. Paris. 1494.—122. *sera* Medic. et alii boni, recte; *sero* duo Pierii et multi alii, quod et vulgare est, et metro repugnat.—124. *que* abest ab edd. ant. et fragm. Vatic. *Pallantesque* Rottend. sec. At tert. *Pallantisque*, ut *Palantes hederæ* sint, velut *Errantes*. Sed sunt aberrationes illæ perpetuæ; et hedera *alba* a *nigra* distinguitur. vid. Heins.—125. *Œbaliæ memini me turribus altis* vulgo ubique legitur. *Œbaliæ—arcis* apud Arusian. Messium, quod unice verum esse nullus dubito, nuncque cum Brunckio recepi. Quis enim *Œbaliam* dixerit de urbe Tarento, aut Tarentina regione? quis *turres Œbaliæ?* quis ferat *turres Atticæ* pro Athenis? At *arcem* pro urbe dicere poterat, quanquam et *arx Tarenti* ex Livio satis nota. *turribus autis* Medic. a m. pr. *Œbalio* Goth. pr. Mira ex hoc nomine orta est corruptela apud Corrippum de laud. Justin. III, 94 *vites—Quas manibus propriis Ithacus plantavit Ulysses Arce sub Œbalia Laërtia limina servans, Nondum Trojani vitans discrimina belli*. Nisi *Œbaliam arcem* forte ex Laconica cum Penelope, Icarii filia, in Ithacam transferas, nullus ei locus esse potest. In cod. unico, unde carmen profectum est, erat: *Parces ubi Italia*. Nunc Barthii emendatio recepta: *Pace sub Iliaca*. Interea fatendum est, corruptelam in Marone esse videri valde antiquam, quandoquidem in Claudiano ex imitatione dictum occurrit: *Liris, et Œbaliæ qui temperat arva Galæsus:* in Prob. 260.—126. *Qua niger* omnes libri, scripti et expressi; nec aliter legerat Sidonius Apollinaris c. 24, 8 *Quales Corycium senem beantes Fuscabat* picei *lana Galæsi*. At ante Heins. editiones Plantinianas et Elzev. occuparat *piger* ex Jo. Scopæ collec-

NOTÆ

120 *Intuba*] *Chicorée*, Ge. I. 120. *Ripæ*] Margines fontium. *Apium*] *Persil*, Ecl. VI. 68. *Cucumis*] *Concombre*, olus notæ figuræ. *Narcissum*] Ecl. II. 48. tardius floret: ideo *sera comantem* vocat: et *sera* dicit, pro *sero;* adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi*] Caulem *brancæ ursinæ*, de qua Ecl. III. 45. Non vero *spinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi est, de quo Ge. II. 119. De *myrtis*, Ecl. II. 54.

125 *Namque sub Œbaliæ, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ sinu maximæ Australi: cujus instaurator fuit Phalantus, ex Œbalia, seu Laconia, profectus.

126 *Qua niger, &c.*] *Galæsus, Galeso*, Calabriæ fluvius est, in sinum illum Tarentinum defluens; *niger* dicitur,

Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum
Lilia verbenasque premens vescumque papaver,

me vidisse senem Corycium: qui habebat pauca jugera agri deserti: terra illa, nec apta erat arationi *boum, nec opportuna* pastioni *pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* prius *dumoso, plantans rara olera, et in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum;*

taneis. Alterum proprie Galæso tribuitur; ambigitur modo, quo sensu. v. Burm. ad h. l. Sed est haud dubie aqua nigricans, quia pellucida et profunda; ita enim solet fundus nigricare, adeoque et ipsa aqua. *Umbrosum* Galæsum dixit Propert. II, 25, 67. At enim hoc sensu *niger amnis* absolute dici vix potest: aliter se habet *sylva nigra*. *Galæsus* scribunt Medic. et meliores, Γαλαῖσος. v. Heins. *Galesus* vulgo. Respicit h. l. Propert. II, 34, 67 ubi Maronem in hæc loca deducit: *Tu canis umbrosi subter pineta Galæsi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus*.—127. *Corytium* Junt. Ed.—129. *Nec Cereri* Salmas. Exerc. Plin. p. 366 laudat; memoriæ sc. vitio. Tum noli cum nonnullis hærere in *illa seges* nec fertilis—nec commoda Baccho. Jungenda sunt: *pauca jugera, illa* jugera *erant seges* nec fertilis per juvencorum arationem, nec opportuna. Dicta *seges* omnino pro agro, proprie quidem de proximo.—130. *Hic (rarum!) in dumis*, interpungendum conjectat Burm., sed vid. Not. *Hinc* liber Bersmanni; ipse conj. *Huic:* quod et Erf. a m. sec. habebat. *Hinc* etiam Longobard., ex paucis illis jugeribus, inquit Pierius.—

NOTÆ

vel ab umbra circumstantium arborum: unde a Propertio l. II. 34. 67. vocatur umbrosus: 'Umbrosi subter spineta Galesi:' vel a profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens est illud epithetum Homero, *μέλαν ὕδωρ*, *nigra aqua*. Erythræus legit *piger*, quia certum est enm lentissime labi.

127 *Corycium senem*] Vel nomen fuit hujus senis proprium; vel appellativum a gente: *Corycus* enim, *κώρυκος*, mons croci ferax, et oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio est Asiæ in littore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, a Pompeio petiti bello; et partim occisi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati sunt: præsertimque Cilicum remiges, quorum opera usus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati sunt. Ex iis hunc unum esse aliquem non immerito suspicantur. *Flaventia culta*] Loca culta et flaventia: duo adjectiva quorum alterum substantivi vim obtinet: ut Ge. I. 393. *Aperta serena*.

130 *Rarum*] Raris, non densis ordinibus, consitum; quod in sterili terra fit.

131 *Verbenasque premens*] *De la verveine*. Ecl. VIII. 65. *Premens*] Plantans Ge. II. 346. 'quæcumque premes virgulta per agros.'

Vescumque papaver] Edule, causam vide supra Ge. I. 212. Vescum item, minutum ac parvum significat. Ovid. Fast. l. III. 'Vescaque parva vocant.' Plin. l. VII. 20. 'Corpore vesco fuisse, sed eximiis viribus Tritanum,' memorat.

Regum æquabat opes animis; seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque autumno carpere poma,
Et, cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tondebat hyacinthi,
Æstatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis; illi tiliæ, atque uberrima pinus;
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.

et nocte jam *provecta rediens domum, onerabat mensam cibis non emtis. Primus colligebat vere rosam, et autumno poma: et cum tristis hyems frangeret adhuc lapides* vi *frigoris, et cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi, incusans æstatem pigram et Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, et multis examinibus; et colligebat mel spumosum e favis compressis: habebat tilias, et pinos copiosas: et quot pomis arbor ferax se vestierat* tempore *novorum florum; totidem matura* poma *retinebat*

---

132. *æquabit* quart. Moret. *animo* quatuor apud Burmannum, et sic Serv. ad Æn. I, 18. vid. ad Phædr. II, 3, Burmann. Versus 130. 131 aberant a Goth. sec.—133. *ineptis* Franc.—134. *atque* omittit pr. Moret., hiatu non inaudito.—135. *etiamnum* Heins. e Medic. et Gud., etiam Pierianis. *etiam nunc* vulgo, et hoc recte; est enim antiquius; itaque revocavi. Monitum ad Ecl. II, 41.—136. *firmaret* Moret. sec. Pro *glacie* Wakef. *glacies* reposuit, eleganter quidem.—137. Vulgata erat lectio: *Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi.* Mirationem jam per se facit hoc, quod *acanthus*, seu *branca ursina*, cum inter *semper frondentes* sit (ut Ge. II, 119 *baccas semper frondentis acanthi*), alienus ab h. l. est, in quo de floribus *alieno tempore florentibus* agitur. Jam vero *mollis jam* (non, *tum*) *tondebat hyacinthi* scribunt diserte Mediceus, Gud. Rottend. tert. a m. pr., Mentel. duo, Menag. alt. et Moretani tres (quo Regius alludit: *jam tond. iacinthi*). Eandem lectionem in vetust. libris invenerat Achilles Statius; itaque nondum receptam esse olim mirabar; et nunc eam recepi, adstipulante Brunckio. Nam manifestum est, aut importunum metum de metri ratione, aut scripturam sine aspiratione locum dedisse depravationi in *acanthus* ad ductum Ecl. III, 45, ubi *mollis acanthus* occurrebat. *jam tunc* Ven. At Martini libri cum Gothanis in vulgatam lectionem conspirabant; nec Pierius quicquam de suis monuit.—138. *Zephyrosque vacantes* Erf. a pr. m.—139. *multum* Gud. a m. pr.—141. *tilia* Medic., quod merito præfert Heins. Et sic emendarat Reiskius.—142. *Quodque*, *Quoque* al. apud Burm.—143. *ferebat* Schol. Cruqu. Horat. III, 1, quod in prosa ferrem. *legebat* Moret. fragm.,

NOTÆ

138 *Zephyrosque*] De *Zephyris*, Ecl. V. 5.

141 *Tiliæ, atque, &c.*] *Tiliæ, tilleul:* arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutini, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide supra, v. 39.

Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentes,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
  Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
Addidit, expediam, pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,

autumni tempore. *Ille etiam digesserat in ordinem ulmos tarde* crescentes, *et piros duras, et spinos jam ferentes pruna, et platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus spatiis angustioribus, ista omitto, et relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, describam proprietates, quas ipse Jupiter addidit apibus: propter quod donum* obtinendum, apes, *secutæ canoros sonitus* Co-

quod in cultorem, non de arbore, dici posse, bene monuit Burm.—145. *que* abest a duobus Burm. *Iduramque* Leid. pr. a m. pr. *pinum* Medic. a m. pr. *Eduramque pinus* Goth. pr., metro invito. *spinas* Leid. Zulich. Rottend. pr. a m. pr. Moret. sec. *prunos jam spina ferentes* Ven.—146. *umbras* Heins. e Pierianis et suis. Sic Goth. sec. et omnes Martini. *umbram* vulgo. *platanus—umbram* Goth. pr.—147. *hæc ipse quidem* novem apud Burm., uterque Goth. Regius et Ed. Norimb. *hæc ipse eadem* Ven. *ipsa* Medic. a m. pr. *exclusus* omnes Pieriani et Heinsiani, Goth. sec. et omnes Anglici; et confirmat Columellæ imitatio lib. x pr. Vulgg. *disclusus*, male. Altera tamen lectio jam ab Egnatio erat prodita, et e Palat. in ed. Commelin., tum H. Steph. et Pulmann. *seclusus* Menag. pr.—148. *post me memoranda* Nauger. cum Steph., quod deseruere alii: itaque revocavit Heins. e parte librorum; ut Goth. sec. Reg. et Cantabrig. exhibent; et confirmari id potest e Colum. x præf. 3 et x, 5, quo major pars alludit cum Mediceo et uno Arundel. *post memoranda*, ita, ut similis syllaba exciderit; quam supplevere alii, ut in Pierianis aliquot et uno Meadiano: *post hæc memoranda*, aut, ut vulgo legebatur, et ut in tribus Martinianis

NOTÆ

144 *In versum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, Ge. II, 277. *Eduram pirum*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapidescentem. De hac voce, *edura*, vide Ge. II, 65. De *Platano, plane*, ibidem Ge. II, 70.

145 *Spinos jam pruna ferentes*] Spinus, vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus, vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa sit per insitionem, de qua insitione Ge. II, 73.

149 *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, et quasi civili prudentia,* in melle conficiendo, in rege observando, &c.

151 *Curetum sonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu suo, cum esset in fatis fore ut a filiis regno pelleretur; Rhea sive Ops, aut Cybele, ejus uxor, Jovem, in Creta natum, in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus est, occuluit: jussitque ut *Curetes*, sive *Corybantes*, sive *Dactyli*, sacrorum suorum administri, cymbalis, æreisque clypeis circa cunas obstreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro insulæ rex dicitur fuisse *Melissus*, cujus filiæ

Dictæo cœli Regem pavere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum;
Et patriam solæ et certos novere Penates;
Venturæque hyemes memores æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris; pars intra septa domorum
Narcissi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras; aliæ, spem gentis, adultos
Educunt fœtus; aliæ purissima mella

rybantium et æra crepitantia, nutriverunt regem cœli sub caverna Dictæa. Solæ animalium *habent fœtus communes, et domos urbis communes, et vitam ducunt sub legibus immobilibus: et solæ cognoscunt patriam, et statas domos: et prævidentes hyemem futuram, exercent* se *labore per æstatem, et congregant in commune* bona *parta. Aliæ enim provident cibis, et lege constituta, laborant per campos: pars intra claustra alvearium, componunt ima fundamenta favorum, ex succo narcissi et viscoso glutine corticis: postea tenaces concamerant ceras: aliæ alunt* incubando *fœtus crescentes,* qui sunt *spes generis: aliæ addensant mella expurgata, et implent*

legitur: *post commemoranda. aliis primo memoranda* Ed. Ven.—154. *que* abest a quart. Moret. uno Mead. et vett. edd., forte melius. *ævom* Gudianus.—155. *A patriam* pro *Ah* codd. aliquot apud Pierium. *et* ante *certos* abest Longobard.—156. *labores* Arundel. Erf.—157. *reportant* Voss.—158. *victum* quart. Moret. *victui* sec. Moret. *vigilant* apud Priscian. VII. *fœdere parco* Reg. Martin.—159. *inter* unus Arundel. *tecta domorum* unus Mead.—160. *lente* Moret. quart. *lectum* Longobard. cum aliquot aliis apud Pierium et Reg. Martini, non male; sed recepta lectio est pulchrior.—161. *tenacis* Priscian. VII, Rottend. tert. Gud. *tenaces* al.—162. *in spem* Leid. a m. sec. Goth. sec., male.—163. *durissima* Medic. a m. pr., male. *liquentia* et mox *dulci distend. nectare* Seneca Ep. 84, ex Æn. I, 433, ubi et sequentes versus 167, 168, 169

NOTÆ

duæ Jovem aluerunt caprino lacte et melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, et apes Curetum cymbalis excitas, Jovis nutrices fuisse: et ob id quidem beneficium, capram a Jove relatam inter sidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quicquid optassent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo essent muscis aliis sagaciores, nova sagacitate fuisse præditas: unde facultates illis additæ dicuntur. *Pro qua mercede*] Supple, *consequenda:* quasi hoc sibi officii sui præmium ac finem apes proposuerint.

158 *Victu*] Pro *victui:* dativus contractus, de quo, Ecl. v. 29. De *Narcisso*, Ecl. II. 48. De *glutine*, quo ceræ et mellis fundamenta confiant, supra, v. 39.

162 *Suspendunt ceras, &c.*] Plinius l. XI. 10. 'Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a solo fornicatis,

Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti;
Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus a præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætna;
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.

favos puro nectare. *Sunt* aliquæ *quibus statio ad portas sorte obtigit: et* quæ *per vices prævident pluviam et nubes aëris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos,* quod est *genus pigrum.* *Fervet labor, et mella thymum halantia beneolent.* *Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina e massis emollitis: alii accipiunt, et remittunt aërem, follibus e tauri corio* factis; *alii mergunt in aquas æra stridentia: Ætna plangit* sub *incudibus* sibi *impositis.* *Illi inter se attollunt brachia magno robore,* et *per ordinem, vertuntque ferrum mordaci*

---

iterum appositi.—164. *nectare telas* Ven.—165. *ad portam tendit* unus Arundel. *sorte* Leid. et Zulich. sec. Goth. sec. et Erf. a m. sec. *sorti* est idem casus sextus, ut vesperi, ruri. vid. Drakenb. ad Sil. VII, 368, quanquam non video, cur non *sorti cadere* res possit, tertio casu, h. in sortem, cum *sors* et ipsa portio ac munus sit. *ad portam* Alcuinus Grammat. vid. ad Liv. IV, 37, 6 Burmann. Sed illud minus poëticum.—166. *quæ nubila* Ven. *accipiunt:* pro vulgari, excipiunt; hoc tamen reposuit Wakef. quia sit proprium.—168. *Ignavom* Gud. *Agninum* duo Barthii. *a præsepibus urgent* unus Arundel.—169. *Fervit* conj. Cuningham. et Jo. Schrader. sicque legerat Philargyr. *flagrantia, flaglantia, fraglantia* et in Franc. *frangentia* legitur. v. Burm.—170. *lenti* fragm. Vatic. —171. *alii t. f. auras* aberat Longob. Iidem versus Æn. VIII, 449—453, sed ibi *ventosis follibus;* et *antrum* pro *Ætna,* et *multa vi,* et *tenaci forcipe massam.*—172. *stringentia* Ven.—173. pro *Ætna, antrum* in Longobard. Medic. et Pierianis nonnullis, aliis, Rottend. pr. Menag. pr. alt. Voss. Franc. Goth. sec. (in quo alterum pro glossa ascriptum); et uno Arundel., quibus adde fragm. Vatic., forte ex Æn. VIII, 451.—174. *multa vi* Rottend. sec. ex eod. loco; sicque inf. v. 450 et alibi.—175. *massam* in fine versus, Vratisl. et Nonius in *Forceps;*

NOTÆ

ne desit aditus ad sarciendum.' De *Nectare* potu Deorum, Ecl. v. 71.

165 *Sorti*] Pro *sorte:* sic *igni* pro *igne* Ge. I. 267. *Capiti* pro *capite* Ecl. VI. 16.

168 *Fucos*] *Guêpes.* Ex Plinio l. XI. 11. 'Sunt quasi servitia apum, his sunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt.'

170 *Cyclopes, &c.*] De iis et *Ætna* monte, Ge. I. 471. et fusius Æn. III. 560.

175 *In numerum*] Certo quodam

Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, et dædala fingere tecta:
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ; pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nusquam mora: rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.

forcipe. Non aliter (si licet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi mella urget apes Atticas, unamquamque juxta *suum officium. Seniores curant alvearia, et tuentur favos, et construunt domos artificiosas. At juniores redeunt lassæ provecta nocte, refertæ thymo* circa *crura: et hinc inde carpunt arbuta, et salices virides, et casiam, et crocum rufum, et tiliam viscosam, et hyacinthos nigrescentes. Simul omnes quiescunt a labore, simul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia* est. *Postea cum Hesperus eis significavit recedendum* esse *ex agris,* et *pastione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, et*

---

ex Æn. VIII, 453.—176. *opponere* Goth. sec.—177. *Cecropeas* multi scribunt ex more.—178. *quæque suo* Franc.—179. *figere* unus Mead., quod hic legendum putabat Burm. Sec. ad Anthol. Lat. pag. 375.—180. *multa* Zulichem. Laudat Burm. Intpp. ad Suet. Aug. 78, Drakenb. ad Liv. v, 26.—183. *taliam* Gud. a m. pr.—184. Distinguunt multi post *quies.* vid. Heins. et Burm., quod et ipsum ferri potest. *labor omnibus idem* Rottend. pr. ut Ge. III, 244 sed et v. 212 *mens omnibus una est.*—187. *dum* Edit. Norimb. *pectora* Rottend. sec. vid. Æn. VIII, 607.—188. *mussantque* duo. *musatque* Leid. *lumina* Ed. No-

NOTÆ

ordine, ac veluti numeroso malleorum concentu.

177 *Cecropias*] Atticas, a primo Atticorum rege Cecrope: mel autem Atticum celebre fuit, præsertim ex *Hymetto* monte.

179 *Dædala*] A Dædalo, ingeniosissimo Atheniensi fabro, qui labyrinthum condidit; artificiosa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta sunt. De eo plura Æn. VI. 29.

181 *Crura thymo plenæ*] Plin. l. XI. 10. 'Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra; priores pedes rostro.'

Arbuta passim, &c.] Arbuta, *fruits d'arboisiers*, Ecl. III. 82. Casia, *lavande*, Ecl. II. 49. Crocus, *safran*, Ecl. IV. 44. Hyacinthus, *glaïeul*, Ecl. III. 63. Tilia, *tilleul*. De *ferrugineo* colore, Ecl. II, 18.

186 *Vesper*] Stella Veneris, Ecl. VI. 86.

Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo adventantibus Euris;
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant, et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipsæ e foliis natos et suavibus herbis

strepunt circa vestibulum et portas. Deinde cum jam consederunt in cellis, silent per noctem, et conveniens sopor tenet membra lassa. Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: sed securæ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, et faciunt breves excursiones; et sæpe, et quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, et his sustinent se per nubes vagas. Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsæ rostro colligunt fœtus e foliis et herbis*

rimb.—190. *suus sopor* Mentel. tert. et Reg. Goth. pr. *suos sopor* Ven.—191. *recludunt* Medic. a m. pr.—192. *haud credunt* Leid. Franc. *advenientibus* Goth. pr.—193. *Sed tutæ circum* Franc. *pro mœnibus* Priscian. VIII, sed vulgatum agnoscit Nonius Marcellus, Prisciano antiquior, in *aquari* apud Heins. —195. *cumbæ* Medic. a m. pr. et Gud. *cymbæ* reliqui. *suburram* Medic. a m. pr. et al., aut *saburam.*—196. *hi sese* Leid. *is sæpe* Gud. pro var. lect. *vibrant* Menag. alt.—198. *Quod neque* Romanus (in quo a v. 36 ad 181 lacuna erat) cum aliis. *concubito* Mentel. pr.—199. *nisibus* Gud. a m. sec. *nexibus* Medic. Gud. a m. pr. et duo Leid. cum Rom. Eadem diversitas apud Ovid. Met. IX, 294, notante Burm., sed et alibi sæpe.—200. *ipsæ e foliis* Heins. e Medic. Gudian. Moret. quart. Franc. Toll. Sic et Roman. et omnes Martiniani cum edd. nonnullis ant. et Goth. uterque. *et foliis natos et* Rottend. tert. At aliæ cum

NOTÆ

192 *Euris*] Quibuslibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195 *Saburram*] Arenam graviorem qua naves ad certam usque mensuram onerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliores fiant.

198 *Concubitu*] Pro *concubitui*, Ecl. v. 29. Plin. l. XI. 16. 'Fœtus quonammodo progenerarent, magna inter eruditos et subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus . . . donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt, ovorum modo, universum agmen emergat.' Ita fere Aristoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde, formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

Ore legunt; ipsæ regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.

dulcibus: ipsæ supplent reges et parvos cives, et reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris saxis, et sponte amisere vitam sub onere: tantus est ipsis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet bre-*

vulgg. *e* omittunt; sunt etiam, qui ordinem mutent, *natos foliis;* ut apud Pierium et in vett. edd. *natas* Catrœus edidit. *e suavibus herbis* Mediceus et Mentel. pr. *sed suavibus* Romanus.—201. *pabulumque Quirites* Medic. a m. pr., manifesto socordiæ vestigio. Heins. tamen hinc faciebat: *pauloque*.—202. *que* abest a Franc. *alvorum et cerea regna* Longobard., cum in aliis *tecta* sit, si recte capio Pierium. Verum hoc deterius esset: nam in majus auget rem poëta et alvëare in aulam ac regnum mutat. Mox *refigunt* vulgo editur inde ab Aldd., quod tuentur Medic. cum aliis codd. et edd. vett., nec non Serv. et Philargyr. *refingunt*, editum jam a Commelin. et Pulmann., tuentur Rom. Medic. et quædam alia Pierii exemplaria antiquiora, ex Heinsianis Mentel. pr. Rottend. pr. et Leid., forte et alii Burmanni libri, Ed. Ven., tres Martini, Goth. sec.; et multo magis grammatica ratio, cum de favis agatur; de quorum structura et ratione multa sunt ap. Plin. xi, 10 et al. et *figere* quidem *favos, tecta*, dici possit, non *refigere*, conf. Heins. ad Ovid. i Fast. 158.—203—205. Primo statim oculorum conjectu, alieno loco hos tres versus positos esse intelligas; quam etiam fuisse opinionem docti alicujus Britanni ex Martino disco; et promtum est locum iis suum post v. 196 assignare, nec eum percommodum fore dubitari potest. Neque aliter Jo. Schraderus censebat. Nec vulgarem ordinem defendas facile, nisi in poëta nos versari dixeris, in quo subtilitatem dialecticam male requiras. Ad hanc itaque legem possunt sententiæ loci sic constitui: apes ex floribus et herbis fœtus legere dixerat v. 200. Quæ sequuntur: *ipsæ regem parvosque Quirites Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt*, non diversa, sed eadem sententia, novis imaginibus exornata, est: *ipsæ sufficiunt regem et populum*, scil. ex floribus, sive e *foliis et herbis;* nam hæ modo præcesserant; et, ubi illi habitare possint, *aulas et cerea regna refingunt*, h. favos parant, ex florum succo ac polline. Cum itaque ex floribus et fœtum, et fœtus cunabula ac cubicula, et cibum etiam capiant: tanto florum ac mellis ex iis conficiendi studio inflammantur, ut etiam onere, quod ferunt, ita humo affligantur, ut alas atterant acutis lapillis, et viribus exhaustæ deficiant. Nunc a v. 206 nova omnino propositio exordium ducit: itaque majorem interpunctionem apposui.—203. *Ipsæ etiam* Erf. *certando* Ven. et Ed. Ven.—204. *utroque* Reg. cum glossa inepta: aquæ et florum.—205. *gignendi* alter Rottend. *gratia mellis* conj. Jo. Schrader.—206. *augustus*

NOTÆ

201 *Quirites*] Cives, ducta metaphora a Romanis civibus, qui dicti sunt *Quirites;* vel a Romulo rege, qui dictus est *Quirinus;* vel a *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus ictum est inter Tatium eorum regem, et Romulum.

203 *Duris in cotibus*] *Cos*, usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen et alibi pro quolibet lapide aspero, et caute. *Cos*, itaque et *cautes*, idem sunt: quemadmodum et a Græcis usurpatur ἀκόνη, in utraque significatione.

Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat: neque enim plus septima ducitur æstas:
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
Amisso rupere fidem, constructaque mella

vis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus quam *septem annos) tamen genus* earum *manet immortale, et fortuna familiæ subsistit per multos annos, et numerantur avi avorum. Præterea Ægyptus, et magna Lydia, et gens Parthorum, et Hydaspes Mediæ, non ita venerantur regem. Rege vivo, unanima est concordia omnium;* rege *mortuo, dissolvunt societatem, et ipsæ rapiunt mella accumulata, et*

terminus edd. plurimæ cum Aldd. pr. et sec. et Nonius in *excipere;* minus poëtice; et *angusti* defenditur omnium bonorum codd. auctoritate.—207. *Excipiant* quart. Moret. *Accipiat* Ed. Ven. et Erf. *ætas* Rottend. tert. Leid. quart. Moreti et pr. a m. pr. Goth. sec. vid. ad Ge. III, 190.—208. *Et* Rom. *At* est attamen. *manent* Franc., non ineleganter, judice Burm.; ipsæ, apes, genus immortale, manent. Nam videtur nimis tenuiter dictum *genus manet immortale.* Debebas tamen jungere: *genus manet*, durat, ita ut subjungatur ornans *immortale.* Bentl. ad Lucan. conj. *At genus immortale tamen.* recepit Wakef. —210. *nec sic* Erf. *Ægyptos* e Medic. Heins., quem vide. *Ægyptus* vulgo.—211. *Ludia* Rom. *Lybia* male duo apud Burm. *Lydia Parthorum populi* quart. Moreti; forte *India* legendum, inquit Burmannus, quæ rectius *ingens* dicitur. At vide Notam. Porro *et Medus* Medic., sed a m. pr., quod Heins. firmat hic et ad Æn. VI, 327. *Medus Hydaspesve* alii; sed recte rejicit Burm. et vid. Not.—212. *Observant regem* Gud. pro var. lect., male. Porro *incolomi* scribunt quatuor apud Burm. *est* omittunt quatuor apud Heins. et unus Mead.—213. *constrictaque* sec. Rottend. Vratisl.—214. Dirupere Ed. Junt. et Zulich.—

NOTÆ

210 *Regem non sic, &c.*] Comparat obsequia apum erga reges, cum studio populorum; eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quasi servili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars est Asiæ Minoris, Pactolo, aurifero flumine perfusa, Crœso olim regi ditissimo subdita. *Parthi*, de quibus Ecl. I. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum siti: qui hic per Hydaspem fluvium notantur. *Hydaspes* tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Nisam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causa; quia Medi et Persæ, duce Alexandro, Indiam domuerunt: quod si admittatur *Græcus* etiam et *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, *Indus Hydaspes*, sed sine fide manuscriptorum. Ego admodum incertam fuisse et esse ejus notitiam puto, nec alia de causa dixit Horatius, Od. I. I. 22. 8. 'quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes:' adeo varia de illo narrantur.

Diripuere ipsæ, et crates solvere favorum.
Ille operum custos; illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem divinæ mentis et haustus
Ætherios dixere; Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum;
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;

evertunt compagem favorum. Ille rex *præsidet operibus, admirantur illum, et omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, et ambiunt* illum *magno numero, et sæpe efferunt humeris, et* in *bello objiciunt corpora* pro eo, *et quærunt per vulnera gloriosam necem. Quidam ob hæc indicia, et considerantes hæc specimina* prudentiæ, *dixerunt, partem divinæ mentis et cœlestes spiritus inesse apibus. Quippe* dixerunt *Deum fusum esse per omnes, et terras, et tractus maris, et cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quem-*

215. *Ipse* quart. Moret. *ille admiratur* Medic. a m. pr.—216. *frementes* Mentel. pr. Zulich. et Bodlei.—218. *per funera* Goth. pr.—221. *Æthereos* alii, ut semper.—222. *Terras et* Moret. quart. *Et terras* Zulich. *Terrarum tractusque* Medic. a m. sec., sed interpolatrice. Versus legebatur jam Ecl. IV, 51.—223. *Hic* Rom.—224. *nascentur* quart. Moret. *nascentum* Erf., quod defendi posset. *accersere* scribunt

NOTÆ

214 *Crates favorum*] Quia favi in modum craticularum cancellati sunt.

220 *Esse apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ et Platonis. Pythagoræ opinio sic a Servio explicatur. 'Omnia animalia ex quatuor elementis et divino spiritu constare manifestum est. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, a divino spiritu ingenium: quod quia est in apibus, sicut in hominibus, (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur necesse est, etiam apes partem habere divinitatis. Platonis autem opinio est in Timæo, Deum, cum mundum condidit, astris parem distribuisse numerum animarum; singulisque astris singulas attribuisse, quasi totidem vehiculis. Pythagoræ autem et Platonis communis sententia est, animam esse interitus expertem; et, cum exit, pervenire in cognatam sibi animam mundi, ut testatur Plutarchus l. IV. de Placit. Philos. Juxta has igitur sententias docet Virgilius, *morti non esse locum*, id est, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *sideris in numerum*, id est, ad ea sidera quibus singulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei sedes est.

Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia; nec morti esse locum; sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
  Si quando sedem augustam servataque mella
Thesauris relines: prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.

libet nascendo sibi attrahere animam. Quippe *dixerunt omnia post dissolutionem reverti ac referri ad eum: nec esse locum exinanitioni; sed* omnia *volare viva, sui* quæque *sideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis arctum alveare, et mella servata in favis; prius os* tuum *imple, imbutus haustu aquarum; et prætende manu fumos.* qui *insequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos,*

---

alii ex more pravo. *accessere* unus Mead. *vitam* Regius Martini.—225. *hac resoluta referri* pr. Voss. Moret. fr. Gud. Rottend. sec. (forte pro *huc*). *ad resoluta* Reg. Martin. *aëre soluta* unus Mead. *referre* Medic.; at vulgatam tuetur Lutat. ad Stat. Theb. VI, 112. Possis et h. l. *scilicet* jungere cum antecedentibus: *arcessere vitas Scilicet, huc r.*—227. *succidere* Leid. *solo* Toll. *alto se condere cœlo* Rom., se recipere in cœlum animas, docte, et ut vulgaris lectio esse possit ejus interpretatio. Ceterum varietatis similis exempla vid. apud Burm. ad Lucan. II, 609.—228. *angustam* Rom. cum al. Pierii; quinque ap. Burm., sex ap. Martin., uterque Goth., multæ vett. et vulg. edd., etiam Aldd. pr. et tert., nec sane hoc incongruum aut ab apibus alienum. Recte tamen Heins. et Burm., ex Mediceo inprimis ac Servio, tuebantur alterum, *augustam;* cum jam dudum regiam ac palatia aliaque a regum majestate petita apibus tribui viderimus; statim autem v. 229, 230 alia adjiciantur, quæ ad earum sanctitatem pertineant, ut caste ac pure, ore proluto, adeundas esse dicat. *augustam sedem* Erf.—229, 230. Magna lectionis in his verss. est diversitas: ut plerumque fit in tali nominum et epithetorum positu: *prius haustu sparsus aquarum Ora fove.* Ita post Grimoaldum Heins. emendavit e Gud. a m. pr. Medic. a m. sec. et quatuor aliis; adde Ed. Ven.; et sic Longobard. Pierii a m. pr. et pars Martinianorum legere videtur. Alludunt alii: Rom. Mentel. sec. a m. pr. *haustu.* Medic. a m. pr. *astu.* Moret. sec. *haust.* Tum *Ora* Moret. pr. a m. sec. et Goth. sec. Ante Heins. lectum erat eodem sensu, sed forma minus exquisita: *prius haustus sparsus aquarum Ore fove:* quod et Servius legerat. Ald. pr. *haustus—Ora fove.* Ald sec. *haustus spars. aquarum, Ore fove* (quod et in Erf., nisi quod *Ora* scriptum est): tert. *haustu sp. aq. Ore fove.* Est vir doctus qui in *ore* latere suspicatur *rore;* ita leg. *haustus sparsus aquarum rore fove:* ut sit sparsus rore aquarum fove haustus vel haustum. Sequentes editores modo hoc modo illud sunt amplexi. *prius haustus parcus aquarum Ore fove* conjiciebat Reiskius, ut *parcus* pro parce sit. Ludibria lectionum sunt *auctas* in Reg. *fare* Arundel. At Philargyr. *Ore*

NOTÆ

229 *Relines, &c.*] Aperies, detracta illa omni materia, qua totum alveare apes *linunt.* Tum duplici utere industria ad fugandas apes. I. Aquam haustam ore presso sparge super alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Haustu sparsus aquarum Ora fove] Supple: *et deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur, *ore fove:* ambigua et difficili sententia. Rescripsit e Manusc. N. Heinsius: *Ora fove.*

Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias, et Oceani spretos pede repulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
Tristior hybernas cœlo descendit in undas.

duo sunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monstravit terris formosum vultum, et repulit pede aquas Oceani a *se contemtas; aut cum eadem, fugiendo astrum piscis imbriferi, descendit mœsta* e *cœlo in aquas hybernas. Illæ* apes *ira-*

\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-

fave, "cum religione ac silentio accede." Et Servius: alii *Ore fave* legunt, ut sit, tace. Etiam Medic. a m. pr. *Ore fave*, cum Ald. sec. Recepit hoc Brunckius tanquam præcipiti Aproniani judicio mutatum: esse ex re sacra petitum, ut adeo purus et cum silentio accedat apiarius. Premunt tamen hanc lectionem hæc: quod aliena esse videtur religionis notio ab h. l. Si "ad *sedem augustam* (quam de regia ac palatio accipiendam esse, docent reliqua) tanquam ad aram seu delubrum accedere jubetur agricola;" mira profecto illa esset religio, ut sacrilegium commissurus lingua et ore favere, et tum fumum inferre jubeatur. Jo. Schrader. conj. *prius haustu sparsus aquarum Ora, move*, scil. alveum: ingeniose saltem: Colum. IX, 15, 6, ubi hac de re: *Talis olla*, (per quam possit afflari) *cum est alveari objecta* (h. e. admota) *spiritu admoto fumus ad apes promovetur*. Fuit quoque, qui voces, *Ore fove*, ita acciperet, ut esset, ore fove fumos (spiritu excita) et manu prætende.—231. *fætos* pr. Rottend. "*flores* emendatum fuit. Et bene *gravidos flores*, quia ex his omnia generant." Sic Philargyrius. Vides ineptias Grammatici: qui tamen bene sensit difficultatem inesse voci *fœtus*. Versus 231—235 interpositi cursum orationis impedire videbantur Jo. Schradero; malebatque ille eos post v. 238 collocare. Ita vero alia orationis asperitas suboritur.—233. *Plias* Heins. e Medic. et al., ut dissyllabum sit, ex Πλειάς. Vulgo *Pleias*, quod esset Πληϊάς. —234. *Piscis amoris* Mss. Barthii in Adv. XXXVII, 6 cum glossa, quæ fabulam Veneris Typhœi metu in piscem mutatæ respicit; inepti librarii seu grammatici acumen. *aquosus* est, qui aquas, imbres, concitat. conf. Exc. ad h. l.

NOTÆ

231 *Bis gravidos cogunt, &c.*] v. PARS. *De mellationis temporibus;* verno scilicet, et autumnali. Per *gravidos fœtus*, haud dubie mella intelligit, quæ sunt fructus et proventus apum: neque enim significat proprie fœtus, qui non sunt *gravidi:* neque matres apes, quæ dici non possunt *fœtus*.

232 *Taygete simul, &c.*] Una e *Pleiadibus*, sub qua sex etiam alias comprehendit: de iis Ge. I. 138. Earum ortu et occasu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *messem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilem aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: vide Ge. I. 221.

233 *Oceani amnes*] Quia Oceanus terram ambit.

234 *Sidus fugiens Piscis aquosi*] Certe fugimus tantum insequentes: at nullum proprie piscium sidus Pleiades sequitur, sed antecedit. Nodum hunc ut solvat Petitus versum sic interpungit: 'Aut eadem sidus fugiens, ubi piscis aquosi Tristior hybernas cœlo descendit in undas:' hoc sensu: 'Aut eadem fugiens sidus,' id est Solem; 'ubi descendit in undas hybernas piscis aquosi,' id est, in quas jam sidus piscium ante descendit. Alii

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin, duram metuens hyemem, parcesque futuro,
Contusosque animos et res miserabere fractas:

cundæ sunt supra modum, et offensæ immittunt venenum punctione, et affixæ venis relinquunt aculeos occultos, et amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem sterilem, et provideas in futurum, et miserescas gentis afflictæ opumque direptarum:

sub fin.—236. *modum super est* nonnulli Pieriani et Giphanii Mss., unde ille *supera* facit, quod Lucretianum est.—238. *Affixæ venis* vulgatum inde ab Aldd. *Adfixa in venis* sec. Mentel. a m. sec. et pr. Moret. unus Arundel. et alter cum Erf. et cum edd. nonnullis (inter quas Argent. 1502, notante Reiskio, cui valde arridebat ea lectio), *Affixa in venis.* Videri potest hoc Grammatici, de metro solliciti, opera interpolatum esse ex *Adfixa venis*, scil. spicula, ut erat in Pierii pervetere libro, Mentel. pr. Reg. Moret. sec. Leid., item Goth. sec. et Brunckii libro, *Afixa venis* Leid. sec. Habet tamen et altera lectio, qua ipsæ apes affigentes se cuti ejus, qui eas infestat, Lucret. v, 1321 lese *Deplexæque dabant in terram vulnere victos Morsibus affixæ validis atque unguibus uncis; Affixæ venis* dicuntur, cum grammaticam rationem, est enim elegantissima, tum librorum auctoritatem, Romani, Medicei, et ceterorum; eodem referendum *Affixæ* Zulichem. At vero *Adnixæ* Oblongus Pierii, quod si aliorum librorum suffragia haberet, non incomtum esset. Latius processit interpolatio in Ed. Ven. *Affixas venis animas in*, et in Ed. Mediol. *Affixæ venis animas in.* Porro *animosque* Moret. qu. *in volnera* Gud., et *in vulnera* Romanus, Mentel. pr. fragm. Moret., uterque Goth. Erf. unus Arundel. et Pierii aliquot; sicque jam Naugerius edidit in Ald. tert., et hinc alii, sed pauci. Atque ita Nonius in *anima*, Schol. Juvenal. IV, 91. Macrob. Sat. VI, 6. extr. Probat Oudendorp. ad Lucan. II, 151, sed ita, ut ad eum *τοῦ in* usum referat, cum finem ac causam denotat. Malim ad exquisitiorem illum usum referre, cum quartus pro sexto casu adjungitur; neque adeo præferre alteri ut magis vulgari dubitem. Neque tamen rejici *in vulnere*, dum vulnus inferunt, potest, quod Mediceus et alii tuentur.—239. Editum erat *metues*. Pro hoc *metuens* Gud. a m. pr. Franc. Toll., porro Roman. et codd. aliquot Pierii et Regius Martin. Edit. Junt., nec rejiciendum est, inquit Heins., quinetiam elegantius hoc dictum censeo; itaque nunc recepi, probatum quoque Vossio. *metuis* sec. Moret.—240. *Contunsos* Gud. et duo Moret. *Concussosque* Regius Martin.

NOTÆ

aliter solvunt. Ego, servata vulgari interpunctione, per piscem aquosum, intelligo *hydram*, qui serpens est in aquis degens, unde nomen habet ab *ὕδωρ, aqua:* hoc enim sidus etsi in occasu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis distet; tamen eas subsequitur, iisque videtur imminere.

238 *Animasque in vulnere ponunt*] Hoc inde fit: quia aculeus cum alvo, sive intestino, consertus est; et, cum infixus fuit, e vulnere retrahi nequit sine alvi ruptione.

239 *Sin, duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; et interim purga alveare a noxiis pestibus; ut sunt stellio, *laisard*, blatta, *cloporte:* fucus, *guêpe:* crabro, *frelon:* tinea, vermiculi genus, corrodens vestes et alia, &c.

At suffire thymo, cerasque recidere inanes,
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis;
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis;
Aut dirum, tineæ, genus; aut invisa Minervæ
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint: hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,

tamen quis omittat fumigare eas thymo, et auferre ceras superfluas? nam sæpe occultus lacertus corrosit favos, cubilia plena sunt *blattis fugientibus lucem, et fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut asper crabro se miscet* apibus, armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odiosa Minervæ suspendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, et replebunt cellas, et conficient favos e floribus.*

miserabile idem Regius cum Ed. Ven. *mirabere* Longobard. a m. sec.—241. *At* omnes fere codd. Heinsii: *Aut* vulgo. *An* Reiskius conjiciebat; an quis dubitet? *Aut sufferre thumo* (*thumos* apud Foggin.) Medic., necnon Roman. et Ed. Ven. *thymum* tres apud Burm. *At suffire fimo*, scil. bubulo, conj. Jo. Schraderus, ex communi præcepto auctorum de R. R. et Plin. XXI, 14, s. 47. Recte. Verum etiam thymo et cneoro suffumigatur: v. c. Geopon. XV, 2. 37. *cerasque recindere* Zulich. *incidere* Parrhas. habuisse videbatur.—242. *Quis dubites* Goth. pr. *adhesit* Romanus.—243. *Stellio et lucifugis* omnes Pieriani, omnes fere Heinsii; nec abesse a suis *τὸ et* monet Martinus; nec abest a Goth., extrusum tantum est, id quod et ipse malim factum, in edd. vulgg. ante Heins., et quidem inde a Manut. Fabric. Commelin. Heinsius revocavit, ut pes creticus sit; quod mihi merum Grammaticorum commentum esse videtur. Quid enim jejunius et ineptius a poëta fieri possit, quam in heroico versu alienos pedes admiscere! Verum pronuntiandum est binis syllabis *Stelljo*. Hoc ab aliis *Stelio*, *Stilio*, *Stillio* scribitur. Porro *lucifugi c. c. blatti* Zulich. *exesa cubilia* Pierii manus in ora codicis, ex interpolatione non inscita; Jo. Schrader. *contexta*. Tum *blatis*, *blactis*, *plattis* scribitur ap. Burm. et Colum. IX, 7, 5. Reiskius ita locum refingebat: *An suffire thymo cerasque recidere inanes Quis dubitet (nam—Stellio), lucifugis congesta cubilia blattis?* ut *ceræ inanes* sint hæc *cubilia*.—244. *fucos* Gud. a m. pr. Mentel. pr. *ad pocula* Medic. a m. pr., librarius scilicet, qui de se forte agi putabat.—245. *scabro* Medic. a m. sec. duo Moret. Franc. Goth. sec. *crebro* tres alii. *se miscuit* Voss. pr. Moret. fr. Franc. Toll. Ed. Mediol., porro Goth. sec. Erf. et unus Mead. *imparibusque immiscuit* qu. Moret.—246. *dirum* optimus quisque apud Heins., hoc idem jam ediderat Nauger. et Egnat., neglectum a sequioribus. *durum* vulgo. *tiniæ* scriptura vett. librorum. vid. Ursin. Cerd. Heins.—247. *In foribus laxos* edd. ante Heins., sed jam Pierius monuerat, codices aliter habere. *Laxosque in foribus* Zulich. *arachnea* Toll.—248. *fuerunt* et mox *compleruut* Medic. *fuerit* Ven. *omnis* multi.—249. *Incumbunt* Zulich. Moret. fragm., idem *fulcire ruinas*.

NOTÆ

246 *Invisa Minervæ aranea*] Arachne, Lydia, lanificii arte ausa cum Minerva contendere: ægre ferens opus suum ab eadem confractum esse, suspendio sibi vitam abstulit: a Minerva in araneam transformata est.

Complebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
Continuo est ægris alius color; horrida vultum
Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera ducunt;
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus, omnes
Ignavæque fame et contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant:

Si autem (quoniam vitæ conditio *intulit quoque apibus nostras miserias) corpora earum langueant tristi ægritudine, poteris deinceps cognoscere id signis non incertis: Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat speciem: tunc efferunt* ex *alvearibus cadavera carentium lumine, et ducunt tristia funera: aut eædem dependent ad portam simul implicatæ pedibus: aut omnes intus clausæ morantur in alvearibus, desides præ fame, et pigræ præ frigore contrahente* membra. *Tum murmur obscurius auditur, et susurrant* longo *tractu: quemadmodum Auster frigi-*

ruinam Ed. Ven. *operis lapsi* conj. Schrader.—250. *fores* edd. nonnullæ, ut Cerdæ, et Pierius in ora codicis sui. Possit esse vestibulum. *cavos* l. *favos* Jo. Schrader. ex Colum. IX, 15, 4 et sup. v. 104. In *horrea* duplicem lectionem agnoscit Julius Sabinus, et *horrea*, et *horea: nam horeum* esse mel æstivum, "et ita legendum esse puto; Plinius sic ait: *Alterum genus est mellis æstivi, quod ideo vocatur horeum a tempestivitate præcipua*—" Male hoc: mel illud est ὡραῖον ap. Plin. XI, s. 13.—251. *Sin* quatuor apud Burm. Oblongus Pierii, Goth. sec. *nostris* Rom. et aliquot apud Pierium.—252. *tristis* Moret. sec. *languebant* Moret. pr. *tabo* pro *morbo* Voss. alter. Eadem variatio Ge. III, 557. vid. Heins. ad Ovid. Met. XV, 627.—254 *color horridus alta* Medic. a m. pr. *horrida multum* Franc. et Zulichem. pro div. lect.—255. *Difformat* unus Arundel. *et corpora* Donat. ad Terent. Hecyr. II, 4, 27.—257. an *connixæ?* quoniam negant in morbis id solere fieri, ut plures in uvæ modum, βοτρυδὸν, conglobatæ aliæ ex aliis pendeant; sed tum singulas passim hærere. *connexa* edd., male. Porro: *Atque illæ* aliquot apud Pierium.—258. ante omnes distinctionem ponebat Reiskius, nec male, idque ipse nunc sequor cum Wakef. —259. *Ignavaque* Romanus, sed idem *fama. et* abest Goth. pr. *contractæ* Cerdæ editio; sed in illa multa vitiose excusa.—260. *tractuque* Mentel. et

NOTÆ

250 *Foros*] *Fori* sunt spatia in navibus apertiora, tabulata: in quibus inceditur, unde nomen habent, vel a *ferendo*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejusmodi spatia, e quibus videntur spectacula. Hinc diminutivum est *foruli:* quæ sunt apud Suet. et Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis melleis usurpantur.

251 *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque signis et remediis.*

257 *Pedibus connexæ, &c.*] Non puto hic uvam significari, si quidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de singulis aut paucalis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster;
Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis;
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel psithia passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello

dus aliquando sibilat in sylvis; quemadmodum mare turbatum stridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æstuat in *fornacibus clausis. Tunc consulo*, ut *Galbanei odores urantur illic, et mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando et incitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *succum gallæ contritæ, et rosas siccas, vel mustum multo igne spissatum, vel passas uvas e psythia vite, et thymum Atticum, et centaurea gravia odore. Est etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta* est *facilis*

Bodlei. vid. ad Gratii Cyneg. 362, Burm. *tractumque* Goth. pr. *susurrant* Gud. *susurrant* Franc.—261. *sylvas immurmurat* Longobard., nec male. v. Heins.—262. Abest versus a Parrhas. *Aut* Medic. Pierii, Moret. pr. Zulich. Reg. apud Martin. *stridit* Heins. e Medic. Gud. Roman. Vulgo *stridet*; quod et Romanus tuetur.—263. *Æstuat inclusis* Servius Danielis et aliorum ad Æn. v, 595. *ingens* Medic. a m. pr.—264. *Hinc jam* Medic. cum tribus aliis apud Heins. et Erf. *infundere* Rottend. tert. pro div. lect. *inferre canalibus ultro*, interpungit Wakef.—267. *tunsum, tusum, tuscum, tutum, tonsum*, scriptum vid. apud Burm. et III, 133. *immiscere* Franc. et Reg. Martini.—268. *Ardentesque* Reg. Martin.—269. *psythiæ* Medic. cum quatuor Heinsii: quem vide. *psit*

NOTÆ

261 *Frigidus Auster*] Quilibet ventus: Auster enim non frigidus, sed humidus est. Macrobius tamen ait frigidum esse ab origine; et humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. *Quondam*] Aliquando. Sic Ge. III. 99. 'Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis Incassum furit.'

264 *Galbaneos, &c.*] Galbanum *galbanon*, gummi e narthece sive ferula, in Syria: hujus odor fugat serpentes. Galla, *pomme de chêne*. Defrutum, vinum coctum, *resiné*, de quo Ge. I. 295. Racemi passi, *séchés au Soleil:* quem in usum apta præ ceteris vitis Psithia, de qua Ge. II. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; et centaurium, ii; *fiel de terre:* herba quæ nomen traxisse dicitur a Chirone Centauro; quia adhibita vulneri, quod ipsi Herculis sagittæ fecerant, eum sanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certissime est *Aster Atticus*, id est *stella Attica;* ob formam et patriam sic dicta: aliter *bubonium*, id est *inguinalis;* quod inguinum doloribus medeatur: in hortis visu notissima, nomine Gallis ignota.

Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
Namque uno ingentem tollit de cespite sylvam,
Aureus ipse; sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ;
Sæpe Deum nexis ornatæ torquibus aræ;
Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
Pastores et curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
  Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvencis
Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.

repertu. Quippe uno e cespite erigit magnam copiam caulium: aureus ipse est; sed *purpura violæ nigricantis sublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt flosculum. Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius asper est palato: pastores colligunt eum in pratis demessis, et ad flexuosa fluenta Mellæ.' Coque radices illius in vino optimo, et plenis calathis offer* apibus in *cibum ad foramina* alvearis. *Sed si aliquis amiserit subito totam gentem, nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ:* tunc *tempus* est *aperire inventum memorabile Arcadii apiarii; et quomodo occisis bobus, jam sæpe sanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens* eam *altius a prima origine. Nam,*

****

hæc Romanus. *Sithia* Reg. vid. ad Ge. II, 93. *passus* Mentel. pr.—273. *Namque imo* aliquot Pieriani, Franc. et Ed. P. Dan. Basil. et al., item Goth. pr. Erf. unus Mead. et edd. vett., etiam Egnat.; et probavit Heins. ad Ovid. Ep. xx, 41 et Catrœus, notante etiam Burmanno; fluxit ex perpetua varietate. Major librorum auctoritas pro *uno*, etiam sic inde ab Aldd. editum. *de vertice* vett. apud Pierium.—275. *Fundentur* Leid. *Eduntur* Zulichem., mox *sublucent* qu. Moret. Goth. pr. *succumbit* Zulich.—276. Forte *hinc nexis* Burmann. Est sane subintelligendum.—278. *incurva* (Foggin. *en curva*) Medic. a m. pr., et probat Heins. *per flumina* Romanus, quod admodum placebat Burmanno. *Amellæ* Medic. a m. sec. unus Arundel. et Cantabrig., male.—280. *expone* Roman., quia in foribus.—281. *Sed si quidem* Medic. et aliquot alii apud Pierium, Bodlei. unus Arundel. et vett. edd.—282. *habenis* Rom., ferrem: *habebis*.—284. *cæsis jam forte j.* pr. Moret.—286. *patria repetens* Ven. *primam*

NOTÆ

278 *Mellæ*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Cisalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281 *Sed, si quem, &c.*] VII. PARS. *De reparatione apum, ejusque reparationis inventore Aristæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnasse dicitur; et apum ac mellis usum, lactisque coagulum invenisse, v. Ge. I. 14.

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget,

qua parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum insidentem* agris *inundante flumine, et circumnavigat suos agros in naviculis versicoloribus: et qua* parte *regiones vicinæ Persis pharetratis attingunt* Ægyptum; *et qua* parte *fluvius defluens*

Goth. pr.—287. *Nam quam* Medic. *quæ* Gud. *Pellei*, *Pelei*, *Palei*, nonnulli. *Penei* Franc. Est Πέλλα, Πελλαῖος.—288. *Attulit* Zulich. *et fuso* Goth. pr.—289. *pactis* Rottend. sec. *phasellus* Cerda secundum lapides.—290. *Presidis* Goth. pr. *vicina Pathyridos* Clerici conjectura, a Burmanno satis acerbe explosa. Possint hujus generis plura conjectari: ut, *vicina Papremidis*, vel

NOTÆ

287 *Qua Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem significari, Ægyptum et Indiam: duplicem fluvium: Nilum et Indum: utrobique inventam esse artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non est verisimile quod contendit, versum hunc suppositum esse; 'Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,' qui versus plane de Nilo intelligi debet; et locus ipse totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiscitur nescio quid de Gange Indico fluvio, qui per subterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: et quæ duo videntur obstare, sic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id est Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus Ge. II. 171. Et vero quicquid olim jactatum sit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum est oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Persidis urget* reipsa Ægyptum, non inquam, ipsa Persis, sed vicinæ Persidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Persidis nomine comprehendit, quia subjecta aliquando fuerant Persarum imperio, Cyri nempe et Cambysis ejus filii, qui Ægyptum ipsam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam potest latissimos, assignare: ut vidimus Ecl. I. 68. et Ge. I. 490. Nunc singulæ voces explicandæ.

Canopi, &c.] Urbs est Ægypti, quam poëta innuit vicinam esse Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id est *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat. Per *gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquissima; sita ad maximum e septem ostiis, quibus Nilus in mare se exonerat. *Gens fortunata*] propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum*] Quia Sole in cancrum subeunte, crescere incipit per centum dies ad usque Autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaselis et navigiis angustis, ex arundine papyracea. *Pharetratæ Persidis*] Quia Persæ equitatu, venatione, et sagittandi arte insignes fuerunt: siti ad orientem Assyriæ, ad occidentem Ariæ, ad meridiem Parthiæ, ad septentrionem sinus Persici. De *Indis*, Ge. I. 57.

Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus,

ab usque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, et præcipitans exonerat se in ostia septem distincta; tota regio collocat in hoc invento spem certam. Primum

---

Prosopidis. Sed vid. Not. Nisi *vicinium* haberetur, liceret *confinia* conjectare. Hoc ipsum nunc video Bentleium conjectasse ad Lucan. II, 435. Mira cum subtilitate Persas Herculis comites ap. Sallust. Jugurtha 18 in Africam adductos huc deportat Hasæus in Diss. et Obss. Bremæ 1731. Diss. XI.—291. In Romano versus ita transpositi, ut sint: *Quaque pharetratæ—Et diversa—Usque coloratis—Et viridem Ægyptum.* Medic. Gud. duo Rottend. et Leid. duo hos transponunt: *Et diversa ruens—Et viridem.* Præstat haud dubie utraque versuum collocatio ea, quæ vulgata est. Verum vel sic otiosi aliquid manet in versu: *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena;* etsi in verbis ipsis nihil reprehendendum esse video: nam *arena* pro limo recte, ut poëta, dicere potuit; vid. Notam ad h. v. Mihi valde probabile fit, versum aut fuisse ascriptum in tabulis poëtæ, cum nondum decretum esset, utrum hunc an alterum *Et diversa* anteferret, aut ex bono poëta in marginem fuisse appictum a Grammatico. Ita scriptum erat: *Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget Usque coloratis amnis devexus ab Indis.* Versu 291 *Et viridem* utique melius caret totus locus: et jam Cerda, sed alia eaque parum idonea de causa, quia v. 190 ad Persidem rovocabat, eo defendit, ut versum 291 damnaret. Acutissimus vir, *Jac. Bryant*, locum varie tentabat. Primo versus sic collocatos malebat: *Et circum— Et diversa—Usque—Et viridem—Quaque pharetratæ—Omnis in hac.* Tum damnat *stagnantem* Nilum; et lusum in verbis agnoscit *nigra arena* et *viridem Æ.* Tandem eo devenit, ut alteram loci partem a Nilo ad Gangem transferat, excluso versu 291, aut retracto post v. 289 et emendato: De Gange adeo dicta essent hæc: *Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget, Et diversa ruens septem discurrit in ora, Usque coloratis amnis devexus ab Indis.* Sane Gangem per septem ora in mare inferri ipse poëta alio loco memoravit: Æn. IX, 30, 31. Addit vir doctus Melam III, 63—66. Propert. III, 22, 16. Incideram et ipse aliquando in hanc suspicionem, inprimis quia Maro etiam altero loco Gangem et Nilum jungit: *Ceu septem surgens sedatis amnibus altus Per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus.* Enimvero revocabant me plura: primo quod apum generationem nemo ad Indos retulit; quid quod nec mellificium inter Indos memoratum ne ex recentibus quidem de India scriptoribus, memini; tum non minus contortum est illud, quod, *qua vicinia Persidis urget,* Ganges narratur decurrere. Omnes has nebulas discussas esse arbitror, si, quod in Nota apposui, animadverteris: Nili ostia duo extrema, ab occidente Canopicum, ab oriente Pelusiacum, insul; hoc alterum ad fines imperii Parthici spectare videri potuit, cum Arabes modo armis domiti modo societate armorum juncti interjecti essent. Tum vero *vicinia* a *vicinium* ubi deduxeris, intelliges: *eundem Nilum urgere vicinia Persidis,* propiorem habere cursum versus Parthos ostium Nili Pelusiacum. *fœcundet* Gud. quod arripuit Wakef. hunc in modum: *Quaque pharetr. Et diversa ruens. Usque coloratis. Ut viridem Ægyptum nigra fœcundet arena.*—293. *Ille* Rottend. pr. pro var. lect. τοῦ *Usque.* *devectus* nonnullos legisse, ne dubites; sensu plane eodem; sed minus poëtice; quod declivi via defertur, id est *devexum.* *ab undis* Franc.—294. *in hanc* Roman. *regio certam* Franc. *certe* Medic. a m. pr. *jacet* Roman. Gud. a m. pr. et alii. *petit* Venetus, ex interpretatione. *imbre salubrem* Erf. a m. pr., stupore librarii.—295. *Exiguis*

Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt arctis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares et spiritus oris
Multa reluctanti obsuitur, plagisque peremto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante

quæritur locus angustus, et arctatus ad hunc ipsum usum: hunc tegulis parvi tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, a quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua in *fronte bienni: huic multum repugnanti claudentur ambæ nares, et halitus oris; et huic interfecto verberibus, contusa viscera putrefiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depositum in* loco *clauso, et lateribus substernunt fragmina ramorum, thymum, et casias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domo-

Erf. *in usus* Medic. a m. pr. et alii, more solito. vid. Burm. *ipsos* ab Mediceo a pr. m. aberat. Lenius fuisse *atque hos.*—297. *premunt aras* Ed. Ven.—298. *adversa luce* edd. nonnullæ, ut ex Cerda liquet.—299. *bina* sex ap. Burmann. *vima* Medic. *corvans* Gud.—301. *Multa resultanti* Menag. pr. *obsuitur* Heins. reposuit ex unico Mediceo, in quo *opsuitur*, ut et in Gud. a m. pr., quod jam defenderat ad Ovid. Fast. II, 578. Laudavit tamen idem ex libro Colot. Ursinus. *obruitur* Ven. Parrhas. Vulgo legebatur: *obstruitur*, quod utique proprium et pedestri sermoni conveniens erat, ἀποπεφράχθαι. idque tuentur viri docti Voss. et Wakef. neque intercedam: Æn. IV, 440 *Fata obstant placidasque viri Deus obstruit aures.* Apud Lucret. VI, 225 est *oppilare.*—302. *Tonsa, Tusa*, alii. v. ad v. 267.—303. *in* deest quart. Moret.—304. *recentis* Heins. reposuit ex scriptis, etiam Pierianis, seu verius revocavit; nam sic jam Egnat. Commelin., hinc alii ediderant; reliquæ edd. fere, *virentes*, e glossa. vid. Heins. ad Æn. VI, 674. Ovidii Fast. V, 123.—306. *et ante* Roman.—

NOTÆ

298 *Quatuor a ventis*] Qui flant e quatuor mundi cardinibus, sive partibus oppositis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas a septentrione, Notus a meridie.

300 *Nares et spiritus, &c.*] Oculi etiam, et partes omnes ad halitum aut egestionem necessariæ, linteo pice oblito obstruebantur.

302 *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda est pellis et cruentanda, sed paulatim ictibus maceranda; ita ut viscera, carnes, et ossa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304 *Casiasque*] Rosmarinum, vel lavendulam. Ecl. II. 49.

305 *Hoc geritur, Zephyris, &c.*] Id est circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum esse, donec putrefiat.

Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat; et visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt;
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulsante sagittæ,
Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe,

rum. *Interea humor calefactus in ossibus teneris effervescit: et congregantur mirabili modo animalia digna visu, primo carentia pedibus, deinde alis etiam strepentia, et magis, magisque tentant auras tenues: donec evolent*, tam dense, *quam imber cadens per æstatem e nubibus; aut quam sagittæ ex arcu emittente, si quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Musæ! quis Deus invenit hanc artem in nostra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium? Pastor Aristæus relinquens Tempe*, quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amissis per morbum et*

307. *Sarcula quam* Zulich. *signis* Voss. *suspendit* Mentel. pr. a m. pr. pr. Moret., et Nonius in *Garrulæ*.—310. *pinnis* video Heinsium emendare, ut fere alias. Et sic in Pierii libris et Romano. Interpungere licet l. post *primo*, ut ad *visenda* retrahas; l. post *miris*, ut jungas: *Trunca pedum primo, mox et str. p. Miscentur*.—311. *tenuemque magis ac magis* Romanus, et alii Pierii, unus Mead. Goth. pr. Erf. Sic etiam Medic. a m. pr., deleto postea τῷ *ac*, et in Menteliano, sed eraso *que* a m. sec., ut sit *tenuem magis ac magis*: quomodo pr. Mentel. et pr. Voss. et alii quinque Heinsii; quatuor Burmanni, tres Martini, Goth. sec. Et sic Ge. III, 185.—396. *magis atque magis*. Probat itaque Heinsius; et est lenius quam: *magis magis;* quod uno Catulli exemplo, quanquam et illo ambiguæ juncturæ, defendi poterat LXIII, 274 *Post vento crescente magis magis increbrescunt*. Porro *aëra captant* Rom., male; hoc facerent spirantes.—312. *et a. effusis* quart. Moret. et unus Mead.—313. *Eripuere* aliquot Pieriani; in aliquot aliis *velut;* quod et in quinque apud Burm. in uno Arundel. Goth. sec. a m. sec. *vel ut* Franc. et unus Mead.—315. *aut Musæ* Moret. quart. *extulit* permulti; sed *extudit*, quod inde ab Aldd. editur, et meliorum consensus, et grammatica ratio defendit, quod est exquisitius; habet etiam adjunctam aliquam notionem assiduitatis. Dicat aliquis, hanc in Deum non cadere; verum non ita argutantur poëtæ. *excudit* vitiose nostri, duo Burm. et plures Martini. vid. ad Ge. I, 133. *qui nobis* codd. apud Pierium. *vobis* Erf. a m. pr.—316. *ingressum* Mentel. sec. *ingressum hominem* Ed. Ven. *cœpit* edd. multæ apud Burm.—317. *Aristheus* semper Goth. sec.—

NOTÆ

310 *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quasi ἄποδες, *sine pedibus:* sed verum etymon retuli. Ecl. VII. 13.

311 *Magis magis aëra carpunt*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314 *Leves* . . . . *Parthi*] De iis Ecl. I. 63. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317 *Pastor, &c.*] VIII. PARS. *Fabulæ Aristæi et Orphei*; Epilogi loco. *Tempe*] Thessaliæ vallis est, quam Peneus fluvius præterfluit. Ge. II. 469. Fa-

Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara stirpe Deorum,
Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo,
Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia solers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipsa manu felices erue sylvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes;
Ure sata, et validam in vites molire bipennem:

famem, ut narratur; stetit mœstus ad sacrum fontem summi fluvii, multum querendo; et allocutus est matrem his verbis. Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxisti odiosum fatis ex illustri Deorum genere, si modo Thymbræus Apollo pater meus est, ut memoras? aut quonam depulsus est a te amor tuus *erga me? Cur jubebas me sperare* honores *immortalium? Ecce amitto, cum sis mea mater, hunc ipsum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum et pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia. Age ergo, ipsa etiam evelle manu fæcundas arbores, immitte infestum ardorem in pecora, et eneca segetes, incende agros et*

---

319. *extremum* libri aliquot apud Pierium. *extremum sacri* fragm. Moret. *placidum caput* Medic.—320. *affatur* Mentel. pr. *effatus* Goth. pr. *parentem est* tres ap. Burm. Goth. pr.—321. Distingui potest *mater! Cyrene mater!* *Cyrine* Gud. semper, et alter Mentel., forte ex pronuntiatione τοῦ η in Κυρήνη. Vox hæc priorem productam habet h. l. et ap. Apollonium; at correptam apud Pindarum et Callimachum. Observavit quoque Spanhem. ad Callimach. in Apoll. 73.—322. *tenens* Mentel. pr. *de clara* Erf. *a stirpe* Rom. cum uno Pieriano, Gud. et sec. Moret. vid. ad Æn. I, 19.—324. *an quo* Menag. *noster* Medic. a m. pr.—325. *quis me* quart. Moret. *videbas* Goth. sec., perpetuo lapsu.—327. *pecorum* tres apud Burm. et aliquot apud Pier.—328. *extulerat* quinque Burm. *excuderat* Ven. et duo Martin. cum vett. edd. *excuterat* unus Mead. Hoc *extundere*, invenire, parare, vidimus jam v. 315 et I, 133. *temptanti exstuderat* Rom.—331. *duram in vitis* Medic. a m. pr. *in vitis*

NOTÆ

giebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, sive fontem Penei fluvii, qui matris suæ Cyrenes pater erat, excurreret, quasi ad maternam domum. De *Aristæo* supra, v. 283. et Ge. I. 14.

323 *Thymbræus*] Apollinis cognomen, a Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem a Paride fuisse occisum.

330 *Stabulis inimicum ignem*] Vel incendium, vel potius sacrum illum ac pestiferum ignem, de quo Ge. III. 566.

331 *Bipennem*] Securim utrimque acutam, a *bina pinna*: nam *pinnæ* sunt quædam fastigia; ut summitates in templis, quæ vocantur *pinnacula*.

Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore;
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
* Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,*
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,

impelle validam securim in vites: si tanta negligentia meæ gloriæ cepit te. At mater percepit sonum vocis *e cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Milesiam lanam, tinctam multo colore vitri: et Drymo, et Xantho, et Ligea, et Phyllodoce,* quarum *coma sublucens diffusa* erat *per colla candida; Nesæe, et Thalia, et Spio, et Cymodoce, et Cydippe, et flava Lycorias; altera* adhuc *virgo, altera*

Gud. *in vitem* Zulich. *in vires* Goth. pr. *bipinnem* Rom.—333. *thalamos* alter Menag. *thalamo sonitum* Franc.—334. *Sentit* vett. aliquot apud Pierium. *Melesia* Gudian. *verbera* Medic. a m. pr.—335. *satyro* Rom. et tres apud Burm., et sic Serv. ac Philargyr. vid. ad Ge. II, 197. *vitreo, viridi, hilari*, a nonnullis lectum fuisse e Cerda colligitur. *phaucata* Goth. pr. —336. E Græco: Δρυμώ τε, Ξανθώ τε, Λίγειά τε, Φυλλοδόκη τε. *Drimo, Dramo, Dremo* vid. apud Burm. *Xanto* alii, et *Legea*. *Phyllidoceque* Heins. reposuit e pr. Mentel. et novem aliis; vulgo *Phyllodoceque*, quod tuetur Rom. Medic. alii, item Macrob. Sat. v, 17, nec, cur mutandum fuerit, video: nam Φυλλοδόκη rationem habet grammaticam; Φυλλιδόκη ei adversatur. Scribitur etiam *Philledoce, Philidice, Phillidoce, Phyledoce*.—337. Ante hunc sequens versus ponebatur in Goth.—338. Νησαίη, Σπειώ τε, Θάλειά τε, Κυμοδόκη τε: fere ut in Iliad. Σ. 39. *Niseque* apud Macrob. Sat. v, 17. Alii: *Neseque, Nisæe, Nisæi, Nesea, Nisæa, Nisæque, Nisea Æpioque*. Porro *Theleiaque, Talique*, et *Chimodoceque, Cymidoceque, Cynodoceque*. Totus versus abest ex optimis Rom. Medic., aliisque plurimis, etiam Mead., et potest ex Æn. v, 826 huc tractus esse videri, ejectus quoque a Brunck. et in ed. Parmensi Bodon.—339. *que* post *Cydippe* a Medic. et plurimis abest. *Lycoris alternaque* Rom. *Lyceris*

NOTÆ

334 *Milesia vellera*] Pretiosa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ et Cariæ. Species est pro genere.

335 *Hyali colore*] Vitreo, inter cæruleum et viridem medio: ab ὕαλος *vitrum*.

336 *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. XVIII. 39. partim ex Hesiodio in Theogon. 246. Drymo, a δρύμος *sylva quercea*. Xantho, a ξανθὴ *flava*. Ligea, a λιγὺς *canora*. Phyllodoce, a φύλλον *folium*, et δέχομαι *capio*. Nesæe, Νησαίη, a νῆσος *insula*. Spio, a σπεῖον *spelunca*. Thalia, a θάλλω *floreo*. Cymodoce, a κῦμα *unda*, et δέχομαι *capio*. Cydippe, a κῦδος *gloria*, et ἵππος *equus*. Lycorias, a λύκος *lupus*. Clio a κλείω *laudo*. Ephyre, a φύρω *rigo*. Opis, ab ὄψ, ὀπὸς, *vultus*. Deiopeia, a δήϊος, *ardens*, et ὄψ, ὀπὸς, *vox*. Asia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Asia palude, de qua Ge. I. 383. Clymene, a κλύω, *audio*. Arethusa, primo venatrix et Dianæ comes, tum sagittis et venatione dimissa, ab eadem mutata in fontem. Ecl. X. 1.

Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque et Beroë soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea;
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Aque Chao densos Divum numerabat amores.
Carmine quo captæ dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures

jam passa primam difficultatem partus; et Clio, et soror ejus *Beroë, ambæ Oceani filiæ, ambæ vestitæ auro, et versicoloribus pellibus, et Ephyre, et Opis, et Asia Deiopeia, et velox Arethusa, sagittis denique depositis. Inter quas Clymene narrabat vanam solicitudinem Vulcani*, de custodienda Venere, *et fraudes, jucundaque furta Martis; et numerabat frequentes amores Deorum ab usque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum versant fusis molles lanas, rursus querela Aristæi perculit aures*

Goth. pr. et al.—340. *primum* alter Menag. Zulich.—342. *invictæ* Erf. *incinctæ vestibus* alter Rottend.—343. *Ephyra* Medic. *Epyre* Goth. pr. *et Asia* Heins. post Pierium e Medic. et pluribus. *atque* vulgo. Post *Asia* inserunt *et* Aldd. Junt. et aliæ. *Deiopia, Diopea, Diopeia* alii. Est Δηιόπεια. Hiatus est post *Ephyre.* ἠδ' Ἐφύρη, ἠδ' Ὦπις.—344. *At tandem* Medic. *velox positis* Schol. Statii Theb. I, 271.—345. *Clymene curam* Erf. *curas inanis* Gud. et unus Pierii. refinxit Wakef.: *Inter quas Clymene curas narrabat inanes:* ad Lucret. V, 1430. coll. III, 117. *narravit* Goth. pr. *mandabat* Erf.—347. *Atque* vitium edd. Elzev. ante Heins., quem vide et Pierium. conf. ad Ecl. VI, 63. VII, 13, ubi Serv. *Eque Chao* laudat; et *enumerabat*. *Atque chadens* es Roman. *Divum densos* Erf. *narrabat* unus Mead. cum edd. Ven. 1476. 1482 et Erf.—348. *fusis dum* Gud. tert. Rottend.—350. *vitreisque in sedibus* alter

NOTÆ

340 *Lucinæ*] De hac partuum præside Dea, Ecl. IV. 10.

345 *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehensa est a marito; et subtilissimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio exposita est. *Curam inanem Vulcani* appellat, sive in custodienda uxore, sive in eadem irretienda: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani sustulere, sed evulgavere. De *Vulcano*, Ge. I. 295. De *Marte*, Ecl. IX. 12.

347 *Aque Chao*] Ita restituit Heinsius ex antiquis MSS. cum antea legeretur: *Atque Chao, Eque Chao.* Chaos, indigesta moles, ex qua omnia eruperant: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per casus non declinantur; tamen hic ablativus est *Chao*. Sensus est: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens, vel a prima mundi formatione, vel ab ipso Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Hesiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores constituit, *Chaos, Tellurem*, et *Amorem*.

348 *Mollia pensa*] Manipulos lanæ: *Pensum*, vel a *pendeo*, quia pendet e colo: vel potius a *pendo*, quia appenditur, et cuique assignatur cum mensura et pondere.

Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa nova mentem formidine mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina Divum
Tangere, ait; simul alta jubet discedere late

matris, et omnes e vitreis *sedibus obstupuerunt: sed ante alias sorores Arethusa prospectans, extulit flavum caput e superficie aquæ. Et procul* dixit: *O Cyrene soror non frustra obstupefacta tanto luctu; ipse mæstus Aristæus, tua maxima cura, astat tibi lacrymans ad fontem Penei patris* sui: *et te appellat nomine crudelem. Huic respondit mater, percita mentem novo timore: Age, duc* illum *ad nos; licet* illi *ingredi in domum Deorum. Statimque jussit ut aquæ late dividerentur,*

Rottend. *vitreis quoque s.* Reg. Martin. *vitreis* binis syllabis. *amnes* Medic.—351. *Obstipuere* Rom. Medic. cum aliis melioribus, ut toties quoties vidimus.—352. *flavum* dudum editum a Naugerio et ab Egnatio et hinc in vulgg. firmavit Heins. e scriptorum omnium cum Roman. et Medic. consensu. Aldd. pr. et sec. et hinc aliæ nonnullæ *placidum*, repetitum ex Æn. I, 127. conf. sup. v. 319. *summaque suum caput* Leid.—353. *Et procul, at gemitu* Leid. *Atque procul gemitu* Zulichem.—355. *Penei genitoris.* Vitiosam lectionem metrum prodit, quod sagacissimus metri exactor, Jo. Schrader., monuit Emendatt. præf. p. XXI. Est enim Πηνειοῦ ex quo poëtarum usu trisyllabum Latine fit, ut ex *Αἰνείου Æneæ.* Nec nisi seriores poëtæ in his licentius versantur; vide v. c. Sammon. et ibi nuperum doct. editorem Ackermann. pag. 23. Multa quidem ad diluendam causam poëtæ attulit Ouwens Noct. Hag. p. 607 sq. conf. p. 285. (Si defendere vellem, equidem laudarem Horatianum *Pompei, meorum prime sodalium* Carm. II, 7, 5.) Alia petita sunt ex observatione aliorum in re metrica, quæ et ipsa a regulis recedunt; hoc est culpam culpa dissolvere; alia sunt diversa. Si v. c. ut ap. Nemesian Cyneg. 272 *Nerei* occurrit dissyllabum; est hoc a Νηρεὺς, Νηρέως, unde Νηρεΐδες, Νηρῇδες. De *Belides* conf. ad Æn. II, 82. Unus esset modus *Penei* dissyllabum defendendi, si dixeris, pro Πηνειὸς dictum quoque esse Πηνεὸς, ut tot alia in *εισ* v. c. *ταύρεος*, Hesiod. Sc. Herc. 104, et communi usu alia, ut *σιδήρειος, σιδήρεος. Αὐγείας* et *Αὐγέας. Αἰνείας* et *Αἰνέας*, unde *Æneadæ:* Æn. I, 157. Ita saltem legerem in Theocr. XXV, 15 Πηνεοῦ *ἀμμέγα τῖφος.* In poëta nostro proclive est suspicari, *Penei* ex glossemate profectum esse in locum epitheti, quo voc. *genitoris* ornatum erat. Quale tamen illud fuerit, nemo facile assequetur. Bentlei. ad Lucan. III, 191 *magni g.* emendabat; Wakef. *Penei patris ad v.* vox tamen tam plana haud facile excidisset, et pari jure vicena alia substitui possent.—357. *Hic* pr. Rottend. Goth. sec. *Hinc* Ven. unus Arundel. unus Mead. Erf. vett. edd. *perculsa* vulg. ante Heins. Monuerat jam Pierius.—358. *Duc age duc.* Secundum Rhemnium Palæmonem scripserat Virgilius *Duce* v. Wakef. ad Lucret. II, 484.—359. *discernere* alter Menag. *descendere*

NOTÆ

358 *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus est.

Flumina, qua juvenis gressus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,

qua juvenis dirigeret passus: at aqua accumulata in speciem montis cinxit ipsum, et excepit magno gremio, et admisit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, et regna liquida, et aquas clausas in receptaculis, et sylvas resonantes: et stupefactus magno motu aquarum, considerabat omnes fluvios labentes sub magna terra, distinctos locis, et Phasim, et Lycum, et fontem, ex quo Enipeus emittit se primo, et ex quo pater Tibris, et ex quo fluvius Anio, et Hypanis strepens

unus Mead.—360. *quia juvenis* Gud. a m. pr. *qua juveni* Heins. conj. *ad illum* Gud.—361. *in montis speciem* Medic., solenni permutatione. *in faciem montis* fragm. Moret. Parrhas. *in molis speciem* Codex Macrob. Sat. v, 3. *facie* Erf.—363. *genetrix* Rom.—367. *Spectabant* Menag. pr. *Phasin* Goth. pr. cum al.—368. *primus se erumpit* Medic. *primus erupit* Regius Martini. *primum erumpit* pr. Rottend. duo Moret. pr. Voss. Ita Pierii Medic. a m. pr. et Oblongus, item Goth. sec. *primum erupit* pr. Voss. et unus Mead. At vulgatam lectionem, *primum se erumpit*, confirmat Medic. cum aliis. v. Ge. I, 446. III, 428. Laudat Burm. Brouckh. ad Tibull. IV, 1, 86 et se ad Grat. Cyneg. 482. Eodem alludunt alii libri: *se primum erumpit* Zulich. *primum se rumpit* Romanus, Gud. Franc. et Toll. *primum se erupit* Arusian. Messius recitat, et sic pr. Mentel. a m. pr. Cantabrig. et Ed. Ven. 1475. *primum se rupit* tert. Rottend. *Eniphеus* plurimi. v. ad Ovid. Met. I, 579. VI, 116, Burm. *Enitheus* unus Mead. At est 'Ενιπεύς.—369. *Unde caput* unus Mead.

NOTÆ

364 *Speluncisque lacus clausos, &c.*] De fluviorum origine duæ sunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Aristotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viscera conditum putat; quem hic sequitur Virgilius: Aristoteles e mari profluere existimat, quem sequitur Homerus l. XXI. 195. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos sonantes* appellat poëta herbas in fluviis et lacubus magna copia enascentes, quæ aquarum interstrepentium motu agitantur.

367 *Phasimque, Lycumque, &c.*] *Phasis*, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, *faisans*. *Lycus*, multiplex: præcipuus in eadem Colchide. *Enipeus* in Thessalia, Pharsalicos campos irrigans. *Tiberinus* et *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caicus* in Mysia. *Eridanus* in Italia: de eo Ge. I. 482.

368 *Se erumpit*] Sic Lucretius l. IV. 1108. 'se rupit venis collecta cupido.'

Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt

inter saxa, et Caicus Mysiæ, et Eridanus deauratus circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare splendidum. Postquam pervenit in tecta cubiculi* structa *e pumice impendente, et Cyrene cognovit immoderata lamenta filii: sorores per ordinem invergunt aquas manibus, et offerunt mappas corrasis pilis: pars onerat mensas cibis, et ponit pocula plena* vino; *altaria*

Armenà Franc. Versum 370 præmittere volebat priori Jo. Schrader., ut juncta essent Italiæ flumina: *Unde pater Tiberinus—Et gemina—Eridanus:* nec male. Idem vir doctus hærebat in iterato voc. *unde—unde—unde*. Exemplum simile Valer. Flacc. IV, 570. 571. I, 219. 220.—370. *Saxosusque, sonans* Rom. Oblong. et Medic. Pierii, inter Heinsianos Medic. Gud. et alii non pauci; sed perperam. vid. Heins. ad Æn. III, 70. conf. Serv. et Philarg. Vulgatum haud dubie doctius et exquisitius est. *Hypanus* duo Burm. *Meses, Mises* duo Pierii, Goth. sec.—371. *taurino corpore* Medic. a m. pr. *volto* Gud. —373. *effluit* secundum Romanum et aliquot Pierii libros, item Medic. Gud., reposuit Heins. *influit* vulgo. *influat* Leid. a m. pr. *violentius* Toll.—374. *inter thalami* Zulich. *splendentia* legit Valesius, sed refutatus a Bronckh. ad Propert. III, 2, 28, notante Burm. *pomice, punice* scribitur.—375. *et* aberat Medic. a m. pr. et Regio Martin.; idem *flentes*. *flexus* Goth. sec. *inanes* Burmannus reposuit, pro *inanis*, ne ambigua esset lectio; præferrem sic *inaneis*, si semel prisca sequenda sunt. Codices utrumque exhibent.—377. *mantelia* Heins., ut omnes vetustiores. *mantilia* vulgo. vid. ad Æn. I, 702. Salmas. ad Scriptores Hist. Aug. sæpius.—378. *Parce* quart. Moret. *Pars onerat epu-*

NOTÆ

371 *Et gemina, &c.*] Tauri forma a poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. IV. 14. 'Sic tauriformis volvitur Aufidus.' Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram sulcant instar boum; vel quia flexuosos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter stellas, quibus in cœlo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua*] Quia, etsi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372 *Pinguia culta*] Vide supra v. 126. *Flaventia culta*.

373 *In mare purpureum*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac splendidum est: quale est *mare*, Sole præsertim affulgente. Catullus quercus *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Leviam, *purpuream nivem*: Horatius, *purpureos olores*.

374 *Pendentia pumice tecta*] *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem levissimus, *pierre-ponce*.

Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ;
Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi;
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant;
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor

incenduntur ignibus thureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Lydii, hoc *effundamus,* in honorem *Oceani. Simul ipsa orat, et Oceanum parentem rerum, et Nymphas sorores suas, quæ tuentur innumeras sylvas, et innumeros fluvios. Ter respersit ardentem flammam puro vino; ter flamma supposita emicuit ad usque summum tecti. Quo omine corroborans animum* illius, *sic ipsa incipit: In Carpathio sinu maris vates est, Proteus cæruleus, qui perambulat magnum*

---

lis mensas Parrhas.—379. *Panchæis adolescunt pinguibus* Medic. a m. sec., quasi *pinguia* sint unguenta, fere ut *densum pingue* Ge. III, 124. vid. Heins. *adolescent* Serv. ad Ge. II, 139. *Sabæis* Leid. *alæ* Menag. Tentat versum Wakef. ad Lucret. II, 416.—383. *et* post *sylvas* Rom.—384. *perfundit* Medic. Menag. pr. Moret. alt. unus Mead.—385. *sublata* Medic. a m. pr. et Gud. *subrecta* Moret. quart. cum fragm. Moret. Zulich. conf. ad Ge. III, 241.—386. *firma* Medic.; f. pro *firmata,* conj. Heins. *formans* Gud. a m. pr. *ipse* ed., quam Heins. tractabat, vitium.—388. *qui passibus* Zulich. *piscibus* nimis tenue et exile esse videtur. Miror, Heinsium, qui toties *pistres* vel *pistrices* induxit, h. l. non

NOTÆ

379 *Panchæis adolescunt, &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos absque re sacra et libatione: vide Æn. I. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia Ge. III. 139. De *libatione*, Ecl. VII. 33.

380 *Mæonii carchesia Bacchi*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compressum, ansis a summo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id est Lydium; Lydia enim, Asiæ Minoris regio, prius Mæonia dicta est, arboribus fere carens, et vite consita, ex Strabone l. XIII.

382 *Oceanumque patrem rerum*] Ex Orpheo et Homero, multis locis; eorumque philosophorum sententia, qui, Thalete Milesio duce, ex aqua putabant constare omnia: Cicero meminit Academ. II.

384 *Ter..... nectare Vestam*] De mysteriis numeri ternarii, Ecl. VIII. 75. De *nectare*, quod hic pro vino sumitur, Ecl. V. 71. De *Vesta* Dea, quæ hic pro igne usurpatur, Ge. I. 498.

387 *Carpathio*] Pars Mediterranei Maris, *Carpatho* circumjecta: quæ insula est, obversa Ægypto, inter Cretam et Rhodum media; hodie *Scarpanto*. De *Neptuno*, Ge. I. 14.

388 *Proteus*] Neptuni et Phœnices, vel Oceani et Thetyos filius: Ægyptius genere, juxta Homerum; sed juxta Virgilium ex peninsula *Pallene*, quæ est in Macedonia, inter sinum

Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
Pallenen; hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
Grandævus Nereus; novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes; vim duram et vincula capto

mare invectus *piscibus, et curru equorum* habentium *duos pedes. Hic nunc revisit portus Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc* nos *Nymphæ veneramur, hunc et ipse Nereus senior* colit: cum enim sit *vates, cognoscit omnia, et quæ sunt* præsentia, *et quæ præterita, et quæ post imminent futura. Nam sic placuit Neptuno: cujus ducit sub mari magnos greges et phocas infames. O nate, ille primo tibi stringendus est catenis, ut explicet tibi omnem originem morbi, et det bonos successus. Quippe nulla dabit* tibi *consilia, nisi coactus, neque vinces illum precando. Quando*

idem tentasse. Saltem præstat *pistribus* vel *pristibus.*—389. *Ejuncto* Zulichem. *Evincto* Parrhas. unus Mead. *curru* Goth. sec.—390. *Hinc* alter Mentel. *remisit* Menag. pr.—391. *Pallenem* Zulich. *Pallentem* Goth. pr. *Pellenen* Medic. a m. pr., solita permutatione urbis Achaiæ cum altera terræ Macedoniæ, olim Thraciæ. cf. Valk. ad Theocr. p. 352. *et* abest a Rom. *venerantur* Reg. et unus Arundel. cum Ed. Paris. 1494. *ipsi* Medic.—393. *sunt* Zulich. et unus Mead. *quæ fuerant* Leid. pr. Moret. unus Arundel. *trahentur* Medic. a m. pr. *trahuntur* Gud. a m. pr. Franc. Reg. Martini. *sunt* et *trahuntur* etiam edd., inter has Argent. *sequantur* Gud. pro div. lect., et *sequentur* Macrob. Sat. I, 20.—396. *gnate* alii, et sic aliquæ ante Heins. *capiendus* itidem ante Heins., ut Medic. et alii. *capiendis vinclis* Rom. *undis capiendus* Leid. *carpendus* Toll. *capiendus* Erf. *et omnem* Gud. a m. sec. Mentel. tert. Goth. pr.—397. *Expediant* Rom. *secondet* Zulich.—398. *Non sine vi non nulla* Zulich. *Non sine* etiam alter Rottend. *dabit responsa* Probus Arte Grammat. lib. I, ex interpretatione. *neque ipsum* pro div. lect. Gud.—399. *flectes,* quod ubique editur, Rom. cum aliis Pierii, Mediceus Fogginii, Gud. duo Rottend. *vinces* reliqui Heinsiani, duo Burm. cum Ed. Ven. Medic. Pierii et Erf., quinque apud

NOTÆ

Thermaicum et Toronaicum. Regnavit in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone, ibidem sophista fuit; ex Luciano, histrio: unde eum, quas vellet, induisse formas et mutasse memorant. Aiunt et hunc fuisse pastorem Neptunii pecoris, nempe phocarum; et Neptunum, ejus in gratiam, e quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari fecisse, qua illum in Ægyptum usque secum perduxit.

389 *Et juncto bipedum, &c.*] Eosdem et pisces et equos appellat, sed bipedes; equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, posteriore desinunt in pisces. *Emathia,* Macedonia est, Ge. I. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo,* Ecl. VI. 35.

Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum Sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit; facile ut somno aggrediare jacentem.
Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variæ eludent species atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, et fulva cervice leæna;
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:

ceperis illum, *injice* illi *vim durorum vinculorum: contra hæc* vincula *fraudes ejus inutiles cadent. Ego ipsa, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ siccæ sunt, et umbra jam jucundior est gregibus, ducam te in latebras senis, in quas se recipit e mari fatigatus; ut facile invadas* eum *stratum somno. Sed cum tenebis* illum *comprehensum manibus et vinculis; tunc variæ figuræ et vultus belluarum* te *decipient. Nam repente apparebit sus horribilis, et sæva tigris, et serpens squameus, et leæna rufo capite; aut emittet stridorem acutum flammæ, et sic expediet* se e *vinculis, aut effugiet solutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit se in omnes figuras; eo magis, o nate, constringe vincula retinentia; usque dum evadat talis transformato*

Martin. Goth. sec., quod Burmannus pro vero habebat, alterum pro interpretamento.—400. *doli demum circum hæc* fuisse in edd. ex Pierio apparet. *dolis circum hac demum frenguntur* Roman.—401. *accederit* unus Mead.—402. *est* abest a Gudian. a m. pr. Moret. quart. vid. ad Ecl. VIII, 15. *unda* Gud., quod Burmannus defendi posse putabat; at fluxit illa ex *undis* vers. sequ.—403. *in undis* Ven.—404. *adgrediere* Mentel. pr. *summo egrediare* Goth. pr.—405. *manicis* Moret. pr., et sic conjecerat Vir doctus. At *corripi manibus*, non *manicis*, dici contendit Burm. h. l. et Vir doctus Obss. Miscell. Vol. I, p. 8; quidni tamen et hoc recte dicatur! ut inf. 439 *manicisque jacentem Occupat*. Tum vero quid viros doctos adegit, ut jungerent *correptum manicis!* Jungenda erant *manicis vinclisque tenebis*: atqui hæc duo jungi solent: ut Æn. II, 146, 147. Sil. Ital. XV, 141. Verum h. l. unius codicis lectio auctoritatem non habet satis gravem, nec quicquam impedit *manus* proprie h. l. dictas.—406. *eludent* Heins. secundum meliores, Medic. et al., etiam apud Pierium et Martinum cum Goth. sec. ex edd. Brix. Quorsum item referas *eludunt* in Oblongo, et tribus Heinsii, et *ludunt* Roman. At vulgo editum *illudent*, aut *illudunt*; quod est ad vulgarem rationem, idoneum tamen et ipsum.—407. *atra tigris:* mirum epitheton. Sunt tigres *variæ*, maculosæ. Serv. interpretatur "sæva." Jul. Sab. "venenosa tigris et sæva." Saltem dicendum: serpentes dici atros Ge. I, 129 v. Bentl. ad Horat. II Serm. 8, 95 ab atro veneno; hinc atrum omnino esse pro sævo. Sed atrum omnino quod terrorem facit: *atra venenis tela* ap. Ovidium. *atræ Erinnyes*. Valer. Fl. II, 205 *atræque genis pallentibus Iræ*. Jo. Schrader. conj. *hirta*, quod non minus insolens.—410. *tenuis* multi. *in aqua tenuis* Leid. *habebit* Medic., subnotato *h.* ex *habibit*, ut in Romano.—411. *vertit* novem apud Burm. duo apud Martin. Goth. pr. *vertent* Erf.—412. *Sed quo nate magis* fragm. Moret. Laudat Burm. Donat. ad Te-

Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.
Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem:
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese unda reductos;
Deprensis olim statio tutissima nautis;
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.

corpore, qualem aspexeris, cum somnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit, et sparsit liquidum odorem ambrosiæ, quo perunxit totum filii corpus; at illi suavis odor exivit e capillis unctis, et conveniens robur inditum est membris. Est ingens antrum in latere montis excavati; quo plurimi fluctus pelluntur vi *ventorum, et finduntur in sinus replicatos;* quod est *aliquando receptaculum tutissimum nautis periclitantibus. Proteus occultat se intus objectu ingentis saxi. Hic Nympha con-*

rent. Hecyr. III, 4, 3. *Tantum nate magis* legi, notatur in Servianis. *gnate* fluxit e recentt. edd.—414. *incepto—somno* videri potest paulo jejunius dictum; quod observatum quoque Reiskio erat. Proclive est, reponere *incerto*, qualis primus somnus est. At male hoc fieret. Habemus enim Æn. XII, 832 *inceptum furorem.* IV, 316 *inceptos hymenæos.* VI, 493 *inceptus clamor;* et sic alia aliis locis.—415. *Hoc* Moret. sec., *Hic* qu. Mox *diffundit* Heinsio debetur, qui Medic. Gud. et Menag. utrumque pro se laudat. Addi possunt alii, ut Goth. sec. *diffudit* Reg., uterque Mead. Erf. et edd. inde ab Aldd. *defundit* Heins. ex edit. laudat nescio qua; sicque multi codd. præfertque id Wakef. ad Lucret. IV, 88. *defendit* Mentel. et Rottend. *defudit* Leid. et Goth. pr. At Rom. *depromit* et mox *corpus perfudit* e glossa, ut Burm. docuit. *ambrosa* vel *ambrosia* Rom. et al.—416. *Quo tactum* fragm. Moret., concinne omnino, inquit Heins. *Quod totum* alter Menag., male. *permusit* Ed. Ven, *perfudit* Rom. et Vratisl. *producit* Franc. *produxit* Erf. et Jul. Sab. *perducere*, voc. mox a medicis adoptatum: quo aliquoties Serenus Sammonicus utitur. Auson. Mosella 112 *Lubrica cæruleus perducit tergora fucus* de mustella.—417. *naribus* tert. Rottend. pro var. lect., male, Burmann. *auras* Rom.—418. *Et specus* Franc. Rom.—419. *lateri* Rottend. *in* abest a Medic. a m. pr. et Toll.—420. Versus iidem, sed variati, Æn. I, 160, 161 *quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.*—421. *Depressis* Ven. et Cantabrig. *gratissima* Toll. ut Æn. V, 128 *apricis statio gratissima mergis. statio fidissima* Goth. pr., non male; ut contra *statio male fida carinis* Æn. II, 23.—422. *Inter* aliquot, notante Martino. *casti* Ed. Norimb. *obice* in Rom. et

NOTÆ

415 *Ambrosiæ*] Cibus est Deorum, *Nectar* potius: confunduntur tamen sæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambrosiæ. Ecl. V. 71.

418 *Habilis venit vigor*] Ut luctari facile posset cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421 *Statio tutissima*] Vel in ipso specu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipsam, et continentem: videtur enim rupes non in littore, sed in ipso mari fuisse, non longe a littore; ideoque spatii satis rupem inter et littus fuisse interjectum, ut possent

Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.
Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat; cœlo et medium Sol igneus orbem
Hauserat; arebant herbæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat; eum vasti circum gens humida ponti
Exultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,

stituit juvenem in insidiis remotum a luce, ipsa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens sitientes Indos, ardebat in *cælo, et Sol flammeus siccaverat medium orbem; herbæ arescebant, et radii urebant* usque *ad limum profunda flumina calefacta siccatis alveis: cum Proteus exibat e mari petens solitam speluncam: circa eum genus humidum magni maris exiliens spargit late aquam salsam. Vituli* marini *abjiciunt se* præ *somno separati in littore. Ipse Proteus (quemadmodum aliquando custos armenti in montibus, cum Hesperus revocat vitulos e pastione*

al.—423. *Hinc* Gud. a m. pr. *aversum* Toll. *adversus* Vratisl. *a limine* Gud. pro div. script. *a flumine* Erf. *a* omittunt tres apud Burm. Romanus et plerique apud Pierium, unus Mead. Goth. pr. *Nymphe* Moret. sec. *Nymphæ* edd. nonnullæ.—424. *resistit* omnes vett. apud Pierium et Heins. et Martin. Fuit tamen in plerisque edd. *recessit*, ut est in Goth. pr. ex glossemate, quod jam expulerat Nauger. Ald. tert. conf. Æn. IV, 76. IX, 710 et inf. v. 490.—425. *rabidus—Sirius* scripsit Wakef. *rapido—cælo* malit Heins., idem *sitientis* scripsit e libris et Prisciano pro *sitientes*. *Serius* Rom. et alii scribunt. *Indos*. Recte Jo. Schrader. quærit; cur Indos nunc? agitur de Thessalia; et cur eos solos? Itaque conj. *agros*. *herbas* ex 402. Sane ornatu poëtico *Indos* dixit, cum omnino homines vel terras memorare vellet poëta.—426. *Ardebat cælo, et* distinguebatur ante Heins. sed, ut sæpe dictum, alteri membro est vindicandum, id, quod pleniorem facit orationem; contra si plenius est prius membrum, alterum debilitatur et torpet. *medius Sol* Zulich.—427. *Auxerat* fragm. Moret. *ardebant* sec. Rottend.—428. *Fontibus* Zulich. pro div. lect., quod et Jo. Schrader. conj. Verum alterum doctius.—429. *patens* Goth. sec. —430. *circa* alter Moret.—431. *dispersit* Heins. e librorum consensu. Sic et Pier. et Martin. libri. *despersit* pr. Rottend. *dispergit* vulgg. edd. et tres codd. apud Heins. Tuetur tamen hoc Medic. et Romanus.—432. *diversæ* Heins. plurium et meliorum auctoritate, quod dudum Nauger. in Ald. tert. intulerat. Adde Pierii et Martini libros. *diverso* alii cum vulgg. edd. *in* abest ab Edit. Venet. Burmannus laudat ad Ovid. Ep. XII, 145.—433. *in mon-*

NOTÆ

illic stare naves, adversus vim ventorum, rupis objectu defensæ. *Olim*, aliquando, Ge. III. 303.

425 *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem tunc fuisse vehementissimum, qualis est tempore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meridiem ista exprimunt, 'medium Sol igneus orbem,' &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, stella in ore majoris canis; de qua, Ge. II. 353. *Indos*] Pro quibuslibet calentibus plagis: de iis, Ge. I. 57.

Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset.
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas:
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domus? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quicquam;

ad stabulum, et cum *agni auditi* a lupis *excitant eos balatibus) sedet in rupe in medio* armentorum, *et recognoscit* eorum *numerum. Siquidem offertur Aristæo copia hujus* capiendi; *vix passus senem disponere* ad somnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, et invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus suæ industriæ, vertit se in omnia prodigia rerum, et* in *ignem, et*, in *belluam horribilem, et* in *amnem fluentem. Sed postquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus est ore humano: At quis tibi, audacissime juvenum, imperavit ut venires* in *meam domum? aut quid a me postulas? ait. Ille autem* respondit: *Scis; o Proteu, scis ipse; neque ullus*

tibus altis Vratisl.—434. *vitulas* fragm. Moret. *in tecta* Ven. Parrhas. *reduxit unus* Arundel.—435. *Auditisque* e Romano aliisque probarat Pierius; addicentibus Medic. et fragm. Moret., quibus adde Cantabrig.; recepit Heins. *Auditique* vulgo, verum et pro hoc Nauger. jam meliora dederat Ald. tert.—436. *Considit* Heins. post Rom. et Medic. a m. sec., quod Fogginius tamen non notavit; item Bodlei. et Cantab.; at Reg. *Conscendit*. Vulgo omnes *Consedit*. vid. Heins. h. l. Ecl. v, 3. vii, 1. Æn. i, 719. Ovid. Met. xiii, 780. *recensit* Gud. a m. pr. et Longob. *recensiit* Giphan. e vet. cod. Ind. Lucret. p. 458.—438. *senem est* Ven.—439. *manibusque* j. Franc. vid. v. 405. *vinclisque* Gud. a m. pr. cum quatuor, et Reg. Martini.—441. *Omnia commutat* apud Nonium in *mira*. *spectacula* Ven. vid. sup. v. 3.—442. *fluviumque liquantem* pr. Rottend. *loquentem* quart. Moret.—443. *pellacia* revocavit Heinsius; ut et multis aliis in locis. Ita uterque Mentel. fragm. Moret. tert. Rottend. v. Heins., item Pieriani nonnulli, inter quos Romanus esse videtur. Adde Philargyr., Goth. sec. a m. pr. *phallacia* Medic., et a m. sec. *fallacia*, ut vulgo omnes vulgari vocabulo. *tenuit fallacia* quart. Moret.—444. *rediit* Parrhas. Laudat varie Donat. ad Terent. Andr. iii, 5, 15. Adelph. v, 3, 18. *tandem est* Rom., male. —446. *Jussus* alter Rottend. *domus* Heins. e Medic. et aliis, vulgo *domos*. *hic petis* Menag. pr.—447. *Proteus*, noto atticismo, MSS. Pierii et Rufinian.

NOTÆ

434 *Vesper*] Hesperus, stella Veneris; de qua, Ecl. vi. 86.

447 *Neque est te fallere quicquam*] Vulgo, *cuiquam*, pro *nec licet cuiquam*;

Sed tu desine velle. Deum præcepta secuti
Venimus, hinc lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
  Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas, ni Fata resistant,
Suscitat; et rapta graviter pro conjuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

potest te decipere. Tu vero cessa velle fallere me: *obsecuti jussis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum,* quod medeatur *damnis rerum* nostrarum. *Hæc solum locutus* est. *Postea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce* coruscantes; *et minaciter collidens* dentes, *sic aperuit os ad fata* evulganda. *Alicujus Dei ultio te persequitur: solvis* pœnam *magni sceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miser, imprecatur tibi has pœnas (nisi fata obstent) et atrociter furit ob conjugem* sibi *ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens*

de Schemat. Lex. p. 31. *quicquam* Medic. et alii apud Heins., quem vide. Etiam sic "alii" apud Servium, liber Romanus et Colot. Alias auctoritates addit Burm. ad Antholog. pag. 155. prætulit quoque Brunckius; et sic dudum ediderat Naugerius. *quenquam* Moret. fragm. et ms. Brunck., ut sit, *quenquam fallere te.* Legebatur vulgo: *cuiquam,* quæ lectio haud dubie est magis perspicua; altera tamen habet auctoritatem criticam.—449. *hinc* e Roman. et aliis jam probarat Pierius. Firmabant meliores Heinsiani et tres Martiniani. *Venimus huc* vulgo. *huic* Toll. *lassis* Medic. et ceteri Heinsiani plerique. Sic et Oblongus Pierii et Goth. sec. *hinc fessis* Gud. pro var. lect. Sed recte *lapsis* retinetur.—450. *Tandem* Ven. *Tantus ad hoc fatus* Longobard. *At hæc* alter Rottend. *At fatus et hæc* Medic. *affatus* Goth. pr. *effatur* edd. nonnullæ. *vi denique magna* Erf.—452. *sic vates* Erf.—453. *Multæ nullius* tert. Mentel. a m. pr., et correctus in *Mutæ;* item in Regio, erasa litera *l.*—454. *lues* ante Heins., ut pars librorum habet, et inter hos Romanus. *commissa tibi* allos jungere, Servius notat.—455. *quamquam* Franc. et Gudian. a m. pr. cum Erf. *quodque* Zulich. *ad meritum,* satis pro merito, conjectabam aliquando, cum Reiskio; dum male jungebam: *pœnas suscitat haud quaquam ob meritum,* duce Servio. Sed jung. *miserabilis haud quaquam ob meritum;* itaque Manes Orphei placandi sunt: v. 545; et est ἄγος commissum, cujus pœnas Furiæ expetunt, nec nisi expiatione facta recedunt. *nisi* alt. Rottend. *resistunt* quidam. *resultant* quart. Moret.—457. *per funera* tert. Rottend., sed vid. Burm.—

NOTÆ

Græca locutio: vide Ecl. x, 46. 'Nec sit mihi credere.'

454 *Orpheus*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel Œagrio Thraciæ fluvio. Ecl. III. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455 *Haudquaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. I. Abrahami: *omnino præter meritum,* id est, majores quam tu meruisti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipsius *commissa.* II. Servii et aliorum: *non adhuc juxta meritum:* id est, minores quam tu mereris. Sed sane videntur verba aliud sonare. III. Quam suggerit Taubmannus, refert hæc verba ad Orpheum: *mi-*

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse, cava solans ægrum testudine amorem,

juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum serpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejusdem ætatis impleverunt clamoribus summos montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ, et Pangæus altus, et Martia terra Rhesi, et Getæ, et Hebrus, et Attica Orithyia. Orpheus leniens cava cithara dolorem

458. *hydrum* sec. et quart. Moret. a m. pr.—459. *in umbra* Zulichem. a m. pr.—460. *æquali* Roman. *clamore supremo* Romanus et alii Pierii: ut sit clamor ille in funere edi solitus; sed hæc Statii alicujus elegantia esset, non Virgilii; nam hic de discurrentium Nympharum ejulatibus agitur. Recte vulgatam confirmat Nonius in *supremus.*—461. *I. colles* Ven. Parrhas. *Rhodopææ* pr. Rottend., male. Est 'Ροδοπήϊος.—462. *Antraque Pangæa* Zulich. Goth. sec. *Pangææ* Mentel. pr. *Panchæa* Medic. *Pancheia* Franc. *Pantheia* Goth. sec. *Panchai* Rom., at sunt τὰ Παγγαῖα ὄρη.—463. *et Actias* Heinsius post Pierium omnium codd. consensu, paucis exceptis, qui vulgarem interpolationem sequuntur: *atque Actias.* Ratio eadem ac v. 343. *et Ethias Orithia* Franc. Toll. *Orinthia* Goth. sec. *Heburus* et *Orthyia* Roni. At Græcum foret: 'Ηδὲ Γέται ἠδ'

NOTÆ

serabilem nullo suo merito, et in hac hæreo.

458 *Hydrum*] Serpentem in aquis, humidisque locis degentem, ab ὕδωρ *aqua.*

460 *Dryadum*] Nympharum sylvestrium, a δρῦς *quercus.* Ecl. II. 46.

461 *Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota sunt. *Rhodope*] mons est, de quo, Ecl. VI. 30. *Arces*] Montes, rupes, ab ἄκρον *summum:* sic Ge. I. 240. 'Rhipeasque arduus arces.' *Rhodopeiæ arces*] Hiatus et contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa*] Neutrum plurale, singulare masculinum est *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

462 *Rhesi Mavortia tellus*] Prolepsis est, sive anticipatio temporis: Rhesus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur posterior. De *Rheso*, Thraciæ rege, Martis filio, Æn. I. 473. *Mavortia tellus*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove et Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, Ge. II. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, Ecl. X. 65.

463 *Actias Orithyia*] Erechthei Athenarum regis filia; rapta a Borea in Thraciam; ex eo peperit Calain et Zethen, quibus alæ deinde succreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone I. IX. sic appellata est deformato nomine ab *Actica;* cum a veteribus *Acte* vocata esset, quia tota littoralis; ἀκτὴ autem est *littus.* *Orithyia*, vox quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt; 'Ωρείθυια, unde versus spondiacus est.

Te, dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis

amoris, solus canebat te, o dulcis uxor, te deserta in ripa, te die oriente, te die occidente, solus canebat. Ingressus etiam Tænarias cavernas, quæ sunt *portæ profundæ inferorum, et sylvam obscuram tenebroso metu, adiit Manes, et Plutonem timendum, et animos insuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu*

˚Εβρος ἰδ᾽ Ἀκτιὰς Ὠρείθυια.—465. *Et dulcis* Rom.—466. *discedente* editio vulgaris nescio quæ. Sicque Medic. Pierii; at meliores et libri et vett. edd. *decedente*. conf. Ecl. II, 67.—467. *Trinacrias* Vratisl. *falces* et *valles* Pierius in libris vidit. *avia ostia* Medic. a m. pr., male. Vulgata est etiam ap. Schol. Statii et Horatii. v. Burm.—468. *nigra testudine* Vratisl., ex v. 464. Jo. Schrader. conj. *ferrugine*, ut sæpe de locis inferis, v. c. Culex 272. Nec minus tamen *metus* et *formido*.—469. *que* post *manes* abest a tribus Burm. *manesque adit* Rom.—471. *Et* Medic. Pierii a m. pr. *cantum* Rom. et al. apud Pierium, ut acciperetur *Ad cantum*, quod etiam Erf. habebat.—472. *Umbræ*

NOTÆ

467 *Tænarias fauces*] *Tænarus*, plur. *Tænara:* promontorium Peloponnesi, dividens sinum Messeniacum a Laconico: quod Græci fabulabantur aditum esse inferorum. Æn. VI. 237.

Ditis] Plutonis, qui Jovis et Neptuni frater, inferorum imperium sorte obtinuit: Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen a divitiis habet, quæ e terræ visceribus effodiuntur: *Dis* quidem Latine dictus a *divitiis; Pluto* Græce a πλοῦτος, quæ vox idem significat.

468 *Nigra formidine lucum*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliasque constituit. Æn. VI. 444. ac deinceps. Et hic est enallage sive immutatio: *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili*.

469 *Manes*] Sumuntur et pro mortuorum animis, et pro loco ipso inferorum, ubi animi degunt, et pro Diis ipsis inferorum. De iis ita philosophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, I. Animos illos generatim dici *lemures*. II. Ex his lemuribus, qui posterorum curam sortitus, pacato et quieto numine domum possidebat, *larem* dici familiarem. III. Qui propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. IV. Cum incertum erat, quæ cuique sortitio evenisset, utrum lar esset, an larva; *Manem* Deum nuncupari, et honoris causa vocabulum esse additum. *Manes* porro dictos putant, vel a *manando*, quia manant et discurrunt per auras; vel ab antiqua voce *manus*, hoc est *bonus:* unde et *mane* derivatum volunt. Reliqua vide Æn. VI. 743.

471 *Erebi*] Juxta Hyginum, Deus est inferorum, ex Chao et Caligine progenitus, pater noctis: juxta alios, ipsa est inferorum profundissima sedes, ab ἐρέφω tego.

Umbræ ibant tenues simulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti tardaque palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.
Quin ipsæ stupuere domus atque intima Leti
Tartara, cœruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,

Orphei *excitæ ex infimis locis inferorum, et figuræ carentium lumine, incedebant: quam multa millia volucrum occultant se in sylvis, quando Hesperus, aut frigida pluvia pellit* eas *e montibus: uxores, et mariti, et corpora fortium heroum spoliata vita, pueri, et puellæ innuptæ, et juvenes elati in busta ante oculos parentum. Quos limus niger, et fœdæ arundines Cocyti, et palus odiosa pigris aquis circumcludit, et Styx novies circumvoluta compescit. Obstupuerunt etiam ipsæ domus, et profundissima Tartara mortis, et Furiæ implicatæ cæruleis serpentibus crinium* loco; *et Cerberus hians continuit tria guttura; et orbis rotæ Ixioniæ quievit,* flante *vento*

stant Regius.—473. *in foliis* omnes Pieriani et major pars Heinsii habebat; itaque hic recepit. Agnoscit item Arusianus Messius, unus Arundel. unus Mead. Goth. pr., edd. nonnullæ, ut Argent., et defendit satis ratio critica. *in sylvis* Medic. Mentel. pr. Moret. pr. cum aliis vulg. tuentur.—474. *ubi jam hyb*, quart. Moret. a m. pr. Rottend. pr. *ubi jam—imbres* Goth. sec., ab interpolatore non indocto.—476. *nuptæque* Vratisl.—478. *limum* Rom.—479. *innabilis unda* nonnulli codd. ap. Pierium, item Ven. et Parrhas. Mead. et Reg. et vett. edd., sicque Nauger. in Ald. tert. At vulgatum post antiquiss. libros, et inter hos fragm. Vatic. (quod et *undæ* habet), defendit etiam Macrob. VI, 7. Gell. II, 6, imitatio Ovidii, *inamœna regna*, et Æn. VI, 438, ubi vss. 479, 480 iterum leguntur.—480. *in noviens* Rom.—481. *Atqui ipsæ* Schol. Horat. Cruqu. Od. II, 13. *stipuere* Mentel. pr., ut alii alias. *obstupuere* unus Mead. *domos* Rottend. pr. a m. pr. Jo. Schrader. conj. *intima Leti Limina*, pereleganter.—482. *cæruleisque* Medic. a m. pr. *que* abest a Franc. et fragm. Moret. *impexæ* Medic. a m. sec. Gud. a m. pr. Voss. cum tribus aliis Heinsii, Parrhas. Possit aliquis Tibullum laudare I, 3, 69, sed ibi diversa ratio est. vid. ad e. l. *implexæ*, quod Nauger. primus expressit, verum est, et firmat pars codd. melior, etiam Arusian. Messius. Eodem alludit *amplexæ* in nonnullis Pierianis, quatuor Heins. Reg. Martin. Erf. et Edd. Norimb. Argent. Aldd. pr. sec. et Goth. pr. *innexæ*, quod Romanus habet, et fragm. Vatic., est interpretamentum. Erat sic Æn. VI, 281 Discordia *Vipereum crinem vittis innexa cruentis*.—483. *que* post *tenuit* abest a

NOTÆ

479 *Cocyti* .... 480 *Styx*] Inferorum flumina sunt. Æn. VI. 323.

482 *Tartara*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus; a ταράττω *conturbo*, quod illic plena sint omnia perturbationis; vel a ταρταρίζω *tremore obrigesco*.

483 *Eumenides*] Furiæ: Ge. I. 278.

Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes;
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa
Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu,
Quis tantus furor? En iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

contrario. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; et Eurydice* ipsi *restituta redibat in altam lucem, propius sequens; nam Proserpina posuerat hanc conditionem: cum repentina insania occupavit improvidum amantem, condonanda* illa *quidem, si* Dii *inferi scirent condonare* quicquam. *Stetit, et jam in ipso* aditu *lucis, immemor et impatiens animo, respexit Eurydicen suam: illic omnis opera perdita* est, *et pactum crudelis regis rescissum, et fragor ter auditus per stagna Averna. Illa* sic *locuta est: Quis et me miseram, et te perdidit, o Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rursus dura fata retro appellant me, et somnus claudit oculos fluitantes.*

nonnullis. v. Burm., etiam apud Pierium, et recte puto.—484. Pro *vento* Faber *velox*, Burmannus *cantu*, *lente*, vel *campo* conjiciebat. *flendo* reposuit Wakef. Saltem in nota apponi satius erat! *Cantu* firmant utique codd. aliquot apud Pierium; et recepta est ea lectio a Martino, nec aliis doctis viris eam improbari vidi. Docet tamen sensus criticus ex interpolatione eam esse profectam, f. ex v. 471 *At cantu*. *Ixionei* scribunt multi codd. et edd.—486. *ad oras* Vratisl. vid. ad II, 47.—488. *subito* Mentel. Gud. a m. pr. Regius a m. sec., item Rom. aliique Pierii. *cepit amorem* Moret. quart.—489. *Ignosc. tamen* Zulich., sed vid. Burm.—490. *Euridicenque* Franc. scribit, hic et alibi. —491. *victusque animo* non nisi vulgares quædam edd. *Ubi omnis* Goth. sec. *ibique omnis* Moret. sec.—492. *rupta t. Fœdere* sc. Eurydice conj. Jo. Schrader., ludente ingenio. Cul. 292 *Orpheu, Oscula cara petens rupisti jussa Deorum.* —493. *stagnis—Averni* multi codd. et edd. Commelin. Pulm., etiam fragm. Vatic. At Romanus: *stagni est auditus Averni:* ut et unus Mead. habebat, quod recepit Wakef. *Avernis* ratio critica tuetur; et præter edd., ut Norimberg. Brix. Aldd. et hinc profectas, e codd. Mediceus, Ven. Rottend. et Pierii Medic. a m. pr. Sic Æn. VI, 118 *lucis Avernis* et sæpe. *auditur alter*

NOTÆ

Cerberus] Canis triceps, custos inferorum, Æn. VI. 417. *Ixion*] Ge. III. 38.

487 *Proserpina*] Ge. I. 39. 493. *Stagnis Avernis*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus ostium inferorum, ut *Tænarus* Græcis: Æn. VI. 237.

496 *Natantia lumina*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod, juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium est: *fluitantia et errantia*, juxta Scaligerum; dum, modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando somnus invitis obrepit.

Jamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diversa; neque illum,
Prensantem nequicquam umbras, et multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,

Jam ergo vale: trahor circumfusa magnis tenebris, et porrigens tibi manus imbecilles, heu! non amplius *tua. Sic locuta est, et ex oculis statim evanuit in aliam* partem, *veluti fumus commixtus in aërem tenuem: neque postea vidit Orpheum, frustra captantem umbras, et conantem multa loqui; neque portitor inferorum passus est deinde* eum *trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo se conferret, conjuge bis erepta? quibus lacrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur navicula Stygia. Aiunt illum septem integros menses continuo ploravisse, sub rupe alta, juxta aquas deserti Strymonis, et revolvisse frigidis in cavernis*

Mead. alter Arundel. et Edit. Norimberg. et Argent.—500. *fugit in diversa* Medic. a m. sec. Alterum cum poëtico usu convenit.—501. *Pressantem* Leid., solito more.—504. *quo se erepta* Medic. a m. sec. *bis rapta* nonnulli apud Pierium.—505. *quæ Numina* Medic. et Rottend. pr. a m. pr., ut et Romanus, in quo porro: *Quos fletu Manes.* Gudianus a m. pr. *Quod fletu—quæ nomina. qua flumina* Vratisl. Liceret saltem scribere: *Quos fletu Manes, quæ Numina voce moveret. moneret* Medic. a m. pr. *maneret* Franc.—506. *Illa quidem.* Hunc versum tanquam otiosum, et inter graviora, quæ antecedunt et sequuntur, interpositum, abesse me malle, olim significaveram. Brunckius non satis firmam causam reperiebat, cur eum poëtæ abjudicaret. At Meierotto in Dubiis p. 28. et ipse in id inciderat, ut versum aut alienum aut alieno loco insertum putaret, saltem retraheret post *paludem* v. 503. Res sane, ut in plerisque hujusmodi causis criticis, est ex sensu dijudicanda. —507. *perhibent totos* unus apud Heins.—509. *Flesse sibi et* Rom. cum Ed. Ven. *sub astris* idem Rom. et aliquot alii Pierii cum alt. Menag. et alt. Voss. Goth. sec., ut et in vulgaribus nonnullis edd., satis docte, cum *gelidis sub astris* de sideribus septentrionalibus accipi posset, sed meo quidem judicio, Statio aliquo aut Claudiano dignius. At tuetur *gelida astra* Wakef. et recepit. Ex laudatis saltem facit ad rem Ovid. Epist. II, 123 *seu frigida lucent sidera,* et multo magis Lucret. VI, 720 flabra—*quæ gelidis ab stellis axis aguntur.*

NOTÆ

502 *Portitor Orci*] Charon, qui animas cymba transportat, Æn. I. 299.
Orcus] inferi. Ge. I. 277.

508 *Strymonis*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amissos queritur fœtus; quos durus arator
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
Arvaque Rhipæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
Dona querens. Spretæ Ciconum quo munere matres,

hos casus suos, *movendo tigres, et trahendo cantu quercus. Qualis luscinia tristis sub umbra populi lamentatur pullos amissos, quos crudelis agricola deprehendens* in *nido abstulit* adhuc *implumes; illa vero plorat* per *noctem, et stans* in *ramo renovat lugubrem cantum, et implet loca omnia tristibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, et Tanaim nivosum, et agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, et vana dona Plutonis: quo* nuptiali *munere contemto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deo-*

Hactenus præstat hæc lectio.—511. *pampinea* ms. Brunck.—512. *dirus* Franc. —514. *ramoque canens* unus Mead. *lacrimabile* Ven.—515. *et mœstis loca proxima quest.* fragm. Moret. *loca late* Parrhas. et Goth. pr. *loca tunc cum* Zulich. Vulgata in his versibus confirmatur lectio ex imitatione Grammatici alicujus in Anthol. Lat. Epigr. lib. II, 368, 3. 4, ubi conf. Burmann.—516. *non ulli* Romanum cum optimis Pierianis, Mediceum cum melioribus Heinsianis fidejussores habet, itaque reposuit Heinsius. Vulgo ubique editum: *nullique animum.* Sine copula *nulli animum*, Fabric. e suo cod. probabat; editum nusquam reperio; sed exhibent illud codd. Ven. Voss. sec. Parrhas. Leid. Goth. sec., hiatu non ingrato. Emendationes in Obss. Misc. Vol. I, pag. 5 et 81 referre non vacat.—517. *Tanaimque* alii, et edd. ante Heins. *cana jamque* Roman.—518. *Riphæis, Ryphæis*, multi et hic scribunt. vid. ad I, 240. —520. *Spretæ Ciconum quo munere matres.* Locum hunc variis modis et iterata vice tentatum, et, ut interdum putabam, feliciter expeditum, quoties iterum accessi, toties sensi commode enucleari non posse. Si verba pro sanis habeantur, quæ inter multas alias mihi visa est maxime tolerabilis interpretatio, eam in Notis subjeci. At bene sentio quam durum hoc sit: *spernî officio, pietate* alterius, pro offendi; ut sit: putare, ad sui contemtum hoc pertinere, quod alter in officio suo manet, neque se ab eo abduci patitur mei causa et voluntate. A poëta tamen versum tam scabrum et sententiam tam

NOTÆ

511 *Philomela*] Quæ in lusciniam conversa est, Ecl. VI. 78.

516 *Hymenæi*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, Ge. III. 60. De *Hyperboreis* regionibus, Ge. III. 196. De *Rhipæis* montibus, Ge. I. 240. De *Dite*, supra v. 467.

517 *Tanaim*] *Tanais*, fluvius in Moscorum finibus oriens, in Mæoticam paludem influens, Europam ab Asia disterminans.

520 *Spretæ Ciconum quo munere matres*] Vel lege ex antiquis aliquot codic. *spreto:* quia sic constat sibi

Inter sacra Deum, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque, marmorea caput a cervice revulsum
Gurgite cum medio portans Œagrius Hebrus

rum, et nocturna orgia Bacchi, disjecerunt per vastos campos membra *laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Œagrius ferens medio in fluento volveret caput*

parum commodam proficisci potuisse haud credo. Interea non minus lubrica est omnis conjectura, quandoquidem nullus satis idoneus est fundus, cui eam superstruas; nullum autem pondus habere potest emendatio, de qua pronunties: potuisse forte ita scribi; posse tamen et alio modo scriptum esse. Videndi tamen vel sic sunt potiores virorum doctorum conatus seu interpretandi seu emendandi. Verum audiendi prius codd. et edd. Vulgata est in plerisque libris et in omnibus editis. *Spreto* aliquot antiqui apud Pier. cum Bodlei. Burmannus ait, et editos nonnullos legere; quos tamen non vidi. Tum, *quo numine* sec. Moret. sec. et tert. Rottend. Ven. Parrhas. Jam ut de interpretum studiis agamus, primo loco Servius ascripsit: "*quo munere;* nuptiali scilicet;" addit Jul. Sab.: quasi non essent dignæ illæ, nubere Orpheo. Ita putes saltem *Spreto quo munere* esse legendum; spreta ejus fide et pietate in conjugem: dura tamen vel sic exposita Servii ratio, nam sic *offensæ* illæ essent, non *sprevissent*. Markland. ad Stat. Sylv. III, 3, 87 legebat: *quo nomine*, h. quapropter, quamobrem; quod factum nollem; est enim vel plebeio poëta indigna oratio. Asper Grammaticus, quod Philargyrius servavit, *quo munere* eodem modo explicabat, *quamobrem;* et b. Gesnerus hoc idem probabat; esse enim οὗ χάριν, *qua causa*, et laudabat sup. v. 150 *pro qua mercede;* ferrem, si tam jejunam sententiam a poëta proficisci potuisse credere fas esset. Burmannus locum vitiosum et vix sanabilem sine codice meliore judicabat: idem tamen, Servii vestigia legens, conjectabat: *Spreto Ciconum quem fœdere matres*, ut nuptiale seu conjugiale fœdus intelligatur. Varia monebat Jo. Schrader., qui et *Cicones matres* malebat, ut Ausoniæ, Latinæ, Æn. VII, 400. Possunt hujusmodi variationes potius sententiæ, quam restitutiones ejus, quæ a poëta profecta esse videri possit, plures afferri: v. c. *Spreto quo carmine; Spretæ Ciconum quando agmine; Spretæ Ciconum, pro numina! matres;* potest *Spretæ* ex glossa natum esse, cum esset: *Actæ cum numine matres;* quibus tamen nihil plane ad certum rerum momentum proficias. Quod proximo loco verba suppeditare possunt, est: *Spretæ Ciconum cum numine matres*, vi, instinctu numinis, furore ab eo injecto, *Discerptum sparsere;* ita vero *numine* interpositum est alieno loco; aut, idque omnium lenissimum foret: *Spretæ Ciconum cum munera matres Inter sacra Deum;* ut sit *inter munera sacra Deum*, quod solenne est apud poëtas, ut dona, de sacris. —521. *nocturnique* omnes fere scripti, inquit Burm.; ita utique optimi Medic. et Rom. et Medic. Pierii. *nocturnaque* pauci cum edd. Aldd. pr. et sec. et hinc profectis, sed emendatius tert. et Egnat. cf. Bentlei. ad Horat. III, 2, 26. *organa* Zulichem.—522. *juvenem latos* Parrhas.—523. *Tunc* Roman. *repulsum* Menag. pr. *recisum* Vratisl.—524. *medius* fragm. Vatic.—526. *Ha*

NOTÆ

sententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de nuptiis solicitaverant: *quo nuptiali munere spreto*, ipsum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa ostia Hebri, et montem Ismarum, de quibus Ge. II. 37.

521 *Nocturnique orgia Bacchi*] *Orgia*, sacra Bacchi, ab ὀργὴ *furor*, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* et *Baccho*, Ecl. V. 29. 69.

524 *Œagrius Hebrus*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra pro-

Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
  Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene: namque ultro affata timentem:
  Nate, licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,

ejus *resectum a candido collo, ipsa vox et lingua frigida Eurydicen, ah infelicem Eurydicen, appellabat, anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc* dixit *Proteus, et se saltu immisit in profundum mare; et qua* se *immisit, supra caput* suum *convolvit aquam spumantem: at Cyrene non* se immisit; *nam prior allocuta* est *trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mæstam solicitudinem. Hæc est tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miscebat choreas in profundis sylvis, intulerunt funestam perniciem apibus. Tu supplex offer dona, obsecrans veniam, et cole Napæas placabiles: nam concedent veniam precibus, et deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore, qui nunc tondent tibi cacu-*

multi. *Amissam* sec. Menag. *A misera* Roman. a m. pr. 528. *jacto* Gud. a m. pr.—529. *vortice* edd. nonnullæ.—530. *est* post *ultro* fragm. Vatic. et Parrhas. ab alia manu.—531. *componere curas* Medic. a m. pr., ut Æn. IV, 340, 341, frequenti variatione. vid. Burmann. *depellere curas* unus Mead.—533. *sylvis* pro *lucis* fragm. Moret. *discebat in altis* Voss. pro *ducebat*; aut, ut Jo. Schrader., pro, *miscebat*.—534. *Tum* Medic. a m. sec.—535. *Pende* Rottend. pr. Burmanno *tendere munera* insolitum videbatur; itaque cogitabat: *munere supplex Tende*, abi. *Nate petens* Zulich., unde Burm. legendum putabat: *tu munere supplex, Nate, petens pacem, faciles venerare Napæas. Redde* Withof. emend. v. Not.—536. *iramque* Franc. Goth. pr. Forte præstat interpungere: *Namque dabunt veniam, votis irasque remittent.*—537. *quis sit* ut vulgo loqui solemus, quart. Moret. fragm. Moret., uterque Goth., unus Mead. et edd. vett. vid. ad Æn. IV, 294.—538. *eximio præstantis* Rom.

NOTÆ

jectum, dicitur in insulam Lesbum appulisse, atque ibi esse sepultum; lyra relata inter sidera, et a singulis Musis, quarum cecinerat laudes, stellis novem insignita. Hebrus *Œagrius* dicitur ab *Œagro*: sive Œagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen suum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; sive fluvius fuerit, ex quo Hebrus nascitur, ut vult Servius.

535 *Napæas*] Nymphæ lucorum sunt, a *νάπη saltus, viretum.*

Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem;
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.

mina viridis Lycæi, et totidem juvencas, *collo* nondum *subacto. Erige his* victimis *quatuor altaria in altis templis Nympharum, et effunde* e *gutturibus sacrum sanguinem, et relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona Aurora patefecerit ortum suum, dabis inferias Orpheo* e *papaveribus Lethæis, et coles mitigatam Eurydicen occisa vitula, et immolabis ovem nigram,*

—540. *Dilige* Longobard. Ed. Mediol. *intactas* Rom. Ed. Ven. Gudianus a m. pr., sed vid. Burm.—542. *dimitte* Medic. cum ceteris Heins., excepto altero Menag. et Moret. fragm., item tres Burm., uterque Goth. *emitte* sec. Moret. *jugulis sacrum* Goth. sec.—543. *Corpora quæque* Regius Martin.—544. *nona dies* alter Menag. *ostenderat* fragm. Moret. *reduxerit ortus* Parrhas. ex v. 552. *induxerit* unus Arundel.—545. *Orpheo* Roman., ut et v. 553, Ὀρφεῖ. *Letea* al., immo Ληθαῖα ex λήθη. *mittis* Mentel. pr., ut et v. 553. —546. *Placatam Eurydicen.* Hunc versum post sequentem: *Et nigram,* exhibent omnia Heinsii exemplaria vetusta, uno excepto, item Burmanni Regius, Edd. Junt. et R. Steph., uterque Goth., uterque Arundel. et Mead. Brunck. Erf. Ed. Norimberg. et aliæ; tandem fragm. Vatic., minus tamen recte; nam post illa: *Orpheo inferiis factis lucum revises,* ubi victimarum corpora jacent, quomodo subjungi posset: *Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa?* At vulgatum ordinem habent Mediceus, qui plerumque diversam a Romano familiam ducere solet, Longobard. Pierii cum al. scriptis et edd. Habet tamen et hic versuum ordo aliquid parum congrui: Orpheo papavere inferias feres, Eurydicen placabis vitula cæsa et nigra ove. Quæ tandem illæ inferiæ solo papavere? *Nigra ovis* haud dubie ad Orpheum spectat. Adeoque aut delendus est versus: *Placatam Eurydicen,* quod equidem verum esse arbitror, de Eurydice nec nunc nec 454, 553 agitur, aut ille ante alterum collocandus est hoc modo: *Post, ubi—Placatam Eurydicen—Inferias Orphei Lethæa papavera mittes Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.* Ita demum narratio sibi constat. Nam ex seqq. apparet, inferias faciendas fuisse *alio loco;* tum vero, inferiis factis ille 553 *lucum revisit,* in quo fanum Nympharum erat, ad quod victimæ cæsæ fuerant relictæ.—547. *locumque* Gud., ut Goth. sup. v. 468. *revisens* Zulich. quod expedit locum, si mutato ordine legeris: *Inferias Orphei. Et nigram m. Placatam.* Et video hoc sequi

NOTÆ

539 *Lycæi*] Montis Arcadiæ, qua in regione Aristæus aliquando regnavit. De *Aurora,* Ge. I. 249.

545 *Inferias Orphei Lethæa, &c.*] *Inferiæ,* sacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei,* dativus Græcus Ὀρφεῖ. Ecl. 4. 57. *Papavera Lethæa,* id est, oblivionem et somnum inducentia; a λήθη *oblivio,* Ge. I. 78. Æn. VI. 323.

Haud mora: continuo matris præcepta facessit.
Ad delubra venit: monstratas excitat aras;
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere costis;
Immensasque trahi nubes; jamque arbore summa
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arvorum cultu pecorumque canebam,

et repetes lucum. Sine mora, statim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præscripta, ducit quatuor tauros insignes robusto corpore, et totidem juvencas, collo nondum *subacto: deinde, postquam nona Aurora patefecerat suum ortum, dat inferias Orpheo, et repetit lucum. Illic vero vident prodigium improvisum et mirabile dictu; apes stridere toto utero inter putrefacta viscera boum, et erumpere fractis costis, et diffundi magnas* earum *nubes; et jam* eas *congregari in cacumine arboris, et e ramis flexibilibus dependere* in modum *uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum et pecorum, et de arboribus: dum magnus*

virum doctissimum, Vossium.—548. *capessit* Medic. et Gud. a m. pr., ut Æn. I, 77. *facissit* Vratisl. Eadem varietas Æn. IV, 295.——549. *At delubri petit* unus Arundel. *monstratasque* Ven. Parrhas.—550. *eximio præstanti* Gud. *præstantis* Rom. a sec. m. et 551 *intactas*, ut sup. 540; quod etiam in Edit. Ven. 1482.—552. *induxerit* Moret. sec. et quart. Franc. unus Arundel. unus Mead. *induceret* Leid. *intexerat* Rottend. pr. *adduxerat* Ven. *reduxerat* Parrhas. Edit. Ven. *reduxerit* Vratisl.—553. *misit* Franc.—554. *Hinc* Erf. *auditu* pro *ac dictu* Moret. fragm. Menag. alter. *ac visum* Zulich. Wakef. distinxit: *Hic vero (subitum ac dictu mirabile monstrum!) Aspiciunt liquefacta.*—556. *eruptis* Reg. et Cantabrig.—557. *Immensamque trahi nubem* tert. Mentel. *Immissasque* Zulichem. *que* post *jam* abest Moret. quart. *trahens* Roman.—558. *visam demittere* Ven. *dimittere* Medic. cum quatuor aliis. vide v. 542.—559 sqq. Suspectum jam olim hunc, etsi ab homine satis ingenioso profectum, Epilogum habui, quia a poëtarum more alienum est, talia adjungere suis carminibus; contra Grammaticos tali lusu delectatos esse ex pluribus exemplis patet, qui in Anthologia poëtarum lat. prostant. Nec aliter de Metamorphoseon clausula statuebam. Vidi mox alios viros doctos non aliter statuere, etsi aliis de causis. Brunckius, tanquam insulsum, et poëmatis ipsiusque Virgilii gravitate indignum rejicit. Etiam Jo. Schrader. offensus erat inprimis libro: *hæc ego canebam—dum fulminat.* Addi possunt alia: *canere super aliqua re.* Alia præclara sunt.—559. *culto* Gud. a m. pr. *cultum* sec. Moret, *pecorisque* apud Diomedem

NOTÆ

556 *Stridere, effervere*] Penultima brevi, Ge. I. 456.

558 *Uvam demittere*] Certe hic lætitiæ signum est illa apum glomeratio de qua vide supra v. 257.

Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:

Cæsar tonat circa profundum Euphratem, et victor distribuit leges populis non invitis, et præparat sibi *viam ad cælum. Illa tempestate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem studiis otii privati: qui lusi versibus pastoralibus; et*

lib. I.—561. *Euphraten* Heins. ex optimis. *Euphratem* vulgo. *volantes* Leid. Zulich.—562. *dat jussa* Zulich.—563. *Vergilium* Medic. Rom. et al. vid. Pierium, Cerdam, Burmann. *agebat* Rottend. tert. *habebat* Regius Martin.—564. Expectares Neapoli hoc tribui: *Parthenope studiis florens ignobilis oti.* *oci* Roman. *ocii* et *otii* alii apud Burm. *horti* Moret. sec. *cui* Erf. a m. pr.

NOTÆ

561 *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum est hoc loco, ultimam huic operi manum admotam esse post bellum Alexandrinum, occisis Cleopatra et Antonio: cum Octavianus per Syriam in Asiam hyematurus abiisset. Tunc enim non longe aberat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ suæ terrore aliquomodo composuerat; Teridatemque victum in Syria permiserat versari, Phraatis filium obsidem secum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; et templa sinebat sibi fieri Nicomediæ, Pergami, et alibi passim. Quæ omnia, ut constat ex Dione l. v. contigere per hyemem anni u. c. 724. exeuntis, cum natus esset Octavianus, annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud est in historia tempus, cui melius assignari hæc possint. Tumque videtur poëta addidisse operi jam perfecto, quicquid in eo passim legimus de Octaviani victoriis. Ge. II. 171. 'Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris,' &c. Ge. II. 28. 'Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum,' &c. Quod autem dicunt ejus vitæ scriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, et Attellæ commoranti, legisse Georgica, Mæcenate suscipiente legendi vices; id aut omnino falsum est, aut certe nonnisi post bellum Alexandrinum contigit. Constat enim ex Dione, Plutarcho, et aliis; Octavianum, confecto bello Actiaco, non stetisse in Italia, nisi paucissimos dies Brundusii; indeque statim in Græciam, Asiamque abiisse, ibidemque hyemasse, ad instruendos Alexandrini belli apparatus: tantum abest ut Attellam, quæ urbs est Campaniæ, venerit.

564 *Parthenope*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; a Chalcidensibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius e Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyssem cantu suo non fuisse allectum, mortem sibi consciverat. At cum loci hujus ubertas et frequentia Cumis noceret, hanc postea diruerunt: deinde grassante late pestilentia admoniti divinitus, instaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id est urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam consule.

Studiis ignobilis oti] Studia in-

Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

confidens juventuti, te cecini, o Tityre, sub umbraculo opacæ fagi.

—565. *quo* Ven. Parrhas. *quæ* Comm. Cruqu. Horat. Carm. I, 32, sed ad IV, 8 *qui* habet.—566. *tu* Franc. Menag. *cecinit* Medic. et alii apud Pierium. *cecini patulæ sub* Parrhas. et Ven., item Romanus et alii Pieriani. Ceterum de quatuor postremorum versuum, quanquam illi non inelegantes sunt, veritate multo magis me dubitare non diffiteor; solenne enim aliquando fuit, lacinias hujusmodi poëtis attexere; et in Virgilium hujusmodi disticha et tetrasticha in Catalectis invenias. Sed huic forte suspicioni vel propterea adversabuntur viri docti, quod Harduinus eosdem versus, quanquam non iisdem de causis, rejecit. Nunc Jacobum Bryant video et ipsum hos versus Maroni abjudicare. Verum licet cuilibet judicium suum sequi; neque irascar equidem aliter statuenti, qui causas irascendi habuissem sexcenties, cum, ut officio interpretis, suas operas retractantis, satisfacerem, Vossii, viri doctissimi, notas evolverem. Eum quidem censuram in meas notationes agere acerbissime, non erat quod graviter ferrem; condonandum enim hoc ingenio viri tot aliis laudibus inter populares nostros merito suo, etiam ex ipsis Georgicis præclare in patrium sermonem versis conspicui; dolui tamen vicem viri usquequaque et in rebus tenuissimis excandescentis et bile mota effervescentis: Hem, apud me cogitabam cum Chremete Terentiano, *an cuiquam est usus homini, se ut cruciet? quæso tandem aliquantulum tibi parce!* Equidem, cum innumera ille cavillando, subsannando aut conviciando reprehendat, quæ nemo facile paulo intelligentior improbet, alia mihi imputet a sensu meo aliena, mihi, cum nihil admittam nisi quod grammatice aut critice constitutum sit, obtrudat alia, quæ ipse opinatur, non probat: nihil horum attigi, nisi ut mea firmarem aut illustrarem. Et in hoc magnam viro docto habeo gratiam, quod ita animadverti plura, quæ non satis diserte, minus circumscripte ac circumspecte a me essent enuntiata, eaque correxi, nonnulla recte ab eo animadversa cum bona ejus venia adoptavi. Verum debeo ipsi etiam majora in hoc, quod hæc perpetua mei insectatio animum meum firmavit in ferendis aliorum injuriis et contumeliis; hæc ipsi me debere, ingenue fateor; quæ ille mihi debeat, ipse viderit!

NOTÆ

telligit privata literarum ac bonarum artium, quæ a poëta modestissimo dicuntur *ignobilia*, præ administratione reipublicæ et magistratuum, ad quos nunquam Virgilius accessit.

ARGUMENTUM

IN

ÆNEIDA.

ÆNEIS poëma heroicum, sive epicum; ab Ænea Trojano, Veneris et Anchisæ filio, Priami genero, nomen habet: non quod actiones illius omnes comprehendat; sed unam inter omnes præcipuam, scilicet regnum in Italia fundatum, Scripta est a Virgilio in gratiam, tum Romanæ totius gentis, tum familiæ inprimis Juliæ, quæ originem referebat suam ad Iulum sive Ascanium, Æneæ filium ex Creusa Priami filia. In hanc porro familiam ascitus a Julio Cæsare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto subacta, M. Antonio et Cleopatra interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta est, anno U. C. 724 exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. cum Octavianus in Asia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita Virgilius post adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuisse; in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocasse, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus est Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Hesiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odysseam sex prioribus libris, Iliadem sex posterioribus expressit, an etiam superavit? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

Poema *epicum*, sive *epopœia*, sic dictum est ab ἔπος *verbum*, quia totum poëtæ dictione seu narratione continetur. Definitur ex doctrina Aristotelis: *Imitatio actionis unius illustris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione et versu hexametro viros principes cum admiratione et delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, sententiam, dictionem.* Actio, est poëmatis materia: fabula, est actionis forma et tractatio: mores, sententia, dictio, sunt necessaria fabulæ ornamenta. Poëta sumit actionem ab heroë, fabulam ab arte sua, mores a philosophia, sententiam a rhetorica, dictionem a grammatica.

Actio debet esse *una, illustris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id est ab uno heroë præcipuo, uno et continuo spatio temporis absque intermissione perfecta; talisque præterea, ut alias in actiones integras item completasque dividi non possit.

Illustris, ergo et virorum principum, et in gravi splendidaque materia.

Completa, cui nihil desit eorum omnium, quæ adesse debent, ut absoluta et ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis sive *durationis,* quæ vulgo anni unius spatio, interdum etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde poëta sumit poëmatis exordium; ad usque poëmatis finem. Sic Odyssea dies quinque omnino et quinquaginta: Ilias annum integrum capit.

Fabula constat partibus, sive plane necessariis, quæ sunt *exordium, nexus,* et *solutio:* sive non plane necessariis, quæ sunt *episodia.*

Exordium, habet propositionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus, est variorum casuum series, ad eam usque perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio, est quicquid ab eo flexu ad finem usque actionis peragitur.

Episodia, sunt actiones quædam adscititiæ, quæ cum actione præcipua veluti necessariam, certe verisimilem conjunctionem habent. Ea vulgo in nexum, raro in solutionem, nunquam in exordium inseruntur. Ἐπεισόδια dicta ab ἐπὶ *super*, *præter*, εἰς *in*, et ὁδὸς *via*; quasi *supervenientia in viam et seriem* actionis.

Mores denique manifestant animi affectus. Sententia mentis cogitationes exprimit. Dictio mores et sententiam repræsentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

Actio Æneidos, ut nuda est operis materia, sic se habet. Æneas, incensa a Græcis Troja, cum suorum reliquiis mari se committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti esse ferebantur: illuc, post casus terra marique varios, appellit: excipitur humaniter a Latino, tunc ibidem regnante; et Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, nisi obstaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat: sed ab eo victus et occisus, sponsam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam esse, atque *illustrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque sibi posse visus est decimum-tertium librum Æneidi assuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias et apotheosin complexus est: temere omnino. Nam apotheosis a Jove promissa est lib. i. 263. 'Feres ad sidera cœli Magnani-

num Æneam.' Tum confirmata l. XII. 794. 'Indigetem Ænean scis ipsa, et scire fateris, Deberi cœlo.' Jam Lavinia regnumque Latii a Turno moriente Æneæ permittitur l. XII. 937. 'Tua est Lavinia conjux.' Cetera, quæ ad pompam luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certe minime necessaria.

Magnitudinem habet *certam* ac justam: licet enim octo circiter annis durasse actio tota dicatur; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur: superioribus reliquis in episodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem sexdecim menses Æneidi attribuit, eo adductus, quod Anchises, ut ex l. v. liquidum est, obierit in Sicilia verno tempore. Unde sic colligit: Æneam non multo post, verno item tempore, inde solvisse, cum in Africam tempestate ejectus est; quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuisset? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxisse; siquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniversarios patri ludos celebravit: reliquis autem in Italia præclare gestis menses minimum quatuor esse tribuendos. Pugnat contra Segresius, in egregia Præfatione ad Gallicam Æneidos interpretationem: ostenditque Æneam e Sicilia nonnisi Julio mense, quarto nempe post obitum patris, in Africam appulisse: toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ classi, vel expectandæ commodæ tempestati, curisque aliis impenso. Atque ita legitimo unius anni spatio Æneis tota continebitur: quod suis locis probabimus, præsertim l. I. v. 539. et 760.

FABULA, sive actio suis episodiis ornata, repeti potest ex argumentis cuique libro præfixis: ea tamen cautione, ut, si quæritur ordo temporis, secundus liber primum legendus sit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps et ceteri: artis enim, sive poëmatis, alium ordinem poëta instituit; seriemque consulto perturbavit earum rerum, quas historicus singulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine describeret.

Exordium brevissimum, versus vix quindecim capit. Unde autem sumendum sit, dubitatur: utrum ab illis versibus: 'Ille ego;' an ab his, 'Arma virumque cano.' Ego ab his puto sumendum, veteres secutus, Virgilii præsertim æquales: qui quoties Æneidos meminere, toties eam his ipsis vocibus designarunt. Ovid. Amor. l. I. 15. 25. 'Tityrus, et segetes, Æneïaque arma legentur.' Idem Trist. l. II. 533. 'felix Æneidos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros.' Propert. l. II. 34. 63. 'Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma.' Martialis l. VIII. 56. 19. 'Protinus Italiam concepit et arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.' Ausonius Epig. 129. 'Arma virumque docens, atque arma virumque peritus,' &c. Et vero abesse prævios quatuor versus a MSS. antiquissimis testatur Pierius: adeo ut N. Heinsius nec editioni suæ dignatus sit ascribere. Vulgo tamen ascribuntur, sed seorsim ab aliis consequentibus: unde conjiciunt plerique a Tucca et Vario, quasi parum aptos tanti operis exordio, fuisse sublatos; factos tamen a Virgilio: non quidem ut exordium, sed ut auctoris signaculum notamque, operis editioni præfigendam, et inter recitandum ab eo supprimi solitam: unde cum statim ordiretur ab 'Arma virumque,' &c. poëma sub his versibus, non sub aliis, innotuisse probabile est.

Nexus totis duodecim libris, ad usque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit a duello.

Episodia sunt, Junonis consilium de subvertenda Trojana classe, Æneæ apud Didonem diversio, amores, narratio Trojani incendii, ceteraque ejusmodi, quæ partes quidem sunt fabulæ, non autem actionis: possunt enim ab actione, qualis antea nude descripta est, omnino separari; a fabula, sine gravi ejus immutatione, non possunt.

MORES ubique æquabiles, et ad imitationem ac delectationem aptissimi. SENTENTIA autem et DICTIO sic absoluta ac perfecta est, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus sit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PROPOSITIONE et invocatione præmissis, narratio incipit a septimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis e Sicilia in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat, conciliato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis alio disjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, exposita Æneæ ejusque posteritatis futura felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginiensium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicataque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebula septum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, et in socios, quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum Æneas: a Regina benigne excipitur: accersitur per Achatem Ascanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

Ille ego, qui quondam, gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus sylvis, vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

ARMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit

Ego ille sum, *qui olim cecini cantilenas tenui calamo: et egressus e sylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido;* quod *opus jucundum* fuit *rusticis. Sed jam horrida Martis Cano bella et hominem, qui pulsus fatis, primus venit e regione Trojana* in *Italiam, et* ad *littus Lavinium. Ille multum agitatus*

Ille ego. Vulgaris sententia est, quatuor hos versus auctorem habuisse Virgilium, sed a Vario esse sublatos. Quod si ita res se habuit, acutior sane Varius Virgilio fuit. Sed totum illud commentum Pseudodonati fide nititur, v. T. I. Vita Virg. §. 60, et nobis quidem verisimilius est, a Grammatico aliquo versus hos esse assutos; factum enim est hoc idem in aliis poëtis; etiam olim in Hesiodi opere rustico hoc sibi permiserunt Rhapsodi. Ceterum rejecti ii versus sunt doctissimorum virorum suffragiis, v. Burm. ad h. l. Burm. Sec. in Misc. Obss. vol. VI, tom. III, p. 523 et in præf. Virgil., partim quod ab optimis codd. inprimis Medic. et, quantum æstimare licet, a Romano absunt (cf. Heins. it. Miscell. Obss. vol. VI, p. 523. e nostris non habet Goth. tert.); partim quod ab Ovidio et aliis Æneis a verbis: *Arma virumque,* tanquam principio carminis designatur; quod tamen argumentum paulo levius est; poterant enim verba laudari, quæ commodissime in eam, quam volebant, sententiam transferri possent, ut in illo: *Transtulit in Tyrios arma virumque toros:* cum *Ille ego* incommodum esset. Poterat etiam omissa præfatione ipsius tractationis initium laudari. Sunt, quibus versus Virgilii ingenio indigni esse videntur. Omnibus tamen argumentis gravius est hoc, *quod rationi epici carminis adversantur,* cujus majestas non modo, sed et ingenii, quod poëta rerum narrandarum magnitudine occupatum, earumque mole laborans, habere debet, impetus, atque etiam lectoris studium, avocato ad poëtæ lusus animo, infringitur: multo autem pejus id fieret in ipso carminis exordio. Quod quidem tanto poëtæ observatum non fuisse, credere vix licet. Nam Orphicorum auctoritates ad carmen cultissimum nullam vim habere possunt; si forte in ejus exordio poëtam de se mentionem facere memineris, idque exemplum ad Virgilium trahere volueris.—6. *Lavinia* Medic. a m. pr. aliique codd. sed pauciores. Commendabat illud Heins. recepit Burm. Sic tamen

NOTÆ

5 *Trojæ*] Troja, regio Phrygiæ Minoris, in Asia Minore; cujus urbs præcipua *Ilium,* ab Ilo rege dicta: non procul ab Ida monte. Hæc et *Troja,* a Troë rege; et *Dardania,* a Dardano Trois avo; et *Teucria,* a Teucro Dardani socero, vocata est. Ejus arx *Pergamus,* plur. *Pergama.*

Primus] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non prius Troja profectus est, neque ad Lavinium littus venit, sed in Venetiam, ut legitur infra. v. 246.

6 *Italiam*] Regio est Europæ no-

Littora; multum ille et terris jactatus et alto,
Vi Superum, sævæ memorem Junonis ob iram;
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,

fuit *terra et mari*, per *potentiam Deorum, et propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea in bello, donec fundaret urbem, et induceret*

jam editum ed. Junt. 1520 per Nic. Angelium, unde in alias edd. venit. aliæ retinuere *Laviniaque*. Eadem varietas apud Gell. x, 16, et al. Enimvero *Lavinia arva* inf. iv, 236, et sic alii poëtæ. Etiam Græcis Λαουΐνιον et Λαουϊνία. Nihil autem nisi forte Λαῦνα ap. Dionys. Halic. i, 59 (ubi tamen Vat. Λαουϊνία habet) occurrit, quod *Lavinum* scribatur. Apud Propert. ii, 25, 64 igitur *Lavinis littoribus* erit pro *Laviniis*. Est tamen Juvenalis versus Sat. xii, 71 *novercali sedes prælata Lavino:* ubi nulla contractio locum habet; quod jam monui ad Tibull. Obss. ii, 5, 49.—7. *et* ante *terris* abest in nonnullis ap. Burm. Ceterum non bene major interpunctio poni videtur ante *multum*, ut nova sententia exsurgat. Sed jungendum: *virum, qui venit—Italiam, Lavinia littora; multum ille jactatus et t. et a.* Neque video, cur infra v. 10 ante *genus* major sit distinctio illata.—8. *et* ante *sævæ* auctoribus libris et edd. ant. ab-

NOTÆ

tissima, in formam ocreæ extensa; inter Adriaticum Sinum, a septentrione et oriente; ac Mare Tyrrhenum, a meridie: ad septentrionem et occidentem Alpibus separatur a Germania et Gallia.

6 *Lavinia*] Id est, quæ deinde *Lavinia* dicta sunt, e Laviniæ nomine, quæ, Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primo *Lavinum* a Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum a Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; et hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam veniret: tertio denique ab Ænea vocatam esse *Lavinium*, a Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo; quare primæ opinioni adhæreo.

7 *Littora*] Quamvis Lavinium distaret a littore, juxta Servium, octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: littus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus et alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque et bello, &c.* Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8 *Memorem Junonis ob iram*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9 *Dum conderet urbem*] *Lavinium*. In quam primum Deos et sacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja*, quam condidit Æneas lib. vii. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem; si quidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma:* si quidem urbs hic significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sint.

Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens, regina Deum tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæne animis cœlestibus iræ!
Urbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;

Deos in Latium; ex quo facto *populus Latinus, et cives Albani, et muri altæ Romæ* orti sunt. *O Musa, suggere mihi causas* earum rerum: *quo Deorum violato, vel quo* scelere *offensa regina Deorum coëgerit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus*, et *suscipere tot labores. Tantusne furor* inest *mentibus divinis? Fuit urbs vetus*, quam *colonia Tyriorum incoluit, Carthago* nomine, *procul ex ad-*

jecit Heins. post Pierium.—10. *inde* Zulich. a m. pr.—12. v. Excurs. I † ad h. v.—13. *Quidve Deum R. dolens*. Hamb. pr.—15. *Impulerat* Rom. cum aliis ap. Heins. ad v. 4.—16. Cur *Tyrii t. coloni* parenthesi includantur, non video. Est enim ea poëtica forma, ut absoluta enuntiatione dicatur, quod in prosa

NOTÆ

10 *Deos Latio*] Penates, de quibus Æn. II. 717. *Latio*, pro, *in Latium*: ut, *It clamor cælo*. Æn. v. 451. *Latium* Italiæ regio: de qua Æn. VII. 54.

Genus unde Latinum] Quomodo ex Ænea genus Latinum? si quidem Latini ante adventum Æneæ in Italia noti erant, quare Juno ad Jovem, Æn. XII. 820. 'Pro Latio obtestor;.... Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troës fieri jubeas.' Facile solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, et Romanos; cum ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latinum inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, et ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges; et *mœnia Romæ* propagata sunt: uti infra fusius dicetur, v. 265.

12 *Musa*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, Μῆνιν ἄειδε θεὰ, *Iram cane Dea*; et in Odyssea, Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα, *Virum mihi dic Musa*. Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem, distincte invocat; hic tum obscure.

Quo numine læso] Quibus læsis numinibus. Quippe, præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut patet ex illo versu, qui huic respondet, 'Vi Superum, sævæ memorem Junonis ob iram.'

13 *Tot volvere casus*] Pro *tot volvi casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. II. 402. 'Ex quo frater inops ignota per oppida tristes Exul agit casus:' pro, *agitur casibus*.

16 *Tyrii*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœnicia, inter Sidonem ad septentrionem, et Ptolemaidem ad meridiem in ora Maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde

Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo; hic illius arma,
Hic currus fuit; hoc regnum Dea gentibus esse,

verso Italiæ et ostiorum Tiberis: abundans opibus, et acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitasse præ ceteris regionibus, etiam *Samo postposita. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, pro-*

esset, urbs fuit, *quam T. c. tenuere,* habitarunt.—17. *Karthago* Medic. cum multis aliis: item Goth. sec. Alii *Cartago,* ut et apud alios. *Tiberina* omnes h. l., cum alias tantopere varient libri in scriptura. *Hostia* Mediceus. it. Goth. pr. et tert. pro corrupta sequiorum sæculorum scriptura.—19. *Hanc* Bigot. *fertur terram* Sprotianus pro var. lect. *una* Parrhas.—20. Ad hiatum in hoc versu impugnandum neminem video quicquam attulisse, ut mirum sit, cur ad alios offenderint.—21. *regni* Goth. pr.—22. *Sinunt* Medic. a m. pr. et

NOTÆ

Sarranum ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cum Africam venerunt, dicti sunt *Pœni,* quasi *Phœni:* quia ex *Phœnicia* profecti.

16 *Coloni*] Proprie sunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut supra, v. 8. 'Ut quamvis avido parerent arva colono,' &c. Aliquando sumuntur pro parte civium, qui ex consensu civitatis ad sedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia:* quales sexaginta supra centum deductæ a Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non proprie *coloni* fuere, sed profugi; si quidem non ex consensu suæ civitatis, sed fuga et secessione, Tyro profecti sunt.

17 *Carthago*] Urbs, caput Africæ, Græcis Καρχηδὼν dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eaque gessit bella tria gravissima: a Scipione victa primum et vectigalis facta: postmodum a Scipione Æmiliano deleta. De illa, deque illius initiis, dicemus in argumento libri IV.

Tiberina ostia] *Tiberis,* fluvius Italiæ, de quo Æn. VIII. 330. Ostia ejus duo, quibus in Mare Tyrrhenum evolvitur: ubi urbes duæ, *Ostia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19 *Magis omnibus unam, &c.*] Multas habuit urbes sibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas. Inprimis Samon.

20 *Samo*] *Samos,* sive *Samus,* insula est Icarii Maris, Ioniæ adjacens, contra Ephesum. In ea Juno adolevit, nupsitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobilissimum, et simulacrum habitu nubentis, et sacra ritu nuptiarum.

21 *Arma, Hic currus fuit*] Currum Junonis describit Homerus Il. v. 720. cujus ministra est Hebe: hunc aut similem intellige, aut potius *thensam,* vehiculum, quo Deorum simulacra in sacris circumferebantur. *Illius arma*] Vel hasta fuit; agnoscit enim Plutarchus Junonem *Curitim;* et *curis* lingua Sabinorum hasta est. Vel sceptrum et fulmen; his enim insignibus ornatum fuit Carthagini simulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc solennem e sacris Tiburtibus formulam: 'Juno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas sane.'

Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ; sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis:

tegitque eam in hanc spem, *si fatum* id *quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci e stirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africæ, gentem* illam *futuram ubique dominam, et bello gloriosam: ita statuisse Parcas.* Audierat hoc *Juno, hoc* ipsum *timens, et reminiscens præteriti belli quod prima suscitaverat contra Trojanos pro Argis* sibi *dilectis. Præterea*

pr. Moret. *sinent* editi quidam et Goth. tert. *si quæ* Zulich. *intendit* Puget. et Parrh. a pr. m. quæ varietas et alibi occurrit. cf. Burm. *favetque* tres ap. Burm. *vovet* conj. Heumanni. v. Not.—23. *Trojano sanguine*, sine *a* Moret. pr. et Leid. sed. v. Heins. Judicium de hoc versu obscurum Quintiliani Inst. IX, 3, 14. ubi v. Interpp.—24. *quæ everteret* duo ap. Burm. alii ap. Pier. ut et alibi variatur. *averterat* tert. Rottend. *quum verteret* Puget.—25. *Hic* Schol. Cruqu. ad Horatium Epod. v. Si *hunc populum* legere liceret, reprehensioni inanis repetitionis nullus locus foret.—26. *Libyes* ed. Ven.—28. *Agris* Medic. *gesserit* Moret. qu. *prima.* Jortin (*Tracts* T. II, p. 177.) red-

NOTÆ

22 *Si qua fata sinant*] Juno enim, et ipse Jupiter, Diique ceteri subditi erant fato, quod esse dicebatur causa rerum immutabilis et æterna.

26 *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoscit ablativum casum: *excidio*, pro *per excidium*; hoc sensu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoscitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*; hoc sensu: *Populum Romanum hinc*, id est, *post Carthaginis expugnationem, late ac sine æmulo regnantem, venturum ac progressurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: secunda communior: prima subtilior. *Libya*, pars Africæ, pro tota Ge. I. 241.

26 *Sic volvere Parcas*] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis, Ecl. IV. 47.

27 *Saturnia*] Juno Saturni et Opis filia: atque ita Jovis soror, itemque conjux.

Id metuens] Difficile est intelligere, quo nominativus iste referatur. Alii referunt ad verbum superius, *audierat;* hoc sensu: *Audierat Carthaginem a Romanis delendam esse, id metuens;* id est, *cum metu audierat.* Alii ad posterius verbum, *arcebat longe Latio;* hoc sensu: *Id metuens; præterea his aliis tribus causis*, quæ per parenthesim enumerantur, *accensa; arcebat Trojanos Latio.* Sed longior sane mihi videtur ille trajectus: potest tamen admitti, si *Necdum etiam*, cum quatuor sequentibus versibus, parenthesi includatur.

28 *Prima*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: a quo postpositæ Veneri fuerunt Juno et Pallas: Juno igitur prima et dignitate et tempore, Græcis idcirco adversus Trojanos favit. *Argis*] Urbis

Necdum etiam causæ irarum sævique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores:
His accensa super, jactatos æquore toto

causæ iracundiæ et sæva indignatio non abierant adhuc ex *animo: residet infixum profunda in mente judicium Paridis, et contumelia contemtæ pulchritudinis suæ, et familia* sibi *odiosa, et munus Ganymedis* a Jove *rapti. His insuper irritata*

dit: princeps, dux.—29. *necdum jam* fragm. Moret. *sævique labores* Pierii Longob. cum aliquot aliis ex vulgari permutatione. sed *dolores* proprie irarum inprimis muliebrium. cf. Burm.—30. *Exciderent* unus Leid. in inter *alta* et *mente* jam Pierius sustulerat.—32. *raptis* Rom. *genus invisum* ad solem

NOTÆ

nomen est in Peloponneso; *Argi* masculinum plurale, vel *Argos* neutrum singulare: cives hujus, et Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30 *Repostum*] *Repositum;* syncope frequens apud poëtas. Lucret. l. I. 35. 'tereti cervice reposta.' Horat. Epod. IX. 1. 'Quando repostum Cæcubum ad festas dapes.'

31 *Judicium Paridis*] Paris sive Alexander, Priami et Hecubæ filius: a patre primum expositus in sylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere se somniasset, conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futurum: a matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam a Diis electus est judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas dissidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias a Discordia illatum, atque inscriptum his verbis: *Detur pulcherrimæ.* Paris Veneri malum addixit: postmodum agnitus ab Hectore fratre et parentibus, ac deinde missus in Græciam, et Menelai Spartani regis hospitio usus, Helenam ejus uxorem Veneris favore secum abduxit: ad quam repetendam, bellum a Græcis conflatum est. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, et paulo post a Philoctete occisus est.

32 *Et genus invisum*] Quia Trojanorum genus a Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filia. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores] Munus ministrandi pocula in Deorum conviviis, translatum est ab Hebe, Dea juventutis; ad Ganymedem, formosum puerum, Trois filium, a Jove sub aquilæ formam latente sublatum inter sidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti*] Vel genitivus est casus, et refertur ad *Ganymedis;* vel nominativus pluralis, et *honores* respicit, qui rapti, seu erepti sunt Hebe, Junonis et Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ.

33 *His accensa super*] Accensa *super his*, id est, *de his causis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, et Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *super* explicant, quasi *præterea:* nempe accensa his tribus; *super*, sive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam causa.

Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio; multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant, læti et spumas salis ære ruebant;
Cum Juno, æternum servans sub pectore vulnus,
Hæc secum: Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?

repellebat procul a Latio Trojanos, reliquias Græcorum et crudelis Achillis, agitatos per totum mare; et illi *a multis annis vagabantur impulsi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum. Vix vela faciebant læti e conspectu Siculæ terræ in altum mare, et* rostris *æratis secabant spumas maris: cum Juno servans sub pectore plagam immortalem, hæc mente* volvebat: *Egone ut victa cessem a cœpto, nec possim arcere* ab *Italia regem Trojanorum? scilicet impedior fatis? An*

Priami progeniem referre malebat aliquis: nescio quo cum fructu.—34. *atque* aliquot in codd. abest. v. Pierium. *Achilli* Medic. aliique ap. Pier. et Heins., quem vide hic et ad 120 et ad Ecl. VIII, 70. sive quod veteres, grammatica nondum satis constituta, ita flexerunt, sive ex *Achilleus*, pro *Achillei*, quod verisimilius; nisi sic scribendum erat. Mox v. 45 *Oilei* in Med. est *Oili*. Inf. 224 est *Oronti*. nam ab *Achilles* frustra ducere id Grammaticos puto. Vulgo h. l. *Achillis*.—39. *salis* in Medic. supra ascriptum, aberat, ut esset hiatus. Sed et X, 214 *campos salis ære secabant*. Minus bene interpungebatur: *Vela dabant læti*, ita alterum membrum jejunum erat.—40. *in pectore* Zulich. ex glossa. aut *in* ex alio ordine, qualis in Dorvill. *servans æternum*.—42. *Nec possum* Rottend. sec. *non posse* Puget. et sic Donatus legit. *evertere* Goth. pr. *avertere gentem* tres ap. Burm. et Goth. tert. *classem* Zulich. pro var. lect. ex

NOTÆ

34 *Danaum, &c.*] Græcorum, a *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulso rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achilli] Genitivus est pro *Achillis*: causam vide infra v. 224. *Achilles* Pelei et Thetidis filius, regnavit in Australi Thessaliæ parte, quæ Phthiotis dicta est. Statim ab ortu Stygiis aquis immersus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam ea pedis parte, qua, dum lavaretur, a matre comprehensus est. Occultatus a Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum suscepit. Agnitus tamen Ulyssis dolo, et ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, et vicissim a Paride occisus est, sagitta in talum impacta. *Pelides* a patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ insulæ rege, de quo Æn. II. 7.

38 *Siculæ telluris*] Sicilia, insula Mediterranei Maris, de qua fuse Æn. III. 687. Hinc solvit Æneas mense Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

42 *Teucrorum*] Trojanorum, a *Teucro* rege: de quo infra v. 239.

Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum, exspirantem transfixo pectore flammas,
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.

Pallas potuit incendere naves Græcorum, et ipsos submergere mari, propter culpam et furorem solius Ajacis Oilei? Ipsa vibrans e nubibus rapidum fulmen Jovis, et dissipavit naves, et turbavit mare ventis, ipsumque Ajacem *evomentem flammas e transfosso pectore, involvit turbine, et impegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum,*

versu sequ.—44. *ipso* Græv. male. *potuit atque ipsos* tert. Moret. *subvergere* unus Leid. sed superscripto altero.—45. *furiis* Pierii obl. quod defendi posset. cf. Burm. *Oili* Medic. v. ad v. 34.—46. *e navibus* tert. Rottend. et Menag. a m. pr. *unum* pro *ignem* Goth. tert.—47. *Dejecitque* tres ap. Burm. quem vide. *everrit* Giphan. Ind. Lucr. et van Hoven Campens. Fasc. III, p. 232. *invertit* Hamb. sec. ap. Cort.; sed *evertere* pro *subvertere* efficax verbum. Cur tamen hic non *ratis* scriptum occurrit?—48. *spirantem* Mentel. pr. *transfixo corpore* Sprot. et Menag. sec. *tempore* Probus legit in Servianis, et memoratur pictura Ardeæ in templo Castoris et Pollucis, Capaneus *fulmen* (fulmine) *per utraque tempora trajectus.* Sed qui legunt *pectore,* de Accio translatum affirmant, qui ait in Clytæmnestra de Ajace: *In pectore fulmen inchoatum* (f. inde actum) *flammam ostentabat Jovis.*—49. *Infixit* legerunt nonnulli ap. Pierium. et sic Junt. et jam olim Cornutus

NOTÆ

43 *Quippe vetor fatis*] Occurrit objectioni, quæ peti posset e summa vi fatorum in ipsos Deos: et est indignatio cum amaro quodam joco: Quasi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare. De *Pallade,* Ecl. II. 61.

44 *Argivum*] Non proprie Argivorum, sive Græcorum omnium; sed Locrensium: qui cum rege suo Ajace, Oilei filio, post Trojanum excidium patriam repetentes, tempestate oppressi sunt: Ajax ipse fulmine afflictus a Pallade; eo quod is, capta Troja, Cassandram Priami filiam virginem, et vaticinandi munere insignem, in ipso Palladis templo vitiasset. Juxta Homerum tamen submersus est a Neptuno, eo quod invitis Diis evasurum se e fluctibus impudenter jactasset. Od. l. IV. 505.

45 *Ajacis Oilei*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oilei, Locrensium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amissa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oilei*] Substantivum est, et est *Ajax Oilei,* nempe *filius;* ut alibi *Deiphobe Glauci,* nempe *filia.*

46 *Jovis*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, et Pallas, et Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; sed non tam valida, quam Jupiter.

49 *Scopuloque*] Aut Caphareo, Eubœæ monti: aut juxta Homerum Od. IV. 507. Gyrææ petræ; quam Didymus esse putat Gyarum, Ægæi insulam, non longe a Delo, sterilissimam, et exilii loco habitam a Romanis.

Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror et conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
  Talia flammato secum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris,
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro

Jovisque et soror et uxor, bellum facio a tot annis adversus unicum populum: et aliquis postea colet divinitatem Junonis, aut supplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatim animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempestatum, et *loca plena furiosis ventis. Illic rex Æolus spatiosa in caverna continet*

ap. Serv. Sed *acuto* scopulo *infigi* melius.—50. *Divom* Burm. ex Gud. —51. *annis* Hamb. pr. et Zulich. perpetua variatione.—52. *aut quisquam* Pierii Longob. cum aliquot aliis; item quinque ap. Heins. Voss. *haud qu.* ap. Pierium alii: *aut quis jam*, vel *ecquisquam* Goth. sec. *et quis jam* edit. Mediol. et Goth. pr. *en quisquam*. Sed præstat *et*. Porro *nomen* nonnulli, ut solent. *adorat et imponet* Rom. et alii ap. Pier. Medic. et multi alii ap. Heins. et Burm. it. Goth. tert. inter quos nonnulli *imponit*. Vulgatam defendit Burm. Heinsius vero alteram, et meo quidem judicio rectius. Major enim vis absolutæ orationi inest. *impendit* Moret. sec. *imponit odorem* Mentel. alt. a m. sec. *honores* Goth. tert. Hamb. sec. in Exc. Cort. ed. Ven. 1472. —55. *loca plena* Leid. unus ex interpr. Locum ante oculos habet et versus

NOTÆ

50 *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii incessus, Ge. III. 532. Solennia Deorum cum sororibus connubia sunt. Ovid. Met. IX. 498. 'Dii nempe suas habuere sorores. Sic Saturnus Opim junctam sibi sanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.' Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum significarunt; per Junonem, aërem: unde Juno Jovis *soror* dicitur, quia aër ætheri subtilitate persimilis; *conjux* vero, quia aër ætheri subjectus. Ex Cicerone et Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipsum et ætherem videtur in uno Jove adumbrasse, eique terram conjugem attribuisse, Ge. II. 325.

55 *Austris*] Proprie ventis a meridie flantibus, de quibus Ecl. II. 58. Hic promiscue pro omnibus.

56 *Æoliam*] Non hic Asiæ Minoris regio significatur, inter Troadem et Ioniam sita, *Æolia*, sive *Æolis* dicta; sed *Æoliæ insulæ* inter Italiam et Siciliam sitæ, numero septem; aliter *Vulcaniæ* et *Hephæstiades* appellatæ: quarum principes sunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ* et *Hephæstiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam existimatus est; præsertim in Hiera, de qua Æn. VIII. 416. *Æoliæ* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex insularum fumo ventos in triduum prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hic *ventorum patria*. Nomen Æoli ab αἴολος *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; molemque et montes insuper altos
Imposuit; regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole, namque tibi Divum pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento,

auctoritate sua *ventos pugnantes, et tempestates sonantes*, eosque *coërcet catenis et carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, et mitigat animos, et moderatur furorem. Nisi* id *faceret, scilicet* venti *rapidi secum raperent maria ac terras et cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit* eos *in antris obscuris, et superimposuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret et* eos *coërcere, et iis permittere laxiora fræna*, quoties *juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole, (nam parens Deorum et rex mortalium tibi dedit, et mitigare, et concitare vento*

---

ex eo repetit Seneca. Qu. Nat. vi, 18.—57. *luctatos* Gud.—58. *et v.* Nonius et duo Burm.—59. *vasto cum m.* Oudart. et Leid. solenni variat.—60. *circum* Heins. ex scriptis omnibus. vulgo: *circa. circum castra* Hamb. sec. *ferunt* Menag. pr.—61. *tenet* Dorvill. *mollisque* unus Heins.—62. *Ni faciant* Priscian. et Medic. Etiam Pomponius Sabinus.—63. *rabidi* Moret. sec. *vertantque* Menag. pr. et ed. Ven. 1472. *versantque* Vratisl. *traherentque* Oudart. *traerentque* Leid. unus. *ruerentque* Hugen. sed *verrant* egregie pro diripiant, spargant; et est omnino voc. ventorum. *per auras* Junt. ed.—64. *addidit* tres Burm. inter quos Hamburg. pr. *addidit imis* pro var. lect.—65. *Id metuens* tres ap. Burm. ex v. 27.—67. *lapsas* et *jussus dare sciret* iidem.—70. *emulcere* Mead. *ventos* Donat. Acro et edd. nonnullæ; etiam Hamburg.

NOTÆ

60 *Arce*] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summa montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur: Ge. iv. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

63 *Verrantque*] Vox Lucretiana. l. v. 267. *validi verrentes æquora venti.*

66 *Fœdere*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
Aut age diversos; et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio jungam stabili propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.

fluctus:) natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam et Penates domitos. Adde impetum ventis, et obrue naves submersas, aut impelle in *diversas* partes, *et disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: e quibus Deiopeiam, quæ specie elegantissima* est, *sociabo* tibi *firmo conjugio, et propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes*

---

sec. minus docte. cf. Burm.—72. *Ilion Italiam* sex ap. Burm. cum ed. Ven. 1472. *in* omittit etiam Goth. pr. *in Italia* Leid. at Ovid. Ep. VII, 51. *Ilion in Tyrios transfer felicius urbem.* cf. Burm.—73. *que* abest a Ven. *summersasque* Rom. et alii. *subversas* conj. nonnulli ap. Pierium, quia *obrui* prius quam *submergi*; male in poëta.—74. *diversos* Heins. restituit e Codd. consensu etiam ap. Pierium. vulgo *diversas,* quæ vulgaris ratio foret. Habent hoc pauci codd. (ut Goth. tert. a m. pr.) sed legitur ap. Diomedem in Arte Grammat. et Donatum in Andr. Terent. et Schol. Lucani IV, 457. *dissice* scribunt fere post Medic. et Rom. libri; solent enim veteres et librarii et marmorarii e duabus literis *i* alteram tantum exhibere. v. Heins. *corpora dissice* Oudart. *divide* Reg. pro glossa. *discute* alter Hamb. *vento* pro *ponto* Moret. pr. et Leid. a m. pr. eadem diversitas VII Æn. 528, Lucan. V, 570. Burm.—76. *Quæ formam pulcherrima* Medic. Heinsio notante, cui græca ratio impense placet; non tamen ita expressum a Fogginio, sed *forma. quæ est forma* Hamburg. pr. *quæ forma est* Bigot. *Deiopea* non modo Medic. sed et Rom. cum aliis Pierianis, Heinsianis tribus exceptis, Zulich. tres Goth. Librorum itaque auctoritate erat recipiendum, nisi lubrica in fine τοῦ *m* sedes esset. Porro alii *Diopea, Diopeam.* Gr. est Δηϊόπη et Δηϊόπεια. cf. ad Ge. IV, 343.—77. In *connubio* noli cum Grammaticis putare mediam corripi, aut systole aliqua id fieri posse; sed pronuntiandum *connubjo*, ut sint tres syllabæ.

NOTÆ

71 *Tyrrhenum æquor*] Mediterranei Maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *Mare Inferum* etiam vocatur, et Mare *Tuscum*: a Tuscia sive Etruria, ad fretum Siculum extenditur: *Mer de Toscane.*

72 *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio*, Troja, supra, v. 5. De *Italia*, v. 6. de *Penatibus*, Diis domesticis, l. II. 717.

75 *Nymphæ*] Proprie minora aquarum numina sunt, ut diximus Ecl. II. 46. Addicuntur tamen et aliis numinibus quasi famulæ.

76 *Deiopeiam*] Nomen a *δήϊος ardens*, et δηΐ ὀπὸς, *vox.*

77 *Connubio*] Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est a *nubo*, cujus prima longa: ita Æn. III. 319. 'Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas:' Æn. IV. 316. 'Per connubia nostra,' &c.

79 *Pulchra prole*] Innuit hic Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Si-

Æolus hæc contra: Tuus, o regina, quid optes
Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias; tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis

annos, et efficiat te patrem formosa sobole. Æolus hæc vicissim respondit: *Tua cura est, o regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata. Tu mihi demereris Jovem, et imperium, et eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam mensis Deorum, et reddis* me *dominum nubium ac tempestatum. Postquam hæc dicta* sunt, *concussit cavernosum montem ad latus intorta cuspide: ac venti quasi turmatim erumpunt, qua via aperta* est, *et agitant flatu terras. Insederunt mari, ac simul Eurusque, Notusque, et frequens tempestatibus Africus,*

—79. *faciat te prole beatum* Bigot.—80. *Æolus e contra* sex ap. Burm. a librario barbaro, ut fere semper. *quod* nonnulli ex Heinsianis; item ex Pierianis. *quod optas* duo Hamb. et ed. Ven. 1472. ut et alibi.—81. *labos* Zulich.—82. *quodcunque hic r.* Goth. pr.—83. *Concilia* Rom.—84. *parentem* Hamb. sec.—86. *at v.* tres Burm. non male.—88. *tortumque* legebat et hic Marklandus Epist. crit. p. 52. ubi illud *tortum* in plura poëtarum loca reducere allaborat.—89. *crebrisque* Mead. Goth. tert. a m. pr. Ceterum nullus habet: *Una Eurus Boreasque ruunt*, vel *Una Eurusque Aquiloque r.* hunc tamen in hac tempestate inprimis expectes, qua ad Libyam deferatur classis.

NOTÆ

sypho nempe, latrociniis infami; Macareo sororis suæ Cnaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. II. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos. Adde quod Dea nuptiarum et partuum est; unde non indecora est hæc ejus promissio.

81 *Fas est*] Licebit mihi facere, etiamsi illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis; ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, impleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait esse commutationem negativi sensus in affirmativum; *fas est capessere*, pro, *nefas est non capessere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec sperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. VII. 261.

83 *Epulis accumbere*] Divinitatis hæc nota est: sic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. IV. 8. 29. 'Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.'

84 *Tempestatum potentem*] Dominum. Sic Horat. Od. l. I. 3. 'Sic te Diva potens Cypri.'

89 *Eurusque, &c.*] *Eurus*, ventus ab oriente. *Notus*, a meridie, qui et *Auster* dicitur. *Africus*, ab Africa spirans, inter occidentem ac meridiem.

Africus, et vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther;
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!
Quis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis

evertunt totum mare ab ipso fundo: et propellunt ad littora magnos fluctus. Sequitur et clamor hominum, et stridor funium. Statim nubes auferunt cœlum et lucem ex oculis Trojanorum: nox obscura insidet mari: poli tonuere, et aër splendet frequentibus fulguribus: et omnia ingerunt hominibus præsentem necem. Continuo membra Æneæ frigore dissolvuntur. Ingemit, et attollens ad astra ambas manus, talia ore pronuntiat: O ter et quater felices, quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelsos Trojæ: o generosissime nationis Danaorum, fili Tydei,

—90. *Affricus* multi scribunt. *Affricos* Rottend. et Goth. pr. *ad sidera* Bigot. et idem Goth. pr. *tollunt ad sidera* Hugen. pro div. lect. scilicet ex v. 107. —91. *It cœlo clamorque v.* ap. Priscian. libro VII, sed aliter scripti et Eutyches Grammaticus ap. *Heins.*—92. *Arripiunt* Hamb. pr. fors. *Abripiunt* Burm.—94. *et* abest a Sprot. Hamb. pr. et ed. Ven. et malim deesse; habet Schol. Horat. I od. 34 c. cett. Sed infinita loca in poëta sunt, ubi aurium judicium aut sententiæ vis postulant, ut ejiciatur copula, quæ tamen tuta latet sub codicum præsidio ac tutela. Nihil adeo novare licet. *aër* Mss. Græv.—95. *montem* Medic. a m. pr.—96. *Extimplo* scribitur in nonnullis.—97. *tendens geminas* Bigot.—99. *ora Deum* pr. Hamb. Super *quis* Servius ita est intelligendus: Duplex fuit forma: *qui, quorum, quis,* (non autem *queis*) et *ques, quium, quibus,* sive ab initio, *queis, queium, queibus.*—100. *o* deest ed.

NOTÆ

91 *Stridorque rudentum*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu stridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93 *Teucrorum*] Trojanorum; supra, v. 42.

96 *Extemplo*] *Continuo:* et verbum est sacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet,* dimisso senatu, id est *ire licet;* ita *extemplo,* sacrificio peracto, pronuntiabatur a præcone; quo significaretur, ut exirent *e templo.* Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* et *continuo* sumi utrumque cœptum est.

97 *Ingemit*] Accusatur hic a quibusdam Æneas pusilli animi, sed temere: non enim hic mortem deprecatur, sed mortem ingloriam atque inutilem.

100 *Danaum, &c. Tydide, &c.*] *Danaum.* Græcorum a Danao, supra, v. 34. *Tydide*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æn. II. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, et tantum non occisus est, Iliad. V.

Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra!
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon; ubi tot Simois correpta sub undis
Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit.
Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi; tum prora avertit, et undis

egone non potui mori in campis Trojanis, et amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, et magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum, et galeas, et generosa corpora. Talia dicenti, tempestas stridens ab Aquilone percutit ex *opposita* parte *velum, et propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, et objicit latus undis: suc-*

Ven. 1472.—101. *Tytide* multi male scribunt. Est Τυδείδης. mox: *decumbere flammis* Hamb. pr. sed cum Diomede in campo ante Trojam congressus est. v. Not.—102. *hanc animam* Parrh. *tua hanc animam* Bigot. *animamque tua hac* (saltem deb. *hanc*) Moret. pr.—103. *et ingens* unus Pierii, unde Gifan. facit *ut*.—104. *Sarpedo* Medic. a pr. m. *sub undas* alii ap. Serv. Versum hunc repetit inf. VIII, 539.—105. *pectora* Oudart. Hamb. sec. et Leid. necnon Goth. tert.—107. *aversa* una Juntina ed. *fluctumque* Medic. a m. pr. cum aliis v. Burm.—108. *proram avertit* (s. procella s. navis) Medic. et Gud. item Rom. cum nonnullis aliis. *proram vertit* Sprot. sed cedit codd. auctoritas poëticæ rationi, qua *avertere*, pro se a., absolute dici solet. cf. Heins. et Burm. *proram advertit* quatuor ap. Burm. *prora advertit* Leid. a m. pr.—

NOTÆ

103 *Sævus*] Hic pro *forti*, bonam in partem sumitur.

Æacidæ] Achillis, qui nepos fuit Æaci, supra v. 34.

Hector] Priami et Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obsidionis anno ab Achille occisus est, et bigis alligatus, ac circa Patrocli sepulcrum et Trojæ muros tractus: cadaver a Priamo redemtum auro, postquam dies duodecim insepultum fuisset.

104 *Sarpedon*] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, et a Patroclo occisus est.

Simois] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, et cum eo in Hellespontum, non longe a Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoers*.

106 *Aquilone*] Qui et *Boreas* appellatur, ventus septentrionalis. Ecl. VII. 51.

107 *Adversa*] Quia Aquilo, flans a septentrione, adversus est illac navigantibus e Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat e Drepani portu, et Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in Mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retro ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret: tum Notus a meridie, tres naves ad septentrionem et *Aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, et Syrtim minorem, v. 115.

108 *Prora avertit*] In quibusdam cod. *proram avertit*, et refertur ad

Dat latus; insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet:
*** Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras: ***

cedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent e summo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres naves *abreptas ad scopulos occultos; scopulos* inquam illos, *quos Itali in medio*

109. *proruptus* alter Hamb. cf. inf. 251.—112. *adreptas* sex Burm. *arreptas* Goth. tert. *ad s.* Sprot. *ducit* Hamb. pr.—113. *mediisque in fl.* Medic. et

NOTÆ

procella: in ceteris melius *prora avertit*, id est *avertit se. Prora*] Pars navis anterior.

109 *Insequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. xv. 508. 'Cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum In montis speciem curvari et crescere visus.'

112 *In saxa latentia*] Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italis *Aræ* vocantur; quænam autem illa sint, mox inquiremus.

113 *Aras*] I. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro disterminandis Carthaginiensium suorum a Cyrenaica ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod sunt Aræ istæ *mediis in fluctibus*. II. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles et crepidines, quibus flumina aut maria coërcentur, Gallice *quays*: citatque hos Virgilii versus, sed male; nam crepidines illæ littora muniunt, *Aræ* istæ sunt *mediis in fluctibus*. Firmat sententiam hoc ejusdem epistolæ versu: 'Desertus vacuis solisque exerceor aris:' sed libenter, nec temere rescriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impense subsequentium versuum sententia. Addit locum e Tertulliani Pallio, cap. 5. 'Soleo de qualibet margine, vel ara medicinam moribus dicere:' putatque *margine* et *ara* hic esse synonyma: sed prætterquam quod in quibusdam cod. legitur *area*, non *ara*; manifestum est nihil hic esse, quod ad mare fluviosque pertineat: et hæc esse Cynici cujusdam philosophi verba, qui profitetur se ad dicendum, non suggestu, non pulpito indigere; sed ex quolibet loco paulo editiore, quales sunt in viis margines, quales in aris gradus, concionem habere. III. Ex Servio et Pomponio Sabino colligitur *Aras* insulas esse, Africam inter, et Siciliam positas, non longe a Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*; Ægusam, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Maretamo*: easque admodum scopulosas, et saxis *latentibus* vallatas. Ad has constat victos esse navali prælio Pœnos a Q. Lutatio Catulo consule anno u. c. 512. et pace ibidem constituta terminatum ab eo feliciter

Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
In brevia et syrtes urget, miserabile visu,
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.

mari appellant Aras, quæ sunt quasi *grande dorsum* in *superficie maris. Eurus tres* naves *impellit a pleno mari in brevia et syrtes, res visu miserabilis*; easque *impingit in vada et circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipsius*

duo alii etiam pr. et sec. Goth. et quinque Heins. *mediis quæ fluctibus*, quó ducit Mentel. tert. *mediisque fl.* Hoc placet, et, nisi aliam normam semel præscriptam sequendam mihi esse putarem, cum Brunckio *mediis quæ fluctibus*, reponerem. Montalb. cum ms. Helmstad. *mediis in fl.* etiam hoc rotundius. Sed totum versum ab impura Grammatici manu accessisse censeo. Saltem valde alienum est a poëtæ judicio in medio tempestatis æstu interponere observationem grammaticam. Suppetit forte ratio aliqua, qua labes poëtæ, si non elui, at dilui saltem potest, si *Aras*, ut fecimus, scribas. non *aras*: ita ut sit certus in mari locus; tum si interpungas: *Tres Notus a. in saxa latentia torquet, Saxa*, (inquam), *vocant Itali mediis quæ fluctibus Aras, Dorsum immane m. s.* h. e. in scopulos Aras dictos. Dicendus ita poëta expressisse, intempestiva quidem, docta tamen æmulatione, Homeri aut Pindari etymologias nominum propriorum ut hujus in Iamo, illius in Batiea ac similibus. Jejuna tamen vel sic exit oratio, et indignus tanto poëta versus: quem delendum esse etiam Bryant v. c. statuebat.—115. *Syrtis* v. Pier. *mirabile* sex Burm.—116. *Impellitque* Hamb. *illuditque* Comm. Cruqu.

NOTÆ

fuisse bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid insularum est Africam inter et Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœdere saxa illa dicta Italis fuisse *Aras Propitias*, et eo nomine appellari apud Sisennam historicum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille insularum situs plane cum Virgiliana tempestatis descriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 107. Non possum tamen, quin hic Turnebum, et Pomponium Melam, obiter perstringam. Turnebus quidem l. XXVI. c. 23. saxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. VIII. 892. 'Augustius aris Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum Tarpeiis.' Ubi sane dormitavit vir sagax: patet enimvero legentibus, saxum hoc Lucani, tumulum illum esse subitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio littore conditum est; et hanc esse versuum sententiam: 'saxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in littore, augustiorem esse aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæsari deinde erexit:' vox autem *Tarpeiis* plane sequenti versui adjungenda est. Pomponius Mela, cum l. II. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani passi sint, sed quam Pœnis intulerint.

114 *Dorsum immane, &c.*] Quomodo igitur *latentia*; siquidem dorsum in mari faciebant? Scilicet *dorsum* faciebant insulæ: circumjecta insulis saxa *latebant*. Polybius l. IV. de Istri ostiis loquens, ait, in iis aggestiones quoque arenarum esse, quas nautæ vocant *pectora*: *καλοῦσι δ' αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ στήθη*.

115 *In brevia et syrtes*] Non de Syrtibus proprie ita dictis loquitur. *Brevia, vada, syrtes*, significant partes

Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronusque magister
Volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex.

Æneæ percutit a prora in puppim, unam navim, quæ ferebat Lycios et fidelem Orontem: concidit gubernator, et pronus subvertitur in caput: navim vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, et præceps vortex absorbet mari. Vi-

ad Horat. I, Od. 3.—117. *ipsumque vehebat* Puget. v. Burm. *Oronten* ut *Ænean, Achaten, Acesten,* firmat Heins. alii *Orontem, Oruntem.*—118. *ingenti vertice* h. e. procella conj. Lennep. Animadv. ad Coluth. p. 97. sed v. Not. —120. *istam* Hugen.—121. *et* deest in binis. *Vertex* scribit Medic. semper.

NOTÆ

illas maris, ubi frequentes et vento mutabiles fiunt arenarum aggestiones: *brevia* quidem dicta *βραχέα,* quia *brevis* et parum alta ibidem aqua est: *vada,* quia pedibus illac facile est *vadere,* difficile navibus: *syrtes* a *tractu,* inquit Sallustius, id est, quasi *σύρτεις,* a *σύρω traho,* quia eo 'limum, arenamque et saxa ingentia fluctus trahunt,' ait idem. Syrtes notissimæ duæ sunt in Africano littore, vastos in sinus porrectæ, quæ Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem est, *les sèches de Barbarie;* minor ad occidentem, *le golfe de Capes:* major a minore disjungitur ducentis et quinquaginta passuum millibus. *Notus* et *Eurus* quoque hic non proprie dicti sunt.

117 *Lycios*] Asiæ Minoris populos, inter Pamphyliam et Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: et mortuo rege suo Sarpedone, Æneæ adhæserant. *Orontes,* eorum dux, magister navis, *Leucaspis* videtur fuisse, de quo Æn. VI. 334.

118 *A vertice, &c.*] Explicat Servius, *a puppi,* quam ait esse verticem navis; male, non enim *a puppi in puppim* pontus ferire potest. Idem Servius, *ab Aquilone,* seu *Boreali polo,* qui *vertex* appellatur; durius. Modicius, *a puncto verticali,* quod Arabes *Zenith* vocant; curiosius. Taubmannus, *a vertice,* sive quod idem est, *vortice, aquarum aut ventorum;* Lucretius enim l. I. 293. de ventis, *interdum vertice torto Corripiunt:* sed ab eo sensu videtur abhorrere præpositio *a.* Ego interpretor *a prora:* quæ pars est navis, si non mole altior, saltem acutior et in rostrum desinens: unde *vertex* dici potest. Adde quod levior cum sit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, et in puppim subverti: unde *pronus magister in caput* revolutus fuerit.

121 *Vortex*] Charisius distinguit *verticem* a *vortice;* et hunc derivat a *vorando,* illum a *vertendo.* Alii tamen melius utrumque a *vertendo* deducunt, et utriusque vim confundunt; ut significent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: a capillis autem, ad summam capitis partem exprimendam transfertur *vertex;* a capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriusque vocis affinitas ex Quintiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vortices* et *versus* literam *o* mutasse in *e.*

Apparent rari nantes in gurgite vasto;
Arma virum, tabulæque, et Troia gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, et qua grandævus Aletes,
Vicit hyems; laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

dentur pauci enatantes in immenso mari: et *arma hominum, et tabulæ, et Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superavit firmam navem Ilionei, jam* navem *generosi Achatæ, et* eam *qua portabatur Abas, et qua senior Aletes: et omnes solutis juncturis laterum admittunt perniciosam aquam, et rimis dehiscunt. Interea Neptu-*

v. Heins. et Pier.—122. *gurgite summo* Hugen. pro var. lect.—123. *Troica* alii. Sed græca ratio poëtis frequentata.—124. *Jam invalidam* Sprot. *navim* Moret. pr. et qu. v. Heins. *qua* f. Hamb. pr. et Sprot. *Achati* agnoscit Charis. Inst. Grammat. lib. I, quod illustrat Heins. cf. sup. ad v. 30.—125. *Aletes* cum melioribus Heins. ex 'Αλήτης. male vulgo *Alethes*, *Alætes*.—126. *Vincit* unus Heins. cum Cod. Argent. Bœcleri ap. Cuningham. *laterum laxis* Hamb. pr.—127. *remis* Goth. tert.—128. Heins. malebat *pontus*, ut

NOTÆ

122 *Apparent rari*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, ceteris mari demersis.

Gurgite vasto] *Gurges* est pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti sono quasi sorbens; unde a soni similitudine nomen habet: sumitur hic, ut vulgo apud ceteros poëtas, pro toto mari: et est tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior; unde additur, *vasto*. Sic Æn. III. 197. 'dispersi jactamur gurgite vasto.'

123 *Troia gaza*] Persica vox, ærarium significat, ex Pom. Mela, l. I. 11. Neque tantum pro auro sumitur, quod natare non potuisset; sed pro qualibet pretiosa supellectile. Addit Mela, *Gazam*, Palæstinæ urbem inde nomen accepisse; quod Cambyses Persarum rex, cum Ægyptum armis peteret, *huc belli opes et pecuniam intulisset*. *Troia* adjective, *Troius*, *Troia*, trium syllabarum.

124 *Ilionei. Achatæ*] *Ilionei* vult esse dativum Servius, et casum pro casu positum: at dativus quidem est Græcus, sed genitivus Latinus, *Ilioneus*, *Ilionei*. *Achatæ* quoque genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æn. IV. 351. 'Me patris Anchisæ.' Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125 *Abas... Aletes*] *Abas*, is forte, qui a Lauso Mezentii filio occidetur Æn. X. 427. *Aletes*, ut præcipui vir consilii atque auctoritatis inducitur Æn. IX. 246. 'Hic annis gravis atque animi maturus Aletes.'

126 *Hyems*] Vis tempestatis: æstas enim tunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic de æstiva tempestate, Ge. I. 321. 'ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.'

127 *Imbrem*] Vel proprie pluviam, vel ipsam maris aquam: aqua enim generatim imber a Lucretio dicitur, l. I. 715. 'Ex igni, terra, atque anima procrescere, et imbri.'

Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem;
Fluctibus oppressos Troas cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis et iræ.
Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

nus animadvertit mare magno tumultu agitari, et immissam tempestatem, et profunda maris *ab imis vadis revoluta; graviter iratus, et mari providens, sustulit caput tranquillum e superficie aquæ. Cernit naves Æneæ dispersas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus et aëris fulminibus. Nec fraudes et iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis: *appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait: Tantane vos cepit confidentia ex vestra origine? Jam audetis, o venti, absque mea*

misceri esset infinitivus historicus, quod sane non insuave esset.—129. *Immissamque* Bigot. et Reg. male. emissa erat ab Æolo. *immensamque* Zulich. et unus Leid. superscripto *i.* vulgari variatione. *sentit* duo alii ap. Burm. *hyemem ut sensit* emendat Markland. ad Stat. v, Sylv. 2, 113. Sed et alterum poëtæ usitatum est: quorsum igitur conjicimus alterum!—130. Interpungebatur vulgo: *Interea—sensit Neptunus, et imis Stagna refusa vadis; graviter commotus, et alto Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.* Ita gravis et difficilis crisis exorta, quomodo idem Deus *graviter commotus*, iratus, *placidum* tamen *caput* extollere possit. Commenta virorum doctorum v. in Excursu ad h. v. Dispulsam nubeculam vides virgula sublata et alio traducta: nunc pontum misceri sentit graviter commotus; et *alto Prospiciens.* vide Not. *ab alto* Leid.—132. *dejectam* Bigot. cf. v. 43. *disectam* Græv. *disjectamque* Leid. *toto Æneæ* Bigot. *vidit* Mentel. tert. *navem* Zulich. a m. pr.—133. *ruinam* Rom. et ed. Junt. nec male hoc: præstat tamen alterum, quod propius ad consilium poëtæ spectat.—136. *nostri* Sprot. et Hamb. pro var. lect. et Lutat,

NOTÆ

129 *Neptunus*] Jovis et Plutonis frater; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline: equum e terra suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur Ge. I. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, a *nando;* juxta Varronem, a *nubendo*, quia terras aquis obnubit et cooperit.

130 *Stagna vadis*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei: *stagnum* enim est *aqua stans; vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ est: hic utrumque pro *mari.*

133 *Cœlique ruina*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ e cœlo *ruunt.*

134 *Fratrem Junonis*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opim matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, quæ Juno est, confinis est aquæ, qui Neptunus.

135 *Eurum . . . Zephyrumque*] Ventos oppositos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136 *Generis fiducia*] Venti enim principes feruntur Auroræ et Astræi

Jam cœlum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego—Sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. Tenet ille immania saxa,

auctoritate, confundere cælum et terram, et attollere tantos cumulos fluctuum? *Vos ego* puniam. *Sed melius est sedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, et dicite ista vestro regi: Non illi concessam esse dominationem maris, et potentem tridentem; sed mihi per sortem. Habet ille rupes*

ad Stat. II, Theb. 4.—137. *terram cælumque* Parrhas.—138. *audetis et tantas* Menag. pr.—139. *Quis* Bigot. a m. pr. Vir doctus conj. *Vos ego*, quod vel in pedestri oratione deterius esset; ut præclare jam monuit elegantiss. Ruhnkenius in docto Comment. ad Aquil. Rom. p. 147. Jo. Schraderus, qui istam emendationem proposuerat in Obss. I, 5. eandem defendit in præf. Emendatt. p. LII. argumentum, quo emendationem firmabat vir poëtices callentissimus, petitum erat ex imitatione Statii IV, 514, ubi Tiresias evocatis Umbris venire cessantibus: Ne spernite senectam, inquit, nam graviora quoque carmina novi: *Jamque ego vos*. Quæ quam diversa sint, ex ordine hoc rerum manifestum fieri arbitror. Alia præterea adversus Schraderum monet Ouwens in Noctib. Hagan. p. 613 sqq.—142. *pelagi imperium* Parrhas.

NOTÆ

Titanis filii esse. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137 *Cælum terramque*] Puto hic Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari: et per *cælum* quidem, aërem et ætherem; per *terram*, aquam etiam significari, quæ cum terra conglobata est.

Numine] *Numen*, proprie *nutus* est; sive motus quidam oculorum et capitis, quo petenti significamus nos postulata concedere. Hinc ad significandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, et Æn. II. 777. 'non hæc sine numine Divum Eveniunt.' Tum ad potentiam eorundem et auctoritatem, ut supra, v. 52. 'et quisquam numen Junonis adoret?' et infra, v. 670. 'et supplex tua numina posco.' Denique ad ipsum Deum, ut Ge. IV. 453. 'Non te nullius exercent numinis iræ;' et Æn. IV. 382. 'si quid pia numina possunt.'

139 *Quos ego*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego si corripuero, probe ulciscar.* De hac figura Ecl. III. 25.

141 *Maturate fugam*] Celerate. De hac voce Ge. I. 261.

142 *Tridentem*] Sceptrum Neptuni, quod ipsi tribuitur: vel quia tria sunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piscatores telo ejusmodi ad venationem piscium utebantur, vocabantque *fuscinam*.

143 *Saxa*] Æoliarum insularum, de quibus v. 55.

Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat;
Collectasque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves scopulo; levat ipse tridenti;
Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor;
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:

ingentes, quæ sunt *vestræ domus, o Eure: Æolus glorietur in illa aula, et clauso carcere ventorum exerceat imperium. Sic dixit, et celerius* quam *dixerat sedat inflatum mare, et pellit nimbos congregatos, et* rursus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoë, et Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto scopulo: ipse* Neptunus *sublevat* eas *tridente, et recludit immensas syrtes, et sedat mare, et perstringit superficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum sæpe, cum in populo numeroso commota est seditio, et plebs vilis furit animis; et jam tædæ ac lapides volant,*

magnumque tridentem Leidens. pro var. lect. ex glossa.—144. *domus* Mentel. pr. Rottend. tert. et Goth. pr. *jactat* Hamb. alter. Oudart. Goth. tert. *regnat* alter Menag. et Hugen.—146. *citius dicto* Hamb. pr. *timida* alter Menag.—148. *Cymothe, Cymothee, Cymothæe,* male scribitur: est Κυμοθόη.—149. *Detendunt* Goth. pr. *levat atque* Hamb. pr. *ille* Dorvill. *tridentem* Goth. tert. non male; nisi alterum doctius esset.—150. *Et magnas* Græv. v. ad 55 et 138.—151. *pellabitur* al. v. Pierium.—152. *Et veluti* quatuor ap. Burm. *in magno populo. in populo magno. magno populo.* varietates v. ap. eund. *magna* Moreti sec. et Montalb. et sic Ge. Fabricius legi viderat, ut esset, *magna seditio.* temere. cf. Burm. *cum forte* Hamb. pr. in excerpt. Cort. Interpretamentum hoc esse τοῦ *sæpe*, atque hoc eo sensu esse accipiendum, ut sit ἴσως, τάχα, existimabat Abresch. Diluc. Thucyd. P. I, p. 174. Opinionis auctoritatem aliam desidero; tum h. l. langueret oratio, sequitur enim statim 155 *si forte*. Enimvero poëtis *sæpe* est in comparatione solenne; ut sit idem, quod *interdum, nonnunquam*, sine definita aliqua notione numeri; ut in Gr. οἷά τε πολλά. Sic v. c. Æn. x, 723 *Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans* etc. v, 273 *Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens* etc. Retrahenda autem est dictio *sæpe* ad majus membrum: *ac veluti sæpe, cum coorta est* s. *cohorta* scribunt tres Burm. Goth. tert. *coacta* Oudart.—153. *fervetque* Schol. Horatii Cruqu. lib. I, Od. 1.—154. *jam saxa* ed. Cuning. ex Ms. Bersman. *volant* jam Servii ætate legebatur, quem vide. *Jam fasces* Bigot. a m. pr. *et tecta* Hamb. sec. *et tela* Zulich. a m. pr. *sudes et saxa* Frein-

NOTÆ

148 *Cymothoë ... Triton*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei et Doridis filia: a κῦμα *unda*, et θέω *curro*. *Triton*, Neptuni et Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: superiore parte hominem, inferiore piscem referens: Neptuni buccinator, concha utens pro tuba.

150 *Syrtes*] De syrtibus supra, v. 115.

Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant;
Iste regit dictis animos, et pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima, littora cursu

ira suppeditat tela: tunc si fortuito viderint virum aliquem insignem virtute ac meritis, tacent, et stant attentis auribus: ille temperat animos et placat corda sermone: ita omnis tumultus maris cessavit, statim atque pater videns mare, et vectus per aërem serenum, impulit equos, et currens immisit habenas currui facili. Trojani

shem. ad Flor. III, 21 emendarat; Heins., ut refellat, docet quidem, *faces* et *saxa* etiam alibi jungi: sed de hoc nemo dubitet; docendum erat, unde in seditione, quæ interdiu fit, *faces* ad manum sint. Scilicet cogitandum est de domo ejus, in quem populus exarsit, diruenda et incendenda.—155 *gravem populi* Hamb. alter.—156. *arreptisque* quatuor Burm. *erectis* Zulich. et Leid. pro var. lect. *abstant* Montalb. v. Heins. *astant* al.—158. *Sic omnis* Moret. sec. *pelagi cunctus* Bigot. *cecidit furor* Puget. *æquore* conj. Heumannus. sed v. Burm.—159. *Aspiciens* Sprot. *que* abest a pr. Moret. Miror neminem maluisse: *pontoque invectus aperto*.—160. *flectat* Leid. a pr. m. *flexit* tert. Mentel. a m. sec. *fluctuque volans* Romanus et alii aliquot ap. Pier. minus poëtice.—161. *Ænidæ* Leid. unus. *Æneidæ* Goth. alt. Sed *Æneadas* jam ex Lucretio novimus: *Æneadum genetrix, hominum Divumque voluptas, Alma Venus*; præter nostrum, apud Ovidium et alios; etiam in serioribus: v. disputata ad Avien. descr. orb. 117. Nam cum proprie sit *Æneæ progenies*, inde *Trojani* omnino, tandem *Romani* sunt *Æneadæ*. Itaque Regilla in Marcelli carmine (v. c. Brunck. Anal. T. II. p. 302) fuisse dicitur ἐξ Αἰνεαδᾶν, Ἀγχίσεω κλυτὸν αἷμα καὶ Ἰδαίης Ἀφροδίτης, h. e. simpliciter, matrona *Romana*, Herodi Atheniensi nupta; Γήματο δ' εἰς Μαράθωνα. Pronuntiatum autem Αἰνειάδαι et Αἰνεάδαι. Ut in Pindaro Olymp. VI, 149 Ὄτρυνον νῦν ἑταίρους, Αἰνέα. Et de nostro Ænea in Rheso Αἰνέα et Αἰνέαν duabus syllabis 90 et 585. Est quoque in Argonaut.

NOTÆ

159 *Cœloque aperto*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; sed vectus per maria, cœlo jam sereno. Tamen sic aër mari jungitur, inquit Corradus; ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici possit.

160 *Flectit equos*] Geminos, marinos, qui ipsius currui a poëtis alligantur: pedibus anterioribus instructos, posterioribus carentes. Unde sic a Statio describuntur. Achil. l. I. 390. 'Illi spumiferos glomerant a pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum vestigia cauda.' Et a Virgilio Ge. IV. 389. 'Proteus magnum qui piscibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.' Equos hujusmodi bipedes, quos a caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poëtarum figmenta refert Aldroandus: nullosque agnoscit nisi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut suillæ, quam equinæ, affinem: vocatque *hippopotamos*, a fluviis, præcipue Ægypti, ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro et Nilo.

Curru] Dativus antiquus, pro *currui*: de quo Ecl. v. 29.

Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
In cœlum scopuli, quorum sub vertice late

fatigati conantur assequi cursu littora quæ vicina sunt, *et deflectunt ad plagas Africæ. Est locus in longo recessu,* ubi *insula format portum opposita laterum, quibus omnis e mari* veniens *fluctus frangitur, et finditur in sinus replicatos. Hinc et inde rupes immanes et duo scopuli eminent ad cœlum: quorum sub cacumine*

Orphic. 138. Βοίτης Αἰνειάδης, quod corruptum esse patet. Fuit ille Atheniensis et potuit dici a tribu Αἰγεΐδης. *quæ littora proxima* alter Hamburg.—164. *objectum* Menag. alter. *amnis* Hamb. pr. a m. sec.—165. *scinditur, inque s.* Hamb. sec. *sese scidit unda* Sprot. cf. Ge. IV, 420 ubi idem versus.—166. *rupes vastæ* Puget. Male post *rupes* interpungebatur, ut suppleretur *sunt*. Immo vero minantur rupes et scopuli.—167. *lato* Rottend. alt.—

NOTÆ

162 *Libyæ*] Pars est Africæ ad oram Mediterranei Maris, ad occidentem Ægypti: varie a variis scriptoribus definita: vulgo pro tota Africa sumitur.

163 *Est in secessu, &c.*] Portum, a natura, non ab arte factum describit. Et hunc aliqui volunt esse portum Africanæ Carthaginis, sed falso; statim enim vidisset Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit nisi postera die. Alii dicunt eam descriptionem plane convenire portui Carthaginis Hispanicæ, sive novæ; at ea similitudo casu occurrit; neque enim ad Hispanicas, sed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum a poëta, circa littus Carthaginiense, et omnino expressum ad formam Ithacensis portus, apud Homer. Od. XIII. 95.

Insula portum, &c.] Suppressa est vox relativa *quem,* aut adverbium *ubi:* sic supra: *Urbs antiqua fuit: Tyrii, &c.* pro *quam Tyrii, &c.* Hæc autem est loci descriptio. 1. Sinus est longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores sint, clauduntur objectu insulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit sinui, alterum pleno mari. 3. Insula sinum ita claudit, ut aditum tamen in sinum utrumque liberum relinquat. 4. Sic insula mari latus opponit; ut fluctus eo allapsi frangantur, et in se sinuatim revoluti, non recto impetu, sed magno flexu, per extrema insulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipse, non insula, scopulis fere circumcingitur: quorum altissimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, et utrumque aditum defendunt, sylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo sinus recessu, quæ frons est adversa portum subeuntibus, scopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

165 *Sinus reductos*] Vel sinus in se revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu sic allisa semper facit; ut explicamus Ge. IV. 420. Vel sinus a se invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui sic exponit quoque illud Horatii, Epod. II. 13. 'Aut in reducta valle,' id est, *recedente ac remota.*

167 *Sub vertice tuta*] Quia scopuli

Æquora tuta sileat; tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum;
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus. Hic fessas non vincula naves
Ulla tenent; unco non alligat anchora morsu.
Huc septem Æneas collectis navibus omni
Ex numero subit; ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troës arena,
Et sale tabentes artus in littore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,

undique mare placidum quiescit: præterea umbraculum arborum micantium, et nemus obscurum horrentibus tenebris desuper impendet. Ex opposita parte, caverna est *in scopulis suspensis: in* caverna *sunt aquæ dulces, et sedilia* e *vivo lapide; domus* videtur *Nympharum. Illic nulla retinacula continent naves lassatas, anchora non affigit* eas *unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus septem ex tota multitudine: et Trojani* ex iis *egressi* cum *magno terræ desiderio, obtinent arenam desideratam, et sternunt in littore corpora salsis* undis *fluentia. Et primo Achates*

168. *scæna* Medic. aliique præstantiores. vel sic tamen male. *stat sylvis umbra c.* Hamb. pr. non male; nisi sequeretur *umbra.*—169. *eminet* Puget. minus bene.—170. *Fronde* Græv. *averſa* Goth. pr.—172. *Hinc* f. Menag. pr. *naris* Heins. e Prisciano et scriptis.—173. *æquora* alter Rottend. *ullo non* emendabat Scaliger.—175. *subiit* Parrh. *et* m. *at* m. nonnulli.—176. *Troes potiuntur* tres ap. Burm. cum uno Goth. at tert. *spaciantur T.*—178. *At primum* aliquot Burm. et ed. Junt. *Hinc* unus Heins. *silici* præclare Heins. e melioribus libris et e Grammaticis. vulgares libri *silicis.* Etiam in codd.

NOTÆ

imminent mari, atque insulæ: ideoque locum a ventis ac tempestate tutum præstant.

168 *Scena*] *Scena, σκηνὴ* est *umbraculum,* a *σκιὰ umbra:* unde hic proprie dicitur: transfertur ad theatrum, Ge. II. 481. et III. 24.

Coruscis Desuper, horrentique, &c.] Vel, sylvis *desuper* Sole illustratis; *subter,* ramorum opacitate horrentibus. Vel, sylvis crispantibus et ventorum impulsu agitatis, et ingenti umbra nigrantibus, scena et nemus *desuper* imminent. Nam *desuper,* et ad *coruscis,* et ad *imminet* referri potest. *Coruscis*] Notat interdum *splendorem,* ut Ge. I. 233. 'corusco Semper sole rubens.' Interdum *motum,* ut Æn. XII. 919. 'telum Æneas fatale coruscat;' id est, *movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum est. Æn. X. 396. 'Semianimesque micant digiti,' id est, *moventur.*

172 *Hic fessas non, &c.*] Vel significat adeo tutum a procellis portum esse, ut naves vinculis et anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem esse locum, ignotum adhuc mortalibus, necdum ullas eo naves appulisse.

174 *Septem*] Nempe viginti navibus Troja solverat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 117. Duodecim mari dissipatæ, deinde incolumes redibunt, v. 397.

Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit; Anthea si quem

excussit scintillam e lapide, et recepit ignem in frondibus, et circumjecit sicca alimenta, et suscitavit flammam in foco. Tum fatigati casibus educunt frumenta infecta undis, et instrumenta pistoria: incipiuntque et coquere igne, et comminuere lapide, frumenta erepta e naufragio. *Interim Æneas conscendit rupem, et petit omnem undique prospectum* in *mare: si alicubi Antheum cernat agitatum vento,*

parte et ed. Ven. male *excussit.*—179. *succepit* olim Servius in libris habebat, quem v. 144 et sic alter Mentel. it. Goth. pr. et ed. Mediol. cf. Scalig. IV poët. 16.—180. *ex fomite* Oudart. Leid. et Hamb. pr. pro var. lect. nec hoc male; sed *in f.* doctius. *a fomite* pr. Moret. *flammas* aliquot Burm. et Goth. tert.—181. *correptam* Exc. Burm.—183. *Extorrere* Zulich. et Hamb. pr.—185. *pelago late* tres Burm. *Anthea* libri potiores; Ἀνθεὺς ex ἄνθος. Ductum inde nomen fœmininum Ἀνθεία, quod, uti ex Xenoph. Ephes. novimus, etiam Ἀνθία fuit f. ex Ἄνθιος. alii *Antea.* *si qua* a multis olim lectum fuit, quod et Carisius testatur. cf. Pier. et Fabric. retinuit Cuning. in sua edit. Sed voc. *aliquis* cum nomine proprio eleganter jungi satis docuere viri

NOTÆ

180 *Rapuitque in fomite flammam*] Servius et Diomedes hic agnoscunt speciem solœcismi: *in fomite*, pro *in fomitem;* idque factum a poëta ex veteri licentia circa communes præpositiones, *in*, *sub*, *super*, *&c.* *Fomes*, inquit Servius, sunt assulæ, quæ ab arboribus cadunt cum inciduntur, et igni concipiendo commodæ sunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea significari; et *fomitem* sumi pro *foco*, ubi sit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim et *fomes* sunt pariter a *foveo*. Sensus igitur erit. I. Excudit scintillam. II. Suscepit eam in foliis. III. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta assulas. IV. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammas: id est, celeriter et raptim excitavit flammam in foco et strue lignorum.

181 *Cererem*] *Ceres*, Saturni et Opis filia fuit: frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* sumitur; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma] Arma sunt cujusque artis instrumenta. Sic Ge. I. 160. 'Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma.' Hic igitur artis pistoriæ significantur instrumenta.

182 *Fessi rerum*] Earum nempe quæ ipsis acciderant, ut Æn. XII. 589. 'trepidæ rerum.' Vel fessi miseriarum, ut infra v. 466. 'Sunt lacrymæ rerum.'

183 *Et torrere, &c.*] Transpositio: prius enim fuit tundere saxo fruges, quam *panem* coquere.

185 *Anthea, &c.*] *Antheus*, accusat. Græco *Anthea;* de quo mentio est l. XII. 443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. X. 145. *Caicus*, de quo Æn. IX. 35.

Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Navem in conspectu nullam; tres littore cervos
Prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
Corripuit; fidus quæ tela gerebat Achates;
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus; et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes

et Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos, sed *tres cervos vagantes in littore, hos toti greges sequuntur a tergo, et turba pascitur per valles. Illic stetit, et cepit manu arcum et sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipsos duces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis: deinde persequens telis per frondosam sylvam turbat vulgus et reliquam multitudinem. Nec cessat ante, quam victor affligat ad terram septem magna corpora, et* eorum *numerum æqualem faciat numero navium. Postea redit in portum, et distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ*

docti.—187. *Capin*, et *Capim* alii, ut Goth. *Caici*, a nomine fluvii Mysiæ. al. *Cayci*.—188. *Navim* aliquot ap. Heins. et Goth. sec. cf. ad. v. 124.—189. *Aspicit* Puget. Hemistichium idem Æn. XII, 719. *quos tota* et *tot armenta* vett. nonnulli ap. Pierium.—190. *et* abest Bigot. *et valles, per longum* Menag. pr.—192. *quæ et tela* Menag. pr.—197. *fundit* et *æquat* Hamb. pr. cum Goth. tert. quod tueri licet usu poëtarum, substituendi modum indicativum, quoties vulgaris usus subjunctivum amat. alii *fundit* et *æquet*, aut *fundat* et *æquat*. Hoc placet Burmanno. Sic jungenda *absistit* et *æquat*. *Fundet* Goth. alt. *humo* Medic. cum aliis præstantioribus it. Goth. tert. at Romanus *humi*. pro *numerum* Moret. pr. *meritum*.—199. *deinde bonus quæ vina* Hugen. et sic jam codd.

NOTÆ

186 *Phrygiasque biremes*] Naves, quæ duplici remorum ordine instructæ erant: Æn. v. 119.

187 *Arma Caici*] Explicant multi de insignibus, figuris belluarum, avium, monstrorum, quæ in puppi exsculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. v. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. &c. Ego cum Corrado existimo, *arma* esse ipsa, quæ a navigantibus in puppi ordine disponebantur, præsertim clypeos, ut in veteribus nummis et monumentis videre est: sic Æn. x. 80. 'præfigere puppibus arma,' pro *armare naves*. Et fortasse navis Caici clypeos atque arma certæ cujusdam habebat formæ, quæ facile dignosci posset.

188 *Cervos*] Aristoteles et Plinius negant in Africa cervos esse. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. VIII. 33. additque id jam omnibus notum esse.

199 *Vina bonus, &c.*] Parum com-

Littore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet:
  O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora; dabit Deus his quoque finem.
Vos et Scyllæam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos; vos et Cyclopia saxa
Experti. Revocate animos, mœstumque timorem
Mittite. Forsan et hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium: sedes ubi fata quietas

largus Acestes imposuerat cadis in *littore Siculo, dederatque heros discedentibus: et solatur verbis mæsta corda: O socii (nam non obliti sumus malorum præteritorum) o qui tolerastis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos accessistis ad rabiem Scyllæ, et ad rupes intus latrantes: vos experti estis quoque rupes Cyclopum: resumite animos, et pellite tristem metum: fortasse gratum erit aliquando recordari harum etiam* rerum. *Per casus diversos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium; ubi fata monstrant sedes tranquillas: in illo* loco *licebit regnum Trojanum*

ap. Pierium.—200. *Tenario* Zulich. sed *c* superscr. *abeuntibus illis*. Bigot. *abeuntibus hospes* Medic. Pierii. non malo lapsu.—202. *enim* abest a Moret. sec. *sumus ignari* Voss. *neque enim immemores sumus* Medic. Pierii.—203. *Et passi* Rottend. pr.—204. *vos ad S.* Rottend. pr. *Scyllæus* recte: est Σκυλλαῖος. uti ap. Athenæum VII, p. 311 F. Σκυλλαῖος πορθμός.—205. *scopulis* Moret. pr. *adcestis* Heins. puto rescripsit, ut sibi constaret. *accestis* ipse Medic. et Rom. *Cyclopea* multi; sed in hoc et similibus penultimam produci docuit Heinsius. Est enim ex ει. Κυκλώπειος. at *Cyclopius*, ex Κυκλώπιος. cf. inf. ad 665. nonnulli etiam *Cyclopeia* male. 206. *animum* sec. Moret.—209. *sedes ibi* codd. ap.

NOTÆ

moda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuisset: 'Deinde bonus quæ vina cadis onerarat Acestes, Dividit.' *De Aceste Siciliæ rege*, Æn. v. 36.

Cadis onerarat] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro, *onerarat cados vino*.

200 *Trinacrio*] Siculo. *Sicilia* dicta est *Trinacria* a tribus promontoriis, de quibus Æn. III. 687.

202 *Ante malorum*] Agnoscit hic I. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem*: ita ut *antemalorum* sit una vox e duabus composita: opponitque hanc figuram *sejunctioni*, qua vox una in duas dissolvitur, ut infra, v. 614. 'Quæ me cumque vocant terræ.' Turnebus mavult suppressum esse articulum et verbum, fere Græco more; et sensum esse: *malorum quæ fuerunt ante*: quemadmodum apud Ovid. Met. I. 20. 'Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus;' id est, *quæ sunt sine pondere*.

205 *Accestis scopulos*] Pro *accessistis ad scopulos*. Sic *extinxem*, pro *extinxissem*. Æn. VI. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc scopulo ad fretum Siculum, Æn. III. 420. De *Cyclopibus* ejusdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æn. III. 569.

209 *Latium*] De ea Italiæ regione, Æn. VII. 54.

Et jam finis erat: cum Jupiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
Littoraque, et latos populos, sic vertice cœli
Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas
Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O qui res hominumque Deumque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

thum. Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cœlo despectans mare navigabile, et terras humiles, et littora, et diffusas gentes, tali situ *stetit in suprema* parte *cœli, et fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem tristior, et* habens *pulchros oculos lacrymis perfusos, illum alloquitur volventem animo tales curas: O tu, qui sempiterna potentia moderaris res hominum ac Deorum, et fulmine terribilis es; quid meus Æneas tam grave peccare contra te* potuit, *quid Trojani potuere? quibus,* jam *oppressis tam multiplici clade, totus orbis terrarum clauditur propter Italiam?*

556. *Giam* multi, etiam nostri, vel *Gian. Cloantum* castigatiores, notante Heinsio, ut Goth. pr. *Choantum* Leid. Nomina promiscue posuit, ut poëta. Amycus, Ἄμυκος, ad exemplum regis Bebrycum, de quo Apollon. II. pr. et inf. v, 373. diversus est ab illis qui inf. x, 704, IX, 772. XII, 509. eodem nomine occurrunt. *Lycus* inter Trojanos iterum IX, 545 s. *Gyas* et *Cloanthus* in ludis in Sicilia editis lib. v, 118 sqq. Diversi sunt Gyas inter Etruscos x, 318, et forte alius XII, 460.—227. Noli in vulgarius incidere, ut emendes: *Et jam finierat.*—Sequitur *Juppiter*: in his ac similibus novare aliquid nolui. Si mei arbitrii res esset, scriberem *Jupiter*, ex antiquiore ac veriore ratione, quam in Virgilio redhibitam esse volumus: ut statim 229 *litora.* Scilicet antiqui literas in his geminabant pronuntiatione, non scriptura; recentiores etiam scriptura: recte et hoc: sed tum tenendum est alterutrum constanter et in omnibus, quibus eadem ratio subest.—228. *Respiciens* Bigot. *dispiciens* duo, et *prospiciens* duo alii ap. Burm. sed *despiciens* etiam Macrob. VI Sat. 4. *terrasque latentes* Hamb.—230. *terris* Puget.—231. Miror neminem in *tales* hæsisse, et *tacitas curas* conjectasse. Sed cf. Not.—232. *atque oculos lacrymis s.* Priscianus et Alcuinus ap. Heins. *offusa* Servius citat inf. ad 486.—233. *Adloquitur* scripsit Heins. cum Medic. aliis et numismatis antiquis, in quibus *Adlocutio. Deorumque* malint Heins. et Bentl. ad Horat. I Od. 12, 14.—235. *Quod* Diomedes.—237. *Cluditur* post alios Gudianus.—238. *hinc* abest a sec.

NOTÆ

227 *Finis erat*] Cœnæ, colloquii, diei.

228 *Velivolum*] Ubi naves velis, quasi alis, volant: Æn. III. 520. *velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur; de Dædalo Æn. VI. 16. 'Gelidas enavit ad Arctos:' ibidemque, v. 19. 'Remigium alarum.' De *Libya*, pro *Africa*, supra v. 162.

237 *Cunctus ob Italiam*] *Ob*, non est hoc loco *circa*, ut somniat Servius; sed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarsit Deorum et hominum furor, ut toto orbe arceantur.

Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni dicione tenerent,
Pollicitus. Quæ te, Genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.

Sane promiseras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos; hinc duces orituros esse e stirpe Teucri instaurata, qui mare et terras regerent omni auctoritate: quodnam consilium mutavit te, o pater? Hac spe leniebam dolorem *de interitu Trojæ et tristi excidio, compensans* his *fatis fata adversa. Nunc* tamen *idem infortunium perse-*

Moret. *Certe hic* Ven. *Certe in Romanis* Zulichem. a m. pr.—239. *a* omissum in Gud. Moret. pr. et multis aliis, etiam ap. Pierium; et in fragm. Vatic. a pr. m. ut fere et alibi cf. Burm. Equidem abesse malim.—240. *dicione* omnes vetustiores Heins. *terras omnis* fragm. Vatic. a Campiglia expressum, cujus lectionis etiam Servius meminit. Nec diffiteor hanc lectionem multo magis epicæ dignitati convenire videri, quam subtilem omnium generum potestatis comprehensionem.—241. vide an lenior fluat oratio, si distinxeris: *Certe hinc—pollicitus, quæ te, Genitor, sententia vertit?* h. cum sis pollicitus. Durum enim illud *pollicitus* sine *es* vel *eras*, in fine sententiæ absolutæ.—242. *casum*

NOTÆ

238 *Volventibus annis*] Usuvenit in illa voce, quod vix usquam in alia. Nempe ut activa vox passivam habeat vim, et hic, et G. I. 163. 'volventia plaustra,' id est, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut, vox futuri temporis, præteritum significet, ut Æn. IX. 7. 'volvenda dies en attulit ultro:' et apud Lucret. l. VI. 'Glans etiam longo cursu volvenda liquescit;' id est, *voluta.*

239 *Revocato a sanguine Teucri*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tusciæ regis uxore. Hic cum venisset in Phrygiam, Teucri, regis in Phrygiæ parte, gener factus, ei successit in regnum, et urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta est *Troja.* Itaque Trojani modo *e sanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc statuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen a poëta substitutum esse pro nomine *Dardani:* siquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *sanguinem Teucri*, Trojanos explicat; sed negat Dardanum Italum fuisse; atque adeo *revocato* interpretatur, non ut ceteri, *revocato in Italiam;* sed *restituto et revocato in pristinum splendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum esse Æn. III. 167. ideo e Servio et Corrado tertiam explicandi rationem compono: et per *sanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc sensu: Sanguis Teucri et sanguis, Dardani, jam unus idemque est: is revocabitur in Italiam; unde profluxit, non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

243 *Fatis contraria fata rependens*] Compensans Trojani fati acerbitatem, jucunda spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum; cum immobilem esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuisse, quam immutabilem rerum et eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognosceret;

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi;
Unde per ora novem vasto cum murmure montis

quitur homines agitatos tot casibus: quem ponis terminum laborum, o magne Rex? Antenor, cum effugisset e medio Græcorum, potuit securus intrare in sinum Illyricum, et intima regna Liburniæ, et transgredi fontem Timavi; unde per novem

quatuor Burmanni. *casus* Bigot.—245. *Rex summe* Hamb. sec. in Exc. Cortii. —246. *delapsus* alter Hamb. et Franc. Versus 246—51. recitat Auctor de progenie Aug. c. 10.—249. *magno* Parrhas. ex v. 59. *cum vasto* alter. Hamb.

NOTÆ

solus Diis per se, hominibus per oracula declararet: unde ait Harpyia fatidica, Æn. III. 251. 'Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit.' Addo fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent: I. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantum retardari. Ita Juno Æn. VII. 313. 'Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis; At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.' II. Eventum pendere sæpe a certis conditionibus, quibus elusis fatum elusum esset. III. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguam. Unde sæpe tam Dii, quam homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum sincere de futura Æneæ felicitate sit locutus.

246 *Antenor*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiæ. 'Constat Troja capta, in ceteros sævitum esse Trojanos; duobus, Ænea Antenoreque, et vetusti jure hospitii,' (quia Ulyssem sub habitu mendici latentem, et a se agnitum, Priamo non prodiderant) 'et quia pacis reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, et sedes et ducem, rege Pylæmene ad Trojam amisso quærebant; venisse in intimum Maris Adriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare et Alpes incolebant, pulsis; Henetos Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum ingressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa Veneti appellati.' Addunt *Patavium* urbem ab ipso conditam in illo tractu; nunc *Padoue*. De *Achivis*, Græcis, v. 492.

247 *Illyricos penetrare sinus, &c.*] Iter Antenoris describit per Mare Adriaticum, qui sinus est ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad septentrionem *Illyricum, l'Esclavonie*: cujus Illyrici pars orientalis est *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulterius in intimo sinu sunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul*: ubi fluvius est *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam versus reflexo cursu, occurrit Venetia regio, ubi *Patavium*, et *Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249 *Per ora novem, &c.*] De ostiis *Timavi* explicantur: quæ varias inter

It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti;
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troia; nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque Deorum
Vultu, quo cœlum tempestatesque serenat,
Oscula libavit natæ; dehinc talia fatur:

scaturigines, magno cum sonitu montis exit quasi *profusum mare, et aquis strepentibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, et sedes Trojanorum, et imposuit populo nomen, et suspendit arma Trojana, jamque quiescit fruens dulci pace. Nos,* qui sumus *tua soboles, quibus promittis regiam cœli, amissis navibus, (horrenda* res) *prodimur propter furorem solius* Junonis, *et procul ejicimur ab Italis littoribus. Hoc præmium est virtutis? Sic restituis nos in regna? Pater hominum ac Deorum illi subridens,* ea *facie quæ serenat aërem et tempestates, teti-*

—250. *proruptum* defendit Heinsius hic et alibi. cf. inprimis ad Silium III, 51. Est sane exquisita vox hoc sensu, pro *prorumpens.* multi *præruptum,* cf. Cerda. etiam Fragm. Vatic. a pr. m. et ap. Senec. Qu. nat. III, c. 1. quod sane defendi posset. cf. sup. 109. *præreptum* Ed. Ven. *in mare proruptum* Moret. pr. et Franc.—251. *urbes* Zulich. *sedemque* Exc. Burm.—252. *Troica* tres ap. Burm. *cum placida c. p. quievit* Menag. alter.—255. *Infande* duo Burm. (et sic apud Servium legendum: *infandum* pro *infande* posuit.) *amissis infandum* Dorvill.—256. Dubitat Burmannus, an *aque* sit scribendum. Verum etsi non scribitur, subintelligendum tamen: *atque* ab *Italis oris disjungimur,* interjacente mari et aliis terris. *arvis* Leid. unus et Hamb. pr. pro var. lect.—257. *in regna* pro var. lect. Hamb. sec. et Oudart.—259. *tempestatemque* Bigot.—260. *dein* tert. Goth.—261. *Cytherea.* Mirum ex τὰ Κύθηρα, Κυθήρεια,

NOTÆ

insulas divisa, septem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? qui dicitur e monte erumpere per novem scaturigines, quæ deinde in unum confluunt fluvium, brevissimum quidem, sed latissimum; unde *maris* nomen ipsi attributum ab incolis, testatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obscurum esse rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. VIII. 6.

252 *Teucrorum, et genti, &c.*] Trojanorum, a Teucro, supra, v. 239. *Genti nomen dedit*, cum Venetos appellavit ab Henetis sociis. *Arma fixit Troia,* dum pagum Trojam ibi condidit, supra, v. 246.

254 *Cœli quibus annuis arcem*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum esse, fatum ferebat. Æn. XII. 794. De *Indigetibus*, Ge. I. 498.

256 *Prodimur*] Traditur a te in potestatem hostium.

260 *Oscula libavit natæ*] *Natæ*, non dativo casu; sed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; sed *leviter tetigit*. *Oscula*, non *basia*; sed *summum os, parvum os*. Id est, *os suum summo natæ ori leviter*

Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
Magnanimum Æneam; neque me sententia vertit.
Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
Contundet; moresque viris et mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,

git labra filiæ: deinde hæc dicit: Abstine metu; Cytherea: fata tuorum stant tibi immota: videbis urbem et muros promissos Lavinii, et sublimem extolles ad astra cœli generosum Æneam, neque aliud *consilium mutavit me. Ille (dicam enim tibi, siquidem ea cura te sollicitat; et explicabo secreta fatorum* ea *longe revolvens) faciet grave bellum* in *Italia, et domabit gentes asperas, et dabit viris leges et urbes: donec tertia æstas cum viderit dominantem, et tres hyemes fluxerint post Rutulos*

factum esse Κυθέρεια, etiam Κυθερηΐα. Itaque aliam originem vocis petunt grammatici ἀπὸ τοῦ κεύθειν τὸν ἔρον s. ἔρωτα apud Hesych. et Etymolog. In utroque Hesiodi versus est, qui laudatur Theog. 198., non Homeri.—262. *et* in al. deest, monente G. Fabricio, conterraneo nostro, quem secutus est Cuninghamus. *Lavini* scripsi v. ad vs. 2.—264. *vertet* Rottend. sec. Moret. sec.—265. Antiquæ edd. jungunt fere: *Hic tibi.* Ex Græv. notat Burm. *Hinc (Tibi f. enim) q.* Duo *hinc. quando te hæc* Menag. alt.—266. *evolvens* Hamb. pr. Paris. a pr. m. Dorvill. Ed. Ven. uti Waddel. Animadv. Crit. p. 10. emendarat; et sane de temporum historiis commode τὸ *evolvi.* Sed non bene copula desideretur; et epicæ orationi accommodatissimum: *movebo volvens longius*, pro petam, repetam. Hoc fere Ge. II, 296 Æsculus—*immota manet multosque nepotes, Multa virum* volvens *durando sæcula* vincit, et sic alibi *volvens* simili sensu: *Tum genitor veterum* volvens *monumenta virorum—ait* Æn. IV, 102. *ac volvens* Parrh. Sed *et v.* etiam fragm. Vatic. *monebo* ed. Dan. et quæ eam sequuntur. *docebo* Puget. et un. Guelf. in Exc. Cort.—268. *mortesque* Zulich. *mœnia condet* Oudart. et Hamb. pr. pro var. lect. a glossatoris

NOTÆ

admovit. Sic Ovidius *oscula* dixit diminutive, pro *parva ora*: Met. I. 499. 'videt igne micantes Sideribus similes oculos, videt oscula.' Et Martialis, Ep. lib. II. 92. 4. 'Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi.' Et Horat. Od. l. I. 13. 14. 'Dulcia barbare Lædentem oscula.'

260 *Natæ*] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. III. de Nat. Deorum. Præcipuæ sunt; ea quæ nata est e spuma maris; et ea quæ Jovis et Diones filia fuit, de qua hic sermo est. Utraque vulgo confunditur, et re, et nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς *spuma*: Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, est enim voluptatis Dea, at 'trahit sua quemque voluptas.'

261 *Parce metu, Cytherea*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. V. 29. *Cythera, orum*, insula Mediterranei Maris, contra Cretam, non longe a Malea Peloponnesi promontorio, dicata Veneri; τὰ κύθηρα, secunda syllaba longa, quanquam in *Cytherea* brevis est.

262 *Lavini*] Pro *Lavinii*. Et prima

Ternaque transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
* Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)*
Triginta magnos volvendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos

domitos. At puer Ascanius, cui modo adjicitur agnomen Iuli, qui *dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, mensibus labentibus: et transportabit regnum ab urbe Lavinio, et multo labore ædificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit* per *annos trecentos integros sub stirpe Trojana:*

mann.—270. *transierant* qu. Moret. *cum* alter Hamb.—271. *Iulus* Exc. Burm. sed *Iulo* defendit etiam Rufin. de Schem. Lex. p. 33. ap. Burm. *quoi* fragm. Vatic.—272. Versus suspectus. aut totus insertus, aut suppletus post *additur*. v. Excurs. ad h. v. Erat tamen versus in codd. jam tempore Auctoris de progenie Augusti, qui vs. 271, 272 recitat.—273. *annos* Longob. Pierii, solenni lapsu.—274. *ab s.* Heins. e Medic. et al. adde Rom. antea: *a s.* Sprot. et Parrhas, *a sede Latini*. Ceterum si *Lavinium* unice verum est, cf. sup. ad v. 6, scribendum hic et v. 262 *Lavini*.—275. *magna vi* Zulich. ut et alibi. v. Burm. *vi multa* Oudart. et sic alii ap. Pier. *muniet urbem* sec. Hamb.—276. *tercentos* Montalb. et Ven. *trescentum* fragm. Moret. *Hinc* Serv. et MS. Bersmanni, quos sequitur Cuninghamus; et sic aliquot Heinsiani; *hoc* duo. Cum *regnabitur* absolute dictum sit, tum autem ex more dicendum esset, *genti Hectoreæ* h. e. ab *g. H.* Burmannus, Vir latinissime doctus, emendat: *Hæc* sc. Alba regnabitur. Nescio tamen, annon vulgata ad eundem loquendi modum accedat: *regnatur* est regnum tenetur, habetur, *sub gente H.* ut Homeri ὑπὸ,

NOTÆ

in hoc nomine communis est; hic brevis, ut et versu 274. alibi longa, ut v. 6. 'Italiam fato profugus Lavinia venit Littora.' Sic quoque prima, in Italia; 'Italiam fato,' &c. et v. 256. 'Prodimur atque Italis,' &c.

270 *Ternaque transierint*, &c.] Per tres æstates tresque hyemes, tres annos describit, quibus Æneas regnavit Lavinii, post Turnum, Rutulorum regem, a se devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie a variis describitur. Aliqui occisum volunt in prælio adversus Mezentium: aut certe post victoriam nusquam comparuisse: inde habitum inter Deos. De *Latio* Æn. VII. 54. De *Italia* et *Lavinio*, supra, v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno subditis, Æn. VII. 794.

271 *At puer Ascanius*] *Ascanius* sic dictus est, ab Ascanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipso Ilio, sive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde est in *Iulus*, ab ἴουλος inquiunt, quæ est *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium singulari certamine occiderat, cum prima lanugine vestiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æn. X. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe sic obscura sunt heroica illa, aut potius fabulosa tempora; ut dubitet Livius, utrum Creusæ, an Laviniæ filius sit, is, qui Albam condidit, Ascanius.

273 *Triginta*, &c.] Regnasse sit Ascanium annos triginta; alii dicunt

Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.

donec Ilia, regii sanguinis sacerdos, Marte gravida edet partu binam sobolem. Postea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis suæ, succedet in curam *gentis, statuet urbem Martiam, et appellabit Romanos de suo nomine. Ego illis nec definio limites ditionis, nec durationem: concessi imperium absque termino. Immo acerba Juno, quæ nunc timore commovet mare et terras et cœlum, mutabit sententiam in melius, et mecum promovebit Romanos dominos rerum, et populum togatum. Ita*

cum notatione obsequii aut imperii, quod patitur quis. Il. Z. 159. Ζεὺς γάρ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ ἐδάμασσεν Argivos. *Hæc* tamen expeditior est lectio.—278. *Partu geminam* sec. Hamb.—279. *tectus* Vratisl.—280. *accipiet* Hamb. pr. cum uno Guelpherb. in Exc. Cort. nec hoc male.—281. *ducit* alter Hamb.—282. *metam* Bigot. minus poëtice.—284. *quæ terrasque* quidam codd. ap. Burm. et Pier. sed sic melius *que* abesset.—285. *mecumque juvabit* sec. Moret. solennis varietas. cf. Burm.—286. *Progeniem rerum dominos* Bigot. Sed *Romanos*

NOTÆ

octo et triginta: forte triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis*] Revolutis, supra, v. 238. *Orbes*] Annos, quia 'in se sua per vestigia volvitur annus.' Ge. II. 402. *Magnos orbes*] Si comparentur cum Lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

277 *Hectorea*] Trojana, ab Hectore Priami filio, supra, v. 102.

Regina sacerdos Marte gravis, &c.] Ilia, sive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina;* ab Amulio, patris fratre et expulsore, sacerdotio Vestæ addicta, ut virgo permaneret; a Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Faustulum pastorem feris expositi, a *lupa* nutriti dicuntur; juxta alios ab Acca Laurentia Faustuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hinc ulti avum suum, et occiso Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvitati mœnium illudentem, interfecit: post bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

280 *Mavortia*] Marti dicata, quia Mars Remi et Romuli pater.

281 *Suo de nomine*] *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus*, unde *Roma*; citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, 'Ῥωμαῖοι Ῥώμου παῖδες.

286 *Togatam*] *Per togam*, exteriorem vestem, vulgo albam, distinguit Romanam gentem a ceteris: Roma-

Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris;
Julius, a magno demissum nomen Iulo:
Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,

placuit. Veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Assaraci subjiciet servituti Phthiam, nobilesque Mycenas, et imperabit Argis superatis. Orietur Cæsar, Trojanus illustri origine, qui definiet ditionem suam *Oceano, famam sideribus,* isque erit *Julius,* quod *nomen deductum* est *a magno Iulo. Tu olim secura illum excipies* in *cœlo, oneratum spoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc*

firmat Sueton. Aug. 40 et, qui et ipse versum repetit et ad Domitiani laudes transfert, lib. XIV, 124, Martialis.—287. *placitum est* Leidens. male cum aliis ap. Pier. v. Burm. ad Lucan. II, 5, et inf. ad Æn. II, 428.—288. *Pythiam, Phythiam* male scribitur.—289. *Imperio* Parrhas. ex interpretatione. *et v.* duo. *cunctis* Hamb. pr. cum nonnullis Pierianis.—291. *Et famam* sec. Hamb. *fama* deleta lit. *m* Regius. *terminat* Oudart. et duo Leid. a m. pr.—292. *dimissum* plerique vitiose.—293. alii olim *honestum,* sec. Serv. natum scilicet ex

NOTÆ

norum enim tam erat propria *toga,* quam *pallium* Græcorum, *braccæ* Gallorum.

287 *Lustris*] Varro l. v, de L. L. 'Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, hoc est, solvendo: quod quinto quoque anno vectigalia et tributa per censores persolvebantur.' Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade,* quæ quadriennium duntaxat capit.

288 *Domus Assaraci*] Bene Romanos vocat domum Assaraci. Nam in duobus Trois filiis, Ilo et Assaraco, familia regia divisa est; et ex *Ilo* reges Trojani propagati sunt; ex *Assaraco* Capys, e Capy Anchises, ex Anchisa Æneas ortus est, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs est et regio Thessaliæ, Achillis patria et ditio. *Mycenæ,* urbs Peloponnesi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi,* urbs item Peloponnesi, in qua idem regnasse quoque dicitur ab Euripide passim in Oreste: patetque ex ejus tragœdiæ v. 98. et 101. duarum illarum urbium populos, quod inter se vicini essent, eidemque regi parerent; ideo communia habuisse nomina; et promiscue utrosque, modo Argivos, modo Mycenæos esse appellatos: id quod Strabo ipse annotavit l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxisse dicitur Diomedes ab Homero Iliad. II. 563. Quod autem hic disputant interpretes, a quo Romanorum ducum urbes illæ captæ sint, discutiemus Æn. VI. 838.

292 *Julius*] De hoc Julio Cæsare, diximus tota passim Ecl. v.

293 *Orientis*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæsar per urbem invectus est, diebus quatuor continuis; secundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege Ptolomæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallia primus; de Africa et Hispania ultimus.

Accipies secura; vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis.
Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
Jura dabunt; diræ ferro et compagibus arctis

dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Romulus cum fratre Remo jus distribuent: odiosæ portæ belli claudentur ferro et strictis compa-

honustum, ut scribebatur.—294. *Adspicies* Fabricii MS. cum Goth. tert. et quatuor ap. Burm. qui *accipies* Schol. Cruqu. Horat. auctoritate et Ge. I, 28. *et te maximus orbis—Accipiat*. Sed est omnino gravius, et habet plus ἐνεργείας respectu Veneris. Sic v. 263 *sublimemque feres*.—295. *mitescunt* Hamb. alt. Ceterum Burm. conj. *Aspera cum p.—Cana Fides—jura dabunt*. Sed hoc est, vaticinationis impetum et vim infringere. Sunt scilicet talia abruptis sententiis efferenda.—297. *Et* deest Bigot. *arctis* al. ut male scribi solet.—

NOTÆ

295 *Aspera tum positis, &c.*] Ex his et sequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim est, exeunte anno u. c. 724. Deducta ad hunc, quem explicamus, locum, ineunte anno sequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renuntiatus est Octavianus quintum consul; et portæ Jani, pacato jam orbe bellisque civilibus extinctis, clausæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili mense (qui post annos duos Augustus appellatus est). Nempe unum de Pannoniis et Dalmatis, alterum de Actio et Macedonia, tertium de Ægypto et Cleopatra. Quod autem hujus libri scriptio ad sequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis desinit in clausis Jani portis, quæ anno proxime sequente rursus apertæ sunt, ob bellum Cantabricum.

296 *Cana Fides, et Vesta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem describit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitima auctoritate, pace*. *Religio* conjungit principem et populos cum Deo; *fides* populos, et inter se, et cum principe sociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Vestam* adumbratur, quæ ignem significat, inquit Servius; et proinde sacrificia, quæ sine igne esse non possunt: de hac Ge. I. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* insignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clausas belli portas.

Remo cum fratre Quirinus] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus; hoc sensu: frater a fratre non dissidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis usuvenit: sed res, mores, auctoritas, communis inter eos; idem sensus futurus est: Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum et Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno censor factus, collegam assumsit sibi Agrippam, victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum: quo in munere senatum expurgasse, Patriciorum familias supplevisse ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, Ge. III. 27. ubi de *Quirino*,

Claudentur Belli portæ; Furor impius intus,
Sæva sedens super arma, et centum vinctus aënis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum

gibus: intus sceleratus Furor sedens supra arma crudelia, et ligatus post terga centum æreis catenis, frendebit horrens ore sanguinolento. Hæc dicit, et mittit e cælo filium Maiæ: ut regio, et ut mœnia novæ Carthaginis aperiantur ad hospitium Trojanorum: ne Dido, ignara voluntatis divinæ, *prohiberet eos* a sua *regione. Ille vo-*

299. *Sceva* Franc. et Parrh.—301. *Maiæ* sec. Moret. et sic Rom. a m. pr. *demittit* ex melioribus reposuit Heins. Vulgo *dimittit*. *demisit* Ald. et Junt. et sequitur *arceret*. Verum in poëta epico non locum habet ea observatio e Cicerone petita. *dimisit* pr. Goth. *demittit Olympo* Goth. sec.—302. *atque* al. et sic vulgo ante Heins.—304. *æthera* Leid. et al. *aëra multum* ed. Ven.—305. *ac*

NOTÆ

Romuli nomine, diximus.

298 *Claudentur Belli portæ*] Templum Jani a Romulo conditum quidam volunt, post initum fœdus Romanos inter et Sabinos, ideoque pingi Janum fronte gemina, ad significandam coïtionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse, siquidem ait in ipsa pugna, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugarint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam et spem auxilii. Quicquid sit de fundatore, Numa certe instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi: primo sub Numa: secundo post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule: deinde ter sub Octaviano, ut evincit Lipsius Elect. l. I. c. 20. nempe, primo post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto; iterum post bellum Cantabricum, consulatu decimo; denique orbe terrarum terra marique pacato, consulatu undecimo. Deinceps a Nerone per ludum: denique a Domitiano.

299 *Aënis Post tergum nodis*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, et ab Augusto dedicatam in foro suo; ut est apud Plin. l. XXXV. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad simulacrum Martis, a Spartanis in urbe sua sic constricti.

301 *Maia genitum*] Mercurium, Jove genitum, et Maia Atlantis filia, quæ inter Pleiades stellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuntium Deorum, unde habet 'gemini commercia mundi,' superi scilicet atque inferi, et capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302 *Carthaginis .... Teucris*] De illa, v. 17. De his, v. 42.

303 *Ne fati nescia Dido*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æn. VIII. 292. 'fatis Junonis iniquæ.'

Remigio alarum; ac Libyæ citus astitit oris.
Et jam jussa facit; ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo. Inprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.
At pius Æneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos; quas vento accesserit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feræne,
Quærere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit; ipse uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia sylva,

lat per latum aërem, utens *alis* quasi *remis, et statim constitit in littore Africæ. Et jam exequitur mandata; et Carthaginenses deponunt asperum animum, Deo jubente: præcipue regina sumit animum lenem et mentem placidam erga Trojanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, statim atque lux alma orta est, statuit egredi, et considerare nova loca, et inquirere quasnam in regiones* vi *ventorum venerit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit* loca *inculta) et* statuit *renarrare* ista *sociis* postquam *inquisiverit. Abscondit in curvo sylvarum, sub spelunca cava, naves undique cinctas arboribus et umbra nigrante: ipse incedit comitatus solo Achate, quassans manu duo jacula latis cuspidibus* armata. *Huic* Venus *genitrix*

deest pr. Moret.—306. *Omnia jussa* Oudart. *At jam j. gerit* Hamb. pr.—310. *alta* sec. Moret. *locosque Quærere constituit, quos vento a.—Explorare* Menag. pr. Ex quibus illa possis tenere: *locosque Explorare novos, quos vento accesserit; oras Qui teneant,—hominesne feræne.* Apud Rufin. de Schem. Lex. p. 253 corrupte: *Expl. locos, q.*—311. *accesserat* Leid.—312. *vident* Medic. a m. pr. *feræve* male multi.—313. abest *que* a Longob. et al. Pierio non probante.—314. *convexu* Zulich. Oudart. Leid. a m. sec. et ex Exc. Burm. —315. iidem fere versus inf. III, 229, 230.—316. *Achata* Medic. sed *Achate* firmat Heins. Prisciani auctoritate. *atque uno* Hamb. pr. et Puget.—317. *lati ferri* Hamb. pr. pro var. lect. quod ex Servio esse derivatum Burm. vidit. cf. IV, 131.—318. *sese obtulit* novem ap. Burm. quod recte rejicit. Sed ratio est, quod *sese tulit* exquisitius est; ut et illud: *obvia se tulit,* quam *tulit se obviam.* Sic inf. 443. *Infert se septus nebula.* III, 598. *mox sese ad littora præceps—tulit.* Nec tamen semper hoc sequitur poëta. Nam inf. 507. *talem se læta ferebat.*

NOTÆ

305 *Remigio alarum, &c.*] De hac translatione, v. 228. De *Libya,* Africæ parte, v. 162. *Pœni,* quasi Phœni, Carthaginienses e Phœnicia oriundi.

314 *Convexo*] Concavo: est enim *convexum* exterior rei rotundæ superficies; *concavum* interior: et promiscuus est poëtis utriusque vocis usus. Virg. Æn. IV. 451. 'tædet cœli convexa tueri,' id est, *concava.* Et Ovid. Trist. I. 11. 20. 'Inque modum tumuli concava surgit aqua,' id est, *convexa.*

Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Eurum.

occurrit obviam in medio sylvæ, præ se *ferens vultum et amictum virginis, et arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, et præcurrit*

-----

non, *talis.*—319. *ferens* Sprot. et Hamb. pr. *Virginis—et virginis Spartanæ* miror nemini displicuisse sic juncta, quippe parum suaviter. Assimulaverat se facie ac vestitu *puellæ*, et erat armata *puellæ Spartanæ* more. Nec importunitatem mutata interpunctione sustuleris. Expectabas Nympham vel Dianam: *Naidos os habitumque gerens*, aut simile quid; ut Ovid. Met. I, 691. 5 *Naias una fuit—ritu quoque cinctu Dianæ Falleret, et credi posset Latonia.*—320. *Virginis arma Sarranæ* h. e. Tyriæ (cf. Ge. II, 506) ingeniosa est emendatio Marklandi ad Statii Sylv. V, 2, 118. Burmannus eam h. l. exagitat, quod de Tyriis colonis Æneas nondum aliquid cogitare poterat; Spartanæ autem vel Threissæ virginis species occurrere jam ante Æneæ debuerat. De Spartana tamen non minus dubitare licet, an uspiam Æneæ visa fuerit. Enimvero poëta non declarat, qualem sibi Æneas Deæ speciem animo nunc finxerit; sed lectori delineat formam et habitum Veneris, qualem lector suo animo eam repræsentare sibi debeat. Marklandi autem emendatio locum habet nullum propterea, quod ipsam comparationem jugulat. *Spartanarum* virginum vel Thracicarum formæ habitusque notissimi sunt; his igitur uti debuit poëta ad declarandum id, quod per se sensibus legentis subjici satis clare non poterat. Infra autem Venus, ne Dea crederetur, recte se Tyriam aliquam puellam simulare poterat, cum jam expositura esset, qui essent, qui hæc loca incolerent. *Threissa*, Θρᾶσσα, Θρῆσσα, Θρήϊσσα, ut Θρᾶξ, Θρήϊξ.—321. al. *Arpalyce. Harpalice.* Sed est Ἁρπαλύκη. Mox vulgo legebatur *Hebrum;* at *Eurum* Rutgersii, Huetii aliorumque (v. Cuningham. ad h. l.) emendatio est, obvia sane et in quam quilibet facile incidat. Docte de ea egit Burm. ad h. l. cf. Bentl. ad Horat. I Carm. 25, 20, ubi recte Euro Hebrus cessit; etiam nuper in Epit. Iliad. 737 ap. Wernsdorf. In nostro loco *Hebrus* defendi potest usu poëtarum comparandi motus cursusque celeritatem cum fluviorum impetu. Neque obstat, quod Hebrum nonnulli leni et placido flumine procedere tradunt; poëtarum enim non semper est in his summa subtilitas. v. Burm. ad Valer. Fl. V, 180. Assumi quoque in indicium animi potest: venari Harpalycen ad ripas Hebri; itaque eam secundum amnem decurrere velociorem ipso amne. *Eurum* tamen toti comparationis consilio accommodatiorem esse, negari nequit; nec satis in fluvium, etiam rapidissimum, cadit *fuga, volucer, præverti;* at de ventis hæc verba sunt solennia. Itaque, Brunckii quoque v. c. exemplo, *Eurum* reduxi. Inf. VIII, 223 *fugit*

NOTÆ

320 *Spartanæ*] Virgines enim Spartanæ, secundum Lycurgi instituta, virilibus etiam studiis exercebantur, inprimisque venatu.

320 *Equos Threissa fatigat*] Comparatio quidem non in equitatione est, aut præcipiti cursu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: sed in ipso habitu, quo Venus Amazoni similis est. *Threissa*] E Thracia, non Europæa, sed Asiatica, ut ostendemus Æn. XI. 659. ubi fuse de Amazonibus.

321 *Harpalyce*] Celebris Amazon, quæ patrem suum a Getis bello captum dicitur fortiter et celeriter ex eorum manibus recepisse.

Eurum] Alii *Hebrum:* sed quid mirum, si fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam insolens fluvio epi-

Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra et maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
  Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe;
An Phœbi soror? an Nympharum sanguinis una?

cursu celerem Hebrum. Quippe, juxta consuetudinem venatorum, *suspenderat humeris commodum arcum*, quasi *venatrix, et permiserat ventis difflare capillos*: habens *nuda genua, et vagos plexus* vestium *diffluentes, coërcitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes? docete num fortasse videritis hic vagantem aliquam mearum sororum, instructam pharetra et pelle versicoloris lyncis, aut urgentem clamore cursum spumantis apri. Sic* locuta est *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *vicissim. Nec ulla tuarum sororum audita* est, *nec visa a me. O virgo! quam te dicam* esse? *non enim habes speciem mortalem, nec vox* tua *refert hominem. O Dea, certe: an* vero *soror Phœbi, an una e genere Nympharum. Esto propitia, et*

ilicet ocyor Euro.—323. *comam* Heins. ex scriptis, ut magis poëticum; et sic omnes meliores, etiam Pieriani. Al. *comas. defundere* Sprot. et Rottend. pr. *dispergere* Leid. un. ex gloss.—325. *Et prior. At prior. Ac prius* in al. *inquit, nobis m.* Goth. sec.—326. *Si quam hortantem* Zulich.—327. *pharetram* habebant codd. Prisciani tempore et sic Hamb. sec. et aliquot Pieriani. Ita scribendum etiam esset *tegmina*, ut Gudian. a m. pr. *maculoso* Mentel. pr. *aut m.* Menag. pr.—329. *at* Serv. et edd. Ald. Junt. Scilicet erat ea vulgaris lectio, quam Pierius e codd. consensu emendavit. *sic f. inquit* sec. Hamb. quod meliorem sonum facit, addit Burm. nisi forte *infit* præstat.—330. *mihi est* Franc. *nec* Goth. pr.—331. *O quid te* ed. Veh. *voltus* e Gudiano. *cultus* Hamb. sec. Interpunctionem horum versuum mutavi.—332. *vox hominum* Gud. a m. pr. cum al. *neque vox m.* Moret.—333. *Aut—aut* vet. exempla ap. Pier. it. Oudart. et Bigot. præstat *an-an.* Sed, si accuratius interpungas: *An P. soror? an N. s. una?* non vero: *an P. soror, an.* Non enim est pro

NOTÆ

thetum, *volucrem?* Quare locum solerter emendavit v. c. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, sed *Eurum*, in quem ista perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* fluvius est Thraciæ Europeæ, ut dictum est Ecl. x. 65. Amazones autem Thraciam Asiaticam incoluerunt, Æn. xi. 659.

321 *Fuga*] Cursu. Sic Ge. III. 142. de equo: 'acri Carpere prata fuga.'

327 *Lyncis*] *Lynx*, animal est acutissimi visus, e luporum cervariorum genere.

333 *Phœbi soror*] Diana: utrinsque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. III. 67. De *Phœbi* nomine, ibid. 62.

Sis felix, nostrumque leves, quæcumque, laborem:
Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
  Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore;
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est injuria, longæ
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.

quæcumque es, *minue nostram solicitudinem: et doce, quo demum sub cælo, qua in regione terrarum versemur: vagamur nescii hominum et locorum* istorum: *huc impulsi ventis et magnis tempestatibus. Multa hostia occidetur manu mea*, in honorem *tuum, ante altaria. Tunc Venus* ait: *Non equidem me* judico *dignam tali cultu. Consuetudo est puellarum Tyriarum, ferre pharetram, et cingere alte tibias purpureis ocreis. Cernis regna Punica, Tyrios, et urbem Agenoridum; sed regio Libya* est, *gens bello ferox. Dido tenet* hoc *regnum, quæ exiit* ex *urbe Tyro, fugiens fratrem: longa est* ea *injuria, longi circuitus: sed perstringam summa*

utrum an; sed sunt duæ diversæ interrogationes.—334. *quemcunque* Hamb. sec. et Parrhas.—335. *et quo sub tandem cælo* Parrhas.—336. *jactamur* Leid. *locorum* et *locumque* nonnulli.—337. *et vastis* Heins. e libris, suadente jam Pierio. antea *vastis et*, ut multi boni codd. cum Romano, quos v. ap. Cuningham. item omnes Gothani.—339. *tum* Heins. e scriptis. v. *tunc*.—340. *pharetras* Bigot. et Exc. Burm.—341. *que* abest a Reg. *altæ* Gudian. *aptare* Servius citat ad Ecl. VII, 32.—342. *urbes* Medic. a m. pr.—343. *sunt fines L.* Bigot. *Libyci fines* Dorvill. *fines Libye* Goth. tert. et Guelpherb. unus a Cortio collatus. *genus insuperabile* Pieriani aliquot, Moret. quart. et Goth. sec. Leid. et Reg. pro gloss. forte ex IV, 40. *intractabile ferro* Oudart.—346. *Vestigia* Parrhas. Menag. pr. Hamb. pr. et Rottend. pro var. lect. Nec hoc male. sed *fastigia*

NOTÆ

334 *Sis felix*] Dicitur *felix*, et qui habet felicitatem, et qui facit esse felicem, inquit Servius. Sic Æn. v. 65. 'Sis bonus o, felixque tuis.'

341 *Suras, &c.*] *Sura*, pars est tibiæ maxime carnosa et mollis. *Cothurnus*, est calceamenti genus, Ecl. VII. 32.

342 *Punica, &c.*] Quasi *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido et Carthaginienses profecti. *Tyrios*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris*] Id est, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. IV. De *Libycis finibus*, v. 162.

Huic conjux Sychæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore :
Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychæum

rerum capita. Huic maritus erat Sychæus, inter Phœnices agris ditissimus, et magno amore dilectus ab infelici Didone : *huic* Sychæo *pater* eam *dederat* adhuc *virginem, et primis auspiciis conjunxerat : sed frater* Didonis *Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ ceteris omnibus. Hos inter medios odium*

----

sunt capita narrationis.—347. Mirum, in *Sychæus* priorem syllabam produci, mox autem v. 352 (ubi scribi poterat *Is Sychæum*) post tam paucos versus corripi ; ut semper aliis in locis corripitur. *Sychæus* ad scripturam Medicei Cod. aliorumque vetustiorum scripsit Heinsius ; cum antea esset *Sichæus* : quam scripturam retinuerat lib. IV, 502, 552. In Pier. nonnullis *Suchæus* erat. Heinsius tamen *Synchæum* a poëta exaratum fuisse autumabat. nam sic scribi ap. Græcos (apud Eustath. tantum, si recte memini, ad Perieget. v. 196). Brunckius v. c. *Sycchæus* edidit, Συχχαῖος, præclare. Verum sic alia, eaque multo magis ingrata, varietas ejusdem vocis intra decem versus diversimode scriptæ infertur. Alioqui simile exemplum variatæ pronuntiationis est in *Sicania*, I, 557, et *Sicani* v, 293, et al. Collegit plura Drakenb. ad Silium IV, 778. Ex *Sicharba* nomen *Sichæi* fecisse poëtam Servius ait. *Acerbas* aut forte verius *Adherbas* Justino dictus. *Huic Sichæus erat conjux* Goth. tert. *ditissimus auri* jam Huetiana emendatione tritum est. Me non tam v. 353, 362, 3 et 367 moveret, quam hoc, quod in tali gente, qualis Phœnicum, mercatu et navigatione inclyta, ex *auri* potius copia quam ex latifundiis declarari debuisse videntur divitiæ. Et Justinus XVIII, 4, 6 *Huic* (Elissæ marito) *magnæ sed dissimulatæ opes erant*, aurumque *metu regis non tectis sed terræ crediderat*. Enimvero potuit et inter illos esse, qui multas terras in ditione haberet adeoque servorum et clientum opibus valeret ; et habuit forte poëta historicos, quos sequeretur, ut ex scriptoribus apparet, sequioribus quidem, sed qui vetustiores exscripsere, ut Jo. Malala p. 206 ed. Oxon., qui Servium compilavit, sed alium, quam qualem nunc habemus, et Cedren. Hist. Comp. p. 140 B. διαφθονούμενος αὐτῷ ὡς πολυεμπόρῳ καὶ δυνάστῃ. Verbo : speciosa est emendatio *auri*, quam et ipse amplectar ; nec tamen talis, ut alteri renuenti hoc idem persuadere possim, aut ut altera lectio pro inepta et absurda haberi queat. Etiam inf. x, 563 *ditissimus* agri *Qui fuit Ausonidum et tacitis* regnavit *Amyclis*, et Silius v, 260—266.—348. *misere* Zulich. sed hoc jam in *magno amore* latet.—349. *jugavit* Menag. pr.—350. Pro *Ominibus*, *Connubiis* Hamb. alter, Menag. sec. *annis* Bigot. utrumque ex interpretatione.—352. *quos inter medios* Medic. et Moret. pr. Leid. unus a m. pr. etiam nonnulli in Servianis, duoque Gothani. Utrumque dicitur ; sed *medius*, puto, exquisi-

NOTÆ

347 *Conjux Sychæus*] Idem, et avunculus Didonis fuit, et Herculis sacerdos, et nomine Acerbas : ex Justino. *Sychæus*, hic primam producit ; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sychæum.*

349 *Pater*] Belus rex Tyri, v. 733.

Primis Ominibus] Primis nuptiis. Cicero de Divin. l. I. 104. 'L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa : quod fieri more veterum solebat.'

352 *Quos inter*, &c.] Adjungit hæc

Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ; factumque diu celavit, et ægram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis; ora modis attollens pallida miris,
Crudeles aras trajectaque pectora ferro
Nudavit; cæcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.

ortum est. Ille sacrilegus, et obcæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis: et diu abscondit scelus, et plurima malitiose simulans, inutili spe fefellit mæstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, et pectus gladio confossum, et declaravit omne crimen ignotum familiæ. Deinde suadet, ut *celeret fugam, et exeat* e *patria: et ad subsidium itineris, aperit antiquos thesauros in terra, incognitum pondus auri et*

tius.—353. *aram* sec. Moret. *incautum ante aras—Clam ferro immitis superat* Bigot.—354. *amorem* Medic. *amore* videtur Rufinianus legisse, ut Rottend. sec. habet.—356. *una spe* Pierius ex uno ant. et sic Goth. pr. *spe vana* Bigot. *elusit* Zulich. *Multa malus, simulans,* male in Burm. edit. interpungitur.—357. *in somnos* Voss. sec.—358. *tollens pallentia* ed. Ven. Distinctio post *conjugis* est a Burmanno; antea non nisi post *miris*.—359. *Transjecta* Menag. alt. Goth. pr.—360. *domus et scelus* Medic. *cæcumque dolis* Dorvill. non male. *scelus esse* un. Heins. *scelus ore retexit* Goth. pr.—361. *patriæque* Medic. quod illustrat Heins. *patriamque* antiquissima aliquot exemplaria Pierii, alter Hamb. Franc. et Witt. quod haud dubie doctius. Sed *fugam* præcesserat; unde errori illud deberi potest; tum minus ingratum est auribus *patria*, quod præfert post Henr. Steph. Burmannus.—362. *auxilioque viæ* Mediceus Pierii. *veteris* nonnulli, sed ambigua fieret oratio. Burm.—363. *thensauros* veteres scribunt. v. Pier. ad h. l. *ingens* Zulich. sed altera lectione superscripta.

NOTÆ

Servius verbis proxime præcedentibus: 'Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit,' id est, 'inter omnes qui unquam odio et furore incensi sunt.' Alii distinguunt melius, et ad Pygmalionem ac Sychæum referunt, *quos inter ortum est odium;* si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sychæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione* in argumento libri IV.

353 *Ante aras*] Herculis, cujus erat sacerdos Sychæus, et hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino I. XVIII.

354 *Securus amorum*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æn. VII. 304. 'Securi pelagi atque mei.'

357 *Inhumati*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æn. VI. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjecerat.

363 *Ignotum argenti*] Justinus I. XVIII. 4. 'Sychæus aurum metu regis,

His commota fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago; dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem;
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,

argenti. *His* rebus *concitata Dido instruit fugam et socios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ casu instructæ* erant, *easque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor* est *facti. Pervenerunt* ad ea *loca, ubi mox videbis magnos muros, et arcem novæ Carthaginis se attollentem: et emerunt agrum:* dictum *Byrsam, nomine ab* ipsa *fraude* deducto; tanti spatii, *quantum possent includere pelle tauri. Vos vero, quinam* estis *denique, aut quanam e regione profecti estis? aut quem in*

—366. *metus æger* Goth. sec. non male, sed *acer* fortius spirat. *naves sunt forte p.* Zulich. an; *naves tunc f. paratas Corripiunt.* Burm.—367. *arripiunt* .Græv. *ornarunt auro* qu. Moret. idem *portentur.*—368. *facta est* Puget. *facta* Goth. tert.—369. *cernes* recte defendit Burm. superato demum colle inf. 428. Mediceus tamen cum multis *cernis.*—370. *surgentesque—arces* Oudart.—371. *Bursam* Zulich. Leid. Goth. sec. *mercatique* sc. sunt *solum*, etsi durius, maluit poëta, quam *mercatumque solum*, emtione paratum, sc. cernes, ut orationem variaret nova junctura. Solicitat versum 371 *Beck* v. c. *de sensu erit.* II. p. 62. quippe similem ei, qui supra erat 113. *Saxa vocant.* Potest tamen h. l. ferri ex historiis petitum, et iis declarandis inserviens.—372. *Taurinum* Goth. pr. *quantum taurino* Sprot. *possint* Medic. *possunt* pr. Voss.—373. *quibus aut venistis* Heins. e Medic. aliisque revocavit; et confirmant id Nonius Marcellus et Priscianus. Romanus tamen cum Oblongo et Mediceo Pierii aliam

NOTÆ

non tectis, sed terræ crediderat; quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.' Idque Pygmalionis cupiditatem ad scelus incenderat.

366 *Paratæ*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius. Vel ut ipsam Didonem ad Pygmalionem transportarent: 'Finxit enim se,' inquit Justinus, 'ad regem migrare velle; sed ministros migrationis a rege missos navibus imposuit,' &c.

368 *Pygmalionis opes*] Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat. Vel quia reipsa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370 *Arcem; Mercatique, &c.*] Dido in Libyam appulsa cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes conciso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia e bubulo corio, quæ primis temporibus in usu fuit, qua Dido mercata sit urbis solum. Ita fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. IV.

Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troja antiqua, si vestras forte per aures
Trojæ nomen iit, diversa per æquora vectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus.

locum habetis iter? Æneas huic *talibus* verbis *interroganti* respondit *suspirans, et educens vocem* ex *intimo pectore: O Dea, si revolvens a prima causa progrediar; et* si tibi *otium sit audire historiam nostrarum calamitatum: prius Hesperus clauso cœlo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad littus Africæ nos, pulsos per varia maria e Troja vetere (si fortasse nomen Trojæ venit ad aures vestras.) Sum pius Æneas, fama super cælum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos e*

codicum sectam facit, *quibus advenistis;* hanc sequitur Cuning. scriptura per *t* causam varietati dedit.—374. *quave* Mentel. pr. *quodve* Menag. pr. *quoque* Hamb. pr.—375. *ab p.* fragm. Moret. *de p.* Franc. et Menag. pr.—376. *primum* Hamburg. alt.—377. *et placet* Franc. a m. pr. *tantorum a. l.* Macrob. III Sat. 2, sed alio loco vulgata exhibetur. *nostrorum a. parentum* vetus codex Pierii, quod frustra ille firmat.—378. *vesper componet* Hamb. pr. *componat* Corradus ait alios legere. v. Burm. Sunt scil. codd. ap. Pierium. Post v. 378 in Græv. cod. spurius versus subjectus erat: *Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum.*—379. *Vestras si forte* Heins. unus.—380. *init* Zulich. *jactos* unus ap. Pierium.—381. *forte* Bigot. a m. pr. et al. *forte mala* Zulich. pro var. lect. *applicat* Sprot. quod Burm. præferre malit. Equidem vim ac virtutem lectionis non capio.—382. *qui* non agnoscit Moret. pr. et sane concinnius subintelligitur. v. Heins.—383. *æquora* Menag. pr. et sec. Rottend.—

NOTÆ

377 *Annales*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

378 *Diem clauso, &c.*] Duplex hic metaphora. I. est, a morte ac tumulo: *componere* enim, est *sepelire;* et *diem clauso Olympo componere*, est, *diem in cœlo quasi in tumulo sepelire ac condere*. Dies enim ut nasci dicitur, sic mori: Statius, Sylv. l. IV. 6. 3. 'Jam moriente die.' Horatius Sat. l. I. 9. 28. 'Omnes composui, felices; nunc ego resto.' Virgil. Ecl. IX. 52. 'longos Cantando puerum memini me condere Soles.' II. est, quod cœlum claudi nocte, et aperiri die dicatur: unde Ge. III. 261. 'Porta tonat cœli.' *Vesper*] Stella Veneris, Ecl. VI. 86. *Olympus*] Mons Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur. Ecl. V. 56.

381 *Forte sua*] *Casu suo, quo solet:* et nomen est a nominativo *fors*. De *Troja*, v. 5. De *Libya*, v. 162. De *Penatibus*, Æn. II. 717. De *Italia*, v. 6.

383 *Fama super æthera notus*] Secutus est Virgilius Homerum Odys. IX. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoum: Καὶ

Italiam quæro patriam, genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre Dea monstrante viam, data fata secutus.
Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud, credo, invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relatam

potestate *hostium.* *Quæro Italiam patriam, et originem* familiæ meæ, *quæ est a supremo Jove.* *Conscendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Dea iter ostendente, obsecutus fatis* mihi *positis.* *Vix septem* naves *supersunt concussæ fluctibus et Euro.* *Ego ipse incognitus, egenus, erro per solitudines Africæ, ejectus ex Asia et Europa.* *Nec Venus sustinuit eum longius queri: medio in dolore sic interlocuta est:* *Quicumque es, non odiosus superis ducis spiritum vitalem, opinor, si quidem appulisti urbi Tyriæ.* *Perge tantummodo, et hinc confer te ad palatium reginæ.* *Tibi enim annuntio socios rediisse, et naves reductas* esse, *et provectas in*

384. *et* ante *genus* sustulit Burm. auctoribus libris Montalb. Hamb. alt. Bigot. cf. Not. *ab I. magno* Romanus.—385. Inepte Grammatici super *Bis denis* commentantur: *viginti* fuisset pedestris orationis forma.—386. *ata fata* Græv. erasa prima litera, quasi voluerit *rata.* Sed vulgatam firmat Burm. *data f. sequentur* Goth. pr.—387. *convulsæ* Romani et Medic. adeoque optimorum scriptura.—388. *pererro* Hamb. pr. eadem diversitas IV, 72. Burm.—390. *est* abest a nonnullis. v. Burm.—392. *carpis vitalis* Montalb.—393. *ad r. l.* Exc. Burm. *ad* omittit Rottend. sec. quod forte doctius. *teque hinc r.* Parrhas. et Venet. quod est lenius. *ad lumina* fragm. Moret. et edit. Genev. *profer* Leid. sed v. Burm.—394. *socios reduces* Dorvill. *classemque receptam* Sprot. Hamburg. pr. Leid. un. et Zulich. sed *relatam* recte defendit Burm. Ego addam: hoc exquisitius esse altero; et, ut *ferri in portum* proprium in re nautica est, sic poëtica oratione *referri* ex alto vel tempestate jactatum in

NOTÆ

μὲν κλέος οὐρανὸν ἵκει, et mea gloria cœlum attigit.

384 *Patriam, genus*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385 *Phrygium*] Alluens Phrygiam Minorem. Duplex enim est ejus nominis in Asia Minore regio: altera *Major,* quæ tota mediterranea est; altera *Minor,* quæ maritima est, ad Propontidem, Hellespontum et Ægæum mare, contra insulam Lesbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta est, quæ pars ejus fuit præcipua.

387 *Euroque*] Vento orientali.

388 *Ignotus*] Licet enim Æneæ nomen *fama super æthera notum sit;* ipse tamen Afris nondum sub eo nomine innotuit.

389 *Europa atque Asia*] Troja enim est in Asia, unde profectus est; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
Ætheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo; nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuæ pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum.
  Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,

securum locum *Aquilonibus mutatis: nisi mendaces parentes* mei *frustra* me *docuerunt* artem *auspiciorum. Aspice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens e cœli partibus agitabat vacuo* in *aëre: jam videntur longa serie, vel eligere* sedes *in terra, vel jam electas considerare propius. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis strepitantibus, et turmatim circumiere aërem, et emisere cantus: non alio modo, et naves tuæ, et flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat ostia* portus. *Perge tantummodo, et dirige passus qua via te ducit. Sic locuta est, et recedens resplenduit pulchra cer-*

portum bene dictum. *relictam* Goth. tert.—397. Heinsius varie tentat, ægre scilicet ferens procedentes eodem tenore casus *bis senos lætantes.* Malit *lætanti bis senos*, vel *bis seno lætantis a.* vel *bis senos lætanti examine.* Sed vulgatam et codd. et Priscianus defendunt; unus Sprot. pro var. lect. *luctantes.* Tu vitio sic occurre, ut accuratius interpungas et legendo moram facias: *Aspice bis senos, lætantes agmine, cycnos.*—398. *Ætheria quos forte plaga j. ales ab alto* un. Heins. et Parrhas.—399. *turbavit* Dorvill. *turbarat* ed. Ven. cum aliquot codd. Pierianis. *turbabit* Romanus.—400. *captis* Mentel. tert. pro var. lect. Reg. a m. pr. sed adversatur sententiæ. *respectare* Gudian. a m. pr. *jam nunc spectare* Dorvill. *jam* abest Franc. *desperare* est vitium operarum edit. Heins.—402. *ut cætu* Moret. pr. a m. pr. v. inf. 490. *cætum* Medic. sed *m* notatum. *cinxere solum* conj. Burman. sed v. Not.—403. *pubesque tuæ puppesque* Bigot. v. Burm.—404. *portus* Hamb. pr.—405. *quo te* Pierii Longob. et multi ap. Burm. quod equidem dicerem vulgarius esse. *ducet* ed. Ven. *duxit* Zulich. *via ducit* Bigot. *derige* Gud. et Rom.—406. *advertens* Hamb.

NOTÆ

395 *Versis Aquilonibus*] Ut enim Aquilo a septentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ e syrtibus et vadis ad littus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* retro cederet, prævaleretque Notus a meridie.

396 *Ni frustra, &c.*] Ne divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit se a parentibus imbutam augurandi arte.

399 *Jovis ales*] Aquila, quæ ministra fulminis dicitur, quia tempestatis tempore super altissimas nubes sese volatu erigit.

406 *Avertens*] Supple, *se*: ut supra, v. 108. 'Tum prora avertit.'

Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
Et vera incessu patuit Dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?

vice, et capilli ambrosia delibuti *exhalaverunt e capite divinum odorem: vestis decidit ad pedes infimos, et gressu apparuit vera Dea. Æneas, statim atque agnovit genitricem* suam, *prosecutus est abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, o dura, decipis tam sæpe filium* tuum *vanis figuris? quare non permittitur applicare dexteram* meam *dexteræ* tuæ, *atque audire et reddere verba non*

sec. male.—407. *A vertice* octo ap. Burm. quod probat vir doctissimus propter *τὸ avertens*. Sed semper lubricum in talibus judicium; poëtica enim eaque exquisitior ratio præpositionem respuit; et tamen plurimis locis poëtæ vulgari ratione utuntur; ut, ubi ea a librario potius quam a poëta profecta sit, dictu sit difficile.—410. *est* abest Menag. pr et Hamb. sec. male. *fugientem tali est v. s.* Longobard. Pierii.—412. *dextras* Rottend. pr. *dextram j. dextræ* Hamb. pr.—413. *aut veras* alter Rottend. *et v.* tert. Goth. *ac reddere* sec. Hamb. *et notas audire ac r.* Parrhas.

NOTÆ

406 *Rosea cervice*] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, LIII. 22. *ῥοδόχρους rosicolor:* vel roseam interpretor, *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. 595. Et hoc primum affert divinitatis indicium, *fulgorem roseæ cervicis*.

407 *Ambrosiæque comæ*] Secundum divinitatis indicium, *suavitas odoris*. Sic Ovid. Fast. v. 375. 'Omnia finierat, tenues secessit in auras. Mansit odor, posses scire fuisse Deam.' More autem Homerico *ambrosiæ comæ*, vel sunt *immortales;* vel potius, *respersæ succo ambrosiæ*. De *ambrosia et nectare*, Ecl. v. 71.

408 *Pedes vestis, &c.*] Tertia divinitatis nota, *promissa vestis ad pedes*. Idque Dearum omnium proprium fuisse, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium l. x. v. 639. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. III. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409 *Incessu patuit Dea*] Quartum et maximum divinitatis argumentum, *incedendi modus*. Quem sic ab humano distinguit Heliodorus Æthiop. l. III. ut divinus, non dimotione pedum et transpositione, sed continuo impetu et quasi lapsu quodam fiat: unde perhibet statuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis et quasi unitis pedibus insistere: citatque testem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. XVII. 25. Dii vocantur *νέποδες, usu pedum carentes:* et apud Callimachum, Hymno v. 3. Pallas *θεὸς εὔτυκος ἕρπει, Dea parata serpit*. Addit et aliud indicium divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clausis unquam palpebris intueantur. Statius tamen gressum Diis non fluentem, sed humano majorem et nimium tribuit l. x. 347. 'tamen aspera produnt Ora Deam, nimiique gradus.'

Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua semita monstrat;
Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque aspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam;

simulata? Sic queritur de ea, *et dirigit passus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroso aëre, et circumdedit multo tegmine nubis*, utpote *Dea: ne quis posset eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem* cur *venissent. Ipsa* se *attollens abit Paphum, et redit gaudens in regionem suam: ubi templum et centum altaria fervent* in *ejus* honorem *thure Arabico, et redolent florea novos. Interim ingressi sunt viam, qua callis ostendit. Et jam conscendebant collem, qui valde impendet urbi, et desuper aspicit turres oppositas. Æneas admi-*

ex VI, 689.—414. *vertit* Bigot. *ducit* Puget.—415. *gradientem* Hamb. sec. *sepsit* scriptura est Medicei et Romani.—416. *fundit* Bigot. *fulsit* Wallian.—417. aberrant codd. in *ne quis* et *neu quis*. v. Burm. *possit* plurimi, male. *neu qui cognoscere possint* Voss. unus.—418. *Molirive viam* Hamb. pr. *que* Bigot. *moram veniendi ac p.* ed. Ven. *discere causas* post Longobard. et alios, Pierio inspectos, Rottend. uterque et Hamb. un. pr. var. lect. forte ex Æn. VI, 488 in edd. nonnullis esse videtur *exposcere*. aliquot codd. ap. Pier. *exquirere*.—419. *Paphon* Hamb. pr. cum al. ant. *adit* aliquot ap. Burm. et Pier.—424. *aspectant*, ut ad Æneam cum comite referatur, Gudianus a m. sec. cum Rottend. pr. Hamb. pr. et aliis ap. Burm. quem vide; item fragm. Vatic. Bottar. p. 170. Sed collis *aspectat* haud dubie melius; nec temporum consequentia aliter permittit. *exspectant* Leid. un. *exspectat* Puget.—425. Unus Leid. aberrat in *mapalia*. Hæc sup. Ge. III, 340 vidimus esse *ædificia calamis cannisque plexa*, (v. Silius XVII, 89, 90) *oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt* ex Sallust. Jug. 211, qualia adhuc sunt tuguria.

NOTÆ

417 *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura esset, Junonis cultui addicta.

419 *Paphum*] Urbem in Cypro, notissima Mediterranei Maris insula, Veneri dicatam.

420 *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. II. de Sacris Paphiæ Veneris. 'Hostiæ, ut quisque vovisset, mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur.' Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus*, petitum *e Sabæis*, Arabiæ Felicis populis: de quibus Ge. I. 57.

425 *Magalia*] Seu *mapalia*, rusticorum Afrorum casæ sunt, de quibus Ge. III. 340.

Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa;
Pars optare locum tecto, et concludere sulco.
* Jura magistratusque legunt, sanctumque senatum.*
Hic portus alii effodiunt; hic alta theatris
Fundamenta locant alii, immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub Sole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella

ratur magnitudinem urbis, ubi erant *olim casæ: admiratur portas, et tumultum, et pavimenta viarum. Festinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, et erigit arcem, et manibus rotat lapides: pars eligit locum* ad *tectum, et cingit fossa: eligunt jura, et magistratus, et sacrum concilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri, et secant e rupibus ingentes columnas,* quæ sint *alta ornamenta futurarum scenarum.* Talis est eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æstate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem sobolem generis, aut cum densant mella liquidiora, et implent alvearia*

in conum exeuntia plurimorum populorum, et ea quidem *plaustris vecta,* adeoque *mobilia.* At *magalia,* priore etiam syllaba producta, sunt agrestia ædificia *stativa,* eoque nomine inprimis veniebant suburbia Carthaginis. v. Bochart. Chan. I, 24 et II, 9: Wasse ad Sallust. l. l. et Gesner. in Thes. h. v. Omnium fundus Servius ad h. l.—426. *ustra v.* fragm. Vatic. sed *strata* in marg. *virorum* Hugen.—427. *ardentes instant* Moret. sec.—428. *molirique a.* *ac* m. Parrhas. *subducere* Rottend. alter. Vulgata est ap. Schol. Cruqu. Horat. III, Carm. 1.—429. *aptare* plurimi Heinsio et Burm. inspecti. etiam Rom. a pr. m. perpetua varietate. cf. inf. 556. *conducere* tert. Moret. cum glossa, id est, *deducere.* perperam. *tecta et c. s.* tert. Goth. a m. pr. *tecto* singulari numero magis poëticum h. l.—430. Versus a loco alienus: de quo secundis curis statuendum fuisset a Marone. v. Not. Nisi confictus ille fuit alia manu ex 511 ubi Dido *Jura dabat legesque viris.*—431. *Hinc* sec. Hamb. *portas* Montalb. et Leid. cum al. etiam ap. Pier. Sed de his jam v. 426. *fodiunt* qu. Moret. *lata* fragm. Vatic. Desidero utique aliud epitheton pro *alta,* quod tertio versu iterum legitur: in quo offendebatur quoque h. Schraderus; etiam Jortin. (*Tracts* Vol. II, p. 463.) *theatris* lectio est fragmenti Vaticani; porro codicis Romani cum tota familia, quæ eum sequitur; et hoc Heins. prætulit. Alteram ducit Mediceus, *theatri,* quod Burm. revocavit, quia non verisimile sit, ut in nova urbe theatra existant. Si tamen ad hanc subtilitatem descendere velimus, theatri mentio hic omnino nulla fieri debebat. v. Not. Sed alterum est magis epicum.—432. *Fundamenta petunt* alii ap. Pier. etiam fragm. Vatic., quæ alterum in marg. habet.—433. *excindunt* Zulich.—434. *florida* pr. Moret.—435. *gentis adultæ* Hamb. sec. Traducta nonnulla e Ge. IV, 163 sqq.—436. *excidunt* Græv. a m. pr. *perducunt* Oudart.

NOTÆ

430 *Jura*] Alii pro *legibus;* alii pro *juridiciis;* alii melius pro *locis ipsis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus in *jus rapere, in jus ambulare.* De *Scenis* theatralibus Ge. II, 381: et III, 24.

Stipant, et dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent;
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
Æneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbræ,
Quo primum, jactati undis et turbine, Pœni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello

suavi nectare, aut excipiunt onera venientum e pastu, *aut collecta turma expellunt a stabulis* suis *fucos, pigrum gregem. Fervent* omnes in *opere, et mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur! inquit Æneas, et spectat altitudinem urbis. Immittit se in medios* cives *clausus nube*, quod *admirabile* est *dictu: et miscet se viris, nec videtur a quoquam. Erat in media urbe sylva* sacra, *gratissima* propter *umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus et ventis, primum fodiendo* repererunt *signum, quod regina Juno* eis *ostenderat;* nempe *caput belli-*

---

an *producent?* addit Burmannus. Sed *educunt* ex alveariis; et Macrob. v Sat. 2 defendit. *et conliquentia* Goth. tert. *stillantia mella* Hamb. pr. cf. Ge. IV, 164.—437. *distentent* malit Cuning. sed v. ad Ecl. IX, 31. adde Ge. IV, 164. *aut d.* Zulich.—438. *excipiunt* Bigot.—440. *Fragrantia tecta* malit vir doctus in Obss. misc. crit. T. II, p. 29, quia *mella* jam v. 432: ratione parum idonea. cf. Burm. *flagrantia* etiam hic codd. ut alibi; sic Goth. tert.—442. *suscipit* tres ap. Burm. c. Goth. pr. *conspicit* Hamb. pr. *prospicit* Vratisl. meræ utique aberrationes. Ædificia alta et excelsa *suspicimus* proprie. Commode itaque poëta hac voce usus est, ut altitudinem ædificiorum eo ipso subjiceret animis. Hinc etiam *fastigia urbis* dixit pro tectis.—443. *se septum* alter Menag. at vide ad 318.—444. *viros* Bigot. et unus Heins. Et sic jam Pierius fuisse memorat, qui legerent: *Per medios miscetque viros* sc. se.—445. *umbræ* tanquam exquisitius recepit et docte illustravit Heins. Adde Markland. Ep. crit. p. 121. Vel Probi auctoritas in Servianis, et latius in Pomponio Sabino, satis erat gravis; accedebat Codex Montalb. et inter Burman. codd. Bigot. et tert. Mentel. a m. sec. Vulgo *umbra.*—447. *effudere* vitiose Exc. Burm. *locum signo* ed. Ven. ap. Maittair. *quo r. J.* Leid. et Voss.—448. *Monstrabat* Gud. Zulich. Græv. *monstravit* Montalb. et Hamb. alter. *monstraret* fragm. Moret. *signam* (ex *sic nam*) et ab alt. manu *signum*

NOTÆ

437 *Nectare*] Potu Deorum, de quo Ecl. v. 71. Hic pro *melle* sumitur.

439 *Fucos*] *Guêpes*, apum quasi servitia sunt. Ge. IV. 168.

448 *Caput acris equi*] Justinus l. XVIII. 5. 'In primis fundamentis caput bubulum inventum est: quod auspicium quidem fructuosæ terræ; sed laboriosæ, perpetuoque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicosam potentemque populum futurum significans, urbi auspicatam sedem dedit.'

Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine Divæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque

cosi equi: ita quippe ostenderat, *populum* illum *futurum esse nobilem bello*, et *aptum vivere æterna fama. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, splendidum muneribus, et præsentia Deæ: cui limen æreum impositum*

Gudian. *signum* tres al. ap. Burm. et jam ap. Pierium.—449. *facilem victus* conj. olim Burm. ad Val. Fl. vi, 323, sed *victu* eodem sensu accipi posse ad h. l. fatetur. Esset tamen alterum elegantius. Turbas, de quibus in Exc. ad h. v. egi, fecit in hac forma, quod permutata fuit cum altera illa, quasi *facilis victu* esset dictum ac *facilis visu, auditu, cognitu.* ductum quoque illud modo a *vivere*, modo a *vincere:* unde fuit vir doctus, qui *haud facilem victu* corrigeret. Sed *victu facilis* ducendum erat ex *victus facilis.* Qui victum habet facilem, is *victu facili esse*, et exquisitius *facilis victu* vel *victus* dicitur. Gens *victui facilis* iterum diversum quid designaret, ut vel exemplo intelligas: *ager pecori facilis*, qui præclaris suis pascuis pecus facile alit.—452. *nixæ* multos legere jam Servius notavit. Eandem lectionem codices a Burmanno enumerati habere videntur, non, *nexæ. Trabes ære nixæ* Catrœo arriserunt, ut sint columnæ æneæ epistylio subjectæ, quod adeo columnæ ex ære innititur: uti constat *capitulis æreis columnas* usitatas aliquando fuisse. cf. Plin. xxxiv, 7. Enimvero de portarum postibus agi ea, quæ utrimque adjunguntur: *surgebant limina—foribus cardo st. a.* satis declarant. Possent et ipsi postes æneis basibus innixi dici; verum sic de limine bis poëta memo-

NOTÆ

449 *Facilem victu*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci posset;* ita ut *victu*, supinum a *vinco*, passive significet: sed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere posset;* ita ut *victu*, supinum a *vinco*, active significet. Explicant alii communiter, *quæ sit fertilis frugibus, et commoda ad victum;* ita ut *victu* sit supinum a *vivo*. Ego eodem supino usus, *victu* a *vivo*, interpretor de fama et gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim est proprie: *vivere per sæcula.*

450 *Sidonia*] *Tyria:* nam *Sidon*, urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora Mediterranei Maris, nunc *Seyde:* hic pro *Tyro* sumitur; quia utraque vicina, et a Phœnicibus condita, et eidem regi subdita.

452 *Limina*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hic distinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum designabantur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne sulcum imprimeret. At privatarum domorum ingressus; cum apertus est, dicitur *Janua*, vel ab *eundo*, vel a *Jano;* cum clausus est, dicitur *Ostium*, ab *obstando*. Jam ea per quæ prohibetur ingressus, si *foras* aperiuntur, dicuntur *Fores:* si duas in partes ab utroque latere panduntur, *Bifores:* si ab uno tantum latere, sed in se *volvuntur* ac replicantur, vocantur *Valvæ*, quasi *volvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, est *Cardo:* quia est earum, vel quasi *cor*, ut volunt Servius et Isidorus; vel quasi hamus ex quo suspenduntur, est autem *hamus* Græcis *κρίδη*. Tum *Limen* est transversum in janua lig-

Ære trabes; foribus cardo stridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit; hic primum Æneas sperare salutem
Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum, quæ fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque laborem,
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et sævum ambobus Achillem.

erat gradibus, et trabes compactæ auro, et cardo stridebat in *portis æreis. In hac* sacra *sylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo ausus est sibi promittere salutem, et melius sperare de rebus male affectis. Nam, dum circumspicit singula magno in templo, expectans Reginam: dum admiratur quæ sit felicitas* illius *urbis, et manus opificum invicem* concordes, *et difficultatem operum: cernit prælia Trojana per ordinem, et bellum jam fama cognitum per omnes terras, et Atrei filios, et Priamum, et crudelem utrisque Achillem. Substitit, et flens:*

raret.—453. *cardo str. ahenus* vir doctus legit Miscell. Obss. Vol. II, T. I, p. 85, inutili plane emendatione.—454. *Hic* tres ap. Burm. *in templo* Puget. *res ablata* Hamb. pr.—455. *Hoc* primum (sc. in luco) Longob. Pierii. *spectare* Zulich. Goth. tert.—459. *labores*, quod in vulgaribus nonnullis edd. visitur, duo Goth. Menag. pr. et sic alibi variatur. v. Burm. Vide porro annon accuratius distinguatur: *dum, quæ f. sit urbi, artificumque manus inter* se, (sc. quæ sint) *et* (dum) *o. l. miratur*. Sed *miratur manus inter se* est exquisite, sc. dum *inter se comparat*.—461. *Volgante* Sprot.—462. *Atridem* Seneca Ep. CIV, forte ille causæ, inquis, quam ibi agit, serviens. *Atridam* Bigot. et *Atridem* ex Seneca Cerda recepit. *Atriden* etiam Cuningham. Jam si rationes criticas audias, levior ista est auctoritas, quam ut ei aliquid tribui possit. Possunt tamen altera ex parte librarii videri reposuisse pluralem *Atridas* tanquam sibi notiorem; cum non viderent, durum esse et insolens, ut *ambobus* ad tria capita referatur; tum uni tantum Atridæ, Agamemnoni, sævum fuisse Achillem, non utrique. Studiose tamen poëta *ambobus* posuisse videtur, cum *sævum cuspide Achillem*, vel alio modo dicere potuisset (locum Homer. Odyss. Δ. 335—339, possit aliquis pro exemplo laudare, nam et ibi *νεβροὶ* cum matre cerva in *ἀμφοτέροις* spectati videri possunt; sed hinnulos ibi poëta binos a matre relictos ponit). *scævum* Moret. qu. *Priamum sævumque* Voss. *ferumque* Goth. alt. *Achillen* Probus et Cledonius Gramma-

NOTÆ

num, inferius vel superius; vel a *limes*, quia illic terminatur domus; vel a *limus*, id est, *obliquus* et *transversus*. Denique *Postes*, sunt arrectaria portarum, quasi *post ostium:* saxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, sera et repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiscue vulgo usurpantur pro janua.

462 *Sævum ambobus Achillem*] Tres tamen sunt; *Atridæ* duo, Menelaus et Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii, et *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao sævus non fuit: sed Agamemnoni tantum, cum recessit

Constitit; et lacrymans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. Sunt hic etiam sua præmia laudi;
Sunt lacrymæ rerum; et mentem mortalia tangunt.
Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,

Quis jam locus est, ait, o Achate! quæ plaga in terris non plena nostrorum casuum? Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti sua merces, est commiseratio calamitatum, et casus hominum movent corda. Depone timorem, hæc fama afferet tibi aliquam salutem. Sic locutus est, et oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, et

ticus, ut Dorvill. et al.—463. *Quis non* Bigot. *quis nam* Leid. unus. *qui* Cuning. edidit e cod. Mark.—464. *in* omittunt tert. Mentel. et Regius, hic cum glossa: *scilicet in. nostris* ed. Junt.—*in nostris terris* alter Menag.—465. *sunt hic et* Franc. *hæc* Parrhas.—466. *En lacrymæ* Parrhas. Heins. in ora cod. sui mutaverat distinctionem: *sunt lacrymæ: rerum et m. m. t.* Arridebat hoc Burmanno, ut *mortalia rerum* sint, res mortales: quod illustrat. Et hoc quidem ita dici posse, nemo dubitet. Sed primum illud durum, quod intersertum ita datur: *rerum et mentem mortalia.* Sensisse hoc videtur ipse Burmannus; itaque apponit alterum: *sunt lacrymæ, et rerum m. m. t.* Tamen vel sic manet alterum, quod monere volebamus, ut illud nude positum: *Sunt lacrymæ*, sibi quid velit, non videas. Tentabat idem vir sagacissimus: *et gentem mortalia tangunt;* ita vero poëtica vis plane jugulatur. Scilicet accidere hoc nostrum cuique solet, ut semel offusa menti nube in sudum emergere nequeamus. Burmanno sensu carere videbatur illud: *lacrymæ rerum.* Sed *res* simpliciter pro rebus humanis, casibus mortalium, atque etiam de rebus adversis passim dici, virum doctissimum non latebat; ut in illo *quantum spes ultima rerum Libertatis habes?* Lucan. VIII, 454. *tanta homines rerum inconstantia versat* Ovid. Met. XIII, 646. Rebus humanis si illacrymamur, ferunt illæ et accipiunt lacrymas, quæ ipsis debentur; sunt *illis* lacrymæ; et doctius: *sunt lacrymæ rerum.* Imitatus hæc Valer. Fl. I, 723, 4. sed alium in sensum. Pelias vindictam de Jasone sumturus: *Sunt hic etiam tua vulnera, prædo; Sunt lacrymæ carusque parens.* h. est hic, quo lacrymæ tibi exprimi possint, parente necato.—467. *metum* multi scripti et editi. scilicet hoc vulgare et pedestri orationi magis consentaneum. Ita etiam doctius dixit: *solvere metum* quam *solvere metu* sc. animum. *fert hæc* Franc. v. Burm.—468. *Hic ait* Franc.—471. *Grai* Mentel.—472. *Ac* nonnulli

NOTÆ

ab ejus exercitu propter ereptam sibi Briseida; et Priamo, cujus filium Hectorem occidit, et indigne habuit. Quomodo igitur *ambobus?* An geminos Atridas pro uno posuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* posuit, pro *utrisque?* An geminos exercitus significavit, Atridarum et Priami? An potius legemus cum Seneca Epist. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc sane malim audire quam Donatum, qui *sævum* interpretatur, *sævíorem*, Agamemnone scilicet ac Menelao.

466 *Lacrymæ rerum*] Propter res adversas, calamitates: Sic Æn. II. 784. 'lacrymas dilectæ pelle Creusæ:' id est, Lacrymas propter dilectam Creusam, et dolorem de ea conceptum mitiga.

Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnóscit lacrymans; primo quæ prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus;
Ardentesque avertit equos in castra, prius quam

irrigat faciem copioso fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hac fugerent, et *Trojana juventus persequeretur* eos; *hac Trojani* fugerent, *et Achilles crista insignis immineret è curru. Non longe hinc agnoscit plorans tabernacula Rhesi e candidis velis prodita: quæ in prima nocte filius Tydei populabatur multa strage sanguinolentus, et abducit acres equos in castra* Græcorum,

ap. Burm.—473. *haud* vel *non p.* Gud. *haud* etiam Montalb. et tert. Rottend. pro *niveis* Græv. *juvenis*; librarii errore.—474. *adgnoscit* scriptum cum Medic. et Gud. hic et al. ut inf. 442, consentiente adeo Vaticano fragm. *agnovit* Zulich. *dedita somno* Zulich. frustra. nam proprie poëtis: *prodi somno*, et cf. Heins.—475. *Vastavit* alter Hamb. *cruentis* alter Gud.—476. *albentes—equos* sec. Moret. habet; quem sane colorem constanter Rhesi equis tribuunt: Homer. K. 437 τοῦ δὴ καλλίστους ἵππους ἴδον, ἠδὲ μεγίστους· Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι· et sic Rhesi drama v. 304 Πώλων—χιόνος ἐξαυγεστέρων. cf. 616—619. Sed sic *candentes* equi erant dicendi ut XII, 84. Homericum transtulit, *qui candore nives anteirent, cursibus auras.* et Epit. Iliad. 735 de Rhesi equis: *multo candore nitentes.* Nam *albus* color minus gratus Ge. III, 82 *color deterrimus albis.* An poëta evitare voluit concursum τῶν: *niveis velis et candentes equos?* Itaque *ardentes* dixit, forte illa Homeri sectatus v. 547, ubi equi hi Αἰνῶς ἀκτίνεσσιν ἐοικότες ἠελίοιο? Quanquam et hoc ipsum *candore* potius fuisset exprimendum. Verum probabile fit, insedisse poëtæ animo ἵππους αἴθωνας Homero dictos B. 839 et M. 97. incerto tamen et ibi sensu: referunt enim illud et potest referri ad splendorem, ad colorem, ad ardorem animorum. Aut itaque manendum est in hoc, ut *ardentes*, acres, álacres, impetuosos accipiamus; ut *calentes, igneos*, aut, quod mihi plus quam probabile videtur, scribendum *candentes*: priore litera extrita restabat *andentes*, unde factum *ardentes.* Porro *arbentes* a m. sec. Hamb. prior habere dicitur. Videtur et is *albentes* a prima manu agnovisse. Idem *evertit* habet, et alii ap. Burm. *advertit.* male. *Avertere* de præda abigenda satis frequens, ut h. l. Burm. Drakenb. ad Sil. III, 311, et

NOTÆ

470 *Pergama*] *Pergamus*, arx fuit Trojana, in editissimo urbis loco sita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata sunt. Cave, ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia Minore postea condita est ad Caicum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum sedes, et Galeni patria, et celebris usu chartæ Pergamenæ, *du parchemin.*

472 *Hac Phryges, instaret, &c.*] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ Minoris partem incolebant: supra, v. 385. *E curru* pugnabant sæpe veteres, quo miles et auriga ferebantur. De *cristis* Æn. III. 468.

473 *Rhesi*] Rhesus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium; adduceretque secum equos, quorum erat

Pabula gustassent Trojæ Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant

antequam carpsissent pabula Trojæ, et potassent aquam *Xanthi*. *Parte alia Troilus, miser adolescens, et* quanquam *inæqualis* ausus *pugnare in Achillem, trahitur* ab *equis, et pendet resupinus e curru vacuo, retinens tamen habenas: huic et cervix et capilli raptantur per humum, et pulvis sulcatur hasta inversa. Interea Trojanæ sparsis capillis ibant ad templum Palladis non* ipsis *amicæ, et portabant* ei *pallam,*

al. v. inf. x, 48.—479. potest per parenthesin interpositus accipi. Olim ap. Servium interpunxere quoque *Infelix! puer atque impar congressus Achilli*.—481. *tenens tantum* Montalb. Quintilianum VII, 9, 7 mireris dubium facere, sitne *tamen* ad *tenens* an ad seqq. trahendum. *tenet* aliquot ap. Pier. male. *Hinc* duo Burm.—482. *versa* est κεκλιμένον δόρυ a *verrendo* duci nequit. Sic

NOTÆ

fatum, ut, si semel Xanthi aquam bibissent, Troja foret invicta: clausis jam portis, coactus est in littore tentoria ponere. Sed proditus a Dolone Trojano speculatore, qui in Græcorum speculatores Diomedem et Ulyssem inciderat: a Diomede interfectus est, et equi fatales abducti. Iliad. x. 453. Equi porro illi ferocitate præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humana carne vesci solitis; quibus ideo dominum ipsum devorandum Hercules tradidit. *Primo somno*] *Somnus* pro *nocte*, ut Ge. I. 208. 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas.' *Tydides*] Diomedes, Tydei filius, Æn. II. 243.

477 *Xanthum*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud isto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde se in Hellespontum exonerat.

478 *Troilus*] De ejus ætate variæ sunt sententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus et Tzetzes, jam grandiorem, et unum e maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus et Lycophron eum volunt, ob spretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuisse occisum: alii, in ipso certamine: alii per vim; alii ex insidiis.

479 *Impar congressus Achilli*] Vel *impar Achilli;* vel ut mavult Servius, *congressus Achilli*, id est, cum Achille: ut Catullus dixit in Carmine Nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482 *Versa pulvis inscribitur hasta*] Non hasta Troili, quam adhuc manu retineret; nam *amissis armis*, id est, *dilapsis*, ferebatur; et sola lora manu implicata retinebat. Igitur hasta Achillis, quæ per Troili pectus adacta, et cum eo resupino *inversa*, ferro pulverem sulcabat.

483 *Non æquæ Palladis*] Infestæ, propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni et Hectoris admonitu, cum gravem a Diomede accepissent cladem; ut Deam Diomedi

Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
Suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis;
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo:
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,

mœstæ more *supplicantium, et percutientes pectus palmis; Dea infensa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, et vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem* Æneas *emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit spolia, et currum, et ipsum cadaver amici, et Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam se mixtum principibus Græcis, et*

enim *pulvis* verritur, non *hasta.*—484. *Sparsis* multi a Pierio et ab Heins. inspecti, et ed. Ven. Sed, *sparsos* crines furentibus, supplicibus *passos* convenire arbitratur Burm.—485. nescio an melius *suppliciter ferebant* jungas. *tonsæ* al. *tonsis* Parrhas.—486. *adversa* multi.—487. *tractaverat* alii ap. Corrad.—490. *Currum* fragm. Moret. et Hamburg. pr. sed magis poëticum: *currus*, ut ap. Homer. ἅρματα. *cursus* Hamb. alter. *atque* alii. male.—491. *conspectat* Voss. Non bene cum Burmanno tollas distinctionem post *inermes*, ut continues prosaica aliqua forma: *ut conspexit* et se *quoque agnovit*. Porro *inermem* Goth. alter.—492. *agnoscit* præsens tempus picturæ convenientius arbitrabatur Ge. Fabric. idque jam. v. 474 vidimus. Et hoc habet Romanus, cum fragm. Vatic. teste Bottario p. 170, ut adeo, si auctoritatem sequaris, quod etiam Cuning. fecisse videmus, recipiendum sit, cum totus

NOTÆ

faventem, et pepli dono, et sacrificiis placarent. Iliad. VI. 302.

484 *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, et solutis passisque crinibus incedebant, fortasse etiam Trojanæ ac barbaræ; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis Quæst. *Peplum*] Offerebatur Deabus, non in luctu tantum; sed etiam solennibus quibusdam diebus, muneris loco: *Palladi* præsertim; *Junoni*, ex Pausania l. II. et Statio Theb. X. 56. Imo et *Veneri*, ex Claudiano de Nuptiis Honor. v. 123. Eo induebantur simulacra; sic enim Stat. Theb. X. 65. 'Hoc tunc Argolicæ sanctum velamine matres Induerant ebur.' *Peplum* autem fuit palla, sive pallium muliebre, subtili arte contextum, ad pedes effusum, sine manicis; coloris, aliquando purpurei, aliquando candidi; aurea fimbria clavisque aureis, et variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487 *Ter circum, &c.*] De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

492 *Achivis*] Græcis. *Græcia* enim proprie dicta, sive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata est, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Zuthi, quia in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* et *Achivi* sunt dicti. Est et alia minor *Achaia*, Peloponnesi pars.

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
  Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi,

exercitus orientales, et arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum instructas *scutis lunatis, et ardet inter media millia, nectens cingulum aureum sub nudato ubere*, utpote *bellatrix, et audet puella certare* cum *viris. Dum ista mirabilia conspiciuntur ab Ænea Trojano, dum stupet, et stat defixus in hoc solo aspectu; Regina Dido specie clarissima venit in templum, magna juvenum turba ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miscet choreas; quam secutæ*

orationis tenor id flagitet. Nec minus tamen ferri quoque potest alterum, *agnovit*, et variasse videri potest poëta. Sic et censebat Brunck.—494. *durit* Menag. pr. et Zulich. *ducit* etiam Schol. Stat. et Nonius habet. v. Burm. In v. 495, 496 distinctionem in fine versuum sustuli.—496. *Exsectæ* codd. ap. Pier. male. cf. Æn. XI, 649 et 803.—498. *hæc cum* Dorvill. et ita Rufin. ap. Burm. Idem *Æneæ* pro *ab Ænea* positum esse docet. Recte, si quid video. Nam, si exponas: *ei videntur esse miranda*, pedestrem habeas orationem, non poëticam.—499. *obtuituque* duo. *diffixus* pr. Rottend. *in imo* duo Goth. frequente lapsu.—501. *juvenum magna* Sprot. *comitante* post Romanum Menag. pr. Hamburg. pr. *Juvenes* Tyrios principes esse, nil dubites cum Burmanno.

NOTÆ

493 *Eoasque acies, &c. &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum in auxilium venisse dicitur, cum ingentibus Indorum et Æthiopum copiis; et ab Achille occisus, e rogo suo aves produxisse; quæ duas in partes divisæ, rostris atque unguibus, ad parentandum auctori suo, decertaverint. Ejus statua, in Ægypto, Solis orientis icta radiis, emisisse sonum memoratur. *Eoas*] Orientales, ab ἠὼς, *Aurora*.

494 *Amazonidum*] Id est, *Amazonum*: quæ sibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis sagittis esset impedimento: alteram balteo substringebant. Nomen inde ab *α* privativo, et μαζὸς *mamma*. De iis fuse Æn. II. 659. &c. Harum regina *Penthesilea*, Trojanis post mortem Hectoris opem tulit: et juxta aliquos, ab Achille; juxta alios, a Neoptolemo Achillis filio interfecta est. *Peltis*] Scutis brevissimis, in formam mediæ Lunæ.

502 *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explodit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium l. IX. c. 9. aitque nihil tam improspere a Virgilio conversum esse ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyss. VI. 102. Defendit eam Scaliger Poëtic. l. V. c. 3. aitque Virgilianam esse a magistro, Homericam a discipulo. Ego in Valerii sententiam

Exercet Diana choros; quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes;
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus Divæ, media testudine templi,
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Jura dabat legesque viris; operumque laborem

mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana gestat humero pharetram, et incedens extat supra ceteras Nymphas: lætitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem se attollebat læta inter medios, urgens opus, et regna futura. Deinde sedit ad fores Junonis, sub medio fornice templi, cincta militibus, et alte suffulta solio. Distribuebat jus et leges civibus, et dividebat in æquas partes labo-

—503. *secuntur* Parrhas.—505. *ingrediensque* ap. Macrob. scripta nonnulla; sed v. Heins. *gradiensque Dea* ex scriptis Giphan. Ind. Lucret. et Rom. cum al. ap. Pierium, it. Goth. alt. Sed major vis in *Deas*, et absorptus sibilus sequente litera.—506. *Latonæ et* un. Heins. et Parrhas. male. *prætentant* pr. Hamb. *pertentat* duo Heins.—508. *opere* Rom. a pr. m.—509. male jungunt alii post Servium: *instans o. r. futuris, Tum foribus Divæ.* *in foribus* Nonius in *testudines.* *in media* Parrhas. *media in t.* Goth. sec. Offendebat aures b. Schraderi, *medios* et *media* in binis versibus. Medelam tamen nullam video.—510. *Septam* fragm. Vatic. *alto* Mentel. pr. et Moret. sec. ut veteres nonnulli ap. Pierium. Sed *alte subnixa* exquisitius, ad ornandum *τὸ resedit.* Cogita sedes Dearum et heroinarum. Sic Helena Odyss. Δ. 136 ἕζετο δ' ἐν κλισμῷ,

NOTÆ

paulo sum propensior; vel ideo, quod ex iis circumstantiis, quas sane multas congerit, nulla est ad rem, nisi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; ceteræ omnino a Didone diversæ sunt. *Eurotæ*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris est. *Cynthi*] Montis in insula Delo, ubi Diana et Apollo nati sunt.

503 *Choros*] Multitudo saltantium et canentium, est proprie *chorus.*

504 *Oreades*] Nymphæ montium, ab ὄρος *mons.* Ecl. II. 46.

506 *Latonæ*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam et Apollinem ex Jove peperit in insula Delo. Ecl. III. 67.

509 *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc sensu: *Instat Regina operi, tum præsertim ædificandis Junonii templi foribus.* Affert et aliam interpretationem, quam etsi priori postponat; ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuisse separatum, ubi servabatur simulacrum Numinis, et religio administrabatur; isque appellatur a Polluce *sacellum, delubrum*, a Vitruvio *cella*, a ceteris *adytum, penetrale:* atque is, vel velo, vel muro septus erat, et pervius *foribus;* quemadmodum nostris in templis usuvenit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: et mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac senatum habere. *Media testudine*] Medio in templo, cujus tectum concavum et fornicatum erat, in morem testudinis, tortæ.

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Œnotri coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris
Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris.

tate terræ. Œnotrii populi ipsam *incoluerunt: nunc rumor* est, *posteros eam regionem appellavisse Italiam, de nomine ducis. Illuc dereximus cursum: cum repente oriens e mari procellosus Orion impulit* nos *in vada latentia, et petulantibus ventis,* ac *mari superante, funditus disjecit, perque aquas, perque rupes inaccessas: pauci enatavimus huc ad vestra littora. Quodnam* est *hoc genus hominum? aut quæ regio*

tuntur III, 163 sqq.—535. *Patens* Goth. pr. *arcis atque* u. g. mera aberratio. —536. male al. *Œnotrii.* Græcum est Οἴνωτροι. cf. l. l. a Burm.—538. Medic. cum multis bonis: *Hic cursus fuit;* quod accipiendum est: is fuit c.—*huc cunctis* (fuit) *ire voluntas*, expletur versus in Dorvill. inepte.—542. *Perpulit* Dorvill. a pr. m. *vostris* Arusian. Mess. laudat. *advenimus* aliquot. ap. Pier.

NOTÆ

caonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab οἶνος *vinum* et ὀτρύνειν *incitare*, quod vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia;* vel ab Italo rege Siculorum; vel a bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur ἰταλοὶ, et illic fuere magna copia. Alia item nomina tulit, de quibus fuse Kircherus in Latio l. I. c. 1. 2. 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum, difficile est conjicere: Virgilius *Italiam* novissimum putat, cum ait, minores *Italiam dixisse.*

535 *Ubere glebæ.*] De forma illa loquendi G. II. 185.

539 *Orion*] De hujus signi cœlestis fabula dicemus Æn. III. 517. Ex hoc autem versu probat Segresius, Virgilium non nisi Julio mense in Africam esse appulsum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agi potest, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronico*: quas voces explicuimus G. I. 217. et 221. et 229. Constat autem de *quotidiano* non posse explicari; sic enim Orion quotidie tempestates excitaret; non de *acronico*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus sideris, non ad unum ortus diem, sed ad consequentes etiam dies pertinere putanda est. Firmat opinionem hoc etiam versu libri IV. 52. ubi Anna Didoni suadet, ut Æneam per hyemem detineat: 'Dum pelago desævit hyems, et aquosus Orion:' quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronico*, qui mensibus post heliacum circiter quinque contingit.

540 *Procacibus Austris, &c.*] Obstinate importunis. Horat. Od. I. I. 26. 2. 'Tradam protervis in mare Creticum Portare ventis.' Lucret. l. VI. 110. 'furit petulantibus Euris.' De *Austris* ventis meridionalibus, Ecl. II. 58.

541 *Salo*] *Sal* et *salum* usurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur, ἅλς. Æn. V. 866. 'sale saxa sonabant.'

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ!
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma:
At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo justior alter,
Nec pietate fuit nec bello major et armis.
Quem si fata virum servant, si vescitur aura
Ætheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris:
Non metus, officio ne te certasse priorem
Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,

tam crudelis tolerat hanc consuetudinem? negatur nobis *arena* pro *hospitio: bella movent, et impediunt* quominus *maneamus* in *primo littore. Si despicitis genus humanum, et vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui et iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus justior, nec pietate, nec bello et armis insignior. Si fata virum hunc servant, si spirat aërem cœlestem, nec adhuc cecidit* sub *sævas umbras; nullus* est *timor* nobis, *neque pœnitebit te provocasse prius* eum *beneficiis. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula, et arma, et Acestes illustris e*

ex interpretatione.—543. *Nam g.* Goth. sec. *Quæ genus hæc h.* fragm. Moret. *Quod g. est h.* Menag. pr. *quæ hunc* tres ap. Heins. *quæve tam* Leid. Potest interpungi: *Quod genus hoc hominum?* sc. est. Sed non hoc quæri poterat; verum: qui homines, *quæ patria*, quæ tam barbara, est *hæc terra vestra*, ut permittat hunc morem?—544. *patriam* pr. Moret. a m. sec. *hoc spatio* Menag. pr. miro casu.—545. *considere* Oudart. solenni varietate.—546. *et* deest in nonnullis, etiam Pierianis.—547. *Deas* Voss. *fandique nefandi* quinque ap. Heins.—549. *Non pietate* Dorvill. *bello nec* sec. Moret. Argutatur h. l. Burm. qui cum Servio discrimen facit inter *bellum* et *arma*; sane eandem rem declarant sed tropis diversis.—550. *et vescitur* pr. Hamb.—551. *neque adhuc* constanter codd. Heins. et multi Pier. alii *nec*. *occupat* tres Burm.—552. Vulgata erat lectio: *officio nec te:* in quam mirum est optimum quemque codicem, atque etiam Grammaticos, (v. Heins.) conspirare; est enim manifesto falsa: *nec te c.* vel *neque te*. Sensus quidem qualiscunque extorqueri inde potest; sed occurrit unicuique in oculos, legendum esse: *Non metus, officio ne te c. p. P.* οὐ φόβος, μή. Non metuendum est, ne te pœniteat aliquando beneficiis nos priorem demeruisse. Et extat hæc lectio in Hamb. a m. sec. Habent edd. ut, Cerdæ. Cuning. In fragm. Vatic. totus locus desideratur. *Nec metus*

NOTÆ

547 *Sperate Deos, &c.*] Expectate. Æ. IV. 419. 'Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre, soror, potero.' *Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas*, et *nefas* est: utrumque enim a *fando* dicitur: quia quod æquum est, digne *fari* possumus; quod iniquum, *fari* non possumus.

550 *Si vescitur aura*] Si spirat, si halitum ducit ex aëre. Et vero apud Lucret. l. v. 72. *Vesci*, est *uti*: 'Quove modo genus humanum variante loquela Cœperit inter se vesci.'

Arvaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et sylvis aptare trabes, et stringere remos.
Si datur Italiam, sociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
Sin absumta salus, et te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli:
At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ.

Trojana origine. Permittatur nobis *detrahere* ad terram *naves ventis fractas, et accommodare trabes e sylvis, et abscindere remos; ut læti eamus in Italiam et Latium: si conceditur ire* in *Italiam, sociis et rege recepto; si vero salus extincta* est, *teque mare Africæ tenet, o pater optime Trojanorum, nec jam superest spes Ascanii; at saltem* ut *eamus ad mare Siciliæ, et* ad *paratas urbes, ex quibus huc pulsi* sumus, *et* ad *regem Acesten. His verbis Ilioneus* orabat: *interea Trojani omnes murmure*

Medic. Pierii cum aliquot aliis.—554. *Arvaque.* Vulgo legebatur *Armaque.* Etiam hanc lectionem pravam esse arbitrati mutavimus, etsi a Servio, Cod. Romano aliisque præstantioribus libris agnoscatur. *Arma* quidem aiunt memorari ad timorem Pœnis incutiendum. At alienum hoc a toto orationis consilio rerumque facie, potiusque ad animos exasperandos idoneum. Medic. cum Colot. Ursini legit *arva;* et hoc verum. Nam eo spectat oratio, ut metum intercipiat, ne in his terris considere velle videantur. Sunt in Sicilia urbes, et agri, et popularis noster Acestes. Et explicatur hoc idem v. 561 *At freta Sicaniæ saltem* sedesque paratas—*regemque petamus Acesten.* adde responsionem Didus v. 576 et inf. IV, 311. Porro *Trojano a. s.* Moret. qu.—555. *vento* Hamb. pr.—556. *optare* Montalb. quod ornat Heins. *tangere* Hamb. sec.—557. *Ausoniam* sec. Moret.—558. *at I.* Heins. conj. at sequitur hoc v. 561 et vide Not.—559. *abrupta* solus Hugen. *nec jam spes* tres Burm. —560. *Libyes* Oudart.—561. *Ad* quatuor ap. Burm. *Sicaniæ,* priore longa, altera brevi, ut III, 692. VIII, 416. at aliis locis prima brevis et altera producta: *portus venere Sicanos* VIII, 328. V, 24. 293. VII, 795. XI, 317. Ecl. X, 4. Occurrit similis varietas in græcis: Callim. Di. 57. Αἶψε δὲ Τρινακρίη, Σικανῶν ἕδος—at Lycophr. 1029. ἄμπελον Παχύνου Σικανὸς προσμάσσεται.—562. *hanc* Rom. *petemus* sec. Hamb. *Acestem* multi.—563. *cunctis* Medic. a pr. m. e

NOTÆ

554 *Acestes*] Rex Siciliæ, de quo Æn. V. 36. De *Sicilia* insula Æn. III. 687.

556 *Stringere remos*] Ecl. IX. 61. 'Agricolæ stringunt frondes:' id est, *amputant.*

558 *Ut Italiam, &c.*] De ea, v. 6. De *Latio,* Æn. VII. 54. De *Teucris,* Trojanis supra v. 239. De *Libya,* Africa, v. 162. De *Iulo,* Ascanio, v. 271. De *Sicanis,* Siculis Æn. III. 687. De *Dardanidis,* Trojanis supra v. 239.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.
Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem,
Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;
Nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,

approbabant. Tum Dido, vultu demisso, breviter loquitur: Ejicite metum ex *animo, o Trojani: expellite solicitudinem. Difficilis* status *rerum* mearum, *et novitas dominationis, cogunt me facere talia, et circum munire terminos custodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, et Trojam urbem, et virtutes, et populos, et incendia tanti belli?* Nos *Pœni non habemus adeo crassa ingenia, nec Sol alligat equos* currui *tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, et agros Saturni;*

sequente litera.—565. *vultu* alter Mentel. *dimissa* tres Burm.—566. *Solvite corda metu* Parrhas. forte cum aliis. v. Burm. quod vulgarius esset. *corde metu* un. Moret. *pellite corde metum* Bigot. Sed *solvere metum* exquisite; ut sup. 467 *s. c. metus* plurali numero, antiqui plerique codd. teste Pierio; et hoc doctius. *seducite curas* Bigot.—567. Malit Burmannus cum edd. quibusdam antiquis distinguere et legere: *Res dura: at regni*, h. e. durum quidem est, fateor; sed—Enimvero, ferri quidem potest, fateor; sed doctior est vulgata lectio. v. Not. *res dira* Goth. sec.—568. *finis* ex Medic. *lato* ed. Ven. *forti c.* Bigot. *teneri* sec. Hamb. et a pr. m. alter Rottend.—569. *Trojam* Græv. *nescit et urbem* ed. Venet.—570. *tanta* in vulgg. edd. ante Heins. *ac tanti* duo Burm. *et t.* ed. Dan. et aliæ jam ante Pierium.—571. *obtunsa* scribit Rom. Medic. cum aliis Heins. *obscura* Zulich.—572. *adversus* multi, ut semper. Bene Burm. Gronov. laudat ad Senecæ Medeam 10. *subjungit ab u.* sec. Hamburg. *sol mergit* Menag. pr. *vergit* Ven. Heinsii sed v. Burm.—

NOTÆ

565 *Vultum demissa*] Puduit enim reginam minime barbaram, naufragos, et exteros a suis tam dure habitos fuisse.

569 *Genus Æneadum*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; sed majores, a quibus ille genus ducebat.

571 *Pœni*] Dicti quasi *Phœni*, v. 342.

572 *Nec tam aversus, &c.*] Sensus est: *Tyriam urbem non esse tam remotam a Solis ortu et calore;* atque adeo cives suos ingenio non esse tam obtuso. *Non obtusa, &c.* Aiunt enim philosophi, populos qui frigidioribus in plagis nascuntur, vulgo tardiori esse indole.

573 *Hesperiam magnam, &c.*] Italiam, v. 534. *Saturnia arva*] Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta est, quod in ea Saturnus latuerit, Æn. VIII. 319. *Erycis fines*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *mont de S. Julien*, non longe a Drepano: cui nomen imposuit *Eryx*, ibidem sepultus. De eo, Æn. v. 24. *Acestes*] Ejusdem Siciliæ rex, Æn. v. 36.

Sive Erycis fines regemque optatis Acesten:
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est; subducite naves;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
Afforet Æneas! equidem per littora certos
Dimittam, et Libyæ lustrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus sylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates

sire regionem Erycis, et regem Acesten: dimittam vos *securos præsidio, et reficiam opibus. Vultisne etiam manere mecum pariter* in *hoc regno; urbs quam condo, vestra est: trahite* in terram *naves: Trojanus et Tyrius a me tractabitur* sine *ulla diversitate. Atque utinam ipse rex Æneas adesset, pulsus eodem vento! Sane mittam fidos* homines *circa littora, et mandabo* ut illi *pervestigent extremam Africam:* si forte *naufragus vagatur aliquibus* in *sylvis, aut urbibus. His sermonibus excitati, et generosus Achates, et pater Æneas, jamdiu optabant exire e nube. Prior Achates*

574. *Finem* ed. Ven. *regnumque petatis* Menag. et Hamb. pr. et quart. Moret. Porro v. 575 et 577 a Goth. tert. aberant.—576. *et hic* Sprot. et Bigot. *pariter mecum* Ven. *sin vultis mecum* Wall. quod prosaico esset propius. *consistere* aliquot Pierii et Burmanni tres cum Parrhas. cf. inf. 633. Burmannus conj. *confidere*, parum feliciter, et quid tum *pariter mecum? c. terris* Romanus; quod poëticam dignitatem minus spirat.—577. Piget ineptiarum super hoc versu. *Quam urbem statuo, ea vestra est;* Græcorum loquendi more. *subd. remos* Puget.—578. *Tyriosque* Medic. a m. pr. *agentur* Sprot. *habetur* apud Nonium Marcellum, ex interpretatione. Guyetus legebat: *habetor*. Sed *agetur* est eruditius; in pedestri oratione: *nullo discrimine habebitur*, vel *nullum eorum discrimen habebitur*.—579. *c. ibidem* Puget.—581. *Emittam* Sprot. *videbo* Ven.—582. *aut montibus* Montalb., qu. Moret. et Zulich. et probat Burmannus: *cum raræ admodum in Africa essent urbes, certe sub ditione Didonis hoc tempore, neque proprie in illis* errare *dici quis posset, sed* per urbes oberrare; *in montibus vero passim* greges errare *etiam dicantur, ego* montibus *præferrem.* Enimvero nec de Didonis ditione hic agitur; nec urbes magnas civitates necessario designant; urbes sunt omnino habitationes, vici; et *urbibus errare* docte dictum, pro, per urbes; et si greges errant in montibus, an et propterea naufragi? Immo vero *montibus* damnandum proper hoc ipsum, quod *sylvæ* et *montes* fere jungi solent adeoque librarii lapsum facile produnt. Heins. conj. *rupibus;* littorum scil. respectu. Sed quidni tempestatibus in ignotas terras delati vicinos vicos petant? et *Gætulæ urbes* IV, 40. *erret* Exc. Burm.—583. *animi* Parrhas. Ven.

NOTÆ

577 *Urbem quam statuo, vestra est, &c.*] Servius refert accusativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis;* hoc sensu: *Vultis his considere regnis? vultis urbem quam statuo? vestra est.* Vulgo tamen agnoscunt Grammatici mutationem casus, *Urbem quam statuo*, pro, *urbs quam statuo*. Aliqui, quibus accedo, solam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem statuo*. De *Noto*, sive Austro, vento meridionali, Ecl. II. 58.

Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Æneam compellat Achates:
Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides; classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum; dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genetrix, lumenque juventæ
Purpureum, et lætos oculis afflarat honores:

alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod consilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, et naves et socios recuperatos: unus tantum deest, quem ipsi conspeximus mediis in undis submersum: reliqua conveniunt cum *sermone matris* tuæ. *Vix ea locutus erat, cum subito nebula circumjecta rumpit se, et solvitur in vacuum aërem.* Visus *est stans Æneas et emicuit claro splendore, similis Deo* secundum *vultum et humeros. Ipsa enim mater aspiraverat filio decorem in coma, et egregiam lucem juventutis, et*

a m. pr. minus docte. *animum erecti* Zulich. et ed. Ven., quæ est interpretatio exquisitioris voc. *arrecti*. *dictis arrecti* qu. Moret. *animum* pro *animos* dixit. v. Burm.—584. *erumpere nube* pr. Moret. et duo Rottend. a m. sec., quod scilicet vulgare est. *nubem* doctius. cf. Burm. *abrumpere* codd. Pieriani aliquot, Rom. a m. sec. Montalb. et al. inscite.—586. *animum s. vertit* Bigot. *animos s. vertit* ed. Ven.—587. *reductos* Menag. pr. Ven. et Parrhas. cf. v. 394.—588. *medio fluctu* Puget. *medio quem fluctu* Montalb. sine *in*, ut toties alibi.—590. *ita f.* alter Rottend. *circum cum fusa* emendabat Cuning. *quæ circumfusa; r.* notabilis lectio fragm. Vatic. a Bottario editi.—591. *in aëra* Montalb. et Dorvill. sed pro vulgata Nonius Marcellus.—592. *adstitit* Vratisl. *constitit* Parrhas. utrumque vulgare, etsi eodem sensu.—593. *similes* Sprot. *os humeros similisque Deo* Franc.—594. *genetrix nato* pr. Rottend.—595. *lætosque* Mont-

NOTÆ

588 *Unus abest*] *Orontes*, de quo, v. 117.

595 *Purpureum*] Ad colorem potest referri, qui rubicundus ac roseus juvenibus fere est. Sic supra, v. 406. tribuitur Veneri *rosea cervix*. Sic Æn. x. 16. 'Venus aurea' dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quanquam his nominibus existimo non tam certum colorem significari, quam generatim pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. iv. 1. 10. 'purpureis ales oloribus.' Piso Albinov. 'Brachia purpurea candidiora nive.' Homerus Odys. vi. 231. Κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, *comas hyacinthino flori similes*. Cum enim inter colores pulcherrima sit purpura; inter metalla aurum; inter flores rosa, et veterum æstimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem transtulerunt. Expressus est hic locus, cum sequenti comparatione, ex Homeri Odyss. l. vi. 229. ubi Minerva formam addit Ulyssi, ut Nausicaæ placeat.

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias! grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido, nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitia est et mens sibi conscia recti,

hilarem pulchritudinem oculis: qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc sic alloquitur reginam, et statim omnibus inexpectatus inquit: Adsum præsens, ego *quem quæritis, Trojanus Æneas, servatus a fluctibus Africæ. O* quæ *sola miserta* es *infandarum calamitatum Trojæ! quæ nos excipis urbe et domo,* nos qui sumus *reliquiæ Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ et maris, indigentes omnium* rerum. *Non est nostræ facultatis tibi referre gratias debitas, o Dido: nec quodcumque usquam est nationis Trojanæ, quæ dissipata est toto mundo, tibi reddere* possit *præmia merita;* sed soli *Dii, si aliqui Dii respiciunt pios, si est ullo in loco aliquid justitiæ;* sed *et* tua

alb. *latos* duo Burm. *lætis* Goth. tert. Sed tuentur vulgatam grammatici. v. Burm.—597. *Argento* pr. Moret. *Pariusque* Wall. *circumdatus* codd. ap. Servium ad Æn. III, 126.—598. *Tunc* Goth. pr. cum aliis.—599. *I. adest* pr. Hamb.—600. *abreptus* sec. Hamb.—602. Idem fere versus sup. 34.—603. *exactos* Zulich. a m. pr. *jam copiis omniumque* Parrhas. sed in marg. *exhaustis jam casibus:* quod deterius foret.—605. *Nil opis* Zulich. *nostri* Menag. pr. *est* omittunt tres Heins. *o Dido* Goth. sec.—606. *Dardanidæ* tres ap. Burm. *quæ magnum* pr. Moret. et Bigot. *aspersa* sec. Rottend. Sed hemistichium hoc abesse forte malis. Auget tamen sententiæ vim. Consederant autem Trojani exules partim in vicinis Troadis oris, partim in Thracia, Creta, Epiro, Sicilia, Venetorum oris.—607. *respectent* ed. Junt.—608. *si quid Usquam justitia est.* Ita rescripsi, etiam Brunckio v. c. astipulante. Ut vulgo legitur, etiam in fragm. Vatic., *si quid*

NOTÆ

596. *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte et labore hic sumuntur; ut supra, v. 459. 'Artificumque manus inter se.'

597 *Parius lapis.*] Marmor candidum e Paro insula, in mari Ægæo.

602 *Reliquias Danaum*] Supra, v. 34.

607 *Si qua pios, &c.*] Medicina ait tria hic promitti virtutis præmia: primum a Diis, 'si qua pios respectant numina;' secundum ab hominibus, 'si quid Usquam justitiæ est;' tertium ab ipsa Didonis conscientia, 'et mens sibi conscia recti:' quasi dicat Æneas: *Non meum est, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; sed Deorum, sed omnium hominum, sed tui ipsius:* nam virtus sibi est ipsa præmium.

Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt;
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum

mens conscia sibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt? qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ arborum *circuibunt cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet astra: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt: quæcunque regio trahat me* ad se. *Sic locutus*

Usquam justitiæ est, impedita fit ratio ejus, quod sequitur: *et mens sibi conscia recti;* quod adeo jungendum cum sup. *Dii et mens s. c. r. Præmia digna ferant.* Et hactenus secundum Stoicos poëtam locutum dicere potuit Servius. Legenti tamen facile cuique occurrere potest: *si quid usquam* Justitia est *et mens sibi conscia recti*, h. e. in ullo pretio est. Quo altera interpretatio Serviana spectat: *si valet apud homines justitia.* Et lectionem hanc præferunt Gudianus, qui inter præstantissimos est, cum ed. Dan. Heins.; sicque conj. H. Stephanus, qui tamen rationem emendationis non perspexit. Habet scilicet majorem δεινότητα oratio, si sic procedat: si pietatis, h. e. recti justique ex metu Deorum, respectus est apud Deos; si justitia rectique conscientia non inane nomen sunt habendæ; Dii tuam humanitatem remunerabuntur. *recti est* Puget.—609. *ferent* vir doctus (Jo. Jortin) in Obss. Misc. I, p. 7, ut IX, 254 *Dii moresque dabunt vestri.* Stat. Theb. VII, 379 *Nec laudare satis dignasque rependere grates Sufficiam; referent Superi* etc. Sed nec *ferant* damnandum, quod omnes libri habent, etiam Vatic. fragm. *quæ te jam* Goth. pr. *tulere* duo Burm. ut emendabat Cuninghamus.—610. *talem tanti* Parrhas.—612. *Convexa* veteres librarii (præter fragm. Vatic. Pieriique Oblongum, in quibus recte post *convexa* interpunctio posita) et scholiastæ fere cum *sidera* conjungunt; male utique. nam cœlum est convexum, non astra. Hoc tamen posito Heins. conjiciebat: *dum montibus umbræ Lustra dabunt.* ingeniose; nisi *convexa* obesset, et *Lustrabunt* multo etiam magis esset ingeniosum. Pro *lustrabunt*, *instabunt* Bigot. et pr. Hamburg. pro var. lect.: unde Burm. conj. *constabunt*, parum feliciter. Etiam Marklando ad Stat. Sylv. p. 102 locus visus est corruptus; nam interpungebat et ipse post *lustrabunt.* at v. infra Notam. *polis dum s.* nonnullæ edd., male. *polum dum s. pascent* Hamb. alter. *palus* misere emend. Brodæus II Misc. 17. *pascit* Medic. c. al. ap. Heins. quod mire-

NOTÆ

612 *Lustrabunt convexa, &c.*] Convexa montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda et convexa sunt: *lustrabunt* pro *circuibunt;* quemadmodum Hercules Æn. VIII. 231. 'ter totum fervidus ira Lustrat Aventini montem,' id est, *circuit.* *Lustrare* autem proprie significat *expiare*, a *luo;* per translationem, *circuire*, quia expiationes agrorum et urbium per circuitiones fiebant, unde de sacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. V. 75. 'et cum lustrabimus agros.' Umbræ porro ad motum Solis moventur, et in orbem circumflectuntur.

Polus dum sidera pascet] E veterum opinione, qui Solem et sidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, pasci crediderunt aquarum humore in cœlum educto: sed frustra

Ilionea petit dextra, lævaque Serestum;
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
  Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido;
Casu deinde viri tanto; et sic ore locuta est:
Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,

apprehendit manu *dextra carum Ilioneum, et sinistra Serestum, postea alios, et generosum Gyan, et generosum Cloanthum. Obstupuit primo Tyria Dido ob aspectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ; et sic ore dixit: Quæ te fortuna, o fili Deæ, persequitur per tot discrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia littora? Tune es ille Æneas, quem alma Venus peperit Anchisæ Trojano prope aquas Phrygii Simoëntis? Ego quidem recordor Teucrum venisse Sidona, ejectum e terminis*

ris. *poscet* fragm. Vatic.—614. *quo* sec. Hamburg. et Parrhas. *vocent* alter Rottend. a m. sec. et Goth. sec.—615. *Sergestum, Serestum, Segestum* al. hic et alibi. v. Burm. et Pier. *Sergestum* et *Serestum* unum eundemque esse, statuere video v. c. Brunck. I, 343, quod vix feram ne in malo quidem poëta; et quid faciemus versui XII, 561 *Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum?* Etiam mox *Gigam, Giam.*—617. *primum* malebat Heins., sed *primo* eodem sensu capi par est.—618. *Casum deinde viro* Hamb. sec.—620. *quæ vis immanibus applicat ausis* emendat Marklandus ad Stat. Sylv. III, 3, 17. hoc sensu: *quæ vis major admoveat te tam immanibus ausis, tam ingentibus cœptis?* ingeniose quidem Markl. ut semper. Enimvero quod ad littus Libycum tempestate erat delatus, casui debebatur; nihil magni conatus et ausi in hoc. Frigide et contra decorum Didonem sua regna *immanes oras* vocare ait. At Libyæ vicinas gentes intelligit. cf. 343. IV, 40 sq., ut bene Burm. ad h. l. monuit. *implicat* Bigot.—621. *An tu ille* Ven. *Anchise* nonnullos legere Pierius monet. *Dardanio A.* ad græca Δαρδανίῳ Ἀγχίσῃ. 622. *genuit Phrygii* Ven. *Simountis* Leid. un. *in unda* Menag. pr. *ad undas* Schol. Statii, duo Heins., sed recentes, cum Dorvill. tuentur vulgatam Donat. et Priscian.—623. *memini Teucrum* tres ap. Burm. et sic Rom. Hunc vs. et 624 recitat Auctor de progenie

NOTÆ

quidam legunt *palus*; nam Lucretius in multis Virgilii magister, dixit l. I. 231. 'unde æther sidera pascit.'

615 *Ilionea, &c.*] Penultimam, natura brevem, metri causa produxit, Ionum more, qui Ἰλιονῆα dicunt, pro Ἰλιονέα. *Serestum*] Testatur Pierius in Longobardico cod. *Sergestum* legi, et, v. 514. dixit: 'Anthea Sergestumque videt;' nulla de *Seresto* mentio. Tamen l. XII. 561. distinguuntur hæc duo nomina: 'Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum.'

621 *Dardanio Anchisæ*] Notanda gravitas versus, quæ oritur ex hiatu vocalium, et spondeo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 239. *Anchisæ*, Capyos filio, Assaraci nepoti, e stirpe Trojanorum regum. Hic a Venere adamatus; oculis deinde privatus fuisse dicitur, quod amores jactasset suos. De *Venere*, v. 260. De *Simoënte*, fluvio, v. 104. De *Phrygia*, v. 385.

623 *Teucrum memini Sidona*] Teucer, Telamonis Salaminis insulæ regis filius, cum e bello Trojano rediis-

Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat:
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, o tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Ænean in regia ducit

patriæ, et quærentem nova regna ope Beli. Tunc meus *pater Belus populabatur pinguem Cyprum, et victor* cum *imperio possidebat. Jam* inde *ab illo tempore nota est mihi ruina urbis Trojanæ, et nomen tuum, et reges Græci. Ipse* Teucer *hostis, extollebat magnis laudibus Teucros,* Trojanos, *et aiebat se oriundum e veteri Teucrorum* illorum *familia. Agite ergo, o juvenes, intrate* in *nostras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoque agitata per multos casus, denique manerem hac in regione. Non inscia miseriarum didici auxiliari miseris. Sic loquitur:*

Augusti c. VI.—625. *cum B.* Menag. pr. et Leid.—626. *ditione premebat* Menag. pr. male, inquit Burm.: an quia hoc de aspero tantum imperio putabat dici? Sane *ditione tenere* et alibi, sup. 240, VII, 737 variatur, at X, 53 *premere* constanter; exquisitius scil. quam tenere.—630. *ab* Heins. e Medic. et aliis. Olim *a.* cf. ad Ge. I, 171. Æn. VIII, 130. *ab* vel *a* deest plane in fragm. Moret. et Sprot. *a stirpe videbat* sec. Moret.—631. *o juvenes, nostris s. tectis* Zulich. *o juvenes, tectis* quatuor alii: *o nostris, j. s. t.* Parrhas.—632. *post multos* Dorvill. ed. Junt.—633. *hac* deest Medic. *considere* Gud. tertius Moret. pro div. lect. Hamburg. pr. et Bigot. cf. v. 575. Sed post *jactatam* melius *consistere.*—635. *sub regia* quart. Moret.—636. *Divom* Heins. secundum Gu-

NOTÆ

set in patriam, inulta fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyssis circumventus, ob dolorem de amissis judicio armis Achillis, mortem sibi intulerat; a patre actus in exilium, et Cyprum appulsus, urbem illic, de patriæ suæ nomine, Salamina constituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis a Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuisse expugnatam; atque adeo Teucrum venisse ad Belum, ut ejus ope sedem in illa insula obtineret. *Sidona*] De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. IV.

626 *Cyprum*] Ingentem insulam Mediterranei Maris, in sinu Issico, inter Ciliciam et Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628 *Pelasgi*] Proprie Thessali; qui sic dicti sunt, vel a *Pelasgo,* Lycaonis Arcadiæ regis filio, a quo ducebant originem; vel quasi *Pelargi,* a πελαργὸς, *ciconia,* quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, et hic, et passim sumuntur.

630 *Teucrorum ab stirpe*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani

Tecta; simul Divum templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera lætitiamque dii.

statimque ducit Æneam in regiam domum, et eodem tempore mandat sacra fieri in templis Deorum. Interim nec minore cura *mittit ad littora sociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirsuta porcorum, centum agnos pingues, cum* centum *ovibus:*

---

dianum. *Divis* Sprot. *honores* Montalb. et pr. Hamb.—638. *Triginta* alter Hamburg. in Sax. Exc.—639. *centum pingues* Montalb. *cum m. hædos* Menag. ex Ecl. I, 23.—640. Gell. IX, 14 *in illo versu nihil dubium est, quin* dii *scripserit pro* diei: Munera lætitiamque dii. *Quod imperitiores,* Dei, *legunt ab insolentia scilicet vocis istius abhorrentes. Sic autem* dies dii *a veteribus declinatum est,* ut fames fami (igitur veteres *fames, famei?),* pernicies pernicii, progenies progenii, luxuries luxurii. Ita et legebat, monente Heinsio, Julius Romanus in libello de Analogia, teste Sosipatro. Occurrit eadem lectio in Servianis simul cum altera, *die*, id est, diei. Commemorat etiam Pompon. Sab. cum Gelliano loco (qui conferendus cum editis; habet v. c. *extra dabantur*, ubi nunc *extrudebantur*). N. Heins., ut hanc lectionem probaret, a se impetrare non poterat. Mihi tamen unice vera videtur; primum quidem, quod exquisitior illa lectio et eadem antiquissimæ auctoritatis, tum autem, quod lenius decurrit: *mittit tauros, sues, pecudes, munera lætitiamque diei;* quibus diem tam faustum ac festum exhilararent, ut hospitalibus donis fieri mos erat, quam altera: *munera lætitiamque Dei:* quocumque tandem modo illam exponas. *Munera lætitiamque Dei* alii jungunt, ut vinum munus et γάνος Διονύσου, χάρμα Βάκχου dictum sit; atque hoc puto leniorem orationem efficere. At alii cum Heinsio *munera* cum superioribus jungunt: *mittit—munera,* simul cum his, *lætitiam Dei*, h. e. vinum lætificum. Nolim quidem sensu abundare; dure tamen et lyrica potius audacia mihi ita dictum videtur *lætitia Dei;* ferrem *lætitiam Bacchi*. Aliter quoque γάνος βοτρύων, ἀμπέλου. Aliter etiam infra: *Adsit lætitiæ Bacchus dator*, v. 738. Ex quo Silius *Bacchi donum* duxisse videtur. Sane in codd. fere *Dei;* sic ipse Romanus; occurrit et in Servianis, et in Donati interpretatione. Et sic jam Rufius Apronianus, monente Pomponio Sabino (male in ed. Lucii *die* excusum est) legerat; quod sine dubio ad eam recensionem pertinet, e qua Mediceus codex prodiit: nam, cum in eo ab initio *de* esset, *i* rubro ascriptum est, ut *Dei* sit. Sunt tamen et codd., in quibus alterum occurrit; nam Pierius tres illas lectiones sigillatim e codd. laudat; et, *die* Dorv. *Dia* Parrhas. recepit quoque dii Brunck.

NOTÆ

socero, sic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucri stirpe oriebatur Teucer, per Hesionen matrem suam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

640 *Lætitiamque dii*] Plura tamen et vetustiora exemplaria habent *l. Dei*, i. e. vinum, lætitiam Bacchi, de quo infra v. 738. 'Adsit lætitiæ Bacchus dator.' Gellius aliique legunt non *Dei;* sed, vel *dii*, vel *die;* qui sunt antiqui genitivi, a nomine *dies:* ut Ge. I. 208. 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas:' Et sensus erit; missa esse a Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent.

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo;
Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten,
Ascanio ferat hæc; ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,

præterea *dona et gaudia Bacchi. At domus interior*, licet *splendida, ornatur regali pompa, et sub medio tecto parantur epulæ.* Adsunt *vestimenta perfecta* magno *artificio, et purpura illustri* tincta: *magna* vasa *argentea* in *mensis, et egregia facinora majorum sculpta in auro, ordo rerum longissimus deductus per tot viros, ab* ipso *ortu veteris familiæ. Æneas (nam affectus paternus non sustinuit* ejus *animum tardare* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves,* ut *referat ista Ascanio, et adducat eum in urbem. Tota solicitudo cari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat, ut afferat munera servata* ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, et velamen* cui *croceus acan-*

v. c.—643. *superbæ* Hugen. a m. sec. interpolatrice.—646. Vulgatum ante erat *antiquæ ab origine gentis.* At, quod nunc cum Brunckio v. c. dedi, *antiqua ab origine gentis*, obtulerant Gudianus, duo vetustiores Rottend., tres alii c. fragm. Moret. et quatuor Burman. cum Goth. pr. Et sic Medic. Pierii et Longob. cum aliis aliquot ap. eum: quod equidem præfero tanquam doctius et melius; et sic jam editi nonnulli habere videntur. *primaque ab o.* pro diversa scriptura in alt. Hamb. *ducta suæ antiqua* ed. Ven.—647. *mente* apud Germanum fuere, qui legerent. male. *mentem* omnes libri tuentur. Mens *non consistere*, sed fluctuare, dicitur, quando curis et solicitudinibus agitatur; uti et animus vel mens quassa, concussa, conquassata.—648. *ad navem* Oudart. *transmittit* Menag. pr. *permittit* Moret. sec. et Græv. Burm. conj. *remittit;* quod tamen metrum ferre negabat Schrader. Emendatt. præf. p. XLIII. IV. At tenendum, *præmittere* poëtis dici ut *προπέμπειν. προϊέναι.* pro simpl. *πέμπειν. Achaten* e Grammaticis firmavit Heins. vulgo *Achatem.* –649. *Ascanio ut ferat* Venet. *ipsaque* pr. Moret. a m. pr. *secumque ad m. d.* Parrhas. *ad limina* Menag. pr.—650. *stat cari* Montalb.—653. *circum-*

NOTÆ

652 *Pallam*] Pallium muliebre; utraque vox, vel a *palam*, quia vestis est exterior; vel a *πάλλω vibro*, quod frequenti motu vibretur.

653 *Croceo velamen acantho*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expressum. *Velamen* aliqui *cycladem* esse volunt; genus fœmineæ vestis tenuissimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant esse *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: liqueque melius, quia *epicrocum* velaminis instar fuit, *cyclas* talaris vestis. Prop.

Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret inconcessosque hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore versat

thus intextus erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat, cum iret Trojam ad vetitum conjugium, dona miranda Ledæ matris* ejus. *Præterea sceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, et monile ex unionibus* ad ornatum *colli, et coronam duplici* textu *auri et gemmarum. Properans ista* afferre *Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo*

texto sec. Moret. *achanto* scribunt nonnulli hic ut alibi.—654. *Ornate* Leid. f. ex *ornamenta.*—655. *Dum p.* Menag. pr. *peteres* Fabric. laudat. —656. *Abstulerat* alii, male. Commode laudat Burm. ad Sueton. Neron. 49, ubi adde not. Ernesti et Oudendorp. Sic Gr. ἐκφέρειν. ἐξαίρειν. Odyss. N. 137 πόλλ' ὅσ' ἂν οὐδέποτε Τροίης ἐξήρατ' 'Οδυσσεὺς etc. cf. Gueil.—657. *Ilionæ*, ut sit *sceptrum Ilionæ*, habent Mentel. pr. duo Rottend. et Leid., nec ab eo refugit Heins. Enimvero nimis nude ponerentur tum illa: *quod gesserat olim.*—660. *Nec c.* Goth. pr. *Hac celerans* alter Mentel. a m. sec.: unde *Accelerans* pr. Rottend. Montalb. Vratisl. *Has celerans* Oudart.

NOTÆ

l. IV. 7. 40. 'aurata Cyclade signat humum.' *Acanthus, branche ursine*, herba coronaria, Ecl. III. 45. *Crocus* flos, *saffran.*

654 *Argivæ Helenæ*] Patrem habuit Jovem, sub cycni specie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux et Helena divino semine: ex altero Castor et Clytæmnestra mortali semine exclusi sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem et Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. l. II. 1. 26. 'Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem, Pugnis.' Nupsit Helena Menelao, cui erepta est a Paride; et Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: supra, v. 31. Cetera de eadem, Æn. II. 567. Æn. VI. 511. *Argivæ*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit. Nec *Mycenis* regnavit, sed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe, supra v. 288. Menelaus autem adscitus in generum a Tyndareo, Spartæ sive Lacedemonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscue tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim sunt in Peloponneso.

655 *Pergama····hymenæos*] Illa, pro *Troja* sumuntur, v. 470. Hi, pro *nuptiis*, Ge. III. 60.

657 *Ilione*] Polymnestoris Thraciæ regis uxor.

659 *Duplicem*] Quia duplex erat in ea ordo, sive fascia; altera aurea, altera gemmea.

661 *Cytherea*] Venus, v. 260. *Cupido*, Amoris Deus, duplex a quibusdam fingitur; honestus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque

Consilia: ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilingues;
Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi; et nostro doluisti sæpe dolore.

novos dolos, nova consilia: nempe *ut Cupido, mutata forma et vultu, veniat pro dulci Ascanio, et inflammet muneribus amantem reginam, ac immisceat ignem ossibus* ejus. *Nam metuit domum dubiam, et Tyrios fallaces; angit* eam *aspera Juno, et* hæ *solicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili,* qui es *meum robur, et magna mea vis: Fili, qui solus despicis fulmina supremi Jovis,* quibus vicit *Typhoëum: confugio ad te; et supplex imploro tuam potestatem. Notum tibi* est, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia littora, odio Junonis* nobis *infensæ; et sæpe condoluisti mihi dolenti.*

Accelerans tert. Moret. Vides, quam parum talibus variationibus sit tribuendum.—662. *mutatusque* Franc.—664. *atque* tenuit Heins. propter consensum librorum edd. que vett. *ac* pr. Moret. *utque* nonnullæ edd. vide ad v. 302 et 490.—666. *reversat* Franc. v. IV, 3.—667. *Ergo quis* Goth. pr. *dictis compellat* un. Guelpherb. in Sax. coll.—668. *mea regna* sec. Rottend.—669. *Typhoëa* omnes, ipse Medic. c. fragm. Vatic. Τυφωεὺς, Τυφώειος, ut Ἀχιλλεὺς, Ἀχίλλειος, Ὀρφεὺς, Ὄρφειος. Dubito equidem, an hoc *e* ex *ει* natum a poëta corripiatur. cf. sup. ad v. 205. Apud Serv. multi, *Typhoia;* hoc est verius: ut ductum sit a *Typhos*, Τυφὼς, unde Τυφώιος, itaque cum Brunckio recepi. In Franciano erat *Typhea* et superscr. *on, Typhonea;* debebat saltem *Typhonia*, ut est in Goth. sec. Apud Claudian. de R. Pros. III, 187 *Typhoia* recte expressum in Heins., male *Typhoeia* in aliis, adversus metrum: Τυφωήιος.—670. *et* deest in binis. *tua munera* duo alii ap. Burm. *lumina* Goth. tert. omnia solito errore.—672. *jacteturque*, maxima codd. pars apud Pierium, Heins. et Burm., atque adeo ipsi Medic. Rom. et fragm. Vatic., in quo tamen forte a m. sec. Etiam sic Servii Codices exhibebant. *jacteturque dolis* Voss. pr. *jactatusque* Goth. sec. omnia a prava manu, quæ cavendum esse putabat, ne ultima in *jactetur* laboraret. *Junonis acerbæ* Longob. Pierii et fragm.

NOTÆ

Erebo. Alii non Jovem, sed Mercurium honesto patrem assignant.

665 *Bilingues*] Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam et Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides*.

669 *Typhoia*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; inprimisque Typhoëum, de quo Ge. I. 279. Sunt qui scribunt *Typhoëa:* nec admodum refert: sed debuit dici *Typhoia*, a Græco Τυφώεια: perinde autem potuit ex diphthongo *ει*, vel abjici *ι*, ut fieret

Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus; et vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet:
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem:
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojæ:
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam;
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit;

Hunc Tyria Dido detinet, et retardat dulcibus sermonibus: et dubito quem habitura sint exitum *hæc hospitia*, quibus præest *Juno: non quiescet in* hoc *flexu tam commodo* rerum. *Quapropter meditor prius occupare reginam fraude, et ambire igne: ne mutet se ad ullius Dei* nutum; *sed* ut *mecum prosequatur Æneam magno amore. Quomodo possis id exequi, audi jam consilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo, parat se vocatu dilecti patris*, ad *eundum in urbem* Carthaginem, *portans munera* quæ *supersunt e naufragio, et incendio Trojæ. Ego occultabo illum sopitum somno, sacro* in *loco, super alta Cythera, vel super Idalium* nemus: *ne possit aliquo modo cognoscere fraudes* meas, *et medius intervenire. Tu simula*

Vatic. a m. pr. Similis commutatio a Burm. notata lib. XI, 587.—674. *Nunc* alii scripti et editi apud Pier. Heins. et Burm. et sic fragm. Vatic. a m. pr. et habet, quo placeat.—675. Heins. conj. *ut vereor*. Heumannus olim: *At v.*—677. *quodcirca* Bigot. *arte* Oudart. et Leid. un. *flammis* sec. Moret.—679. *Ænean* Medic. a m. pr. *mecum Æneæ* Sprot. *mecum magno Æneæ* Moret. sec.—680. *Quo* aliquot ap. Pierium et Heins., qui conj. *qui*. *Quo facile* Zulich. a m. pr. *quam* Gudian. a m. sec. addita intp. *prout* vel quomodo. v. Ge. III, 309. *quid* Leid.; sed recte *qua*, qua via et ratione, tuentur Heins. et Burm. *posses* Romanus.—681. *accitus* fragm. Vatic.—682. *puer ille* pr. Hamburg.—683. *et* abest a Dorvill.—684. *Nunc ego* fragm. Moret. ut sup. 674. *Citheron* Parrhas.—685. *Idaliam* Bigot. sec. et Rottend. tert., scilicet ut conveniret cum v. 697 *Idaliæ lucos*; sed v. Not. *Idalia* Goth. alter. *secreta* Leid. et pr. Hamburg. *reponam* Sprot. a m. pr.—686. *ne quis*

NOTÆ

Typhoëa; vel abjici *e*, ut fieret *Typhoia*.

674 *Phœnissa*] E Phœnicia oriunda, et Junonis cultui addicta, supra v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum sumitur; ex eo quod janua flectitur et vertitur in cardine, v. 453.

682 *Sidoniam*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

684 *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æn. VI. 794. 'super et Garamantas et Indos Proferet imperium:' vel est *ultra*, vel *in*. *Cythera, orum*] Insula Mediterranei Maris contra Cretam, v. 261. *Idalium*] Vel *Idalia*, oppidum et nemus est insulæ Cypri.

Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis caræ genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci aspirans complectitur umbra.
Jamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda mediamque locavit.

per fraudem formam illius, et puer assume notam faciem pueri, non plus quam una nocte: ut cum Dido læta excipiet te sinu, inter epulas regias et liquorem Bacchicum; cum amplectetur te, *et præbebit* tibi *suavia oscula; insinues* ei *secretam flammam, et decipias* eam *veneno* amoris. *Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, et deponit alas, et eundo imitatur incessum Ascanii. Venus autem infundit Ascanio dulcem somnum in membra: et Dea aufert* eum, *compositum* in suo *sinu, in altas sylvas Idaliæ: ubi amaracus suaviter halans cingit illum floribus et grata umbra. Et jam ibat Cupido, obediens jussis* Æneæ, *et portabat Carthaginiensibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina discumbit in aurea sponda et magnificis tapetibus, et media sedet. Tum pater*

multi ap. Burm. *mediusque* Hamb. alter.—687. *ipsius* pr. Moret.—689. *Et* Goth. tert. *ut te cum* unus Guelpherb. in Sax. collect. *accipiat* sec. Moret. male.—690. *Regales epulas inter* Montalb.—692. *obscurum* alter Hamburg. *fallaxque venenum* ed. Venet., non infelici errore.—694. *et vultu* Schol. Stat. II Theb. 96. *gressu gradiens* Sprot. a m. pr. *incessit* Dorvill.—695. *placitam* solenni vitio aliquot ap. Pier.—698. *floridus* et *amplectitur* Zulich. cum Parrhas.—701. *convenit* Goth. tert., sed in eo fere semper

NOTÆ

690 *Lyæum*] Bacchicum: Bacchus enim *Lyæus* dictus est, a λύω *solvo*, quod curis animum solvat ac liberet. De *Iulo*, sive *Ascanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

697 *Amaracus*] Herba coronaria, suavissimi odoris, flosculos emittens perpusillos, candidos; *marjolaine*.

701 *Aulæis*] Velis, pretiosisque tapetibus; vel suspensis super lectum; vel in lecto substructis.

702 *Aurea sponda, &c.*] *Sponda* pars lecti exterior est; sæpe pro toto lecto sumitur, a σπονδὴ *fœdus;* unde et sponsis nomen est. *Aurea*] Dissyllaba voce; quomodo Æn. VII. 190. 'Aurea percussum virga.'

Mediamque locavit] Usus ad men-

Jam pater Æneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo

Æneas, et tum juvenes Trojani simul accedunt, et discumbunt in lectis purpureis. Ministri infundunt aquam manibus, et proferunt panem e canistris, et gestant mantilia e *rasis velleribus. Intus* sunt *quinquaginta ministræ, quibus cura est compo-*

---

con pro *cum.*—*703.* Malim cum superioribus jungere: *Cum venit, a. jam se regina s. composuit—Jam pater Æ. conveniunt*, h. e. jam etiam p.—*704. convenient* Rom. a m. pr. *decumbitur* Commelin. *structoque* ed. pr. Burmanni. adde Pierium, unde male ascriptum Pomponio in edit. Basil. Lucii.—*705. Dant manibus famuli* Medic. (hic utique: *Dant m. famulæ)* Gudianus cum al. optimis; item Romanus, Longob. aliique Pieriani; adde quos Cuninghamus laudat. Vulgatum ordinem retinuisse Heins. videtur Prisciani auctoritate motus. *Dant f. lymphas manibus* Hamb. pr. *lympham* Hamb. sec.—706. *tunsis* Medic. *mantelia* Heins. post Pierium cum vetustiss. Rom. Medic. aliisque. Vulgo *mantilia*. v. Georg. IV, 377.—*707. longam penum* a Virgilio dictam, Carisius lib. I Instit. auctor est. Duplex scriptura jam Gellii ætate

NOTÆ

sam duplex fuit, vel sedendi in sella, vel in lecto discumbendi. Sedendi usus antiquior et severior: Barbari et orientales populi molliores, discumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus sedere: post Asiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, discubuere: mulieres tamen adhuc sedendi morem præ modestia retinebant. Augusti temporibus obsolescebat in domibus, et in sacris tantum Capitolii epulis servabatur; ut est apud Valerium Max. l. II. 3. Patet autem ex Livio l. XXVIII. 18. Afros discumbere solitos, jam inde a Scipionis et Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam*] Vel in lecto qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam discumbere cum Ænea: et vero circa mensam tres vulgo lecti sternebantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, a τρεῖς *tres* et κλίνη *lectus*. Vel etiam in eodem lecto, quod dici potest apud Barbaros gravitati non obfuisse. Et vero videtur Ascanius, sive Cupido, inferiorem seu sinistrum in eodem lecto locum occupasse, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici et amicæ discumbebant loco: ut commode jacerent illius in sinu, qui medium locum obtinebat; et dextra manus ejus ad cibos carpendos libera esset. Æneas autem certe dextrum sive superiorem obtinuit locum, nam l. II. 2. 'toro sic orsus ab alto.' Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* et superior, an *medius*, dubia est sententia, suis utraque rationibus ac testimoniis nixa. De *ostro*, conchylio unde exprimitur purpura, Ge. II. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. v. 79.

706 *Mantelia*] Villosa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt a *mappis*, juxta Vossium in Etym. quod mantelibus etiam sternerentur mensæ, afferrenturque mappæ aliquando eum in usum a singulis convivis: unde Mart. Epig.

Cura penum struere, et flammis adolere Penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.
Necnon et Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum,
Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, pesti devota futuræ,

nere longa serie penum, et suffire igne domesticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, et totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant mensis cibos, et proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, jussi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Ascanium, et vultum ardentem Cupidinis, et ficta* ejus *verba, et pallam, et velamen intextum croceo acantho. Præsertim misera Dido, destinata amori futuro, non potest satiare animum, et, inflam-*

circumlata est. v. IV N. A. c. I. *longam penum* expressit etiam Ausonius. Donatum et Servium frustra laudat Ge. Fabric. Retinuit tamen Heins. *ordine longo* præclare, propter codd. consensum, et Nonii Marcelli Eugraphiique auctoritatem. Adde etiam poëticam rationem, quod *ordine longo* gravius ac dignius dictum. *instruere* porro legitur ap. Gell. l. c.—710. Antea *onerent. ponant.* Sed *onerant. ponunt.* Rom. cum plerisque aliis pervetustis Pierii, quod recte illi probatur, tanquam quod nescio quid picturatius habeat, cum res ipsa ita geri videatur. Scilicet omnino hoc in Marone observare licet (vide v. c. IV, 27); recedit ille ab hac consequentia temporum, cui tantopere studebat Cicero, et ex qua dicendum esset, quod antea hic editum erat: *Centum ministri* sunt, *qui—onerent et ponant. dapibus onerent* iidem; et Giphan. Indic. Lucret. p. 462 e scriptis vindicat. *onerant et ponunt* etiam Ald. pr. Parr. c. Goth. pr. et tertio. *onerant et ponant* ed. Ven. Junt. Ald.—711. *limina nota* Dorvill.—712. *visi d.* Menag. pr. ut sæpe. *discrimine* Goth. pr.—714. *flagrantis* Medic. c. Mentel. pr. Parrhas. et al. Etiam sic Rom. qui alias quartos casus per *es* effert. sed *flagrantem Deum* vix feras; et epitheton h. l. requiritur in *vultus. flagrantis* multi alii. *fulgentisque* Sprot. e glossa, quæ in Leid. un. *vultum* Menag. pr.—715. *Pallamque*—Versum hunc post superiorem abesse æquo animo ferrem.

NOTÆ

l. XII. 29. 11. 'Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantele e mensa surripit Hermogenes.'

708 *Penum, &c.*] *Penus, hujus peni,* vel *hujus penus* masculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: sunt res ad victum necessariæ, quæ in intima domus parte servantur. Hinc est *penitus,* et *penetro,* et *Penates,* Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Nascimbænus, 'flammis adolere Penates,' esse *coquinam facere,* plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem sacram apud veteres fuisse; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum simulacra, libationes. Igitur 'flammis adolere Penates,' est suffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum Ge. IV. 379. 'Panchæis adolescunt ignibus aræ.' De *Penatibus,* Æn. II. 717.

Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, et pariter puero donisque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falsi implevit genitoris amorem;
Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret; et interdum gremio fovet; inscia Dido,
Insidat quantus miseræ Deus! At memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sychæum
Incipit, et vivo tentat prævertere amore
Jam pridem resides animos desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ:

matur spectando, et æqualiter capitur pulchritudine *munerum et pueri. Ille postquam hæsit collo et* in *complexu Æneæ, et satiavit magnum amorem ficti patris; it ad reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *et aliquando premit* eum in *sinu: ignorans Dido, quantus Deus* sibi *miseræ insideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris* suæ *Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sychæi, et conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otiosam, et corda desueta* amandi. *Postquam cessatum est a primis epulis, et sublati* sunt

—717. *videndo* Hamb. pr. ex interpr.—718. Vulgata erat: *puero pariter donisque. pariter puero* omnium librorum Pierii, Heins. et Burm. lectio est, quam etiam Carisius agnoscit, ut mireris eam non esse receptam: id quod cum Brunckio v. c. nunc fecimus: inprimis cum observatum nobis sit, illam inter duas voces copulatas aut inter nomen et epitheton interponendæ vocis rationem esse exquisitioris utique elegantiæ, naturalem autem hunc positum priscæ simplicitatis et majestatis. Vulgatam Hamb. pr. et Goth. pr. tuentur, et Ven. cum pr. Moret. *pariter donis pueroque.*—720. *Huc oculis* Goth. tert. *et pectore* pr. Hamb. ed. Junt.—722. *inscia, quantus* malebat Jortin (*Tracts* II, p. 465).—723. *insidat* Medicei et optimorum codd. ap. Heins. est lectio, quam et Serv. ac Donatus agnoscunt, cum Nonio, tanquam archaismum, adeoque doctiorem. Vulgo *insideat;* quam codd. et edd. familiam ducit, ut alias, Romanus. De voc. vi v. German. Val. *quantum m. d. ac memor* Franc.—724. *abolere* alter Menag.—725. *pervertere* Montalb. Leid. *pervertere amorem* ed. Ven. et sic Romanus antiquiss. *prævertere tentat amore* Puget. *vino t. p. amores* Goth. tert.—726. *dissueta* qu. Moret. et Wall.—727. Idem fere versus sup.

NOTÆ

724 *Acidaliæ*] Veneris, quæ sic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus est: Gratiæ autem Veneris et Liberi filiæ a quibusdam dicuntur. De *Sychæo*, v. 347.

725 *Prævertere*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inspiret in Trojanos.

727 *Mensæque remotæ*] Mensæ, non tantum sunt τράπεζαι, seu mensæ ipsæ quæ ferculis onerantur; sed etiam σιτία, seu cibi et fercula, quæ imponuntur mensis: quod diserte scribit Pollux, et innuunt auctores Latini, apud quos frequens est divisio convivii in *primas* ac *secundas mensas*: at mensæ non mutabantur: itaque prima et secunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; secunda pomorum, compotationum, libationum: utraque distinguebantur

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria; dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Implevitque mero pateram: quam Belus, et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,

cibi, ponunt magna pocula, et coronant vinum. Fit sonus per domum, et vox volvitur per spatiosa atria: lucernæ accensæ pendent e laquearibus auratis, et faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro et gemmis gravem, et replevit eam *vino; quam Belus, et omnes Beli posteri solebant* replere. *Tunc silentium factum* est tota *domo: Jupiter,* inquit Dido (*nam aiunt te auctorem esse legum*

220.—728. *crateres* aliquot ap. Burm. *magnas* tert. Rottend. et Leid. quasi a *cratera* ductum sit. *Crateras læti s.* Nonius et *Crateras longe st.* Lutatius, ap. Burm., forte ex Æn. VII, 147.—729. *It strepitus tectis* Gud. a m. pr. pr. Menag. Rottend. tert. Leid. a m. sec., quod et in Servii Codice fuit, nec Burmanno displicet. Mihi quidem nimis in majus rem ferre videtur, cum de strepitu, sermonibus, et clamoribus inter vina agatur. Scythicum foret, si *strepitus ad tecta it*, ut, *clamor cœlo it*. Aliter infra IV, 666. Didonis morte cognita: *it clamor ad alta Atria. vocesque* Bigot. alter Rottend. cum Schol. Cruqu. ad Horat. III, od. 19. *perampla* una voce nonnulli Pieriani cum pr. Moret. idque probabat Jortin l. l. *per alta* Longob. cum aliis Pierianis, item Zulich. ex lib. IV, 665, observante Burmanno.—730. *lychyni, lichini*, aberrationes ap. Burm. Præclare Serviana: Græco sermone usus est, ne vile aliquid introferret; nam offendisset *lucerna*. *lacuaribus* ab aliis scriptum fuisse, ibidem monitum videas. *laquearibus altis* unus Guelpherb. in Collat. Cort.—733. *qua* magna pars codd. ap. Heins. item ed. Ven. et pr. Goth. sed recte rejectum; est enim minus doctum. *a bello* Zulichem. addita glossa: festivis diebus.—734. *dum f.* Longob.—737. *que* abest Menag. alteri.—738. Ante Pierium vulgo,

NOTÆ

saltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quiescerent: et hæc est *prima quies*, cui respondet, *secundæ quietis* loco, finis epularum post secundas mensas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. v. 68. De *coronatione* vini, G. II, 528.

730 *Lychni laquearibus*] λύχνος, *lucerna:* Græcam vocem Latinæ præposuit, quia minus humilem. *Laquear*] Sive *lacunar*, est interstitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis: diciturque a *lacu*, quia cavum est, *lacus* autem significat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, sed transfertur ad alia multa ob figuræ similitudinem. *Funalia*] Funes cera obliti.

733 *Belus, et omnes A Belo, &c.*] Belus iste, non Didonis pater est, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non posset, *omnes a Belo*, id est, *omnes Beli posteri;* siquidem inter hunc et Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. IV.

735 *Jupiter, hospitibus*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hospitalis*, Græcis ξένιος.

Hunc lætum Tyriisque diem Trojaque profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno.
Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrate faventes.
Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
Primaque, libato, summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans; ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

hospitalium) fac ut hic dies sit felix Carthaginiensibus, et advenis Trojanis: et ut *posteri nostri hujus recordentur. Adsit Bacchus auctor lætitiæ, et propitia Juno. Et vos, o Carthaginienses, adeste faventes huic convivio.* Sic *ait, et stillavit in mensam* vinum, *honorem liquorum: et* eo *stillato, prima degustavit* reliquum *summis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans* eum: *ille alacer ebibit pateram spumantem, et conspersit se* vino *aureæ* pateræ *plenæ: postea alii proceres. Iopas comatus ludit cithara,* ea *quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, et*

lectum, *adsis.* Sed omnes ejus libri habebant *adsit* vel *assit:* neque aliter Heinsiani cum Macrob. III Sat. 4. Comment. Cruqu. ad Horat. I od. 18; utramque lectionem agnoscit Servius. *At sit* Medic.—739. *O Tyrii cœtum* quatuor ap. Burm.—740. *in mensa* vulgg. sed *in mensam* Macrobii, optimorumque librorum et exemplorum copia firmavit post Pierium Heins. Redit res eo, quod doctius dicitur hoc, quam illud. nonnulli etiam apud Pierium, et nostri tres Gothani, *immensum,* quod eodem alludit. adde lib. VIII, 279.—741. *libatos* n. latices conj. Heins. et alii viri docti. Nec inficiandum, versum concinniorem et suaviorem inde exire. *libatos latices attigit* h. e. poculum, unde pars vini in mensam jam erat effusa. *libatum* alter cod. Hamburg. videlicet honorem. *sacro tenus* Sprot. *cum Bithiæ* Hamb. pr. *Biciæ, Byciæ* al.—743. *summo s. p.* Menag. pr. *profuit* Oudart. *s. s. p. ore* nonnullos libros legere Pierius docet.—745. *docuit quem* Medic. cum parte codd. Heins. necnon Romanus cum aliis Pierianis. Etiam Servius: *quæ* legendum, non

NOTÆ

740 *Libavit*] Stillavit: a λείβω *stillo.* Ritus hic fuit sacrificiorum: sacerdos vinum e vasculo degustabat, dabatque deinde degustandum ceteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, si sacra solo thure absque victima fierent, in ignem aræ impositum; vel, si absque igne, ut in conviviis, in mensam invergebat. Unde *libo* primo significat *stillo;* deinde quia in libatione vinum degustabatur, significat etiam *degusto* ac *leviter tango,* ut supra v. 260. 'Oscula libavit natæ:' I. Ge. IV. 54. 'flumina libant Summa leves.' Denique generatim sumitur pro *sacrifico,* quia nullum sacrificium erat sine libatione.

745 *Atlas*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer; rex Mauritaniæ; qui cum esset astrologiæ peritissimus, cœlum humeris sustinuisse dicitur; et in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, a Perseo Jovis filio, quem excipere hospitio noluerat.

Hic canit errantem Lunam, Solisque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.

defectus Solis: unde oriatur *genus hominum, et pecudes; unde pluvia et fulmina:* canit *Arcturum, et Hyadas imbriferas, et duos Triones: cur Sol hyemalis ita properet se lavare* aquis *Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes* æstatis. *Carthaginienses dant plausum, et Trojani* eos *imitantur. Misera etiam Dido traducebat*

quem. *docuit quam* Græv. *Atlans* Romanus, et sic Mentel.—746. scripsisse nonnullos *is*, Pierius monet. Scilicet *hic* ejus loco positum. Atque is quidem (Iopas) canit etc.—747. *unde genus hominum et pecudum*—Hamb. pr. *pecudes, aqua, imber et i.* ed. Ven. scil. *aqua* ex glossa. *et ignis* Sprot. et Rottend. tert. *et pecudes, genus unde ferarum* Medic. Pierii.—748. *Pliadasque Hyadas* plures ap. Heins., et duo Goth. *Plyadasque hyades* ed. Ven. *Pleiadasque* Parrhas., scilicet quoniam alias *Pleiadesque Hyadesque* jungi norant (sup. Ge. I, 138. Iliad. Σ. 486. Ovid. Met. XIII, 293): invito metro, plane ut Æn. III, 516, ubi idem versus recurrit, factum videmus; v. Heins. ad e. l. *septemque triones* Hamb. alter.—749. *Qui* Goth. sec. *properant* tres Burmanni. *se intingere* pr. Moret., qui et mox, *obstat*.—750. *tum quæ* Goth. sec. non male. Iidem hi duo versus 749, 50 supra Ge. II, 481, 2 occurrebant.—751. *plausum* vulgares libri habent. Sic etiam in Servianis. Sed *plausu* Romanus c. aliis vetustiss. Pierii, item Medic. cum ceteris Heins. præter Sprot. et Ven. adde Wass. ad Sallust. b. I, 5. *plausu* etiam duo ex Goth. In tert. Moret. *plausus*. Sed præclare *plausu* revocat Heinsius, qui et exemplis illustrat promiscue positis, quibus tamen apparet tantum hoc, *ingeminare* absolute dici: *ingeminat clamor, ingeminat plausus* (sc. se) et sic alia. Scilicet dicendum: *plausu ingeminare* esse doctius et exquisitius dictum, quam *plausum*, uti multa alia similiter immutari solent, ut poëtica dictio a vulgari recedat. cf. Heins. ad Æn. II, 207. Sic illud Ovid. Fast. VI, v. extr. *increpuitque lyra* pro, *increpuit ly-*

NOTÆ

748 *Arcturum, &c.*] Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris, unde nomen habet ab *ἄρκτος ursa*, et *οὐρὰ cauda*, Ge. I. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab *ὕω pluo*, Ge. I. 138. *Geminos Triones*] Ursas duas, signa Borealia, quæ a rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *teriones*; vel strias in terra excavent, juxta Scaligerum, quasi *striones*. In minore vero, stellæ item aliquot, licet multo minores, eundem fere situm imitantur.

749 *Se tingere Soles*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere et lavari dicebantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; et quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut sero ac lente veniant: versus ii huc translati sunt e Ge. II. 481. 482. *Soles*, dies, vel Sol ipse.

Necnon et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos: nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.

noctem variis cum *Ænea colloquiis, et sensim hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modo, quibus armis instructus filius Auroræ venisset* Trojam: *modo quales* essent *equi Diomedis: modo, quantus* esset *Achilles. Age potius, o hospes, inquit: et narra nobis dolos Græcorum a prima origine, ruinamque* civium *tuorum, et tuos errores: nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris et maribus.*

ram apud Horatium.—752. *trahebant* ed. Ven.—754. *super Hectora* Gudianus. —755. miror neminem conjecisse: *quibus A. venisset filius oris.*—757. *Nunc age* Hugen.—760. *Fluctibus—omnibus æstas* alii. *ac fluctibus* Menag. *et terris et fluctibus* aliquot libri ap. Pierium, quod, inquit, sententiam reddit uberiorem. Et sic quoque MS. Bersman. et ed. Cuning. In Goth. pr. subjicitur: *Funera Dardaniæ narrat fletusque secundo.*

NOTÆ

754 *Priamo, &c.*] Trojano rege, de quo passim lib. II. De *Hectore* ejus filio, et *Achille*, supra v. 103. De *Auroræ filio Memnone*, v. 493. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De *equis* quos Rheso Diomedes abduxit, v. 476.

759 *Septima æstas*] Hinc probat Segresius, æstate Æneam ad Africæ littus appulsum esse. Nec refert quod lib. v. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: 'Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.' Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, et in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

ld be